

CHARLES
CHAPLIN

POVESTEA
VIETII MELE

Traducere din limba engleză de
SANDA RĂPEANU

București, 1973

EDITURA MUZICALĂ A UNIUNII COMPOZITORILOR

CHARLES
CHAPLIN

POVESTE
VIETII MEI

© Charles Chaplin 1964
L102/3945 A10/42

Această carte s-a tradus după:

© CHARLES CHAPLIN 1964

Printed and bound in Great Britain for
The Bodley Head Ltd
10 Earham Street, London WC2
by William Clowes & Sons Ltd, London
Set in Monotype Plantin

First published 1964

Reprinted before publication 1964

Third impression 1964

Fourth impression 1964

PRELUDE

Oanei

pag. 228, 229 -

1910

Charles Chaplin, Viata mea
in limba romana
Traducere de Maria Elena
Theodoru
Editura "Carta Libris"
Bucuresti
1994

PRELUDIU

INAINTE de construirea podului Westminster, Kennington Road nu era decât o alee de călărie. După 1750, s-a deschis un nou drum ce pornea de la pod și lega direct Londra de Brighton. Ca urmare, Kennington Road, unde mi-am petrecut cea mai mare parte a copilăriei, se mândrea cu numeroase clădiri, remarcabile ca arhitectură, cu balcoane de fier forjat împodobind fațadele. De aici îl priviseră odinioară locatarii pe George al IV-lea trecind în caleașcă spre Brighton.

Către mijlocul veacului al XIX-lea, majoritatea acestor reședințe deveniseră case de raport și apartamente. Unele, totuși, ocupate de medici, de mari comercianți sau de vedete de music-hall, fuseseră scutite de asemenea decădere. Duminica dimineața, pe Kennington Road puteai vedea, în fața câte unei case, poneful vioi înhămat la șareta englezească, gata să plece cu vreo vedetă de revistă într-o excursie de cincisprezece kilometri, la Norwood sau Merton, oprindu-se în drum, la întoarcere, pe la felurite birturi ca „Halba cu Bere”, „Calul Bălan” sau „Cornul de Vinătoare” de pe Kennington Road.

La doisprezece ani, mă postam adesea în fața la „Halba cu Bere”, să-l privesc pe domnii aceia chipeși coborînd în costume de călărie și intrînd în barul unde se întîlnea duminica elita music-hall-ului, ca să ia un ultim pahar înainte de masă. Cît erau de minunați în haine cadrilate și melon cenușiu, cu inele strălucitoare și ac la cravată! La orele două după amiază, barul închidea, iar clienții ieșeau unul cîte unul, zăbovind o clipă înainte de a-și lua rămas bun; iar eu nu mă săturam observîndu-l, fascinat și amuzat totodată, căci unii dintre ei își dădeau niște aere de-a dreptul caraghioase.

Cînd cel din urmă se pierdea în zare, era ca și cum soarele s-ar fi ascuns după nori. Eu mă întorceam spre un șir de case vechi și dărăpănate, îndărătul lui Kennington Road, pînă la Pownall Terrace nr. 3 și urcam scara șubredă ce ducea la mica noastră mansardă. Imobilul era cît se poate de deprimant, iar în aer pluteau miasme de lături și rufe murdare. În duminica aceea, cînd am intrat în cameră, mama ședea uitîndu-se pe fereastră. Se întoarse privindu-mă cu un suris șters. Odaia era neîncăpătoare, n-avea nici trei metri pe patru și părea chiar mai mică, iar plafonul înclinat o făcea joasă de tot. Masa așezată la perete era plină de cești și farfurii murdare; în colț, lipit de peretele cel mai scund, un pat vechi de fier, pe care mama îl vopsise în alb. Între pat și fereastră se afla un șemineu mic, iar la picioarele patului, un vechi fotoliu-pat pe care dormea fratele meu Sydney. Dar acum Sydney era departe, pe mare.

Odaia era și mai apăsătoare în duminica aceea căci, nu știu de ce, mama uitase să facă ordine. De obicei o ținea curată, deoarece era vioale,

veselă și tânără încă, n-avea nici treizeci și șapte de ani și izbutise ca mansarda noastră sărăcăcioasă să arate strălucitoare și plăcută. Mai cu seamă dimineața, în duminicile de iarnă, când mama îmi aducea micul dejun la pat, mă trezeam într-o cămăruță deretecată, cu focul arzând încet în cămin, vedeam ibricul fumegînd și un fileu de cod stînd la cald în vreme ce mama prăjea plinea. Prezența ei veselă, odaia plăcută, zgomotul jucăuș și slab al apei clocotinde turnate în ceainicul nostru de ceramică, în timp ce eu citeam foiletonul umoristic ilustrat al săptămînalului, toate acestea alcătuiau bucuriile unei dimineți de duminică.

Dar în după amiaza aceea, mama stătea absentă la fereastră. De trei zile nu se mai mișca, ciudat de tăcută și preocupată. Știam că era împovărată de griji. Sydney se afla în largul mării și nu mai aveam știri de la el de două luni; pe deasupra, cum eram în întîrziere cu ratele, veniseră să ne ia înapoi mașina de cusut închiriată, la care trudea ca să ne țină (procedeu destul de frecvent). Mărunta mea contribuție de cinci șilingi pe săptămîină, pe care-i cîștigam dînd lecții de dans, încetase brusc.

Aproape nici nu-mi dădeam seama că trecem printr-o criză, deoarece ne aflam mereu în criză. Și, cum eram copil, alungam aceste necazuri cu o ușuratică nepăsare. Ca de obicei, după școală, mă întorceam repede acasă, la mama, făceam cumpărături, aruncam apa murdară și aduceam o căldare cu apă curată, apoi alergam la familia McCarthy să-mi petrec seara la ei: făceam orice ca să scap de mansarda noastră apăsătoare.

Familia McCarthy erau niște prieteni vechi de-ai mamei pe care-i cunoscuse în vremea cînd fusese actriță de music-hall. Locuiau într-un apartament confortabil în partea frumoasă de pe Kennington Road și erau relativ mai înstăriți decît noi. Aveau un fiu, Wally, cu care mă jucam pînă la căderea serii, după care eram invitat de fiecare dată să rămîn la ceai. Stînd la ei, așa, pînă tîrziu, luam deseori masa acolo. Din cînd în cînd, doamna McCarthy mă întreba de mama, cum se face că n-o mai văzuse în ultimul timp. Născoceam cîte o scuză, căci de cînd mama avea necazuri se vedea foarte rar cu prietenii ei de teatru.

Erau desigur și zile în care stăteam acasă; mama pregătea ceaiul cu pline prăjită în untură, care-mi plăcea grozav, și timp de o oră îmi făcea lectură cu glas tare, căci citea minunat. Aflam astfel o adevărată incîntare în tovărășia ei și-mi dădeam seama că petrec momente mult mai plăcute rămînînd acasă decît ducîndu-mă la familia McCarthy.

De data asta, auzindu-mă intrînd, s-a întors și m-a privit dojenitor. Înfățișarea ei m-a îngrozit; era slabă și trasă la față, iar în priviri i se citea suferința. O tristețe de nedescris m-a cuprins și lată-mă sfișiat între datoria care mă îndemna să rămîn acasă, ca să-i țin tovărășie, și dorința de a fugi de toată această atmosferă apăsătoare. Ea mă privi abătută.

— De ce nu te duci la McCarthy? îmi spuse.

Eram gata să izbucnesc în plin.

— Pentru că vreau să rămîn cu tine.

S-a întors spre fereastră privind în gol.

— Du-te la familia McCarthy și rămii la ei la cină.. În casă nu mai e nimic de mâncare.

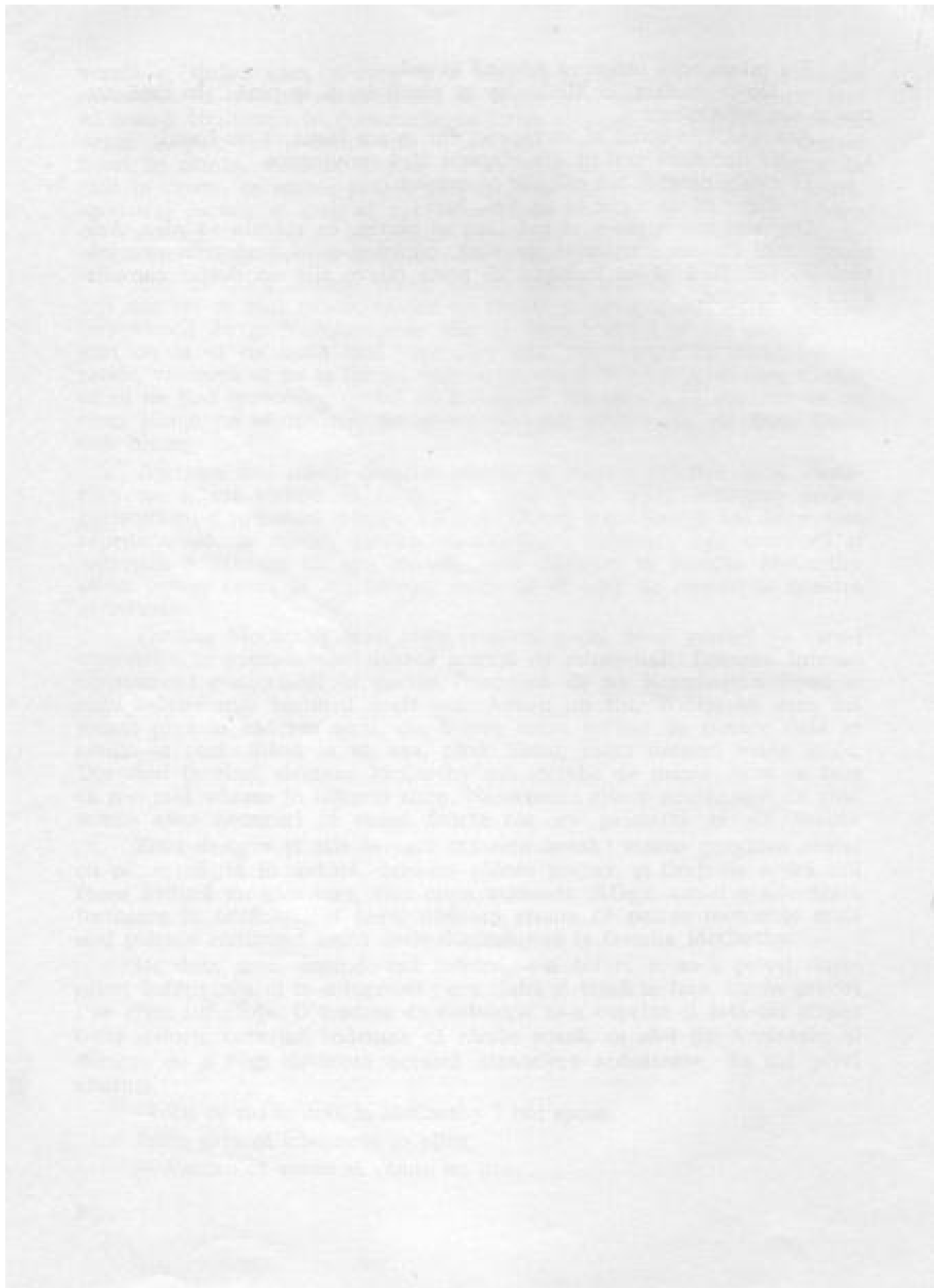
Am simțit în tonul ei un reproș, dar m-am făcut că nu-l aud.

— Mă duc dacă vrei tu, am răspuns fără convingere.

Ea zîmbi palid și mă mîngiie pe creștet.

— Sigur că da, sigur că da, hai, fugi !

Degeaba am rugat-o să mă lase să rămîn, ea stăruia să plec. Am plecat deci cu un simțămînt de vină, părăsind-o în mansarda noastră sărăcăcioasă, fără să-mi închipui că peste cîteva zile un destin cumplit avea s-o aștepte.

1

M-AM NĂSCUT la 16 aprilie 1889, la orele opt seara, pe East Lane, în cartierul Walworth. Puțin mai târziu, familia noastră se instala în West Square, St. Gerge's Road, cartierul Lambeth. După spusele mamei, cei din jurul meu erau fericiți pe atunci. Ne bucuram de oarecare confort; locuiam în trei camere mobilate cu gust. Una din primele mele amintiri este că în fiecare seară, înainte de-a pleca la teatru, mama ne învelea cu dragoste, pe Sydney și pe mine, într-un pat comod, lăsându-ne în grija unei cameriste. În universul meu de copil de trei ani și jumătate, totul era cu puțință; dacă Sydney, cu patru ani mai mare decât mine, știa să facă numere de prestidigitatie, băgînd în gură o monedă și scoțînd-o pe la ceafă, puteam să fac și eu la fel; așa că într-o zi am inghițit o piesă de jumătate de penny și mama a trebuit să cheme doctorul.

În fiecare seară cînd se întorcea de la teatru, mama obișnuia să ne lase pe masă dulciuri pe care Sydney și cu mine le găseam a doua zi de dimineață — o felie de prăjitură sau bomboane — cu condiția să nu facem zgomot, căci în general dormea pînă târziu.

Juca roluri de subretă de comedie; era mărunță și se apropia de treizeci de ani, pielea îi era albă, ochii de un albastru violet și părul șaten deschis, atît de lung încît putea să șadă pe ei. Sydney și cu mine o adoram. Cu toate că nu era o frumusețe extraordinară, nouă ni se părea că o zeiță. Cei care au cunoscut-o mi-au spus mai târziu că era subțirică și atrăgătoare și avea mult farmec. Îi plăcea să ne dichisească pentru plimbările noastre de duminică, pe Sydney în costum Eton cu pantaloni lungi, iar pe mine în catifea albastră, cu mănuși asortate. În asemenea ocazii, ne plimbam mîndri pe Kennington Road.

Pe atunci Londra era un oraș liniștit. Ritmul său era lent; chiar tramvaiele trase de cai pe Westminster Bridge Road înaintau calm și fără să se grăbească, apoi făceau cale-ntoarsă pe o placă turnantă la capătul liniei, nu departe de pod. Cîtă vreme mamei i-a mers bine, am locuit și noi pe Westminster Bridge Road. Atmosfera acestei străzi era veselă și prietenoasă, cu magazine atrăgătoare, restaurante și teatre de revistă. Magazinul de fructe din colț, chiar peste drum de pod, era o adevărată galaxie de culori, cu piramidele-i îngrijit aranjate de *portocale, mere, pere și banane, afară pe tarabe, în contrast cu cenușul solemn al Parlamentului, exact de partea cealaltă a Tamisei.*

Aceasta era Londra copilăriei mele, Londra viselor și deziluziilor mele: îmi amintesc de Lambeth primăvara; de întîmplări mărunte și fără importanță; plimbări cu mama, pe imperiala omnibusului cu cai, de unde căutam să ating în trecere liliacul în floare; numeroase bilete

de omnibus de toate culorile, portocalii, albastre, roz și verzi acopereau trotuarul în stațiile de tramvai și omnibus ; rotofeie vinzătoare de flori, chiar lângă podul Westminster, făceau buchetele de pus la butonieră, degetele lor îndeminate minuiiau staniolul și feriga ; mi-amintesc de aroma proaspătă a trandafirilor stropiți de curînd și care mă umplea de o tristețe vagă, de duminicile melancolice și de părinți trași la față, cu copiii lor fluturînd moriște și baloane colorate peste podul Westminster ; sau de vaporasele care-și coborau încet coșurile ca să alunece pe sub poduri. Din toate aceste amănunte, cred, e alcătuit sufletul meu.

Erau apoi obiectele și bibelourile din salon care mă impresioneau puternic : portretul în mărime naturală al lui Neil Gwyn, care-i aparținea mamei, dar pe care nu-l puteam suferi ; carafele cu gîtul lung de pe bufet mă deprimeau și ele, iar o cutiușă rotundă cu muzică al cărei capac, cu suprafața emailată, era împodobit cu îngerași plutind pe deasupra norilor, mă atrăgea și mă nedumerea în același timp. Numai scăunelul ieftin cumpărat de la țigani îmi plăcea din cale-afară, pentru că simțeam din adîncul ființei că-mi aparține.

Apoi amintirea unor clipe de basm : o vizită la Acvariul Regal * unde, împreună cu mama, priveam atracțiile : „Ea“, așa se numea capul viu al unei doamne zîmbind în mijlocul flăcărilor, pescuitul, surpriză de doi bani, cînd mama mă ridica pînă la marginea unui butoi mare plin cu rumeguș ca să pescuiesc un săculeț cu surprize : un fluier de acadea care nu scotea nici un sunet și o broșă ieftină. Apoi o vizită la Canterbury Music Hall unde, așezat într-un fotoliu de catifea roșie, îl priveam pe tata jucînd...

E seara tîrziu și sînt învelit într-un pled pe bancheta unei calești cu patru cai, care le duce pe mama și colegele ei de la teatru ; mă las legănat de veselia și risetele lor, în timp ce surugiul nostru, cu glas de trompetă, ne deschide drumul pe Kennington Road, în zornăitul ritmat al hamurilor și în troytul copitelor de cai.

...

Dar deodată s-a petrecut ceva ! O lună sau poate numai cîteva zile mai tîrziu, mi-am dat seama că lucrurile nu merg așa cum trebuie între mama și lumea din afară. Fusese plecată toată dimineața împreună cu o prietenă și se întorsese acasă foarte agitată. Eu mă jucam pe jos și deodată am simțit deasupra mea un zbucium, ca și cum aș fi ascultat din fundul unei fîntîni. O auzeam pe mama scoțînd strigăte furioase întretăiate de hohote de plîns și vorbind tot timpul despre Armstrong : Armstrong a spus asta, Armstrong a spus ala, Armstrong e o brută ! Agitația ei era atît de ciudată și de violentă încît am început să plîng și mama a trebuit să mă ia în brațe ca să mă liniștească. Cîțiva ani mai tîrziu am aflat ce se petrecuse în după amiaza aceea. Mama se întorsese de la tribunal unde îl dăduse pe tata în judecată pentru refuzul de a-i

* O sală mare la capătul lui Victoria Street, peste drum de catedrala Westminster, unde se dădeau reprezentații de bilci și piese cu mare spectacol. (N.a.)

plăti pensia alimentară pentru copii ; procesul nu prea se desfășurase în favoarea ei. Armstrong era avocatul tatei.

Abia dacă știam că am un tată și nu-mi amintesc să fi locuit vreodată cu noi. Era și el artist de music-hall, un om tăcut și melancolic cu ochii negri. Mama era de părere că semăna cu Napoleon. Avea o voce ușoară de bariton și trecea drept un artist remarcabil. Cîștiga chiar pe atunci importanta sumă de patruzeci de livre pe săptămînă. Nenorocirea era că bea prea mult și aceasta a fost, spunea mama, cauza despărțirii lor.

Era greu pentru artiști să nu bea în vremea aceea, căci în toate teatrele se vindea alcool și, cînd terminau numărul, li se părea firesc să se cîntească la barul teatrului împreună cu spectatorii. Anumite teatre de music-hall realizau mai multe beneficii la bar decît la casă, iar numeroase vedete erau bine plătite nu numai pentru talentul lor, ci și pentru că își lăsau aproape toți banii la bar. Așa încît pe mulți artiști îi ruina băutura ; și cu tata s-a întîmplat la fel. A murit din cauza alcoolismului la treizeci și șapte de ani.

Mama povestea despre ei întîmplări pline de haz și de tristețe în același timp. Cînd bea, devenea foarte violent ; în timpul unei astfel de crize, mama fugise la Brighton cu niște prietene și drept răspuns la telegrama lui alarmată : „Ce cauți acolo ? Răspunde imediat !” ea telegrafie : „Baluri, serate și distracții la iarbă verde, scumpule !”

Mama avea o soră mai mică. Tatăl ei, Charles Hill, un pantofar irlandez, era originar din Comitatul Cork. Avea fața roșie ca mărul, o claie de păr alb și o barbă ca a lui Carlyle din portretul pictat de Whistler. Era îndoit de mijloc, din cauza reumatismelor contractate, spunea el, dormind pe pămîntul gol în timp ce se ascundea de poliție, cînd cu răscoalele naționaliste. Pînă la urmă s-a stabilit la Londra ca pantofar pe East Lane, în cartierul Walworth.

Bunica era pe jumătate țigancă. Era rușinea familiei. Se lăuda totuși că ai ei își plătiseră întotdeauna chiria pentru terenul unde se instala șatra. Numele ei de fată era Smith. Mi-o amintesc ca pe-o bătrînică plină de vioiciune care-mi făcea de fiecare dată o primire entuziastă și-mi vorbea ca unui copilăș. A murit cînd nu împlinisem încă șase ani. Era despărțită de bunicul din motive pe care nici unul din ei nu le mărturisea. Dar după spusele mătușii Kate, bunica avea un iubit și bunicul îi surprinsese odată împreună.

A judeca morala familiei noastre după criteriile obișnuite însemna să comiți o greșală tot atît de gravă ca și aceea de a scufunda un termometru într-o oală cu apă fiartă. Cu o asemenea ereditate, nu le-a trebuit mult celor două fete frumusele ale cizmarului să plece de-acasă, atrase de mirajul scenei.

Mătușa Kate, sora mai mică a mamei, juca și ea roluri de subretă ; nu știam însă mare lucru despre ea, căci din cînd în cînd dispărea din viața noastră. Chipeșă și iute la minie, nu prea se înțelegea cu mama. Vizitele pe care ni le făcea uneori se terminau de obicei prost, cu cîte o observație neplăcută la adresa mamei.

La optsprezece ani, mama a fugit în Africa cu un bărbat de vîrstă mijlocie. Ne vorbea adeseori de viața pe care o dusesese acolo ; o viață

de lux în mijlocul plantațiilor, servitorilor și calilor de călărie.

Fratele meu Sydney s-a născut pe cînd ea avea optsprezece ani. Mi s-a spus că era fiul unui lord, iar la majorat avea să moștenească o avere de două mii de lire, ceea ce îmi făcea plăcere și mă necăjea în același timp.

Mama n-a stat mult în Africa. S-a întors în Anglia și s-a măritat cu tata. Nu știu cărui fapt i s-a datorat sfîrșitul episodului african, dar în starea de mizerie în care ne aflăm, îi reproșăm adesea că renunțase la o viață atît de minunată. Rîdea și-mi spunea că fusese prea tinără ca să fie prevăzătoare sau înțeleaptă.

N-am aflat niciodată cît de mult ținuse la 'tata, dar povestea despre el fără amărăciune, ceea ce mă face să cred că era prea obiectivă ca să-l fi iubit cu adevărat. Uneori îl compătimea, alteori vorbea despre violența lui și despre faptul că-i plăcea să bea. Mai tîrziu, ori de cîte ori era supărată pe mine, îmi spunea cu durere : „Ai să sfîrșești în șanț ca tatăl tău.“

Îl cunoscuse înainte de a pleca în Africa. Fuseseră îndrăgostiți unul de celălalt și jucaseră împreună în aceeași melodramă irlandeză intitulată *Shamus O'Brien*. La șaisprezece ani ea era primadonă. Iar în cursul unui turneu cu trupa îl întîlnise pe lordul între două vîrste pe care l-a urmat în Africa. La întoarcerea ei în țară, tata a înnodat firele rupte ale idilei lor și s-au căsătorit. Trei ani mai tîrziu m-am născut eu. Nu știu ce alți factori decît alcoolismul au intrat în joc, dar la un an după ce m-am născut, părinții mei s-au despărțit. Mama n-a cerut pensie alimentară. În calitate de vedetă, cu un venit de douăzeci și cinci de lire pe săptămînă, avea de ajuns pentru ea și copiii ei. Numai cînd a lovit-o nenorocirea, a căutat ajutor ; altfel niciodată n-ar fi intentat acțiune în justiție.

Avea necazuri din pricina vocii ei care nu fusese niciodată prea puternică și răceala cea mai ușoară era urmată de o laringită care ținea săptămîni întregi ; dar trebuia să lucreze în continuu, așa încît încet-încet a început să-și piardă vocea. Nu mai putea fi sigură de ea. Glasul i se frîngea în mijlocul unui cîntec sau se prefăcea deodată într-un murmur, iar publicul izbucnea în ris și începea să fluiere. Grijile i-au înrăutățit sănătatea și i-au zdruncinat nervii. Contractele deveniră tot mai rare pînă cînd încetară de tot.

Așa s-a făcut că la cinci ani am apărut pentru prima oară pe scenă. Mama prefera să mă ia seara la teatru decît să mă lase singur într-o cameră închiriată. Juca un rol de circumăreasă, la Aldershot, pe atunci un teatru nenorocit și sordid, cu un public alcătuit mai cu seamă din soldați. Zgomotoși, profitau de orice prilej ca să-și bată joc de actori. Pentru artiști, o săptămînă la Aldershot însemna o încercare de temut.

Mi-aduc aminte cum stăteam în culise cînd vocea mamei scăzu brusc devenind o șoaptă. Publicul începu să rîdă, să cînte fals și să fluiere. Totul era nedeslușit și nu înțelegeam prea bine ce se petrece. Dar zgomotul continuă să crească pînă cînd mama fu obligată să părăsească scena. Ieși în culise agitată și începu să discute cu regizorul. Acesta mă văzuse producîndu-mă în fața unui grup de prieteni ai mamei și spuse că aș putea să apar pe scenă în locul ei.

În mijlocul vacarmului, îl văd parcă luîndu-mă de mină și, după cîteva cuvinte adresate publicului, lăsîndu-mă singur pe scenă. În fața luminilor orbitoare ale rampelor și a figurilor pierdute în fum, am început să cînt, acompaniat de orchestră care șovăi puțin în căutarea tonalității mele. Era un cîntec cunoscut, intitulat *Jack Jones* și suna după cum urmează :

*Jack Jones în orice casă și hogan
E foarte cunoscut și admirat.
Nimic nu pot să spun de rău de Jack
Atunci cînd e așa ca altădată.
Acuma însă, cînd a dat de bani,
S-a cam schimbat și s-a schimbat în rău ;
Nu-i pasă nici de vechii săi golani,
Că-mi face silă pe cuvîntul meu.
Duminica citește Telegraph,
Deși cîndva se mulțumea cu Star,
Căci astăzi, cînd bancnote are-un vraf,
Nu-i mai ajungi la nas nici chiar e-un par.*

Pe la jumătate, o ploaie de monede a început să cadă pe scenă. M-am oprit pe dată anunțînd că am să adun întii banii și numai pe urmă am să cînt mai departe. Lumea izbucni în ris. Regizorul a apărut cu o batistă să-mi dea o mină de ajutor. Eu credeam că vrea să pună mina pe ei. Spectatorii mi-au înțeles spaima și hazul s-a întîrit, mai ales cînd l-au văzut dispărînd cu batista, iar pe mine ținîndu-mă după el, îngrijorat. Nu m-am liniștit decît cînd i-a înmînat mamei banii și m-am întors pe scenă să-mi continui numărul. Mă simțeam în largul meu. M-am adresat publicului, am dansat, am mimat. Printre altele, am imitat-o pe mama cîntînd un marș irlandez.

*Riley, Riley,
e un băiat fermecător.
Riley, Riley,
în inimă îmi dă fior.
În toată oastea-n lung și-n lat
N-ai să găsești mai șic băiat
Ca mîndrul Riley, un sergent
Din cel mai vajnic regiment.*

Fără voie, de cîte ori reluam refrenul, imitam vocea dogită a mamei și eram uluit de efectul pe care-l făceam asupra publicului. Au urmat risete și aplauze, și o nouă ploaie de bănuți ; iar cînd mama a venit pe scenă să mă ia, ropote de aplauze au întîmpinat-o. A fost seara primei mele apariții pe scenă și seara ultimei reprezentări a mamei.

Cînd soarta intervine în viața oamenilor, nu cunoaște nici milă nici dreptate. Așa a făcut și cu mama, care nu și-a recăpătat niciodată vocea. După cum toamnei îi urmează iarna, situația noastră se înrăutățea cu fiecare zi. Deși mama fusese grijulie și pusese ceva bani de-o parte, aceștia se topiră curînd, ca și bijuteriile și alte obiecte mărunte pe care le amanetase ca să avem din ce trăi, în speranța că-și va recăpăta glasul.

Între timp, din trei odăi confortabile ne-am mutat în două, apoi într-una singură, bagajele noastre împuținându-se de fiecare dată, iar cartierul devenind tot mai sordid.

Atunci mama se îndreptă spre biserică, fără îndoială în nădejdea că ea îi va reda vocea. Mergea regulat la biserică de pe Westminster Bridge Road ; în fiecare duminică trebuia să stau cuminte, în timp ce orga revărsa acorduri din muzica lui Bach și să ascult cu o dureroasă nerăbdare vocea plină de zel și dramatism a reverendului F. B. Meyer răsunind asemenea unui zgomot de pași tirșiți. Predicile lui trebuie să fi fost teribil de impresionante, căci uneori o surprindeam pe mama ștergându-și o lacrimă pe tăcute, ceea ce mă cam stânjenea.

Mi-amintesc foarte bine de prima împărtășanie, într-o fierbinte zi de vară, și de potirul răcoros de argint conținând deliciosul suc de struguri pe care credincioșii și-l treceau unul altuia, și mina blândă a mamei oprindu-mă după ce băusem prea mult. Mi-amintesc și ușurarea mea când preotul își închidea Biblia, ceea ce însemna că predica se apropia de sfârșit, după care urmau rugăciunile și imnul final.

De când mergea regulat la slujbă, mama își vedea rareori prietenii. Toată lumea aceea dispăruse, nu mai era decât o amintire. De parcă am fi dus-o din totdeauna numai în mizerie. Acest ultim an ni s-a părut că e o viață întreagă de trudă. Trăiam într-un declin mohorât ; era greu să găsești de lucru, iar mama, care nu primise altă îndrumare decât pe cea artistică, mai avea și alte necazuri. Era mică, delicată și sensibilă, luptând împotriva unor condiții vitrege de viață într-o eră victoriană în care bogăția și sărăcia erau extreme, iar femeile din clasele sărace nu puteau fi decât slujnice sau să trudească din greu în manufacturi. Găsea uneori un post de infirmieră, dar asta se întâmpla rar și nu dura mult. Era totuși foarte destoinică : deoarece își lucrase singură costumele de teatru, știa să minuiască acul și mai câștiga câțiva șilingi cosind pentru câteva doamne din parohie. Sumă care însă abia ne ajungea să trăim toți trei. Cum tata bea mult, angajamentele sale deveneau tot mai neregulate, la fel ca și plata celor zece șilingi pe săptămână.

Mama își vînduse tot avutul. Nu-i mai rămăsese decât un cufăr plin de costume. Nu voia să se despartă de ele nici în ruptul capului, în nădejdea că avea poate să-și recapete glasul și să apară din nou pe scenă. Din cînd în cînd căuta ceva prin cufăr, iar noi vedeam câte o rochie împodobită cu paiete sau o perucă și o rugam să și le pună. Mi-o amintesc cu o perucă și o robă de judecător cîntînd cu firicelul ei de voce una din vechile-i bucăți de mare succes, scrisă chiar de ea.

Cîntecul avea un ritm antrenant, era compus în măsura de două pătrimi, iar cuvintele erau cam acestea :

*Eu sînt judecătoare ;
În judecări sînt tare.
Rezolv orice dosar,
— Deși se-ntîmplă rar —
Pe avocați i-aș învîda
Cîte ceva,
Să afle și ei ce e
O minte de femeie.*

Cu o uimitoare ușurință schița și cițiva pași de dans, își uita lucrul și ne încinta și cu alte cintece ale ei cu care cucerise publicul, însoțite de dans, învîrtindu-se pînă cînd se oprea istovită și fără suflu. Evoca atunci amintiri și ne arăta afișe vechi. Pe unul din ele se putea citi :

Un număr extraordinar !
Fermecătoarea și talentata

LILY HARLEY

Actriță de dramă și comedie, imitatoare și balerină.

Executa în fața noastră nu numai propriile ei numere de music-hall, ci imita și alți artiști pe care-i văzuse în teatrele „adevărate“.

Cînd povestea o plesă, interpreta fiecare rol : de pildă, în *Semnul crucii*, era Mercia, cu o licărire plină de credință în ochi intrînd în arenă spre a fi aruncată drept hrană leilor. Imita în același timp vocea răsunătoare și emfatică a lui Wilson Barret declamînd, cocotat pe tălpi de vreo doisprezece centimetri, căci era mărunțel : „Nu știu ce e creștinismul, dar un lucru știu, că dacă a dat naștere unor femei ca Mercia — Roma, ce spun eu, lumea întreagă ar putea deveni mai bună numai datorită lui !“... rostea mama cu o nuanță de umor, dar nu fără să recunoască talentul lui Barret.

Era neîntrecută în a recunoaște orice talent adevărat. Fie că era actrița Ellen Terry sau Joe Elvin, artistul de music-hall, ea știa să-ți explice în ce le consta măiestria. Era o tehniciană înăscută și vorbea cum numai cineva îndrăgostit de teatru este în stare s-o facă.

Povestea anecdote și le mima, evocînd de pildă un episod din viața lui Napoleon : ridicat pe virful picioarelor, în bibliotecă, pentru a-și lua o carte și surprins de mareșalul Ney (mama interpreta cu mult umor ambele personaje) : „Sire, îngăduți-mi s-o iau eu. Sînt mai mare“. Iar Napoleon replicînd indignat : „Mai mare ? Vrei să spui mai înalt !“

Sau o imita pe Tell Gwyn, aplecată peste scara palatului, ținîndu-și pruncul în brațe și amenințîndu-l pe Carol al II-lea (Stuart) : „Ori îi dai un nume copilului, ori îi dau drumul jos !“ Iar regele grăbit să răspundă : „Foarte bine ! Ducele de St Albans.“

Îmi amintesc de o seară, în unica noastră cameră, la parterul unei case de pe strada Oakley. Zăceam în pat după un acces de friguri. Sydney plecase la cursurile serale, iar mama și cu mine eram singuri. Cobora seara, iar ea ședea cu spatele la fereastră citind, jucînd și explicînd în felul ei inimitabil Noul Testament, dragostea și mila lui Isus față de săraci și copii. Poate că tulburarea din glas se datora bolii mele, dar mi-a fost dat să văd și să aud cea mai încîntătoare și mai luminoasă evocare a lui Cristos, din viața mea. Vorbea despre marea lui îngăduință : despre femeia păcătoasă în care mulțimea voia să azvîrle cu pietre și cuvintele lui : „Acela dintre voi care se știe fără de păcat să arunce primul piatră“.

Mama citea mereu, deși se întunecase, oprindu-se numai ca să aprindă lampa, vorbindu-mi apoi despre credința pe care Isus o inspira bolnavilor, așa încît nu trebuia decît să-l atingă veșmîntul ca să se vindece.

Îmi vorbi apoi despre ura și gelozia marilor preoți și a fariseilor, mi-l descrie pe Isus și prinderea lui, precum și liniștea lui plină de demnitate în fața lui Pilat din Pont care, spălându-se pe mâini, spuse (și aici declama teatral) : „Nu găsesc nici o vină acestui om“. Îmi povesti cum a fost Isus despuat de veșminte și lovit cu vergi și cum, punându-i-se o coroană de spini pe cap, a fost batjocorit și scuipat în față cu vorbele : „Plecăciune, Împărat al Iudeilor !“

Tot citind, ochii i s-au umplut de lacrimi. Mi-a istorisit apoi de Simon, care l-a ajutat pe Isus să-și poarte crucea și de privirea plină de recunoștință a lui Isus ; mi-a vorbit de Barabas, tâlharul pocăit, murind cu el pe cruce și cerându-i iertare, în timp ce Isus rostea : „Adevărat îți spun că astăzi vei fi cu Mine în rai“. Și cum de pe cruce spunea, privindu-și mama : „Femeie, iată pe fiul tău.“ Și în ultimele clipe ale agoniei, strigind : „Doamne, de ce m-ai părăsit ?“ Și am plins amândoi.

— Vezi, zise mama, și el tot om a fost, a cunoscut îndoiala tot așa ca noi.

Într-atît mă tulburase povestirea mamei, încît vroiam să mor chiar în seara aceea ca să-l întîlnesc pe Isus. Dar ea nu prea părea încîntată.

— Isus dorește ca mai întîi să trăiești, să-ți îndeplinești menirea pe care o ai aici pe pămînt, îmi explică ea.

În camera întunecoasă de la parterul de pe Oakley Street, mama îmi evoca lumina cea mai plină de bunătate pe care a cunoscut-o vreodată această lume și care a înzestrat literatura și teatrul cu temele cele mai importante și mai bogate : dragostea, mila și omenia.

• • •

Așa cum trăiam noi în păturile umile ale societății, am fi putut ușor să ne neglijăm dicțiunea. Dar mama era întotdeauna atentă la felul cum vorbeam, corectîndu-ne greșelile de gramatică și lăsîndu-ne impresia că sîntem distinși.

Cu cît sărăceam mai mult, cu atît îi reproșam, în neștiința mea de copil, că nu se întoarce la teatru. Ea zîmbea spunînd că asta e o viață falsă, artificială, în care ușor puteai să-l uiți pe Dumnezeu. Cu toate acestea, de cîte ori vorbea despre teatru, se lăsa cuprinsă de entuziasm. Cîteodată, după ce-și depăna amintirile, cădea într-o lungă tăcere și rămînea aplecată asupra lucrului ei, iar eu mă întunecam, căci îmi dădeam seama că noi nu mai făceam parte din existența aceea plină de strălucire. Atunci mama își ridica ochii și văzîndu-mă abătut, căuta să mă mîngîie.

Iarna se apropia și, cum lui Sydney toate hainele îi rămăseseră mici, mama i-a croit un palton din jacheta ei veche de catifea cu dungi negre și roșii pe mîneci, cu niște crețuri la umeri de care încercase ea să scape, dar zadarnic. Sydney a plins cu lacrimi amare cînd a fost silit să-l poarte :

— Ce-or să spună băieții la școală ?

— Ce importanță are ce spun oamenii ? spuse mama. Și de altfel îți stă foarte bine. Te face distins.

Mama avea o asemenea putere de convingere încît nici pînă azi Sydney nu știe cum s-a învoit să umble cu o asemenea haină. Dar s-a supus, și de la paltonul ăsta cum și de la o pereche de pantofi de damă, cărora mama le tăiașe tocurele, i s-au tras nenumărate păruieli. Copiii îi spuneau „Iosif, Haină pestriță“. Iar mie, gătit cu niște sosete roșii tăiate din colanții mamei (și ei tot încreții!), mi se spunea „Sir Francis Drake“.

Zbătîndu-se în mijlocul unor asemenea dureroase împrejurări, mama începu să se plîngă de dureri de cap și fu silită să renunțe la croitorie; zile întregi stătea lungită în pat, cu storurile lăsate, cu un pansament de frunze de ceai pe ochi. Picasso a avut o perioadă albastră. Noi am avut o perioadă neagră în cursul căreia am trăit din mila enoriașilor, din bonuri de supă și din colete trimise de societăți de binefacere. Cu toate acestea, Sydney vindea și el ziare, în orele libere și deși această contribuție a lui nu era decît o picătură de apă într-un ocean, însemna totuși o completare. Dar în orice criză există un paroxism: la noi, criza a cunoscut un deznodămînt fericit.

Într-o zi pe cînd mama se odihnea cu un bandaj pe ochi, Sydney intră val-vîrtej în camera cu storurile trase, își aruncă ziarele pe pat strigînd: „Am găsit o pungă!“ Și i-o întinse mamei. Ea o deschise și găsi o mulțime de monede de argint și de aramă. O închise apoi repede la loc, istovită de emoție și căzu din nou pe pat.

Sydney își vinduse ziarele în diferite omnibuse. Pe imperiala unuia din ele văzu o pungă pe un loc liber. Lăsă repede să cadă un jurnal deasupra, ca din întîmplare, apoi îl luă cu pungă cu tot și coborî grăbit. Îndărătul unui avizier, pe un teren viran, se uită în pungă și văzu banii. Ne povesti cum inima începuse să-i bată și, fără să-i numere, strînsese punga la loc luînd-o la fugă spre casă.

Cînd mama își mai veni în fire, răsturnă punga pe pat. Dar punga era tot grea; căci înăuntru se mai afla o despărțitură! Mama o desfăcu și găsi șapte „sovereigns“ de aur. Bucuria noastră nu mai cunoștea margini. În pungă nu era nici o adresă, slavă domnului, așa încît mama nu avu prilejul să-și pună în aplicare scrupulele religioase. Un gînd fugar la adresa nefericirii proprietarului fu repede alungat de convingerea mamei că Dumnezeu îi trimisese această pungă în semn de binecuvîntare a cerului.

Nu știu dacă boala mamei era de ordin fizic sau psihic, dar după o săptămînă s-a însănătoșit. Îndată ce s-a simțit mai bine, am plecat să ne petrecem vacanța la Southend-on-Sea, înnoți din cap pînă-n picioare.

Primul meu contact cu marea a fost într-adevăr zguduitor. Cum mă apropiam de ea, pe un soare strălucitor coborînd o stradă povîrnită, îmi apărură deodată, amenințătoare, ca un monstru fremătînd, gata să se prăvale peste mine. Toți trei ne-am scos pantofii, ca să ne bălăcim. Apa caldută ce clipea pe lingă picioarele mele, nisipul care se cufunda ușor sub pașii mei erau o minunată descoperire.

Ce zi încîntătoare! Plaja de culoarea șofranului, cu căldărusele roz și albastre ale copiilor și lopețelele de lemn, corturile și umbrelele viu colorate, bărcile săltînd vesele pe deasupra valurilor scînteietoare,

tar pe mal alte bărci lăsate leneș pe-o parte, mirosind a alge și-a gudron ; amintirea lor îmi stăruie încă în minte, plină de încântare.

În 1957 am revenit la Southend și am căutat în zadar strada îngustă ce cobora în pantă, de unde văzusem pentru prima oară marea, nu mai rămăsese nimic din ea. La marginea orașului erau urmele a ceea ce părea să fi fost un sat de pescari, cu magazine vechi. Toate acestea îmi aduceau vag aminte de trecut — poate din cauza mirosului de alge și gudron.

Precum nisipul într-o clepsidră, comoara noastră se topea văzînd cu ochii și iar ne așteptau vremuri grele. Mama căuta de lucru, dar nu găsea ușor. Greutățile creșteau. Eram în urmă cu ratele ; mamei i se luă iarăși mașina de cusut. Iar tata nu ne mai dădea deloc cei zece șilingi pe săptămînă.

În disperare de cauză, ea consultă un nou avocat care, văzînd că nu prea e rost de câștig, o sfătui să ceară să fie luată împreună cu copiii sub protecția autorităților din cartierul Lambeth, ca să-l oblige pe tata să trimită regulat sumele pentru întreținerea noastră.

Mama nu mai avea de ales : cu doi copii și bolnavă, înțelese că eram nevoiți să intrăm toți trei la azilul săracilor din Lambeth.

2

CU TOATE CĂ înțelegeam cât de rușinos era să ajungi la azil, când mama ne vorbea despre această soluție, Sydney și cu mine am crezut că e o aventură și o schimbare să trăiești altfel decît într-o singură cameră înăbușitoare. Dar n-am înțeles cu adevărat ce se întîmplă decît în ziua cînd am pășit pragul azilului. M-a cuprins atunci un simțămînt de deznadejde și singurătate, căci din primul moment am fost despărțit de mama, ea plecînd într-o direcție, la pavilionul femeilor, iar noi în alta, la cel al copiilor.

Cît de bine îmi amintesc de tristețea copleșitoare a primei zile de vizită : șocul de-a o vedea pe mama intrînd în vorbitor îmbrăcată în uniforma azilului. Cît de pierită și încurcată părea ! Într-o săptămîină îmbătrînise și slăbise, dar fața i s-a aprins cînd ne-a văzut. Sydney și cu mine am izbucnit în hohote, ceea ce a făcut-o și pe mama să plîngă cu lacrimi mari ce i se prelingeau pe obraji. Pînă la urmă a izbutit să se stăpînească și ne-am așezat pe o bancă de lemn negeluit, cu mâinile în poalele ei, iar ea ni le mîngîia cu dragoste, făcînd haz de capetele noastre tunse și căutînd să ne consoleze ; apoi ne-a promis că în curînd vom fi din nou împreună. A scos la iveală din șorț o pungă cu bomboane de nucă de cocos cumpărate de la magazinul azilului cu banii pe care îi cîștigase croșetînd manșete de dantelă pentru una din infirmiere. După plecarea ei, Sydney nu mai conțenea să-mi repete întristat cît de îmbătrînită i se păruse mama.

..

Sydney și cu mine ne-am adaptat ușor la viața azilului, dar nu fără amărăciune. Nu-mi amintesc întîmplări anume, dar parcă văd cum luam prînzul la o masă lungă, împreună cu ceilalți copii — ceremonie plină de căldură, așteptată de toți. Era prezidată de un pensionar al azilului, un domn de vreo șaptezeci și cinci de ani, impunător, cu o barbă subțire și albă și ochii triști. M-a ales să stau lîngă el pentru că eram cel mai mic și pentru că, pînă cînd am fost tuns, eu aveam părul cel mai buclat. Îmi spunea „tigrule” și mai spunea că atunci cînd voi fi mare am să port joben cu cocardă și voi sta în spatele caleștii lui, cu brațele încrucișate. Această onoare m-a făcut să mă apropii numai decît de el. Dar după o zi sau două, un copil și mai mic își făcu apariția, cu părul și mai buclat decît al meu și-mi luă locul alături de domnul cel bătrîn căci, așa cum îmi explică el glumind, băiatul cel mai mic și cu părul cel mai buclat avea întotdeauna întîietate.

După trei săptămîni am fost transferați de la azilul din Lambeth la școala din Hanwell pentru orfani și copii părăsiți, la vreo douăzeci de kilometri de Londra. A fost o adevărată expediție, într-o șaretă de brutar, călătorie plăcută de altfel, date fiind împrejurările, căci peisajul de pe lângă Hanwell era splendid, cu alei de castani, cu lanuri de grîu gata de seceriș, livezi cu pomii încărcati de fructe. De atunci, mireasma tare și aromată a cîmpului după ploie îmi amintește de fiecare dată de Hanwell.

La sosire, am fost instalați în pavilionul de așteptare, sub supraveghere medicală și psihică, înainte de a fi primiți la școala propriu-zisă ; și aceasta deoarece printre trei-patru sute de băieți, un copil înapoiat sau bolnav ar fi avut o influență nesănătoasă asupra celorlalți și, în același timp, și el s-ar fi aflat într-o situație neplăcută.

În primele zile, mă simțeam pierdut și nenorocit, căci la azil știam că mama e prin apropiere, ceea ce ne dădea curaj, pe cînd la Hanwell ne aflam parcă la kilometri întregi depărtare unii de alții. În fine, am fost trecuți amîndoi la școală unde ne-au despărțit, Sydney ducîndu-se cu băieții mai mari, iar eu cu copiii mici. Dormeam în pavilioane diferite, așa încît nu ne vedeam decît rareori. Abia împlinisem șase ani și eram singur, ceea ce mă făcea să mă simt tare nefericit ; în serile de vară mai cu seamă, la rugăciunea dinaintea culcării cînd ingenuncheam împreună cu alți douăzeci de copii în cămăși de noapte, în mijlocul pavilionului, priveam afară pe ferestrele înalte, cerul în asfințit, apoi căderea nopții și conturul vălurit al colinelor, mă simțeam străin de toate acestea, în timp ce cîntam puțin cam fals :

*Stai lângă mine, Doamne ; amurgul, lată, vine,
Și umbra se-adîncește ; stai, Doamne, lângă mine,
Cînd nu mai sper pe lumea-aceasta ajutor,
Stai lângă mine, Doamne, și fi-mi ocrotitor.*

Atunci mă simțeam cel mai abătut. Cu toate că nu prea înțelegeam imnul, melodia și inserarea mă făceau și mai trist.

Dar, spre marea noastră bucurie, după două luni, mama aranjă ieșirea noastră și am fost expediați din nou la Londra la azilul din Lambeth. Mama ne aștepta la poartă, îmbrăcată cu hainele ei. Ceruse îngăduința să ne întâlnească și să stea o zi cu copiii ei și-și făcea socoteala că după cîteva ore petrecute împreună să ne întoarcem în aceeași zi ; și ea pensionară a azilului, găsise astfel mijlocul de a ne vedea.

Cînd intrasem la azil, ni se luaseră hainele pentru a fi trecute prin etuvă. Acum ni le dăduseră înapoi necălcate. Mama, Sydney și cu mine aveam o înfățișare destul de jalnică păsînd pe poarta azilului. Era dimineața devreme și n-aveam unde să ne ducem, așa încît ne-am îndreptat spre Kennington Park, aflat nu departe. Sydney avea nouă pence legați într-o batistă ; am cumpărat o jumătate de kilogram de cireșe negre pe care le-am mîncat stînd toată dimineața pe o bancă în parc. Sydney

a mototolit o foaie de ziar, legînd-o cu puţină sfoară şi o vreme ne-am jucat toţi trei cu mîngea. La prînz, am intrat într-o cafenea şi cu restul de bani am cumpărat o brişă de două pence, o scrumbie de un penny şi două ceşti de ceai de jumătate de penny, pe care le-am împărţit. Ne-am întors apoi în parc unde Sydney şi cu mine am continuat să ne jucăm în timp ce mama stătea pe bancă şi croşeta.

După amiază am pornit spre azil. Cum spunea mama pe tonul cel mai firesc : „Vom fi la timp pentru ceai.“ Administraţia s-a arătat indignată deoarece escapada noastră o obliga să ne treacă iarăşi hainele prin etuvă, dar Sydney şi cu mine trebuia să mai rămînem la azil înainte de a ne înapoia la Hanwell, aşa încît o puteam vedea mai des pe mama.

Dar de astă dată am rămas la Hanwell aproape un an — un an foarte important în formaţia noastră, cînd mi-am început studiile şi am învăţat să-mi scriu numele : „Chaplin“. Cuvîntul mă fascina şi mi se părea că-mi seamănă.

Şcoala din Hanwell era împărţită în două, o secţie pentru băieţi şi alta pentru fete. Simbăta după amiază băile erau rezervate celor mici pe care fetele mai mari aveau sarcina să-i spele. Nu împlinisem încă şapte ani şi eram foarte ruşinos în asemenea împrejurări ; umilinţa pe care trebuia s-o îndur cînd o fată de paisprezece ani îmi freca trupul cu buretele a fost prima jenă de care-mi amintesc.

La şapte ani am trecut de la pavilionul celor mici la pavilionul celor între şapte şi paisprezece ani. Puteam acum să iau parte la toate activităţile elevilor mari, gimnastică şi exerciţii, precum şi la plimbările pe care le făceam regulat de două ori pe săptămîină în afara şcolii.

Cu toate că se ocupau de noi la Hanwell, duceam o viaţă singuratică. Tristeţea plutea peste drumurile de ţară pe care le străbăteam cei o sută de pensionari, în rînduri de cîte doi. Aveam oroare de plimbările acelea şi de satele prin care treceam. Locuitorii se uitau după noi ; pentru ei eram pensionarii „azilului“.

Curtea unde se jucau băieţii avea cam optzeci de metri pe cincizeci şi era pavată cu dale mari. De jur împrejur era străjuită de clădiri din cărămidă cu un etaj, adăpostind birouri, magazine, o infirmerie, un cabinet dentar şi un vestiar. În colţul cel mai întunecos al curţii era o încăpere goală, unde se afla închis de cităva vreme un băiat de paisprezece ani, un caz disperat, după spusele celorlalţi. Încercase să fugă din şcoală, căţărindu-se pe acoperiş printr-o fereastră de la etajul doi, îi înfrunta pe supraveghetorii care-l urmăreau, bombardîndu-l cu proiectile şi cu castane sălbatice. Toate acestea se întimplaseră în timp ce noi, cei mici, dormeam : a doua zi dimineată, cei mari ne povestiră faptele, plini de incintă.

Pentru asemenea greşeli grave, pedeapsa avea loc în fiecare vineri în sala cea mare de gimnastică, o încăpere mohorîtă de vreo douăzeci de metri pe doisprezece, cu un plafon înalt, cu frîghii de căţarat atîrnînd de grindă. Vinerea dimineată, două sau trei sute de elevi, între şapte şi paisprezece ani, intrau în pas de marş şi se aliniau ca soldaţii pe trei părţi ale careului. Cea de-a patra latură era în fund unde, îndărătul unui pupitru lung, mare cît o masă de cantină, aşteptau vinovaţii,

gata să fie judecați și pedepsiți. În dreapta biroului, un șevalet de care spînzurau brățări de piele și nuiiele amenințătoare.

Pentru greșelile mărunte, elevul era culcat pe pupitru cu fața în jos, cu picioarele legate și ținute de un sergent, în timp ce alt sergent îi ridica în sus cămașa și-i trăgea pantalonii.

Căpitanul Hindrum, ofițer de marină în retragere cîntărind aproape o sută de kilograme, cu o mîină la spate, cu cealaltă învîrtind un băț gros de un deget și lung de un metru și mai bine, se înțepenea zdrăvăn pe picioare, comparînd lungimea bățului cu locul incriminat al delicventului. Apoi, cu un gest tacticos și teatral, îl ridica sus de tot, lăsîndu-l să cadă cu un șuierat pe spinarea celui pedepsit. Spectacolul era înspăimîntător și de fiecare dată cite un elev din rînd cădea leșinat.

Numărul cel mai mic de lovituri era de trei, iar maximum de șase. Dacă un pîrdalnic căpăta mai mult de trei, strigătele pe care le scotea erau cumplite. Uneori păstra o tăcere îngrijorătoare, ceea ce însemna că își pierduse cunoștința. Loviturile aveau un efect paralizant, așa încît victima trebuia să fie transportată pînă la o saltea din sala de gimnastică pe care era lăsată să se zvîrcolească cel puțin zece minute înainte ca durerea să-i mai treacă, iar pe spate îi rămîneau trei umflături roșietice, late cit un deget de spălătoreasă.

Cu nuiielele era altfel. După trei lovituri, bălatul era sprijinit de doi sergenți și dus la infirmerie pentru a fi îngrijit.

Băleții susțineau că nu e bine să negi o acuzație, chiar dacă ești nevinovat pentru că, dacă ți se dovedea vina, căpătai maximum de pedeapsă. De altfel, nici nu prea știam noi să ne exprimăm în așa fel încît să ne susținem nevinovăția.

Aveam acum șapte ani și făceam parte din grupa celor mari.

Îmi amintesc de prima corecție la care am asistat, în picioare, fără un cuvînt, cu inima bătîndu-mi la intrarea directorului însoțit de cortegiul său. Îndărătul biroului se afla nenorocitul care încercase să fugă de la școală. Nu i se vedeau decît capul și umerii pe deasupra biroului, într-atît părea de mic. Avea o fețișoară slabă și ascuțită și niște ochi imenși.

Directorul citi cu solemnitate actul de acuzare și întrebă :

— Ești sau nu vinovat ?

Nenorocitul nostru refuză să răspundă privind sfidător drept în fața lui ; fu dus apoi pînă la șevalet și cum era prea mic, fu ridicat pe o cutie de săpun ca să i se poată lega mîinile. După ce primi trei lovituri de nuiiele, fu transportat la infirmerie pentru tratament.

Joia, trompeta suna în curte și noi ne întrerupeam joaca, incremenind ca niște statui, în timp ce căpitanul Hindrum anunța cu ajutorul unui megafon numele celor care trebuia să se prezinte vineri pentru a fi pedepsiți.

Într-o joi, spre uimirea mea, mi-am auzit numele. Nu-mi puteam da seama ce făcusem. Cu toate astea, nu știu de ce, m-am înfiorat, poate pentru că mă aflam în centrul unei drame. În ziua judecării, am pășit în față. Directorul spuse :

— Ești acuzat că ai dat foc closetelor.

Ceea ce nu era adevărat. Cîțiva băieți dăduseră foc la niște hîrtii pe pardoseala de ciment și în timp ce ardeau, mă dusesem și eu la toaletă, dar nu aveam nici un amestec.

— Ești vinovat sau nu ? mă întrebă el.

Emoționat și împins de o forță supranaturală, am biblîit : „Sînt vinovat.“ N-am resimțit nici ură și nu m-am socotit nici nedreptățit, ci am avut impresia unei înspăimîntătoare aventuri în timp ce eram condus la pupitru și mi se administrau trei lovituri pe spate. Durerea a fost atît de violentă încît mi-a tăiat respirația ; dar n-am scos nici un strigăt și, deși paralizat de durere, m-am simțit curajos și triumfător în timp ce eram așezat pe saltea ca să-mi vin în fire.

Cum Sydney lucra la bucătărie, n-a aflat de întimplare decît în ziua pedepsei, cînd a intrat în sală mărșăluind alături de ceilalți și mi-a văzut cu groază chipul apărînd pe deasupra pupitrului. Mi-a spus după aceea că plînsese de furie cînd am primit cele trei lovituri de baston.

Un mezin vorbea de fratele lui mai mare numindu-l „frățiorul meu“, ceea ce-l umplea de mîndrie și-i dădea oarecare siguranță.

Îl vedeam deci din cînd în cînd pe „frățiorul meu“, Sydney, plecînd din sala de mese. Cum el lucra la bucătărie, îmi strecura cîte o chiflă tăiată în două cu o bucată mare de unt la mijloc ; eu o ascundeam sub jacheta de lînă și o împărțeam cu un coleg — nu că am fi fost flămînzi, dar generoasa felie unsă cu unt însemna un lux de zile mari. Acest răsfaț însă nu avea să dureze multă vreme, căci Sydney plecă de la Hanwell pe nava-școală *Ermouth*.

La unsprezece ani, orice pensionar al azilului avea posibilitatea să se angajeze în armată sau în marină. Dacă alegea marina, era trimis pe bordul lui *Ermouth*. Nu era obligatoriu, bineînțeles, dar Sydney vroia să se facă marinar. M-am pomenit deci singur la Hanwell.

. * .

Părul face parte intrinsecă din personalitatea copiilor. Toți plîng cu disperare cînd sînt tunși pentru prima oară ; oricum ar crește, ca peria, drept sau buclat, ei simt că li se ia ceva al lor.

Fusese o epidemie de rîie la Hanwell, și cum e o boală foarte molipsitoare, bolnavii au fost izolați într-un pavilion la primul etaj, cu vederea spre curtea de recreație. Adeseori priveam în sus, spre ferestrele acelor nenorociți care se uitau la noi, cu capetele rase complet și înnegrite de iod. Era un spectacol hidos și ne uitam la ei cu dispreț.

Astfel, cînd în sala de mese o infirmieră s-a oprit brusc în spatele meu, ca să mă caute în cap și a anunțat : „rîie“, am izbucnit în hohote de plîns.

Tratamentul a durat săptămîni întregi care mi s-au părut o veșnicie. Am fost tuns chilug, apoi badijonat cu iod ; umblam cu o bastistă legată în jurul capului, asemeni culegătorilor de bumbac. Și cu nici un preț nu vroiam să mă uit pe fereastră, la copiii de jos, căci știam cît eram de disprețuiți.

În timpul carantinei, a venit mama să mă vadă. Izbutise nu știu cum să părăsească azilul și căuta să ne aranjeze un cămin. Prezența ei era asemenea unui mănunchi de flori; părea atât de proaspătă și de încântătoare încât mi-era rușine de înfățișarea mea neingrijită și de capul meu ras, uns cu tinctură de iod.

— Iertați-l dacă e mînjit pe față, spuse infirmiera.

Mama începu să rîdă și-mi amintesc cu cîtă dragoste m-a strîns în brațe și m-a sărutat, spunîndu-mi :

— Cu toate că ești murdar, eu tot te iubesc.

Puțin timp după aceea, Sydney a renunțat la *Ermouth*, eu am plecat de la Hanwell și ne-am strîns iarăși toți trei la un loc. Mama închiriasse o cameră în spatele lui Kennington Park și o vreme a izbutit să găsească din ce să trăim. Dar în curînd ne-am pomenit iarăși la azil, căci mama nu mai avea de lucru, iar activitatea teatrală a tatei nu era de loc strălucită. În acest scurt răgaz ne-am mutat mereu dintr-o cămaruță în alta; era ca un joc de dame; ultima mișcare ne-a dus îndărăt la azil.

Deoarece acum locuiam în altă parohie, am fost trimiși la alt azil, iar de acolo la școala din Norwood, care era și mai sinistru decît cea din Hanwell; frunzele mai întunecate și copacii mai înalți. Poate că peisajul înconjurător avea mai multă grandoare, dar atmosfera era lipsită de veselie. Într-o zi, în timp ce Sydney juca fotbal, două infirmiere l-au chemat de-o parte ca să-i comunice că mama își pierduse mințile și că fusese trimisă la ospiciul de alienați de la Cane Hill. Cînd Sydney a aflat știrea, n-a avut nici o reacție și a continuat să joace fotbal. Dar apoi s-a retras într-un colț și a început să plîngă.

Cînd mi-a spus și mie, nu-mi venea să cred. N-am plîns, dar m-a cuprins disperarea. De ce făcuse asta? Să înnebunească mama, atât de inimoasă și veselă? Simțeam vag că se lăsase pradă disperării, cu bună știință și că ne părăsise. În deznădejdea mea, mi-o închipuiam privindu-mă patetic, înainte de a se cufunda în abis.

Oficial, am aflat vestea o săptămînă mai tîrziu; am mai aflat că în urma hotărîrii Tribunalului, tata avea să ne ia în grija lui, pe Sydney și pe mine. Perspectiva de a locui cu tata era pasionantă. Îl văzusem numai de două ori pînă atunci, o dată pe scenă și altădată, trecînd prin fața unei case de pe Kennington Road, pe cînd străbătea grădina împreună cu o doamnă. Mă oprisem să-l privesc, dîndu-mi seama instinctiv că e tatăl meu. El îmi făcuse semn să mă apropii și mă întrebese cum mă cheamă. Conștient de dramatismul situației, am făcut pe naivul și am răspuns: „Charlie Chaplin”. El își privi partenera cu înțeles, se scotoi în buzunar și-mi întinse o jumătate de coroană; la care, fără să mai stau pe gînduri, am luat-o la fugă spre casă ca să-i spun mamei că l-am întîlnit pe tata.

Și iată că acum urma să locuim cu el! Orice s-ar fi întîmplat, Kennington Road era un loc familiar, nu straniu și întunecos ca Norwood.

Direcția azilului ne-a trimis cu mașina care transporta pline pînă pe Kennington Road, 287, casa unde îl văzusem pe tata străbătînd grădina. Ne-a deschis ușa chiar doamna care era atunci cu el. Dezordonată

și morocănoasă, era totuși atrăgătoare, înaltă și bine făcută, cu buzele pline și o privire melancolică, de căprioară ; trebuie să fi avut cam treizeci de ani. O chema Louise. Ne informă că domnul Chaplin nu era acasă, dar după formalitățile de rigoare și semnarea hîrtilor oficiale, funcționarul ne lăsă în grija Louisei, care ne conduse într-un salon, la etaj. Cînd am intrat, un băiețel se juca pe covor ; era un copil foarte frumos, de patru ani, cu ochii mari, negri și părul șaten, tot numai inele ; era fiul Louisei — fratele meu vitreg.

Familia locuia în două camere și cu toate că cea din față avea ferestre mari, lumina pătrundea ca într-un acvariu. Totul părea la fel de trist ca și Louise ; tapetul de hîrtie era mohorît, mohorîtă mobila tapisată și tot așa știuca împăiată în vitrina ei — din gura căreia ieșea capul unei alte știuci la fel de mari.

În camera din fund, Louise instalase un pat pentru Sydney și pentru mine, dar era prea mic. Sydney propuse să dormim pe divanul din salon.

— Ai să dormi unde o să ți se spună, declară Louise.

Se așternu o tăcere supărătoare, apoi ne-am întors îndărăt în salon. Că nu eram primiți bucuroși, nu mă mira. Cădeam așa, deodată, pe capul lor și pe deasupra eram copiii soției părăsite a tatii.

Am rămas ținuiți pe scaun, fără o vorbă, uitîndu-ne la Louise care pune masa.

— Haide, îi spuse ea lui Sydney, fă și tu ceva, du-te și umple găleata cu cărbuni. Iar tu, și se întoarse către mine, mergi la băcănia de lingă Cerbul Alb și cumpără o conservă de carne de un șiling.

Eram foarte bucuroși să scap de prezența ei și de toată atmosfera aceea deprimantă, căci începea să mă cuprindă teama și aș fi preferat să fi rămas la Norwood.

Tata sosi puțin mai înrziu și ne salută cu căldură. Mă fascina. La masă, îi pîndeam toate gesturile, îi observam cum mîncă ținînd cuțitul ca pe un creion, atunci cînd tăia carnea. Ani de zile după aceea l-am copiat.

Cînd Louise i-a explicat că Sydney se plînge de dimensiunile patului, tata a fost de părere că Sydney să se culce pe divanul din salon. Această victorie a stîrnit ura Louisei care nu l-a iertat niciodată. I se plîngea mereu tatei de el. Cu toate că era încruntată și uricioasă, nu m-a lovit niciodată și nici nu m-a amenințat, dar cum nu-l iubea pe Sydney, mă temeam de ea. Bea mult, ceea ce nu făcea decît să-mi mărească spaima. Cînd era amețită, avea aerul înspăimîntător al cuiva care nu știe ce face ; zîmbea amuzată privindu-și băiețelul cu chip de inger, care o acoperea cu ocări și vorbe urite. Nu știu de ce, dar n-am avut niciodată de-a face cu el. Deși era fratele meu vitreg, nu-mi amintesc să fi schimbat vreun cuvînt cu el ; bineînțeles că eram cu patru ani mai mare decît el. Uneori, cînd bea, Louise rămînea pe gînduri, morocănoasă, iar pe mine mă apuca groaza. Dar Sydney nici n-o băga în seamă ; în general se întorcea acasă destul de tîrziu. Eu însă, eram obligat să vin direct de la școală, ca să fac cumpărături și treburile mărunte.

Louise ne trimitea la școala de pe Kennington Road, ceea ce însemna oricum o schimbare, căci tovărășia altor copii mă făcea să mă simt mai puțin singur. Simbăta aveam școală numai dimineața, dar niciodată nu așteptam cu plăcere această zi, deoarece pentru mine însemna să mă întorc acasă, să frec podelele și să curăț cuțitele, fără să mai pun la socoteală că Louise se apuca de flecare dată să bea. În timp ce eu frecam pe jos, ea stătea de vorbă cu o prietenă, bea și i se întuneca privirea, plângindu-se pe față că trebuie să se ocupe de Sydney și de mine, ceea ce i se părea o nedreptate. Mi-amintesc cum spunea: „Cu ăsta (ăsta eram eu) mai merge, dar frate-su e o secătură și ar trebui trimis la școala de corecție... și unde mai pui că nici nu-i copilul lui Charlie“. Acest fel de a-l ponegri pe Sydney mă înspăimînta și mă deprima; amărit, mă trinteam pe pat, dar nu puteam să adorm. N-aveam opt ani, iar zilele acelea au fost dintre cele mai lungi și mai triste din viața mea.

Citeodată, simbăta seara, cînd mă simțeam tare abătut, auzeam la fereastra odăii din fund un acordeon vesel intonînd un marș scoțian, înrisete de tineri gălăgioși și chicotele de zarzavagioaice. Atîta însuflețire și bucurie de viață mă lăsa indiferent în nenorocirea mea și totuși, pe măsură ce muzica se îndepărta, îmi părea rău că n-o mai aud. Alteori trecea cîte un negustor ambulant: era mai cu seamă unul ce părea că strigă: „Rule Britannia“ încheind cu un fel de mormăit, dar de fapt vindea stridii. De la cîrciumă, trei case mai departe, auzeam bețivii care la ora de închidere răcneau un cîntec la modă pe atunci.

*De dragul vremii vechi să ne-mpăcăm,
De dragul vremii vechi să ne țertăm.
Prea scurtă-i viața pentru dușmănie,
Iar inima-i păcat a fi sfărmată.
Dă-mi mîna-ncoa în semn de prietenie,
De dragul vremii bune de-altădată.*

Nu mi-a plăcut niciodată sentimentalismul, dar acest refren mi se părea foarte potrivit cu împrejurările triste în care trăiam și era pentru mine ca un cîntec de leagăn.

Cînd Sydney se întorcea tirziu, ceea ce se întîmpla mereu, dădea cîte o raită prin cămară înainte de culcare, Louise se enfuria și într-o seară cînd băuse, intră în cameră, strînse cearșafurile de pe pat și-i porunci să plece. Dar Sydney era pregătît. Viri tute mîna sub pernă și flutură un stilet, un încălțător lung pe care îl ascuțise la un capăt.

— Apropie-te, îl spuse el, și ți-l infig în inimă!

Ea se dădu înapoi îngrozită.

— A, mizerabilul L., Vrea să mă omoare!

— Exact, răspunse Sydney pe un ton dramatic, am să te omor!

— Așteaptă numai, să vină domnul Chaplin!

Dar domnul Chaplin dădea cam rar pe-acasă. Mi-amintesc totuși de o simbătă seara cînd Louise și cu tata băuseră și cînd, nu mai știu de ce, stăteam toți, împreună cu proprietăreasa și cu soțul ei, în salonul lor de la parter. La lumina de gaz, tata era de o paloare groaznică și

cum era prost dispus, mormăia în barbă. Deodată scoase din buzunar un pumn de bani și-i azvirlă pe jos, monede de aur și de argint risipindu-se în toate părțile. Efectul a fost extraordinar. Nimeni nu s-a clintit. Proprietăreasa a rămas pe scaun, posomorită, dar i-am surprins privirea iscoditoare urmărind rostogolirea unui sovereign de aur pină sub fotoliu, într-un colț al odăii; dar și eu eram cu ochii după el. Cum toată lumea rămăsese nemișcată, mi-am spus că ar fi mai bine să mă apuc să string bănuții; proprietăreasa și ceilalți îmi urmau exemplul, dar având grijă să acționeze pe față, sub privirea amenințătoare a tatii.

Într-o simbătă, după școală, întorcându-mă acasă, n-am găsit pe nimeni. Sydney, ca de obicei, lipsise toată ziua ca să joace fotbal, iar proprietăreasa îmi spusese că Louise plecase de dimineață cu copilul ei. La început am simțit că mi s-a luat o greutate de pe inimă; asta însemna că nu trebuia să mai frec podelele și nici să curăț tacămurile. Am așteptat pină târziu după prinz, apoi am început să mă îngrijorez. Poate că m-au părăsit? Pe măsură ce trecea timpul, le simțeam tot mai mult lipsa. Ce se întâmplase? Camera avea un aer sinistru și nepriemitor, iar singurătatea mă înspăimînta. Apoi a început să-mi fie foame; m-am uitat în cămară, dar nu era nimic. Cum nu mai puteam să suport încăperile acelea goale, am ieșit și mi-am petrecut după-amiaza prin piețele din vecinătate. Am umblat pe Lambeth Walk și Cut, aruncînd priviri lacome pe la vitrinele magazinelor alimentare, unde fripturi fumegînde de vacă și de porc se lăfăiau ademenitoare, precum și cartofi prăjiți, scâlțați rumeni în sosul lor. Ceasuri întregi m-am uitat la șarlatanii care-și vindeau poștile. Această distracție m-a liniștit și o vreme am uitat de starea în care mă aflam și foamea care mă chinua.

Cînd m-am întors acasă, era noapte: am ciocănit la ușă, dar nu mi-a răspuns nimeni. Erau plecați cu toții. Abătut, m-am dus pină la colțul străzii și m-am așezat pe trotuar, nu departe de casă, ca să observ dacă vine careva. Eram obosit și amărît, și mă întrebam unde putea să fie Sydney. Era aproape de miezul nopții și pe Kennington Cross nu se vedea nimeni, în afară de cîțiva trecători întîrziați. Lumînile magazinelor începuseră să se stingă toate, rînd pe rînd, în afară de cele ale farmaciilor și circumilor și mă simțeam cuprins de disperare.

Deodată am auzit o muzică minunată. Venea de la localul Cerbul Alb și răsuna vesel în piața pustie. Era melodia *Caprifoliul și albina*, cîntată cu multă virtuozitate la acordeon și clarinet. Niciodată pină atunci nu fusesem atent la o melodie, dar aceasta era atît de frumoasă și de lirică, atît de veselă și antrenantă, atît de caldă și liniștitoare, încît mi-am uitat amărăciunea și am trecut strada către locul de unde venea muzica. Acordeonistul era fără vedere, cu orbitele goale; iar un om cu chipul abrutizat și plin de amărăciune cînta la clarinet.

Dar totul luă sfîrșit prea repede și plecarea lor lăsă noaptea și mai tristă. Obosit, tirîndu-mi picioarele, am traversat îndărăt spre casă, fără să mai îmi pese dacă aveam să găsesc pe cineva sau nu. Tot ce doream era să mă culc. Atunci am deslușit o siluetă care străbătea grădina îndreptîndu-se spre casă. Era Louise cu bălețelul care alerga în fața ei. Am observat cu uimire că șchiopăta rău, aplecată într-o parte. La început am crezut că avusese un accident, apoi mi-am dat seama că

era critică. Nu văzusem niciodată un bețiv umblind pe două cărări. În starea în care se afla, m-am gândit că era mai înțelept să stau de-o parte și am lăsat-o să intre în casă. Puțin mai târziu a venit și proprietăreasa și am intrat cu ea. Cum mă furișam pe scările întunecoase, nădăjduind să mă strecor neobservat, Louise ieși ciâtinându-se pe palier.

— Ce cauți aici ? spuse ea. Doar nu ești la tine acasă !

Am rămas încrămențit.

— N-ai să dormi aici la noapte. M-am săturat de voi ! Pieriți din ochii mei ! Și tu, și frate-tu ! Să mai vadă și tat-tu de voi !

Fără să mai stau pe gânduri, am făcut stînga-mprejur, am coborât și am ieșit din casă. Nu mai eram obosit ; îmi revenisem. Știam că tata era un client obișnuit al circiumii „La capul încoronat” de pe Prince's Road, la mai puțin de un kilometru depărtare și m-am îndreptat într-acolo, în nădejdea că-l voi găsi. Deodată i-am zărit silueta masivă ce se apropia, conturându-se în lumina felinarului.

— Louise nu vrea să mă lase să intru, am scîncit, și cred că e băută.

Ne-am îndreptat spre casă și am băgat de seamă că și el mergea legănându-se.

— Nici eu nu sînt tocmăi treaz, mormăi el.

Am încercat să-l conving că e treaz.

— Ba nu, sînt beat.

Deschise ușa salonului și rămase în prag, tăcut și amenințător, privind-o pe Louisa. Ea stătea în picioare, sprijinită de cămin și ciâtinându-se.

— De ce nu l-ai lăsat să intre ?

Ea îl privi uluită, apoi mormăi :

— Duceți-vă cu toții la dracu' !

Tata luă deodată o perie grea de haine de pe scrin și i-o azvîrlî cu putere drept în obraz. Louise închise ochii, apoi căzu fără cunoștință pe podea, bucuroasă parcă de această prăbușire în uitare.

Gestul tatii m-a zguduit ; o asemenea violență m-a făcut să-mi pierd orice respect față de el. Nu mai țin minte ce s-a petrecut după aceea. Cred că Sydney a sosit puțin mai târziu, tata ne-a culcat pe amîndoi și a plecat din nou.

Am aflat apoi că tata și Louise se certaseră de dimineață, pentru că el o lăsase singură, ca să-și petreacă ziua la fratele lui, Spencer Chaplin, proprietar al mai multor circiumi din cartierul Lambeth. Cum Louisei, jenată de situația în care se afla, nu-i plăcea să meargă la familia Spencer Chaplin, tata plecase singur, iar ea, ca să se răzbune, își petrecuse ziua în altă parte.

Îl iubea pe tata. Cu toate că eram copil încă, mi-am dat seama văzîndu-l privirea, în seara cînd stătea în picioare lângă sobă, consternată și rănită de nepăsarea lui. Și sînt sigur că și el o iubea. Am avut destule dovezi. Știa uneori să fie încîntător și tandru, luîndu-și rămas bun înainte de-a pleca la teatru. Iar duminicile dimineața, cînd nu era băut, lua micul dejun cu noi și-i vorbea Louisei despre numerele celorlalți artiști care lucrau cu el, fermecîndu-ne pe toți. Eu îl urmăream cu nesaț, atent la fiecare din gesturile lui. Odată, cînd era bine dispus, și-a

răsucit un prosop în jurul capului și l-a urmărit pe fratele nostru cel mai mic prin cameră, strigînd : „Eu sînt Rubarb, regele tureilor !”

Pe la opt seara, înainte de a pleca la teatru, obișnuia să înghită șase ouă crude amestecate cu porto și rareori mîncea ceva mai consistent. Așa se ținea el zile întregi. Nu prea dădea pe-acasă, și cînd venea, era numai ca să doarmă după beție.

Într-o zi, Louise primi o vizită de la Societatea pentru prevenirea cruzimii față de copii, ceea ce a infuriat-o din cale-afară. Veniseră deoarece poliția îi sesizase că ne-a găsit pe Sydney și pe mine dormind la ora trei dimineața lângă focul unui paznic. Era într-o noapte cînd Louise ne trîntise ușa în nas ; poliția o forțase să ne deschidă și să ne lase înăuntru.

Dar la puțin timp după aceea, cînd tata jucă în provincie, Louise primi o scrisoare anunțînd-o că mama ieșise din azil. A doua sau a treia zi, proprietăreasa ne spuse că jos la intrare se află o doamnă și întreabă de Sydney și de Charlie.

— E mama voastră, spuse Louise.

A urmat un moment de stinghereală. Apoi Sydney o luă la goană pe scări drept în brațele ei, iar eu pe urmele lui. Era într-adevăr măicuța noastră bună și surizătoare, care ne îmbrățișă plină de afecțiune.

Louise și mama se simțeau prea stîmjenite la ideea unei întîlniri, așa încît mama așteptă afară ca eu și Sydney să ne strîngem lucrurile. Nici o umbră de supărare sau resentiment nu s-a văzut de o parte sau de alta ; la drept vorbind, Louise s-a arătat foarte amabilă, chiar față de Sydney, cînd și-a luat rămas bun.

..

Mama închiriasse o cameră pe o străduță în spatele lui Kennington Cross, lângă fabrica de murături Hayward, și în fiecare după amiază mirosul de oțet se răspîndea peste tot. Dar camera era ieftină și ne aflam iarăși împreună. Mama era sănătoasă de parcă nu fusese niciodată bolnavă.

Nu mai știu cum am trăit atunci. Cu toate acestea nu-mi amintesc de greutăți deosebite sau probleme de nerezolvat. Tata ne trimitea regulat pensia de zece șilingi pe săptămîină, iar mama se apucase iar de croitorie și reînnoi legătura cu biserica.

Un incident din vremea aceea îmi stăruie totuși în minte. La capătul străzii noastre era un abator și turme de oi treceau regulat prin fața casei noastre. Țin minte că una a scăpat și a luat-o la goană pe stradă, în hazul trecătorilor. Unii încercau s-o prindă, alții se poticneau. Am ris privind oaia cum sare, behîind înnebunită ; mi se părea comic. Dar cînd a fost prinsă și mînată spre abator, mi-am dat seama de grozăvia acestei tragedii, m-am repezit în cameră, spre mama, plîngînd și strigînd cît mă ținea gura : „Au s-o omoare ! Au s-o omoare !” Zile întregi mi-am amintit de după amiaza aceea de primăvară, și de caraghioasa urmărire a oii ; mă întreb dacă episodul nu conținea în germene viitoarele mele filme : Îmbinarea dintre tragic și comic.

Scoala ar fi putut acum să-mi deschidă noi orizonturi : istoria, poezia și știința. Erau și materii mai prozaice și plicticoase, aritmetica mai cu seamă : adunarea și scăderea mă duceau cu gândul la un funcționar și la mașina lui de înregistrat, al căror rost era, în cel mai bun caz, să nu lase clientul să fie păcălit.

Istoria nu era decât ticăloșie și violență, un șir de regicide și de regi omorându-și nevestele, frații și nepoții ; geografia — numai hărți ; iar poezia, nimic mai mult decât o gimnastică a memoriei. Școala îmi împunea capul cu date și fapte care mă interesau prea puțin.

Dacă cineva și-ar fi dat ceva mai multă osteneală și mi-ar fi prezentat fiecare materie așa încît să-mi stimuleze interesul, dacă s-ar fi adresat mai degrabă fanteziei mele decât să mă îndoape cu fapte, dacă mi-ar fi distrat și m-ar fi uimit prin curiozități matematice, sau folosind hărți romantice, dacă mi s-ar fi dat posibilitatea să-mi formez un punct de vedere propriu asupra istoriei și dacă mi s-ar fi predat muzica poeziei, aș fi devenit, poate, un învățat.

După ce s-a întors la noi, mama a început să-mi trezească din nou interesul pentru teatru. Căuta să-mi arate că nu eram lipsit de talent. Dar abia înainte de Crăciun, cînd la școală a început să se pregătească *Cenușăreasa*, am simțit nevoia să pun în aplicare tot ce mă învățase mama. Nu mai știu de ce, eu nu făceam parte din distribuție și în sinea mea eram invidios și mă simțeam în stare să interpretez mult mai bine un rol decât cei care fuseseră distribuiți. Criticam jocul greoi și lipsit de imaginație al băieților. Surorile cele rele n-aveau nici facondă, nici simț al umorului. Își rosteau replicile cu o erudiție școlărească, subliniind anumite pasaje într-un falsetto supărător. Cît mi-ar fi plăcut să joc rolul uneia din surorile cele rele, cu îndrumările pe care mi le-ar fi putut da mama ! Eram totuși atras de fetița care făcea pe *Cenușăreasa*. Era frumoasă, fină, avea vreo paisprezece ani și o iubeam într-ascuns. Dar nu puteam ajunge pînă la ea, nici pe plan social, nici ca vîrstă.

Reprezentarea însăși mi s-a părut groaznică, în afară de frumusețea fetei, care mă cam întristă. Dar nu mă așteptam la triumful glorios de care aveam să mă bucur două luni mai tîrziu, cînd am fost adus în fața fiecărei clase ca să recit *Pisica domnișoarei Priscilla*. Era un monolog pe care mama îl văzuse în vitrina unei librării și-l găsisse atît de amuzant încît îl copiasse prin geam ca să mi-l aducă. Într-o recreație l-am recitat colegilor mei. Domnul Reid, învățătorul nostru, ridică ochii dintre hirtii și-i plăcu atît de mult încît, după ce fiecare se așeză la locul lui, mă puse să repet recitarea, care stîrni hohote de rîs. Vestea se răspîndi și a doua zi am fost trecut prin toate clasele, de băieți și de fete, să-mi rostesc monologul.

Mai jucasem o dată în fața unui public, înlocuind-o pe mama, la cinci ani, totuși era prima oară cînd mă bucuram în mod conștient de succesul meu. Școala era acum un loc plin de interes. Din băiețelul necunoscut și timid, devenisem centrul interesului, atît al profesorilor cît și al elevilor. Ajunsesem mai bun și la învățătură. Dar aveam să-mi intrerup studiile plecînd să mă angajez într-o trupă de dansatori de step, numită Cei Opt Băieți din Lancashire.

3

TATA îl cunoștea pe domnul Jackson, directorul trupei, și a convins-o pe mama că acesta ar fi pentru mine un bun început de carieră teatrală, pe lângă faptul că aş ajuta-o și bănește : aveam casă și masă, iar mama primea jumătate de coroană pe săptămână. La început, până l-a cunoscut pe domnul Jackson și familia lui, a cam șovăit, dar apoi a acceptat.

Domnul Jackson avea cam cincizeci și ceva de ani. Fusese învățător în comitatul Lancashire și avea trei băieți și-o fată, care făceau toți parte din ansamblul celor Opt Băieți din Lancashire. Era un catolic fervent și, după moartea primei sale soții, se sfătuisese cu copiii înainte de a se recăsători. Cea de-a doua soție era puțin mai în vîrstă decît el și ne povestea, plos, cum o luase de nevastă. Dăduse un anunț matrimonial într-un ziar și primise peste trei sute de scrisori. După ce rugase cerul să-l călăuzească, nu deschisese decît una singură, cea a doamnei Jackson. Și ea fusese institutoare și, răspunzînd parecă rugăciunii lui, era catolică.

Natura n-o înzestraseră cu un fizic prea avantajos și nu se putea spune că-l are pe vino-neoace. Mi-amintesc de obrazul ei sfrijit și osos, scheletic, cu pielea zbîrcită, poate pentru că îi dăruise domnului Jackson un flu la o vîrstă cam înaintată. Era totuși o soție credincioasă și vrednică și cu toate că își mai hrănea copilul la sin, se străduia să dea o mîină la ajutor la conducerea trupei.

Felul ei de-a povesti romanul lor de dragoste era puțin diferit de-al domnului Jackson. Își scriseseră, dar nu se văzuseră pînă în ziua căsătoriei. În cursul primei lor întrevederi între patru ochi, în salon, în timp ce familia aștepta în altă cameră, domnul Jackson spusese : „Ești tot ceea ce mi-am dorit” și ea îi făcuse aceeași mărturisire. În încheiere, ne spunea dînsa pe un ton cam înțepat : „Dar nu mă așteptam să mă pomenesc dintr-o dată mamă a opt copii”.

Cei trei băieți aveau între doisprezece și șaisprezece ani, fata avea nouă și părul tuns băiețește ca să poată face parte din trupă.

În fiecare duminică, toți, în afară de mine, se duceau la biserica catolică. Fiind unicul protestant, mă simțeam singur, așa încît îi însoțeam din cînd în cînd. Dacă n-ar fi fost respectul față de scrupulele religioase ale mamei, m-aș fi lăsat repede atras de catolicism, căci îmi plăcea misticismul său, ca și micile altare simple cu statuete din ipsos ale fecioarei Maria, împodobite cu flori și luminări aprinse pe care băieții le aranjau într-un colț al camerei de dormit și în fața cărora ingenuncheau ori de cîte ori treceau pe-acolo.

După șase săptămîni de lecții, am fost admisă să dansez cu trupa. Dar acum că aveam opt ani trecuți, îmi pierdusem siguranța, și ideea

că trebuie să infrunt publicul pentru prima oară imi dădea trac. Abia imi tiram picioarele. Mi-au trebuit săptămîni întregi ca să pot dansa solo la fel ca ceilalți.

Nu eram prea încîntat la ideea că sînt un simplu dansator de step într-o trupă de opt persoane. Ca și ei, doream să am numărul meu, nu numai pentru că asta însemna mai mulți bani, ci pentru că simțeam din instinct că astfel aș avea mai multe satisfacții decît dansînd. Mi-ar fi plăcut să fiu actor, dar mi-ar fi trebuit multă stăpînire ca să țin scena singur. Totuși, primul meu imbold de a face altceva decît să dansez mă îndrepta spre comedie. Idealul meu era un număr în doi, doi băieți costumați în vagabonzi. Am împărtășit planurile mele unuia din băieți și am hotărît să ne asociem. Acesta deveni visul nostru drag, al amîndurora : să fim „Bristol și Chaplin, vagabonzi milionari“, cu favoriți ca haimanelele și inele cu diamant pe deget. După părerea noastră, așa era și comic, și bănos, numai că proiectul nu s-a împlinit niciodată.

Publicul îi iubea pe cei Opt Băieți din Lancashire deoarece, așa cum spunea domnul Jackson, nu arătau ca niște copii minune. Era mîndru de faptul că nu ne machiam niciodată, iar rumeneala din obraji era naturală. Dacă vreunul din noi era puțin palid înainte de-a intra în scenă, ne punea să ne ciupim de obraz. Dacă la Londra, după ce dansam în cite două-trei music-hall-uri pe seară, mai uitam uneori și arătam cam obosiți și mohoriți pe scenă, îl vedeam deodată pe domnul Jackson în culise zîmbind cu gura pînă la urechi și arătîndu-ne fața, ceea ce ne electriza pe loc, făcîndu-ne să afișăm un suris radios.

Cînd ne aflam în turneu în provincie, mergeam la școală în fiecare oraș prin care treceam, ceea ce însă n-a prea ajutat la desăvîrșirea educației mele.

De Crăciun am fost angajați să interpretăm roluri episodice de animale într-o pantomimă cu Cenușăreasa, la Hipodromul din Londra. Era pe atunci un teatru nou, o îmbinare de music-hall și de circ, cu decoruri încărcate și mașinării senzaționale. Planșeul pistei cobora, putînd fi acoperit în întregime cu apă, permițînd montarea unor baletе impresionante. Șiruri de fete frumoase în armuri strălucitoare defilau rînd pe rînd și dispăreau cu totul sub apă. După ce ultimele dansatoare se scufundau în adînc, apărea Marcelin, marele clown francez, într-un costum de seară ponosit și cu joben. Intra cu o undiță în mînă, se așeza pe un scaun pliant, deschidea o casetă mare cu bijuterii, agăța un colier de diamante și arunca undița în apă. Apoi începea să folosească drept momeală bijuterii mai puțin valoroase, cum ar fi cîteva brățări, golînd pînă la urmă toată caseta. Deodată părea că s-a prins ceva, deoarece începea să se răsucescă într-un mod foarte comic, agitîndu-se și trăgînd de undiță și scoțînd din apă în cele din urmă un cățel dresat, care imita întocmai tot ce făcea Marcelin ; dacă el se așeza pe scaun, se așeza și cățelul ; dacă Marcelin stătea în cap, stătea și cățelul la fel.

Numărul lui Marcelin era încîntător și plin de spirit și clownul deveni curînd o vedetă. În scena bucătăriei, mi s-a dat și mie un rolișor comic pe care să-l joc împreună cu el. Eu eram pisica, iar Marcelin, ferindu-se de ciine, cădea peste mine în timp ce-mi beam laptele. Îmi reproșa mereu că nu-mi arculesc îndeajuns spinarea ca să-i

amortizez căderea. Purtam o mască de pisică mirată și, la primul matineu pentru copii, am mers pe urmele unui cline, adulmecându-l. Publicul izbucnind în ris, m-am întors către sală surprins, trăgând de o sfoară datorită căreia făceam cu ochiul. După ce am repetat de câteva ori aceste schimonoseli, l-am văzut pe director repezindu-se în culise și gesticulând cu disperare. Dar am continuat. După ce am mirosit clinele m-am dus să adulmec rampa, apoi am ridicat o labă. Publicul se prăpădea de ris, fără îndoială pentru că nu era un gest de pisică. În cele din urmă, directorul îmi atrase atenția și eu ieșii dindu-mă de-a dura, în ropote de aplauze.

— Nu cumva să mai faci una ca asta ! Altfel lordul Chamberlain o să ne închidă teatrul.

Cenușăreasa a avut mare succes și cu toate că Marcelin nu prea era implicat în acțiunea propriu-zisă a piesei, toată lumea venea să-l vadă. Cîteva ani mai tîrziu, Marcelin apărui la Hipodromul din New York unde făcu de asemenea senzație. Dar cînd Hipodromul desființă pista de circ, Marcelin fu dat repede uitării.

Cam prin 1918, circul cu trei piste al fraților Ringling veni la Los Angeles, cu Marcelin în trupă. Mă așteptam să-l văd numele cu litere de-o șchioapă, dar am fost consternat să constat că nu era decît unul din nenumărații clowni care alergau împrejurul pistei : un mare artist pierdut în extravaganța vulgară a unui circ cu trei piste.

După spectacol m-am dus în loja lui și l-am reamintit că jucasem împreună la Hipodromul din Londra. Dar abia îmi răspunse. Chiar și sub machiajul de clown părea abătut și cufundat într-o apatie plină de tristețe.

Un an mai tîrziu, s-a sinucis la New York. O notiță inserată în ziare anunța că un locatar din același imobil auzise un foc de armă și-l găsisse pe Marcelin întins pe jos, cu un pistol în mînă, iar un disc se mai învîrtea încă pe patefon cîntînd *Clar de lună și trandafiri*.

Mulți mari comici englezi s-au sinucis. T. E. Dunville, un clown remarcabil, surprinse pe cînd intra într-un bar, pe cineva spunînd : „Cu omul ăsta s-a zis !” Cîteva ore mai tîrziu, își trase un glonte în cap, pe malul Tamisei.

Mark Sheridan, unul din cei mai buni comici englezi, repetă gestul într-un parc din Glasgow, deoarece nu avusese succes la publicul din oraș.

Frank Coyne, cu care jucam în același program, era un actor inimos și plin de haz, ajuns celebru datorită unui cuplet vesel :

*Nu mă mai prindeți niciodată-n șa ;
Să călăresc astfel de cai mi-e greu.
Un singur cal mai pot încăleca :
Micuțul meu căluț, căluțul meu !*

În viața de toate zilele era încîntător și zîmbea tot timpul. Dar într-o după amiază pe cînd urma să facă o plimbare cu trăsura, împreună cu soția lui, uitîndu-și ceva, i-a spus să-l aștepte să se ducă pînă sus. După douăzeci de minute, soția lui a urcat să vadă de ce întîrzie atîta

și l-a găsit zăcînd pe pardoseala de la baie, într-un lac de sînge, cu un brici în mînă : își tăiasse gîtul, decapitîndu-se aproape.

Dintre numeroșii artiști pe care i-am văzut în copilărie, cei care m-au impresionat în chip deosebit n-au fost întotdeauna artiștii de succes, ci oamenii cu o puternică personalitate în afara scenei. Zarmo, vagabondul jongleur, își impunea o disciplină de fier și exersa ore întregi în fiecare dimineață, de cum se deschidea teatrul. Putea fi văzut în culise, ținînd un tac de biliard pe bărbie, azvîrlînd în sus o bilă de biliard și prinzînd-o în virful tacului, aruncînd apoi o alta și prinzînd-o peste cea dintîi, ceea ce nu-i reușea întotdeauna. De patru ani, îi explică el într-o zi domnului Jackson, lucra la această scamatorie și la sfîrșitul săptămîinii avea de gînd s-o încerce pentru prima oară în fața publicului. În seara respectivă eram cu toții în culise, privindu-l. A reușit perfect și încă de prima dată ! Aruncă bila și o prinse în virful tacului de biliard, apoi o aruncă pe-a doua și o prinse peste cea dintîi. Dar publicul aplaudă numai din virful degetelor. Domnul Jackson povestea adeseori întîmplarea din seara aceea. Îi spuse lui Zarmo : „Dai impresia că scamatoria ta e prea ușoară, nu faci destul caz de ea. Ar trebui să dai greș de cîteva ori și abia pe urmă să izbutești“. Zarmo izbucni în rîs. „Încă nu sînt destul de abil ca să dau greș“. Zarmo se ocupa și de frenologie * și ne dezvăluia fiecăruia caracterul. Mie îmi spuse că voi reține toate cunoștințele pe care aveam să mi le însușesc și voi ști să mă folosesc de ele.

Erau apoi frații Griffith, caraghioși și impresionanți în același timp, care mă tulburau : comici acrobați, ei se balansau agățați la trapez, azvîrlîndu-și unul altuia în obraz furioase lovituri de picioare, cu ghetete lor mari de molton.

— Uiii ! Mai dă o dată, să te văd !

— Nu zău !

Și bang !

Celălalt părea suprins și se bălăbănea :

— Ia te uită c-a făcut-o !

Atîta violență mă întrista. Dar în afara scenei, țineau mult unul la altul, erau liniștiți și serioși.

Dan Leno a fost neîndoios cel mai mare comic englez, după legendarul Grimaldi. Cu toate că nu l-am apucat în epoca lui de glorie, pentru mine era mai degrabă un actor de compoziție decît un comic. După spusele mamei, interpretările lui fanteziste ale unor personaje din lumea măruntă a Londrei erau încîntătoare și pline de omenie.

Celebra Mary Lloyd trecea drept frivolă, și totuși cînd am jucat cu ea la vechiul Tivoli, pe Strand, s-a dovedit a fi artista cea mai serioasă și mai conștiincioasă. Mă uitam la această femeie mititică, neliniștită și durdulie, ce se plimba nervoasă de colo pînă colo, prin culise, trascăbilă și îngrijorată, pînă cînd venea vremea să intre în scenă. Din clipa aceea devenea veselă și firească. Mai era și Bransby Williams,

* Studiul caracterului și funcțiilor intelectuale ale omului după conformația craniului. (N.tr.)

care întruchipa mai cu seamă personaje de Dickens și care îmi stirnea admirația interpretându-l pe Uriah Heep, Bill Saykes și pe bătrînul din *Magazinul de antichități*. Talentul acestui tinăr frumos și mîndru, machiindu-se direct în fața unui public gălăgios cum era cel din Glasgow și luînd rînd pe rînd chipul a diferite personaje fascinante, m-a făcut să descopăr un nou aspect al teatrului. El mi-a deșteptat și interesul pentru literatură; doream să știu ce mister se ascunde în cărți, ce fel de personaje crease Dickens, desenate în sepia și mișcîndu-se în lumea stranie a lui George Cruikshank *. Și cu toate că abia știam să citesc, nu m-am lăsat pînă cînd nu mi-am cumpărat *Oliver Twist*.

Eram atît de fascinat de personajele lui Dickens, încît îl imitam pe Bransby Williams imitîndu-le. Era de la sine înțeles că un talent în devenire ca al meu nu putea rămîne multă vreme în umbră. Astfel într-o zi, domnul Jackson mă văzu imitîndu-l în fața băieților pe bătrînul din *Magazinul de antichități*. Am fost proclamat pe loc un geniu, iar domnul Jackson hotărî că o asemenea noutate trebuia să fie cunoscută de toată lumea.

Marele eveniment s-a produs la teatrul din Middlesbrough. După numărul nostru de step, domnul Jackson păși pe scenă cu gravitatea celui ce trebuie să anunțe venirea unui nou Mesia și declară că a descoperit în trupa sa un copil minune care avea să-l imite pe marele Bransby Williams, în rolul bătrînului din *Magazinul de antichități*, care nu vrea cu nici un chip să creadă că micuța Nell a murit.

Publicul nu mai era prea receptiv, după o seară foarte plicticoasă. Am intrat totuși, în costumul meu obișnuit de dansator — bluză albă de olandă, guler de dantelă, pantaloni de catifea și pantofi roșii de dans, cu un machiaj care să mă facă să par de nouăzeci de ani. Nu știu cum, pusesem mîna pe o perucă veche — trebuie că o cumpărase domnul Jackson — dar nu-mi venea de loc. Deși aveam capul mare, peruca era și mai mare; era o scăfirlic goală, roz, înconjurată de cîteva fire lungi de păr cărunț, lipicios, așa că prin intrarea mea pe scenă, încovoiat ca un moșneag, dădeam impresia unui gîndac tîrîtor, ceea ce stîrni hohote de rîs.

Era foarte greu să mai liniștești publicul. Am murmurat: „Sst, sst, nu faceți gălăgie, să n-o treziți pe micuța Nelly“.

— Mai tare! Mai tare! Nu se aude nimic! striga publicul.

Dar eu continuam să vorbesc în șoaptă, ca și cum le-aș fi împărtășit o taină; așa încît lumea începu să bată din picioare. Așa a luat sfîrșit cariera mea de imitator al personajelor lui Dickens.

Cu toate că trăiam modest, viața cu cei Opt Băieți din Lancashire era plăcută. Din cînd în cînd ne mai certam, firește. Mi-aduc aminte că figuram în același program cu doi tineri acrobați începători, cam de vîrsta mea, care ne-au spus în secret că mama lor încasează șapte șilingi și șase pence pe săptămînă, iar ei găsesc în fiecare luni dimi-

* George Cruikshank (1792—1878), pictor și caricaturist, a ilustrat un mare număr de periodice și opere literare ale timpului, printre care *Povestiri literare* de Grimm, *Schifele lui Boz* și *Oliver Twist* de Ch. Dickens, *Legenda Rinului* de Thackeray. (N. tr.).

neață cite un șiling, ca bani de buzunar, sub farfuria de jumări cu șuncă. „Și cînd te gîndești, se plînsese unul dintre ai noștri, că noi nu primim decît două pence și plîne cu marmeladă dimineața”.

Cînd John, fiul domnului Jackson, află că ne plîngem, izbucni în hohote și ne spuse că uneori cînd izbuteau să joace cite o săptămînă întreagă în suburbiile londoneze, tatăl lor nu încasa decît șapte lire pe săptămînă pentru toată trupa și că le era tare greu s-o scoată la capăt.

Traiul imbelșugat al celor doi ucenici a fost pricina ambiției noastre de a deveni acrobați. Zile în șir, de cum se deschidea teatrul dimineața, ne antrenam cite unul sau doi pentru saltul mortal, cu o coardă legată în jurul mijlocului și prinsă de un scripete pe care cineva o ținea de celălalt capăt. În ce mă privește, făceam salturi foarte îndrăznețe de felul acesta, pînă în ziua cînd am căzut și mi-am sucit degetul mic de la mînă, fapt care a pus capăt carierei mele de acrobat.

Pe lîngă dans, ne străduiam fără încetare să cîpătăm noi cunoștințe. Eu voiam să mă fac jongleur comic : am economisit așadar suma necesară ca să-mi cumpăr patru mingi de cauciuc și patru farfurii de tablă și, ore întregi, mă antrenam stînd în picioare la marginea patului.

Domnul Jackson era de fapt un om foarte cumsecade. Cu trei luni înainte de-a părăsi eu trupa, am participat cu toții la o gală de binefacere în favoarea tatălui meu, care era foarte bolnav ; numeroși artiști de music-hall au contribuit benevol, împreună cu cei Opt Băieți din Lancashire. În seara spectacolului, tata a apărut pe scenă, respirînd greu și făcînd eforturi, a rostit un mic discurs. Îl urmăream dintr-o parte a scenei, fără să-mi dau seama că de fapt era un muribund.

De cite ori ne aflam la Londra, mă duceam s-o văd pe mama în fiecare duminică. Găsea că sînt palid și slab și că dansul îmi obosește plămîni. Era foarte neliniștită, și-i scrise în acest sens domnului Jackson, care fu cuprins de o asemenea indignare, încît pînă la urmă mă trimise acasă, spunînd că nu meritam să dau bătaie de cap unei mame atît de grijulii.

Cîteva săptămîni mai tîrziu totuși, am avut un atac de astm. Crizele deveniseră atît de puternice încît mama era convinsă că am tuberculoză și mă duse imediat la spitalul Brompton, unde am fost supus unui examen minuțios. S-a constatat că n-am nimic la plămîni, dar că am într-adevăr astm. Luni întregi am trecut prin chinuri groaznice, fiindu-mi imposibil să respir. Uneori îmi venea să mă arunc pe fereastră. Inhalările cu plante mă mai ușurau puțin. Dar așa cum spusese doctorul, pînă la urmă am scăpat de boală.

Amintirile mele din această perioadă sînt uneori precise, alteori foarte vagi. Dominantă rămîne totuși impresia că ne zbăteam în lipsuri cumplite. Nu-mi amintesc unde era Sydney ; fiind cu patru ani mai mare decît mine, nu apărea decît rareori în universul meu. Stătea poate la bunicul, ca s-o ușureze pe mama. Cit despre noi, ne schimbam dintr-o locuință într-alta, ajungînd în cele din urmă într-o mică mansardă de pe Pownall Terrace, nr. 3.

Eram pe deplin conștient de stigmatul social al sărăciei noastre. Pînă și copiii cei mai lipsiți cinau acasă duminica. O friptură pre-

gătită în casă era simbolul respectabilității, un adevărat element de ritual care deosebea o clasă săracă de alta. Cei care nu puteau să se așeze la masa lor duminică făceau parte din clasa cerșetorilor, așa ca noi. Mama mă trimitea la băcănia cea mai apropiată să cumpăr o conservă de șase pence (carne cu două legume alături), care alcătua prinzul nostru. Ce rușine... mai ales într-o duminică. I-am reproșat că nu pregătește nimic acasă, iar ea încerca în zadar să-mi explice că ar fi costat dublu.

Totuși într-o vineri, când a avut norocul să cîștige cinci șilingi la curse, mama, ca să-mi facă plăcere, s-a hotărît să pregătească în casă cina de duminică. Între alte bunătăți, a cumpărat o bucată de carne de fript despre care nu puteai spune dacă era carne de vacă sau o bucată de seu. Cîntărea două kilograme și mai bine și purta o etichetă : „de friptură“.

Neavînd cuptor, mama îl folosea pe-al proprietăresei și, cum era prea timidă ca să intre mereu în bucătărie, socoti cam în cît timp putea fi gata friptura. Astfel, spre uimirea noastră, bucata de carne ajunsese de mărimea unei mingi de cricket. Și cu toate afirmațiile mamei că mesele noastre de șase pence îi dădeau mai puțină bătaie de cap și erau mai gustoase, eu eram incîntat și simțeam că sintem și noi în rîndul oamenilor.

..

O schimbare bruscă s-a petrecut în viața noastră. Mama a întîlnit o veche prietenă care devenise foarte înstărită, un fel de splendidă Junonă înzorzonată, care părăsise scena pentru a deveni amanta unui colonel bătrîn și bogat. Locuia în elegantul cartier Stockwell ; și în entuziasmul reîntîlnirii, ne invită să ne petrecem vara la ea. Cum Sydney era la țară la culesul hameiului, a convins-o ușor pe mama care, datorită mînilor ei fermecate de cusătoreasă, a căpătat o înfățișare cît se poate de prezentabilă, iar eu în costumul meu de duminică, o relievă de la Cei Opt Băieți din Lancashire, eram destul de arătos.

Așa s-a făcut că pe negîndite ne-am pomenit într-o locuință extrem de liniștită, pe colț, în Lansdowne Square, cufundați în lux, cu o casă plină de servitori, de camere roz și bleu, cu perdele de creton și blănuri de urs alb ; și, pe deasupra, trăiam în belșug. Și-acum mi-aduc aminte de strugurii de seră, cu boaba mare, neagră, ce împodobeau bufetul din sufragerie și simțămîntul meu de vină față de felul misterios în care scădeau, devenind în fiecare zi tot mai scheletici.

Personalul era alcătuit din patru femei : bucătăreasa și trei cameriste. În afară de mama și de mine, mai era un invitat, un tînăr frumos, foarte țeapăn, cu mustața roșcată, tunsă scurt. Era amabil și curtenitor și părea că face parte din ai casei, pînă cînd apărea colonelul cu favoriți cărunți. Atunci frumosul fante dispărea.

Vizitele colonelului erau sporadice, o dată sau de două ori pe săptămîină. În timpul șederii lui, casa se umplea deodată de mistere și opreliști, iar mama îmi spunea să nu mă arăt. Într-o zi am dat buzna

în hall chiar în timp ce colonelul cobora scara. Era un domn impunător, înalt, cu jachetă și joben, cu fața îmbujorată și cu favoriți lungi și cărunți. Mi-a zîmbit binevoitor și și-a văzut de drum.

Nu înțelegeam rostul tuturor acestor taine și frământări legate de sosirea colonelului. Dar niciodată nu stătea mult, tinărul cu mustața tunsă scurt se întorcea și în casă toate mergeau iar ca înainte.

Am prins mare drag de tinărul cu mustața tunsă scurt. Făceam lungi plimbări împreună pe Clapham Common, cu cei doi splendizi ogari ai stăpinei casei. Pe Clapham Common domnea în vremea aceea o atmosferă plină de distincție. Până și farmacia, unde intram întâmplător să cumpărăm cîte ceva, respira eleganță, datorită amestecului de arome de parfumuri, săpunuri și pudre: de atunci, mirosul unor anumite farmacii trezește în mine o dulce nostalgie. Farmacistul o sfătui pe mama să-mi facă în fiecare dimineață băi reci ca să mă vindece de astm și poate că mi-au folosit; erau foarte întăritoare și ajunseseră să-mi placă.

E uluitor cît de repede se obișnuiește omul cu comoditățile vieții. În mai puțin de-o săptămînă totul mi se părea firesc. Încercam un simțămînt de bunăstare urmînd tabletul de dimineață, plimbarea cîinilor, ținuți în lesa lor nouă de piele, apoi întoarcerea într-o casă frumoasă, plină de servitori, ca să aștept prînzul servit cu eleganță pe tăvi de argint.

Grădina se învecina cu livada unei case cu tot atît de mulți servitori ca a noastră. Era o familie compusă dintr-o pereche tinărară și fiul lor, cam de vîrsta mea, care avea o odăie plină de jucării minunate. Eram deseori invitat să mă joc cu el și să rămîn la cină, așa încît am devenit prieteni buni. Tatăl lui avea o situație importantă într-o bancă din City, iar mama era tinărară și foarte frumoasă.

Într-o zi am surprins-o pe camerista noastră stînd la taifas cu bona băiețelului, care spunea că domnișorul are nevoie de o guvernantă. „Și pentru al nostru ar fi nevoie“, sări camerista, gîndindu-se la mine. Eram încîntat să fiu socotit copil de oameni bogați, dar n-am înțeles niciodată de ce mă ridicase atît de sus, poate doar ca să-și dea și ea importanță, lăsînd să se vadă că și stăpînii ei erau la fel de înstăriți și respectabili ca și vecinii lor. De atunci, de cîte ori eram invitat la masă la vecinul meu, aveam impresia că sînt un impostor.

Deși a fost tristă ziua în care am părăsit casa cea frumoasă ca să ne întoarcem în Pownall Terrace, nr. 3, am simțit totuși o oarecare ușurare la gîndul că ne regăsim libertatea; la urma urmelor, în calitate de musafiri trăiam tot timpul într-o anumită tensiune și, cum spunea mama, invitații sînt ca prăjiturile: dacă le ții prea mult, rîncezesc și nu mai sînt bune de mîncat. Firele de mătase ale unui episod trecător și luxos s-au rupt astfel, iar noi am revenit la existența noastră obișnuită și precară.

4

1899 a fost anul favoriților ; toată lumea purta — regii, oamenii de stat, soldații și marinarii, Kruger, marchizul Salisbury, mareșalul Kitchener, Kaiserul și jucătorii de cricket ; a fost o epocă extraordinară de fast și absurditate, de extremă bogăție și de sărăcie extremă, de stupid fanatism politic, prezent în ziare ca și în desenele umoristice. Dar Anglia avea să cunoască în curând multe zguduiri și nemulțumiri. Cțiva fermieri buri din Transvaalul african duceau un război fără să respecte regula jocului trăgînd, de după stînci și bolovani, asupra soldaților noștri în uniforme roșii, care erau niște ținte excelente. Ministerul de război a înțeles și a înlocuit repede uniforme roșii cu altele kaki. Dacă burii înțelegeau să continue lupta în felul acesta, n-aveau decît.

Auzisem vag despre acest război din cîntecele patriotice, din numere de music-hall și din chipurile generalilor de pe cutiile de țigări. Fără doar și poate inamicii erau niște indivizi jalnici. S-a răspîndit vestea dureroasă a încercuirii orașului Ladysmith de către buri, după cum întreaga Anglie a fost nebună de bucurie aflînd că Mafeking a fost despresurat. În cele din urmă am cîștigat, sau mai exact am scos-o la capăt de bine, de rău. Toată lumea vorbea numai despre asta, în afară de mama care nu făcea niciodată aluzie la război. Ea avea propria ei luptă de purtat.

Sydney avea acum paisprezece ani, renunțase la școală și lucra ca telegrafist la poșta de pe Strand. Cu salariul lui Sydney și cu ceea ce cîștiga mama cu mașina de cusut aproape că izbuteam să ne descurcăm, cu toate că aportul mamei era modest. Lucra cu bucata pentru o firmă de speculă : trăgea la mașină bluze, pentru un șiling și jumătate duzina. Degeaba i se aducea materialul gata croit, îi trebuia douăsprezece ore ca să facă o duzină de bluze. Recordul mamei era de cincizeci și patru de bluze pe săptămînă, ceea ce reprezenta șase șilingi și nouă pence. Adeseori, seara, mă trezeam în mansarda noastră și o priveam stînd aplecată deasupra mașinii de cusut, lampa de petrol formînd ca un nimb de lumină în jurul capului ; fața îi era ascunsă într-o dulce penumbră, iar buzele puțin depărtate din cauza efortului de a împinge cusătura ce trecea cu repeziciune pe sub acul mașinii, pînă cînd zbîrniitul ei mă făcea să adorm din nou. Cînd lucra așa pînă tîrziu, însemna că avea de făcut o plată. Întîmpina mereu greutăți cu ratele lunare pentru mașina de cusut.

Și iată că s-a petrecut o dramă : Sydney avea nevoie de un costum nou. Purtase uniforma lui de telegrafist în fiecare zi, inclusiv duminica, încît colegii au început să-și bată joc de el. Două duminici a rămas acasă, pînă cînd mama a reușit să-i cumpere un costum de serj albastru.

Izbutise nu știu cum să strângă optsprezece șilingi, ceea ce a clătinat economia noastră în așa măsură încît mama era obligată să dea costumul în gaj în fiecare luni după ce Sydney pleca la lucru în uniforma de telegrafist. Primea șapte șilingi pentru costum pe care-l lua înapoi simbăta pentru ca Sydney să poată ieși în oraș. Acest obicei săptămînal a devenit un adevărat ceremonial timp de peste un an pînă cînd costumul s-a ros de-a binelea. Atunci am avut cu toții un șoc!

Luni dimineata, ca de obicei, mama a plecat la cîmătar. Omul șovăi.

— Îmi pare rău, doamnă Chaplin, dar nu mai putem să vă împrumutăm șapte șilingi.

— Dar de ce? întrebă mama, uluită.

— E un risc prea mare: pantalonul este complet uzat. Uitați-vă și dumneavoastră, spuse el, trecînd mîna pe sub stofă, se vede prin ea.

— Dar îl iau înapoi simbăta vîltoare.

Negustorul dădu din cap.

— Tot ce pot face e să vă dau trei șilingi pentru vestă și jiletcă.

Rar i se întimpla mamei să plîngă, dar refuzul negustorului a însemnat pentru ea o lovitură atît de dureroasă, încît s-a întors acasă cu ochii în lacrimi. Conta pe acești șapte șilingi ca să avem cu ce trăi toată săptămîna.

Lăsînd la o parte faptul că și hainele mele se aflau într-o stare cel puțin jalnică. Ceea ce mai rămăsese din costumul de la Cei Opt Băieți din Lancashire oferea privirii un spectacol cu totul pestriț. Aveam petece peste tot, la coate, la pantaloni, la pantofi și la ciorapi. Și așa îmbrăcat, am dat peste micul și drăgălașul meu prieten din cartierul Stockwell. Nu știu ce căuta prin Kennington și eram prea jenat ca să-l întreb. M-a întîmpinat foarte prietenos, dar vedeam bine că înfățișarea mea jalnică nu-i scăpase. Ca să-mi ascund stînjeneala, mi-am luat un aer dezinvolt și pe tonul meu cel mai monden și mai cultivat, i-am spus că port niște haine atît de ponosite pentru că mă întorc de la o oră grea de tîmplărie.

Dar explicația mea nu l-a prea convins. Părea descumpănit și a întors ochii ca să-și ascundă nedumerirea. Mă întrebă ce face mama.

I-am răspuns pe un ton firesc că e la țară, apoi am reluat:

— Tot acolo locuiești?

— Da, răspunse el, măsurîndu-mă cu privirea, de parcă aș fi comis un păcat capital.

— Acuma trebuie s-o șterg, am spus deodată.

A zîmbit în silă.

„La revedere“, mi-a spus și ne-am despărțit, el depărtîndu-se încet într-o direcție, iar eu, furios și rușinat, luînd-o la goană în direcția opusă.

•••

Mama spunea întotdeauna: „Poți să te apleci și să nu culegi nimic“. Dar ea era prima care nu ținea seama de această zicală și bunul meu simț era adesea jignit. Într-o zi, pe cînd se întorcea de la spitalul

din Brompton, mama s-a oprit să facă observație unor băieți care chinuiau o biată bătrână în zdrențe grotești și murdare. Avea părul scurt, ceea ce nu prea se obișnuia pe atunci, iar băieții râdeau și se îmbrînceau în fața ei cu niște mutre îngrozite, de parcă s-ar fi temut să nu se molipsească dacă ar atinge-o. Biata femeie stătea nemișcată ca un animal hăituit când mama interveni. Atunci bătrîna păru că o recunoaște.

— Lil, murmură ea, rostind numele de teatru al mamei, nu-ți mai amintești de mine — Eva Lestock ?

Mama o recunoscuse îndată : o prietenă veche de pe vremea cînd era actriță de music-hall.

Eu m-am simțit atît de încurcat încît am trecut mai departe, așteptînd-o pe mama la colțul străzii. Băieții trecură pe lingă mine zimbînd ironic și chicotînd. Eram furios. M-am întors să văd ce face mama și, cînd colo, nenorocita în zdrențe se luase după ea și amîndouă se îndreptau spre mine.

— Îl mai ții minte pe micuțul meu Charlie ?

— Dacă-l mai țin minte ! spuse femeia, cu voce plîngăreată. De cîte ori nu l-am ținut în brațe cînd era de-o șchioapă !

La gîndul ăsta mi s-a făcut silă, într-atît era de murdară și respingătoare. Iar pe drum era penibil să vezi lumea întorcîndu-se să se uite după noi trei.

Mama o știa de la music-hall sub numele de „eleganta Eva Lestock“ ; era drăguță, plină de viață pe-atunci, după spusele mamei. Femeia ne lămuri că stătuse multă vreme la spital și că, de cînd ieșise, dormea pe sub poduri și prin azilurile Armatei Salvării.

Mama o trimise în primul rînd la baia publică apoi, spre disparea mea, o aduse acasă, în mica noastră mansardă. N-am aflat niciodată dacă numai boala a fost cauza stării în care se găsea. Dar mi se părea revoltător faptul că dormea în fotoliul-pat al lui Sydney. Mama îi dădu toate hainele de care se putea lipsi și-i împrumută și ceva bănuți. După trei zile a plecat și n-am mai auzit niciodată despre „eleganta Eva Lestock“ !

...

Înainte de moartea tatii, ne-am mutat din Pownall Terrace într-o cameră cu chirie în casa doamnei Taylor, o prietenă a mamei foarte cucernică. Era o femeie mărunțică și îndesată, de vreo cincizeci de ani, cu maxilarele proeminente și fața gălbejită și plină de zbircituri. Privind-o cu atenție la biserică, am descoperit că avea dinți falși, care se desprindeau de pe gingiile de sus și-i cădeau pe limbă în timp ce cînta : efectul era extraordinar.

Era autoritară și plină de energie. O luase pe mama sub aripa ei creștinească și-i închiriasse pentru o sumă foarte modestă o cameră la stradă, la etajul doi al unei case mari, proprietatea ei, care se învecina cu cimitirul.

Soțul, copie fidelă a domnului Pickwick, personajul lui Dickens, fabrica instrumente de precizie și-și avea atelierul la ultimul etaj. Ta-

vanul avea un luminator și locul acesta liniștit mi se părea că e raiul pe pământ. De multe ori mă uitam la domnul Taylor când lucra, fascinat de privirea lui pătrunzătoare îndărătul ochelarilor cu lentile groase și de lupa enormă pe care-o folosea la fabricarea unei rigle de oțel în stare să măsoare a cincizecea parte dintr-un inch*. Lucra singur și deseori îi făceam diferite comisioane.

Doamna Taylor avea o mare dorință, aceea de a-și converti soțul care, după credințele ei creștinești, era un mare păcătos. Fiica ei semăna leit cu maică-sa, numai că avea fața mai puțin gălbejită și era, bineînțeles, mult mai tânără; l-ar fi avut și pe vîno-neoace dacă n-ar fi fost arogantă și nu și-ar fi dat aere. Ca și tatăl ei, nu mergea niciodată la biserică. Doamna Taylor nădăjduia să-i aducă pe calea cea bună. Mama ei o iubea ca pe ochii din cap, dar mama nu putea s-o sufere.

Într-o după amiază, cînd eram sus și-l priveam pe domnul Taylor lucrînd, am auzit o discuție între mama și domnișoara Taylor. Doamna Taylor era în oraș. Nu știu cum începuse cearta, dar strigau una la alta cît le ținea gura. Cînd am ajuns pe palierul nostru, mama era aplecată peste balustradă:

— Da' știi ce ești? O tîrfă!

— Așa! răspunse fata. Frumoase vorbe în gura unei creștine!

— Fii fără teamă, îi riposta mama, e și în Biblie. Deuteronomul, capitolul douăzeci și opt, versetul treizeci și șapte; drept e că acolo se folosește alt cuvînt. Dar asta ți se potrivește foarte bine.

După care, ne-am mutat îndărăt pe Pownall Terrace.

...

Deși Cei Trei Cerbi de pe Kennington Road nu era localul obișnuit al tatii, totuși într-o seară, trecînd prin partea locului, ceva m-a îndemnat să-mi arunc privirea înăuntru să văd dacă nu-i acolo. Am întredeschis ușa cafenelei și l-am zărit, așezat într-un colț! Era gata să plec, dar fața i s-a luminat deodată și mi-a făcut semn să mă apropiu. Am fost surprins de-o asemenea primire, căci nu era o fire expansivă. Părea foarte bolnav. Avea ochii duși în fundul capului și tot corpul umflat. Ținea o mîină vîrită în jiletcă, asemenea lui Napoleon, ca pentru a respira mai ușor. În seara aceea se arătă plin de grijă, mă întrebă de mama și de Sydney, iar înainte de a-mi da drumul să plec, mă luă în brațe și, pentru prima oară, mă sărută. De atunci nu l-am mai văzut în viață.

Trei săptămîni mai tîrziu, a fost dus la spitalul St. Thomas. L-au îmbătat ca să-l poată duce. Cînd a înțeles unde se află, s-a zbătut ca un diavol, dar era condamnat. Deși foarte tînăr — n-avea decît treizeci și șapte de ani — murea de hidropizie. I s-au scos aproape douăzeci de litri de lichid din genunchi.

Mama se ducea mereu să-l vadă și de fiecare dată se întorcea abătută. Ne vorbea de dorința lui mărturisită de a se întoarce la ea și de a-și reface viața în Africa. Cînd mă entuziasmam în fața acestei pers-

* 1 inch = 2,54 cm (N. tr.)

pective, mama dădea din cap, căci știa ea ce știa. „Spune așa numai ca să mă cruțe“, ne lămură ea.

Într-o zi veni acasă indignată deoarece reverendul John McNeil, evanghelic, fusese în vizită la tata și-i spusese : „Zău așa, Charlie, când mă uit la tine, nu pot să nu mă gândesc la proverbul acela : Când semeni vânt, culegi furtună.“

„Frumoase cuvinte ca să mingii un muribund !“, ne spuse mama. Cîteva zile mai tirziu tata muri.

Spitalul voia să știe cine avea să suporte cheltuielile de înmormintare. Mama, care n-avea un ban, propuse Fondul filantropic al artiștilor, o organizație de ajutorare a oamenilor de teatru. Această sugestie stîrni însă proteste violente din partea familiei Chaplin : gîndul ca unul de-ai lor să fie înmormîntat din mila publică îi umilea. Unchiul Albert din Africa, cel mai mic frate al tatii, se afla la Londra în momentul acela și declară că va suporta el cheltuielile de înhumare.

În ziua înmormîntării, trebuia să ne ducem la spitalul St. Thomas să-i întîlnim pe ceilalți membri ai familiei Chaplin și de-acolo să ne îndreptăm spre cimitirul Tooting. Sydney nu putea să vină deoarece lucra. Mama și cu mine am sosit la spital cu cîteva ore mai devreme, căci ea vroia să-l vadă pe tata înainte de a fi închis în coșciugul capitonat cu saten alb, avînd pe margini margarete mici albe ce-i încadrau chipul. Mamei i se păsură atît de simple și impresionante încît întrebă cine le aranjase. Funcționarul spitalului îi spuse că o doamnă venise devreme în dimineața aceea cu un băiețel. Era Louise.

În prima trăsură luată loc, mama, unchiul Albert și cu mine. Drumul pînă la Tooting a fost un adevărat chin, căci mama nu-l cunoscuse pe unchiul Albert pînă atunci. Era un fel de dandy și vorbea pe un ton afectat ; deși foarte politicoș, avea o atitudine glacială. Se spunea că e bogat, posesor al unor mari crescătorii de cai în Transvaal, cai pe care-i furnizase guvernului britanic în timpul războiului cu burii.

În timpul slujbei începu să plouă. Groparii azvîrleau peste coșciug bulgări de pămînt ce răsunau cu un zgomot surd și brutal. Era macabru și îngrozitor, iar eu am izbucnit în plîns. Apoi membrii familiei au început să arunce în groapă florile și coroanele. Mama, neavînd ce să arunce, a luat batista mea de preț, bordată cu negru. „Hai, scumpul mami!, să fie din partea noastră, a amîndurora“, a murmurat ea. Apoi familia Chaplin s-a oprit pentru prînz la unul din localurile lor și înainte de-a ne lua rămas bun, ne-au întrebat politicoș unde doream să ne lase. Și astfel am fost conduși acasă cu trăsura.

Dar acasă nu mai era nimic de mîncare, în afară de o cană cu grăsimi de la friptură. Mama n-avea nici un ban, căci ultimile două pence i le dăduse lui Sydney pentru prînz. De cînd cu boala tatii, nu mai avusesese timp să lucreze și în ziua aceea, aproape de sfîrșitul săptămîinii, cei șapte șilingi pe care Sydney îi câștiga cu slujba lui de telegrafist erau deja cheltuiți. Din fericire, tocmai trecea pe stradă un telai iar noi aveam o sobă veche cu petrol. Așa încît mama, cu părere de rău, o vîndu pentru o jumătate de penny și cumpără pline pe care am uns-o cu grăsime.

În calitatea ei de văduvă legală a tatii, mama a fost rugată a doua zi să se prezinte la spital pentru a-i ridica lucrurile : un costum negru pătat de singe, lenjerie de corp, o cămașă, o cravată neagră, un halat vechi și niște papuci de casă ecosez cu cîte-o portocală indesată în vîrf. Cînd am scos portocalele o jumătate de sovereign s-a rostogolit din papuc pe pat. Un adevărat dar ceresc !

Săptămîni întregi am purtat doliu la braț. Acest insemn al durerii s-a dovedit rentabil cînd într-o simbătă după amiază m-am apucat să vînd flori. O convinsesem pe mama să-mi împrumute un șiling, m-am dus la piața de flori și am cumpărat două legături de narcise din care, după școală am făcut buchețele de cîte un penny. După ce le-am vîndut, am constatat că realizasem un profit de sută la sută.

Intram prin restaurante, cu un aer abătut, murmurînd : „Narcise, domnișoară !”, „Narcise, doamnă !” Femeile mă întrebau de fiecare dată : „Pe cine ai pierdut, micuțule ?” Eu murmuram abia auzit : „pe tata”, iar ele îmi dădeau cîtiva bănuți. Mama era uimită cînd mă întorceam acasă cu cinci șilingi și ceva în urma unei după amieze de lucru. Într-o seară, dădu peste mine pe cînd ieșeam dintr-un local, ceea ce puse capăt negoțului meu cu flori ; faptul că fiul ei vindea flori prin circiumi rănea convingerile ei creștine. „Băutura l-a ucis pe tălcă-tu și banii obținuți prin mijlocirea ei nu ne pot aduce decît nenorocire”, mi-a spus. A păstrat ciștigul, dar nu mi-a mai dat voie să vînd flori.

Hotărît lucru, aveam stoffă de negustor. Făceam tot timpul planuri : priveam prăvăliile goale și mă gîndeam ce întrebuințare bănoasă aș putea să le dau, începînd cu vînzarea de pește și cartofi prăjiți și terminînd cu produsele de băcănie. Tot ce-mi trebuia era un capital — dar cum se procură un capital ? Pînă la urmă am convins-o pe mama să mă lase să renunț la școală și să-mi găsesc de lucru.

Am avut multe indeletniciri. La început am fost comisionar la un negustor de mărunțișuri. Între două curse, mă desfătam făcîndu-mi de lucru în pivniță printre luminări, săpun, amidon, bomboane și biscuiți, gustînd din toate dulciurile pînă mi se făcea rău.

Am lucrat apoi la cabinetul lui Hool și Kinsey-Taylor, medicii unei companii de asigurări de pe Throgmorton Avenue, post moștenit de la Sydney, care mă recomandase. Slujba era bănoasă, aveam doisprezece șilingi pe săptămîină ca să primesc bolnavii și să curăț după plecarea medicilor. Prima însărcinare o îndeplineam cu mult succes, îi cuceream pe toți pacienții, dar cînd era vorba de curățenie, nu-mi mai plăcea — Sydney se pricepea mult mai bine. Nu mi-era silă să răs-torn vasele cu urină, dar să spăl geamurile înalte de trei metri era într-adevăr o muncă de gigant ; așa încît odăile au devenit tot mai întunecoase și mai prăfuite pînă în ziua cînd mi s-a declarat politicos că sînt prea mic pentru slujba aceea.

Aflînd vestea, am izbucnit în plîns. Doctorului Kinsey-Taylor, care se însurase cu o doamnă foarte bogată cu o casă mare pe Lancaster Gate, se făcu milă de mine și-mi spuse că o să mă angajeze *groom* la el

acasă. Pe loc m-am luminat la față. *Groom* într-o reședință particulară și încă atât de înstărită !

Eram încântat de slujbă, deoarece toate cameristele mă răs fătau. Mă tratau ca pe un copil și mă sărutau înainte de-a merge la culcare. Dacă soarta nu mi-ar fi fost potrivnică aș fi ajuns majordom. Doamna mi-a poruncit într-o zi să fac ordine în pivniță, într-un loc plin cu lăzi și lucruri vechi ce trebuiau triate, curățate și puse la loc. Atenția mi-a fost sustrasă de o țevă lungă de fier în care m-am apucat să suflu ca într-o trompetă. Și când mă amuzam mai bine, a apărut doamna — care mi-a dat un preaviz de trei zile.

Imi făcea plăcerea să lucrez la librăria W.H. Smith și fiili, dar mi-am pierdut locul când au descoperit că sînt minor. Am fost apoi sticlar — o singură zi. Citisem la școală ceva despre suflarea sticlei și mi se păruse romantic, dar căldura m-a doborât și am fost dus în nesimțire și lăsat pe o grămadă de nisip. Atita mi-a fost de ajuns : nu m-am mai întors nici măcar să-mi iau plata pentru ziua lucrată. Mai tirziu m-am angajat la Straker, tipograf și papetar. Am încercat să-i duc, făcîndu-i să creadă că știu să minuiască o rotativă Warfedale, o mașină enormă, lungă de peste șase metri. O văzusem în funcțiune, uitîndu-mă din stradă în subsol și treaba mi se păruse simplă și ușoară. O pancartă anunța : „căutăm tînăr pentru minuirea unei rotative Warfedale.“ Cînd maistrul m-a condus lîngă mașină, am văzut-o ridicîndu-se în fața mea, amenințătoare. Ca s-o pun în funcțiune, trebuia să mă urc pe o platformă înaltă de un metru și jumătate. Aveam impresia că mă aflu în vârful turnului Eiffel.

— Pornește-o ! spuse maistrul.

— S-o pornesc ?

Văzîndu-mă că stau pe gînduri, izbucni în rîs.

— N-ai lucrat în viața ta pe o mașină Warfedale !

— Dați-mi voie să încerc, am să învăț foarte repede, am spus eu.

„A porni“ însemna a trage de o pîrghie pentru a pune în funcțiune dihania. Imi arătă pîrghia, apoi dădu drumul mașinii cu jumătate din turație. Colosul începu să se învîrtească, scrișnind și mormăind, încît credeam că mă înghite. Colile de hîrtie erau imense ; una singură ar fi fost de ajuns ca să mă acopere cu totul. Cu o clapă de fildeș despărteam colile, apucîndu-le apoi de colțuri și așezîndu-le cu grijă aproape de dinții mașinii, așa ca monstrul să le înhațe de îndată, să le devoreze și să le aducă înapoi, la celălalt capăt. La sfîrșitul primei zile, eram stors de puteri și enervat la gîndul că monstrul ăsta infometat căuta tot timpul să mi-o ia înainte. M-au primit totuși, cu doisprezece șilingi pe săptămînă.

Era ceva romantic și aventuros să pornești în diminețile reci, înainte de revărsatul zorilor la lucru, pe străzile liniștite și pustii, însuflețite doar de una sau două siluete nedesluite ce se îndreptau ca spre un far, către cealnăria lui Lockhart, unde-și luau micul dejun. Era reconfortant să bei ceaiul fierbinte în căldura molcuță a acestui răgaz de o clipă, înaintea zilei de lucru. Și ceea ce făceam la tipografie nu era neplăcut ; în afară de apăsătoarea îndatorire de care trebuia

să mă achit la sfârșitul săptămânii, când aveam de spălat cerneala de pe niște valțuri imense și grele de gelatină, cîntărind fiecare peste cincizeci de kilograme, munca era suportabilă. Cu toate acestea, după trei săptămîni am făcut o gripă și mama a insistat să mă întorc la școală.

Sydney avea acum șaisprezece ani și într-o zi se întoarse acasă fericit pentru că obținuse un post de trompetist pe un vas de pasageri al companiei Donovan și Castle Line care făcea legătura cu Africa. Sarcina lui consta în a suna apeiul la prînz, cină etc. Învățase să sune din trompetă pe bordul navei-școală *Exmouth* și iată că asta-i servea. Urma să primească două lire și zece șilingi pe săptămîină și bacșișurile de la trei mese de clasa a doua unde trebuia să servească. I se promisese treizeci și cinci de șilingi înainte de plecare, pe care, bineînțeles, avea să-i dea mamei. În fața unor perspective atît de îmbucurătoare, ne-am mutat în două camere deasupra unei frizerii de pe Chester Street.

Întoarcerea lui Sydney din prima lui călătorie ne-a prilejuit o mică sărbătorire, căci venise cu peste trei lire de pe urma bacșișurilor, și totul în monede de argint. Parcă-l văd răsturnînd pe pat banii din buzunar. Nu văzusem în viața mea atîția bani și nu puteam să-mi iau mîinile de pe ei. Am luat un pumn întreg, i-am lăsat să cadă, i-am strîns în grămăjoare și m-am jucat cu ei pînă cînd mama și Sydney au declarat că am stofă de harpagon.

Ce lux ! Ce desfătare ! Era vară și a început o perioadă de prăjituri și înghețate, dar și de heringi afumați, scrumbii, haddock și prăjiturile pentru ceai, briose și clătite duminica dimineața.

Sydney a răcit și a stat în pat cîteva zile, mama și cu mine veghind pe rînd la căpățîiul lui. Atunci am început să ne îndopăm cu înghețată : de un penny căpătam un pahar întreg, cu care mă înfățișam vinzătorului italian, spre indignarea acestuia. Cînd m-am dus a doua oară, m-a sfătuit să aduc mai bine o copale. Una din băuturile noastre favorite din vara aceea a fost suc de fructe cu lapte ; bulele din suc țîșneau prin laptele smîntînit, formînd un amestec delicios.

Sydney ne povestea o mulțime de anecdote amuzante din călătoria sa. Înainte de a se imbarca era gata să-și piardă locul, cînd sunase primul apel de prînz. Se dezobișnuise, iar soldații care se aflau la bord îl primiseră cu huiului. Intendentul de bord sosi furios.

— Ce înseamnă asta ?

— Îmi pare rău, domnule, spuse Sydney, dar buzele încă nu mi s-au obișnuit cu muștiucul.

— Să faci bine să te obișnuiești pînă ridicăm ancora, altfel te poftesc să debarci.

În timpul meselor, chelnerii făceau coadă la bucătărie, așteptînd să dea comanda. Dar cînd venea rîndul lui, Sydney uita ce trebuia să comande și era silit să se așeze din nou la coadă. Ne povestea că în primele zile, cînd toți pasagerii terminaseră masa, el mai servea încă supa.

A rămas acasă pînă cînd se terminară banii. S-a angajat pentru o nouă traversare și iarăși s-au avansat treizeci și cinci de șilingi, pe care i-a dat mării. Dar banii n-au ținut mult. După trei săptămîni, dădusem de fundul sacului și Sydney urma să se întoarcă abia după alte trei săptămîni. Deși mama continua să lucreze la mașina de cusut, cîștigul ei nu ne ajungea ca să trăim. Iată-ne prin urmare din nou în criză.

Dar eu nu duceam lipsă de idei. Mama avea o mulțime de haine vechi și, cum era simbătă dimineața, m-am gîndit să încerc să le vînd în piață. Mama era puțin încurcată și-mi spuse că nu aveau nici o valoare. Eu totuși le-am strîns într-un cearceaf și am pornit-o spre Newington Butts; acolo mi-am înșirat vechiturile direct pe trotuar — trist spectacol! — apoi m-am așezat pe rigolă strigînd: „la priviți!” — în timp ce fluturam o cămașă veche, apoi un corset demodat — „cît dați? — un șiling, șase pence, trei pence, două pence?” Nici la un penny n-am găsit cumpărător. Oamenii se opreau, priveau ulmiți, apoi făceau haz și-și vedeau de drum. Dar am început să nu mă mai simt în largul meu cînd persoanele dintr-un magazin de bijuterii de peste drum au început să mă privească prin vitrină. Totuși nu m-am dat bătut. În cele din urmă, am reușit să vînd cu șase pence o pereche de ghetre care nu păreau prea uzate. Dar cu cît stăteam mai mult, cu atît mă simțeam mai stînjedit. După un timp, proprietarul magazinului se apropie de mine și mă întrebă cu un pronunțat accent rusesc, de cîtă vreme mă aflu în afaceri. În ciuda aerului lui grav, am înțeles că glumea și i-am răspuns că abia începusem. Se întoarse încet înapoi la cei doi vinzători ai lui care mă priveau prin vitrină, rînjind. Era de ajuns! Am socotit că venise momentul să-mi strîng marfa și s-o iau din loc. Cînd i-am spus mării că am dat ghetrele cu șase pence, s-a supărat: „Puteai să iei mai mult, spuse ea. Erau niște ghetre frumoase!”

În aceste împrejurări, nu prea ne băteam capul cu plata chiriei; problema se rezolva foarte ușor, deoarece lipseam de-acasă cînd sosea încasatorul și cum lucrurile noastre nu valorau cine știe ce, ar fi costat mai mult decît datoram să le transportăm cu un căruț. Așa încît ne-am mutat iarăși pe Pownall Terrace nr. 3.

Cam tot atunci am făcut cunoștință cu un bătrîn și fiul lui care lucrau în niște grajduri, îndărătul lui Kennington Road. Erau fabricanți de jucării, ambulanți, veneau de la Glasgow și-și vindeau produsele prin orașele pe unde treceau. Erau liberi și fără obligații și-i invidiam. Profesia lor nu cerea mult capital. Cu o investiție de un șiling puteau să se lanseze în afaceri. Adunau cutii de pantofi, pe care magazinele le ofereau bucuros, precum și rumeguș de plută care servea la ambalatul strugurilor, pe care și-l procurau tot gratis. Trebuia să cumpere numai clei de un penny, sfoară de două pence, hîrtie colorată de un penny și trei pachete a două pence de paiele colorate. Cu un șiling, puteau construi șapte duzini de vaporaze pe care le vindeau cu un penny bucata. Carcasele erau decupate din cutii de pantofi și cusute pe un suport de carton, partea netedă era unsă cu clei și apoi acoperită cu rumeguș. Catargele erau groase cu fire strălucitoare, iar în vîrf se lipeau steaguri albastre, galbene sau roșii. Sute de asemenea ambarcații la un loc, strălucitoare și viu colorate, erau plăcute la ve-

dere și atrăgeau clienții, astfel că se puteau vinde ușor. Cu timpul, am început să-i ajut și eu și nu după multă vreme am ajuns să le cunosc bine meșteșugul. Când au părăsit cartierul nostru, m-am instalat pe cont propriu. Cu un capital de numai șase pence și cu bătăturile făcute de pe urma tăierii atîtor cartoane, am izbutit să confecționez trei duzini de vaporase într-o săptămîină.

Dar în mansarda noastră nu era spațiu de ajuns și pentru lucrul mamei și pentru micul meu șantier naval. În plus, mama se plîngea de mirosul cleiului încălzit și de faptul că vasul cu clei însemna o veșnică amenințare pentru bluzele ei de olandă care, în treacăt fie spus, erau risipite peste tot. Cum ciștigul meu era mai mic decît al mamei, ea a avut înțîietate, iar eu a trebuit să renunț la ambarcațiile mele.

Nu prea îl văzusem pe bunicul în ultimul timp. De un an încoace nu se simțea bine. Mîinile îi erau deformate de gută, ceea ce îl împiedica să-și facă munca lui de pantofar. Altădată o ajuta pe mama, dîndu-i, ori de cîte ori putea, cîțiva șilingi. Uneori ne pregătea cina, compusă dintr-o minunată tocană din fulgi de ovăz și ceapă, totul fiert în lapte, cu sare și piper. În serile de iarnă era mîncarea noastră de nădejde ca să rezistăm la frig.

Cînd eram mic, bunicul mi se părea un bătrîn sever și arțăgos care îmi făcea mereu observații, fie asupra purtării, fie asupra greșelilor de gramatică. În urma acestor mici ciondăneli, ajunseseam să mi se pară nesuferit. Dar acum era la spital, ros de reumatisme iar mama mergea zilnic să-l vadă. Aceste vizite erau rentabile, deoarece se întorcea de obicei cu o sacoșă plină cu ouă proaspete, ceea ce însemna un adevărat lux în perioada de lipsuri prin care treceam. Cînd nu putea să meargă ea, mă trimitea pe mine. Mă surprindea de fiecare dată faptul că-l găseam pe bunicul foarte primitiv și fericit să mă vadă. Era răsfațatul infirmierelor. Mi-a povestit mai tîrziu că glumea cu ele, spunînd că în ciuda reumatismului care-l schilodea, nu era complet scos din uz. Toată această fanfaronadă le distra pe surori. Cînd îl mai lăsau durerile, făcea treabă la bucătărie, de unde proveneau ouăle noastre. În zilele de vizită, îl găseam de obicei în pat; dintr-un dulăpior alăturat scotea pe furiș o sacoșă mare, plină cu ouă, pe care mi-o dădea, iar eu mă grăbeam înainte de a pleca, s-o ascund în bluza mea de marinier.

Timp de cîteva săptămîni ne-am hrănit numai cu ouă, pregătite în toate felurile, fierte, prăjite sau budincă. Degeaba spunea bunicul că e prieten cu infirmierele și că ele știau mai mult sau mai puțin ce se petrece, mă temeam de cîte ori ieșeam din spital cu ouăle, terorizat la gîndul că aș putea aluneca pe parchetul proaspăt lustruit sau că cineva ar putea să observe silueta mea umflată. Și, ciudat lucru, cînd mă pregăteam de plecare, surorile dispăreau toate ca prin farmec. A fost tristă pentru noi ziua în care bunicul s-a vindecat și a părăsit spitalul.

Trecuseră șase săptămîni și Sydney tot nu se întorsese. La început, mama nu s-a alarmat, dar după încă o săptămîină a scris la sediul companiei Donovan și Castle Line de unde i s-a răspuns că Sydney

debarcase la Cap, ca să fie tratat de reumatism. Vestea a îngrijorat-o pe mama și a dăunat sănătății sale. A continuat totuși să coasă și am avut noroc că am găsit și eu ceva de lucru: dădeam cîteva lecții de dans într-o familie, după școală, pentru cinci șilingi pe săptămînă.

Cam tot atunci s-a instalat și familia McCarthy pe Kennington Road. Doamna McCarthy, o irlandeză, fusese actriță și prietenă cu mama. Se măritase cu Walter McCarthy, expert-contabil. Dar cînd mama a fost silită să renunțe la cariera teatrală, i-am pierdut din vedere pe domnul și doamna McCarthy și nu i-am mai întîlnit decît șapte ani mai tîrziu, cînd s-au mutat în Walcott Mansions, pe partea elegantă a lui Kennington Road.

Fiul lor, Wally McCarthy și cu mine eram de aceeași vîrstă. Copii fiind, ne plăcea să ne jucăm de-a oamenii mari, făcînd pe artiștii de music-hall, fumînd țigări de foi imagine și plimbîndu-ne în echipaje închipuite, spre hazul părinților noștri.

De cînd familia McCarthy locuia în Walcott Mansions, mama îi văzuse foarte puțin, dar Wally și cu mine eram nedespărțiți. Cum ieșeam de la școală, dădeam fuga s-o întreb pe mama dacă trebuie să fac ceva cumpărături, apoi plecam repede la familia McCarthy. Ne jucam de-a teatrul în spatele casei. Ca regizor, îmi luam întotdeauna rolurile de trădător, știind din instinct că erau mai colorate decît cele de viteji. Ne jucam pînă cînd venea vremea ca Wally să meargă la cină. De obicei eram invitat și eu. Aveam darul să fiu întotdeauna acolo la ora mesei. Se întîmpla însă ca toate manevrele mele să se soldeze printr-un eșec, iar eu mă întorceam acasă cu părere de rău. Mama era fericită de fiecare dată cînd mă vedea și-mi prepara cîte ceva, frigănele sau un ou de la bunicul și o ceașcă de ceai. Îmi citea sau ne așezam amîndoi în fața ferestrei și se distra făcînd comentarii asupra trecătorilor. Născocea povești pe socoteala lor. Dacă era un tînăr cu mersul vioi și degajat, spunea: „Uite-l pe domnul Topăilă. Se duce să joace la curse. Dacă are noroc astăzi, o să-și cumpere de ocazie o bicicletă de două persoane pentru el și draguța lui.”

Trecea apoi un bărbat prost dispus. „Asta se duce acasă la cină, are tocană cu garnitură de țelină, care nu-i place nici de frică.”

Urma apoi unul care-și dădea aere de superioritate. „Ia te uită ce tînăr rafinat, dar pentru moment se gîndește la gaura din fundul pantalonilor.”

Și iată un altul grăbit.

„Domnul acesta a luat un purgativ!” Și o ținea tot așa, iar eu mă prăpădeam de ris.

A mai trecut o săptămînă și nici o veste de la Sydney. Să fi fost eu puțin mai mare și mai sensibil la îngrijorarea mamei, mi-aș fi putut da seama de ceea ce se pregătea. Aș fi observat că de zile întregi stătea nemișcată pe scaun, dusă pe gînduri, la fereastră, nu se mai ocupa de gospodărie și era mai tăcută ca de obicei. M-aș fi îngrijorat cînd firma de cămăși a început să găsească că bluzele erau greșite, încetînd chiar să-i mai dea de lucru, și cînd i s-a luat înapoi mașina de cusut pentru întîrzieri în plata ratelor, și cînd pe deasupra m-am pomenit și

fără cei cinci șilingi ciștigați cu lecțiile de dans ; aş fi putut să-mi dau seama că la toate acestea mama rămânea indiferentă.

Doamna McCarthy muri subit. Era suferindă de cîtăva vreme şi sănătatea ei se înrăutăţi pînă în ziua cînd se stinse. Atunci m-au năpădit gîndurile : ce bine ar fi dacă domnul McCarthy s-ar însura cu mama ! Wally şi cu mine eram doar atît de buni prieteni ! În plus, ar fi fost o soluție ideală pentru toate necazurile mamei.

Curînd după înmormîntare, i-am vorbit mamei.

— Ar trebui să faci în așa fel ca să te vezi mai des cu domnul McCarthy. Pun rămășag că ar fi încîntat să te ia de nevastă.

Mama zîmbi slab :

— Mai lasă-l să răsufle, bietul om !

— Dacă te-ai îmbrăca și tu mai bine și te-ai face frumoasă, ca altădată, te-ar lua de nevastă. Dar tu nu-ți dai deloc osteneala ; te mulțumești să stai în camera asta mizerabilă și să arăți groaznic.

Biata mama ! Cît regret cuvintele astea ! Nu-mi dădeam seama că era slăbită din cauza proastei alimentații. A doua zi totuși, cu un efort supraomenesc, a făcut curățenie.

Eram în vacanța mare ; am hotărît așadar să plec devreme la familia McCarthy, numai ca să fug din mansarda noastră mizerabilă. Mă invitaseră să rămîn la ei la masă, dar eu simțeam că trebuie să mă întorc numaidecît la mama. Cînd am ajuns în fața casei, copiii din cartier m-au oprit la ușă :

— Mama ta a înnebunit, spuse o fetiță.

Mi s-a părut că cineva mi-a dat o palmă.

— Ce vrei să spui ? am șoptit.

— Uite-așa, spuse alta, a venit și-a ciocănit pe la toate ușile, oferînd bucăți de cărbune și spunînd că sînt cadouri de ziua copiilor. Poți s-o întrebi pe mama.

Fără să mai stau pe gînduri, m-am repezit în casă, am suit scările patru cîte patru și am deschis ușa camerei noastre. Am rămas o clipă nemișcat ca să-mi trag sufletul, observînd-o atent pe mama. Era o după amiază de vară, căldură apăsătoare. Ea stătea ca de obicei la fereastră. Și-a întors încet capul privindu-mă cu chipu-i palid și chinuit.

— Mamă ! am strigat aproape.

— Ce e ? spuse absentă.

Am alergat și m-am lăsat în genunchi lîngă ea ; mi-am pus capul în poala ei, izbucnînd într-un plîns nestăpînit.

— Hai, lasă, spuse ea încetîșor mîngîindu-mă pe cap. Ce s-a întimplat ?

— Dar nu te simți bine ! am strigat printre suspine.

— Ba da, mă simt bine, spuse ea căutînd să mă liniștească.

Vorbea însă pe un ton vag, preocupat.

— Nu, nu ! Te-ai dus și ai ciocănit la toate ușile și... Neputînd să-mi termin vorbele, am început iar să plîng.

— L-am căutat pe Sydney. Mi l-au ascuns.

Atunci mi-am dat seama că ceea ce spuneau copiii era adevărat.

— O, mămico, nu vorbi așa, te rog ! am suspinat. Haide, că mă duc după doctor.

Dar ea continua, mângiindu-mă mereu pe cap :

— McCarthy știe unde e, dar mi l-a ascuns.

— Mamă, lasă-mă, te rog, să caut un doctor, am strigat.

M-am ridicat și am pornit spre ușă.

Ea mă privi îndurerată.

— Unde te duci ?

— După doctor, mă întorc îndată.

Nu scoase o vorbă, dar se uită speriată în urma mea. Coborîi scările în goană pînă la proprietăreașă.

— Trebuie să găsesc un doctor, numaidecît, mama nu se simte bine.

— Am și chemat unul, spuse proprietăreașă.

Medicul de cartier era un bătrîn morocănos ; după ce ascultă relatarea proprietăresei, care coincidea cu a copiilor, o examină sumar pe mama.

— Alienatie. Trebuie internată.

Completă un formular ; se arăta acolo printre altele că suferă de subnutriție, ceea ce înseamnă, îmi explică el, că nu mănîncă îndeajuns.

— O să se simtă mai bine acolo și o să fie bine hrănită, mă consolă proprietăreașă.

Mă ajută să strîng lucrurile mamei și s-o îmbrac. Ea se supunea ca un copil ; era atît de slabă încît părea complet lipsită de voință. Am ieșit din casă, iar vecinii și copiii adunați în fața porții se uitau la noi încremenți.

Spitalul era la vreo douăzeci de minute depărtare. Pe drum, mama se clătina ca o femeie beată, bălăbănindu-se de colo pînă colo, deși o susțineam. Soarele fierbinte de după amiază părea că evidențiază fără milă mizeria noastră. Lumea care trecea pe lângă noi credea de bună seamă că mama e beată, dar pentru mine toți erau parcă niște năluci într-un vis. Mama nu vorbea, dar părea că știe încotro ne îndreptăm și se grăbea să ajungă o dată. Pe drum, m-am străduit s-o liniștesc și ea zîmbea, prea slăbită ca să mai spună ceva.

Cînd am sosit în sfîrșit la spital, un medic tînăr a luat-o în primire. După ce-a citit biletul doctorului, a spus cu blîndețe :

— Foarte bine, doamnă Chaplin. Pofțiți pe aici.

Ea l-a urmat supusă. Dar pe cînd infirmierele o purtau, s-a întors deodată, dîndu-și seama cu durere că se desparte de mine.

— Pe mine, i-am spus, încercînd să par vesel.

S-a lăsat, în fine, dusă, aruncîndu-mi o privire îngrijorată. După ce a dispărut, doctorul m-a întrebat :

— Dar tu ce-ai să faci, tinere ?

Și cum eram sătul de azil și de școlile lui, am răspuns politicoș :

— A, nu-i nimic, am să locuiesc la mătușa mea.

În drum spre casă, m-am simțit cuprins de o tristețe copleșitoare. Eram totuși mai ușurat știînd că pentru ea era mai bine într-un spital decît singură în camera noastră întunecoasă, fără nimic de mîncare.

Dar n-am să uit niciodată privirea aceea sfișietoare pe care mi-a aruncat-o pe cînd o duceau. M-am gîndit la tot ce mi-o făcea dragă : veselia, bunătatea și afecțiunea ei ; mi-o aminteam de statură mărunțică, mergînd pe drum ostenită și preocupată, pînă cînd dădea cu ochii de mine ; atunci se schimba pe loc și devenea numai zîmbet, în timp ce eu mă uitam pe furis la punga de hîrtie plină cu tot felul de dulciuri pentru Sydney și pentru mine. Chiar în dimineța aceea cumpărase bomboane și-mi oferise cînd plîngeam în poala ei.

Nu m-am dus direct acasă, n-aș fi putut. M-am îndreptat spre piața Newington Butts și am privit vitrinele, pînă spre seară. Cînd am ajuns în mansarda noastră, mi s-a părut pustie și plină de reproșuri. Pe un scaun, un lighean cu apă, în care erau înmuiate două cămăși ale mele și un combinezon al mamei. Am început să cotrobăi prin casă ; nimic de mîncare în cămară, doar un pachetel de ceai pe jumătate gol. Pe cămin, punga ei cu trei monede de o jumătate de penny, niște chei și cîteva chitanțe de la cămătari. Pe colțul mesei mai erau bomboanele pe care mi le dăduse ea. Atunci n-am mai putut și am izbucnit din nou în plîns.

Istovît de toate emoțiile prin care trecusem am dormit adînc în noaptea aceea. M-am deșteptat cu o impresie chinuitoare de singurătate ; soarele care năpădise odala făcea parcă și mai dureroasă lipsa mamei. Puțin mai tîrziu, proprietăreasa a venit să-mi spună că pot rămîne în continuare pînă cînd va găsi alt chiriaș și că dacă voiam ceva de mîncare, n-aveam decît să-i cer. I-am mulțumit și i-am răspuns că Sydney avea să ne plătească toate datoriile la întoarcere. Dar n-am îndrăznit să-i cer de mîncare.

Nu m-am dus s-o văd pe mama a doua zi, cum promisesem. N-am putut, ar fi fost prea sfișietor. Dar proprietăreasa îl văzuse pe doctor care-o înștiințase că mama fusese transportată la azilul din Cane Hill. Această veste tristă mi-a mai liniștit conștiința căci Cane Hill se afla la o depărtare de peste treizeci de kilometri și n-aveam nici un mijloc să ajung pînă acolo. Sydney urma să se întoarcă în curînd și aveam s-o vizităm amîndoi. Cîteva zile n-am mai văzut pe nimeni cunoscut și n-am mai vorbit cu nimeni.

Ieșeam pe ascuns dimineța devreme și rămîneam toată ziua în oraș ; izbuteam de fiecare dată să găsesc cîte ceva de mîncare și de altfel nu mi se părea atît de greu să sar cîte-o masă. Într-o dimineță, proprietăreasa mă surprinsese coborînd scara în vîrfurile picioarelor și mă întrebă dacă-mi luasem micul dejun. Am făcut semn că nu.

— Atunci vino-ncoace, spuse ea, morocănoasă cum îi era felul.

Am căutat să-i evit pe domnul McCarthy și pe Willy, căci nu voiam să aflu de starea mamei. Mă feream de toată lumea, ca un fugar.

Trecuse o săptămînă de la plecarea mamei, iar eu duceam o viață precară, fără supărări prea mari, fără bucurii. Grija mea de căpetenie era proprietăreasa, căci dacă Sydney nu avea să se întoarcă, mai curînd sau mai tîrziu ar fi fost silită să mă dea pe mîna autorităților parohiale și mă aștepta iar școala de la Hanwell. Mă feream așadar de ea, ajungînd uneori chiar să dorm în altă parte.

Am legat cunoștință cu cîțiva tăietori de lemne care lucrau în

niște foste grajduri în spatele lui Kennington Road : adevărate epave umane, muncind din greu într-un hangar întunecos, vorbind blînd, în șoaptă, tăind cu fierăstrăul și despicînd lemne cît era ziua de mare pentru a face legături de o jumătate de penny. Eu mă așineam în fața ușii deschise și mă uitam la ei. Luau cîte o bucată de lemn cam de treizeci de centimetri diametru, îl tăiau în felii de doi-trei centimetri grosime, apoi despicau felile în surcele. Luteala cu care crăpau lemnele mă fascina de-a dreptul, iar munca lor mi se părea deosebit de atrăgătoare. În curînd am început să-i ajut. Cumpărau bîrne din demolări, le cărau cu o căruță pînă la hangar, le stivulau, ceea ce însemna celi puțin o zi, tăiau apoi lemnele cu fierăstrăul în altă zi și le despicau în ziua următoare. Vinerea și simbăta le vindeau ca lemn de foc. Nu vînzarea mă interesa, ci atmosfera caldă din hangarul lor întunecos.

Acești oameni cordiali și taciturni se apropiiau de patruzeci de ani, dar păreau mult mai în vîrstă. Patronul (cum îi spuneam) avea un nas roșu de diabetic și un singur canin în partea de sus. Chipul lui trăda totuși multă blîndețe. Arbora un zîmbet caraghios, arătîndu-și unicul dinte în chip ciudat. Cînd îi lipsea o ceașcă pentru ceai, lua o cutie goală de lapte condensat, o clătea și spunea rîzînd : „Da, ce, asta nu-i bună ?” Tovarășul lui, deși cumsecade, era potolît, cu fața gălbejită, buzele groase și vorba rară. Pe la ora unu, patronul se întorcea către mine : — Ai mîncat vreodată plăcintă ca în țara Galilor, cu coji de brînză ?

— Da, de multe ori, răspundeam eu.

Atunci, cu un plescăit de plăcere și cu zîmbetul lui, îmi dădea o monedă de două pence și eu mă duceam la Ashe, băcanul din colț, care mă simpatiza și întotdeauna mă servea bine pentru banii mei și cumpăram coji de brînză de un penny și plîne de un penny. După ce spălam și rădeam brînză, adăugam apă și puțină sare și piper. Uneori patronul mai adăuga o bucățică de slănină și o ceapă tăiată felii și, cu ceai cald, aveam o masă foarte gustoasă.

Cu toate că nu cerusem niciodată bani, la sfîrșitul săptămîinii patronul îmi dădu șase pence, ceea ce însemna o surpriză plăcută.

Joe, cel cu fața gălbejită, făcea crize de epilepsie și patronul îi ardea hîrtie pe la nas ca să-și vină în fire. Uneori făcea spume la gură și-și mușca limba, iar cînd își revenea, era trist și rușinat.

Tăietorii de lemne lucrau de la șapte dimineața la șapte seara și mai tîrziu chiar, dar de fiecare dată mă întristam cînd își închideau hangarul ca să plece acasă. Într-o seară, patronul hotărî să ne ofere cîte un loc de două pence la galerie, la South London Music Hall. Joe și cu mine eram gata spălați și curățați și-l așteptam. Eram foarte tulburat, căci în săptămîina aceea se juca *Păsările matinale*, comedia lui Fred Karno (trupă din care aveam să fac și eu parte cîțiva ani mai tîrziu). Joe stătea rezemat de perete, iar eu, în picioare, în fața lui, agitat și plin de nerăbdare, cînd deodată scoase un răcnet și alunecă pe o parte, cuprins de spasme. Se bucurase prea mult și asta îl dăduse gata. Patronul voia să rămînă cu el să-l îngrijească, dar Joe insistă să plecăm amîndoi, fără el, asigurîndu-ne că pînă a doua zi se va face bine.

Amenințarea școlii era ca un câpcăun care mă urmărea tot timpul. Din cînd în cînd, tăietorii de lemne îmi puneau întrebări în legătură cu acest subiect. Păreau cam stinjeniiți cînd vacanța se sfîrși, așa încît nu mă mai duceam la ei decît după patru și jumătate. Dar ziua trecea greu, iar eu mă simțeam singur pe străzile elegante și dezaprobatoare, așteptînd sfîrșitul cursurilor, ca să mă întorc la adăpostul meu cald și la tăietorii de lemne.

Într-o seară, pe cînd mă suiam fără zgomot în camera mea să mă culc, proprietăreasa mă strigă. Mă așteptase să mă întorc. Era foarte agitată și-mi întinse o telegramă care spunea : „Sosesc mîine dimineață ora zece gara Waterloo. Imbrățișări Sydney“.

Mă infățișam cam jalnic pentru a-mi întîmpina fratele la gară. Hainele mi-eră murdare și rupte, ghetele căscate, iar căptușeala de la șapcă atîrna precum juponul de sub rochia unei femei ; pe față mă spălam la robinetul tăietorilor de lemne, căci asta mă scutea să mai car acasă găleata cu apă, la etajul trei, trecînd prin fața bucătăriei proprietăresei. De aceea, cînd m-am dus la gară să-l aștept pe Sydney, urechile și gîtul meu lăsau de dorit în privința curățeniei.

Măsurîndu-mă din cap pînă-n picioare, mă întrebă :

— Dar ce s-a întîmplat ?

Eu i-am răspuns de-a dreptul :

— Mama și-a pierdut mințile și-a trebuit s-o trimitem la spital.

Chipul i s-a întunecat, dar s-a stăpînit.

— Unde stai ?

— Tot acolo, pe Pownall Terrace.

S-a întors să se ocupe de bagaje. Am observat că era palid și sfrijit. Ceru o trăsură, iar hamalii rînduiră bagajele deasupra — printre altele o ladă cu banane.

— E a noastră ? l-am întrebat nerăbdător.

El dădu din cap.

— Dar sînt verzi ; o să mai așteptăm o zi-două înainte de-a le mînce.

În drum spre casă începu să mă întrebe despre mama. Eram prea tulburat ca să-i fac o relatare clară, dar el a înțeles imediat cum stau lucrurile. Îmi povesti atunci că rămăsese într-un spital din Capetown pentru a fi îngrijit și că la întoarcere pusese de-o parte douăzeci de lire pe care voia să le dea mamei. Le cîștigase organizînd tombole și loterii pentru soldați.

Îmi vorbi de planurile lui. Avea de gînd să renunțe la călătoriile pe mare și să se facă artist. Socotise că banii trebuie să ne ajungă cam cinci luni, iar în timpul asta urma să-și caute de lucru într-un teatru.

Sosirea noastră în trăsură, cu o ladă de banane, i-a impresionat atît pe vecini, cît și pe proprietăreasă. Ea i-a povestit lui Sydney despre mama, dar fără să intre în amănunte neplăcute.

În aceeași zi, Sydney ieși în oraș și mă echipă din cap pînă în picioare ; seara, dichisiți, ne-am instalat în stal la South London Music Hall. În timpul reprezentanței, Sydney repeta într-una : „Și cînd te gîndești ce-ar fi însemnat seara asta pentru mama !“

În timpul săptămîinii ne-am dus la Cane Hill s-o vedem. Ședeam în sala de primire și așteptarea devenise de-a dreptul insuportabilă. Îmi amintesc de zgomotul cheii răsucite în broască și de mama intrînd în încăpere. Era palidă, cu buzele vinete și, cu toate că ne-a recunoscut, nu s-a bucurat din cale-afară; vioiciunea ei de-odinioară dispăruse. Era însoțită de o infirmieră, o femeie inofensivă și bună de gură, care nu se mișca de lîngă noi și se amesteca tot timpul în vorbă.

— Ce păcat că ați picat tocmai azi, cînd nu ne prea simțim în apele noastre, nu-i așa, drăguță?

Mama îi aruncă o privire politicoasă și schiță un zîmbet, ca și cum o aștepta să plece.

— Să mai poștiți cînd o să fim mai în formă, adăugă infirmiera.

A plecat în cele din urmă și ne-a lăsat singuri. Cu toată strădania lui Sydney de-a o înveseli pe mama, vorbindu-i despre norocul lui și explicîndu-i de ce lipsise atîta vreme, ea se mulțumea să-l asculte și să dea din cap, nehotărîtă și dusă pe gânduri. I-am spus că în curînd se va însănătoși.

— Sigur că da, spuse ea cu părere de rău, să-mi fi dat numai o ceașcă de ceai în după-amiaza aceea și n-aș mai fi avut nimic.

Medicul i-a explicat apoi lui Sydney că mintea îi era slăbită din cauza subalimentației, că avea nevoie de îngrijire medicală și că, deși avea momente de luciditate, vor trece luni de zile înainte de a se restabili complet. Dar zile întregi după aceea m-au urmărit spusele ei: „Să-mi fi dat numai o ceașcă de ceai în după-amiaza aceea și n-aș mai fi avut nimic.”

5

JOSEPH CONRAD îi scria unui prieten că viața îi face să se simtă ca un șoarece orb într-un cotlon așteptînd să fie omorît. Această comparație s-ar potrivi de minune tristelor împrejurări pe care le cunoaștem cu toții; totuși citeodată norocul dă brusc peste noi, ceea ce mi s-a întîmplat și mie.

Fusesem vînzător de ziare, muncitor tipograf, fabricant de jucării, sticlă, comisionar la un doctor și altele, dar în totul acestor aventuri profesionale, ca și Sydney de altminteri, n-am pierdut niciodată din vedere țelul meu final, acela de a deveni actor. Astfel, între două meserii, îmi lustruiam ghetele, îmi periam hainele, îmi puneam un guler curat și dădeam o fugă la agenția teatrală Blackmore, pe Bedford Street, lângă Strand. Pînă în ziua în care starea veșmintelor m-a împiedicat să mai calc pe-acolo.

Cînd m-am dus prima dată, biroul era ticsit cu adoratori ai lui Thespis, de ambele sexe, îmbrăcați fără cusur, stînd în picioare și discutînd între ei cu emfază. Așteptam tremurînd într-un colț lângă ușă, teribil de intimidat, căutînd să nu mi se vadă costumul, uzat din cauza intemperțiilor, și pantofii cam deformați la vîrf. Un tînăr funcționar își făcea apariția din cînd în cînd în pragul încăperii din fund, iar cuvintele sale cădeau precum grindina peste aspirațiile noastre teatrale, cînd rostea: „Nimic pentru dumneata... nici pentru dumneata... nici pentru dumneata...” Atunci biroul se golea ca o biserică după slujbă. O singură dată rămăsesem acolo ultimul. Cînd funcționarul m-a zărit, s-a oprit brusc.

— Ce dorești ?

Mi se părea că sînt Oliver Twist.

— N-aveți nici un rol de băiat ? am blîguit.

— Ești înseris ?

Am făcut semn că nu.

Spre uimirea mea, m-a dus într-un birou vecin, mi-a luat numele, adresa și toate datele necesare, spunînd că dacă avea să se prezinte vreodată ocazie, mă va înștiința. Am plecat cu plăcuta senzație că mi-am făcut datoria, dar și destul de mulțumit că nu se alesese nimic din încercarea mea.

La o lună după întoarcerea lui Sydney însă, am primit o carte poștală cu următorul cuprins: „Sînteți rugat să treceți pe la agenția Blackmore, Bedford Street, Strand”.

Gătît cu costumul meu cel nou, am fost condus la domnul Blackmore în persoană, care se arătă surizător și plin de amabilitate.

Domnul Blackmore, pe care mi-l închipuisem ca pe o ființă atotputernică și cu priviri necruțătoare, mă primi cu multă bunătate și îmi dădu un bilet pentru domnul C. E. Hamilton, la administrația teatrului Charles Frohman.

Domnul Hamilton îl citi și se arătă vesel și surprins că mă vede atât de mic. L-am mințit, bineînțeles, cu privire la vîrstă, spunindu-i că am paisprezece ani — în realitate aveam doisprezece și jumătate. Mi-a explicat apoi că voi juca rolul lui Billie, micul servitor din *Sherlock Holmes*, într-un turneu de patruzeci de săptămîni ce avea să înceapă în toamnă.

— Între timp, spuse domnul Hamilton, îți oferim un rol excepțional de băiat în noua piesă, *Jim, povestea romanțată a unui Cockney*, scrisă de domnul H. A. Saintsbury, cel care va interpreta rolul principal în *Sherlock Holmes*, în turneul proiectat.

Jim se punea în scenă la teatrul Kingston, pentru un angajament de probă, înainte de turneul cu *Sherlock Holmes*. Salariul era de două lire și zece șilingi pe săptămîină, același pe care urma să-l primesc și pentru *Sherlock Holmes*.

Deși suma era o adevărată mană cerească, nici n-am clipit din ochi.

— Trebuie să mă consult cu fratele meu în privința condițiilor, am spus eu grav.

Domnul Hamilton izbucni în ris și păru teribil de amuzat, după care pofti întreg personalul agenției să mă vadă.

— Iată-l pe Billie al nostru ! Cum vi se pare ?

Toată lumea se arătă încîntată și-mi zîmbi bucuroasă. Ce se întîmplase ? Părea că lumea se schimbase brusc, mă îmbrățișase cu căldură și mă adoptase. Apoi domnul Hamilton îmi dădu cîteva cuvinte către domnul Saintsbury, pe care-mi spuse că-l găsesc la Green Room Club în Leicester Square, așa încît am plecat, în al nouălea cer de bucurie.

Același lucru s-a petrecut la Green Room Club. Domnul Saintsbury chemă și el pe alți membri ai clubului ca să mă vadă. Mi-a dat imediat textul rolului lui Sammy, atrăgîndu-mi atenția că era unul din personajele importante din piesa lui. Eram cam nervos, de teamă să nu-mi ceară să-l parcurg pe loc, ceea ce ar fi fost cît se poate de neplăcut, dat fiind că aproape nu știam să citesc ; din fericire mi-a spus să-l iau acasă și să-l citesc pe îndelete, căci repetițiile nu vor începe mai curînd de-o săptămîină.

M-am întors acasă cu autobuzul, năuc de fericire, începînd încet-încet să-mi dau seama cu adevărat ce se întîmplase cu mine. Lăsasem deodată în urmă o viață de sărăcie și mă pregăteam să intru într-un vis mult așteptat, un vis despre care mama îmi vorbise adeseori și care-o încînta. Aveam să devin actor ! Totul se petrecuse atât de brusc, atât de neașteptat ! Frunzăream într-una paginile textului meu — cu o copertă nouă cafenie — cel mai important document pe care-l ținusem vreodată în mînă. Pe drum, în autobuz, am înțeles că intrasem într-o etapă deosebit de importantă a vieții mele. Nu mai eram un neisprăvit al mahalalelor ; făceam parte acum din lumea teatrului ; îmi venea să plîng.

Lui Sydney i se umplură ochii de lacrimi când i-am spus ce se petrecuse. Stătea pe pat, privind gânditor pe fereastră, clătînind din cap când aprobator când dezaprobat; spuse apoi plin de gravitate: „Ne aflăm într-un moment de răscruce al existenței noastre. Ce bine era să fi fost și mama aici să se bucure împreună cu noi”!

— Gîndește-te, am continuat eu plin de entuziasm. Patruzeci de săptămîni cu două lire și zece șilingi. I-am spus domnului Hamilton că tu ești cel care te ocupi de toate contractele mele, așa încît, m-am înflăcărat eu, poate obținem chiar mai mult. Oricum, anul ăsta putem pune de-o parte șaiszeci de lire!

După ce entuziasmul nostru s-a mai potolit, ne-am socotit că două lire și zece șilingi erau destul de puțin pentru un rol atît de important. Sydney plecă să vadă dacă nu poate obține mai mult. „Încercarea moarte n-are”, am spus eu — dar domnul Hamilton s-a arătat de neclintit. „Două lire zece șilingi e maximum”, ne-a declarat el... și eram chiar foarte mulțumiți să-i avem.

Sydney îmi citi rolul și mă ajută să-l învăț pe dinafară. Era un rol mare, de aproape treizeci și cinci de pagini, dar după trei zile îl știam pe de rost.

Repetițiile cu Jim avură loc în foaietul de la etaj, la Drury Lane Theatre. Sydney se ocupase de mine cu atîta zel încît spuneam textul aproape fără greșală. Un singur cuvînt îmi dădea de furcă. Replica era: „Drept cine te lei — doar n-oi fi domnul Pierpont Morgan?” iar eu spuneam: „Putterpint Morgan”. Domnul Saintsbury m-a pus să păstrez versiunea mea. Aceste prime repetiții au fost pentru mine o revelație. Ele m-au făcut să descopăr o întreagă lume a tehnicii. Nici nu-mi închipuiam că există un meșteșug al scenei, al ritmului, al pauzelor, al replicii, un fel de a te așeza, dar toate acestea mi-au venit de la sine. Făceam o singură greșală: mișcam capul și mă strîmbam prea mult cînd vorbeam.

După ce am repetat cîteva scene, domnul Saintsbury s-a arătat uimit și a vrut să știe dacă mai jucasem. Ce satisfacție simțeam văzînd că-i plac lui și restului trupei! Dar acceptam entuziasmul lor ca și cum ar fi fost lucrul cel mai firesc din lume.

Jim trebuia rodat o săptămîină la Kingston Theatre și o săptămîină la Fulham. Era o melodramă extrasă din *Regele de argint*, de Henry Arthur Jones; povestea unui aristocrat lovit de amnezie, care ajunge să locuiască într-o mansardă, împreună cu o tînră florăreasă și un vînzător de ziare, Sammy, rolul meu. Pe plan moral, totul era așa cum trebuie; fata dormea în dulapul din perete al mansardei, pe cînd ducele, cum îi spuneam noi, avea dreptul la canapea, iar eu dormeam pe podea.

Primul act se petrecea în Devereux Court nr. 7 A, lîngă palatul de justiție, în cabinetul lui James Seaton Gatlock, un avocat înstărit. Ducele zdrențăros vine la omul care fusese odinioară rivalul lui în dragoste să-i ceară ajutor pentru binefăcătoria lui bolnavă, florăreasa care-l îngrijise în timpul amneziei.

În cursul unei altercații, ticălosul îi spune ducelui: „Ieși afară! N-aveți decît să crăpați de foame, tu și țitoarea ta!”

Ducele, deși slăbit și șubred, apucă un coupe-papier de pe birou pentru a-l lovi pe mizerabil, dar arma îi scapă din mână, căci este cuprins de o criză bruscă de epilepsie și cade fără cunoștință la picioarele trădătorului. În clipa aceea, fosta soție a mizerabilului, de care zdrențărosul duce fusese îndrăgostit pe vremuri, intră în cameră. Pledează și ea cauza ducelui zdrențăros, spunind : „Cu mine a dat greș ; cu baroul de asemenea ! Măcar tu să-i ajuți !“

Dar nemernicul refuză. Scena ajunge la punctul culminant, cînd trădătorul o acuză pe fosta lui soție că l-a înșelat cu sârmanul duce și-o copleșește de injurii. Cuprinsă de furie, femeia ia coupe-papier-ul care-i scăpase din mână ducelui și-l injunghie pe trădător ; acesta se prăbușește mort în fotoliu, în timp ce ducele zace fără cunoștință la picioarele lui. Ea dispare de pe scenă, iar ducele, venindu-și în fire, își descoperă rivalul mort. „Doamne, ce-am făcut ?“ exclamă el.

Se așază apoi pe treabă. Sootocește prin buzunarele mortului, găsește un portofel de unde scoate cîteva lire, un inel cu diamant și niște bijuterii pe care le bagă în buzunar și cînd să iasă pe fereastră, se întoarce spunind : „Adio, Gatlock ; la urma urmelor, tot m-ai ajutat“. Și cortina cade.

Actul următor se petrece în mansarda unde locuiește ducele. La ridicarea cortinei, un inspector de poliție cercetează dulapul. Eu intru fluierînd, apoi mă opresc văzînd polițistul.

Băiatul : Ei, dumneata de colo ! Nu știi ce înseamnă odaia de culcare a unei doamne ?

Comisarul : Ce vorbești ! Dulapul ăsta dormitor ? Poftim de vino puțin încoace !

Băiatul : Ce obraznic !

Comisarul : Ia aminte la ce vorbești ! Intră și închide ușa !

Băiatul (îndreptîndu-se spre el) : Halal politete să inviți omul în propria lui casă !

Comisarul : Sînt comisar.

Băiatul : Cum un copoi ? Am șters-o !

Comisarul : Nu-ți fac nimic. Tot ce vreau este să-mi dai cîteva informații care ne vor ajuta să facem bine cuiva.

Băiatul : Să faceți bine ! N-aș crede ! Dacă are cîteva noroc, asta sigur nu se datorește copoilor !

Comisarul : Nu fi prost ! Ce, altfel ți-aș fi spus de la început că sînt de la poliție ?

Băiatul : Mersi de informație. Ți se vîd colții.

Comisarul : Cine locuiește aici ?

Băiatul : Ducele.

Comisarul : Bine, dar care-i numele lui adevărat ?

Băiatul : Nu știu. Ducele este „numele lui conspirativ“, cum spune el, dar habar n-am ce înseamnă asta.

Comisarul : Și cum arată ?

Băiatul : Slab ca o scindură. Părul cărunt, întotdeauna proaspăt ras, joben și monoclu. Grozav mai se uită la tine prin el.

Comisarul : Și Jim... cine-i ăla ?

Băiatul : Aia ? Vrei să spui aia !

Comisarul : A, atunci ea e doamna care...

Băiatul (întrerupându-l) : Care doarme în dulap... camera asta e a noastră, a mea și a ducelui etc. etc.

Rolul mai cuprindea și alte replici și, vă asigur, publicul se distra grozav datorită, cred eu, faptului că arătam mult mai mic decât eram de fapt. Orice replică rosteam, stârnea risul. Numai accesoriile de ordin tehnic mă nemulțumeau : faptul că trebuia să pregătesc ceai adevărat pe scenă. Niciodată nu știam ce trebuie să torn mai întâi în ceainic : ceaiul sau apa fierbinte. Printr-un ciudat paradox, mi-era mai ușor să declam decât să execut jocul de scenă.

Jim n-a prea avut succes. Criticii au sifirtecat piesa fără milă. Totuși eu m-am bucurat de aprecieri favorabile. Unul din articole, pe care domnul Charles Rock, din trupa noastră, mi l-a arătat, era excepțional de bun. El însuși era un vechi actor de la Adelphi*, foarte cunoscut și cele mai multe scene le jucam cu el. „Tinere, îmi spuse grav, bagă de seamă ca citind toate astea, să nu ți se suie la cap“. Și după ce-mi ținu o prelegere despre modestie și bunătate, îmi citi critica din *London Topical Times*, pe care mi-o amintesc aproape cuvânt cu cuvânt. După câteva comentarii aspre cu privire la piesă, criticul continua : „dar există un detaliu care îndreaptă mult lucrurile, rolul lui Sammy, vânzătorul de ziare, un mic golan isteț de pe străzile Londrei, căruia i se datorează în mare măsură comicul piesei. În ciuda aspectului banal și demodat al rolului, Sammy este redat cu mult haz de Charles Chaplin, un tânăr actor inteligent și plin de energie. N-am auzit niciodată vorbindu-se de acest băiat, dar nădăjduiesc să aflu în curând lucruri mari despre el“. Sydney cumpără o duzină de exemplare.

După două săptămâni de reprezentații cu *Jim*, am început să repetăm *Sherlock Holmes*. În vremea asta, Sydney și cu mine locuiam tot în Pownall Terrace deoarece, din punct de vedere economic, nu ne simțeam tocmai siguri.

Cînd eram liberi, Sydney și cu mine porneam amîndoi spre Cane Hill s-o vizităm pe mama. La început infirmierele ne-au spus că n-o putem vedea căci nu se simțea bine în ziua aceea. L-au luat pe Sydney de-o parte, dar l-am auzit răspunzîndu-le :

— Nu, nu cred că vrea.

Apoi întorcîndu-se către mine, trist :

— Nu vrei s-o vezi pe mama într-o celulă capitonată, nu-i așa ?

— Nu, nu ! N-aș putea să suport ! am spus trăgîndu-mă înapoi.

Dar Sydney a văzut-o ; mama l-a recunoscut, regăsindu-și luciditatea. Cîteva minute mai tîrziu, o infirmieră m-a anunțat că mama era destul de bine, dacă doream s-o văd și am luat cu toții loc în celula ei capitonată. Înainte de plecare, m-a chemat de-o parte și mi-a șoptit disperată :

* Teatru londonez cu un repertoriu clasic. (N. ed. fr.)

— Vezi să nu te rătăcești, că s-ar putea să te rețină aici.

Un an și jumătate a stat la Cane Hill până s-a însănătoșit. Dar Sydney mergea regulat s-o vadă cît am fost eu plecat în turneu.

..

Domnul Saintsbury, care îl juca pe Sherlock Holmes în turneu, era o replică vie a ilustrațiilor din *Strand Magazine*. Avea o față lungă și sensibilă și o frunte inspirată. Dintre toți cei care interpretau rolul lui Sherlock Holmes, el trecea drept cel mai bun, mai bun chiar decît William Gillette, creatorul rolului și autorul piesei.

În primul turneu, administratorul a hotărît să locuiesc împreună cu domnul și doamna Green, tîmplarul trupei și soția lui, garderobieră. Perspectiva nu era prea strălucită. Iar pe deasupra, domnului și doamnei Green le cam plăcea să tragă la masea. În ce mă privește, nu aveam întotdeauna chef să iau masa în același timp cu ei și nici să mîncînc ce mîncau ei. De altfel sînt convins că menajul meu cu familia Green era mai supărător pentru ei decît pentru mine. De aceea, după trei săptămîni, am hotărît de comun acord, să ne despărțim și, cum eram prea tînăr ca să locuiesc cu alți membri ai trupei, am rămas singur. Eram singur, în orașe străine, singur în odăițe dosnice, rareori întîlnind pe cîte cineva înainte de reprezentația de seară, timp în care nu auzeam decît vocea mea cînd îmi vorbeam. De multe ori, intram prin cafenele unde se întîlneau membrii trupei și-i priveam jucînd biliard; dar aveam mereu impresia că prezența mea le stînjește conversația și aveau grijă să mă facă s-o simt. Nu puteam să zimbesc la glumele lor, că se și încruntau la mine.

Am început să devin melancolic. Cînd ajungeam în cîte un oraș din nord, în vreo duminică seara și auzeam dangătul trist al clopotelor în timp ce mă plimbam pe strada mare la căderea nopții, singurătatea mă se părea și mai apăsătoare. În timpul săptămîinii, hoinăream prin piețe ca să-mi fac tîrgurilele, cumpăram articole de băcănie și carne pe care gazda mi le gătea. Uneori găseam o cameră cu pensiune și luam masa în bucătărie împreună cu toată familia. Asta îmi plăcea, căci bucătăriile din nord sînt îngrijite și curate, cu vetrele lor albastre și grilele lustruite. Ce plăcut era să vii din frigul și întunericul străzii la lumina roșietică a focului, într-o bucătărie din Lancashire, cînd stăpîna casei cocea pîine, și să privești în jurul vetrei tăvile cu aluat, și să te așezi la ceai împreună cu toată familia; pîinea caldă scoasă din cuptor și unsă cu unt proaspăt era savurată cu o gravă solemnitate.

Eram în turneu de șase luni. Între timp, Sydney nu izbutise să-și croiască un drum în teatru, așa încît s-a văzut silit să renunțe la ambițiile sale de actor și să solicite un loc de barman într-un subsol numit „La bomba cu cărbuni”, pe Strand. Din o sută cincizeci de candidați, el a fost cel ales. Dar avea sentimentul unei cumplite înjosiri.

Îmi seria regulat și mă ținea la curent cu starea mamei, dar eu răspundeam rareori scrisorilor lui, în primul rînd pentru că nu prea știam să scriu corect. O scrisoare mai cu seamă m-a mișcat adînc și

ne-a apropiat mult ; el îmi reproșa că nu-i răspund și-și amintea de toate nenorocirile prin care am trecut împreună și care ar fi trebuit să ne unească și mai strins. „De când cu boala mamei, scria Sydney, nu ne mai avem decît unul pe celălalt. Trebuie așadar să-mi scrii cu regularitate ca să-mi amintești că am un frate“. Cuvintele lui erau atît de impresionante încît i-am răspuns pe loc. De atunci l-am privit pe Sydney cu alți ochi. Scrisoarea lui pecetluia o dragoste fraternă care a dăinuit toată viața mea.

Mă obișnuisem să trăiesc singur. Dar îmi pierdusem într-atîta uzul vorbirii încît atunci cînd mă întâlneam pe neașteptate cu un membru al trupei, mă simțeam teribil de stînjedit. Nu reușeam să mă regăsesc destul de repede pentru a răspunde în chip inteligibil întrebărilor ce mi se puneau. Interlocutorul meu se despărțea de mine îngrijorat în ce privește limpezimea minții mele. Astfel, domnișoara Greta Hahn, vedeta noastră feminină, era frumoasă, fermecătoare și foarte amabilă ; cu toate acestea, ori de cîte ori o vedeam traversînd strada în dreptul meu, mă grăbeam să mă întorc privind într-o vitrină sau o luam pe altă stradă ca s-o evit.

Ajunsesem să mă neglijez și să nu-mi mai pese de ținuta mea. Cînd călătoream cu trupa, soseam întotdeauna în întârziere la gară, în ultimul moment, zbîrlit și fără guler, ceea ce făcea să fiu mereu muștrat.

Ca să am tovarășie, mi-am cumpărat un iepure și peste tot unde poposeam îl introduceam pe furiș în cameră, fără știrea proprietăresei. Era o dihanțe mică și drăgălașă, dar nu era făcut să trăiască într-un apartament. Blănița lui era atît de albă și curată, încît nu-ți venea să crezi că emană un miros atît de puternic. Îl țineam într-o colivie de lemn ascunsă sub pat. Gazda intra veselă în cameră cu micul dejun, pînă cînd într-o bună zi a simțit mirosul și a ieșit mirată și preocupată. Cum a plecat, am dat drumul iepurelui care țopăia prin cameră.

Am izbutit repede să-l dresiez așa încît să se repeadă în colivie de fiecare dată cînd cineva bătea la ușă. Dacă proprietăreasa îmi descoperea taina, puneam iepurele să execute acest număr, ceea ce de obicei o impresiona pe cucoană și așa ne suporta tot restul săptămîinii.

Dar la Tonypandy, în Țara Galilor, cînd i-am arătat ce știa să facă iepurele meu, proprietăreasa mi-a zîmbit enigmatic, abținîndu-se de la orice comentariu ; seara însă, întorcîndu-mă de la teatru, micul meu tovarăș dispăruse. Cînd am întrebat de el, gazda s-a mulțumit să dea din umeri.

— O fi fugit sau l-o fi furat cineva.

Rezolvase singură problema într-un mod eficace.

De la Tonypandy, ne-am îndreptat spre orașul minier Ebbw Vale, unde urma să dăm trei reprezentanții și m-am felicitat că nu trebuia să rămînem mai mult, căci Ebbw Vale era pe-atunci o așezare groaznică, umedă și rece, cu șiruri de case cumplit de asemănătoare, fiecare compusă din patru cămăruțe luminate cu lămpi de petrol. Majoritatea actorilor s-au instalat la un mic hotel. Eu, din fericire, am găsit o cameră la stradă în casa unui miner care, deși mică, era confortabilă și curată. Seara, după spectacol, mi se lăsa cina pe plită, la cald.

Gazda, o femeie înaltă, frumoasă, între două vârste, avea ceva tragice în ființa ei. Sosea dimineata să-mi aducă micul dejun și abia dacă deschidea gura. Am băgat de seamă că ușa bucătăriei stătea tot timpul închisă; de câte ori aveam nevoie de câte ceva, trebuia să ciocănesc și ușa abia se crăpa de-o palmă.

A doua seară, pe când stăteam la cină, intră bărbatul, cam de aceeași vîrstă cu soția lui. Fusesse la teatru în seara aceea și-i plăcuse piesa. Stătu de vorbă o vreme, ținînd în mînă o luminare aprinsă, gata să se ducă la culcare. Se opri apoi, pîrînd că se gîndește la ceea ce voia să spună.

— Ascultă, am ceva în legătură cu profesiunea dumitale, care ar putea să te intereseze. Ai văzut vreodată o broască omenească? Ține dumneata luminarea să iau eu lampa.

O porni înainte spre bucătărie și puse lampa pe bufet care în partea de jos avea o perdea trasă de la un capăt la altul în locul ușilor.

— Hei, Gilbert, ieși de-acolo! spuse el dînd perdeaua la o parte.

O jumătate de om fără picioare, mare, blond, cu capul turtit, fața de o paloare bolnăvicioasă, cu nasul turtit, gura mare și mușchii dezvoltati la umeri și brațe, ieși tîrîndu-se de sub bufet. Purta niște indispensabili de flanelă tăiați în dreptul coapselor, unde se aflau implintate zece degete scurte și butucănoase. Monstrul putea să aibă la fel de bine douăzeci sau patruzeci de ani. Privi în sus rînjind, arătîndu-și dinții galbeni și rari.

— Hai, Gilbert, sari! spuse tatăl și nenorocitul se lăsă încet apoi, sprijinindu-se în mîini, ținînd în sus, pînă aproape de înălțimea capului meu.

— Nu crezi că și-ar putea găsi un loc la circ? Broasca omenească!

Eram atît de înspăimîntat, încît aproape că n-am putut răspunde. Am sugerat totuși numele cîtorva circuri cărora le-ar putea scrie.

A insistat ca biata creatură să mai facă și alte giumbușlucuri, să țopăie, să se cațere și să se țină în mîini pe brațele balanșoarului. Cînd a terminat, m-am arătat plin de entuziasm și l-am felicitat pentru agilitatea lui.

— Noapte bună, Gilbert, i-am spus la plecare și cu o voce dogită și sugrumată bietul băiat mi-a răspuns:

— Noapte bună.

De cîteva ori în timpul nopții m-am trezit și am verificat ca ușa să fie bine închisă. A doua zi dimineată, stăpîna casei s-a arătat amabilă și vorbăreată:

— Va să zică l-ai văzut pe Gilbert aseară. Se-nțelege că nu doarme în bufet decît atunci cînd primim în gazdă artiști de la teatru.

Atunci mi-am dat seama cu groază că dormisem în patul lui Gilbert.

— Da, am răspuns și i-am vorbit cu un entuziasm măsurat despre posibilitățile lui de a intra la circ.

Ea mă aproba dînd din cap.

— Ne-am gîndit și noi de multe ori la asta.

Însuflețirea mea — sau ce-o fi fost — păru să-i placă proprietăreii și înainte de plecare am intrat în bucătărie să-mi iau rămas bun de la Gilbert. Străduindu-mă să par cât mai degajat, i-am strins mîna mare și bătătorită, iar el mi-a strîns-o cu blindețe pe-a mea.

După patruzeci de săptămîni în provincie, ne-am întors să mai jucăm vreo opt săptămîni prin toate suburbiile Londrei. *Sherlock Holmes*, bucurîndu-se de un succes formidabil, avea să înceapă un al doilea turneu, trei săptămîni după terminarea primului.

Sydney și cu mine am hotărît să renunțăm la locuința din Pownall Terrace și să închiriem una mai acătăril pe Kennington Road; asemenea șarpelui, voiam să năpîrlim, să lepădăm orice urmă a trecutului.

Am vorbit cu administratorul despre Sydney, pentru un rolisor în apropiatul turneu cu *Sherlock Holmes*, și i l-a dat — treizeci și cinci de șilingi pe săptămîină! De data asta am plecat împreună în turneu.

Sydney îi scria mamei în fiecare săptămîină și, către sfîrșitul celui de-al doilea turneu, am primit o scrisoare de la Cane Hill, înștiințîndu-ne că se restabilise complet. Era o veste îmbucurătoare. Am aranjat imediat să i se dea drumul ca să ne întîlnim la Reading. Pentru sărbătorirea evenimentului, am luat un apartament de lux, compus din două camere și un salon cu pian, i-am împodobit camera cu flori și în plus am comandat o cină gustoasă.

Sydney și cu mine ne-am dus s-o așteptăm la gară, încordați și fericiți; și totuși mă întrebam cu oarecare spaimă cum avea să-și reia locul în viața noastră, știind că înțelegerea perfectă de altădată n-o vom mai regăsi niciodată.

În cele din urmă sosi și trenul. Tulburați și șovăitori, cercetam chipurile călătorilor ce coborau din vagoane. Iat-o în sfîrșit și pe mama, zîmbitoare, îndreptîndu-se către noi cu un mers liniștit. Nu s-a arătat prea emoționată cînd ne-am repezit s-o întîmpinăm, dar ne-a primit cu un tact plin de afecțiune. Era clar că și ea avea nevoie de o perioadă de adaptare.

În trăsură, în drum spre casă, am vorbit despre tot felul de lucruri, mai mult sau mai puțin importante.

După ce i-am arătat, bucuroși, apartamentul și florile din camera ei, ne-am pomenit în salon, privindu-ne cu răsufierea tăiată. Era o zi cu soare, apartamentul nostru dădea pe o stradă liniștită, dar tăcerea ni se părea acum apăsătoare și cu toată dorința mea de a fi fericit, m-am simțit copleșit de gânduri negre. Biata mama, care cerea atît de puțin de la viață ca să fie veselă și plină de însuflețire, îmi amintea de trecutul meu nefericit — și doar era ultima persoană din lume care putea să-mi inspire asemenea gânduri. Dar am făcut tot ce-mi stătea în putință ca să-mi ascund simțămintele. Îmbătrînise puțin și câștigase în greutate. Fusesem întotdeauna mîndru de înfățișarea mamei și de felul cum se îmbrăca și așa fi vrut s-o arăt colegilor în lumina ei

cea mai bună, dar acum mi se părea mai puțin îngrijită. Cred că-mi ghicise teama, căci se întoarse către mine întrebătoare.

Timid, i-am aranjat o șuviță de păr.

— Înainte de a-i cunoaște pe membrii trupei, i-am spus zîmbind, vreau să arăți cit mai bine.

M-a privit, apoi și-a luat puful și s-a pudrat.

— Sint fericită că sint în viață, mi-e de ajuns atît, spuse ea cu însuflețire.

Nu ne-a trebuit mult ca să ne simțim iarăși bine împreună și tristețea mea s-a risipit.

Ea înțelegea mai bine decît noi că am depășit intimitatea pe care o știa de pe cînd eram copii, ceea ce ne-o făcea și mai dragă. În timpul turneului, se ocupa de tîrguiești, aducînd acasă fructe și delicatese și, întotdeauna, cîteva flori. Căci, oricît de săraci fusesem altădată, ea izbutea să cumpere în fiecare sîmbătă seara cînd făcea piața, mixandre de un penny. Uneori era tăcută și rezervată și detașarea ei mă întrista. Se comporta de parcă ar fi fost mai degrabă un oaspete decît mama noastră.

După o lună s-a hotărît să se întoarcă la Londra, căci era nerăbdătoare să se instaleze, așa încît să găsim un cămin la întoarcerea noastră din turneu; de altfel, cum spunea ea, era mai puțin costisitor decît să călătorească mereu și să plătim de fiecare dată un bilet în plus.

A închiriat apartamentul de deasupra frizeriei de pe Chester Street, unde mai locuisem o dată și cu zece lire cumpără mobile în rate. Încăperile nu erau spațioase ca cele de la Versailles și nici așa de elegante; dar ea făcu minuni îmbrăcînd cu creton lăzi de portocale, făcîndu-le să pară niște comode. Sydney și cu mine cîștigam împreună patru lire și cinci șilingi pe săptămînă, din care îi trimiteam mamei o liră și cinci șilingi.

Ne-am întors după cel de-al doilea turneu și am stat vreo cîteva săptămîni cu ea. Deși eram fericiți împreună, ne-am simțit mulțumiți în sinea noastră să plecăm iarăși în turneu, căci în Chester Street nu aveam confortul apartamentelor din provincie, toate acele mici comodități cu care amîndoi ne obișnuisem. Fapt de care mama își dădea seama fără îndoială. Cînd a venit să ne conducă la gară, căuta să pară veselă, dar ni s-a părut îngîndurată, așa cum stătea pe peron zîmbind și fluturînd batista pe cînd trenul se punea în mișcare.

În timpul celui de-al treilea turneu, mama ne-a scris că Louise, la care Sydney și cu mine locuisem în casa de pe Kennington Road, murise, printr-o ironie a soartei, la azilul din cartierul Lambeth, chiar acolo unde fusesem închiși și noi. Nu mai trăise decît patru ani după moartea tatii, lăsîndu-l orfan pe micuțul ei fiu, care și el fusese trimis la aceeași școală din Hanwell unde fusesem și eu cu Sydney.

Mama ne scria că se dusesese să-l vadă pe băiat, explicîndu-i cine era, că Sydney și cu mine locuisem cu el, cu tatăl și mama lui pe Kennington Road. Dar abia dacă-și mai aducea aminte, căci nu avea pe atunci decît patru ani. Nu și-l mai amintea de loc pe tatăl lui. Avea zece ani acum. Purta numele de fată al Louisei și, atît cît putuse mama să afle, nu avea rude. Îl descria ca fiind un băiat frumuseț, foarte

liniștit, timid și preocupat. Îi adusese o pungă de bomboane, portocale și mere și-i promisese că va veni să-l vadă cu regularitate, ceea ce cred că a și făcut până când s-a îmbolnăvit din nou și a fost internată iarăși la Cane Hill.

Această veste ne-a lovit ca un trăsnet. N-am aflat niciodată amănuntele. N-am primit decît o scurtă înștiințare oficială că a fost găsită rătăcind pe străzi și vorbind fără șir. Nu puteam face altceva decît să acceptăm destinul bleiei noastre mame. Nu și-a mai revenit niciodată pe de-a-ntregul. Ani de zile a lîncezit la Cane Hill pînă cînd ne-am putut permite s-o internăm într-un sanatoriu.

Uneori zeii potrivnicii ostenesec și fac dovadă de oarecare îndurare, cum s-a întîmplat și cu mama. Ultimii șapte ani ai vieții avea să-i trăiască în confort, înconjurată de flori și soare și să-i vadă pe băieții ei cei mari bucurîndu-se de o celebritate și de-o avere depășind tot ce-și putuse închipui vreodată.

..

Din cauza turneului nostru cu *Sherlock Holmes*, au mai trecut multe săptămîni înainte ca Sydney și cu mine s-o putem revedea pe mama. Turneul cu trupa lui Frohman s-a întrerupt. Atunci domnul Harry York, proprietarul Teatrului regal din Blackburn, a cumpărat drepturile pentru *Sherlock Holmes* de la Frohman în vederea reprezentării în orașe mai mici. Sydney și cu mine am fost angajați în noua trupă, dar venitul nostru a fost micșorat la treizeci și cinci de șilingi pentru fiecare.

Era trist să joci în orașelele din nord cu o companie aproape necunoscută. Cu toate acestea, comparația dintre actuala trupă și cea dinainte mi-a ascuțit spiritul critic. Mă străduiam să nu fac nici o remarcă, dar în timpul repetițiilor, în zelul meu de a-l ajuta pe noul regizor, care-mi punea tot felul de întrebări cu privire la jocul de scenă, la înlănțuirea replicilor, la gesturi și la mimică, îi spuneam cum se lucra în trupa lui Frohman. Ceea ce, bineînțeles, nu m-a făcut prea popular printre actori, care mă socoteau un puști nesuferit. După cîtva timp, un nou regizor mă luă la ochi și mă amendă cu zece șilingi pentru un nasture care-mi lipsea de la uniformă, după ce mă avertizase de mai multe ori.

William Gillette, autorul lui *Sherlock Holmes*, veni la Londra împreună cu Marie Doro, ca să joace o piesă intitulată *Clarissa*, pe care o scrisese el. Criticii nu s-au arătat de loc îngăduitori nici față de piesă, nici față de dicțiunea lui Gillette, ceea ce-l făcu să scrie o piesă într-un act, *Trista situație a lui Sherlock Holmes*, în care el nu rostea nici un cuvînt. Nu erau decît trei roluri, o nebună, Holmes și slujitorul lui. A fost o adevărată mană cerească telegrama domnului Postance, impresarul lui Gillette, întrebîndu-mă dacă puteam veni la Londra să joc în această piesă scurtă, rolul lui Billie, împreună cu William Gillette.

Tremuram de emoție, căci nu știam dacă Billie va putea fi înlocuit în turneu, într-un timp atît de scurt și zile întregi am trăit într-o așteptare dureroasă. Dar pînă la urmă s-a găsit un alt Billie.

Însemna o adevărată renaștere pentru mine să mă întorc la Londra, să joc într-un teatru din West End. Cel mai mic incident mă înfiora : sosirea mea seara la teatrul Ducele de York și întâlnirea cu domnul Postance, regizorul care m-a dus în cabina domnului Gillette, precum și cuvintele acestuia după ce i-am fost prezentat : „Vrei să joci în *Sherlock Holmes* cu mine ?” Și explozia de entuziasm, nervos aproape, cu care am răspuns : „O, sigur că da, domnule Gillette !” A doua zi dimineață, așteptînd pe scenă ora repetiției, am văzut-o pentru prima oară pe Marie Doro, îmbrăcată cu cea mai încântătoare rochie albă de vară. Ce impresie neașteptată să vezi o ființă atît de frumoasă la o oră atît de matinală ! Venise cu trăsura, descoperise o pată de cerneală pe rochie și voia să știe dacă accesoriul n-avea o substanță de scos petele și cum acesta nu era prea sigur, ea exclama cu cea mai încântătoare expresie de enervare : „O, dar e îngrozitor !”

Era de-o frumusețe atît de coplesitoare, încît mi-era necaz pe ea. Îi reproșam buzele gingașe și bosumflate, dinții albi și regulați, bărbia-i adorabilă, părul negru ca pana corbului și ochii căprui închis. Îi reproșam enervarea prefăcută și farmecul pe care-l degaja. În tot timpul discuției cu accesoriul nu păru să remarce prezența mea, deși eram chiar acolo, cu gura căscată, împietrit în fața ei. Împlinisem șaisprezece ani și vecinătatea acestei frumuseți radioase mi-a trezit dorința nestrămutată să nu mă las subjugat de ea. Dar, doamne Dumnezeule, cît era de frumoasă ! Mă îndrăgostisem de la prima vedere.

În *Trista situație a lui Sherlock Holmes*, Irene Vanbrugh, o actriță deosebit de înzestrată, juca rolul nebunei ; vorbea mereu, în timp ce Holmes nu făcea decît să stea pe scaun și să asculte. În felul acesta înțelegea el să-și bată joc de critici. Eu rosteam primele replici : intram val-virtej în apartamentul lui Sherlock Holmes, ținîndu-mă de clanță cu putere, în timp ce nebuna lovea în uși cu pumnii apoi, pe cînd încercam cu sufletul la gură să-i explic lui Sherlock Holmes situația, nebuna dădea buzna înăuntru ! Timp de douăzeci de minute nu conțenea să înșire vrute și nevrute cu privire la un caz pe care dorea să i-l încredințeze. Pe furiș, Holmes scria un bilețel, suna și mi-l dădea mie. Puțin mai tîrziu, doi găligani zdraveni o duceau pe cucoană, lăsîndu-ne pe Holmes și pe mine singuri ; iar eu remarcam în concluzie : „Ați avut dreptate, domnule, acolo era azilul.”

Criticii au gustat gluma, dar *Clarissa*, piesa pe care Gillette o scrisese pentru Marie Doro, s-a dovedit a fi un eșec. Apreciînd frumusețea Mariei, ei declarară că nu era de ajuns ca să salveze o melodramă înfiorătoare, așa încît Gillette încheie stagiunea reluînd *Sherlock Holmes*, unde am fost angajat pentru rolul lui Billie.

Eram atît de tulburat la ideea să joc alături de celebrul William Gillette, încît uitasem să mă interesez de condiții. La sfîrșitul săptămîinii, domnul Postance se apropie cu un aer spășit, cu un plic în mînă.

— Mă jenez într-adevăr să-ți dau așa de puțin, dar la agenția Frohman mi s-a spus să-ți plătesc tot atît cît ai primit și pînă acum : două lire și zece șilingi.

A fost o surpriză plăcută.

La repetițiile cu *Holmes*, am întâlnit-o din nou pe Marie Doro — mai frumoasă ca oricând ! — și în ciuda hotărîrii mele de a nu mă lăsa cucerit de ea, am început să mă cufund tot mai adînc în hățișurile disperate ale unei pasiuni tînuite. Mi-era silă de această slăbiciune a mea, mi-era ciudă că n-am nici un pic de tărie. Eram pătruns de simțăminte echivoce : o uram și o iubeam în același timp. Și, pe deasupra, era fermecătoare și cît se poate de îndatoritoare.

În *Sherlock Holmes*, juca rolul lui Alice Faulkner, dar n-aveam nici o scenă împreună. Așteptam totuși, calculînd clipa în care puteam s-o întîlnesc pe scară și să-i șoptesc un „bună seară“ cu vocea sugrumată, la care ea răspundea vesel : „bună seară“. Asta a fost tot ce s-a petrecut între noi.

Sherlock Holmes s-a bucurat de un succes fulgerător. Regina Alexandra a asistat la una din reprezentații ; în lojă mai erau regele Greciei și prințul Christian. După toate aparențele, prințul îi explica regelui piesa și în momentul de cea mai mare tensiune, cînd Holmes și cu mine ne aflam singuri pe scenă, o voce tunătoare și cu accent puternic răsună în sală : „Nu-mi povesti ! Nu-mi povesti !“

Dion Boucicault își avea biroul la teatrul Ducele de York și în trecere mă bătuse încurajator pe umăr ; ca și Hall Caine, care venea deseori în culise să vadă pe Gillette. O dată, m-am bucurat chiar de zîmbetul lordului Kitchener.

În timpul spectacolelor cu *Sherlock Holmes*, a murit Sir Henry Irving și am asistat la înmormîntare, la Westminster Abbey. Deoarece eram actor în West End, mi s-a dat un permis special de care mă simteam foarte mîndru. În timpul slujbei, am stat între Lewis Waller, plin de gravitate, pe atunci idolul romantic al teatrelor londoneze și „doctorul“ Walford Bodie, celebru pentru rolurile lui de chirurg, care nu făcea să curgă nici o picătură de sînge și pe care l-am parodiat mai tîrziu într-un număr de music-hall. Waller își punea în evidență, cu această ocazie, splendidul său profil, stînd țespan, fără să privească nici în dreapta nici în stînga. În schimb, „doctorul“ Bodie, ca să vadă mai bine momentul coborîrîi coșciugului în criptă, nu conțenea să calce pe mormîntul unui duce, sub privirea indignată a domnului Waller. În ce mă privește, am renunțat să mai văd ceva și m-am așezat, resemnîndu-mă să privesc spatele celor din fața mea.

Două săptămîni înainte de ultimul spectacol cu *Sherlock Holmes*, domnul Boucicault mi-a dat o scrisoare de recomandare pentru domnul și doamna Kendal, celebri pe atunci, în speranța că voi obține un rol în noua lor piesă. Tocmai încheiaseră cu succes o serie de reprezentații la teatrul St James. Întîlnirea cu doamna Kendal se fixase pentru ora zece dimineața în foaietul teatrului. Era în întîrziere cu douăzeci de minute. În cele din urmă, o siluetă își făcu apariția, venind din stradă : era doamna Kendal, o persoană corpulentă și impunătoare care mă întîmpină astfel :

— Așadar, dumneata ești băiatul ! Vom pleca în curînd în turneu cu o nouă piesă și aș vrea să te ascult citindu-ți rolul. Dar acum sîntem foarte ocupați. Vrei să vii mîine dimineață la aceeași oră ?

— Îmi pare rău, doamnă, am răspuns cu răceală, dar nu pot să accept nici un rol în afara Londrei.

Apoi mi-am ridicat pălăria, am ieșit din foaier, am oprit o trăsură care trecea — și timp de zece luni am rămas fără lucru.

În seara ultimei reprezentații cu *Sherlock Holmes* la teatrul Ducele de York, după care Marie Doro urma să se întoarcă în America, am plecat singur, încercând să-mi înec disperarea în alcool. Am revăzut-o pe Marie peste doi sau trei ani la Philadelphia. Prezida deschiderea unui nou teatru unde eu jucam în trupa lui Karno. Era tot așa de frumoasă. Din cullse, o priveam de sub machiajul meu, în timp ce rostea un mic discurs, dar eram prea timid ca să mă duc s-o salut.

O dată cu reprezentațiile cu *Sherlock Holmes* la Londra, lua sfârșit și turneul, așa încît Sydney și cu mine ne-am pomenit fără lucru. Dar Sydney n-a pierdut timpul căutînd altceva. În urma unui anunț în *Era*, o revistă de teatru, s-a angajat în trupa de comedianți acrobați a lui Charlie Manon. În vremea aceea, numeroase trupe cutreierau music-hall-urile : *Funcționarii de bancă* ai lui Charlie Baldwin, *Brutarii lunatici* ai lui Joe Boganny și trupa Boicette, toate formate din mimi. Și deși jucau comedie burlescă, aveau un acompaniament muzical foarte reușit, ca pentru balet, ceea ce-i făcea deosebit de apreciați. Cu totul remarcabilă era trupa lui Fred Karno, cu un vast repertoriu de comedie. În titlul fiecăreia din ele figura cuvîntul „pasăre”. Erau astfel *Păsările închise în colivie*, *Păsările matinale*, *Păsările rău prevestitoare* etc. Pornind de la aceste trei sketch-uri, Karno puse bazele unei antreprize teatrale de peste treizeci de companii, cu un repertoriu mergînd de la pantomime de Crăciun pînă la comedii muzicale, unde s-au format actori străluciți și comici ca Fred Kitchen, George Graves, Harry Weldon, Billie Reeves, Charlie Bell și mulți alții.

În timp ce Sydney lucra în trupa lui Manon, Fred Karno l-a văzut și l-a angajat plătindu-i patru lire pe lună. Cu patru ani mai mic decît Sydney, nu eram potrivit pentru nici un gen de teatru, nefiînd nici copil, nici june prim. Dar pusesem ceva bani de-o parte și cînd Sydney era plecat în turneu, eu rămîneam la Londra și-mi încercam norocul la curse.

6

AJUNSESEM la vârsta dificilă și ingrată a adolescenței și eram cuprins de aceleași simțăminte ca toți băieții între șaisprezece și optsprezece ani. Aveam cultul curajului și al melodramei, eram un visător gata să mă induioșez, urind viața dar iubind-o în același timp, într-un cuvânt, sufletul meu era prins într-o crisalidă, țișnind în bruste zvâcniri de maturitate. Zăboveam în acest labirint de oglinzi deformante, ambiția mea manifestându-se doar prin scurte izbucniri. Cuvântul „artă” nu apărea niciodată în mintea sau vocabularul meu. Pentru mine totul era un mod de existență și nimic mai mult.

Trăiam singur în ceață și confuzie. Această perioadă a fost străbătută bineînțeles de femei de moravuri ușoare și chefuri ocazionale, dar nici vinul, nici escapadele, nici cîntecele nu m-au interesat prea mult. Ceea ce doream cu adevărat era romantismul și aventura.

Înțeleg foarte bine atitudinea psihologică a acelui „teddy boy” (golan), îmbrăcat după moda eduardiană; la fel ca noi toți, dorește și el să fie băgat în seamă, să ducă o viață romantică și străbătută de drame. De ce n-ar avea și el momentele lui de șotii și teribilism, ca un licean care hoinărește noaptea, provocînd scandaluri. Nu e firesc ca atunci cînd îi vede pe cei din așa-zisa înaltă societate afișînd o atitudine teribilistă, să vrea și el același lucru?

El știe că mașina se supune voinței lui, tot așa cum se supune voinței oricărei clase; nu e nevoie de o mentalitate specială pentru a schimba vitezele sau a apăsa pe un buton. În această epocă de nebunie, nu este el la fel de redutabil ca un Lancelot, ca un aristocrat sau ca un savant, gestul lui nu-i tot atît de puternic în a distruge un oraș ca o armată napoleoniană? Nu este el o adevărată pasăre phoenix ce renaște din cenușa unei clase conducătoare delicvente; și poate că atitudinea lui se datorește unor simțăminte inconștiente: că omul nu-i decît un animal pe jumătate imblinzit care timp de generații i-a stăpînit pe ceilalți prin înșelăciune, cruzime și violență? Dar, vorba lui Bernard Shaw: „Bat și eu cîmpii ca omul copleșit de necazuri”.

Am izbutit în cele din urmă să găsesc de lucru la ciroul Casey într-un scheci burlesc despre Dick Turpin, bandit de drumul mare și despre „doctorul” Walford Bodie. Cu „doctorul Bodie” am avut ceva succes, căci era mai mult decît o comedie ordinară; era parodiarea unui profesor, unui erudit și am avut fericita idee să-mi compun exact masca lui. Eram vedeta trupei și cîștigam trei lire pe săptămînă. Mai era și o bandă de puști care făceau pe oamenii mari într-o scenă de stradă; era, după părerea mea, un spectacol de foarte proastă calitate, dar îmi dădea ocazia să-mi desăvîrșesc meseria de comediant.

Cercul Casey odată ajuns la Londra, șase dintre noi am tras pe Kennington Road la pensiunea doamnei Fields, o văduvă bătrână de șaiszeci și cinci de ani, cu trei fete: Frederica, Thelma și Phoebe. Frederica era măritată cu un ebenist rus, un om cumsecade dar tare urât, cu o față lată de tătar, părul și mustața blonde și un ușor strabism. Toți șase luam masa în bucătărie și am ajuns să cunoaștem foarte bine familia. Când Sydney lucra la Londra, locuia și el tot acolo.

Când, în cele din urmă am părăsit cercul Casey, m-am întors pe Kennington Road, locuind în continuare la familia Fields. Bătrâna doamnă era bună, răbdătoare și harnică; singurul ei câștig venea de la odăile pe care le dădea cu chirie. Frederica, fiind căsătorită, era întreținută de soțul ei. Thelma și Phoebe ajutau la treburile casei. Phoebe avea cincisprezece ani și era frumoasă. Avea trăsături prelungi și acviline, iar eu mă simțeam subjugat de ea, atât din punct de vedere fizic cât și sentimental; am rezistat însă acestei din urmă înclinări, deoarece nu împlinisem încă șaptesprezece ani și intențiile mele față de fete nu erau tocmai curate. Iar Phoebe era serioasă și nimic nu s-a petrecut între noi. S-a apropiat de mine și am devenit foarte buni prieteni.

Cei din familia Fields erau iuți la mînie și din cînd în cînd certuri aprinse izbucneau între ei. Pricina era de obicei desemnarea celei căreia îi venea rîndul să facă menajul. Thelma, care avea vreo douăzeci de ani, își dădea aere de cucoană mare, era leneșă și pretindea mereu că e rîndul Fredericai sau al lui Phoebe. Discuția degenera într-o adevărată scenă, în cursul căreia leșeau la iveală reproșuri uitate, și secrete de familie erau astfel date în vileag cui voia să le asculte. Doamna Fields dezvăluia, de exemplu, că de cînd Thelma fugise cu un tînăr avocat din Liverpool, se credea o doamnă și socotea că nu-i de rangul ei să se mai ocupe de gospodărie, încheind printr-o tiradă: „Mă rog, dacă ești într-adevăr cucoană, șterge-o repede și du-te înapoi la avocatul tău din Liverpool... numai că nu te mai vrea“. Și pentru a-și întări spusele, lua o ceașcă de ceai și dădea cu ea de pămînt. În timp ce Thelma stătea în continuare la masă, imperturbabilă ca o adevărată lady. Apoi, calmă, lua la rîndul ei o ceașcă și făcea la fel, lăsînd-o pur și simplu să cadă pe podea și spunînd: „Și eu pot să-mi ies din fire“, și arunca pe jos încă o ceașcă și încă una, pînă cînd podeaua se umplea de cioburi. „Și eu pot să fac scene!“ Biata maică-ea și surorile o priveau descumpănite. „Uite-te la ea! Uite-te ce face! gemenii mama. Pof-tim! Sparge-o și pe-asta!“ spunea ea, întinzîndu-i Thelmei zaharnița, pe care Thelma o lua și, liniștită, o lăsa să cadă la pămînt.

În asemenea cazuri, arbitru era Phoebe. Dreaptă și nepărtinitoare, ea se bucura de respectul familiei și de obicei puneă capăt discuției oferindu-se să facă ea toată treaba, ceea ce Thelma refuza.

Eram fără lucru de aproape trei luni și mă ținea Sydney, plătindu-i doamnei Fields paisprezece șilingi pe săptămînă pentru casa și masa mea. El devenise una din vedetele trupei lui Fred Karno, căruia îi vorbea adeseori despre talentatul lui frățior, dar Karno nici nu voia să audă de mine socotindu-mă prea tînăr.

Pe-atunci, actorii evrei erau vedetele Londrei și m-am gîndit să-mi ascund tinerețea purtînd favoriți. Sydney mi-a dat două lire pe care

le-am investit în aranjamente muzicale de cîntece și în dialoguri comice luate dintr-o culegere americană de umor, intitulată *Madison's Budget*. Am repetat săptămîni de-a rîndul, jucînd în fața familiei Fields. Ei mă ascultau cu atenție și mă încurajau, dar nimic mai mult.

Obținusem un angajament de probă, fără plată, timp de-o săptămîină, la music-hall-ul Forester, un teatru mic de pe lîngă Mile End Road, în plin cartier evreiesc. Mai jucasem acolo cu circul Casey și direcției i se părea că sînt destul de bun ca să mă lase să fac o încercare. Nădejile și visurile mele de viitor depindeau de această săptămîină de probă. După Forester, aveam să joc pe toate traseele importante din Anglia. Și cine știe? Un an mai tîrziu, aș fi devenit poate un cap de afiș al music-hall-ului. Promisesem întregii familii Fields să le procur bilete spre sfîrșitul săptămîinii, cînd numărul meu urma să fie bine pus la punct.

— Cred că n-ai să mai vrei să stai la noi după succes, spuse Phoebe.

— Cum să nu vreau? am răspuns eu îndatoritor.

Luni la ora douăsprezece a avut loc repetiția cu orchestra pentru cîntece și legătura dintre scene, unde m-am descurcat onorabil. Dar nu mă gîndisem îndeajuns cum să mă machiez. Nu eram hotărît ce mască să-mi compun. Seara înaintea reprezentației, m-am închis în cabină ore în șir, încercînd în fel și chip, dar oricîte meșe de păr mi-aș fi pus, nu izbuteam să-mi ascund tinerețea. Cu toate că n-aveam nici o vină, numărul meu părea antisemit, iar glumele erau nu numai răsuflete, dar destul de puțin convingătoare, la fel ca și accentul meu evreiesc. Și, în plus, n-aveam nici un haz.

După primele două-trei glume, publicul începuse să azvîrle cu monede, cu coji de portocală, să tropăie și să huidule. Întîi n-am înțeles ce se întîmplă. Abia la urmă mi-am dat seama de toată grozăvia situației. Atunci i-am dat drumul și am început să vorbesc tot mai repede, în timp ce batjocurile, fluierăturile, monezile și cojile de portocală se înteteau. Ieșind de pe scenă, n-am mai așteptat verdictul direcției; m-am dus direct în cabină, mi-am șters machiajul, am plecat din teatru și n-am mai revenit niciodată, nici măcar să-mi iau partiturile.

Era tîrziu cînd am ajuns în Kennington Road și mi-a părut bine că familia Fields se culcase. Dimineața la micul dejun, doamna Fields dorea să știe cum fusese reprezentația. Am făcut pe indiferentul: „Foarte bine, dar mai e nevoie de cîteva modificări.“ Mi-a spus că și Phoebe fusese să mă vadă, dar nu le povestise nimic, căci fusese prea obosită și se dusesese direct la culcare. Cînd am văzut-o pe Phoebe, n-a făcut nici o aluzie și nici eu; nici doamna Fields, și nici un alt membru al familiei n-a mai deschis vreodată vorba despre aceasta, după cum nimeni nu s-a arătat cîtuși de puțin surprins văzînd că nu mai continuu săptămîina de probă.

Din fericire, Sydney era în turneu, ceea ce m-a scutit de încercarea penibilă de a-i povesti ce se petrecuse; dar pesemne că familia Fields îi relatase întîmplarea, căci nu m-a întrebat nimic. Am făcut tot posibilul ca să uit acea seară îngrozitoare, dar ea mi-a zdruncinat pentru

multă vreme încrederea în mine. Teribilă experiență, care m-a învățat să mă văd într-o lumină mai adevărată ; am înțeles că nu eram actor de music-hall, că nu aveam încă priză la public, nu cream o intimitate între el și mine ; m-am consolatat spunându-mi că eram un actor de compoziție. Aveam să mai cunosc câteva decepții înainte de a mă ține pe propriile picioare, profesional vorbind.

La șaptesprezece ani, am făcut pe junele prim într-un scheci intitulat *Maiorul vesel*, o experiență jalnică și penibilă care n-a durat decît o săptămînă. Vedeta, soția mea, era o femeie de vreo cincizeci de ani. În fiecare seară intra clătîindu-se pe scenă, mirosind a băutură caldă de-o poștă, iar eu, soțul entuziast și iubitor, trebuia s-o iau în brațe și s-o sărut. Această grea încercare m-a lecuit de orice ambiție de a face pe junele prim.

Am încercat apoi să devin autor. Am scris un scheci comic intitulat *Doisprezece oameni drepti*, o scenetă burlescă despre un juriu deliberînd un caz de încălcare a promisiunii de căsătorie. Unul dintre jurați era surdo-mut, un altul bețiv, iar al treilea un medic șarlatan. I-am vîndut ideea lui Charcoate, un hipnotizator de vodevil care era în stare să hipnotizeze un confrate ce se oferea drept cal de bătaie și să-l facă să traverseze orașul pe capra unei trăsuri, cu ochii legați, în timp ce el, așezat în spate, continua să-i facă pase. Mi-a dat trei lire pentru textul meu, cu condiția să-l regizez. Am angajat actori și am repetat în sala clubului de deasupra birtului „Cornul de vînătoare”, de pe Kennington Road. Un actor bătrîn și circotaș a spus că sceneta era nu numai prost scrisă, dar și stupidă.

A treia zi, în toatul repetițiilor, am primit un bilet de la Charcoate în care-mi spunea că hotărîse să nu mai monteze sceneta mea. Cum nu prea eram curajos de felul meu am pus scrisoarea în buzunar și am continuat repetițiile. Nu-mi venea să le spun actorilor. În schimb, la ora prînzului i-am poftit la noi, sub cuvînt că fratele meu dorește să le vorbească. L-am luat pe Sydney de-o parte în dormitor și i-am arătat biletul. L-a citit și mi-a spus :

— Și cum, nu le-ai comunicat nimic ?

— Nu, am murmurat eu.

— Ei bine, spune-le.

— Nu pot. Nu pot — după ce i-am pus să repete trei zile pe gratis.

— Dar tu n-ai nici o vină, răspunse Sydney. Du-te și spune-le, strigă el.

M-am pierdut cu firea și am început să plîng.

— Ce să le spun ?

— Nu fi prost !

Se ridică, trecu în odaia de alături și le arătă scrisoarea lui Charcoate, explicîndu-le ce se întîmplase, apoi ne duse pe toți la birtul din colț să luăm un sandviș și să bem ceva.

De la actori nu știi niciodată la ce să te aștepți. Bătrînul circotaș care bombănise tot timpul se arătă cel mai înțelegător și izbucni în ris cînd Sydney le povesti în ce hal eram.

— Doar nu-i vina ta, băiete, spuse el, bătându-mă pe spate. Hoțul ala bătrîn de Charcoate !

. * .

După eșecul de la Forester, toate încercările mele au dat greș. Totuși tinerețea te face extraordinar de optimist, căci îți dai seama din instinct că ghinionul nu durează mult și că o perioadă lungă de neșansă este tot atît de puțin probabilă ca și drumul drept și îngust al virtuții. Și într-un caz și în altul, trebuie să survină o cotitură la un moment dat.

Și într-adevăr norocul meu se schimbă. Într-o zi Sydney mă înștiință că domnul Karno vrea să mă vadă. Era, îmi spuse Sydney, nemulțumit de unul din actori, care-i dădea replica domnului Harry Weldon, în *Meciul de fotbal*, unul din scheciurile lui Karno care avea cel mai mare succes. Weldon era un comic foarte popular și așa a rămas pînă la moarte, prin anii 1930.

Domnul Karno era mic de statură, bondoc și bronzat, cu niște ochi vii, scăpărători, care te examinau tot timpul. Începuse ca acrobat la bară fixă, apoi și-a asociat trei comedianți. Acest cvartet a format nucleul scheciurilor sale vesele. Era el însuși un excelent actor comic și a creat numeroase roluri. A continuat să joace chiar după ce avea alte cinci trupe în turneu.

Unul din membri fondatori povestea în ce condiții s-a pensionat Karno. Într-o seară la Manchester, la sfîrșitul unei reprezentații, actorii s-au plîns de el că nu dă replicile la timp, ratînd astfel efectele comice. Karno, care la data aceea strînsese cincizeci de mii de lire sterline grație celor cinci trupe ale sale, declară :

— Foarte bine, dragii mei, dacă așa credeți voi, mă dau bătut !

Apoi scoțîndu-și peruca, o aruncă pe masa de toaletă și zîmbi :

— Puteți să considerați că mi-am dat demisia !

Casa lui era în Camberwell *, pe Coldharbour Lane ; alături se afla un hambar în care depozita decorurile celor douăzeci de producții. Tot acolo erau și birourile. Cînd am sosit, m-a primit cu căldură.

— Sydney mi-a spus cît de înzestrat ești, mi se adresă el. Crezi că ai putea să joci cu Harry Weldon în *Meciul de fotbal* ?

Harry Weldon era angajat în condiții speciale, cu un onorariu de treizeci și patru de lire pe săptămîină.

— Nu-mi lipsește decît prilejul, am spus eu plin de încredere. El zîmbi :

— Șaptesprezece ani e foarte puțin, și nici pe acela nu-i arăți. Am ridicat nepăsător din umeri :

— Asta nu-i decît o problemă de machiaj.

Karno izbucni în rîs. Felul cum am ridicat din umeri, i-a mărturisit el mai tîrziu lui Sydney, l-a făcut să mă angajeze.

— Bine, să vedem de ce ești în stare, mi-a spus el.

* Cartier rezidențial situat în partea de sud a Londrei. (N.tr.)

Era vorba de un angajament de probă de două săptămîni, cu trei lire și zece șilingi pe săptămîină și, dacă mă dovedeam corespunzător, urma să mi se semneze un contract pe un an.

Aveam timp o săptămîină să studiez rolul înaintea premierei de la Coliseul din Londra. Karno îmi spuse să mă duc la teatrul Shepherd's Bush Empire, unde se dădea *Mecul de fotbal*, ca să urmăresc actorul al cărui rol urma să-l joc. Trebuie să recunosc că era plicticos și stingaci și, fără falsă modestie, știam că sînt în stare de ceva mai bun. Rolul trebuia interpretat într-un stil mai burlesc și m-am hotărît să-l joc întocmai.

Nu mi s-au dat decît două repetiții, căci domnul Weldon nu dispunea de timp mai mult, la drept vorbind, era de-a dreptul plictisit, deoarece aceste repetiții îl împiedicau să se ducă la golf.

La repetiții, n-am prea făcut impresie. Cum citeam greu, mi s-a părut că Weldon avea rezerve în privința aptitudinilor mele. Sydney care jucase același rol, ar fi putut să mă ajute, dacă ar fi fost la Londra, dar se afla în turneu cu un alt spectacol.

Cu toate că *Mecul de fotbal* era o scenetă burlescă, nimeni nu rîdea înainte de apariția lui Weldon. Totul era intrarea lui și, bineînțeles, Weldon, actor excelent, nu contenea să stîrnească rîsul publicului din momentul apariției sale pe scenă.

În seara premierei la Coliseu, aveam nervii încordați ca arcul unui ceasornic. Pentru mine, seara aceasta trebuia să-mi redea încrederea și să șteargă rușinea coșmarului de la Forester. În spatele uriașei scene, umblam cu pași mari încoace și-ncolo, rugîndu-mă în gînd, plin de neliniște și mai cu seamă de emoție.

Muzica începu ! Cortina se ridică ! Pe scenă evolua un grup de gimnaști. În cele din urmă au părăsit-o, lăsînd scena goală. Acum era rîndul meu. Am înaintat, pradă unui adevărat haos de simțăminte. Sînt împrejurări cînd ori te arăți la înălțime, ori te prăbușești. Din clipa cînd am pășit pe scenă, m-am simțit ușurat, totul mi-era limpede. Am intrat cu spatele la public, o idee a mea. În felul acesta, aveam o înfățișare impecabilă, în redignotă, cu joben și ghetre, șmecherul tipic din epoca eduardiană. Apoi m-am întors, arătîndu-mi nasul roșu. Publicul izbucni în ris : îl cucerisem. Am ridicat din umeri cu un gest melodramatic, apoi am pocnit din degete și bălăbănindu-mă, am pornit să străbat scena în diagonală. Pe drum, am alunecat pe un halter. Apoi bastonul mi s-a izbit de un sac de nisip din acelea la care se antrenează boxerii ; sacul, pus astfel în mișcare, m-a izbit drept în față. M-am clătinat gata să cad, lovindu-mă cu bastonul în frunte. Publicul era în culmea feteirii.

Eram destins și plin de idei. Aș fi putut continua scena timp de cinci minute, făcînd lumea să ridă într-una, fără să rostesc un cuvînt. În toful plimbărilor mele, au început să-mi cadă pantalonii. Pierdusem un nasture. M-am apucat să-l caut. Am ridicat un obiect imaginar, apoi

I-am azvirlit indignat: „Al dracului iepure, a luat-o la fugă!“ Iarăși risete.

Capul lui Harry Weldon apăru din culise ca o lună plină. Nimeni nu risese niciodată înainte de intrarea lui în scenă.

Cînd își făcu apariția, l-am apucat mina cu un gest dramatic și i-am șoptit: „Repede! Îmi pierd pantalonii! Un ac cu gămălie!“ Totul era improvizat. Pregătisem bine publicul pentru intrarea lui Weldon, încît a avut un succes triumfal în seara aceea și amîndoi am adăugat o serie de replici care au stîrnit risul. La căderea cortinei, am știut că mă decurcasem bine. Mai mulți actori mi-au strîns mina și m-au felicitat. Îndreptîndu-se către cabina lui, Weldon mă privi peste umăr și-mi spuse scurt: „A fost foarte bine... perfect!“

În seara aceea, m-am întors acasă pe jos, ca să mă destind. M-am oprit pe podul Westminster și m-am aplecat să privesc apele sumbre și mătăsoase. Aș fi vrut să plîng de bucurie, dar nu puteam. Mă tot forțam și mă schimonoseam, dar lacrimile refuzau să vină. De pe podul Westminster am continuat pînă în Elephant and Castle* și m-am oprit să iau o ceașcă cu ceai. Aveam poftă să stau de vorbă cu cineva, dar Sydney era plecat în turneu. Să fi fost acolo, să-i pot povesti ce se întîmplase în seara aceea și tot ce însemna asta pentru mine, mai ales după experiența de la Forester.

Mi-era imposibil să dorm. Am pornit din nou pe Kennington Gate să mai beau un ceai. Pe drum, nu conteneam să vorbesc și să rîd de unul singur. Era cinci dimineța cînd, sleit, m-am dus să mă culc.

Domnul Karno nu era acolo în prima seară; m-a văzut de-abia la al treilea spectacol, și publicul m-a aplaudat de cum mi-am făcut apariția pe scenă. A venit apoi să mă vadă, numai zîmbete și mi-a spus să trec pe la el pe la birou a doua zi dimineată să semnez contractul.

Nu-i scrisesem lui Sydney să-i povestesc cum a fost la premieră, i-am trimis numai o telegramă laconică: „Semnat contract pentru un an cu patru lire pe săptămînă. Toată dragostea. Charlie“. Meciul de fotbal s-a reprezentat la Londra timp de paisprezece săptămîni, apoi am plecat în turneu.

Weldon interpreta rolul unui neghiob, un țărănoi din Lancashire cu vorba molcomă. Ceea ce se potrivea foarte bine în nordul Angliei, în sud n-a fost prea bine primit. La Bristol, Cardiff, Plymouth, Southampton, publicul a fost cam rece cu Weldon. În timpul spectacolului, trebuia să-mi tragă o palmă și să mă lovească puțin. Adică să pară că mă palmuiește, în timp ce în culise cineva bătea din palme pentru a produce mai mult efect. Uneori însă mă lovea cu adevărat și cu o violență inutilă provocată, cred, de gelozie.

La Belfast, situația ajunsese la paroxism. Criticii îi trăsese ră o sâpuneală lui Weldon, dar pe mine mă lăudaseră. Weldon nu se mai putu abține și seara îmi arse un pumn zdravăn care făcu să-mi piară toată buna dispoziție și singele începu să-mi curgă din nas. I-am spus

* Numele unei piețe din Londra. (N. ed. fr.)

apoi de la obraz că, dacă mai face așa ceva, o să-i dau una în cap cu halterele de pe scenă, iar dacă e gelos să nu se răzbune pe mine.

— Eu gelos pe tine ? răspunse el cu dispreț, în timp ce ne îndreptam spre cabine. Dar am mai mult talent în fund decât ai tu în tot trupul !

— Se poate, dar dumneavoastră nu aveți decît acolo, i-am replicat eu, închizînd repede ușa cabinei.

..

Cînd Sydney s-a întors la Londra, ne-am hotărît să închiriem un apartament pe Brixton Road și să cheltuim patruzeci de lire ca să-l mobilăm. Ne-am adresat unui negustor de ocazie de pe Newington Butts, explicîndu-i cît eram dispuși să cheltuim și că aveam de mobilat patru camere. Patronul se ocupă de noi și umblă ore întregi ca să ne ajute să găsim adevărate ocazii. În salon am așezat un covor, iar în celelalte camere, linoleum ; de asemenea am cumpărat un divan și două fotolii de piele. Într-un colț al salonului am așezat un paravan maur din lemn traforat, luminat din spate de un bec galben, iar în colțul opus, pe un șevalet aurit, o acuarelă într-o ramă tot aurită. Tabloul reprezenta un nud, în picioare, pe un pedestal, privind într-o parte peste umăr, în timp ce un pictor bărbos era gata să alunge o muscă de pe șoldul ei. Acest obiect de artă, precum și paravanul, mi se părea mie, erau de un efect grozav. În ansamblu, aducea în același timp cu o tutungerie maură și cu o casă de toleranță franceză. Dar nouă ne plăcea foarte mult. Ne-am cumpărat și o pianină, și cu toate să depășisem cu cincisprezece lire bugetul stabilit, ne alesesem sigur cu niște mobile grozave. Apartamentul din blocul Glenshaw nr. 15, pe Brixton Road, era refugiul nostru mult iubit. De cîte ori nu ne gîndeam la bucuria de a-l regăsi după cîte un turneu mai lung ! Eram acum destul de avuți ca să-l ajutăm pe bunicul, dîndu-i zece șilingi pe săptămînă ; am angajat și o servitoare care venea de două ori pe săptămînă să curețe apartamentul, dar aproape nu era nevoie, căci rareori se întimpla să deranjăm un lucru de la locul lui. Locuiam în el ca într-un templu. Sydney și cu mine stăteam amîndoi plini de mîndrie în fotoliile uriașe. Cumpărasem un paravan de bronz pentru cămin, cu o banchetă de piele roșie ; eu mă așezam cînd pe fotoliu cînd pe banchetă, să văd cît sînt de confortabile.

..

La șaisprezece ani, ideile romantice mi-eră inspirate de un afiș de teatru reprezentînd o tinărară pe o faleză, cu părul răvășit de vînt. Mă vedeam jucînd golf cu ea — un joc pe care nu pot să-l sufăr — plimbîndu-ne pe dunele umede de rouă, lăsîndu-mă în voia simțămîntelor, sănătății și naturii. Asta era idila romantică. Dar prima dragoste e altceva. Ea urmează de obicei un model uniform. O privire, cîteva cuvinte de început (de obicei stupide) și, într-o clipă, toată viața se schimbă, natura întregă ți-e prietenă, dezvăluindu-ți bucuriile-î ascunse. Așa mi s-a întîmplat și mie.

Aveam aproape nouăsprezece ani și eram un actor comic de succes al companiei Karno, dar îmi lipsea totuși ceva. Abia trecuse primăvara și vara îmi lăsă un gol în suflet. Rutina zilnică mi se părea fără nici un haz, cei din jur mă plictiseau. Viitorul îmi apărea sub forma unei existențe banale printre oameni banali și plicticoși. Să n-ai altceva de făcut decât să te străduiești a-ți câștiga pâinea nu mi-era de ajuns. Însemna o viață meschină și lipsită de orice farmec. Eram cuprins de tristețe și nemulțumire; duminicile mă plimbam de unul singur, ascultând muzica din parcuri. Nu puteam suporta nici propria mea tovarășie, nici pe-a altora. Și, bineînțeles, ceea ce trebuia să se întâmple s-a întâmplat: m-am îndrăgostit.

Jucam la teatrul Empire din Streatham* (pe-atunci jucam în cîte două-trei music-hall-uri în fiecare seară, deplasîndu-ne de la unul la altul, într-un autobuz închiriat). La Streatham începeam reprezentația devreme ca să trecem mai tirziu la Canterbury Music Hall, apoi la Tivoli. Era încă ziuă cînd începeam. Căldura era înăbușitoare și Streatham Empire era pe jumătate gol, ceea ce, în treacăt fie spus, nu mă putea lecu de melancolia mea.

Înainte noastră se producea o trupă de cîntăreți și dansatori, numită „Fetele Yankee-Doodle ale lui Bert Coutts“. Abia dacă le-am remarcat prezența. Dar a doua seară, pe cînd așteptam în culise, indiferent și apatic, una din fete alunecă în timpul dansului și celelalte începură să chicotească. Una din ele aruncă o privire spre mine, să vadă dacă incidentul mă amuza. Deodată m-am simțit subjugat de doi ochi mari căprui lucind malițios, ai unei grațioase gazele cu chipul oval și pur, o gură cu buze pline, fermecătoare, cu dinți minunați — efectul a fost fulgerător. Cînd a ieșit din scenă, mi-a cerut să-i țin o oglinjoară ca să-și aranjeze părul. Am avut astfel prilejul s-o examinez de aproape. Acesta a fost începutul. Miercuri am și întrebat-o dacă nu ne-am putea vedea duminică. Ea a izbucnit în ris.

— Nici măcar nu știu cum arăți fără nasul ăla roșu! (Făceam pe bețivul în *Păsările rău prevestitoare*, îmbrăcat în frac și cu cravată albă.)

— Cred că n-am un nas atît de roșu și nu sînt chiar atît de ponosit pe cît par, am spus eu, și ca să-ți dovedesc, am să-ți aduc mâine seară o fotografie de-a mea.

I-am dat o fotografie care mă avantaja, credeam eu, reprezentînd un tînăr trist cu lavalieră neagră.

— O, spuse ea, dar ești tînăr de tot! Te credeam mult mai în vîrstă.

— Cîți ani îmi dădeai?

— Pe puțin treizeci.

Am zîmbit:

— Am nouăsprezece ani nemişcați.

Cum aveam repetiții în fiecare zi, era imposibil să ne dăm intîlnire în timpul săptămînii. În cele din urmă îmi promise că va fi la Kennington Gate, duminică după amiază, la ora patru.

* Streatham — cartier rezidențial în partea de sud a Londrei. (N. tr.).

Duminică era o minunată zi de vară și soarele strălucise fără întrerupere. Eu purtam un costum închis, elegant ajustat pe talie, cravată neagră și arboram un baston negru de abanos. Era ora patru fără zece, eram în toate stările, așteptam și cercetam toți călătorii ce coborau din tramvai.

Așteptînd-o, mă gîndeam că n-o văzusem niciodată fără machiaj și mi se părea că nu mai știu nici cum arată. Mă străduiam dar nu eram în stare să mi-o amintesc. Începu să mi se facă frică. Poate că frumusețea ei nu era decît o iluzie! Fiecare fată care cobora făcea să mă treacă sudorile. N-aveam să fiu dezamăgit? Nu eram victima propriei mele imaginații sau a artificiiilor de machiaj?

La patru fără trei minute, cineva coborî dintr-un tramvai și se îndreptă către mine. Mi se strînse inima. Înfățișarea ei nu era deloc încîntătoare. Perspectiva deprimantă de a petrece o după amiază întreagă cu ea, de-a mă preface plin de entuziasm mă făcea să-mi pară rău că-i dădusem intîlnire. Am ridicat totuși pălăria și i-am adresat un zîmbet radios; ea mă fulgeră cu privirea și trecu mai departe. Slavă domnului, nu era ea!

În fine, la patru și un minut foarte precis, o fată coborî dintr-un tramvai, înaintă spre mine și se opri în fața mea. Era nemachiată și părea mai frumoasă ca oricînd, purtînd o pălărie de marinar și o jachetă bleu-marine cu nasturi de metal și mîinile infundate în buzunare.

— Iată-mă, spuse ea.

Eram atît de copleșit de prezența ei încît abia puteam să vorbesc. Eram agitat. Nu știam ce să spun și ce să fac.

— Să luăm o trăsură, am spus eu cu o voce răgușită, cercetînd strada, întorcîndu-mă apoi spre ea.

— Unde ai vrea să mergi?

Ea ridică din umeri:

— Oriunde.

— Hai să mergem atunci să luăm masa în West End.

— Eu am luat masa, spuse ea liniștită.

— Atunci o să vedem în trăsură, i-am răspuns.

Intensitatea emoției mele o surprinsese fără indoială, deoarece tot timpul drumului repetam fără încetare: „Știu că o să-mi pară rău, ești prea frumoasă!” Încercam zadarnic s-o distrez și să-i fac impresie. Scoasesem trei lire de la bancă și plănuiam s-o duc la Trocadero unde, într-o ambianță de muzică și mobilier pluşat, putea să mă vadă într-o lumină mai romantică. Aveam de gînd s-o fac praf. Dar ea mă privea liniștită, neștiind ce să creadă la auzul vorbelor mele, mai cu seamă cînd i-am spus că pentru mine ea e Nemesis, cuvînt pe care-l învățasem de curînd.

Nu prea înțelegea ea ce însemnau toate astea. Sentimentele mele nu erau animate de dorință; mult mai importantă era compania ei. Intîlnirea cu eleganța și frumusețea în situația mea era ceva neobișnuit.

În seara aceea la Trocadero am încercat zadarnic s-o conving să cîneze. A luat numai un sandvici, ca să-mi țină tovărășie, spunea ea. Cum ocupam o masă la un restaurant foarte elegant, m-am simțit obligat să comand un menu complet de care în realitate n-aveam poftă. Masa n-a fost decît o lungă corvoadă: nu prea știam de ce tacîmuri să mă

servesc. Am făcut glume tot timpul afişînd un farmec degajat, pînă şi în nonşalanţa cu care mi-am clătît degetele în castronul cu apă, dar cred că ne-am bucurat amîndoi cînd am ieşit din restaurant şi ne-am simţit eliberaţi.

După Trocadero, a hotărît să se întoarcă acasă. I-am propus să luăm o trăsură, dar ea prefera să meargă pe jos. Cum locuia tocmai în cartierul Camberwell, nimic nu putea să-mi facă mai multă plăcere ; asta însemna că puteam să fiu mai mult timp cu dînsa.

Acum că mă mai liniştisem, părea şi ea mai în largul ei. În seara aceea, am mers pe cheiurile Tamisei, Hetty vorbindu-mi de prietenele ei, spunîndu-mi glume sau povestindu-mi lucruri fără şir. Aproape că nici nu eram atent la ce spune. Ştiam numai că era o noapte de basm : că mă plimbam prin paradis, nebun de fericire.

După ce ne-am despărţit, m-am întors pe chei, în al nouălea cer ! Şi într-o pornire de mărinimie şi bunăvoinţă, am împărţit vagabonzilor care dormeau pe sub malurile Tamisei, tot ce-mi mai rămăsese din cele trei lire.

Ne înţelesesem să ne întîlnim a doua zi de dimineaţă, la ora şapte, deoarece ea avea repetiţie undeva pe Shaftesbury Avenue. Erau vreo doi kilometri de-acasă de la ea pînă la staţia de metro Westminster Bridge Road şi cu toate că lucram noaptea tîrziu şi nu mă culcam niciodată înainte de două, mă trezeam o dată cu zorile ca să mă întîlnesc cu ea.

Camberwell Road mi se părea acum o arteră de-a dreptul încîntătoare căci acolo stătea Hetty Kelly. Aceste plimbări matinale, ţinîndu-ne de mină pînă la metrou, însemnau pentru mine o adevărată fericire împletită cu dorinţe nedesluite. Camberwell Road, o stradă tristă şi urîtă, pe care o ocoleam de obicei, mă atrăgea acum, cînd mă îndreptam în ceaţa dimineţii, înfiorat la gîndul că voi zări de departe silueta lui Hetty venind spre mine. Nu-mi amintesc de loc ce spunea în cursul acestor plimbări. Eram prea subjugat, convins că o forţă mistică ne apropie şi că prietenia noastră era rezultatul unei afinităţi predestinate.

O cunoşteam de trei dimineţi ; trei scurte dimineţi care făceau ca restul zilei să nu mai existe pînă dimineaţa următoare. Dar în cea de-a patra dimineaţă, atitudinea ei se schimbă. Mă întîmpină cu răceală, fără entuziasm şi refuză să mă ia de mînă. Lucru pe care i l-am reproşat, acuzînd-o în glumă că nu prea e îndrăgostită de mine.

— Prea multe vrei, spuse ea. La urma urmelor n-am decît cinci-sprezece ani, iar tu n-ai decît patru ani mai mult decît mine.

M-am făcut că nu înţeleg sensul vorbelor ei. Dar nu puteam ignora distanţa pe care o stabilea deodată între noi. Privea drept în faţă, mergînd cu un pas uşor de liceană, cu mîinile infundate în buzunarele jachetei.

— Cu alte cuvinte, nu mă iubeşti cu adevărat, am spus eu.

— Nu ştiu.

Am rămas buimac.

— Dacă nu ştii, înseamnă că nu mă iubeşti.

Drept răspuns, a continuat să meargă fără să spună nimic.

— Vezi cum am ghicit, am reluat eu mai mult în glumă. Ți-am spus eu că o să-mi pară rău că te-am întîlnit.

Încercam s-o descop ca să aflu care erau exact sentimentele ei față de mine, dar la toate întrebările mele, răspundea de fiecare dată :

— Nu știu.

— Ai vrea să te măriți cu mine ? am încercat-o eu.

— Sunt prea tânără.

— Bine, dar dacă ai fi silită să te măriți, m-ai alege pe mine sau pe altul ?

Dar ea nu vroia să se angajeze și repeta într-una :

— Nu știu... țin la tine... dar...

— Dar nu mă iubești, am completat eu, cu inima strânsă.

Ea continua să tacă. Era o dimineață noroasă, străzile păreau cenușii și sinistre.

— Nenorocirea e că am lăsat lucrurile să meargă prea departe, am spus eu cu o voce răgușită. (Ajunsesem la intrarea în metro.) Cred că am face mai bine să ne despărțim și să nu ne mai vedem niciodată, am spus eu întrebându-mă cum avea să reacționeze.

Era gravă.

I-am luat mâna și i-am strâns-o cu tandrețe.

— Adio, e mai bine așa. Însemni de pe acum prea mult pentru mine.

— Adio, răspunse ea. Îmi pare foarte rău.

Această scuză era o lovitură de moarte pentru mine. Iar când a dispărut în metro, am resimțit o cumplită senzație de vid.

Ce făcusem ? Mă arătasem prea brutal ? N-ar fi trebuit s-o pun la încercare. Mă purtasem ca un idiot pretențios și creasem o asemenea situație încît n-aș mai fi putut s-o văd pe Hetty fără să cad în ridicol. Ce era de făcut ? Nu-mi rămăsese decît să sufăr. Dacă aș fi putut măcar să înec această angoasă într-un somn adînc pînă în clipa cînd urma s-o văd ! Trebuia s-o evit cu orice preț, fără doar dacă și-ar fi manifestat ea dorința să mă vadă. Eram poate prea serios, prea înfocat. Data viitoare voi fi nepăsător și detașat. Dar vroia să mă mai vadă oare ? Fără îndoială ! Nu putea să renunțe atît de ușor la mine.

A doua zi de dimineață n-am mai putut rezista și m-am dus pînă pe Camberwell Road. Nu mi-a deschis ea, ci mama ei.

— Ce i-ai făcut lui Hetty ? întrebă ea. S-a întors acasă plîngînd și mi-a spus că nu mai vrei s-o vezi niciodată.

Am ridicat din umeri cu un surîs ironic.

— Dar ea ce mi-a făcut mie ?

Apoi, șovăind, am întrebat dacă puteam s-o văd. Mama ei dădu din cap neîncrezătoare.

— Nu, nu cred că e cazul.

Am invitat-o la o tratație și ne-am dus la bodega din colț, să stăm de vorbă ; după ce am implorat-o să mă lase s-o revăd pe Hetty, a încuviințat.

Cînd am sosit acasă, ne-a deschis Hetty. Părea surprinsă și îngrijorată. Se spălase pe față și mai mirosea a săpun de toaletă. Rămase nemișcată în prag, cu ochii ei mari privindu-mă rece și nepăsătoare. Am înțeles că nu mai era nici o nădejde.

— Știi, începui eu încercînd să fiu glumeț, am venit să-ți mai spun o dată la revedere.

Ea nu răspunse, dar mi-am dat seama că dorea să scape mai repede de mine.

I-am întins mîna zîmbind.

— Atunci, încă o dată la revedere.

— La revedere, răspunse ea cu răceală.

M-am întors și am auzit ușa de la intrare închizîndu-se încet în urma mea.

N-o văzusem decît de cinci ori și rareori vreuna din întîlnirile noastre durase mai mult de douăzeci de minute, dar această scurtă întîlnire m-a tulburat pentru multă vreme.

7

ÎN 1909 am plecat la Paris. Domnul Burnell, de la Folies-Bergère, angajase trupa lui Karno pe timp de o lună. Eram teribil de emoționat la ideea de a călători într-o țară străină! În săptămîna din ajunul îmbarcării am jucat la Woolwich; o săptămîna rece și deprimantă într-un oraș trist; abia așteptam o schimbare. Urma să pornim duminică dimineața devreme. Era gata să pierd trenul, am alergat de-a lungul întregului peron și am prins ultimul vagon de bagaje în care am călătorit pînă la Douvres. Pe vremea aceea aveam darul să pierd trenurile.

Ploua cu găleata deasupra Canalului Minecii, dar cînd am zărit pentru prima oară Franța prin perdeaua de burniță, am simțit un fior de neuitat. „Asta nu-i Anglia, îmi repetam într-una, e continentul! Franța!” Era țara care-mi stîrnise întotdeauna imaginația. Tata avea sînge francez, căci familia Chaplin era originară din Franța. Se instalase în Anglia pe vremea hughenotilor. Unchiul tatii spunea cu mîndrie că un general francez întemeiase ramura engleză a familiei Chaplin.

Era toamna tîrziu și călătoria de la Calais la Paris a fost mohorîtă. Cu toate acestea pe măsură ce ne apropiam de Paris, emoția mea devenea tot mai puternică. Trecusem printr-o regiune sumbră și puțin populată. Și iată că deodată, pe cerul care se întuneca, am văzut o iluminare.

— E reflectarea luminilor Parisului, ne spuse un francez care se afla în compartiment.

Parisul era exact așa cum mi-l închipuisem. Drumul de la Gara de Nord pînă în strada Geoffroy-Marie m-a iritat și m-a făcut să-mi pierd răbdarea: îmi venea să mă opresc la fiecare colț de stradă și să continui drumul pe jos. Era ora șapte seara; luminile aurite se revărsau imbletor din cafenele, iar mesele așezate afară evocau bucuria de a trăi. Cu excepția înnoirii produse de cîteva automobile, era același Paris al lui Monet, Pissaro și Renoir. Era duminică și lumea părea că nu se gîndește decît la distracții. Atmosfera fremăta de veselie și de viață. Nici odaia din strada Geoffroy-Marie, pardosită cu dale de piatră, Bastilia mea, cum îi spuneam, n-a izbutit să-mi potolească entuziasmul, deoarece afară, pe terasele bistrourilor și cafenelelor, viața se scurgea plină de însuflețire.

Duminică seara eram liberi, ceea ce ne-a dat posibilitatea să vedem spectacolul de la Folies Bergère, unde urma să ne facem debutul a doua zi, luni. Nici un teatru nu mi se păruse vreodată atît de somptuos, cu aurăriile și catifegua sa, cu oglinzile și lustrele imense de cristal. Lumea se perinda prin foaierele cu mochetă groasă și la primul rînd de balcoane. Prinți indieni împodobiți cu bijuterii, gâtiți cu turbane roz,

ofițeri francezi și turci, cu căști panașate, sorbeau coniac la bar. În foai-
lerul mare exterior, în acordurile orchestrei, doamnele își lăsau etolele
și mantourile de blană, dezvelindu-și umerii albi. Erau obișnuite de-ale
casei care-și exercitau cu discreție indeletnicirile de peripateticieni în
foaiere și la balcoane. Pe-atunci erau frumoase și aristocrate.

La Folies Bergère erau și translatori profesioniști care străbăteau
teatrul avînd cuvîntul „interpret” înscris pe caschetă și m-am împrieteni-
nit cu șeful lor care vorbea curent mai multe limbi.

După ce ne-am terminat numărul, am rămas în ținuta de seară
pe care-o purtam pe scenă și m-am strecurat printre spectatori. O ființă
zveltă cu gît de lebădă și cu pielea albă făcu să-mi bată inima. Era o
fată înaltă, asemenea modelelor lui Gibson, extrem de frumoasă, cu na-
sul cîrn și gene lungi ; purta o rochie din catifea neagră și mănuși lungi
albe. Urcînd scara ce ducea la balcon, ea lăsă o mănușă să-i cadă, iar eu
m-am grăbit să i-o ridic.

— Merți, spuse ea.

— M-aș bucura s-o lăsați să mai cadă o dată, am spus eu pe un
ton glumeț.

— Pardon ?

Atunci mi-am dat seama că nu știe englezește, iar eu nu vorbeam
francezește. Așa încît m-am dus să-l caut pe prietenul meu interpretul.

— Este aici o doamnă care mi-ar plăcea, dar trebuie să fie foarte
scumpă.

— Nu mai mult decît un ludovic, spuse el ridicînd din umeri.

— Bine, am răspuns eu, cu toate că un ludovic pe vremea aceea
mi se părea pe drept cuvînt o groază de bani.

I-am cerut interpretului să-mi scrie pe spatele unei cărți poștale
cîteva fraze de dragoste în francezește : „*Je vous adore*”, „*Je vous ai
aimée la première fois que je vous ai vue*” și altele pe care aveam de
gînd să le folosesc la momentul potrivit. I-am cerut să procedeze la aran-
jamentele preliminare, iar el jucă rolul de curier, mergînd de la unul la
altul. Pînă la urmă reveni spunîndu-mi :

— S-a aranjat, un ludovic, dar trebuie să plătești trăsura pînă aca-
să la ea și îndărăt.

Am zăbovit o clipă.

— Dar unde locuiește ?

— N-o să coste peste zece franci.

Zece franci însemna un adevărat dezastru căci nu prevăzusem
cheltufeli suplimentare.

— Da' pe jos nu poate merge ? am spus eu în glumă.

— Ascultă, e o fată pe cinste și trebuie să plătești trăsura, spuse el.

Așadar, am acceptat.

O dată tratativele încheiate, am trecut prin fața ei pe scara ce du-
cea la balconul întîi. Ea mi-a zîmbit, iar eu am privit-o lung.

— *Ce soir !*

— *Enchantée, Monsieur !*

Cum ne venea rîndul înainte de pauză, ne-am înțeles să revin după ce terminam numărul.

— Tu aduci o trăsură pînă cînd mă duc eu după fată. În felul acesta nu pierzi vremea, spuse prietenul meu.

— Cum să pierd vremea ?

Străbăteam Boulevard des Italiens, iar luminile și umbrele ce treceau peste chipul și gîtul ei alb o făceau și mai încîntătoare.

Mi-am aruncat ochii pe furiș peste cartea poștală cu fraze franțuzești.

— *Je vous adore*, am început.

Ea rîse, arătîndu-mi dinții albi, desăvîrșiți.

— Vorbești foarte bine franțuzește.

— *Je vous ai aimée la première fois que je vous ai vue*, am continuat eu plin de infocare.

Ea rîse iar și mă corectă explicîndu-mi că trebuia s-o tutuiesc. Amintindu-și de fraza mea, rîse din nou. Se uită la ceas, dar ceasul i se oprise ; mi-a arătat prin gesturi că dorea să știe ce oră e, explicîndu-mi că la miezul nopții avea o întîlnire foarte importantă.

— Nu astă seară, am spus eu timid.

— *Oui, ce soir*.

— Dar astă seară ești ocupată, *toute la nuit* !

Păru deodată surprinsă.

— *O, non, non, non ! Pas toute la nuit !*

Din clipa aceea totul a devenit sordid.

— *Vingt francs pour le moment ?*

— *C'est ça !* replică ea apăsât.

— Îmi pare rău, am spus eu, dar cred că e mai bine să opresc trăsura.

Și, după ce i-am plătit birjarului ca s-o ducă înapoi la Folies Bergère, am coborît, foarte trist și dezamăgit.

Am fi putut rămîne la Folies Bergère zece săptămîni căci ne bucuram de succes, dar domnul Karno avea alte angajamente. Salariul meu era de șase lire pe săptămîină și-l cheltuiam pe tot. Un văr al fratelui meu, rudă de departe cu tatăl lui Sydney, își făcu apariția. Era bogat, făcea parte din așa-zisa înaltă societate și cît timp a stat la Paris ne-am distrat grozav. Avea o adevărată pasiune pentru teatru și ajunsese chiar să-și radă mustața ca să treacă drept actor în trupa noastră și să poată avea acces în culise. Din păcate, a trebuit să se întoarcă în Anglia unde, după cît am înțeles, a fost scuturat bine de respectabili lui părinți care l-au expediat în America de Sud.

Înainte de a pleca la Paris aflasem că trupa lui Hetty juca la Folies Bergère, așa încît îmi făceam socoteala că aveam s-o reîntîlnesc. În seara sosirii, m-am dus în culise și am întreprins o anchetă, dar am aflat de la una din balerine că trupa plecase cu o săptămîină în urmă la Moscova. În timp ce stăteam de vorbă cu fata, o voce răstită răsună pe scară :

— *Vino numai decît !* Cum îndrăznești să vorbești cu niște necunoscuți ?

Era mama fetei. Am încercat eu să-i explic că nu doream decît să obțin cîteva informații cu privire la o prietenă a mea, dar nici n-a vrut să audă.

— Termină o dată, și vino sus numaidecît !

Mojicia ei mă indignă. Totuși, mai tîrziu, am ajuns s-o cunosc mai bine. Locuia la același hotel cu mine, împreună cu cele două flice care făceau parte din corpul de balet de la Folies Bergère. Cea mai mică, în vîrstă de treisprezece ani, era primă balerină, foarte drăguță și plină de talent, dar cea mai mare, care avea cinsprezece ani, era pe cît de netaalentată pe atît de urîtă. Mama lor era o franțuzoică de vreo patruzeci de ani măritată cu un scoțian care locuia în Anglia. După incidentul de la Folies Bergère, a venit să se scuze pentru că se purtase atît de nepoliticos. Acesta a fost începutul unei prietenii deosebit de cordiale. Eram mereu invitat la ele la ceai, pe care îl pregăteau în dormitor.

Cînd mă gîndesc acum, îmi dau seama cît eram de naiv. Într-o după amiază pe cînd fetele lipseau, iar eu și mama lor eram singuri, atitudinea ei deveni ciudată și începu să tremure în timp ce turna ceaiul. Eu îi vorbeam despre nădejtile și visurile mele, despre amorurile și decepțiile mele iar ea se arăta teribil de mișcată. Cînd m-am ridicat să pun pe masă ceașca cu ceai, s-a apropiat de mine.

— Ești încîntător, mi-a spus, luîndu-mi capul între mîini și privindu-mă drept în ochi. Un băiat așa de drăguț ca tine n-ar trebui să sufere. Ochii i se tulburară, deveniră stranii, hipnotici aproape, iar vocea începu să-i tremure. Știi că te iubesc ca pe copilul meu, continuă ea ținîndu-mi tot timpul capul în mîini. Apoi, încet, fața ei se apropie de a mea și mă sărută.

— Mulțumesc, am spus eu cu toată sinceritatea și, nevinovat, am sărutat-o la rîndul meu.

Ea continua să mă privească fix, cu buzele tremurînde și ochii sticloși apoi, căutînd să se stăpînească, îmi turnă o altă ceașcă de ceai. Atitudinea ei se schimbase și zîmbea puțin ironic.

— Ești tare drăguț, spuse ea. Îmi plăci foarte mult.

Și-mi făcu la rîndu-i confidențe cu privire la flicele ei.

— Cea mică e un copil bun, spuse ea, dar pe cea mare trebuie s-o supraveghez ; o să ne dea de furcă.

După reprezentație, mă invita la cină, într-o odaie încăpătoare în care dormea împreună cu fiica cea mai mică, și înainte de a trece în camera mea, le sărutam pe mamă și pe mezină urîndu-le noapte bună ; trebuia să trec prin cămăruța unde dormea fiica mai mare. Într-o seară, ea îmi făcu semn și-mi șopti : „Lasă ușa desculată la camera ta și am să vin după ce se culcă toți”. N-o să credeți poate, dar am îmbrîncit-o cu indignare pe pat și am ieșit repede. Am aflat că la sfîrșitul angajamentului la Folies Bergère, fata cea mai mare care n-avea mai mult de cinsprezece ani, a fugit cu un dresor de cîini, un neamț gras de șaizeci de ani.

Dar nu eram chiar atît de nevinovat pe cît păream. În tovărășia altor actori de trupă, petreceam uneori nopțile făcînd tot felul de șotii,

ca tinerii. Într-o seară după ce băusem mai multe pahare de absint, am început să mă bat cu un fost boxer profesionist de categorie ușoară, pe nume Ernie Stone. Încăierarea începu într-un restaurant și după ce chelnerii și poliția ne despărțiră, îmi spuse: „Ne întâlnim la hotel“, unde locuiam amândoi. Stătea în camera de deasupra mea și la ora patru dimineața m-am întors pe două cărări și am ciocănit la ușa lui.

— Intră, spuse el aspru și scoate-ți pantofii, să nu facem zgomot.

În tăcere ne-am scos cămășile, apoi ne-am înfipt unul în fața celuilalt. Multă vreme ne-am lovit și am fentat. De mai multe ori m-a atins drept în bărbie, ceea ce însă nu m-a impresionat.

— Credeam că știi să dai, am rînjit eu.

Plonja spre mine, nu mă nimeri însă și se lovi cu capul de perete, ceea ce îl făcu aproape knock-out. Am căutat să-i vin de hac, dar loviturile mele erau moi. Puteam să-l ating fără teamă de ripostă, dar nu mai aveam forță în pumni. Și deodată m-am pomenit cu o izbitură în plin peste gură, lovitură care îmi clătină dinții din față și avu darul să mă trezească pe loc.

— Ajunge, spusei eu. Nu vreau să-mi pierd dinții.

El se apropie și mă strinse în brațe, apoi se privi în oglindă: îi ciopîrtisem obrazul. În schimb mîinile mele erau umflate ca niște mînuși de box, iar pe tavan, pe perdele și pe pereți era plin de sînge. Nu înțeleg de loc cum am reușit să facem așa ceva.

Peste noapte, un firicel de sînge mi-a curs din colțul gurii prelungindu-se pe gît. Micuța primă balerină care-mi aducea o ceașcă de ceai în fiecare dimineață scoase un strigăt, închipuindu-și că m-am sinucis. De-atunci nu m-am mai bătut niciodată.

Într-o seară, translatorul veni să-mi spună că un muzician celebru dorea să mă cunoască și mă invita în loja lui. Invitația nu era lipsită de interes, căci în lojă cu el se afla o femeie foarte frumoasă, puțin exotică, ce făcea parte din trupa Baletelor rusești. Translatorul mă prezentă. Domnul spuse că i-a plăcut mult numărul meu și constată cu surprindere că eram foarte tînăr. În fața acestor complimente m-am înclinat politicos, aruncînd din cînd în cînd cîte o privire furișă către prietena lui.

— Ești un muzician și un dansator innăscut, spuse el.

Socotind că nu există alt răspuns la acest compliment decît un zîmbet încîntător, m-am uitat cu coada ochiului la interpret și m-am înclinat curtenitor. Compozitorul se ridică și-mi întinse mîna; m-am ridicat și eu la rîndul meu.

— Da, spuse el luîndu-și rămas bun, ești un adevărat artist.

După ce ne-am despărțit, m-am întors către interpret:

— Cine e doamna care era cu el?

— O dansatoare din Baletul rusești, domnișoara... Urma un nume lung și greu.

— Dar domnul cine era? am întrebat.

— Debussy, răspunse el, celebrul compozitor.

— N-am auzit în viața mea de el, observai eu.

Era anul marelui scandal și faimosului proces al doamnei Steinheil, găsită nevinovată de moartea soțului ei; anul dansului de senzație „pom-pom” în care perechile se învîrteau într-un chip indecent; anul în care au fost votate legi fiscale de necrezut ce prevedeau un impozit asupra venitului de șase pence la o liră; anul în care s-a reprezentat în Anglia *Preludiul la după-amiaza unui faun* de Debussy; spectacolul a fost fluierat, iar publicul a părăsit sala.

Nu fără părere de rău m-am întors în Anglia și am început din nou turneele prin provincie. Ce contrast cu Parisul! Apăsătoarele seri de duminică în orașele din nord: totul era închis; doar dangătul trist al clopotelor, dojenitoare parcă, îi însoțea pe tinerii cheflii și fetele vesele plimbîndu-se pe străzile întunecoase și alele dosnice. Era singura lor distracție de duminică seara.

Trecuseră șase luni de cînd mă aflam în Anglia și-mi reluasem obiceiurile, cînd o veste îmbucurătoare de la agenția noastră din Londra îmi ajunsese la urechi, menită să-mi însenineze puțin viața. Domnul Karno mă înștiința că trebuie să-l înlocuiesc pe Harry Weldon în cea de-a doua stagiune cu spectacolul *Meciul de fotbal*. Parcă începea să-mi suridă și mie norocul. Mi se oferea o șansă. Avusesem oarecare succes în *Păsările rău prevestitoare* și în alte scheciuri din repertoriul nostru, dar erau reușite mărunte față de rolul principal pe care aveam să-l joc în *Meciul de fotbal*. Unde mai pui că deschiderea se făcea la Oxford, cel mai important music-hall din Londra. Noi constituiam atracția principală, iar numele meu avea să figureze pentru prima oară în fruntea afișului. Era un considerabil pas înainte. Dacă aveam succes la Oxford mi-aș fi făcut o faimă care m-ar fi îndreptățit să cer un onorariu mare și pînă la urmă să joc în propriile mele scheciuri; și așa ajungeam să-mi fac tot felul de planuri minunate. Cum, practic, distribuția era neschimbată, o săptămînă de repetiții era de ajuns. Mă gîndisem multă vreme la felul cum trebuia să joc rolul. Harry Weldon avea un pronunțat accent din Lancashire. Eu m-am hotărît să fac din personajul meu un cockney.

De la prima repetiție însă am făcut o criză de laringită. Am căutat din răspuțeri să-mi menajez vocea, vorbind numai în șoaptă, făcînd inhalații și gargară, pînă cînd, de frică, mi-a pierit toată naturalețea și umorul necesar rolului.

În seara premierei, fiecare nerv și fiecare vină a gîtului mi-erău încordate, gata să pleznească. Dar nu izbuteam să mă fac auzit. Apoi Karno veni să mă vadă, dezamăgit și disprețuitor în același timp.

— Nimeni nu te-a auzit, spuse el pe un ton de reproș.

L-am asigurat că aveam să mă simt mai bine pînă a doua zi, dar n-a fost de loc așa. Ba a fost și mai rău încă, deoarece îmi forțasem într-atît vocea, încît era gata s-o pierd de-a binelea. În seara următoare, am fost înlocuit de dublura mea, iar la sfîrșitul primei săptămîni angajamentul încetă. Toate nădejtile și visurile pe care mi le făurisem în

legătură cu reprezentanțiile la music-hall-ul Oxford se năruiseră și, de supărare, am căzut la pat bolnav de gripă.

..

N-o mai văzusem pe Hetty de un an. În starea de slăbiciune în care mă adusese gripa, m-am gândit din nou la ea și într-o seară am pornit spre locuința ei din Camberwell. Dar casa era goală și purta inscripția : „De închiriat“.

Am continuat să umblu pe străzi fără nici un țel, când deodată o siluetă apăru în noapte, traversând strada și se apropie de mine.

— Charlie ! Ce cauți tu pe-aici ?

Era Hetty. Purta o haină de focă neagră cu o pălărie rotundă neagră, tot din blană de focă.

— Am venit să te văd, glumii eu.

— Ești tare slab, răspunse ea zîmbind.

I-am spus că abia m-am sculat după gripă. Avea acum șaptesprezece ani, era foarte frumoasă și elegant îmbrăcată.

— Dar tu ce cauți prin părțile astea ? am întrebat eu.

— Am fost la o prietenă și acum mă duc la fratele meu. Nu vrei să vii cu mine ?

Pe drum mi-a povestit că sora ei se măritase cu un milionar american, Frank J. Gould, că locuiau la Nisa, unde urma să plece și ea a doua zi dimineată.

În seara aceea am privit-o dansind cu fratele ei, plină de cochetărie. Se purta cu el ca o vampă cam prostuță și, fără voie, mi-am dat seama că ardoarea sentimentelor mele se potolise oarecum. Devenise oare la fel ca oricare altă fată ? Acest gând mă întristă și am început s-o privesc cu obiectivitate. M-aș fi însurat oare cu ea dacă aș fi avut posibilitatea ? Nu, n-aveam chef să mă însor cu nimeni.

Însoțind-o acasă în noaptea rece și clară, a trebuit să mă arăt trist și indiferent în același timp, când am vorbit de perspectiva ei de a avea o viață minunată și fericită.

— Ești atât de melancolic, spuse ea, încît îmi vine să plîng.

În seara aceea m-am întors acasă cu un sentiment de izbîndă, căci izbutisem s-o impresionez prin tristețea mea și s-o fac să-mi simtă personalitatea.

Karno îmi dădu iarăși un rol în *Păsările rău prevestitoare* și, ironie a soartei, după mai puțin de o lună, îmi regăseam vocea. Oricît de mare era dezamăgirea mea cu privire la *Meciul de fotbal*, încercam să nu dau prea mare importanță acestei întâmplări. Dar mă urmărea ideea că poate nu sînt în stare să-l înlocuiesc pe Weldon și, pe deasupra, stăruia ca un spectru amintirea eșecului meu de la Forester. Cum nu-mi regăsisem pe deplin încrederea în puterile mele, fiecare nou scheci în care jucam rolul de comic principal însemna o grea încercare pentru mine. Între timp sosi ziua hotărîtoare în care trebuia să-l comunic domnului Karno expirarea contractului meu și faptul că-l solicitam mărirea salariului.

Karno ştia să fie foarte crud şi cinic cu persoanele pe care nu le suferea. Deoarece pe mine mă simpatiza, nu avusesem niciodată prilejul să observ această latură a caracterului său, dar într-adevăr era de o vulgaritate fără margini. În timpul reprezentării uneia din comediiile sale, dacă nu-i plăcea un actor, se instala în culise, se apuca de nas şi făcea într-un chip foarte supărător. Dar o dată a exagerat, şi actorul, infuriat, a părăsit scena năpustindu-se asupra lui; aceasta a fost ultima oară cînd a mai recurs la asemenea măsuri vulgare. Iar acum mă aflu în faţa lui discutînd condiţiile unui nou contract.

— Aşa, va să zică, spuse el cu un zîmbet cinic, vrei să-ţi măresc salariul, iar administraţia teatrelor îmi cere să ţi-l tai. (Ridică din umeri.) De cînd cu insuccesul de la Oxford, n-am avut decît reclamaţii, că trupa nu e la înălţime, că nu e rodată*.

— Bine, dar nu văd ce vină am eu.

— Tocmai asta e, răspunse el, privindu-mă ţintă în ochi.

— Ce nu le place ?

Îşi limpezi glasul şi privi în jos.

— Se spune că eşti un actor prost.

Deşi vorbele lui m-au lovit drept în moalele capului şi m-au infuriat din cale-afară, i-am răspuns calm :

— El bine, sînt alţii care nu cred la fel şi sînt gata să-mi ofere mai mult decît îmi dai dumneata. (Ceea ce nu era deloc adevărat — nu aveam nici o altă propunere.)

— Se spune că spectacolul e groaznic, iar vedeta nu-i bună de nimic. Poftim, spuse el apucînd receptorul, am să chem agenţia Star de la Bermondsey, ca să te lămureşti singur... „Se pare că n-a mers deloc bine săptămîna trecută”, spuse el în aparat.

— Ingrozitor, răspunse o voce.

Karno mă privi rînjind :

— Cum se explică asta ?

— Un spectacol slab !

— Da' despre Chaplin, actorul principal, ce crezi ? E bun de ceva ?

— E de-a dreptul prost ! spuse vocea.

Karno îmi întinse receptorul zîmbînd ironic.

— Ascultă şi tu !

Am luat receptorul.

— O fi prost, dar nici pe departe cît teatrul vostru imputit ! am spus eu.

Încercarea lui Karno de a-mi tăia salariul nu izbutise. I-am declarat că dacă şi el era de aceeaşi părere, nu era nevoie să-mi reînnoiască contractul. O fi fost în multe privinţe Karno un vulpoi dibaci, dar nu era un fin psiholog. Chiar dacă aş fi fost un actor nepriceput, nu trebuia să cheme pe altcineva la telefon ca să mi-o spună. Primeam

* În trupa lui Karno era nevoie de cel puţin şase luni pentru a se desăvîrşi ritmul, pentru a se roda spectacolul. (N.a.)

cinci lire pe săptămână și cu inima cît un purice, am cerut șase. Spre uimirea mea, Karno a fost de acord și am intrat iarăși în bunele lui grații.

. . .

Alf Reeves, administratorul trupei americane a lui Karno, se întoarse în Anglia și se auzea că umblă după un actor principal ca să-l ia cu el în Statele Unite.

De cînd cu eșecul meu răsunător la Oxford, nu visam decît să plec în America, nu numai pentru aventura pasionantă pe care o întrevădeam, ci și fiindcă acest lucru îmi dădea o licărire de speranță, un nou debut într-o lume nouă. Din fericire, *La patinaj*, unul din noile scheciuri în care jucam rolul principal, se dădea cu mare succes la Birmingham și cînd domnul Reeves a venit să ne vadă, mi-am desfășurat tot talentul, așa încît Reeves îi telegrafiază lui Karno că a găsit actorul dorit pentru Statele Unite. Dar Karno avea alte planuri pentru mine. Această cumplită veste m-a lăsat în nesiguranță mai multe săptămîni, pînă cînd a început să se intereseze de un scheci intitulat *Vau-vau*. Era o parodie despre inițierea unui membru într-o societate secretă. Lui Reeves și mie sceneta ni se părea stupidă, pretențioasă și lipsită de orice valoare. Dar Karno nu vroia să renunțe nici în ruptul capului la ideea lui și afirma că America e plină de societăți secrete și că o parodie cu acest subiect va avea mare succes acolo, așa încît, spre marea mea ușurare și bucurie, Karno mă alege să joc rolul principal în America.

Acest prilej de a pleca în Statele Unite era exact ceea ce-mi trebuia. Aveam impresia că în Anglia nu puteam să mai evoluez ; de altfel, posibilitățile mele erau restrînse. Cu educația sumară pe care o primisem, dacă eșuam ca artist de music-hall, nu mi-ar mai fi rămas decît să mă fac servitor. În Statele Unite, perspectivele erau mai strălucite.

În seara din ajunul plecării, m-am dus să mă plimb în West End, oprindu-mă în Leicester Square, pe Coventry Street, pe Mall și în Piccadilly, cu impresia dureroasă că vedeam Londra pentru ultima oară, căci hotărîsem să mă instalez definitiv în America. M-am plimbat pînă la două dimineața, cufundîndu-mă în poezia străzilor pustii și în propria mea tristețe.

Nu voiam să-mi iau rămas bun de la nimeni. Ceea ce simți, cînd te despați de rude și de prieteni, devine cu mult mai greu de suportat cînd vin să te însoțească la gară. Nu l-am trezit așadar pe Sydney, ci m-am mulțumit să-i las pe masă un bilețel cu următorul cuprins : „Plec în America. T voi ține 'n curent. Cu toată dragostea, Charlie“.

8

IN DRUM spre Quebec, am călătorit douăsprezece zile pe furtună, pe o vreme mizerabilă. Trei zile am stat în port cu o cîrmă defectă. Totuși mă simțeam ușor ca un fulg și bucuros la ideea de a merge în altă țară. Am călătorit prin Canada pe bordul unui cargobot și cu toate că nu se aflau animale la bord, era plin de șobolani care căutau, obraznici, să se cațere la picioarele cușetei mele, pînă cînd am azvirlit cu un pantof în ei.

Ne aflam la începutul lui septembrie și am trecut pe lângă Terra Nova pe vreme de ceață. În cele din urmă am zărit uscatul. Era o zi cu burniță și malurile riului St Lawrence păreau pustii. Văzut de pe vapor, Quebec-ul te ducea cu gîndul la meterezele pe care se plimba fantoma din *Hamlet* și începeam să mă întreb unde or fi Statele Unite.

Dar pe măsură ce ne îndreptam spre Toronto, peisajul devenea tot mai frumos în culorile sale de toamnă, iar eu îmi recăpătam speranța. La Toronto am luat numaidecît trenul și am trecut prin serviciul american de imigrație. Am sosit în cele din urmă la New York, într-o duminică, la ora zece dimineața. Cînd am coborît din tramvai la Times Square, am fost cam dezamăgit. Ziare zburate de vînt acopereau strada și trotuarele, iar Broadway avea o înfățișare jalnică, asemenea unei femei neglijente care abia s-a sculat. Aproape la fiecare colț de stradă vedeai scaune înalte cu cite o ladă de lustragiu și clienții instalați confortabil, numai în cămașă, își curățau încălțăminte. Lăsau impresia că-și termină toaleta în plină stradă. Mulți păreau străini, înțepeniți fără rost pe trotuar, ca și cum ieșeau dintr-o gară și căutau să-și omoare vremea între două trenuri.

Totuși acesta era New York-ul, un New York tulburător, care mă cam speria, indemnîndu-mă în același timp la aventură. Parisul păru-se mai prietenos. Cu toate că nu vorbeam francezește, orașul mă primise la fiecare colț cu bistrourile și terasele cafenelelor sale. Dar New York-ul era prin excelență un oraș de afaceri. Zgîrie-norii păreau de o aroganță neîndurătoare și puțin le păsa de interesele muritorilor de rînd; nici barurile nu aveau scaune să te așezi, ci numai o bară lungă de metal pe care să pui un picior, iar restaurantele populare, deși curate și cu pereții de marmură albă, aveau un aer rece, de clinică.

Mi-am luat o cameră cu vedere spre curte, într-un imobil de piatră cafenie pe lângă strada patruzeci și trei, unde se ridică astăzi clădirea ziarului *Times*. Era tristă și murdară și-mi amintea cu nostalgie de Londra și de micul nostru apartament. La subsol se afla o curățătorie chimică și, în timpul săptămînii, mirosul îngrozitor al hainelor trecute prin presă, în valuri de aburi, sporea lipsa mea de confort.

În prima zi m-am simțit tare stinjenit. Era un chin să intru într-un restaurant și să comand ceva, din pricina accentului meu englezesc și pentru că vorbeam rar. Toată lumea vorbea repede și întretăiat, iar eu mă simțeam jenat că mă bilbui, făcându-i să-și piardă vremea.

Nu izbuteam să mă adaptez acestui ritm. La New York, până și proprietarul celui mai mic negoț se dovedește plin de zel. Lustragiul își minuieste cu repeziciune periile, barmanul servește la luteală o halbă cu bere, dându-i drumul să alunece pe zincul lustruit al tejghelei. Sau, același barman îți oferă un lapte cu malt și ou bătut desfășurînd gesturi de jongler dezlănțuit. Într-un adevărat vârtej, apucă un pahar, apoi atacă pe rînd toate ingredientele, vanilia, un polonic de înghețată, două linguri de malt, un ou crud, spărgîndu-i coaja dintr-o dată, adaugă apoi laptele, agită totul într-un *shaker* și ți-l servește în mai puțin de un minut.

Pe stradă, în ziua aceea, mulți păreau că încearcă aceleași sentimente ca mine, simțindu-se izolați, pierduți, alții, dimpotrivă, călcau apăsător de parcă toată strada ar fi fost a lor. Alții iarăși afixau o atitudine dură, ca de automat, ca și cum a fi amabil sau politicos trăda o slăbiciune. Dar seara, plimbîndu-mă pe Broadway, alături de mulțimea în haine de vară, m-am liniștit. Plecasem din Anglia pe un frig aspru de septembrie și plicasem la New York în plină vară indiană, pe o temperatură de aproape douăzeci și șapte de grade; în timp ce umblam în sus și-n jos pe Broadway, strada prinse să se lumineze de miriade de becuri electrice colorate ce scînteiau asemenea unor giuvaeruri scumpe. Și în noaptea caldă, atitudinea mea se schimbă și începui să înțeleg America: zgîrie-norii, luminile vesele și strălucitoare, extraordinarele reclame luminoase făcură să mă simt năpădit deodată de nădejde și de dorința de aventură. „Iată, mi-am spus, aici e locul meu!”

Toată lumea de pe Broadway părea că face parte din spectacol; pe stradă, în restaurante, în hoteluri și magazine, peste tot întîlneai actori, artiști de music-hall, de circ sau de cabaret, discutînd despre meseria lor. Se rosteau numele unor directori de teatru ca: Lee Shubert, Martin Beck, William Morris, Percy Williams, Klaw și Erlanger, Frohman, Sullivan și Considine, Pantages. Femele de serviciu, liftier, piccolo, vatman, barman, lăptar sau brutar, toți vorbeau ca niște adevărați actori. Auzesi frînturi de conversație pe stradă, mame venerabile avînd aerul unor soții de fermieri, care spuneau: „Numai ce s-a întors dintr-un turneu în vest pentru compania Pantages, cu cîte trei reprezentații pe zi. Cu un număr bine pus la punct, băiatul acesta ar putea să reușească într-un mare music-hall.” „L-ai văzut pe Al Jolson la Winter Garden?” întreba o portăreasă. Poți spune că i-a salvat spectacolul lui Jake.”

Zilnic ziarele cuprindeau cîte o pagină de teatru, aranjată la fel ca și pagina de curse, cu numerele de music-hall clasate după succes și aplauze, pe locul întîi, doi sau trei, exact ca pentru cursele de cai. Nu intrasem încă în competiție și eram nerăbdător să știu ce loc vom ocupa în clasament. Urma să facem un turneu cu compania lui Percy Williams de numai șase săptămîni. După aceea nu mai aveam alte

angajamente. De rezultatul acestui turneu depindea așadar durata șederii noastre în America. Dacă eșuam, ne întorceam în Anglia.

Am închiriat o sală și timp de-o săptămână am repetat *Vau-Vau*. Din trupă făcea parte și bătrînul Whimsical Walker, celebrul clown de la Drury Lane. Avea peste șaptezeci de ani și o voce joasă și sonoră, dar fără pic de dicție, după cum am putut să ne dăm seama la repetiții, și tocmai el avea rolul să explice intriga. N-a fost în stare să rostească nici măcar o dată corect replica: „O să fie o distracție grozavă ad libitum!” În prima seară îngăimă: „Ablib-blum”, care deveni apoi „ablibum”, dar niciodată cuvîntul corect.

În Statele Unite, Karno se bucura de o mare reputație. Eram așadar principala atracție într-un program cu artiști excelenți. Și cu toate că nu puteam suferi scheciul, căutam desigur să iasă cît mai bine. Nădăjduiam că va fi ceea ce lui Karno îi plăcea să numească „exact ce trebuie pentru America”.

Nu voi descrie enervarea, grija și spaima dinaintea intrării mele în scenă, în seara premierei, nici jena mea în timp ce artiștii americani ne observau din culise. Prima glumă pe care o rosteam dezlănțuia în Anglia hohote de ris și era un barometru asupra modului cum avea să fie primit restul scheciului. Era o scenă de camping. Eu ieșeam dintr-un cort, cu o ceașcă de ceai în mînă.

Archie (adică eu): Bună dimineța, Hudson. Vrei să-mi dai puțină apă?

Hudson: Sigur că da. Dar pentru ce-ți trebuie?

Archie: Ca să fac o baie.

(slabe chicoteli, apoi o tăcere ostentativă din partea publicului).

Hudson: Și cum ai dormit azi noapte, Archie?

Archie: O, foarte prost. Am visat că eram urmărit de o omidă.

Tăcere mormintală. Și am ținut-o așa, cu fețele americanilor din culise alungindu-se tot mai mult. Dar au avut grijă să dispară înainte de sfîrșitul numărului.

Era un scheci stupid, plictisitor la culme și doar îl sfătuisem pe Karno să nu înceapă cu el. Aveam în repertoriu alte scheciuri mai amuzante, cum ar fi *La patinaj*, *Hoții Dandy*, *Oficiul poștal* și *Domnul deputat Perkins*, care ar fi distrat mult mai mult publicul american. Dar Karno era încăpățînat.

Fapt este că un eșec într-o țară străină este de-a dreptul deprimant. Să joci seară de seară, în fața unui public rece și tăcut, joviala noastră comedie englezească, era un chin. Intram și plecam din teatru ca niște fugari. Timp de șase săptămîni am îndurat această rușine. Cei-lalți actori se fereau de noi de parcă am fi fost ciurmați. Cînd ne adunam în culise ca să intrăm pe scenă, abătuți și umiliți, era ca și cum urma să ne alinîm în fața unui pluton de execuție.

Cu toate că mă simțeam stingher și neapreciat, mulțumeam cerului că locuiesc singur. Cel puțin nu aveam să împărtășesc cu nimeni umi-

lința mea. În timpul zilei, făceam plimbări nesfârșite pe jos, pe lungile avenide ce păreau că nu duc nicăieri, vizitam grădini zoologice, parcuri, acvarii, muzee. De la eșecul nostru, orașul părea acum de temut, zgirienorli prea înalți, atmosfera lui de concurență îndirjită, prea apăsătoare. Minunatele reședințe de pe Avenida a Cincea nu erau case, ci adevărate monumente ale succesului. Imobilele opulente și magazinele elegante păreau să-mi amintească fără milă cât de netrebnic eram.

Făceam marșuri lungi prin oraș, către mahalale, traversînd Madisen Square, unde bătrîne epave ponosite ședeau pe bănci într-o stare de apatie disperată, privind fix în jos. Treceam apoi pe Avenida a Treia, apoi pe a Doua. Aici sărăcia era brutală, amară și clinică, era sărăcia care se lăfăia, striga, rîdea, plîngea, îngrămădindu-se pe la ușile caselor, pe scările de incendiu și revărsîndu-se pe străzi. Totul era foarte depri-mant și nu doream decît să mă întorc cît mai repede pe Broadway.

Americanul e un optimist care visează tot timpul că se va descurca într-un fel și o ia mereu de la început. Nădăjduiește mereu că „va da lovitura”. Că va trage lozul cel mare ! Că o va scoate la capăt într-un fel. Să lichideze tot ! Să pună mîna pe bani și să plece ! Să găsească altă combinație ! Oricît ar părea de ciudat, această atitudine îmi dădea curaj. Într-un chip destul de paradoxal, ca rezultat al eșecului nostru, am început să mă simt ușor, eliberat parcă de orice povară. Mai erau și alte ocazii în America. De ce să mă agăț cu orice preț de lumea teatrului ? Doar nu-mi închinaseam viața artei ! N-aveam decît să găsesc o altă combinație ! Incepeam să capăt din nou încredere. Orice întorsătură ar fi luat lucrurile, eram hotărît să rămîn în Statele Unite.

Ca să mai uit de necazuri, m-am gîndit să-mi cultiv spiritul și să-mi completez educația ; am început așadar să intru pe la anticari. Am cumpărat mai multe cărți de școală — *Retorica* lui Kellogg, o gramatică engleză și un dicționar latin-englez — cu gîndul să le studiez. Dar toate hotărîrile mele s-au dus pe apa simbetel. Am aruncat o privire asupra lor, le-am pus în fundul geamantanului unde le-am și uitat pînă la următoarea călătorie în Statele Unite.

Pe afix, în prima săptămînă la New York, figura un scheci intitulat *Gus Edward la școală* în care jucau copii. Era în această trupă un șmecher simpatic care părea cam mic pentru purtările lui afectate. Avea patima jocului cu cupoane din pachetele de țigări, care puteau fi schimbate la depozitarii lui United Cigar, pe articole mergînd de la o cafetieră nichelată pînă la un pian cu coadă ; pentru asta era gata oricînd să joace zaruri cu mașiniștii sau cu oricine altcineva. Vorbea cu o repezi-ciune uluitoare și-l chema Walter Winchell. Cu toate că nu și-a pierdut niciodată debitul de adevărată mitralieră, i s-a întîmplat de-a lungul anilor s-o ia pe-alături cînd dorea să povestească ceva exact așa cum se întîmplase.

Deși spectacolul nostru s-a dovedit a fi un eșec, m-am bucurat totuși de o critică bună. Sime Silverman de la *Variety* a spus despre mine : „Bine că în trupă se afla cel puțin un englez plin de haz care ar fi foarte potrivit pentru America.”

Noi ne și resemnasem să ne facem bagajele și să ne întoarcem în Anglia după șase săptămîni. Dar pe la mijlocul intervalului, jucam tocmai la teatrul de pe Fifth Avenue, în fața unui public alcătuit numai din chelneri și valeți englezi. Spre uimirea mea, luni, ziua premierei, a fost un adevărat triumf. Spectatorii rîdeau la fiecare glumă. Toți membrii trupei, printre care și eu, eram uluiți, căci ne așteptam să fim primiți cu indiferența obișnuită. Jucînd fără să-mi dau osteneala, eram probabil destins și această impresie de firesc s-a transmis publicului.

În timpul săptămîinii a venit să ne vadă reprezentantul unei agenții și ne-a angajat pentru douăzeci și cinci de săptămîni să dăm spectacole în vest cu turneele Sullivan și Considine. Erau mici music-hall-uri și trebuia să dăm cîte trei reprezentații pe zi.

Cu toate că acest turneu n-a însemnat pentru noi un succes triumfal, ne-am arătat la înălțime în comparație cu alte numere. Pe atunci, Middle West-ul era plin de farmec. Ritmul de viață era mai lent, atmosfera romantică; fiecare *drugstore* și *saloon* avea la intrare un joc de zaruri unde puteai să-ți încerci norocul și să cîștigi produsele expuse la vînzare înăuntru. Duminică dimineața, strada principală răsuna de ciocănitul zarurilor, un zgomot plăcut și atrăgător; și nu o dată mi s-a întîmplat să cîștig, cu zece cenți, marfă de un dolar.

Viața era ieftină. Într-un hotel mic, puteai găsi o cameră cu pensiune pentru șapte dolari pe săptămîină, cu trei mese pe zi. Hrana costa mai nimic. Raionul de mîncăruri gratuite al restaurantului era punctul de atracție al trupei noastre. Cu douăzeci și cinci de cenți, primeai un pahar de bere și mezeluri la alegere. Erau acolo picioare de porc, felii de șuncă, salată de cartofi, sardele, parmezan, tot felul de cîrnați, leber, salam și crenvurști. Unii profitau ca să-și clădească pe farfurie o adevărată piramidă pînă cînd barmanul intervenea spunînd: „la! Voi de colo! Unde aveți de gînd să mergeți cu toată încărcătura aia... la Klondike?”

Trupa noastră număra vreo cincisprezece persoane, pe puțin, și fiecare economisea aproape jumătate din cîștig, chiar după ce-și plătise cușeta de tren. Leafa mea era de șaptezeci și cinci de dolari pe săptămîină, dintre care cincizeci luau regulat și fără greș drumul către banca Manhattan.

Turneul ne-a dus pînă pe coasta Pacificului. Împreună cu noi figura pe afiș un texan tînăr și frumos, trapezist care nu știa ce să facă; să-și continue numărul împreună cu partenerul său sau să se facă boxer. În fiecare dimineață îmi puneam mînușile în fața lui și, cu toate că era mai mare și mai solid decît mine, îl loveam de cîte ori voiam. Am devenit foarte buni prieteni și, după cîteva reprize, luam masa împreună. Părinții lui, îmi spunea, erau simpli fermieri în Texas și-mi povestea despre viața la țară. Ne-am hotărît fără întîrziere să părăsim meseria de actor și împreună să ne ocupăm de creșterea porcilor.

Aveam împreună două mii de dolari și visam să facem avere; plănuiam să cumpărăm pămînt în Arkansas cu cincizeci de cenți hectarul, pentru început; am fi luat două mii de hectare și de rest am fi cumpărat porci și-am fi îmbunătățit solul. Dacă totul mergea bine,

calculasem că odată cu nașterea porcilor, în proporție de cinci pe an, în cinci ani am fi putut câștiga câte o sută de mii de dolari fiecare.

În timpul călătoriei cu trenul, ne uitam pe fereastră și entuziasmați la culme cercetam cu privirea fermele de porci. Mîncam, dormeam și visam sub zodia porcului. Dacă n-aș fi cumpărat o carte despre creșterea științifică a porcilor, aș fi părăsit poate music-hall-ul, devenind crescător de porci. Dar cartea aceea, care descria grafic tehnica jugănirii porcilor, mi-a potolit entuziasmul și curînd am uitat acest proiect.

În turneu luasem cu mine vioara și violoncelul. De la vîrsta de șaisprezece ani exersam între patru și șase ore pe zi, în camera mea. În fiecare săptămînă luam lecții cu dirijorul teatrului sau cu cineva recomandat de el. Cum eram stîngaci, coardele de la vioară erau inversate. Nutream mari ambiții să devin un artist concertant sau, dacă nu s-ar fi putut, să-mi folosesc talentul într-un număr de music-hall. Dar pe măsură ce trecea timpul, îmi dădeam seama că n-o să pot atinge perfecțiunea și am renunțat.

În 1910 Chicago era un oraș fermecător cu toată urîtenia lui, negru și plin de funingine, un oraș unde domnea încă spiritul zilelor de frontieră. O metropolă eroică și prosperă „de fum și oțel”, cum spunea Carl Sandburg. Cîmpiile care-l înconjoară sînt, în închipuirea mea, asemenea stepelor rusești. Chicago avea o veselie deschisă de pionieri, ce stimula simțurile și totuși, subteran, palpita de o bărbătească solitudine. Ca remediu pentru această suferință de structură, se descoperise o distracție pe scară națională, cunoscută sub numele de *burlesc*. Ea consta dintr-un grup de comedianți de circ însoțiți de un cor de vreo douăzeci sau chiar mai multe fete. Unele erau drăguțe, altele ofilite. Unii dintre comedianți erau plini de haz, cele mai multe scheciuri erau povești de harem, destul de pipărate, cu glume grosolane și cinice. Atmosfera era chipurile „bărbătească”, încărcată de un fel de antagonism între cele două sexe care, în chip paradoxal, puneă publicul la adăpost de orice dorință sexuală normală; reacția bărbaților era mai curînd de batjocură. Chicago era plin de acest gen de spectacole. Unul din ele care se numea *Watson's Beff Trust* cuprindea douăzeci de femei de o anumită vîrstă și enorm de grase care se expuneau în tricouri colante. Anunțurile clamau că greutatea lor totală se cifrează în tone. Fotografiile lor afișate la intrare și arătîndu-le în atitudini sclifosite erau triste și deprimante.

La Chicago locuiam în centru, într-un mic hotel de pe Wabash Avenue; deși murdar și deteriorat, avea un oarecare farmec romantic, căci cele mai multe dintre fetele de la burlescuri locuiau acolo. În fiecare oraș ne repezeam îndată spre hotelul unde locuiau aceste fete, plini de o speranță libidinoasă care nu se materializa niciodată. Metroul aerian trecea noaptea pe lingă camera mea și arunca lumini pe perete ca un bioscop demodat. Și totuși mi-era drag acest hotel, deși nu se întîmpla niciodată nimic care să semene a aventură.

O fată tînără, drăguță și tăcută era, nu știu de ce, întotdeauna singură și umbla cu un aer puțin speriat. Din cînd în cînd o întilneam intrînd sau ieșînd din holul hotelului, dar n-am avut niciodată îndrăz-

neala să intru în vorbă cu ea și trebuie să spun că nu prea m-a încurajat în acest sens.

Cînd am părăsit Chicago în drum spre coastă, era și ea în același tren. Companiile burlești care se îndreptau spre apus urmau de obicei același itinerar ca și noi și jucam în aceleași orașe. Trecînd prin tren, am văzut-o vorbind cu un membru al trupei noastre. Ceva mai tirziu acesta veni și se așeză lângă mine.

— Ce fel de fată e ? l-am întrebat.

— Tare drăguță. Săraca, mi-e milă de ea.

— De ce ?

El se apropie mai mult de mine.

— Ți-aduci aminte de zvonul care s-a răspîndit despre una din fete că ar avea sifilis ? Ei bine, ea e aceea.

La Seattle, a trebuit să părăsească trupa și să se interneze într-un spital. Am făcut pentru ea o chetă la care au contribuit toate trupele aflate în turneu. Biata fată, toți știau ce e cu ea ! Totuși ne-a fost recunoscătoare și mai tirziu s-a întors la trupa ei, vindecată datorită injecțiilor cu Salvarsan, doctorie nouă la vremea aceea.

Pe atunci, cartierele cu felinare roșii se întindeau prin toată America. Mai cu seamă Chicago era vestit pentru casa națiunilor, ținută de surorile Everly, două fete bătrîne. Se aflau acolo femei de toate naționalitățile. Fiecare cameră era mobilată în alt stil și decor : turcesc, japonez, Ludovic al XVI-lea, era pînă și un cort arab. Era cel mai perfecționat stabiliment din lume și cel mai scump. Număra printre clienții săi miliardari, mulți industriași, miniștri, senatori și magistrați. Participanții la congrese își terminau de obicei reuniunile închiriind tot stabilimentul pentru o seară. Era cunoscut un sibarit foarte bogat care venea să se refugieze acolo pentru trei săptămîni, fără să vadă în acest răstimp lumina zilei.

Cu cît înaintam spre apus, cu atît eram mai mulțumit. Privind din tren la vastele întinderi de pămînt nelocuit, mă încîntam de făgăduieli, deși peisajul era trist și sumbru. Spațiul liniștește sufletul. Îți dă perspective mai largi. Orașe ca Cleveland, St. Louis, Minneapolis, St. Paul, Kansas City, Denver, Butte, Billings palpitau de dinamismul viitorului de care eram pătruns și eu.

Ne-am împrietenit cu membrii altor trupe de music-hall. În fiecare oraș ne duceam împreună în grupuri de șase sau chiar mai mulți în cartierele rău famate. Cîteodată, cîștigam afecțiunea cite unei madame de bordel care accepta să închidă localul pe timpul nopții și să ni-l lase în exclusivitate. Din cînd în cînd, unele fete se îndrăgosteau de actori și-i urmau pînă în orașul următor. Cartierul cu felinare roșii din Butte, Montana consta dintr-o stradă lungă și cîteva ulițe cu vreo sută de nișe în care erau instalate fete, cele mai tinere de șaisprezece ani și pe care le puteam avea pentru un dolar. Butte se mîndrea că adăpostește cele mai frumoase femei dintre toate cartierele de lupanare din Middle West. Și era adevărat. Dacă vedeai o femeiușcă drăguță și elegant îmbrăcată, puteai fi sigur că era pensionară a unei asemenea case care-și făcea cumpărăturile. În afara serviciului, nu se uitau nici în dreapta nici în stînga

și aveau un aer foarte respectabil. Mulți ani mai târziu, am discutat cu Somerset Maugham despre personajul său, Sadie Thompson, din piesa *Ploaia*. Jeanne Eagels o pusese să se îmbrace mai degrabă grotesc, după cît mi-aduc aminte, cu cizme cu elastic. I-am explicat că nici o prostituată din Butte n-ar fi putut cîștiga o centimă îmbrăcîndu-se astfel.

În 1910, Butte, Montana era un oraș de felul „Nick Carter“, cu mineri în cizme cu tureci, pălărie cu boruri mari și fulare roșii. Am asistat la împușcături pe stradă, trase de un șerif bătrîn și gras pe urmele unui prizonier evadat care a sfîrșit prin a fi încolțit într-o fundătură, scăpînd din fericire fără nici o rană.

Pe măsură ce călătoream spre apus, mă simțeam tot mai ușurat : orașele arătau mai curate. Ruta noastră trecea prin Winnipeg, Tacoma, Seattle, Vancouver, Portland. La Winnipeg și Vancouver, publicul era în cea mai mare parte englez și, în ciuda înclinațiilor mele pro-americane, era plăcut să joc în fața lui.

În sfîrșit, California ! Un rai însoțit, cu livezi de portocali, cu vii și palmieri întinzîndu-se de-a lungul coastei Pacificului, pe vreo mie cinci sute de kilometri. San Francisco, poarta Orientului, era un oraș cu mîncăruri bune și prețuri ieftine : primul oraș în care am mîncat picioare de broască *à la provençale*, prăjituri cu căpșuni și pere *avocado*. Am ajuns acolo în 1910, după ce orașul se ridicase în urma cutremurului din 1906 sau după foc, cum preferă ei să-l numească. Mai erau două-trei crăpături în străzile în pantă, dar urmele dezastrului se mai vedeau prea puțin. Totul era nou și curat, inclusiv hotelul modest în care locuiam.

Am jucat la Empress, proprietatea lui Sid Grauman și a tatălui său, oameni simpatici și sociabili. Am figurat pentru prima oară pe un afiș fără numele lui Karno. Iar publicul, ce încîntare ! Deși *Vau-Vau* era un scheci plicticos, sâlile erau arhipline la fiecare reprezentație și se rîdea în hohote. Încîntat, Sid Grauman mi-a spus : „Dacă vreodată ai să te desparți de trupa lui Karno, vino înapoi aici și-o să montăm spectacole împreună.“ Acest entuziasm era lucru nou pentru mine. La San Francisco se simțea un spirit optimist și întreprinzător.

Los Angeles, dimpotrivă, era un oraș urît, în care domnea o căldură apăsătoare. Oamenii arătau slabi și anemici. Era o climă mult mai caldă, lipsită de răcoarea din San Francisco ; natura înzestrase nordul Californiei cu resurse care aveau să dureze și să prospere cînd Hollywood-ul va fi dispărut în puțurile preistorice de gudron de pe bulevardul Wilshire.

Am încheiat primul nostru turneu la Salt Lake City, patria mormonilor, care m-a dus cu gîndul la Moise conducîndu-l pe fiii lui Israel. E un oraș larg deschis ce pare că tremură sub căldura soarelui ca un miraj, cu străzi late pe care numai cineva care a traversat vaste cîmpii le-ar putea concepe. Ca și mormonii, orașul este distant și auster. Și așa era și publicul.

După ce am jucat scheciul *Vau-Vau*, pe circuitul Sullivan și Consolidine, ne-am întors la New York cu gîndul de a ne înapoia direct în Anglia, dar domnul William Morris, care se lupta cu celelalte trusturi

de music-hall, ne-a oferit șase săptămâni pentru a juca tot repertoriul nostru la teatrul său de pe strada patruzeci și doi la New York. Am deschis prima seară cu *O noapte într-un music-hall englez* care s-a bucurat de un succes formidabil.

În timpul săptămânii, un tânăr și un prieten al său aveau o întâlnire târzie cu două fete și, ca să-și omoare timpul, au intrat din întâmplare în music-hall-ul american al lui William Morris, unde au văzut spectacolul nostru. Unul din ei a făcut o remarcă: „Dacă am să ajung vreodată mare, uite un tip pe care l-aș angaja pe contract”. Se referea la rolul meu de betiv din *O seară într-un music-hall englez*. Pe vremea aceea lucra pentru D. W. Griffith ca figurant în Biograph Company, cu cinci dolari pe zi. Era Mack Sennett care mai târziu a pus bazele lui Keystone Film Company. După ce-am jucat timp de șase săptămâni cu mare succes pentru William Morris la New York, am fost din nou angajați pentru alt turneu de douăzeci de săptămâni pe circuitul Sullivan și Considine.

Pe măsură ce ne apropiam de sfârșitul celui de-al treilea turneu, mă simțeam tot mai trist. Mai aveam doar trei săptămâni, San Francisco, San Diego, apoi Salt Lake City și, înapoi spre Anglia.

În ajunul zilei în care urma să părăsim San Francisco, mă plimbam pe jos pe Market Street; deodată m-am pomenit în fața unei mici prăvălii cu o vitrină cu perdea și cu o firmă pe care scria: „Norocul dumneavoastră citit în mână și în cărți — un dolar”. Am intrat, ușor încurcat și m-am aflat în fața unei femei grase de vreo patruzeci de ani care venise dintr-o cameră din fund mestecînd încă, deoarece li întreprusesem masa. Îmi arată cu neglijență o măsuță la peretele din fața ușii și fără să mă privească, îmi spuse: „Luați loc, vă rog”, apoi se așeză în fața mea. A intrat în subiect fără introducere: „Amestecați cărțile și tăiați-le de trei ori înspre mine, puneți apoi mâinile pe masă cu palmele în sus”. Ea întoarse cărțile și le întinse, se uită cu atenție la ele, apoi îmi privi mâinile. „Vă gândiți la un drum lung, ceea ce înseamnă că veți părăsi Statele Unite. Dar vă veți întoarce în curînd și vă veți apuca de o nouă afacere... altceva decît faceți acum”. Aici șovăi și se încurcă. „Este aproape același lucru, dar e altceva. Văd un succes formidabil în ceea ce veți întreprinde; o carieră extraordinară vi se deschide, dar nu știu despre ce e vorba.” Mă privi atunci pentru înfrîngerea și-mi luă mîna. „Aha, uite trei căsătorii: primele două nu sînt reușite, dar vă veți sfîrși viața printr-un mariaj fericit din care veți avea trei copii.” (Aici a greșit-o!) Apoi mi se uită din nou în palmă. „Da, veți face o avere formidabilă, e o mînă care trage la bani.” Apoi se uită cu atenție la chipul meu. „Veți muri la optzeci și doi de ani de bronhopneumonie. Un dolar, vă rog. Mai aveți vreo întrebare de pus?”

— Nu, am ris eu. Cred că e de ajuns atît!

La Salt Lake City jurnalele nu vorbeau decît de jefuirea unor bănci și de atacuri gangsterești. Clienții cluburilor de noapte și ai cafelelor erau puși la zid și devalizați de bandiți mascați cu ciorapi pe față. Într-o singură noapte avuseseră loc trei tîlhării și bandiții terorizau orașul întreg.

După reprezentație ne duceam de obicei la circiuma din apropiere să bem ceva și întimplător intram în vorbă cu clienții. Într-o seară, un bărbat gras, jovial, cu o față rotundă, a intrat în local însoțit de alți doi. Grasul, care era și cel mai vîrstnic dintre cei trei, se apropie de noi :

— Nu sînteți voi ăia care jucați la Empress în piesa englezească ? Noi am încuviințat zîbind.

— Mi se părea mie că vă cunosc ! Hei, băieți, veniți încoace !

Îi chemă pe cei doi tovarăși și după ce ni l-a prezentat, au dat de băut.

Bărbatul cel gras era englez, deși mai păstra foarte puțin din accentul specific. Avea vreo cincizeci de ani, om de treabă cu niște ochi mici și scînteietori și o figură deschisă.

Mai tîrziu, cei doi prieteni ai săi și cîțiva membri ai trupei noastre s-au îndreptat spre bar și eu am rămas singur cu „grăsanul”, cum îi spuneau tinerii săi ciraci.

El începu să-mi facă mărturisiri :

— M-am întors în Europa acum trei ani. Dar nu mai e la fel... Aici e locul în care merită să trăiești. Am venit aici acum treizeci de ani un coate-goale, m-am spetit muncind în minele de cupru din Montana și pe urmă m-am înțeleptit și mi-am zis : „Asta-i muncă de fraier !” Acum alții lucrează pentru mine. Și scoase un teanc gros de bancnote. Hai să mai bem ceva !

— Fii atent, îi spusei eu glumind, ai putea fi atacat.

Mă privi cu un zîmbet sarcastic, apoi făcu cu ochiul :

— Nu ține !

Îndată, un simțămînt îngrozitor mă cuprinse. Acest semn al lui cu ochiul era foarte grăitor. Continuă să zîmbească fără să-și ia ochii de la mine.

— Pricepi ? făcu el.

Am încuviințat cu un aer înțelept.

Îmi vorbi apoi încet la ureche :

— Îi vezi pe ăștia doi ? șopti el arătînd spre prietenii lui. Asta e echipa mea. Doi dobitoci ! Fără minte, dar îndrăzneți.

Dusei un deget la buze, dîndu-i să înțeleagă că ar putea fi auzit.

— Nici o grijă, băiete, ne imbarcăm la noapte. Uite, continuă el, sîntem englezi amîndoi, nu-i așa ?... doi fii ai negurii. Te-am văzut de mai multe ori la Islington Empire, intrînd și ieșind din cutia aia, se strîmbă el. Grea meserie, măi frate !

Am izbucnit în rîs.

Devenind tot mai încrezător, își exprimă dorința de a mă face prietenul lui pe veci și a-mi cunoaște adresa din New York.

— Am să-ți trimit cîteva rînduri ca să ne aducem aminte de trecut, spuse el.

Din fericire n-am mai auzit de el niciodată.

9

NU ERAM prea trist la gîndul că părăsesc Statele Unite, căci eram hotărît să mă întorc ; nu ştiam însă nici cum, nici cînd. Şi-apoi mă gîndeam cu plăcere să revăd Londra şi apartamentul nostru mic şi confortabil. De cînd cu turneele prin Statele Unite mă gîndeam la el ca la un altar, vegheat de zeii mei lari.

Nu mai promisem de mult ştiri de la Sydney. În ultima lui scrisoare spunea că bunicul locuia la noi. Dar, la Londra, Sydney mă întîmpină la gară să-mi spună că renunţase la apartament, că se însurase şi stătea într-o cameră mobilată pe Brixton Road. A fost o lovitură grea pentru mine — limanul acela plin de farmec ce dăduse un sens existenţei mele şi de care eram atît de mîndru nu mai exista... eram fără casă. Am închiriat o cămăruţă pe Brixton Road. Era atît de sinistă încît am hotărît să mă întorc în Statele Unite cît mai curînd. În prima seară, Londra mi s-a părut tot atît de indiferentă la sosirea mea ca un automat gol, în care trebuie să pui un bănuţ.

Cum Sydney era căsătorit şi lucra în fiecare seară, nu-l vedeam ; dar duminica mergeam amîndoi s-o vizităm pe mama. Era o zi tristă, căci nu se simţea bine de loc. Trecuse printr-o fază zgomotoasă în care cîntase imnuri şi trebuise să fie închisă într-o cameră capitonată. Infirmitatea ne prevenise. Sydney s-a dus s-o vadă pe mama, dar eu n-am avut curajul şi am rămas să aştept. S-a întors tulburat şi mi-a spus că mamei i se aplicase un tratament de şoc, cu duşuri reci ca ghiaţa şi că era vină la faţă. Ne-am hotărît s-o internăm într-un sanatoriu particular — aveam acum posibilitatea — aşa încît am transferat-o la sanatoriu unde fusese îngrijit marele actor englez, răposatul Dan Leno.

În fiecare zi mă simţeam tot mai deklasat şi mai dezrădăcinat. Cred că dacă m-aş fi întors în micul nostru apartament, simţămîntele mele ar fi fost altele. Sigur că nu m-am lăsat copleşit de tristeţe. Obiceiurile, familia, care mă legau de Anglia, m-au impresionat adînc la întoarcerea din Statele Unite. Era o vară engleză ideală al cărei farmec romantic nu semăna întru nimic cu ceea ce cunoscusem prin alte părţi.

Domnul Karno, patronul, m-a invitat la Tagg's Island să petrec un week-end pe iahtul lui. Interiorul părea bine amenajat, cu lambriuri de mahon şi cabine pentru oaspeţi. Noaptea, de jur împrejurul iahtului am văzut ghirlande de lampioane, vesele şi încîntătoare. Vremea era frumoasă şi călduţă şi, după cină, ne-am instalat pe punte, la lumina lampionelor, cu cafele şi ţigări. Asta era Anglia pentru care aş fi lăsat oricare altă ţară.

Deodată o voce sisită de falset începu să strige cu disperare : „Priviţi cu toţii vaporaşul meu ! Priviţi vaporaşul meu ! Şi ilumină !

Ha ! ha ! ha !" Și vocea se frinse într-un hohot batjocoritor și isteric. Ne-am uitat să vedem de unde venea o asemenea izbucnire și am zărit într-o barcă un bărbat într-un costum de flanelă albă, însoțit de o femeie stînd rezemată pe banca din spate. Parcă era o caricatură din Punch. Karno se aplecă peste bastinaj și scoase cîteva sunete foarte neplăcute. Dar nimic nu putea opri rîsul isteric al necunoscutului. „Nu mai rămîne decît un singur lucru de făcut, spusei eu : să fim tot atît de vulgari pe cît crede el că sîntem.” Așa încît am început să proferez o ploaie de înjurături de-a dreptul rabelaisiene, atît de jenante pentru doamna cu care era, încît s-a depărtat în grabă vislînd cu nădejde.

Ieșirea ridicolă a acestui caraghios nu era atît o critică la adresa gustului lui Karno, cît expresia unei prejudecăți de snob împotriva a ceea ce considera el o ostentație mic-burgheză. Niciodată un om ca el n-ar fi izbucnit în ris în fața palatului Buckingham, strigînd : „Îa priviți în ce casă mare stau !” Și nici n-ar fi făcut haz la trecerea echipajului încoronării. Această împărțire pe clase am simțit-o mereu prezentă cît timp am stat în Anglia. Tipul ăsta de englez e gata oricînd să măsoare inferioritatea socială a semenului.

Îndată după întoarcerea din America, trupa noastră a pornit la treabă și, timp de paisprezece săptămîni, am jucat în music-hall-urile din împrejurimile Londrei. Spectacolul a fost bine primit, publicul minunat, dar eu mă întrebam într-una cînd aveam să ne întoarcem în Statele Unite. Iubeam Anglia însă mi-era imposibil să trăiesc aici ; din cauza antecedentelor mele personale, aveam impresia penibilă că mă cufund într-o banalitate deprimantă. Așa încît la primirea știrii că eram angajat pentru un nou turneu în Statele Unite, m-am simțit în al nouălea cer.

Într-o duminică, Sydney și eu mine ne-am dus la mama care parcă se simțea mai bine, și înainte de plecarea lui în turneu, în provincie, am cinat împreună. În ultima seară la Londra, puțin descumpănit, trist și amărît, m-am plimbat din nou prin West End, gîndînd în sinea mea : „E ultima dată cînd mai văd aceste străzi.”

...

De astă dată am sosit la New York pe bordul vasului Olympic, la clasa a doua. Trepidația mașinilor s-a potolit, ceea ce însemna că ne apropiem de destinație. Acum mă simțeam în Statele Unite ca la mine acasă : un străin printre străini, înfrățit cu toți ceilalți.

Oricît îmi plăcea New York-ul, așteptam cu nerăbdare să plec spre vest, să-mi revăd cunoștințele pe care le priveam ca pe niște adevărați prieteni : barmanul irlandez din Butte, Montana, agentul imobiliar miliardar, cordial și ospitalier din Minneapolis, frumoasa fată din St Paul cu care petreceam o săptămîină plină de romantism, MacAbee, proprietarul scoțian al unei mine din Salt Lake City, dentistul prietenos din Tacoma și, la San Francisco, familia Grauman.

Înainte de a ne îndrepta spre coasta Pacificului, am făcut ceea ce se numea „micul turneu”, turul micilor teatre de cartier din Chicago, Philadelphia sau din oraşe industriale ca Fall River, Duluth şi altele.

Ca de obicei, locuiam singur ; ceea ce prezenta şi anumite avantaje, căci aveam ocazia să mă cultiv, hotărîre pe care o luasem de multă vreme, dar n-o pusesem niciodată în aplicare.

Există o fraternitate a celor care vor să ştie cu orice preţ. Şi eu eram unul dintre ei. Dar motivele mele nu erau dintre cele mai pure ; doream să ştiu nu atît de dragul ştiinţei, ci ca să mă apăr de dispreţul oamenilor, faţă de ignoranţi. Aşa încît, ori de cîte ori aveam timp, dădeam o raită pe la anticari.

La Philadelphia, am găsit din întîmplare o ediţie de *Eseuri şi prelegeri* de Robert Ingersoll. A fost o descoperire minunată ; ateismul lui mi-a întărit credinţa că oribila cruzime a Vechiului Testament era degradantă pentru spiritul omenesc. L-am descoperit apoi pe Emerson. După ce-am citit eseul lui cu privire la încrederea în sine, m-am simţit de parcă mi s-ar fi înmînat un titlu de nobleţe ce valora aur. A urmat Schopenhauer. Am cumpărat trei volume din *Lumea ca voinţă şi reprezentare*, din care am citit doar anumite pasaje fără s-o fi citit vreodată de la un capăt la altul în peste patruzeci de ani. *Fire de iarbă* de Walt Whitman m-a plictisit şi mă plictiseşte şi astăzi. Vrînd să exprime cu tot dinadinsul o mistică naţională, pare mai mult o inimă explodînd de dragoste. În loja mea, între reprezentaţii, am avut bucuria să-i descopăr pe Twain şi Poe, Hawthorne, Irving şi Hazlitt. În acest al doilea turneu, nu mi-am însuşit poate atîta cultură clasică cît aş fi dorit, dar m-am ales cu o puternică doză de plictiseală în contact cu straturile inferioare ale meseriei de actor.

Aceste sărmane turnee de music-hall erau triste şi deprimante, iar nădejile cu privire la viitorul meu în America se risipeau în ritmul obligatoriu de trei şi uneori patru reprezentaţii zilnice, timp de şapte zile pe săptămînă. Prin comparaţie, music-hall-ul în Anglia era un adevărat rai. Cel puţin nu lucram decît şase zile pe săptămînă, cu numai două reprezentaţii pe seară. Ne mîngiam cu faptul că în America se puteau pune ceva mai mulţi bani de-o parte.

De cinci luni jucam fără încetare în nişte adevărate spelunci ; mă simţeam cuprins de o adevărată descurajare. Iar cînd la Philadelphia ni s-a dat o săptămînă de concediu, am întîmpinat-o cu bucurie. Aveam nevoie de schimbare, de un alt mediu — să-mi pierd identitatea şi să devin altcineva. Eram sătul de rutina tristă a unor music-hall-uri de mina a zecea şi mi-am spus că timp de o săptămînă puteam să-mi îngădui să trăiesc pe picior mare. Economisiseam o sumă considerabilă şi, în disperarea mea, am hotărît s-o cheltuiesc după pofta inimii. De ce nu ? Trăisem strîns ca să pun de-o parte aceşti bani şi cînd contractul avea să expire, urma să trăiesc la fel de strîns ; atunci de ce să nu cheltuiesc o mică parte ?

Am cumpărat aşadar un halat de casă scump şi o valijoară elegantă, care m-au costat şaptezeci şi cinci de dolari. Negustorul s-a arătat cît se poate de curtenitor : „Nu doriţi să vi le trimitem noi acasă,

domnule ?" Aceste citeva cuvinte au fost de-ajuns ca să-mi ridice moralul, să-mi confere puțină distincție. Aveam să plec la New York, să uit de music-hall-uri de mina zecea și de viața lor mohorită.

Am luat o cameră la Hotel Astor, care pe-atunci era de-a dreptul grandios. Purtam o jachetă croită elegant, pălărie melon și baston și, bineînțeles, valizoara cu pricina. Holul somptuos și dezinvoltura oamenilor care-l străbăteau m-au făcut să tremur puțin în timp ce-mi completam fișa la recepție.

Camera costa patru dolari și jumătate pe zi. Timid, am întrebat dacă trebuie să plătesc înainte. Funcționarul îmi răspunse pe un ton cit se poate de amabil, menit să mă liniștească :

— O, nu, domnule, nu-i nevoie.

Eram de-a dreptul emoționat trecând prin holul plin de aurării și catifele așa încît, ajuns în cameră, aproape că m-a podidit plînsul. Am stat mai bine de-o oră inspectînd baia cu instalația ei complicată, încercînd diferitele robinete de apă caldă și rece. Cît de plăcut și liniștitor e luxul !

Am făcut o baie, m-am pieptănat și mi-am pus halatul cel nou, cu intenția de a profita de tot confortul la care-mi dădeau dreptul cei patru dolari și jumătate ai mei. Să fi avut cel puțin ceva de citit. Dar n-am îndrăznit să telefonez să cer un ziar. Am luat așadar un scaun și m-am așezat în mijlocul odăii examinînd totul cu un simțămînt de melancolie, stîrnit de luxul ce mă înconjură.

Puțin mai tirziu, m-am îmbrăcat și am coborît. Am întrebat unde e restaurantul. Era cam devreme pentru cină ; în afară de unul sau doi clienți, sala era aproape pustie. Șeful m-a escortat pînă la o masă în apropierea ferestrei.

— Domnul dorește să se așeze aici ?

— Foarte bine, am răspuns eu cu cel mai bun accent englez.

Deodată un balet de chelneri grăbiți au început să se desfășoare în jurul meu, aducînd apă rece, lista de bucate, plîne și unt. Eram prea emoționat ca să-mi fie foame. M-am stăpînit totuși și am comandat supă, pui fript și înghețată de vanilie ca desert. Chelnerul mi-a întins o listă de vinuri și, după o matură chibzuință, am cerut o jumătate de sticlă de șampanie. Eram prea prins de rolul pe care-l trăiam ca să savurez vinul sau felurile de mîncare. La sfîrșit, am lăsat un dolar, ceea ce pe atunci era un bacșiș extraordinar. Dar merita, pentru toate plecăciunile și considerația care mi se arătase. Fără vreun motiv anume, m-am suit din nou în cameră și-am mai stat vreo zece minute, apoi m-am spălat pe mîini și am plecat.

Era o seară plăcută de vară, care se potrivea foarte bine cu starea mea sufletească ; am pornit-o încet spre Metropolitan Opera, unde se reprezenta *Tannhäuser*. Nu văzusem niciodată o operă, ci numai fragmente, prin music-hall-uri, și aveam oroare de ea. Dar de astădată doream să intru. Am luat un bilet și m-am instalat la balconul al doilea, Opera era în limba germană, n-am înțeles un cuvînt și nu cunoșteam nici povestea. Dar cînd regina moartă a fost dusă în accentele corului pelerinilor, am plîns cu lacrimi amare. Mi se părea că această scenă

rezuma toate încercările din viața mea. Abia mai puteam să mă stăpînesc; nu știu ce-or fi gîndit oamenii care stăteau lingă mine, dar cînd am ieșit de-acolo, îmi tremurau picioarele și eram zdrobit de emoție.

Am făcut o plimbare prin oraș, alegînd străzile cele mai întunecoase, căci nu puteam suporta strălucirea vulgară a Broadway-ului și nici nu mă puteam întoarce în camera aceea stupidă de hotel cîtă vreme nu m-aș fi liniștit. Cînd mi-am revenit, m-am îndreptat către casă, cu gîndul să mă duc direct la culcare. Eram epuizat atît fizic cît și moral.

Cînd să intru în hotel, am dat peste Arthur Kelly, fratele lui Hetty și directorul trupei în care juca ea. Dată fiind rudenia lui cu ea, căutașem întotdeauna să păstrez legături de prietenie. Nu-l mai văzusem de cîțiva ani.

— Charlie ! Încotro ? spuse el.

Indiferent, am făcut semn cu capul în direcția hotelului Astor.

— Mă duceam să mă culc.

Răspunsul meu făcu impresie asupra lui Arthur.

Era împreună cu doi prieteni și, după ce m-a prezentat, propuse să mergem să luăm o cafea și să stăm puțin de vorbă în apartamentul lui de pe Madison Avenue.

Apartamentul era foarte confortabil, ne-am așezat în cerc, vorbind despre una-alta. Arthur evita cu grijă orice aluzie la trecutul nostru; totuși, cum trăsesem la Astor, era curios să afle noutăți. Dar eu m-am arătat foarte laconic, mulțumindu-mă să spun că venisem la New York să petrec două-trei zile de vacanță.

Arthur făcuse un drum lung de cînd locuia în Camberwell. Era acum un om de afaceri prosper și lucra pentru cumnatul lui, Frank J. Gould. Melancolia mea creștea ascultîndu-i conversația mondenă. Vorbind despre unul din prietenii lui, Kelly spunea : „E un băiat încîntător, provine dintr-o familie foarte bună, mi se pare.” Zimbeam în sinea mea văzînd interesul lui pentru genealogie și mi-am dat seama că Arthur și cu mine nu mai aveam mare lucru în comun.

N-am rămas decît o zi la New York. A doua zi dimineată, m-am hotărît să mă întorc la Philadelphia. Cu toate că îmi adusese schimbarea de care aveam nevoie, fusese pentru mine o zi de emoții și singurătate. Acum aveam nevoie de companie. Abia așteptam reprezentarea noastră de luni dimineată și întîlnirea cu actorii trupei. Oricît mi-ar fi displicut întoarcerea la vechea rutină, ziua aceea de huzur îmi fusese de ajuns.

Cum am sosit la Philadelphia, am trecut pe la teatru. Acolo am găsit o telegramă adresată domnului Reeves și întîmplător eram de față cînd a deschis-o.

— Mă întreb dacă despre dumneata e vorba, spuse el.

Telegrama suna astfel : „În trupa dumneavoastră este cineva pe nume Chaffin sau așa ceva stop în caz afirmativ să la legătura cu Kessel și Bauman, 24 Longacre Building Broadway.”

Nu era nimeni cu numele ăsta în trupă dar, vorba lui Reeves, poate vruseseră să spună Chaplin. Eram foarte tulburat, căci descoperisem că Longacre Building se află în inima Broadway-ului și este plin de birouri

de avocați; amintindu-mi că aveam o mătușă bogată undeva prin Statele Unite, fantezia mea își luase zborul; poate că murise și-mi lăsase ceva avere. Am telegrafiat așadar numaidecît lui Kessel și Bauman că exista un Chaplin în trupă și că de el se interesau poate. Așteptam plin de îngrijorare un răspuns, care a venit în aceeași zi. Am desfăcut cu înfrigurare telegrama cu următorul cuprins: „Rugați-l pe Chaplin să se prezinte la sediul nostru de îndată”.

Nerăbdător și plin de speranțe, am luat trenul de dimineată spre New York, care se afla numai la două ore și jumătate depărtare de Philadelphia. Nu prea știam la ce să mă aștept: mă și vedeam în cabinetul unui om al legii asistînd la citirea unui testament.

Cînd am ajuns la New York, m-am simțit totuși puțin dezamăgit, deoarece Kessel și Bauman nu erau avocați, ci producători de film. Faptele însă aveau să se dovedească pasionante.

Domnul Charles Kessel, unul din proprietarii lui Keystone Comedy Film Company, mi-a explicat că Mack Sennett mă văzuse jucînd rolul bețivului la *Music-Hall American* de pe strada patruzeci și doi și dacă eu eram acela, dorea să mă angajeze în locul lui Ford Sterling. Visasem de multe ori să fac cinema, ba chiar îi propusesem lui Reeves, administratorul nostru, să ne asociem și să cumpărăm drepturile tuturor scheciurilor lui Karno pentru a le transpune pe ecran. Dar Reeves se arătase sceptic și pe bună dreptate, căci nici el nici eu nu aveam noțiuni de regie.

— Ai văzut vreo comedie Keystone? mă întrebă domnul Kessel.

Văzusem desigur mai multe, dar nu i-am spus că le găsisem de un comic destul de vulgar. Totuși, din cînd în cînd, o fată de-a dreptul fermecătoare, cu ochi căprui, pe nume Mabel Normand, își făcea apariția în aceste filme, ceea ce îndreptățea existența lor. Nu eram prea încîntat de comedile de tip Keystone, dar îmi dădeam seama de valoarea lor publicitară. Un an de asemenea reclamă și mi-ar fi fost de ajuns ca să mă întorc la music-hall ca mare vedetă internațională. În plus, asta însemna pentru mine o viață nouă într-un mediu plăcut. Kessel îmi spuse că, după contract, trebuia să joc în trei filme pe săptămînă, în schimbul unui onorariu de o sută cincizeci de dolari. Era de două ori mai mult decît îmi dădea Karno. Cu toate acestea, am făcut tot felul de mofturi, declarînd în cele din urmă că nu pot să accept mai puțin de două sute de dolari pe săptămînă. Kessel mi-a răspuns că asta depindea de domnul Sennet; avea să-l anunțe în California și mă va ține la curent.

Nici nu știu cum de-am mai trăit, în așteptarea vestilor de la Kessel. Poate că cerusem prea mult? Scrisoarea sosi în cele din urmă arătînd că erau gata să semneze un contract pe un an, cu o sută cincizeci de dolari pe săptămînă în primele trei luni și o sută șaptezeci și cinci în următoarele nouă, mai mulți bani decît mi se oferiseră vreodată în viață. Urma să debutez îndată după încheierea turneului Sullivan și Considine.

În timpul spectacolului de la Empress, la Los Angeles, am avut, slavă domnului, un succes răsunător. Era o comedie intitulată *O seară*

la club. Jucam rolul unui bătrîn bețiv și decrepit și arătam ca de cincizeci de ani. Sennett veni să mă vadă după reprezentație și mă felicită. În timpul acestei scurte întrevederi, m-am aflat față în față cu un bărbat corpulent, cu sprincenele stufoase, linia gurii aspră, buzele groase și maxilarele puternice — pe scurt, întreaga lui înfățișare m-a impresionat puternic. Dar mă întrebam cît de binevoitor avea să se arate în relațiile noastre viitoare. În timpul întîlnirii fusesem foarte nervos și incapabil să-mi dau seama dacă era mulțumit sau nu de mine.

Mă întrebă cînd intenționam să pornesc la lucru cu el. I-am răspuns că puteam începe din prima săptămîină a lui septembrie, cînd expira contractul meu cu Karno.

La Kansas City, gîndul că părăsesc trupa mă întristă. Ei urmau să se întoarcă în Anglia, iar eu plecam la Los Angeles, unde aveam să-mi crolese singur drum, situație ce nu prea era menită să mă liniștească. Înainte de ultima reprezentație am oferit de băut la toată lumea, cu inima strînsă la gîndul despărțirii.

Un actor din trupa noastră, Arthur Dando care, nu știu de ce, nu mă putea suferi, s-a gîndit să-mi facă o farsă și lăsă să se înțeleagă, prin vagi aluzii, că voi primi un mic dar din partea trupei.

Trebuie să recunosc că acest gînd m-a mișcat. Dar nu s-a întîmplat nimic. După ce toți au ieșit din cabină, Fred Karno junior mi-a mărturisit că Dando plănuiise într-adevăr să țină un discurs și să-mi ofere cadoul, dar că, atunci cînd oferisem de băut, nu mai avusese curajul să-și ducă farsa pînă la capăt și lăsase așa-zisul dar îndărătul oglinzii din cabină. Era o cutie de tutun goală, învelită în staniol, plină cu resturi uscate de cremă de machiat.

10

NERĂBDĂTOR și îngrijorat în același timp, am sosit la Los Angeles și am luat o cameră într-un hotel modest, Great Northern. Ca orice om care se bucură de o zi liberă, m-am dus în prima seară să văd al doilea spectacol la Empress, unde se produsese și trupa lui Karno. Plasatoarea mă recunoscuse și câteva clipe mai târziu veni să-mi spună că domnul Sennett și domnișoara Mabel Normand se aflau cu două rinduri mai în spate și mă rugau să vin să stau lângă ei. Eram încântat și după o prezentare făcută în grabă, pe șoptite, am urmărit împreună spectacolul. La sfârșit, am făcut câțiva pași pe Main Street și am intrat la o braserie să mîncăm ceva ușor și să bem un pahar. Domnul Sennett se arătă mirat de cât eram de tânăr. „Te credeam mult mai în vîrstă”, spuse el. Am remarcat în vocea lui o umbră de îngrijorare care m-a consternat, căci mi-a amintit că toți actorii lui Sennett erau persoane de o anumită vîrstă. Fred Mace avea peste cincizeci de ani, iar Ford Sterling trecuse de patruzeci. „Pot să par de orice vîrstă dacă mă machiez”, i-am răspuns. Mabel Normand, dimpotrivă, era mai îndatoritoare. Chiar dacă avea rezerve în privința mea, nu și le-a dat în vîleag. Domnul Sennett mă înștiință că nu voi începe numaidecît, dar să vii la studio, la Edendale, să cunosc actorii. După ce am plecat de la cafenea, ne-am urcat repede în somptuosul automobil de curse al lui Sennett și m-au însoțit pînă la hotel.

A doua zi de dimineață, am luat un tramvai ce ducea la Edendale, o suburbie din Los Angeles. Avea un aer atît de ciudat încît nu știai bine ce e : un modest cartier de locuințe sau unul semiindustrial. Întîlneai depozite de cherestea și fier vechi și mici ferme părăsite și unde se ridicase cîte o prăvălie-două din lemn la marginea șoselei. După ce am întrebat de mai multe ori care e drumul, m-am pomenit în fața studiourilor Keystone. Era o clădire dărăpănată, de jur împrejur cu un gard verde ce se întindea cam pe o sută de metri pătrați. Se intra printr-o alee și printr-un vechi bungalou : totul părea la fel de ciudat ca și Edendale însuși. Am rămas locului privind țintă de pe partea cealaltă a drumului și nefcunetîndu-mă să intru.

Era ora prînzului ; bărbați și femei, machiați încă, ieșiră din bungalou, și mai cu seamă „sticleți” de la Keystone. Traversară șoseaua pînă la un mic magazin universal de unde ieșiră iarăși, mîncînd sandviciuri și cîrnați calzi. Toți strigau în gura mare : „Ei, Hank, vino o dată !” „Spune-i lui Slim să se grăbească !”

Intimidat brusc, m-am îndepărtat repede pînă la colțul străzii, ca să văd dacă domnul Sennett sau domnișoara Normand nu ieșeau din

bungalou, dar nu se arătară. Am rămas acolo o jumătate de oră, apoi m-am hotărât să mă întorc la hotel. Ideea de a intra în studio și de a-l înfrunta pe toți acești oameni mi se părea o problemă de neînving. Două zile la rând am venit până în fața studioului fără să am curajul să intru. A treia zi, domnul Sennett îmi telefonă, întrebându-mă de ce nu mă prezentasem. Am născocit scuze vagi.

— Vino numaidecît, îmi spuse el. Te așteptăm.

Am sosit așadar, am pășit plin de îndrăzneală în bungalou și am întrebat de domnul Sennett.

Păru mulțumit că mă vede și mă luă numaidecît cu el în studio. Eram fascinat. O lumină dulce și egală scălda întreg platoul : ea provenea de la niște fișii lungi de pînză albă ce răsfrîngeau razele soarelui, creînd atmosfera eterată de care era nevoie pentru a se putea fotografia la lumina zilei.

După ce am fost prezentat cîtorva actori, am început să mă interez de ceea ce se petrecea. Erau trei platouri, unul lângă altul și trei trupe lucrau concomitent. Parcă era un spectacol de la Expoziția Internațională. Pe un platou, Mabel Normand bătea la o ușă, strigînd : „Dați-mi drumul !” Apoi aparatul încetă să mai filmeze ; scena era gata. Nu-mi închipulam că așa se fac filmele, pe bucăți.

Pe un alt platou se afla marele Ford Sterling, pe care trebuia să-l înlocuiesc. Domnul Sennett mă prezentă. Ford părăsea studiourile Keystone pentru a întemeia propria sa companie, împreună cu Universal. Era foarte prietenos cu publicul și cu cei din studio. Toată lumea se strîngea în jurul platoului unde juca el și se rîdea cu poftă. Sennett mă luă de-o parte și-mi explică metoda lor de lucru.

— Nu avem scenariu ; plecăm de la o idee și urmăm desfășurarea firească a evenimentelor pînă în momentul cînd se ajunge la o urmărire, care constituie esențialul comediei noastre.

Metoda era desăvîrșită, numai că, în ce mă privește, nu-mi plăceau urmările. Ele îrosesc personalitatea ; și oricît de puține cunoștințe aveam despre cinema, știam că nimic nu înlocuiește personalitatea.

În ziua aceea am mers din platou în platou, privind cum lucrau diferitele echipe. Toți păreau că-l imită pe Ford Sterling, ceea ce mă îngrijora, căci stilul său nu-mi plăcea de fel. Juca rolul unui olandez hărțuit, adăugînd replici cu un accent olandez, ceea ce era foarte amuzant, dar efectul se pierdea, în filmul mut. Mă întrebam ce aștepta Sennett de la mine. Mă văzuse pe scenă și își dădea seama că nu eram făcut să joc genul de comedie pe care-l făcea Ford ; stilul meu era cu totul altul. Și totuși, fiecare situație concepută în studio era, cu bună știință sau nu, făcută pentru Sterling ; pînă și Roscoe Arbuckle îl imita pe Sterling.

Studioul fusese desigur o fermă. Cabina lui Mabel Normand era instalată într-un vechi bungalou și alături se afla o altă încăpere unde se îmbrăceau celelalte actrițe. În fața bungaloului se ridica un fost grajd, care servea drept vestiar pentru actorii de mîna a doua și pentru sticleții de la Keystone, dintre care cei mai mulți fuseseră clovni de circ

1. La școala din cartierul Kennington, la șapte ani și jumătate

2. Mama

3. Tata

4. Fratele meu

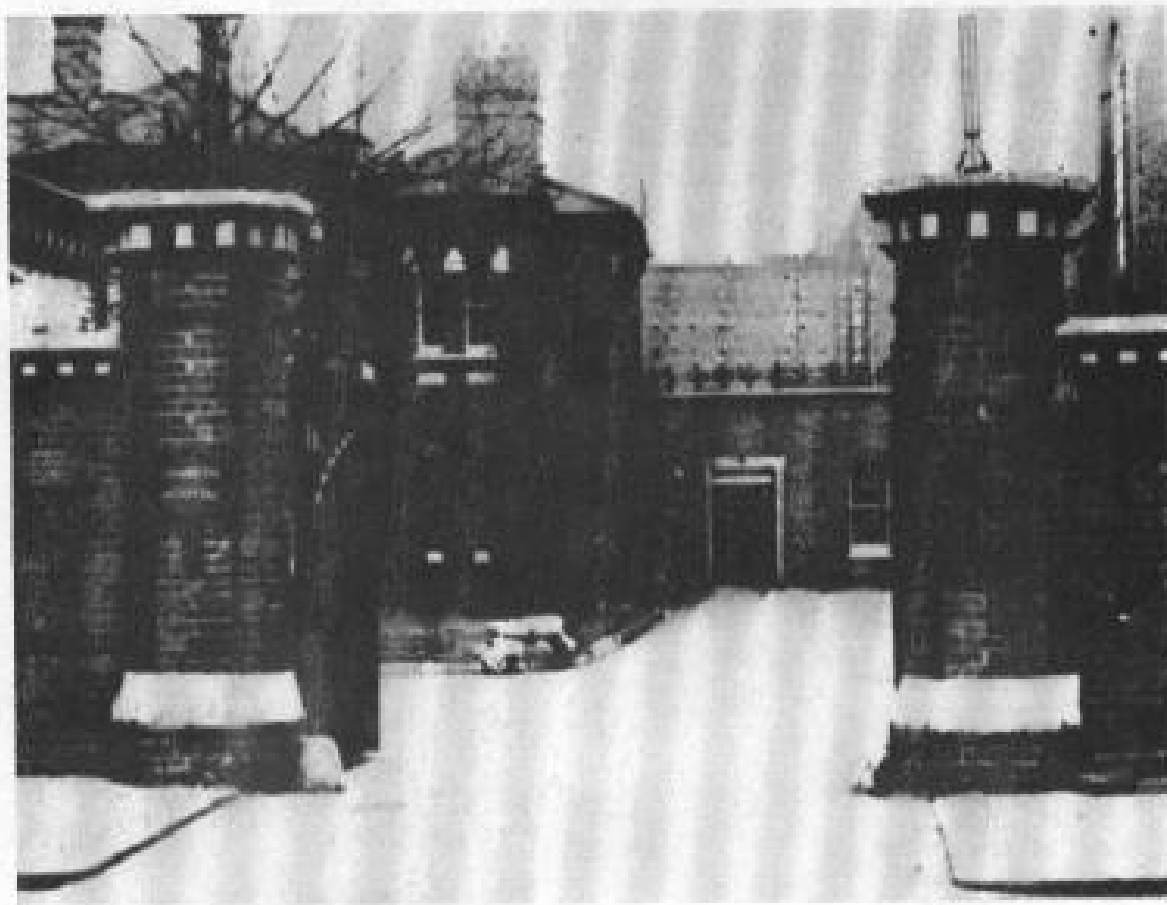
5. Ferestrele mansardel
din Pownall Terrace,
nr. 3, Kennington
Road

6. Etajul întâi de pe
Kennington Road,
nr. 287, unde Syd-
ney și eu mine
am locuit împre-
ună cu Louise și
cu tata

7. Locul unde am
stat după ieșirea
mamei din azil,
lângă abator și
lângă fabrica de
murături

8. Azilul din Lambeth

9. Marie Doro in *Sherlock Holmes*

10. Domnul și doamna Fred Karno (stinga) pe vasul lor, la Tugg's Island

11. Echipa de hochei a trupei Karno. Eu sînt al doilea din stînga, în prim-plan. Stan Laurel e cel din spatele meu

12. Cele cinci trupe în fața biroului lui Karno, la Camberwell, pregătindu-se să plece în turneu

LA ȘAISPREZECE ANI,
RENUNȚ LA AMBITIILE
MELE DE ACTOR
DE DRAMĂ

13. Imitându-l pe Beerbohm
Tree în rolul lui Fagin.

14. În rolul doctoru-
lui Walford
Bodie

15. Cu Alf Reeves, soția lui și Muriel Palmer, în drum spre America,
împreună cu trupa lui Karno

16. Înainte de succes...

17. ...și după

18. Gentleman,
poet,
visător
— mereu
în căutare
de idile

DE PE VREMEA FILMELOR
KEYSTONE

19. Ford Sterling

20. Mabel Normand

21. Roscoe Arbuckle

22. Mack Sennett

23. D. W. Griffith (stînga), pe care-l socoteam un geniu, și Sid Grauman (dreapta), remarcabil organizator de spectacole

24. În timpul unei sărbătoriri la studiourile lui Mack Sennett. De la stînga la dreapta: Thomas Ince, eu, Mack Sennett, D. W. Griffith

25. Balet american — copiii Keystone

26. După plecarea mea, studiourile Keystone în plină prosperitate

27. G. M. Anderson, cunoscut sub numele de Bronco Billy, din compania Essanay, care mi-a oferit prima mea grafică de 800 de dolari

28. Un an mai târziu, președintele Freuler, de la Mutual Film Company, îmi înmânează un cer de 150.000 de dolari

29. Studioul pe care l-am construit la Hollywood

30. Constance Collier

31. Sir Herbert Beerbohm Tree

32. Iris Tree

DESCHIDEM CAMPANIA DE
SUBSCRIPTII DE BONURI
PENTRU LIBERTATE, ÎN TIMPUL
PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

34. Cu Sydney în ro-
lul Kaiserului

33. Mary, Douglas și eu mine ple-
căm în Washington

35. În Sud

36. Portretul meu executat de fotograful Edward Steichen

37. Maude Fealy

38. Edna Purviance, care a rămas până la sfîrșitul zilelor ei
salariața Companiei Chaplin

sau boxeri. Mie mi s-a atribuit cabina vedetelor, utilizată de Mack Sennett, Ford Sterling și Roscoe Arbuckle. Era tot o construcție în formă de grajd unde se păstrasera pe vremuri harnașamentele. Pe lângă Mabel Normand, mai erau și alte fete drăguțe. Domnea o atmosferă ciudată și unică, unde oricând puteai vedea o „frumoasă” alături de o „bestie”.

Zile întregi am cutreierat studioul, întrebându-mă când aveam să încep lucrul. Uneori îl întâlneam pe Sennett pe platou; trecea pe lângă mine preocupat, fără să mă vadă. Aveam impresia neplăcută că-i părea rău că mă angajase, gânduri ce nu erau menite să potolească tensiunea nervoasă în care trăiam.

Zilnic, liniștea mea sufletească depindea de Sennett. Dacă din întâmplare mă vedea și-mi zâmbea, nădejțile mele creșteau. Ceilalți membri ai companiei stăteau în expectativă dar unii, simțeam eu, mă socoteau un slab înlocuitor al lui Ford Sterling.

Simbătă, Sennett se arată cit se poate de îndatoritor :

— Du-te să-ți iei salariul de la birou, îmi spuse el.

I-am explicat că doream mai cu seamă să mă apuc de treabă. Tocmai voiam să-i spun părerea mea cu privire la faptul că toți îl imitau pe Sterling, când el mă expedie, adăugînd :

— Nu fi îngrijorat, stăm noi de vorbă cit de curînd.

Trecuseră nouă zile de inactivitate, iar tensiunea era istovitoare. Totuși Ford căuta să mă încurajeze și, uneori, după terminarea lucrului, cu mașina lui, mă lua în oraș unde ne opream la Alexandria Bar să bem un pahar și să ne întâlnim cu prieteni de-ai lui. Unul din ei, un oarecare Elmer Ellsworth, care mi-a dispăcut din prima clipă și mi s-a părut de o prostie crasă, începu să mă ironizeze :

— Se pare că ai să-ți iei locul lui Ford. Ia spune, ai haz ?

— Modestia mă împiedică să răspund, i-am replicat eu foarte jenat.

Acest fel de glume îmi displaceau profund, mai cu seamă în prezența lui Ford. Dar chiar el m-a scos din încurcătură, spunînd :

— Nu l-ai văzut la Empress făcînd pe bețivul ? Era foarte bine.

— Pe mine încă nu m-a făcut să rîd, observă Ellsworth.

Era un tip greoi, stîngaci și care trebuie că suferea de tulburări glandulare ; avea un aer melancolic și abătut, era spin, cu ochii triști, o gură flască și un zîmbet ce lăsa să se vadă lipsa a doi dinți din față. Ford îmi șopti plin de importanță că era cineva în materie de literatură, finanțe și politică, unul din oamenii cei mai bine informați ai țării, înzestrat cu un deosebit simț al umorului. Dar eu nu apreciam toate astea și încercam tot timpul să-l ocolesc. Într-o seară, la Alexandria Bar, îmi spuse :

— Ce faci, tot n-ai debutat, englezule ?

— Încă nu, am ris eu strîmb.

— Ei bine, caută să fii hazliu !

Cum mă săturasem de el pînă-n gît, i-am întors-o :

— Oho, dacă aş fi pe jumătate aşa de caraghios ca dumneata, ar fi grozav !

— Straşnic ! Ai replică, băiete ! Merită să bem un pahar !

În cele din urmă a sosit şi clipa mult aşteptată. Sennett turna în exterior împreună cu Mabel Normand şi întreaga trupă a lui Ford Sterling, aşa încît aproape că nu mai era nimeni în studio. Henry Lehrman, principalul regizor după Sennett, trebuia să înceapă un nou film şi urma ca eu să interpretez rolul unui reporter de ziar. Lehrman era tare îngîmfat, foarte conştient de faptul că realizase cîteva scheciuri de succes folosind un comic de natură mecanică ; susţinea că nu are nevoie de personalităţi, că stîrneşte risul numai datorită montajului şi efectelor mecanice.

Nu exista nici un subiect. Filmul trebuia să fie un documentar în legătură cu presa, presărat cu aluzii comice. Purtam o redingotă uşoară, joben şi mustaţă în formă de ghidon de bicicletă. De la bun început am înţeles că Lehrman era în căutare de idei. Iar eu, desigur, fiind nou venit la Keystone, doream să dau sugestii. Aşa mi-am atras ostilitatea lui Lehrman. Într-o scenă în care mă întilneam cu redactorul unui ziar, strînsesem toate gagurile care-mi treceau prin cap, propunînd şi pentru ceilalţi. Cu toate că filmul a fost turnat în trei zile, mi se părea că născocisem cîteva situaţii pline de haz. Dar cînd am văzut filmul terminat, mi s-a rupt inima, căci monteul îl masacraseră, făcîndu-l de nerecunoscut, prin tăierea fără milă a celor mai izbutite pasaje. Eram uluit şi mă întrebam de ce procedaseră aşa. Mulţi ani mai tîrziu, Henry Lehrman a mărturisit că o făcuse anume căci, după spusele lui, prea ştiam multe.

A doua zi după ce terminasem lucrul cu Lehrman, s-a întors şi Sennett. Ford Sterling era pe un platou, Arbuckle pe altul ; întreg studioul era ocupat de cele trei trupe care filmau din plin. Eram în ţinută de stradă şi cum n-aveam nimic de făcut, m-am postat aşa ca să mă vadă Sennett. El privea împreună cu Mabel un decor reprezentînd holul unui hotel şi trăgea nervos din ţigară.

— Ne-ar trebui cîteva gaguri aici, spuse el, apoi se întoarse către mine. Du-te şi potriveşte-ţi o ţinută comică. Orice.

N-aveam absolut nici o idee. Ţinuta mea de reporter nu-mi plăcea. Dar în drum spre vestiar, m-am gîndit să-mi pun un pantalon foarte larg, pantofi mari de tot, un baston şi pălărie melon. Căutam să obţin un contrast : pantalonul extrem de larg, haina strîmtă, pălăria prea mică şi pantofii uriaşi. Dar mă întrebam dacă trebuie să par bătrîn sau tînăr ; amintindu-mi că Sennett mă crezuse în vîrstă, mi-am pus şi o mustăcioară care, ziceam eu, îmi dădea cîţiva ani în plus, fără să-mi ascundă expresia.

N-aveam nici o idee de personajul pe care urma să-l joc. Dar din clipa în care m-am costumat, datorită hainelor şi machiajului, am simţit exact ceea ce trebuie să fie. Am început să-l cunosc şi de cum am păşit

pe platou, avea deja o existență a lui. M-am dus la Sennett, luind înfățișarea personajului; pășeam țanțoș, învîrtind bastonul între degete. Îmi veneau în mînte gaguri și idei comice cu nemiluita.

Mack Sennett era un mare entuziast, ceea ce explică succesul lui. Era un ascultător minunat și rîdea cu poftă la tot ce i se părea caraghios. Se prăpădea pur și simplu de rîs. Aceasta mi-a dat curaj și am început să-i explic personajul :

— Vedeți, tipul ăsta are mai multe intruchipări, e un vagabond, un gentleman, un poet, un visător, un singuratic, romanțios și mereu în căutarea aventurii. Vrea să vă facă să credeți că e un savant, un muzician, un duce, un jucător de polo. Dar nu pregetă să strîngă mucerile de țigări sau să șterpelească acadeaua unui copilăș. Și, bineînțeles, dacă i se oferă ocazia, e bucuros să tragă un picior în dosul unei doamne... dar numai cînd e furios !

Am continuat astfel timp de vreo zece minute și mai bine, în timp ce Sennett nu se putea opri din rîs.

— Bine, spuse el, vino pe platou și să vedem de ce ești în stare.

Ca și în filmul lui Lehrman, nu prea știam mare lucru despre ceea ce se petrece pe scenă, decît doar că Mabel Normand avea plictiseli atît cu soțul cît și cu iubitul.

În orice comedie, atitudinea este extrem de importantă, dar nu e întotdeauna ușor s-o găsești. Totuși, în decorul reprezentînd holul unui hotel mi se părea că sînt un impostor care trece drept un client, pe cînd în realitate eram un vagabond care dorea numai să se pună puțin la adăpost. Am intrat, călcînd o cucoană pe picior. M-am întors și m-am scuzat ridicîndu-mi pălăria, am plecat mai departe și m-am împiedicat de o scui pătoare ; m-am întors din nou și mi-am ridicat pălăria în fața scui pătoarei. Îndărătul camerei de luat vederi lumea începu să rîdă.

Se strînseseră nu numai actorii celorlalte trupe care-și părăsiseră platoul ca să ne privească, ci și mașiniștii, dulgherii și recuziterii. Ceea ce era foarte măgulitor. La sfîrșitul repetiției, un adevărat public rîdea cu poftă. În curînd l-am văzut pe Ford Sterling privind peste capetele celorlalți. Cînd am terminat, știam că făcusem un lucru bun.

La sfîrșitul zilei, cum mă îndreptam spre cabină, i-am văzut pe Ford Sterling și Roscoe Arbuckle demachiîndu-se. Am schimbat doar cîteva cuvinte, dar atmosfera era încărcată de subînțelesuri. Ford și Roscoe mă simpatizau, dar aveam impresia certă că se află pradă unor simțăminte contradictorii.

Scena ieșise lungă de peste douăzeci de metri. Sennett și Lehrman discutară mai tîrziu dacă s-o lase așa cum era, căci scena unei comedii obișnuite depășea rareori trei metri.

— Dacă are haz, am spus eu, ce contează lungimea scenei ?

Au hotărît s-o lase de douăzeci de metri. Cum îmbrăcămîntea pe care o alesesem îmi inspirase un personaj, m-am hotărît pe loc s-o păstrez cu orice preț.

În seara aceea, m-am întors acasă cu tramvaiul împreună cu un figurant.

— Să știi, băiete, că ai avut o idee grozavă ; nimeni până acum n-a făcut așa lumea să ridă atita pe platou, nici chiar Ford Sterling... și drept să-ți spun, merita să-i vezi mutra când se uita la tine.

— Să sperăm că la fel va ride și lumea din sală, am răspuns eu, căutînd să-mi stăpînesc bucuria.

...

Citeva zile mai tîrziu, la Alexandria Bar, l-am surprins pe Ford descriînd personajul meu prietenului nostru comun, Elmer Ellsworth :

— Tipul poartă un pantalon prea larg, are un mers lătăreț de rață și arată ca cel mai mizerabil zdrențăros pe care l-ai văzut în viața ta ; are niște gesturi țepene de parcă-ar ține niște raci la subțioară — dar e plin de haz !

Personajul era într-adevăr deosebit și aducea ceva nou americanilor, de altfel nou și pentru mine. Dar îmbrăcat cu costumul meu, îl simțeam ca pe o realitate, ca pe-o ființă vie. La drept vorbind, deștepta în mintea mea tot felul de idei nebunești, la care nu m-aș fi gîndit niciodată înainte de-a mă îmbrăca și de a mă grima ca vagabond.

M-am împrietenit cu un actor de mîna a doua și în fiecare seară, în drum spre casă, în tramvai, mă informa cu privire la reacțiile din studio din ziua aceea și discutam despre ideile mele cu privire la comedie. „Ai fost grozav cînd ți-ai înmulțat degetele în castronașul cu apă și le-ai șters apoi de favoriții bătrînului... niciodată nu s-a mai văzut asemenea gen de comedie pe-aici“. Și o ținea tot așa, în timp ce eu eram în al nouălea cer.

Sub direcția lui Sennett mă simțeam la îndemină, căci totul lua naștere pe platou în chip spontan. Cum nimeni nu era absolut sigur de el (nici chiar regizorul), am ajuns la concluzia că știam tot atît cît și vecinul meu. Acest lucru mi-a dat încredere în mine ; am început să dau sugestii pe care Sennett le accepta bucuros. Astfel am ajuns la convingerea că eram înzestrat cu un har creator și că voi putea scrie propriile mele scenarii. Sennett era cel care îmi inspirase această credință. Dar dacă îi plăcea lui Sennett, mai trebuia să plac și publicului.

Pentru filmul următor, am încăput iarăși pe mîna lui Lehrman. Îl părăsea pe Sennett pentru a-l urma pe Sterling și, ca să-i facă un serviciu lui Sennett, mai rămînea două săptămîni în plus față de termenii contractului. Aveam iarăși o mulțime de sugestii de dat cînd am început să lucrez cu el. Asculta și zîmbea, dar nu accepta nici una :

— O fi hazliu în teatru, spunea el, dar în film n-avem timp. E nevoie de mișcare : comedia e un simplu pretext pentru o urmărire.

Eu nu eram de aceeași părere.

— Umorul e umor, am răspuns eu, în cinema sau în teatru e tot una.

Dar el o ținea mortîș pe-a lui, continuînd să lucreze la fel cum se lucrase întotdeauna la Keystone. Orice acțiune trebuia să se desfășoare foarte repede : trebuia, adică, să alergi, să te cațeri pe acoperișurile caselor și tramvaielor, să te azvîrli în rîu și să sari de pe trambulină. În

ciuda teoriilor sale cu privire la comedie, am reușit să strecur două-trei gaguri de-ale mele dar, ca și altădată, reușea să le taie la montaj.

Nu cred ca Lehrman să-i fi vorbit prea frumos despre mine lui Sennett. După Lehrman, am fost dat în seama unui alt regizor, domnul Nichols, un bătrinel de aproape șaizeci de ani și care se ocupase de film încă de la începuturile acestei industrii. Am avut aceleași dificultăți și cu el. Nu cunoștea decât un singur gag, care consta în a lua un actor de guler și a-l azvirli dintr-o scenă în alta. Am căutat să-i sugerez o tehnică ceva mai subtilă, dar nici el n-a vrut să audă.

— N-avem timp ! striga.

Tot ce dorea era să-l imite pe Ford Sterling. Cu toate că am protestat discret, domnul Nichols s-a dus, pare-se, la Sennett, și i s-a plins că eram un tip îngrozitor cu care nu se poate lucra.

Cam tot atunci, filmul regizat de Sennett, *Ciudata întâmplare a lui Mabel*, a fost proiectat în oraș. Tremurind și cu inima strinsă, am asistat la o proiecție cu public. Când Ford Sterling apărea pe ecran, un freamăt de entuziasm și risete străbăteau sala, dar apariția mea era întâmpinată de o tăcere plină de răceală. Toate gagurile pe care le executasem în holul hotelului abia dacă smulseră câteva zimbete. Dar pe măsură ce filmul continuă, publicul începu să chicotească, apoi să ridă de-a binelea, iar spre sfârșit se auziră câteva hohote. Am descoperit la această reprezentație că publicul nu e indiferent față de un nou venit.

Mă indoiesc că această primă încercare a răspuns așteptărilor lui Sennett. Cred că a fost dezamăgit. A venit să mă caute a doua sau a treia zi :

— Uite ce, se pare că nu se lucrează prea ușor cu tine.

Am căutat să-i spun că sînt un om conștiincios și că nu mă gîndesc decât ca filmul să iasă bine.

— Lasă, răspunse rece Sennett, fă ce ți se spune și vei fi mulțumit.

Dar a doua zi am avut o nouă confruntare cu Nichols și am izbucnit.

— Primul figurant cu trei dolari pe zi poate să facă ce-mi ceri dumneata, am declarat. Vreau să găsesc ceva deosebit, nu numai să mă las cotonogit și să cad de-a rostogolul de pe un tramvai. Nu de asta primesc o sută cincizeci de dolari pe săptămînă.

Bietul „papa Nichols”, cum îi spuneam, era în toate stările.

— Sînt în meseria asta de peste zece ani. Ce știi tu despre cinema ?

Am căutat să-l fac să înțeleagă, dar degeaba. Am încercat să stau de vorbă cu membrii trupei, dar și ei erau împotriva mea.

— Ei, lasă că știe el, doar face meseria asta de mai multă vreme decât tine, mi-a spus un actor bătrîn.

Am turnat cinci sau șase filme și, în ciuda tăieturilor de la montaj, am reușit să introduc în cîteva din ele două-trei idei comice personale. Obişnuit cu procedeele lor, mi-am plasat giumbușlucurile exact în momentul intrării sau ieșirii din scenă, știind că va fi greu să le taie. Profitam de toate ocaziile ce mi se ofereau pentru a-mi învăța meșteșugul. Treceam din camera de dezvoltare în sala de montaj, observînd monteurul în timp ce lucra.

Eram minat de dorința de a scrie și de a pune în scenă propriile mele comedi, așa încît i-am vorbit lui Sennett despre proiectele mele. Dar nici n-a vrut să audă ; în schimb, mă încredință lui Mabel Normand care tocmai începuse să-și regizeze singură filmele. Acest lucru m-a iritat la culme, deoarece oricît de încîntătoare era, mă îndoiam de competența ei ; așa încît din prima zi incidentul izbuia inevitabil. Tur-nam în aer liber într-o suburbie din Los Angeles ; la un moment dat, Mabel mi-a cerut să stau în mijlocul drumului cu o tulumbă de apă, pentru ca automobilul mișelului să derapeze pe șoseaua umedă. Eu am propus să pășesc pe furtun, ca apa să nu poată ieși apoi, examinînd muștucul, să ridic piciorul fără să-mi dau seama, făcînd apa să-mi țîș-nească drept în față. Dar ea mi-a tăiat-o numaidecît :

— N-avem timp ! N-avem timp ! Fă ce ți se spune !

Asta era prea de tot ! Nu puteam să suport un asemenea afront... și încă de la o fată atît de frumoasă.

— Îmi pare rău, domnișoară Normand, dar n-am să fac ce mi se spune ! Nu cred că ești destul de competentă ca să-mi dai mie indicații.

Scena se petrecea în mijlocul drumului ; m-am dus și m-am așezat pe bordura trotuarului. Mabel, draga de ea, nu avea pe-atunci decît douăzeci de ani, era frumoasă și fermecătoare, preferata tuturor, răs-fă-țată de toți. Rămăsese alături de camera de filmat, năucită ; nimeni nu-i mai vorbise atît de brutal. Și eu eram sensibil la farmecul frumuseții ei și în taină aveam o slăbiciune pentru ea, dar aici era vorba de munca mea. Numaidecît tehnicienii și actorii s-au strîns în jurul ei și au ținut sfat. Doi-trei figuranți, mi-a povestit Mabel mai tîrziu, au vrut să mă cotonogască, dar ea le-a interzis. Apoi l-a trimis pe asistent să vadă dacă aveam de gînd să continui lucrul. Am trecut drumul acolo unde se afla ea.

— Iartă-mă, i-am spus scuizîndu-mă, dar nu mi se pare de fel că are haz. Dar dacă îmi dai voie, să-ți sugerez cîteva idei comice...

Nici n-a vrut să stea de vorbă.

— Foarte bine, spuse ea. Dacă nu vrei să faci ce ți se spune, să ne întoarcem la studio.

Deși situația era disperată, mă resemnasem și am ridicat din umeri. Nu se pierduse mult din ziua de lucru, deoarece lucram de la orele nouă dimineața. Acum era cinci trecut și soarele se grăbea spre asfințit.

La studio, pe cînd mă demachiam, Sennett intră val-vîrtej în cabină.

— Ce dracu' înseamnă asta ? spuse el.

Am încercat să-l explic.

— Subiectul are nevoie de niște gaguri suplimentare, am spus eu, dar domnișoara Normand nu vrea să țină seama de nici un sfat.

— Ori faci ce ți se spune, ori șterge-o, cu contract cu tot !

Eram foarte calm.

— Domnule Sennett, i-am răspuns, mi-am cîștigat pîinea și înainte de a veni aici și dacă mă dați afară, foarte bine ! Dar sînt un om conștiincios și la fel de doritor să fac un film bun ca și dumneavoastră.

Fără să mai rostească un cuvînt, ieși trîntind ușa.

În seara aceea, întorcându-mă acasă cu t'amvaiul împreună cu prietenul meu, i-am istorisit cele întâmplate.

— Păcat. Te descurci grozav, spuse el.

— Crezi că au să mă dea afară? l-am întrebat plin de voloșle, ca să-mi ascund spaima.

— Nu m-ar mira. Când l-am văzut ieșind din cabina ta, era negru de furie.

— Cu atît mai bine. Am o mie cinci sute de dolari puși de-o parte, ceea ce ajunge cu vîrf și îndesat pentru a-mi plăti drumul înapoi în Anglia. Oricum, am să turnez mîine și dacă nu mă vor — *c'est la vie!**

Eram convocați pentru a doua zi la ora opt și cum nu prea știam ce să fac, așteptam în cabina mea fără să mă machiez. Pe la opt fără zece, Sennett își vîrî capul pe ușă.

— Charlie, vreau să-ți vorbesc, să mergem în loja lui Mabel, îmi spuse el surprinzător de prietenos.

— Bine, domnule Sennett, i-am spus urmîndu-l.

Mabel nu era acolo; viziona probele în sala de proiecție.

— Ascultă, spuse Mack, Mabel ține foarte mult la tine, toți ținem la tine și credem că ești un mare artist.

Uimit de această schimbare bruscă, am început să cedez și eu.

— Am cel mai mare respect și toată admirația pentru domnișoara Normand, am spus, dar nu cred că are competența necesară pentru a face regie... și, la urma urmelor, e și foarte tinărară.

— Oricare ar fi părerea ta, spuse Sennett bătîndu-mă pe umăr, lasă de-o parte amorul propriu și caută să ne ajuți.

— Asta și încerc să fac.

— Foarte bine, atunci încearcă să te înțelegi cu ea.

— Uite ce este, dacă mă lăsați să regizez eu, nu veți avea nici o neplăcere, i-am spus.

Mack rămase pe gînduri o clipă.

— Și cine suportă cheltuielile filmului dacă nu-l vom putea difuza?

— Eu, am răspuns. Depun o mie cinci sute de dolari în orice bancă și dacă filmul nu se vinde, puteți ridica banii.

Mack se gîndi.

— Ai un subiect?

— Sigur că da, cîte doriți.

— Foarte bine, spuse Mack, termină filmul cu Mabel și am să văd.

Am schimbat o strîngere de mînă plină de căldură. M-am dus apoi la Mabel și i-am cerut scuze și în seara aceea Sennett ne-a invitat pe amîndoi la cină. A doua zi Mabel era cum nu se poate mai drăgălașă. M-a rugat chiar să-i dau sugestii și idei. Astfel, spre uimirea tehnicienilor și a restului trupei, am terminat filmul fără nici un fel de incident. Totuși, schimbarea bruscă de atitudine a lui Sennett mă surprîdea. Abia cîteva luni mai tîrziu am aflat motivul: se pare că Sennett avea de gînd să mă concedieze la sfîrșitul săptămîinii, dar a doua zi după ce mă certasem cu Mabel, Mack a primit o telegramă de la biroul din

* În lb. franceză în text, asta-i viața!

New York cerindu-i să turneze urgent și alte filme cu Chaplin deoarece exista o mare cerere.

Cifra medie de copii pentru o comedie Keystone era de douăzeci, Treizeci însemna un succes. Ultimul film, al patrulea pe care-l turnasem, ajunsese la cifra de patruzeci și cinci de copii și cererile continuau să crească. De unde atitudinea prietenească a lui Mack Sennett după primirea telegramei.

Principiile punerii în scenă erau simple în anii aceia. Nu trebuia decât să deosebesc stînga de dreapta pentru intrări și ieșiri. Dacă la sfîrșitul unei scene se ieșea prin dreapta, se intra prin stînga în scena următoare; dacă se ieșea cu fața către camera de filmat, se intra din nou cu spatele spre cameră. Acestea, desigur, erau niște reguli elementare.

Dar cu vremea am descoperit că amplasarea camerei nu avea numai un rol psihologic, ci constituia articularea însăși a scenei; ea constituia de fapt baza stilului cinematografic. Cu o cameră așezată prea aproape sau prea departe se poate pune în evidență sau se poate rata un efect. Cum economia de mișcare este foarte importantă, un actor nu poate fi pus să umble degeaba, fără un motiv precis, deoarece mersul nu e dramatic. Așadar, plasarea camerei are rostul de a crea compoziția și a permite actorului o intrare avantajoasă. Amplasarea camerei înseamnă accentul limbajului cinematografic. În principiu, nu se poate susține că un prim-plan accentuează mai puternic un joc de scenă decât un plan secund. Prim-planul e o chestiune de sentiment: în anumite cazuri printr-un plan secund se obțin efecte mai puternice.

Am să iau ca exemplu una din primele mele comedii, *Skating (Charlot la patinaj)*. Vagabondul își face apariția pe patinoar și începe să patineze, cu un picior în aer, alunecînd și rotindu-se, poticnindu-se și ciocnindu-se de oameni, făcînd tot felul de poze, ca pînă la urmă, să-i lase pe toți răsturnați pe spate în prim-plan, în timp ce el se îndreaptă spre fundul patinoarului; silueta lui se micșorează pe măsură ce se îndepărtează, pînă cînd se oprește să contemple printre spectatori, plin de nevinovăție, ravagiile pe care le-a provocat. Silueta pierdută în depărtare a vagabondului devine astfel mai hazlie decât ar fi fost în prim-plan.

Cînd am început să pun în scenă primul meu film, nu eram atît de sigur pe mine cum credeam; ba chiar am intrat în panică. Dar cînd Sennett a văzut rezultatul primei zile de turnare, m-a liniștit. Filmul se numea *Caught in the Rain (Charlot și somnambula)*. Nu era o capodoperă, dar avea mult haz și a însemnat un adevărat triumf. După ce am terminat, m-am grăbit să aflu părerea lui Sennett. L-am așteptat la ieșirea din sala de proiecție.

— Ei, ești pregătit să începi alt film? îmi spuse.

Din ziua aceea mi-am scris și mi-am regizat singur toate comedile. Ca să mă încurajeze, Sennett mi-a oferit o primă de douăzeci și cinci de dolari de film.

Acum, practic, mă adoptase și mă invita la cină în fiecare seară. Discuta cu mine scenariile celorlalte trupe, iar eu îi sugeram tot felul

de idei năstrușnice de care îmi dădeam seama că erau prea personale pentru a fi înțelese de public. Dar Sennett ridea și le accepta.

Cînd asistam la o vizionare cu public a filmelor mele, reacția spectatorilor era alta. Preamătul ce străbătea asistența la anunțarea unei comedii Keystone, chiotele de bucurie provocate de simpla mea apariție pe ecran, mă făceau fericit. Eram preferatul publicului : nu doream altceva decît să continui acest fel de viață, împreună cu gratificația, cîștigam două sute de dolari pe săptămîină.

De cînd eram atît de ocupat, nu mai aveam timp pentru Alexandria Bar și nici pentru sarcasticul meu prieten, Elmer Ellsworth. L-am întîlnit totuși pe stradă, peste cîteva săptămîni.

— Ia ascultă, mi se adresează el, ți-am văzut filmele de curînd și, pe legea mea, ești grozav ! Ai ceva cu totul diferit de toți ceilalți ! Și să știi că nu glumesc. Ești plin de haz ! De ce n-ai spus așa de la început ?

Bineînțeles, după aceea am devenit prieteni buni.

Am învățat multe la Keystone, după cum și Keystone a învățat multe de la mine. Pe-atunci se știa puține lucruri despre tehnică, despre arta și mișcarea scenică pe care eu le aduceam din teatru. După cum nu se știa mare lucru nici despre pantomima naturală. Blocînd o scenă, un regizor se afla cu trei-patru actori aliniați ostentativ în fața aparatului și, cu gesturi mari, se mima : „Vă cer mina filicei dumneavoastră”, arătîndu-se pe sine, ducînd apoi mina la inelar și arătînd în fine spre tinăra fată. Această mimică n-avea nimic comun cu subtilitatea și nu făcea de loc impresie, așa încît, prin contrast, eu ieșeam în evidență. În acele prime filme, știam că beneficiaz de multe avantaje și că, asemenea unui geolog sint pe cale să pătrund într-un domeniu bogat și neexplorat încă. A fost, fără îndoială, perioada cea mai captivantă din cariera mea, căci mă aflam în preajma unei descoperiri minunate.

Succesul îți atrage simpatii și m-am împrietenit cu toată lumea la studio. Eram „Charlie” pentru figuranți, pentru mașiniști, pentru garderobiere și pentru operatori. Fără să fiu adeptul unei intimități exagerate, acest lucru îmi făcea plăcere, căci știam că familiaritatea celor din jur se datora succesului.

Aveam acum încredere în ideile mele, și asta mulțumită lui Sennett care, deși era la fel de neinstruit ca și mine, avea încredere în gustul meu însuflîndu-mi și mie siguranța lui. Maniera lui de lucru mi-a dat curaj. Fraza pe care mi-o spusese în prima zi cînd sosisem la studio : „Noi nu aveam scenariu ; pornim de la o idee și urmăm desfășurarea logică a evenimentelor”, îmi stimulase imaginația.

..

Datorită acestei metode de creație, realizarea filmelor mi se părea pasionantă. În teatru eram silit să fac mereu același lucru în fiecare seară ; după ce rolurile și jocul de scenă erau repetate și puse la punct, arareori se mai încerca ceva nou. Singurul imbold în teatru era grija de a nu da un spectacol prost. În cinema, erai mai liber. Filmele îmi insu-

flau o dorință de aventură. „Cum ți se pare ideea asta ?” spunea Sennett sau : „E o inundatie pe Main Street, în centru.” Asemenea remarci constituiau punctul de plecare al unei comedii Keystone. Acest spirit de improvizație era de-a dreptul minunat : însemna o provocare a propriului tău simț creator. Era atât de liber, atât de ușor : nici literatură, nici autori, ci numai o idee în jurul căreia se improvizau gaguri, apoi piesa se lega încetul cu încetul.

În *His Prehistoric Past* (*Charlot om preistoric*), de pildă, începeam un gag care marca intrarea mea în scenă. Apăream înveșmîntat într-o blană de urs, ca omul preistoric și tot cercetînd peisajul, mă apucam să smulg cîte un fir din blană ca să-mi umplu pipa. Această idee era suficientă pentru a declanșa o poveste preistorică, în care se găseau de toate, dragoste, rivalitate, lupte și urmăriri. Iată care era metoda noastră de lucru la Keystone.

Pot să stabilesc cu precizie momentul cînd am simțit pentru prima oară dorința de a adăuga filmelor mele o nouă dimensiune în afara celei comice. Jucam într-un film intitulat *The Janitor* (*Charlot portar*), o scenă în care directorul mă concediază. Implorîndu-l să-i fie milă de mine și să mă lase să rămîn, am început să-i explic prin gesturi că am o familie grea, cu mulți copii mici. Cu toate că mă prefăceam, Dorothy Davenport, o bătrînă actrișă, stătea la marginea platoului urmărind scena și, în timpul repetiției, uitîndu-mă la ea, am observat cu surprindere că avea ochii plini de lacrimi.

— Știu că ar trebui să fie comic, spuse ea, dar mie îmi vine să plîng, ce să fac ?

Ea îmi confirma un lucru pe care-l presimțeam deja : aveam darul să stîrnesc și lacrimile și risul.

Atmosfera „virilă” din studio ar fi fost aproape insuportabilă fără o influență fermecătoare. Prezența lui Mabel, fără îndoială, umplea studioul de strălucire. Era deosebit de frumoasă, cu ochi mari cu pleoape grele, buze pline ce se ridicau delicat la colțuri, exprimînd umor și tot felul de indulgențe. Era veselă și fără mofturi, camaradă desăvîrșită, amabilă și darnică și toată lumea o adora.

Se vorbea de generozitatea de care dădea dovadă față de copilul garderobierei, de fetele pe care le juca operatorilor. Mabel ținea la mine ca o soră, căci pe vremea aceea era foarte îndrăgostită de Mack Sennett. Datorită lui Mack, o vedeam des pe Mabel ; cinam toți trei, după care Mack adormea în holul hotelului, iar noi intram o oră într-un cinematograf sau într-o cafenea, apoi ne întorceam și-l trezeam. S-ar fi putut crede că o asemenea apropiere se va transforma cu timpul într-o idilă, dar nici vorbă ; am rămas, din păcate, numai prieteni buni.

O dată totuși, cînd Mabel, Roscoe Arbuckle și cu mine apăream la o gală de binefacere la un teatru din San Francisco, eu și Mabel am fost gata să ne îndrăgostim unul de altul. Era o seară strălucitoare și toți trei am avut mare succes. Mabel își lăsase haina în cabină și m-a rugat să i-o aduc. Arbuckle împreună cu ceilalți așteptau jos într-o mașină. O clipă am fost singuri. Radia de frumusețe și punîndu-i etola de blană pe umeri, am sărutat-o și ea mi-a răspuns. Am fi putut merge mai

departe, dar eram așteptați. Puțin mai târziu am încercat să relau acest început de aventură, dar degeaba.

— Lasă Charlie, îmi spuse ea zîbind, nu sînt genul tău și nici tu nu ești genul meu.

Cam în aceeași perioadă Diamond Jim Brady sosi la Los Angeles ; Hollywood era pe atunci într-o stare embrionară. Sosi împreună cu Dolly Sisters și soții lor și organiză niște recepții somptuase. La un dîneu oferit la Alexandria Hotel, se aflau gemenele Dolly cu soții lor, Carlotta Monterey, Lou Tellegen, partenerul Sahrei Bernhardt, Mack Sennett, Mabel Normand, Blanche Sweet, Nat Goodwin și mulți alții. Gemenele Dolly erau de o mare frumusețe. Ele două, soții lor și Diamond Jim Brady erau aproape nedespărțiți ; tovărășia lor era uimitoare.

Diamond Jim era tipul americanului fără pereche, și era ca un John Bull cumsecade. În acea primă seară nu-mi venea să-mi cred ochilor, căci butonii lui de la manșetă și de la plastron erau din diamante, fiecare fiind mai mare decît o monedă de un șiling. Cîteva seri după aceea am cînat la Nat Goodwin's Café, pe chei, cînd Diamond Jim arboră garnitura de smaralde, cu pietre cît o cutie de chibrituri. Am crezut mai întîi că e vorba de o glumă și, naiv, l-am întrebat dacă sînt veritabile. Mi-a răspuns că da.

— Dar, am remarcat eu uimit, sînt fabuloase.

— Dacă vrei să vezi smaralde frumoase, privește aici, răspunse.

Și-a ridicat jiletca, lăsînd să se vadă o curea de mărimea celei făcute pentru marchizul de Queensberry pentru campionatul de box, în întregime bătută cu cele mai mari smaralde pe care le văzusem vreodată. Mi-a spus cu mîndrie că avea zece asemenea garnituri de pietre prețioase și le schimba în fiecare seară.

Era în 1914, aveam douăzeci și cinci de ani, mă aflam în floarea tinereții, îndrăgostit de munca mea, nu numai pentru succesul pe care mi-l oferea, ci și pentru că aveam prilejul să întîlnesc toate vedetele de cinema — fiind rînd pe rînd preferatul uneia din ele : Mary Pickford, Blanche Sweet, Miriam Cooper, Clara Kimball Young, surorile Gish și altele, toate frumoase ; era într-adevăr minunat să te afli în preajma lor.

Thomas Ince organiza petreceri cu fripturi la frigare și baluri la studioul lui, care se afla într-o regiune nelocuită, la nord de Santa Monica, pe țărmul Pacificului. Ce nopți minunate : tinerețea și frumusețea dansînd în accentul unei muzici tinguioase pe o estradă în aer liber, în zgomotul lin al valurilor ce se spîrgeau pe țărmul din apropiere !

Peggy Pierce, o fată deosebit de frumoasă, cu trăsături fine, cu gîtul de un alb strălucitor și o siluetă încîntătoare, a fost prima după care mi s-a topit inima. Nu și-a făcut apariția la Keystone decît la trei săptămîni după sosirea mea, căci avusese gripă. Dar din clipa cînd ne-am întîlnit, ne-am îndrăgosit unul de celălalt. Cît de romantice erau diminețile în care porneam la lucru cu gîndul că am s-o văd !

Duminica o vizitam la părinții ei. Fiecare seară, cînd ne întîlneam, era o mărturisire de dragoste, după cum în fiecare seară, la despărțire, în sufletele noastre se dădea o luptă grea. Într-adevăr, Peggy mă iubea, dar cauza era pierdută. Ea a rezistat și a continuat să reziste pînă cînd,

deznădăjduit, am renunțat. În vremea aceea nu doream să mă însor cu nimeni. Libertatea era o aventură prea frumoasă. Nici o femeie nu era la înălțimea imaginii nedeslușite pe care o aveau în minte.

Fiecare studio era ca o familie. Filmele se realizau într-o săptămână, pentru un lung metraj era nevoie de cel mult trei-patru săptămâni. Lucram la lumina zilei și de aceea ne instalasem în California : beneficiam în mod sigur de nouă luni însorite pe an.

Proiectoarele Klieg și-au făcut apariția prin 1915 : dar la studiourile Keystone nu s-au folosit niciodată căci dădeau o lumină inegală, nu erau atât de clare ca lumina soarelui, iar reglarea lor era anevoioasă. Turnarea unei comedii Keystone dura rareori mai mult de-o săptămână : ba chiar una am realizat-o într-o singură după amiază : filmul intitulat *Twenty Minutes of Love* (Charlot și ceasul), care era un lung hohot de ris de la un capăt la altul. *Dough and Dynamite* (Charlot brutar), un film de mare succes, a fost turnat în nouă zile și a costat o mie opt sute de dolari. Și cum depășisem bugetul de o mie de dolari care însemna maximum pentru o comedie Keystone, am pierdut cu această ocazie grațificatia de douăzeci și cinci de dolari. Singurul mod pentru studiourile Keystone de a-și recupera cheltuielile, îmi explică Sennett, era de a transforma filmul meu într-unul de două bobine ; ceea ce s-a și făcut, cu o rețetă de peste o sută treizeci de mii de dolari în primul an.

...

Aveam acum mai multe filme de succes la activul meu, printre care *Twenty Minutes of Love*, *Dough and Dynamite*, *Laughing Gas* (Charlot dentist) și *The Stage Hand* (Charlot mașinist). Cam în același timp Mabel și cu mine am fost vedetele unui mare film cu Marie Dressler. Era o plăcere să lucrezi cu Marie, dar filmul nu mi s-a părut prea bun. Am fost cît se poate de fericit să mă întorc la regie.

I-l recomandasem pe Sydney lui Sennett ; cum numele de Chaplin devenise deja celebru, s-a arătat cît se poate de bucuros să-și anexeze un alt membru al familiei noastre. Sennett i-a semnat un contract pe un an, cu două sute de dolari pe săptămână, ceea ce însemna cu douăzeci și cinci de dolari peste ce câștigam eu. Sydney și soția lui, recent debarcați din Anglia, sosiră la studio chiar în momentul cînd eu plecam să fac niște filmări exterioare. Seara am cinat împreună. L-am întrebat cum merg filmele mele în Anglia.

Înainte chiar de a se face publicitate în jurul numelui meu, îmi spuse el, numeroși artiști de music-hall îi vorbiseră cu entuziasm despre un nou actor american de cinema pe care-l văzuseră. Mi-a mai povestit că înainte de a vedea vreuna din comedile mele, telefonase la Centrala Filmului pentru a ști cînd aveau să ruleze ; aflindu-se cine este, a fost invitat să vizioneze trei dintre ele. Stătea singur în sală și se prăpădea de ris.

— Ce crezi despre tot ce-am realizat aici ? l-am întrebat.

Sydney nu se arătă prea surprins.

— Știam eu că ai să faci un lucru bun, spuse el plin de încredere.

Mack Sennett era membru la Athletic Club din Los Angeles, ceea ce îi permitea să ofere un permis de membru temporar unui prieten, și mi-a dat mie unul. Era cartierul general al tuturor celibatarilor și oamenilor de afaceri din oraș, un club elegant cu o sufragerie imensă și saloane la etajul întâi, unde seara aveau acces și doamnele, precum și un bar.

Eu ocupam o cameră spațioasă pe colț la ultimul etaj, cu pian și o mică bibliotecă, avându-l vecin pe Mose Hamberger, proprietarul marilor magazine May (cele mai importante din Los Angeles). Viața era foarte ieftină pe vremea aceea : plăteam doisprezece dolari pe săptămână pentru cameră ; pentru aceeași sumă aveam acces la toate înlesnirile pe care clubul le oferea membrilor săi, săli de gimnastică bine echipate, piscine și un serviciu remarcabil. Duceam așadar un trai îmbelșugat cu șaptezeci și cinci de dolari pe săptămână, socotind și tratațile și cîte un dineu pe care le ofeream din cînd în cînd.

La club domnea un spirit de camaraderie pe care nici declarația de război din 1914 n-a reușit să-l risipească. Toată lumea credea că războiul se va sfîrși în șase luni ; faptul că avea să dureze patru ani, așa cum prezicea lordul Kitchener, părea de-a dreptul ridicol. Ba chiar destul de mulți se arătau mulțumiți că se declarase războiul, căci aveau să le arate ei nemților. Rezultatul nici nu se punea la îndoială : englezii și francezii îi vor bate măr în șase luni. Dar războiul nu începuse cu adevărat și California era departe de teatrul operațiunilor.

Cam tot atunci Sennett începu să vorbească despre reînnoirea contractului și dorea să afle care ar fi condițiile mele. Știam destul de bine de ce popularitate mă bucuram, dar în același timp știam și cît de efemeră e și eram convins că, în ritmul în care mergeam, într-un an n-aș mai fi avut nici o idee nouă ; trebuia așadar să profit cît mai era timp.

— Vreau o mie de dolari pe săptămână ! am spus prevăzător.

Sennett se îngrozî.

— Dar nici eu nu cîștig atîta, spuse el.

— Știu, i-am răspuns, dar publicul nu face coadă la casă cînd vede pe afiș numele dumitale așa cum face pentru mine.

— Se poate, ripostă Sennett, dar fără sprijinul organizării noastre n-ai face nimic. Apoi mă puse în gardă : — Uite ce s-a întîmplat cu Ford Sterling.

Și era adevărat, căci Ford nu făcuse o carieră prea strălucită de cînd părăsise studiourile Keystone. Dar i-am spus lui Sennett :

— Tot ce-mi trebuie ca să fac o comedie este un parc, un polițist și o fată frumoasă.

Intr-adevăr, cam cu atîta realizasem cîteva din filmele mele cele mai izbutite.

Între timp, Sennett le telegrafiasse lui Kessel și Bauman, asociații lui, cerîndu-le părerea cu privire la contractul și pretențiile mele. Cîteva zile mai tîrziu, Sennett veni cu propunerea următoare :

— Uite ce e, mai ai încă patru luni pînă la expirarea contractului. Îl distrugem pe acesta și-ți dăm cinci sute de dolari acuma, șapte sute anul viitor și o mie cinci sute în anul care vine. Vei avea astfel cei o mie de dolari pe săptămînă pe care-i dorești.

— Mack, i-am spus, inversează te rog cifrele, dă-mi o mie cinci sute în primul an, șapte sute în al doilea și cinci sute în al treilea. Așa accept !

— Dar e o nebunie !

Și n-am mai vorbit despre un nou contract.

. * .

Mai aveam numai o lună la Keystone și nici o altă companie nu-mi făcuse vreo ofertă. Incepeam să mă neliniștesc și cred că Sennett își dădea seama și căuta să câștige timp. De obicei, venea la mine după ce terminam câte un film și mă îndemna rizind să încep un altul ; acum, deși nu mai făcusem nimic de două săptămâni, mă ocolea. Era politicos, dar distant.

Cu toate acestea, nu-mi pierdeam încrederea. Dacă nimeni nu-mi făcea vreo ofertă, aveam să mă instalez pe contul meu. De ce nu ? Eram sigur de mine, liber. Îmi amintesc exact momentul când am simțit încolțindu-mi în minte această certitudine : semnam tocmai un bon de achiziții pentru recuzită, rezemat de peretele studioului.

Cît despre Sydney, după ce se angajase la Keystone, făcuse câteva filme de succes. Unul din ele care a bătut toate recordurile din lume în ce privește rețeta, a fost *The Submarine Pirate*, în care, datorită camerei, Sydney obținuse efecte extraordinare. Văzînd succesul lui, l-am întrebat dacă nu vrea să ne asociem și să întemeiem propria noastră companie.

— Nu ne trebuie decît un aparat și un teren viran, am spus eu.

Dar Sydney era conservator în fond. Se temea să nu-și asume un risc prea mare.

— De altfel, adăugă el, nici nu-mi vine să renunț la un salariu mai bun decît tot ce am cîștigat vreodată în viață.

Așa încît a mai rămas la Keystone încă un an.

Într-o zi am primit un telefon de la Carl Laemmle de la Universal Company. Era gata să-mi ofere doisprezece cenți pentru fiecare treizeci de centimetri de peliculă și să-mi finanțeze filmele, dar cum refuza să-mi dea un salariu de o mie de dolari pe săptămînă, convorbirea noastră n-a avut nici un rezultat.

Un tînăr pe nume Jess Robbins, reprezentînd Compania Essanay, mi-a spus că auzise vorbindu-se că ceream o primă de zece mii de dolari înainte de semnarea contractului, precum și o mie două sute cincizeci de dolari pe săptămînă. Auzeam pentru prima oară așa ceva. Nici nu-mi trecuse vreodată prin minte să cer o primă de zece mii de dolari pînă cînd nu-l auzisem pe el, dar din acea fericită clipă a devenit o idee fixă pentru mine.

Seara l-am invitat pe Robbins la masă și l-am lăsat să vorbească. Mi-a explicat că era trimis direct de domnul G. M. Anderson, numit și Bronco Billy, de la Compania Essanay și asociatul domnului George G. Spoor ; avea misiunea să-mi propună o mie două sute cincizeci

de dolari pe săptămână, dar nu era sigur în ce privește prima. Am ridicat din umeri.

— Iată ce mi se întâmplă cu mulți din confrății dumitale, am spus eu. Vin cu fel de fel de propuneri frumoase, dar nu vor să dea nici un ban.

Puțin mai târziu, îi telefonă lui Anderson, la San Francisco, spunându-i că târgul era încheiat, dar că ceream o primă de zece mii de dolari la semnarea contractului. Se întoarse încântat.

— Afacerea e încheiată, mă înștiință el și mâine aveți cei zece mii de dolari.

Eram fericit. Mi se părea prea frumos ca să fie adevărat. Și era într-adevăr, căci a doua zi Robbins îmi înmână un cec de numai șase sute de dolari, explicându-mi că domnul Anderson urma să vină el însuși la Los Angeles și că povestea cu cei zece mii de dolari o va rezolva el. Anderson sosi plin de entuziasm și încredere cu privire la contract, dar nici urmă de cei zece mii de dolari.

— Asociatul meu, domnul Spoor, va avea grijă de asta când vom sosi la Chicago.

Deși o bănuială începu să-mi încolțească în minte, am preferat să n-o iau în seamă și să-mi păstrez optimismul. Mai aveam două săptămâni de stat la Keystone. A fost un chin să-mi termin ultimul film, *His Prehistoric Past* (*Charlot om preistoric*), căci mi-era greu să mă concentrez cu atâtea proiecte care mi se perindau prin fața ochilor. Cu toate acestea, am izbutit în cele din urmă să duc filmul până la capăt.

11

ERA SFÎȘIETOR pentru mine să părăsesc studiourile Keystone, căci mă atașasem de Sennett și de toți ceilalți. Nu mi-am luat rămas bun de la nimeni, n-am putut. Totul s-a petrecut într-un mod neîndurător de simplu. Am terminat montajul filmului sîmbătă seara, iar luna următoare am plecat cu domnul Anderson la San Francisco, unde ne aștepta Mercedesul său verde, nou-nouț. N-am făcut decît o scurtă oprire să dejunăm la St Francis Hotel, apoi am pornit spre Niles unde se afla mi-eul studio al lui Anderson ; acolo își turna el seria de western-uri cu Bronco Billy pentru compania Essanay. (Essanay era transcrierea fonetică a inițialelor lui Spoor și Anderson.)

Niles se afla la o oră depărtare de San Francisco cu automobilul și era situat de-a lungul căii ferate. Era un orășel cu o populație de patru sute de locuitori care se ocupau mai ales cu creșterea vitelor și cultivarea lucernei. Studioul se afla în plin cîmp, la șase kilometri și mai bine depărtare de orășel. Cînd l-am văzut, am simțit că mi se strînge inima, căci nimic nu putea fi mai descurajant. Avea acoperișul de sticlă, ceea ce îl făcea extrem de călduros în timpul verii. Anderson îmi spusese că studiourile din Chicago vor fi mai pe placul meu și mai bine echipate pentru comedii. N-am rămas decît o oră la Niles, pentru ca Anderson să rezolve anumite treburi cu colaboratorii săi. Ne-am întors apoi la San Francisco de unde am luat trenul pentru Chicago.

Îmi plăcea Anderson ; avea un farmec deosebit. În tren a avut grijă de mine ca un frate, cumpărîndu-mi pe drum bomboane și reviste. La patruzeci de ani, era timid și tăcut, iar cînd am început să discutăm afaceri, a declarat cu mîrinimie : „Lasă, nu-ți face griji ! O să fie bine !” Nu prea știa ce să spună și părea foarte preocupat. Dar simțeam că în fond era un vulpoi bătrîn.

Călătoria s-a dovedit foarte interesantă. În tren erau trei oameni pe care i-am observat pentru prima oară la vagon-restaurant. Doi dintre ei arătau bine, dar al treilea, un tip necioplît, cu o figură comună, părea că n-are ce căuta printre ei. Era ciudat să-i vezi cînînd împreună. Ne-am spus că primii doi trebuie să fie ingineri, iar cel ponosit, vre-un muncitor necalificat. Cînd am părăsit vagonul-restaurant, unul din ei a venit în compartimentul nostru să se prezinte. Ne-a explicat că era șeriful din St Louis și că-l recunoscuse pe Bronco Billy. Escorta un criminal de la închisoarea din San Quentin înapoi la St Louis, unde urma să fie spînzurat, dar cum nu putea să lase prizonierul singur, ne întrebă dacă n-am fi dispuși să venim noi în compartimentul lor să-l cunoșteam pe procurorul de district.

— M-am gândit că ați dori să cunoașteți împrejurările acestei întâmplări. Omul ăsta avea un cazier foarte încărcat. Când inspectorul l-a arestat la St Louis, a cerut voie să urce în camera lui să-și ia niște haine în valiză; în timp ce-și scotocea printre lucruri, s-a întors brusc cu un revolver în mână, l-a doborât pe inspector și a fugit în California unde a fost prins cu ocazia unei spargerii și condamnat la trei ani închisoare. La ieșire, procurorul de district și cu mine îl așteptam. E lucru hotărât: va fi spânzurat, încheie el satisfăcut.

Anderson și cu mine l-am urmat în compartimentul lor. Șeriful era un bărbat înedat și jovial, cu zîmbetul pe buze și o lucire ironică în ochi. Procurorul de district era mai serios.

— Luați loc, spuse șeriful după ce ne prezentase colegului său. Apoi se întoarse către prizonier: — Iar acesta e Hank. Îl ducem îndărăt la St Louis unde are niște probleme.

Hank rîse ironic, dar nu făcu nici un comentariu. Era înalt de un metru optzeci și părea să aibă aproape cincizeci de ani. Dădu mîna cu Anderson spunînd:

— Te-am văzut de multe ori, Bronco Billy și pe legea mea că le vezi grozav să minulești pistolul și să pui la cale un atac cu mîna armată.

În schimb, pe mine nu mă prea știa, zise el. Era de trei ani la San Quentin „și multe se întîmplă afară, de care habar n-ai.”

Cu toate că discuția era însuflețită, exista o anumită tensiune latentă, greu de suportat. Nu știam ce să răspund, așa încît mă mulțumeam să zîmbesc la vorbele șerifului.

— E grea viața, spuse Bronco Billy.

— Da, continuă șeriful, dar noi căutăm s-o mai îndulcim. Și Hank știe asta.

— Ba bine că nu, spuse Hank răstit.

Șeriful începu pe un ton moralizator.

— Așa i-am spus și eu lui Hank atunci cînd a ieșit de la San Quentin. L-am lămurit că dacă se poartă cum trebuie cu noi, o să ne purtăm și noi bine cu el. Nu vrem să folosim cătușele sau să facem zarvă; n-are decît o piedică.

— Cum o piedică? am întrebat.

— N-ați văzut niciodată? spuse șeriful. Ia ridică pantalonul, Hank.

Hank își suflecă partea de jos a pantalonului și văzurăm un fel de brățară dintr-o placă de nichel de vreo doisprezece centimetri lungime și șapte sau opt centimetri grosime, care-i strîngea glezna și cîntărea cam douăzeci de kilograme. Așa am ajuns să discutăm despre ultimul tip de asemenea aparate: șeriful ne-a explicat că acesta avea un strat de cauciuc în interior, ca să-i fie mai ușor prizonierului.

— Doarme cu ea? am întrebat.

— Hm, depinde, spuse șeriful aruncînd o privire furișă spre Hank. Hank zîmbi fioros și enigmatic.

Am stat cu el pînă la ora cînei și în cursul zilei am ajuns să vorbim despre felul cum fusese arestat Hank pentru a doua oară. Prin schimburile de informații între penitenciare, povesti șeriful, primiseră

fotografii și amprente digitale și așa au ajuns la convingerea că Hank era omul lor. De aceea se aflau în fața închisorii din San Quentin în ziua când Hank urma să fie eliberat.

— Da, spuse șeriful, cu ochii mici, scăpărători, privindu-l pe Hank, așteptam pe trotuarul din față. Curînd Hank ieși pe ușa laterală a porții închisorii.

Șeriful se frecă la nas, întinse cu un aer viclean degetul în direcția lui Hank și spuse încet cu un rînjit diabolic :

— Mi se pare că ăsta-i omul nostru !

Anderson și cu mine îl ascultam fascinați.

— Am încheiat așadar un pact, spuse șeriful, că dacă se poartă corect cu noi, va fi bine tratat. L-am poftit să ia micul dejun și i-am oferit jumări cu șuncă și prăjituri. Și uite-te la el cum călătorește cu clasa întâi. E oricum mai bine decît să-l luăm tare, cu lanțuri și cătușe.

Hank zîmbi și mormăi :

— Aș fi putut să protestez împotriva extrădării mele dacă voiam.

Șeriful îl străpunse cu o privire de ghiată :

— Nu ți-ar fi folosit prea mult, spuse el încet. N-ai fi cîștigat decît puțin timp. Nu-i mai bine să călătorești confortabil cu clasa întâi ?

— Ba cum să nu, răspunse Hank cu vocea sugrumată.

Pe măsură ce ne apropiam de locul unde urma să coboare, Hank începu să vorbească aproape cu afecțiune despre închisoarea din St Louis. Era destul de bucuros că avea să se înfățișeze dinaintea celorlați deținuți :

— Cînd mă gîndesc la ce-au să-mi facă gorilele alea cînd am să apar în fața tribunalului lor ! Au să-mi umfle desigur tot tutunul și țigările.

Relațiile dintre șerif, procurorul de district și Hank aminteau de dragostea matadorului pentru taurul pe care îl va ucide. Cînd au coborît din tren, era ultima zi a lunii decembrie și, la despărțire, șeriful și avocatul districtului ne-au urat un an nou fericit. Hank ne strînse și el mina, spunîndu-ne ironic că toate lucrurile bune au un sfîrșit. Nu prea știam cum să ne luăm rămas bun de la el. Făptuise desigur o crimă plină de lașitate și cruzime și totuși m-am pomenit urîndu-i noroc în timp ce cobora schiopătînd din tren, tirîndu-și greutatea de la picior. Mai tirziu am aflat că fusese spînzurat.

. . .

La Chicago, am fost primiți de directorul studioului, dar Spoor nu era acolo. Domnul Spoor, ne spuse el, e plecat într-o călătorie de afaceri și nu se va întoarce decît după Anul nou. Lipsa lui Spoor nu prea avea mare importanță în momentul acela, deoarece nimic deosebit nu se petrecea la studio pînă după întîi ianuarie. Între timp, am petrecut revellionul împreună cu Anderson, soția și familia lui. În ziua de Anul nou, Anderson plecă în California, asigurîndu-mă că îndată ce Spoor va reveni, se va ocupa de toate, inclusiv de prima mea de zece mii de dolari. Studioul se afla în cartierul industrial și era limpede că

pe vremuri fusese un antrepozit. În dimineata cind m-am prezentat, nici Spoor nu sosisese și nici nu se primise vreo dispoziție cu privire la aranjamentele noastre financiare. Am înțeles numai decît că era ceva necurat la mijloc și că la birou se știa mai mult decît mi se spunea mie. Dar nu-mi făceam griji; eram sigur că un film bun va rezolva toate problemele. L-am întrebat așadar pe directorul studioului dacă știe că trebuie să primesc sprijinul întregului personal al studioului și că aveam mină liberă să folosesc toate mijloacele de care dispuneau.

— Sigur că da, răspunse el. Domnul Anderson ne-a lăsat instrucțiuni în acest sens.

— Atunci aș vrea să încep lucrul imediat, am spus.

— Foarte bine încuvîntă el. La etajul întâi o veți găsi pe șefa departamentului de scenarii, domnișoara Louella Parsons, care vă va da un text.

— Eu nu folosesc textele altora, mi le scriu singur, i-am întors-o eu.

Eram agresiv căci toți păreau nehotărîți, și lipsa lui Spoor mă irita; pe de altă parte, toți angajații studioului erau plini de importanță și circulau pe culoare ca niște funcționari de bancă, ducînd bonurile de recuzită de parcă lucrau la Guarantee Trust Company: aspectul administrativ era impresionant, dar nu și filmele pe care le produceau. La etaj, diferitele servicii erau despărțite ca niște ghișee de casierie. Ceea ce nu prea era menit să incite la idei creatoare. La ora șase, chiar dacă un regizor se afla în plină turnare, luminile se stingeau și toți plecau acasă.

A doua zi de dimineață, m-am prezentat la ghișeul actorilor.

— Am nevoie de actori, am spus pe un ton sec. Vă rog să-mi trimiteți cîțiva oameni din echipele dumneavoastră, care nu sînt ocupați.

Mi i-au prezentat pe cei care credeau ei că ar fi putut să-mi convină. Era un tip șasiu, pe nume Ben Turpin, care părea să cunoască toate dedesubturile și nu prea avea de lucru la Essanay în momentul acela. Mi-a plăcut de cum l-am văzut, așa încît l-am ales. Dar n-aveam vedetă feminină. După ce am convocat mai multe, am găsit o candidată care mi s-a părut mai acceptabilă: o tinăra destul de frumoasă care fusese angajată de curînd. Dar nu era chip să obțin nici o reacție din partea ei. Era atît de necorespunzătoare, încît am renunțat și i-am dat drumul. Cu mulți ani mai tîrziu, Gloria Swanson mi-a spus că ea era fata și deoarece avea veleități de mare actriță și detesta comedia burlescă, jucase prost anume.

Francis X. Bushman, care pe atunci era o vedetă foarte populară la Essanay, a înțeles că nu-mi plăcea să lucrez acolo.

— Văd eu ce crezi despre studio, îmi spuse el, dar este exact invers.

Dar nu era de loc așa, nu-mi plăcea studioul și nu-mi plăcea nici cuvîntul invers. Și toate mergeau din ce în ce mai rău. Cînd am cerut să văd probele, mi s-a proiectat originalul negativ, pentru a nu se mai cheltui cu copia. Aceasta m-a umplut de groază. Iar cînd le-am cerut să facă o copie pozitivă, au protestat de parcă aș fi vrut să-i aduc la sapă

de lemn. Aveau un aer infatuat și se arătau foarte mulțumiți de ei înșiși. Cum erau printre primii care intraseră în industria cinematografică, protejați fiind de anumite brevete care le acordau un monopol, prea puțin se îngrijeau să facă filme bune. Degeaba alte companii contestau brevetele și realizau filme mai bune. Essanay continua cu îndrăzneală să distribuie în fiecare luni dimineața scenarii, de parcă ar fi jucat cărți.

Aproape terminasem primul meu film, intitulat *His New Job* (*Charlot debutează*), trecuseră două săptămâni și domnul Spoor tot nu-și făcuse apariția. Cum nu-mi promisem nici prima, nici salariul, i-am luat de sus.

— Da' unde-i domnul Spoor ăsta ? am întrebat la birou.

Funcționarii, stinjenți, n-au putut să-mi dea nici o explicație mulțumitoare. N-am încercat să-mi ascund disprețul și i-am întrebat dacă așa își tratau întotdeauna afacerile.

Ani de zile mai târziu Spoor mi-a povestit el însuși ce se întâmplase. Se pare că atunci când Spoor, care nu auzise încă vorbindu-se de mine, aflase că Anderson semnase un contract pe un an, cu o mie două sute de dolari pe săptămână și o primă de zece mii de dolari, scos din fire, i-a trimis acestuia o telegramă, întrebându-l dacă nu cumva își pierduse mințile. Iar când a aflat că Anderson mă angajase la risc, în urma recomandării lui Jess Robbins, îngrijorarea lui a crescut și mai mult. Cei mai buni actori de comedie pe care îi avea câștigau cel mult șaptezeci și cinci de dolari pe săptămână, iar filmele pe care le turnau abia acopereau cheltuielile. Așa se explica absența lui Spoor din Chicago.

Dar la întoarcere, s-a întâmplat să ia masa într-unul din marile hoteluri din Chicago împreună cu câțiva prieteni care, spre uimirea lui, l-au felicitat că mă angajase. Pe de altă parte, chiar atunci o publicitate neobișnuită se declanșase în jurul numelui lui Charlie Chaplin. S-a gândit să facă o încercare. A dat două zeci și cinci de cenți unui băiat de la hotel ca să mă cheme. Și în timp ce băiatul traversa holul strigând : „Domnul Charlie Chaplin e căutat”, lumea începu să se strângă, creîndu-se chiar o oarecare agitație. A fost primul semn pe care l-a avut cu privire la popularitatea mea. Al doilea se petrecuse la întreprinderea distribuitoare, în lipsa lui : a constatat că înainte chiar de a-mi începe filmul, se comandaseră șaiszeci și cinci de copii, fapt fără precedent, iar după ce l-am terminat, se vînduseră o sută treizeci de copii și cererile continuau să curgă. Numai decît s-a ridicat și prețul de la treisprezece la douăzeci și cinci de cenți pentru treizeci de centimetri de peliculă.

Cînd în fine Spoor și-a făcut apariția, am atacat problema salariului și a primei mele. Și-a cerut mii de scuze, explicîndu-mi că anunțase biroul să se ocupe de toate chestiunile financiare. Nu văzuse contractul, dar își închipuia că biroul era la curent. Această poveste de adormit copii m-a infuriat de-a binelea.

— Dar de ce vă temeți ? am spus laconic. Mai puteți încă rezilia contractul dacă doriți... de fapt, mi se pare că l-ați și desfăcut.

Spoor era un tip înalt și solid, cu vocea blîndă, aproape chipeș, dacă n-ar fi avut o expresie molatică și buza de sus care se sprijinea lacomă pe buza inferioară.

— Îmi pare foarte rău că vorbești așa, spuse el, dar cum știi desigur, Charlie, noi sîntem o firmă serioasă care ne onorăm întotdeauna contractele.

— Ei bine, pe acesta nu l-ați onorat, am replicat.

— Se aranjează numaidecît, spuse el.

— Nu sînt grăbit, am răspuns pe un ton sarcastic.

* * *

Putîn timp cît am stat la Chicago, Spoor a făcut tot posibilul ca să mă împace, dar n-am reușit niciodată să fiu cordial cu el. I-am explicat că nu-mi place să lucrez la Chicago și că dacă vroia să obțină rezultate, să aranjeze să lucrez în California.

— Vom face tot posibilul ca să fii mulțumit, spuse el. Vrei să mergi la Niles ?

Nu eram de fel încîntat de această perspectivă, dar îmi plăcea mai mult Anderson decît Spoor ; așa încît, după ce am terminat *Charlot debutează*, am plecat la Niles.

Bronco Billy își realiza acolo toate *western*-urile ; erau filme de o bobină pe care le turna într-o singură zi. Avea șapte subiecte pe care le relua fără încetare ; datorită lor cîștigase cîteva milioane de dolari. Lucra cînd avea poftă. Uneori era în stare să turneze șapte *western*-uri de cîte o bobină într-o săptămînă, apoi își lua o vacanță de șase săptămîni.

În jurul studioului de la Niles erau mai multe mici bungalouri californiene pe care Bronco Billy le construisese pentru actori și unul mare pe care-l ocupa el. Mi-a spus că dacă vreau, pot să stau și eu acolo. Am fost bucuros de această propunere. Locuind cu Bronco Billy, cow-boy-ul milionar care mă primise la Chicago în somptuosul apartament al soției lui, viața la Niles avea să mi se pară cel puțin suportabilă.

Era întineric cînd am intrat în bungaloul lui și, cînd am aprins lumina, am avut un adevărat șoc. Casa era goală și sinistă. În camera lui era un pat vechi de fier avînd la cîpătii un bec ce atîrna din tavan. O masă veche și șubredă cu un scaun alcătuiau restul mobilierului. Lîngă pat era o lădiță de lemn cu o scrumieră plină de mucuri de țigară. Camera destinată mie arăta cam tot așa, doar fără lădița de la cîpătii. Nimic nu funcționa. Sala de baie era într-un hal fără hal. Trebuia să lei o cană, s-o umpli la robinetul băii, ca să funcționeze toaleta. Aceasta era reședința lui G. M. Anderson, cow-boy-ul miliardar !

Am ajuns la concluzia că Anderson era un excentric. În ciuda averii sale, nu-l prea interesa luxul ; îi plăceau automobilele vopsite în culori vii, îi plăcea să lanseze boxeuri, să fie proprietar de teatru și să monteze comedii muzicale. Cînd nu lucra la Niles, își petrecea vremea la San Francisco, trăgînd la hoteluri modeste. Era un om ciudat, instabil, excentric și neastîmpărat, căruia îi plăcea viața singuratică ; și cu toate că avea la Chicago o soție și o fiică încîntătoare, le vedea rar. Fiecare își ducea viața lui.

Era supărător să treci mereu de la un studio la altul. Trebuia acum să organizez o nouă echipă, adică să găsesc un bun operator, un asistent de regie și o trupă în toată regula ; ultimul era lucrul cel mai greu dintre toate, deoarece nu prea aveam de ales la Niles. În afară de trupa de cow-boy a lui Anderson, se mai afla aici o echipă de comedie, fără un rost precis, care permitea companiei să funcționeze și acoperea cheltuielile când G. M. Anderson nu lucra. Această echipă număra doisprezece actori, majoritatea specializați în roluri de cow-boy. M-am aflat din nou în fața problemei de a găsi o fată frumoasă pentru rolurile de vedetă feminină. Căci eram nerăbdător să pornesc la lucru. Cu toate că n-aveam scenariu, am cerut să mi se implanteze un decor de cafenea. Când eram în criză de gaguri sau idei, o cafenea mă ajuta întotdeauna. În timp ce se construia decorul, am plecat la San Francisco împreună cu G. M. Anderson să căutăm o vedetă printre fetele din comedia sa muzicală și deși a fost o muncă plăcută, nici una din ele nu era fotogenică. Carl Strauss, un frumos și tânăr cow-boy germano-american care lucra cu Anderson, spuse că știe el o fată care merge uneori la Tate's Café pe Hill Street. N-o cunoștea personal, dar era drăguță și poate că proprietarul cafenelei îi știa adresa.

Domnul Tate o cunoștea foarte bine. Locuia împreună cu sora ei, căsătorită, era din Lovelock, Nevada și o chema Edna Purviance. Îndată am intrat în legătură cu ea și i-am dat întâlnire la St Francis Hotel. Era mai mult decât drăguță, era frumoasă. În timpul discuției părea tristă și gravă. Am aflat după aceea că suferise de curind o deziluzie sentimentală. Terminase colegiul și urmăse cursuri comerciale. Era tăcută și rezervată, avea niște ochi mari, minunați, dinți frumoși și o gură senzuală. Era atât de gravă încît mă întrebam dacă știe să joace sau dacă are umor. Am angajat-o totuși, cu această rezervă. Avea să aducă cel puțin un element decorativ în comedile mele.

A doua zi m-am întors la Niles, dar cafeneaua nu era gata și ceea ce se făcuse era groazinc și nefinisat. După ce am dat instrucțiuni pentru câteva modificări, am început să caut o idee. M-am gîndit la un titlu : *His Night Out (O noapte fără somn)* — un bețiv în căutare de distracții — era un bun început. Am adăugat o fîntînă lângă localul de noapte, socotind că-mi va folosi pentru niște gaguri și l-am luat pe Ben Turpin ca să mă secondeze. În prima zi de turnare, un actor din trupa lui Anderson mă invită la cină. Ne-a primit modest, cu sandviciuri și bere. Eram vreo douăzeci de persoane, printre care și Edna Purviance. După cină, unii se așezară să joace cărți, în timp ce alții stăteau de vorbă. Am ajuns să discutăm despre hipnotism și m-am lăudat că în șaiszeci de secunde eram în stare să hipnotizez pe oricine se afla în cameră. Eram atât de convingător încît aproape toată lumea m-a crezut, în afară de Edna.

A izbucnit în ris.

— Ce prostie ! Pe mine nimeni nu mă poate hipnotiza !

— Ba dimpotrivă, i-am răspuns, dumneata ești subiectul ideal. Pariez pe zece dolari că te adorm în șaiszeci de secunde.

— Foarte bine, răspunse Edna. Primesc pariul.

— Dar să știi : dacă n-ai să te simți tocmai bine după aceea, să nu-mi reproșezi... de fapt nu-i nimic grav.

Am încercat s-o așez ca s-o fac să renunțe, dar era hotărâtă. O femeie o rugă să nu se lase hipnotizată.

— Ești foarte imprudentă, i-a spus.

— Țin pariul, a stăruit Edna liniștită.

— Foarte bine, i-am răspuns. Te rog să te ridici în picioare, cu spatele bine rezemat de perete, departe de toată lumea, așa încît nimic să nu-ți distragă atenția.

Ea se supuse zimbînd ironic. Toți cei prezenți în odaie începură să privească tot mai interesați.

— Cineva să se uite la ceas, am cerut eu.

— Nu uita, spuse Edna, trebuie să mă adormi în șaiszeci de secunde.

— În șaiszeci de secunde vei fi complet fără cunoștință, i-am răspuns.

— Gata ! dădu semnalul cel care cronometra.

Am făcut îndată două-trei pase spectaculoase, privind-o drept în ochi. M-am apropiat apoi de ea vorbindu-i în șoaptă așa încît ceilalți să nu audă : „Prefă-te !“ apoi mi-am reluat pasele, spunînd :

— Ți vei pierde cunoștința... Ți pierzi cunoștința, ți-ai pierdut cunoștința !

Apoi m-am dat înapoi și ea a început să se ciatine. Am prins-o repede în brațe. Două persoane din asistență scoaseră un strigăt.

— Repede ! am spus. Să mă ajute cineva s-o culc pe canapea !

Cînd și-a revenit, s-a prefăcut mirată și a spus că se simte obosită. Cu toate că ar fi putut profita de situație dîndu-mă de gol, a renunțat în mod generos la triumful ei de dragul unei glume bune. Aceasta a făcut-o să cîștige în stima și afecțiunea mea și m-a convins că are umor.

A făcut patru comedii la Niles, dar cum studioul nu era suficient de bine înzestrat, nu m-am simțit nici la mine acasă și nici mulțumit acolo, așa încît i-am cerut lui Anderson să mă lase să plec la Los Angeles, unde existau condiții mai bune pentru a se realiza comedii. El a acceptat, dar și pentru alt motiv : eu monopolizam studioul care nu era destul de mare și nu avea personal suficient pentru trei echipe. A aranjat așadar închirierea unui mic studio la Boyle Heights, la Los Angeles, în plin centru.

În timp ce ne aflam acolo, doi tineri care tocmai debutau, au venit să închirieze și ei un studio ; se numeau Hal Roach și Harold Lloyd.

Cum valoarea comercială a comedilor mele creștea la fiecare film, Essanay începu să ceară condiții fără precedent, solicitînd directorilor de cinematografe minimum cincizeci de dolari pe zi locație pentru comedile mele de două bobine. Ceea ce însemna că percepea peste cincizeci de mii de dolari cu anticipație pentru fiecare film.

Intr-o seară, mă întorsesem la Stoll Hotel, unde trăsesem, un local modest dar nou și confortabil, cînd primesc un telefon urgent de la

Examiner, din Los Angeles. Mi se citește o telegramă sosită din New York cu următorul cuprins :

Oferim 25.000 dolari domnului Chaplin
pentru ca să apară cincisprezece minute în fiecare seară
timp de două săptămâni la Hipodromul din New York.
Aceasta nu-l va împiedica să turneze.

L-am chemat îndată la telefon pe G. M. Anderson, la San Francisco. Era tirziu și n-am putut să-l găsesc decât la ora trei dimineața. I-am vorbit de telegramă și i-am cerut să-mi acorde un concediu de două săptămâni ca să pot câștiga acești douăzeci și cinci de mii de dolari. I-am spus că aș putea începe o comedie în tren, în drum spre New York, iar acolo s-o termin. Dar Anderson refuză.

Fereastra odăii mele dădea spre curtea interioară a hotelului, așa încît, atunci cînd vorbea cineva, se auzea în toate camerele. Legătura telefonică era proastă și a trebuit să strig de mai multe ori :

— N-am de gînd să renunț la șansa de a câștiga douăzeci și cinci de mii de dolari în numai două săptămîni !

O fereastră se deschise deasupra mea și o voce strigă în gura mare :

— Termină o dată și du-te de te culcă, fanfaronule !

Anderson îmi spuse la telefon că dacă turnam pentru Essanay încă o comedie de două bobine, mi se vor plăti douăzeci și cinci de mii de dolari. A acceptat să vină la Los Angeles a doua zi, să-mi dea un cec și să semneze o înțelegere. După ce am terminat convorbirea am stins lumina și eram gata să adorm cînd, amintindu-mi de vocea care mă interpelase, m-am ridicat, am deschis fereastra și am strigat :

— Du-te dracului !

Anderson sosi la Los Angeles a doua zi cu un cec de douăzeci și cinci de mii de dolari, iar compania new-york-eză care-mi făcuse propunerea a dat faliment două săptămîni mai tirziu ; așa mi-a fost norocul.

Acum că mă aflam din nou la Los Angeles, eram mult mai fericit. Cu toate că studioul de la Boyle Heights se afla într-un cartier cam mohorit, îmi dădea posibilitatea să fiu aproape de fratele meu pe care îl vedeam uneori seara. Era tot la Keystone și contractul lui urma să expire cu o lună înaintea contractului meu la Essanay. Succesul meu luase asemenea proporții încît Sydney avea de gînd să se ocupe de acum înainte numai de afacerile mele. Popularitatea mea, după informațiile primite, creștea cu fiecare comedie. Deși știam ce succes am, după cozile din fața sălilor de cinematograf, nu-mi dădeam seama ce proporții luase în alte părți. La New York, în toate marile magazine, în drugstore-uri, se vindeau jucării și mici statuete întruchipînd personajul meu. Dansatoarele de la Ziegfield Folies creau numere à la Chaplin, pocîndu-se cu mustăți, pălărie melon, pantofi uriași și pantaloni largi, cîntînd un cîntec intitulat *Those Charlie Chaplin's Feet* (O, picioarele lui Charlie Chaplin).

Eram de asemenea copleșit de tot felul de propuneri comerciale cu privire la cărți, articole de îmbrăcăminte, luminări, jucării, țigări și

pastă de dinți. Teancurile de scrisori trimise de admiratori se îngrămădeau și ele, devenind o problemă. Sydney susținea că trebuie să se răspundă la toate, în ciuda cheltuielii pe care o implica angajarea unui secretar în plus.

Sydney îl sfătui pe Anderson să vîndă filmele mele în afara producției obișnuite. Nu era drept ca tot beneficiul să revină directorilor de cinematografe. Cu toate că Essanay vindea sute de copii după filmele mele, vînzarea se făcea după sistemul clasic de distribuire. Sydney sugera să se diferențieze tarifele, după numărul de locuri al sălilor. În felul acesta fiecare film putea să aducă o creștere a rețetei pînă la o sută de mii de dolari sau chiar mai mult. Lui Anderson i se părea imposibil acest lucru ; era împotriva politicii întregului trust Motion Picture ce grupa șaisprezece mii de săli, ale cărui reguli și metode de cumpărare erau imuabile ; puțini directori ar fi acceptat asemenea condiții.

La puțin timp după aceea, *Motion Picture Herald* anunță că Essanay renunțase la vechea sa metodă de vînzare și că, așa cum sugerasese Sydney, condițiile aveau să fie proporționale cu numărul de locuri al fiecărei săli. După cum prevăzuse Sydney, rețeta s-a ridicat la o sută de mii de dolari pentru fiecare din filmele mele. Această veste m-a făcut să ciulesc urechile. Cum eu nu încasam decît o mie două sute cincizeci de dolari pe săptămînă și făceam toată treaba de scenarist, de actor și de regizor, am început să mă plîng că muncesc din greu și că am nevoie de mai mult timp pentru a-mi realiza filmele. Aveam contract pe timp de un an și realizasem cîte o comedie la trei-patru săptămîni. Reacția de la Chicago nu se lăsa așteptată : Spoor sări într-un tren de Los Angeles și, ca încurajare, semnă un angajament, acordîndu-mi o primă de zece mii de dolari de film. Datorită acestui stimulent, sănătatea mea s-a ameliorat curînd.

Cam tot atunci, D. W. Griffith a realizat epopeea lui, *The Birth of a Nation* (*Nașterea unei națiuni*), devenind astfel cel mai mare regizor de film al timpului său : era incontestabil un geniu al cinematografului mut. Cu toate că stilul lui era melodramatic, uneori chiar excesiv și absurd, toate filmele lui Griffith aveau ceva original care le făcea demne de văzut.

De Mille făcuse un debut promițător cu *The Whispering Chorus* (*Corul șoptit*) și o versiune după *Carmen*, dar după *Male and Female* (*Bărbat și femeie*), n-a depășit niciodată nivelul intrigii de budoar. Am fost totuși atît de impresionat de versiunea lui după *Carmen* încît am făcut și eu o comedie burlescă de două bobine cu același subiect, ultimul meu film la Essanay. După plecarea mea, ei au adăugat la montaj tot ce suprimasem eu, făcînd un film de patru bobine, ceea ce m-a consternat și două zile am fost bolnav în pat. Deși era un act necinstit, mi-a fost de folos, deoarece ulterior am stipulat în toate contractele că după terminarea filmelor, nu mai admit nici o tăietură, extindere sau modificare.

Cum contractul meu se apropia de sfîrșit, Spoor sosi la Los Angeles cu o propunere pe care, declară el, nimeni n-ar fi putut-o concura. Urma să-mi dea trei sute cincizeci de mii de dolari dacă turnam două-

sprezece filme de două bobine, toate cheltuielile de producție urmînd să le suporte el. I-am răspuns că la semnarea oricărui contract ceream o primă de o sută cincizeci de mii de dolari, bani peșin. Astfel au luat sfîrșit discuțiile mele cu Spoor.

Viitorul, viitorul... viitorul minunat ! Încotro avea să mă îndrepte ? Perspectivele erau de-a dreptul uluitoare. Succesul și banii se năpusteau ca un torent ; era tulburător, înspăimîntător... dar minunat.

În timp ce Sydney se afla la New York pentru a examina diferite oferte, eu terminam *Carmen* și locuiam la Santa Monica într-o casă situată pe malul mării. Uneori, seara, luam masa la Nat Goodwin's Café la capătul debarcaderului de la Santa Monica. Nat Goodwin era socotit drept cel mai mare actor de comedie ușoară al scenei americane. Făcuse o strălucită carieră ca interpret al lui Shakespeare și apoi ca actor de comedie modernă. Fusesse prieten intim cu Sir Henry Irving, fusesse căsătorit de opt ori, de fiecare dată cu cîte o frumusețe renumită. Cea de-a cincea soție fusesse Maxine Elliot căreia îi zicea în glumă „senatorul roman”. „Dar era frumoasă și de o inteligență remarcabilă”, spunea. Era un om încîntător și cultivat, destul de vîrstnic, și înzestrat cu un profund simț al umorului ; acum nu mai juca. Cu toate că nu-l văzusem niciodată pe scenă, aveam cel mai mare respect pentru persoana și reputația lui.

Am devenit foarte buni prieteni și, în serile răcoroase de toamnă, ne plimbam pe malul oceanului. Această atmosferă tristă și melancolică accentua entuziasmul de care mă simțeam cuprins. Cînd a aflat că după terminarea filmului vreau să plec la New York, mi-a dat cîteva sfaturi excelente.

— Ai avut un succes remarcabil și te așteaptă o viață minunată dacă vei ști să te conduci... Cînd ai să fii la New York, evită Broadway-ul, evită publicul. Greșeala multor actori de succes este că vor să fie văzuți și admirați : acest lucru nu face decît să distrugă iluziile.

Avea o voce profundă și sonoră.

— Vei fi invitat peste tot, reluă el, dar nu primi. Alege-ți unul sau doi prieteni și mulțumește-te să-ți imaginezi restul. Mulți actori mari au comis greșeala să accepte toate invitațiile. John Drew, de pildă, era favoritul familiilor din înalta societate și mergea peste tot ; dar ei nu se duceau să-l vadă la teatru. Îl aveau în saloanele lor. Ai cucerit lumea și poți să continui tot așa dacă te ții de-o parte, încheie cu nostalgie.

Erau convorbiri minunate, puțin cam triste, în timp ce ne plimbam în asfințitul de toamnă pe țărmul pustiu. Nat, la sfîrșitul carierei, eu, la început.

Cum am terminat montajul la *Carmen*, mi-am umplut în grabă o valiză mică și am plecat direct din cabina mea să iau trenul de ora șase în direcția New York, trimițîndu-i o telegramă lui Sydney ca să-i comunic ora plecării și a sosirii.

Era un tren personal care făcea cinci zile pe drum. Stăteam singur într-un compartiment deschis — pe atunci nu mă cunoștea nimeni dacă nu eram machiat. Călea ferată trecea prin sud, prin Amarillo, Texas, unde am sosit pe la șapte seara. Hotărisem să mă rad, dar alți călători ocupaseră lavaboul înaintea mea așa încît a trebuit să aștept. Eram încă în maiou cînd ne-am apropiat de Amarillo. În timp ce intram în gară am fost surprins de o agitație neobișnuită. Aruncînd o privire pe fereastră lavaboului, am văzut o mulțime ce forfotea în gară. Steaguri și stindarde fluturau în toate părțile și pe peron erau așezate mese cu răcoritoare. Fără îndoială, mi-am spus, se sărbătorește sosirea sau plecarea vreunui potentat local. Dar agitația creștea, apoi am auzit voci întrebînd foarte deslușit : „Unde e ?” Deodată o mulțime se năpusti în tren, alergînd pe culoare și vociferînd :

— Unde e ? Unde e Charlie Chaplin ?

— Aici, am spus.

— În numele primarului din Amarillo și al tuturor admiratorilor dumneavoastră, vă invităm să luați cu noi o băutură răcoritoare.

Am fost cuprins de o panică subită.

— Nu pot să vin în halul ăsta ! am spus improșcînd spuma de bărbierit.

— O, nu-ți face griji, Charlie. Ia-ți un halat și vino.

M-am spălat repede pe față și, pe jumătate bărbierit, mi-am pus o cămașă și o cravată și am coborît din tren încheindu-mi haina.

Am fost primit cu ovații. Primarul a încercat să vorbească :

— Domnule Chaplin, în numele admiratorilor dumneavoastră din Amarillo...

Dar vocea îi era acoperită de aclamații neconținute. Incepu din nou :

— Domnul Chaplin, în numele admiratorilor dumneavoastră din Amarillo...

În clipa aceea mulțimea se inghesui, împingîndu-l pe primar peste mine și strivindu-ne pe amîndoi de peretele trenului, așa încît salutul de bun venit a fost uitat, în căutarea securității personale.

— Dați-vă înapoi ! striga poliția plonjînd în mulțime ca să-și croiască drum spre noi.

Primarului îi pierise tot entuziasmul și ni se adresă cu oarecare asprime polițiștilor și mie :

— Haide, Charlie, să terminăm o dată, să te poți sui și dumneata în tren.

După o busculadă generală în direcția meselor, lucrurile s-au liniștit și primarul izbuti în fine să-și rostască discursul. Lovi în masă cu o lingură.

— Domnule Chaplin, prietenii dumitale din Amarillo, Texas, doresc să-ți exprime recunoștința pentru toată fericirea pe care le-ai adus-o, rugîndu-te să iei un pahar de Coca-Cola și un sandvici cu ei.

După această scurtă închinare, m-a rugat să rostesc și eu cîteva cuvinte, insistînd să mă urc pe masă, unde am mormăit ceva în sensul că sînt fericit să mă aflu la Amarillo, impresionat de această primire minunată și plină de căldură de care aveam să-mi amintesc tot restul

vieții etc. M-am așezat apoi și am căutat să schimb câteva cuvinte cu primarul.

L-am întrebat cum aflate de venirea mea.

— Prin impiegatul de la telegraf, mi-a spus, explicându-mi că telegrama pe care i-o trimesesem lui Sydney trecuse prin Amarillo, Kansas City și Chicago, în drum spre New York și că telegrafistii transmiseseșă știrea presei.

Cînd m-am suit din nou în tren, m-am așezat modest la locul meu, fără să mă pot gîndi la nimic. Apoi mulțimea se repezi în vagon, defilînd pe culoar, holbîndu-se la mine și chicotînd. Nu eram în stare să asimilez ceea ce se petrecuse la Amarillo, nici să mă bucur cu adevărat. Eram prea agitat, abia stăteam locului, încordat, fericit și deprimat în același timp.

Mi s-au înmînat mai multe telegrame înainte de plecarea trenului. Una spunea : „Bun venit, Charlie, te așteptăm la Kansas City”. Alta : „O limuzină te va aștepta la Chicago să te conducă de la o gară la alta”. Și o a treia : „Nu vrei să rămîi peste noapte la Blackstone Hotel ca invitat al direcției ?” În apropiere de Kansas City, lumea se alinase de-a lungul căii ferate, strigînd și fluturînd pălăriile.

Spațioasa gară din Kansas City era tixită de oameni. Poliția nu pridădea să stăpînească alte grupuri ce se strînseseră afară. A fost sprijinită de tren o scară, ca să mă pot sui pe acoperiș, de unde să mă vadă mulțimea. M-am surprins repetînd aceleași banalități ca la Amarillo. Mă așteptau noi telegrame : nu voiam să vizitez scolile și instituțiile ? Le-am strecurat în valiză ca să răspund de la New York. De la Kansas City pînă la Chicago, alți oameni prin gări și pe cîmp, făcînd semne cu mina la trecerea trenului ! Aș fi vrut să mă bucur din plin de toate astea, dar mă gîndeam mereu că lumea înnebunise ! Dacă numai cîteva comedii burlești puteau să provoace un asemenea entuziasm, celebritatea nu este intrucitva efemeră ? Mă gîndisem întotdeauna că mi-ar place să fiu popular și acum cînd eram, iată că în mod paradoxal mă simțeam izolat, pradă unui simțămînt copleșitor de singurătate.

La Chicago, unde trebuia să schimb trenul și gara, mulțimea se alinase înspre ieșire și mă aclama în timp ce mă urcam într-o limuzină. Am fost condus la Blackstone Hotel unde mi se puse la dispoziție un apartament, să mă odihnesc înainte de-a porni spre New York.

La hotel mă aștepta o telegramă din partea șefului poliției din New York, rugîndu-mă să cobor la gara de pe strada 125, în loc de Grand Central Station cum aveam de gînd, căci acolo se și strînsese o mare mulțime.

Pe strada 125, Sydney, încordat și nervos, mă aștepta cu o limuzină. Vorbea în șoptă :

— Ce părere ei ? spuse el. Mulțimea se adună de azi dimineată la gară și de cînd ai plecat din Los Angeles, presa tipărește buletine zilnice.

Și-mi arăta un ziar anunțînd cu litere de-o șchioapă : „A sosit !” Alt titlu : „Charlie se ascunde !” În drum spre hotel mi-a spus că încheiasse un contract cu Mutual Film Corporation în valoare de șase sute șaptezeci de mii de dolari plătibili cîte zece mii pe săptămînă, iar după

ce aveam să mă supun vizitei medicale în vederea asigurării, urma să mi se înmîneze la semnarea contractului o primă de o sută cincizeci de mii. Avea întîlnire la prînz cu avocatul, cu care trebuia să lucreze apoi toată ziua ; mă lăsă aşadar la Plaza, unde îmi reţinuse o cameră şi urma să stea cu mine în cursul dimineţii următoare.

Cum spune Hamlet : „Acum sint singur“. În după-amiaza aceea m-am plimbat pe străzi, am privit vitrinele şi am zăbovit fără ţintă pe la colţuri de stradă. Ce se întîmpla cu mine ? Eram la apogeul carierei... elegant şi n-aveam unde să mă duc. Cum să cunoşti lumea, lumea interesantă ? Părea că toţi mă cunosc, dar eu nu cunoşteam pe nimeni. Am început să meditez, să mă înduioşez de soarta mea şi o undă de melancolie m-a cuprins. Îmi amintesc de un actor de la Keystone care făcuse o carieră strălucită şi care-mi spunea odată :

— Acum am ajuns, Charlie ; dar la ce bun ?

— Am ajuns, unde ? l-am întrebat.

M-am gîndit şi la sfatul lui Nat Goodwin : „Ține-te departe de Broadway.“ Pentru mine, Broadway era un deşert. Mă gîndeam la vechii prieteni pe care aş fi vrut să-i întîlnesc în această ambianţă nebunească a succesului... dar ce prieteni vechi aveam la New York, Londra sau aiurea ? Duceam lipsa unui public deosebit... poate Hetty Kelly. Nu mai ştiam nimic despre ea de la debutul meu cinematografic ; părerea ei m-ar fi amuzat.

Locuia pe-atunci la New York împreună cu sora ei, doamna Frank Gould. Am pornit-o pe Avenida a Cincea ; sora ei stătea la numărul 834. M-am oprit în faţa casei, întrebîndu-mă dacă Hetty se afla înăuntru, dar n-am avut curajul să sun. Poate că avea să iasă şi atunci aş fi întîlnit-o ca din întîmplare. Am aşteptat o jumătate de oră, plimbîndu-mă în sus şi-n jos, dar nimeni n-a intrat şi n-a ieşit din casă.

M-am dus apoi la restaurantul Childs, la Columbus Circle ; am comandat prăjituri şi o ceaşcă de cafea. Am fost servit cam neglijent pînă cînd am mai cerut chelneriţei o porţie de unt ; atunci m-a recunoscut. A urmat o adevărată reacţie în lanţ, toată lumea din restaurant şi de la bucătărie a început să mă cerceteze cu atenţie. Pînă la urmă a trebuit să-mi croiesc drum printr-o mulţime imensă care se strînsese înăuntrul restaurantului şi pe stradă şi să fug într-un taxi care trecea.

Timp de două zile m-am plimbat prin New York fără să întîlnesc pe nimeni cunoscut, oscilînd între fiori de fericire şi tristeţe adîncă. Între timp am fost examinat de medicii companiei de asigurare. Cîteva zile mai tîrziu, Sydney veni la hotel, radios :

— S-a aranjat, examenul medical e satisfăcător.

Au urmat formalităţile de semnare a contractului. Am fost fotografiat primind cecul de o sută cincizeci de mii de dolari. În aceeaşi seară am privit din mijlocul mulţimii din Times Square ştirea ce se perinda pe banda luminoasă de la sediul ziarului *Times* : „Chaplin semnează cu Mutual un contract de şase sute şaptezeci de mii de dolari pe an“. Stăteam acolo nemişcat şi citeam cu atîta detaşare de parcă ar fi fost vorba de altceva. Mi se întîmplaseră atîtea, încît nu mai simţeam nici o emoţie.

12

SINGURĂTATEA e respingătoare. Are un vag parfum de tristețe, ceva care nu atrage și nu interesează pe nimeni ; parcă te rușinezi de ea. Dar în mai mare sau mai mică măsură, e o temă comună tuturor. Singurătatea mea era lipsită de sens deoarece aveam tot ce-mi trebuie ca să-mi fac prieteni ; eram tânăr, bogat și celebru și, cu toate acestea, rătăceam prin New York singur și stingher. Mi-aduc aminte că am întâlnit-o pe frumoasa Josie Collins, vedeta engleză de comedie muzicală, venind deodată spre mine în timp ce mă plimbam pe Avenida a Cincea.

— O, spuse ea înduioșată, ce faci așa singur ?

Parcă fusesem surprins pe cînd mă pregăteam să comit un delict minor. Am zîmbit și i-am explicat că mă duceam să iau masa cu niște prieteni ; mi-ar fi plăcut să-i spun adevărul — că mă simțeam foarte singur și că aș fi bucuros s-o invit la dejun — dar timiditatea m-a împiedicat.

Chiar în după amiaza aceea m-am dus să mă plimb pe lângă Metropolitan Opera și am dat peste Maurice Guest, ginerele lui David Belasco. Pe Maurice îl cunoscusem la Los Angeles. Debutase ca speculant de bilete, meserie înfloritoare cînd sosisem eu pentru prima oară la New York. (Speculantul era cel care cumpăra cele mai bune locuri și le revindea la intrarea teatrului, cu suprapreț.) Maurice avusese o ascensiune meteorică în calitate de producător de teatru, ajuns la apogeu datorită unui mare spectacol, *Miracolul*, în regia lui Max Reinhardt. Maurice, tip de slav cu chipul palid și ochii mari căprui, cu o gură largă și buze groase, părea o caricatură a lui Oscar Wilde. Era un tip emotiv, de cîte ori vorbea, părea că se răstește.

— Pe unde dracu' ai fost ?

Apoi, fără să mă lase să răspund :

— De ce dracu' nu mi-ai dat nici un semn de viață ?

I-am explicat că mă plimbam pur și simplu.

— Cum așa ? Ce dracu' ! Te plimbi de unul singur ? Unde te duci ?

— Nicăieri, i-am răspuns cu sfială. Am ieșit să iau puțin aer.

— Hai cu mine ! spuse făcîndu-mă să mă întorc în direcția lui și luîndu-mă strîns de braț, ca să nu-i scap. Am să te prezint unor oameni adevărați... Genul de oameni pe care ar trebui să-i frecventezi.

— Unde mergem ? I-am întrebat îngrijorat.

— Ai să-l cunoști pe prietenul meu Caruso, spuse el.

Am protestat, dar zadarnic.

— Se dă astăzi *Carmen* în matineu cu Caruso și Geraldine Farrar.

— Dar eu...

— Doshne ferește, doar nu ți-e teamă ! Caruso e un om minunat... simplu și omenos, așa ca dumneata. Va fi încântat să te întâlnească, îți va face portretul, ai să vezi...

Am căutat să-l explic că vroiam să merg pe jos, să iau aer.

— Asta o să-ți facă mai bine decât aerul curat !

M-am pomenit condus cu pași mari prin foaiierul de la Metropolitan Opera și tîrît în sală spre două locuri libere.

— Stai jos aici, șopti Guest. Mă întorc în pauză.

Spunînd acestea, străbătu din nou intervalul și dispăru.

Auzisem muzica din *Carmen* de mai multe ori, dar acum mi se părea necunoscută. M-am uitat atent în program : într-adevăr, era miercuri și pentru ziua aceea se anunțase *Carmen*. Dar se cînta o altă arie pe care mi se părea că o știu și care semăna mai curînd cu *Rigoletto*. Eram descumpănit. Cam cu două minute înainte de terminarea actului întîi, Guest se strecură în fotoliul gol de lângă mine.

— E *Carmen* ? am întrebat în șoaptă.

— Sigur, răspunse el. N-ai program ?

Și mi-l smulse din mînă.

— Bineînțeles, îmi suflă el, Caruso și Gerladine Farrar, miercuri matineu... *Carmen*... uite !

Cortina se lăsă și Guest mă împinse către o ușă laterală ce ducea în culise.

Bărbați în pislari schimbau decorul, în așa fel încît tot timpul mi se părea că le stau în drum. Te credeai într-un vis ciudat. În mijloc se deslușea silueta unui bărbat înalt, robust, solemn și auster, cu o barbă ascuțită și ochi de copoi care mă cercetau de la înălțimea lui. Stătea înfapt în mijlocul scenei, cu un aer preocupat, în timp ce fragmente de decor circulau în jur.

— Ce mai face bunul meu prieten signor Gatti-Casazza ? spuse Maurice Guest întinzîndu-i mîna.

Gatti-Casazza i-o strinse, schiță un gest plictisit și mormăi ceva. Guest se întoarse către mine.

— Ai dreptate, n-a fost *Carmén*, a fost *Rigoletto*. Geraldine Farrar a telefonat în ultimul moment să spună că e răcită. Ți-l prezint pe Charlie Chaplin, spuse Guest. Îl duc să-l vadă pe Caruso, ca să-l învelesc. Vino cu noi.

Dar Gatti-Casazza dădu din cap plictisit.

— Unde e cabina lui ?

Gatti-Casazza îl chemă pe asistentul de regie.

— Vă arată el.

Instinctul mă sfătuia să nu-l deranjez pe Caruso într-un moment ca asta și i-am spus și lui Guest.

— Nu fi prost, mi-a răspuns.

Am bijbiit pe întuneric pe culoar spre cabina lui Caruso.

— Cineva a stîns lumina, spuse regizorul. O clipă, mă duc să caut comutatorul.

— Ascultă, imi spuse Guest, mă așteaptă niște oameni, trebuie să fug.

— Doar n-ai de gând să pleci ? l-am întrebat repede.

— Ai să te descurci foarte bine.

Nici n-am apucat să-i răspund că a și dispărut, lăsându-mă în întunericul cel mai adânc. Asistentul de regie aprinse un chibrit.

— Am ajuns, spuse el ciocănind la o ușă.

Dinăuntru o voce izbucni în italiană. Prietenul meu răspunse la fel, printr-o frază din care n-am înțeles decât ultimele două cuvinte „Charlie Chaplin” !

Se auzi o nouă explozie pe italiană.

— Lasă pentru altădată, am șoptit.

— Nu, nici vorbă, spuse regizorul care avea o misiune de îndeplinit.

Ușa se întredeschise și garderobiera căscă ochii la noi prin întuneric. Cu un glas abătut, prietenul meu îi explică cine sint.

— Aha ! făcu garderobiera, apoi închise ușa din nou.

Ușa se deschise iar :

— Poftiți, vă rog !

Această mică izbîndă păru să-i dea curaj prietenului meu. Cînd am intrat, Caruso ședea în fața oglinzii, cu spatele la noi și-și ajusta mustața.

— O, signor, spuse tovarășul meu cu însuflețire, am marea plăcere să vă prezint pe Caruso al cinematografului, domnul Charlie Chaplin.

Caruso dădu din cap în oglindă și continuă să-și taie mustața.

În cele din urmă se ridică și mă examină din cap pînă-n picioare în timp ce-și strîngea centura.

— Ai succes, nu ? Cîștigi o mulțime de bani !

— Da, am spus zîbind.

— Trebuie să fii foarte fericit.

— Da, așa e. Apoi m-am întors către asistentul de regie.

— Bine, spuse el vesel, lăsînd să se înțeleagă că e momentul să ne luăm rămas bun.

M-am ridicat, apoi i-am zîmbit lui Caruso.

— Nu vreau să pierd scena toreadorului.

— Asta e în *Carmen*, astăzi jucăm *Rigoletto*, spuse el, strîngîndu-mi mina.

— Sigur că da, bineînțeles ! Ha-ha !

Asimilasem la New York, datorită împrejurărilor, tot ceea ce puteam valorifica și am hotărît că era momentul să mă retrag înainte ca plăcerile bilciului deșertăciunilor să înceapă a păli. În plus, eram grăbit să pornesc la lucru în termenii noului meu contract.

Întorcîndu-mă la Los Angeles, m-am instalat la Alexandria Hotel, cel mai somptuos hotel din oraș situat în colțul pe care strada a Cincea îl face cu Main Street. Era construit într-un măreț stil rococo : coloane de marmură și lustre de cristal împodobeau holul, în mijlocul căruia se

afla celebrul „covor de un milion de dolari“ — Mecca marilor afaceri ale cinematografului — denumit astfel în glumă din cauza nenumăraților colportori și prețiși impresari care se învîrteau pe-acolo punind în discuție cifre astronomice.

Totuși Abrahamson a făcut avere pe acest covor, vînzînd ieftin filme ale companiei State Right pe care le realiza cu bani puțini închiriînd studiouri și angajînd actori fără contract. Aceste filme erau cunoscute ca fiind realizate de ceea ce se numea „Fundătura Lefterilor“. Răposatul Harry Cohn, director la Columbia, își făcuse și el începutul în Fundătura Lefterilor.

Abrahamson era un realist; mărturisea că nu-l interesa arta, ci numai banii. Avea un puternic accent rusesc și cînd își regiza filmele, îi striga vedetei feminine: „Așaa, acum intră din partea fundului (adică din fundul scenei). Apropie-te ogîndă și privești. Ooh! Ce drăguță sînt: Acuma maimuțărești pe șase metri“ (asta însemna: improvizează pe șase metri de peliculă). Eroina era de cele mai multe ori o tînră bine înzestrată de la natură și al cărei decolteu generos lăsa să i se vadă cu prisosință nuri. Îi spunea să se așeze cu fața spre aparatul de filmat, să se aplece și să-și lege șiretul de la gheată, să legene un scrînciob sau să mîngîie un cîine. În felul acesta Abrahamson a strîns două milioane de dolari, apoi a avut înțelepciunea să se retragă.

Covorul fermecat l-a adus pe Sid Grauman de la San Francisco să negocieze construirea sălilor sale de cinema de un milion de dolari. Sid prospera o dată cu orașul. Avea simțul publicității și într-o zi a uimit tot Los Angeles-ul lansînd în oraș două taxiuri care se urmăreau, cei din mașină schimbînd focuri oarbe între ei, iar pe spatele automobilelor o pancartă anunța: „Lumea interlopă la noul cinematograful al lui Grauman de un milion de dolari“.

Avea tot felul de idei de prost gust. Într-o zi s-a gîndit să ceară vedetelor din Hollywood să-și imprime amprenta mîinilor și picioarelor în cimentul umed din fața Teatrului Chinez care-i aparținea; nu se știe de ce, vedetele au acceptat. De atunci această a devenit o cinste tot atît de mare ca și obținerea premiului Oscar.

În prima zi cînd am sosit la Alexandria Hotel, funcționarul de la recepție mi-a înmînat o scrisoare de la domnișoara Maude Fealy, celebra actriță care fusese partenera lui Sir Henry Irving și a lui William Gillette; mă invita la un dineu pe care-l oferea în onoarea Annei Pavlova, miercurea următoare, la Hollywood Hotel. Evident, eram încîntat. N-o întîlnisem niciodată pe domnișoara Fealy, dar văzusem cărți poștale cu fotografia ei peste tot în Londra și-i admiram frumusețea.

În ajunul dineului, i-am spus secretarei mele să telefoneze ca să afle dacă este un dineu simplu sau trebuie să îmbrac un costum de seară.

— Din partea cui? întrebă domnișoara Fealy.

— Aici e secretara domnului Chaplin care urmează să ia masa cu dumneavoastră miercuri seară...

Domnișoara Fealy păru alarmată.

— O, fără protocol, desigur, spuse ea.

Amfitrioana mă întâmpină pe peronul hotelului Hollywood. Era la fel de încântătoare ca întotdeauna. Am stat vreo jumătate de oră de vorbă, apoi am început să mă întreb când aveau să sosească ceilalți oaspeți.

— Mergem la masă ? spuse ea în cele din urmă.

Spre surprinderea mea, am descoperit că aveam să cinăm singuri.

Pe lângă faptul că era plină de farmec, era și foarte rezervată și, privind-o peste masă, m-am întrebat care puteau fi motivele acestei înmormântări. Gânduri ștângărești și nedemne îmi treceau prin minte, dar ea părea prea fină pentru presupunerile mele. Am început să-mi scot antenele, să aflu ce aștepta de la mine.

— E de-a dreptul ciudat, am spus eu exuberant, dineul ăsta în doi !

Ea zîmbi cu blîndețe.

— Să organizăm ceva amuzant după cină, am spus : să mergem la un local de noapte, de pildă !

O expresie de îngrijorare îi apăsă pe chip și șovăi.

— Mă tem că trebuie să mă culc devreme astă-seară, mîine dimineață încep repetițiile cu *Macbeth*.

Antenele începură să-mi tremure. Eram cu totul descumpănit. Din fericire sosi primul fel și o vreme am mâncat în tăcere. Era ceva neclar la mijloc și amîndoi știam asta. Domnișoara Fealy ezită.

— Mă tem că seara asta ți se pare cam plicticoasă.

— Deloc, e de-a dreptul încîntător, i-am răspuns.

— Îmi pare rău că n-ai fost acum trei luni la dineul pe care l-am dat în onoarea Pavlovei, una din prietenele duminale. Dar cred că erai la New York.

— Iartă-mă, i-am spus, scoțînd în grabă scrisoarea ei din buzunar, și pentru prima oară m-am uitat la dată. Apoi i-am întins-o.

— Te rog privește, am rîs eu, am sosit cu trei luni întîrziere !

...

În 1910, Los Angeles însemna sfîrșitul epocii de glorie a pionierilor și-a nababilor ; am avut prilejul să fiu primit de mulți din ei.

Unul era răposatul William A. Clark, multimilionar, magnat al căilor ferate și regele cuprului, muzician amator care dăruia cite 150.000 de dolari anual orchestrei simfonice în care cînta la vioara a doua.

Scottie din Valea Mortii era un personaj bizar, jovial, cu fața plină, purtînd o pălărie imensă de cow-boy, cămașă roșie și pantalon de pînză albastră ; cheltuia mii de dolari în fiecare noapte prin bombele și locurile de pe Spring Street organizînd serate, împărțînd bacșiguri de o sută de dolari, dispărînd apoi în chip misterios, ca să revină o lună mai tîrziu și s-o ia de la capăt — și asta ani de-a rîndul. Nimeni nu știa de unde are bani. Unii credeau că are o mină ascunsă în Valea Mortii și încercară să-l urmeze pînă acolo, dar el se descotorosea întotdeauna de ei și nimeni, niciodată, nu i-a aflat taina. Înainte de a muri în 1940, a ridicat un castel imens în Valea Mortii, în mijlocul pustiului, o construcție nemaipomenită care a costat peste o jumătate de milion de dolari. Clădirea mai există încă, năruindu-se în plin soare.

Doamna Craney-Gatts din Pasadena era o femeie de patruzeci de milioane de dolari, dar și o socialistă infocată, suportind cheltuielile de apărare ale multor anarhiști și socialiști.

Glenn Curtiss lucra pe atunci pentru Sennett, făcând acrobație aeriană și căutând cu îndirjire capital să finanțeze actualele uzine aeronautice Curtiss.

A. P. Giannini era proprietarul a două modeste bănci care mai tirziu au devenit una din cele mai mari instituții financiare din Statele Unite : Banca Americană.

Howard Hughes moștenise o avere importantă de la tatăl său, inventatorul perforatorului modern utilizat în industria petroliferă. Howard și-a fructificat milioanele interesându-se de aviație ; era un excentric care-și conducea vastele întreprinderi industriale prin telefon, dintr-o cameră de hotel de mina a treia și nu era văzut decît rareori. Se ocupa în oarecare măsură și de cinematograf, obținînd un succes considerabil cu filme ca *Hell's Angels* (*Îngerii iadului*), cu marea Jean Harlow în rolul principal.

Pe atunci, distracțiile mele obișnuite erau să urmăresc vineri seara luptele lui Jack Doyle la Vernon ; să asist luni seara la reprezentatia de music-hall de la Orpheum, joi seara la cea de la Morosco și să iau parte la cite un concert simfonic la Clune's Philharmonic Auditorium.

. * .

Athletic Club din Los Angeles era un centru unde se întâlnea elita societății și a oamenilor de afaceri la ora cocteilului. Te credeai în străinătate.

Un tînăr, puțin actor, obișnuia să stea la bar, în general singur ; venise la Hollywood să-și încerce norocul, dar nu prea reușea ; îl chema Valentino. Mi-l prezentase un alt figurant, Jack Gilbert. Nu-l mai zărisem pe Valentino de aproape un an ; între timp devenise vedetă. Cînd ne-am reîntîlnit, se arată rezervat, pînă cînd i-am spus : „De ultima dată cînd te-am văzut, ai intrat în rîndul nemuritorilor“. Începu să ridă, renunță la aerul lui rezervat și deveni foarte prietenos.

Valentino părea întotdeauna trist. Accepta succesul cu grație, lăsînd impresia că e aproape subjugat de el. Era inteligent, calm și lipsit de vanitate ; era un mare seducător, dar n-a prea avut noroc, iar femeile pe care le-a luat în căsătorie s-au purtat urît cu el. Cîrînd după una din căsătorii, soția lui a devenit iubita unui tehnician de la laboratorul de dezvoltat cu care dispărea în camera obscură. Nici un bărbat n-a exercitat asupra femeilor o seducție mai mare decît Valentino și nici unul n-a fost mai dezamăgit de ele.

Mă pregăteam acum să-mi onorez contractul de 670.000 de dolari. Domnul Caulfield, reprezentantul lui Mutual Film Corporation, ce se ocupa și de toate chestiunile de afaceri, a închiriat un studio în inima Hollywood-ului. Cu o mică echipă de actori talentați, printre care Edna Purviance, Eric Campbell, Henry Bergman, Albert Austin, Lloyd Bacon,

John Rand, Frank Jo Coleman și Leo White, eram plin de încredere și doream să încep lucrul.

Primul meu film, *The Floor Walker* (Charlot, șef de raion) a avut, din fericire, un succes răsunător. Acțiunea se petrecea într-un mare magazin, unde organizam o urmărire pe o scară rulantă. Când Sennett a văzut filmul, a comentat : „De ce dracu' nu ne-am gândit și noi la o scară rulantă ?”

Mi-am găsit fără întârziere ritmul și am început să turnez câte o comedie de două bobine pe lună. După *Charlot, șef de raion*, au urmat *The Fireman* (Charlot pompier), *The Vagabond* (Charlot muzicant), *One a.m.* (Charlot se întoarce târziu acasă), *The Count* (Charlot Conte), *The Pawnshop*, (Charlot cămătar), *Behind the Screen* (Charlot mașinist), *The Rink* (Charlot patinează), *Easy Street* (Charlot polițist), *The Cure* (Charlot la băi), *The Immigrant* (Emigrantul), *The Adventurer* (Eva-datul). Mi-a trebuit cu totul un an și patru luni ca să realizez aceste douăsprezece comedii, socotind intreruperile datorate gripei sau altor mici neplăceri.

Uneori un subiect îmi dădea de furcă și mi-era destul de greu să gădesc o soluție. Lăsam atunci lucrul și încercam să mă gândesc, patru-lind nervos prin cabină sau stînd pe un scaun ore întregi în fundul platoului, luptîndu-mă cu cîte o problemă. Iar cînd dădeam cu ochii de administrator sau de actorii ce se holbau la mine, mă simțeam stînjedit, mai cu seamă că Mutual Film Corporation suporta cheltuielile de producție, iar domnul Caulfield era pus acolo ca să vegheze la buna desfășurare a lucrurilor.

Îl observam de departe traversînd studioul. Mi-era de ajuns să-l văd ca să știu ce gîndește : nu se face nimic și cheltuielile de regie cresc. Și cu delicatețea unui baros îl lăsam să înțeleagă că nu-mi place să am oameni în jurul meu atunci cînd gîndesc și nici să-l simt îngrijorați.

La sfîrșitul unei zile de căutări zadarnice, făcea în așa fel încît să mă întîlnească din întîmplare cînd plecam de la studio și mă saluta cu o degajare prefăcută, întrebîndu-mă :

— Cum merge ?

— Prost ! Sînt un om mort ! Nu mai am nici o idee !

Atunci scotea un sunet dogit, care voia să fie un hohot de rîs și spunea :

— Nu te necăji, o să vină, ai să vezi !

Uneori soluția îmi venea către seară, cînd mă aflam pradă disperării, după ce enumerasem toate posibilitățile și le înlăturasem pe toate ; soluția apărea atunci, ca și cum s-ar fi măturat tot praful de pe un dalaj de marmură ; iată unde era minunatul mozaic pe care-l căutam. Tensiunea se risipea, studioul începea să funcționeze din nou, iar domnul Caulfield ridea fericit !

Nici un membru din echipă n-a fost rănit în vreunul din filmele mele. Repetam cu grijă scenele violente de parcă ar fi fost coregrafie. Palmele erau totdeauna truate. Chiar în totul încăierării, fiecare știa ce are de făcut, totul era cronometrat. Nu era permisă rănirea, căci în

cinema toate efectele — scene de violență, cutremure, naufragii și catastrofe — pot fi truate.

În toată această serie n-am avut decît un singur accident, produs în timpul turnării lui *Easy Street* (Charlot polițist). În timp ce eu îi îndesam pe cap un lampadar mișelului ca să-l asfixiez, partea superioară a felinarului se desprinsese, iar marginea ascuțită de metal îmi căzu pe șeaua nasului ; a fost nevoie să mi se facă două puncte de sutură.

Cred că perioada cînd am lucrat în cadrul contractului la Mutual Film Corporation a fost cea mai fericită din cariera mea. Mă simțeam ușor și liber, aveam douăzeci și șapte de ani, perspective minunate și o lume prietenoasă și încîntătoare în jurul meu. Peste puțin timp aveam să fiu milionar — totul mi se părea o nebunie. Bani! curgeau. Cei zece mii de dolari pe care-i încasam în fiecare săptămînă se adunau transformîndu-se în sute de mii. Uneori valoram patru sute de mii, alteori cinci sute de mii de dolari. Nici nu-mi venea să cred.

Mi-aduc aminte de Maxine Elliot, prietenă a lui J. P. Morgan, care mi-a spus într-o zi : „Bani! nu sînt buni decît ca să uiți”. Dar sînt și ceva de care să-ți aduci aminte, zic eu.

Fără îndoială că cei care au succes trăiesc într-o lume aparte ; cînd întîlneam cîte un om, fața i se lumina. Cu toate că eram un parvenit, părerile mele erau luate în serios. Cunoștințe vagi doreau să ne împrietenim și să-mi împărtășească grijile, de parcă mi-ar fi fost rude. Era foarte măgulitor, dar firea mea nu se potrivea cu acest fel de intimitate. Îmi plac prietenii cum îmi place și muzica : atunci cînd sînt dispus. O asemenea libertate totuși se obținea cu prețul unei oarecari singurătăți.

Într-o zi, pe cînd contractul se apropia de sfîrșit, fratele meu intră în camera pe care o ocupam la Athletic Club și mă înștîlnă cu însuflețire :

— Ascultă, Charlie, ai intrat în categoria milionarilor. Am semnat pentru tine un contract prin care First National* te angajează să realizezi opt comedii a două bobine pentru 1.200.000 de dolari.

Tocmai făcusem o baie și mă plimbam prin cameră cu un prosop înfășurat peste mijloc, cîntînd la vioară din *Povestirile lui Hoffmann*.

— Hm, făcui eu, presupun că e minunat, nu ?

Sydney izbucni în rîs.

— Asta o să figureze în memoriile mele : tu, cu prosopul în jurul mijlocului, cîntînd la vioară și reacția ta cînd afli că am semnat un contract de un milion și mai bine de dolari.

Mărturisesc că era puțină poză în atitudinea mea, dar mă gindeam la munca pe care o reprezentau acești bani : trebuia să-i cîștig.

Totuși, toate promisiunile de bogăție nu mi-au schimbat de loc felul de viață. Mă împăcasem cu avuția dar nu prea știam cum s-o folosesc. Bani! pe care-i cîștigam erau mai degrabă o legendă : era un simbol exprimat în cifre, căci de fapt nu-i văzusem niciodată. Trebuia deci să fac ceva ca să dovedesc că îi am. Așa încît mi-am luat un

* Este vorba de „First National Exhibitions Circuit”. (N. tr.)

secretar, un valet, un automobil și un șofer. Trecind într-o zi prin fața unei vitrine, am văzut o locomobilă cu șapte locuri care, pe atunci, era socotită cel mai bun automobil din America. Părea prea somptuos ca să fie de vânzare. Am intrat totuși în magazin și am întrebat :

— Cît ?

— Patru mii nouă sute de dolari.

— Faceți-mi un pachet, am spus.

Omul era uluit și căuta să opună oarecare rezistență unei vânzări atât de rapide.

— Nu doriți să vedeți motorul ? propuse el.

— Tot degeaba... n-am nici un fel de cunoștințe de mecanică.

Am apăsat totuși cu degetul pe cauciuc, ca să arăt că am idee de tehnică.

Tranzacția era simplă ; era de ajuns să-mi scriu numele pe o bucată de hirtie și automobilul devenea al meu.

Investiția era o problemă despre care știam prea puțin, dar Sydney cunoștea tot vocabularul : știa ce înseamnă valorile din registrele contabile, creșterea capitalului, acțiuni ordinare și preferențiale, titluri cotate sau nu, bonuri și valori convertibile, operații financiare și depozite legale la casele de economii. Ocaziile de a plasa banii erau nenumărate pe atunci. Un agent imobiliar din Los Angeles m-a implorat să mă asociez cu el, să punem fiecare câte două sute cincizeci de mii de dolari și să cumpărăm terenuri întinse în valea Los Angeles. Dacă aș fi investit capital în proiectul lui, partea mea ar fi crescut la cincizeci de milioane de dolari, căci s-a descoperit petrol, iar regiunea a devenit una din cele mai bogate din California.

13

UN MARE NUMAR de personaje ilustre au vizitat studioul în acest răstimp : Melba, Leopold Godowsky și Paderewski, Nijinsky și Pavlova.

Paderewski era plin de farmec, dar avea ceva burghez, o demnitate cam forțată. Era impresionant cu părul lung, mustața severă, întoarsă în jos și smocul de barbă de sub buza inferioară care, după părerea mea, dovedea o formă de vanitate mistică. La recitalurile lui în semi-întuneric, cu atmosfera sumbră și impunătoare, când era gata să se așeze pe taburetul de la pian, aveam de fiecare dată impresia că cineva o să i-l tragă de sub el.

În timpul războiului, l-am întâlnit la Hotel Ritz la New York ; l-am întâmpinat plin de entuziasm, întrebându-l dacă se afla acolo în vederea unor concerte. Mi-a răspuns cu o gravitate de pontif :

— Nu dau concerte când sînt în serviciul țării.

Paderewski a devenit prim-ministru al Poloniei, dar eram și eu de părerea lui Clemenceau, care i-a spus în timpul unei conferințe de tristă memorie de la Versailles :

— Cum se poate ca un artist atît de talentat ca dumneavoastră să se coboare atît de jos încît să devină politician ?

În schimb Leopold Godowsky, un mare pianist, părea simplu și plin de umor ; era un omuleț cu fața rotundă și zîmbitoare. După concertul pe care l-a dat la Los Angeles, a închiriat acolo o casă unde l-am vizitat adeseori. Dumînica aveam privilegiul să-l ascult exersînd și să observ extraordinara lui ușurință și tehnica mîinilor lui neobișnuit de mici.

Nijinsky m-a vizitat la studio împreună cu mai mulți dansatori din Baletul rusești. Era un om grav, frumos, cu pomeți înalți și ochii triști, ceea ce îl făcea să pară mai degrabă un călugăr în haine de mirean. Turnam *The Cure* (*Charlot la băi*). Așezat îndărătul camerei, mă privea în timp ce pregăteam o scenă pe care eu o găseam comică, dar el nu zîmbea niciodată. Deși ceilalți rideau, Nijinsky ședea nemîșcat, cu un aer din ce în ce mai trist. Înainte de plecare a venit să-mi strîngă mîna și mi-a spus cu vocea lui cavernoasă cît de mult i-a plăcut ceea ce făceam și m-a întrebat dacă mai poate veni.

A mai venit două zile la rînd și m-a observat cu un aer lugubru. În ultima zi i-am spus operatorului să nu pună film în aparat, deoarece știam că prezența îndurerată a lui Nijinsky avea să compromită toate eforturile mele de a fi comic. Cu toate acestea mă felicită de fiecare dată.

— Comedia dumitale e înrudită cu baletul, spunea el, ești un dansator.

Nu văzusem încă Baletul rusești, după cum nu văzusem nici un alt balet. Dar la sfârșitul săptămânii am fost invitat să asist la o reprezentație în matineu.

La teatru am fost primit de Diaghilev: era un bărbat entuziast și plin de viață. Se scuză că în ziua aceea nu se dădea programul care, după părerea lui, era cel mai bun.

— Îmi pare rău că nu se reprezintă *După amiaza unui faun*, spuse el. Cred că ți-ar fi plăcut.

Apoi întorcându-se repede către asistentul lui:

— Spune-i lui Nijinsky că după antract vom da *Faunul* pentru Charlot.

Primul balet era *Șeherezada*. Reacția mea a fost mai curînd negativă. Era, după mine, prea mult teatru și prea puțin dans, iar muzica lui Rimski-Korsakov o găseam prea plină de repetiții. Urma apoi un pas de dans cu Nijinsky. Din clipa în care a apărut, am fost electrizat. Puține genii am văzut în lume, dar Nijinsky a fost unul dintre ele. Exercita asupra publicului un efect hipnotic, părea un zeu, aerul lui sumbru îți trezea stări sufletești din alte lumi, fiecare din mișcărilor lui era poezie, fiecare salt un zbor spre cine știe ce stranie fantezie.

Îi ceruse lui Diaghilev să mă conducă în loja lui în pauză. Amuțisem. Nu-ți poți exprima ușor părerile asupra marii arte. Stăteam tăcut în lojă, privindu-i chipul straniu în oglindă în timp ce se machia pentru *Faun*, conturându-și obrazii cu verde. Era stîngaci în conversație, punînd întrebări neînsemnate în legătură cu filmele mele, iar eu îi răspundeam monosilabic. S-a auzit apoi soneria vestind sfârșitul antractului și i-am propus să mă întorc la locul meu.

— Nu, nu, nu încă, spuse el.

A urmat o bătaie în ușă.

— Domnule Nijinsky, uvertura s-a terminat.

Începu să mă îngrijorez.

— Lasă! Avem timp destul.

Eram uluit și nu izbuteam să înțeleg de ce proceda astfel.

— Nu credeți că e mai bine să plec?

— Nu, nu, lasă-i să mai cînte o uvertură.

În cele din urmă Diaghilev dădu buzna în cabină.

— Hai, vino o dată! Publicul aplaudă.

— Să aștepte, e mai interesant ce fac eu: apoi începu să-mi pună alte întrebări banale.

Eram cît se poate de stîmjenit.

— Trebuie să mă întorc neapărat la locul meu, am spus.

Nimeni nu l-a egalat vreodată pe Nijinsky în *După amiaza unui faun*. Lumea plină de mistere pe care o crea, drama ce pîndește, nevăzută, în umbra unui incîntător decor pastoral, prin misterul căruia trece el, zeu al unei tristeți înflăcărate — toate acestea izbutea să le exprime prin cîteva gesturi simple și fără efort vizibil.

Peste șase luni Nijinsky înnebunea. Semnele bolii existau deja în după-amiaza aceea din cabina lui, cînd făcea publicul să aștepte. Am fost martorul unui spirit fragil ce se depărta încet de lumea plină de

brutalități, ajunsă pradă războiului, spre o altă lume, creație a propriilor sale vise.

Sublimul e rar în orice domeniu al artei. Dar Anna Pavlova era unul din acei rari artiști care-l posedau. De fiecare dată mă impresiona profund. Artă ei, deși strălucitoare, avea o calitate de luminoasă paloare, asemenea petalelor unui trandafir alb. Când dansa, fiecare mișcare a ei era un centru de gravitate. Din clipa când intra pe scenă, oricât de veselă și fermecătoare ar fi fost, mie îmi venea să plîng, deoarece în ochii mei ea personifica tragedia perfecțiunii.

Am cunoscut-o pe „Pav“, cum îi spuneau prietenii ei, la Hollywood unde turna un film la studiourile Universal și am devenit foarte buni prieteni. Păcat însă că din cauza vitezei de derulare a cinematografului de altădată nu s-a putut capta lirismul dansului ei, motiv pentru care marea ei artă s-a pierdut pentru omenire.

Odată, consulatul rus a oferit un dîneu în cinstea ei și am fost invitat și eu. Era o recepție internațională, plină de solemnitate. În cursul dîneului s-au ținut nenumărate toasturi și discursuri, unele în franceză, altele în rusă. Cred că eram singurul englez prezent. Înainte de a-mi veni rîndul la cuvînt, un profesor a adus în rusă un strălucit elogiu artei Pavlovei. La un moment dat, profesorul a izbucnit în plîns, apoi s-a apropiat de ea și a îmbrățișat-o cu foc. Mi-am dat seama că după această scenă orice efort din partea mea ar părea searbăd ; m-am ridicat așadar și am declarat că de vreme ce engleza mea era cu totul neindestulătoare pentru a exprima marea artă a Pavlovei, am să vorbesc chinezește. Am continuat apoi într-un jargon chinezesc, ajungînd la un crescendo așa cum făcuse și profesorul și am încheiat sărutînd-o pe Pavlova mai aprins decît el, luînd o față de masă și aruncînd-o peste capetele noastre ; așa am continuat s-o acopăr de sărutări pe prietena mea. Asistența a izbucnit în rîs, ceea ce a spart solemnitatea reuniunii.

Sarah Bernhardt a dat o reprezentație la Orpheum, un teatru de vodevil. Era, desigur, foarte bătrînă și la sfîrșitul carierei și nu pot emite o judecată dreaptă asupra jocului ei. Dar cînd Duse veni la Los Angeles, nici vîrsta și nici sfîrșitul apropiat n-au reușit să-i eclipseze strălucirea geniului. Era susținută de o excelentă distribuție italiană. Un actor italian tînăr și frumos a recitat un splendid monolog înainte de intrarea ei pe scenă. Cum ar putea Duse depăși remarcabila performanță a acestui tînăr actor, mă întrebam ?

Atunci, pe nesimțite, Duse intră din extrema stîngă a scenei, printr-o arcadă. Se opri îndărătul unui coș de crizanteme așezat pe un pian cu coadă și, în tăcere, începu să le aranjeze. Un murmur străbătu asistența și mi-am îndreptat de îndată atenția de la tînărul actor asupra Eleonorei Duse. Nu privea nici la tînăr nici la alt personaj, ci continua liniștită să așeze florile, adăugînd altele pe care le adusese ea. După ce a terminat, a traversat încet scena în diagonală și s-a așezat într-un fotoliu în fața căminului privind focul. O dată, o singură dată, s-a uitat la tînărul ei partener, și toată înțelepciunea și suferința umană era în

această privire. A continuat apoi să asculte și să-și încălzească mâinile — mâinile atât de frumoase, atât de sensibile.

După tirada lui pătimașă, a început să vorbească ea, liniștit, privind mereu focul. Debitul ei n-avea obișnuita emfază actricească; vocea ei venea din jarul pasiunii celei mai tragice. N-am înțeles un cuvânt, dar mi-am dat seama că mă aflu în prezența celei mai mari actrițe pe care o văzusem vreodată.

. . .

Constance Collier, partenera lui Sir Herbert Beerbohm Tree, a fost angajată să interpreteze rolul lui Lady Macbeth, împreună cu sir Herbert pentru Triangle Film Company. Copil fiind, o văzusem adeseori de la galeria Teatrului majestății sale și-i admirasem jocul memorabil din *The Eternal City* și din *Oliver Twist* unde avea rolul lui Nancy. Așa că primind la masa mea de la cafeneaua Levy un bilet în care domnișoara Collier îmi spunea că dorește să mă întâlnească și mă roagă să vin la masa ei, am fost fericit. De-atunci am devenit prieteni pe viață. Era inimoasă, plină de căldură și de dragoste de viață. Marea ei plăcere era să ajute oamenii să se întâlnească. Ținea să mă prezinte lui Sir Herbert și unui tânăr pe nume Douglas Fairbanks, cu care spunea că am multe trăsături comune.

Sir Herbert era fără îndoială decanul teatrului englez și cel mai subtil actor, făcând apel atât la inteligența cit și la emoțiile spectatorului. În rolul lui Fagin din *Oliver Twist* era în același timp plin de haz și înfricoșător. Reușea fără greutate să creeze o tensiune aproape insuportabilă. Era de ajuns să-l înțepe ușor cu furculița pe șmecherul de John Dawkins, pentru a inspira groaza. Avea întotdeauna felul său extrem de inteligent de a concepe un personaj. Astfel, ridicolul Svengali: te făcea să crezi în acest personaj absurd și-i conferea nu numai umor, ci și poezie. Criticii spuneau că Tree recurgea la o serie de trucuri; era adevărat, dar știa să le folosească. Jocul lui era foarte modern. În *Julius Caesar* interpretarea lui era intelectuală. Marc Antoniu al său, în scena funeraliilor, în loc de a predica mulțimii cu o pasiune convențională, vorbea neglijent, pe deasupra capului tuturor, cu un cinism și un dispreț ce se simțea dincolo de fiecare frază.

La paisprezece ani, îl văzusem pe Tree în câteva din marile sale realizări, așa că atunci când Constance organizează o masă intimă cu Sir Herbert, fiica lui, Iris și cu mine, am fost încântat de această idee. Trebuia să ne întâlnim în apartamentul lui Tree, la Alexandria Hotel. Am sosit târziu anume, sperând că o voi găsi acolo pe Constance ca să risipească stînghereala, dar când Sir Henry mă poartă înăuntru, era singur cu John Emerson, regizorul lui de film.

— Intră, te rog, Chaplin, spuse Sir Herbert. Am auzit-o pe Constance vorbindu-mi atîta despre dumneata!

După ce mă prezintă lui Emerson, îmi spuse că puneau la punct câteva scene din *Macbeth*. Curînd Emerson plecă, iar eu m-am simțit deodată nespul de rușinat.

— Iartă-mă că te-am făcut să aștepti, spuse Sir Herbert, așezându-se într-un fotoliu în fața mea. Discutam un detaliu din scena vrăjitoarei.

— O-o-o, m-am bălăit eu.

— Cred că ar fi de efect să punem voal peste niște baloane care să plutească pe scenă. Ce crezi ?

— A... e grozav !

Sir Herbert mă examinează în tăcere.

— Ai avut un succes fenomenal, nu-i așa ?

— A, nu, deloc, am murmurat eu scuzându-mă parcă.

— Dar ești cunoscut în toată lumea ! În Anglia și în Franța, soldații fredonează cîntece în care e vorba despre dumneata.

— Credeți ? am spus eu, prefăcându-mă că nu știu nimic.

El mă privi din nou : vedeam cum îndoiala și o anumită rezervă îi năpădește chipul. Apoi se ridică.

— Constance întârzie. Am să telefonez să văd ce s-a întimplat. Între timp, ai s-o cunoști pe fiica mea, Iris, spuse el și ieși din cameră.

Mă simțeam mai ușurat, căci îmi închipuiam o fetiță cu care puteam să discut despre școală și cinema. În clipa aceea o tinărară înaltă își făcu apariția, cu un fume-cigarete lung, spunându-mi cu vocea joasă și sonoră în același timp :

— Bună seara, domnule Chaplin. Probabil că sînt singura persoană care nu te-a văzut încă pe ecran.

Am încuviințat zimbînd forțat.

Iris avea un aer scandinav, părul blond tăiat scurt și ochii de un albastru deschis. Avea pe atunci optsprezece ani, era foarte atrăgătoare, în stilul puțin sofisticat din Mayfair*, iar la cînsprezece ani îi apăruse un volum de poeme.

— Constance vorbește mult despre dumneavoastră, spuse ea.

Am încuviințat din nou zimbînd.

În cele din urmă Sir Herbert se întoarse, anunțînd că Constance nu putea veni, întârziase pentru că făcuse mai multe probe de costume și că va trebui să cinăm fără ea.

Doamne ! Cum aveam să stau toată seara cu niște străini ? Cu acest gînd mistuitor, am părăsit camera în tăcere, am intrat în lift în tăcere și tot în tăcere ne-am făcut și intrarea în restaurant, unde ne-am așezat la o masă, de parcă ne-am fi întors de la înmormîntare.

Bietul Sir Herbert și Iris au făcut ce-au putut ca să întrețină conversația. Iris renunță în curînd și se lăsă pe speteaza scaunului examinînd încăperea. Dacă măcar am fi fost serviți, faptul de a minca mi-ar fi risipit tensiunea... Tatăl și fiica au vorbit puțin despre sudul Franței Roma, Salzburg... M-au întrebat dacă fusesem vreodată pe-acolo. Dacă văzusem vreun spectacol montat de Max Reinhardt.

Am clătinat din cap cu un aer de scuză.

Acum Tree mă examinează îndelung.

— Știi, spuse el, ar trebui să călătorești.

* Mayfair — elegant cartier rezidențial din vestul Londrei ; cuprinde Berkeley Square și Grosvenor Square. (N. tr.)

I-am spus că nu prea am timp pentru așa ceva apoi am intrat direct în subiect.

— Iată ce e, Sir Herbert, succesul meu a fost atât de neașteptat încît nu prea am avut cînd să mă obișnuiesc cu el. Dar la paisprezece ani, v-am văzut în rolurile lui Svengali, Fagin, Antoniu, Falstaff, unele din ele de mai multe ori și de atunci ați fost tot timpul idolul meu. Nu mi-am închipuit că existați cu adevărat și în afara scenei ; în ochii mei apăreați ca un personaj de legendă. Seara aceasta petrecută împreună cu dumneavoastră aici, la Los Angeles, mă copleșește.

Tree era impresionat.

— Adevărat ? repeta într-una. Adevărat ?

Și de-atunci am devenit foarte buni prieteni. Îmi telefona din cînd în cînd și cinam toți trei, Iris, Sir Herbert și cu mine. Uneori Constance venea și ea și ne duceam la restaurantul Victor Hugo, unde ne sorbeam gînditori cafeaua și ascultam muzică de cameră sentimentală.

. * .

Constance îmi vorbise mult despre farmecul lui Douglas Fairbanks și despre însușirile sale : nu numai ca personalitate, dar era și un strălucit *causeur*. Pe-atunci nu puteam să sufăr tinerii înzestrați. Și mai cu seamă *causeur*-ii străluciți. Totuși s-a organizat un dîneu la el acasă.

Și Douglas, și eu aveam să povestim în felul nostru această întîlnire. Înainte de a mă duce, m-am scuzat față de Constance că mă simt rău dar ea nici n-a vrut să știe de una ca asta. Așa că m-am hotărît să simulez o migrenă și să plec devreme. Fairbanks spune că și el era nervos și că, auzind soneria, s-a repezit la subsol unde se afla o masă de biliard și a început să joace. Seara aceea a însemnat începutul unei prietenii ce avea să dureze toată viața.

Nu degeaba cîștigase Douglas dragostea publicului. Filmele sale impecabile, pline de spirit și de optimism, însemnau foarte mult pentru gustul american și de altfel pentru gustul lumii întregi. Avea un magnetism și un farmec extraordinar, un entuziasm sincer și copilăros pe care-l transmitea publicului. Cînd l-am cunoscut bine, mi s-a părut de o sinceritate dezarmantă, deoarece recunoștea că e snob și că oamenii care au izbutit în viață îl atrag.

Cu toate că Doug se bucura de o imensă popularitate, lăuda cu generozitate calitățile altora, fiind modest cu ale lui. Spunea adeseori că Mary Pickford și cu mine avem geniu, pe cînd el nu are decît un talent minor. Ceea ce bineînțeles nu era de loc adevărat ; Douglas era un creator și făcea lucrurile în stil mare.

Pentru *Robin Hood* a construit un platou de patru hectare, un castel cu întărituri și poduri mobile, mult mai mare decît oricare castel fortificat care a existat vreodată. Plin de mîndrie, Douglas mi-a arătat uriașul pod mobil.

— Splendid, i-am spus. Ce început grozav pentru una din comedile mele : podul se coboară, eu dau drumul pisicii și iau sticla cu lapte.

Avea o întreagă colecție de prieteni, de la cow-boy până la regi, și tuturor le găsea însușiri interesante. Prietenul lui, Charlie Mack, un cow-boy, un tânăr bun de gură, limbut chiar, îl distra grozav pe Douglas. În timp ce luam masa, Charlie își făcea apariția în cadrul ușii și glăsuia :

— Ai o căsuță strașnică, Doug.

Cerceta apoi sufrageria și adăuga :

— Păcat numai că e prea departe ca să sculpi de la masă până în foc.

Apoi se așeza pe vine și ne vorbea despre nevasta lui care avea de gând să „di-vor-je-ze” învinuindu-l de „cru-u-zi-me”.

— Domnule judecător, zic, femeia asta are mai multă „cru-u-zi-me” în degetul mic decât am eu în tot corpul. Și nimeni n-a umblat vreodată mai grozav cu un pistol ca ea. M-a făcut să țopăi și să mă ascund după copacul ăla bătrîn pe care-l avem în curte pînă cînd l-a ciuruit ca pe-o sită !

Cred că își repeta povestea înainte de a veni la Doug.

Casa lui Douglas era un fost pavilion de vînătoare, un bungalow cu două etaje, destul de urît, construit pe o înălțime în mijlocul colinelor sterpe, năpădite pe atunci de mărăcinș, de la Beverly. Salvia răspîndea un miros puternic și cam aeru care îți usca gîtul și îți pișca nările.

Pe-atunci, Beverly Hills arăta ca un loc părăsit. Se vedeau trotuare care apoi dispăreau în plin cîmp, iar lampadare cu globuri albe împodobeau niște străzi pustii ; cele mai multe globuri lipseau, împușcate de trecătorii cu chef ce se întorceau de la hanurile învecinate.

Douglas Fairbanks a fost prima vedetă de cinema care a locuit la Beverly Hills și mă invita adeseori să petrec week-end-ul la el. Seara, din camera mea, auzeam urletele lupilor de preerie, haite întregi venind să devasteze lăzile de gunoi. Urletele lor erau strănii, păreau clinchete de clopoței.

Avea tot timpul cîțiva prieteni care locuiau cu el : Tom Geragthy, care-i scria scenariile, Carl, un fost atlet olimpic și doi-trei cow-boy. Tom, Doug și cu mine eram legați aproape ca cei trei mușchetari.

Duminica dimineța, Doug organiza cîte o escapadă călare : ne sculam de cu noapte și călăream peste coline, pînă cînd mijeas de ziuă. Cow-boy-ii priponesau cai, aprindeau focul și pregăteau micul dejun cu cafea, carne de porc sărată și prăjituri calde. În timp ce contemplam răsăritul soarelui, Doug vorbea cu elocință, iar eu făceam glume pe tema lipsei de somn și susțineam că zorii nu meritau să fie contemplați decît în tovărășia sexului opus. Aceste plimbări matinale erau totuși romantice. Douglas a fost singurul care m-a făcut să mă urc pe cal, în ciuda afirmațiilor mele că se făcea prea mult caz de acest dobitoc egoist, arțagos și aproape idiot.

Pe vremea aceea, Douglas era despărțit de prima lui soție. Seara la cină invita prieteni, printre care pe Mary Pickford, de care era foarte îndrăgostit. Se purtau amîndoi ca niște iepuri speriați. Eu îi sfătuiam să nu se căsătorească, ci să trăiască împreună și să se liniștească, dar ei nu aprobau ideile mele non-conformiste. M-am arătat atît de potrivit căsătoriei lor, încît căsătorindu-se în cele din urmă, au invitat toți prietenii la nuntă în afară de mine.

Eu și Douglas ne dedam speculațiilor filozofice: eu o țineam într-una cu zădărnicia vieții; Douglas credea că viețile noastre urmau un curs dinainte stabilit și că important era destinul nostru. Această exuberanță mistică a lui Douglas îmi provoca de obicei o reacție clinică. Îmi amintesc cum într-o seară de vară ne cătăram amândoi pînă în virful unui rezervor mare de apă și așezați acolo sus, stăteam de vorbă în măreția sălbatică pe care o oferea Beverly. Stelele străluceau misterios, luna era incandescentă, iar eu susțineam că viața n-are rost.

— Ia privește! exclama Douglas cu aprindere, într-un gest larg ce cuprindea tot cerul. Luna! Și miriadele de stele! Sigur că există o rațiune a acestei frumuseți! Ea împlinește fără doar și poate un destin! Trebuie să aibă un sens din care tu și cu mine facem parte! Mă privea apoi, brusc iluminat:

— De ce ți-e hărăzit ție acest talent și acest minunat instrument — cinematograful — care merge drept la inima a milioane de oameni din toată lumea?

— De ce îi e hărăzit lui Louis B. Mayer și fraților Warner? Întrebam eu.

Și Douglas izbucnea în ris.

Era un romantic incurabil. Cînd mă aflam la el, eram amuls uneori dintr-un somn adînc la ora trei dimineața și întrezăream prin ceață o orchestra havaiană cîntînd serenade, pe peluză, sub fereastra lui Mary. Încîntătoare serenade, dar situația era greu de înțeles, cînd nu te privea pe tine. Totuși aceste însușiri puierile făceau tot farmecul lui.

Douglas era și tipul de sportiv care avea cîini lup și cîini polițiști cocoțați pe bancheta din spate a Cadillac-ului său decapotabil. Îi plăceau sincer astfel de lucruri.

. . .

Hollywood devenea repede o adevărată Meccă a scriitorilor, actorilor și intelectualilor. Autori celebri veneau din toate colturile lumii: Sir Gilbert Parker, William J. Locke, Rex Beach, Joseph Hergesheimer, Somerset Maugham, Gouverneur Morris, Blasco Ibañez, Elinor Glyn, Edith Wharton, Kathleen Norris și mulți alții.

Somerset Maugham n-a lucrat niciodată la Hollywood, cu tot succesul pe care-l aveau povestirile sale. A locuit totuși aici timp de cîteva săptămîni, înaintea unei călătorii în mările Sudului, unde a scris admirabilele sale nuvele. Odată, la un dîneu, ne-a istorisit lui Douglas și mie, povestea lui Sadie Thompson bazată, spunea el, pe un fapt real și care mai tirziu a fost dramatizată și ecranizată sub titlul de *Ploaia*. Am socotit întotdeauna *Ploaia* drept o piesă model. Reverendul Davidson și soția lui sînt niște personaje minunat caracterizate, mai interesante decît Sadie Thompson. Ce bine s-ar fi potrivit Sir Herbert Beerbohm Tree în rolul reverendului Davidson! Ar fi realizat un personaj în același timp blind și nemilos, onctuos și înspăimîntător.

Acest grup își avea sediul într-un hotel de mîna a șaptea, un fel de grajd întortocheat, cunoscut sub numele de Hollywood Hotel. Devenise

celebru ca o fată de la țară care, uluită, se pomeneste cu o moștenire. Chiria camerelor costa o avere, numai pentru că drumul de la Los Angeles la Hollywood era aproape impracticabil, iar aceste celebrități literare doreau să locuiască în vecinătatea studiourilor. Dar toți păreau des-cumpăniți, de parcă ar fi greșit adresa.

Elinor Glyn ocupa aci două camere : una o transformase în salon, îmbrăcînd pernele în cretoane pastel și așezîndu-le pe pat ca să pară o sofa. Acolo își primea invitații.

Am cunoscut-o pe Elinor într-o seară cînd a oferit un dineu de zece invitați. Trebua să ne întîlnim în „apartamentul” ei, pentru cocteil, înainte de a merge la restaurantul hotelului, și eu am sosit primul.

— O, spuse ea, luîndu-mi fața în mîini și privîndu-mă fix, lasă-mă să te văd ! Extraordinar ! Credeam că ai ochii căprui, dar sînt albaștri de tot.

Mi s-a părut cam posesivă la început, dar pe urmă a început să-mi placă foarte mult.

Deși era un monument de respectabilitate britanică, Elinor scandalizase lumea conformistă cu romanul ei *Three Weeks* (*Trei săptămîni*). Eroul, Paul, e un tînar englez de familie bună care are o aventură cu o regină — ultima ei escapadă înainte de a se mărita cu bătrînul rege. Tînarul prinț moștenitor este bineînțeles fiul lui Paul, dar nimeni nu știe. Așteptînd ceilalți invitați, Elinor îmi arată dormitorul cu pereții plini de portrete ale unor tineri ofițeri englezi din primul război mondial. Cu un gest larg îi arată pe toți, spunînd :

— Ei toți sînt Paul al meu.

Era pasionată de ocultism. Îmi amintesc că într-o după-amiază Mary Pickford s-a plîns de oboseală și insomnie. Eram în camera lui Mary.

— Arată-mi Nordul, porunci Elinor.

Își puse apoi degetul ușor pe fruntea lui Mary repetînd :

— Acuma adoarme repede !

Douglas și cu mine ne-am apropiat în vîrfurile picioarelor și ne-am uitat la Mary, ale cărei pleoape fluturau, Mary ne-a povestit mai tîrziu că a trebuit să simuleze somnul timp de o oră și mai bine deoarece Elinor rămăsese în camera ei ca s-o vegheze.

Lui Elinor i se dusesese vestea că este o extravagantă, dar nu exista ființă mai serioasă decît ea. Părerile ei despre dragoste în cinema erau de o naivitate de adolescentă : femeii frumoase mîngîind cu genele obrazul iubiților sau lăfăindu-se pe blănuri de tigru.

Trilogia pe care a scris-o pentru Hollywood marca un fel de creștere în timp. Primul film se numea *Three Weeks* (*Trei săptămîni*), al doilea, *His Hour* (*I-a venit și lui clipa*) și în fine *Her Moment* (*Acum este momentul ei*). Acest ultim scenariu avea niște implicații teribile. Eroina, interpretată de Gloria Swanson, este o distinsă făptură aflată în preajma căsătoriei cu un om pe care nu-l iubește. Acțiunea se petrece într-o junglă tropicală. Într-o zi, pornește singură călare și, interesată fiind de botanică, coboară de pe cal ca să examineze o floare rară. Aplecîndu-se deasupra ei un șarpe veninos se repede și o mușcă de sîn. Glo-

ria își duce mâinile la piept și scoate un strigăt ; e auzită chiar de bărbatul pe care-l iubește cu adevărat și care, întâmplător, trece pe acolo. E frumosul Tommy Meighan. Apare deodată printre liane.

— Ce s-a întâmplat ?

Ea arată spre reptila veninoasă.

— Unde ?

Ea duce mina la piept.

— E cea mai otrăvitoare dintre toate ! spune Tommy referindu-se bineînțeles la reptilă. Repede, trebuie să facem ceva ! Nu mai e nici o clipă de pierdut !

Medicul se află la mulți kilometri depărtare și nici vorbă nu poate fi de remediu obișnuit, *tourniquet*-ul, făcut dintr-o batistă strinsă în jurul părții afectate pentru a opri circulația singelui. Deodată el o stringe în brațe, îi sfîșie cămașa, dezgolindu-i umerii albi, o ferește apoi de privirea vulgară a camerei de filmat, se apleacă deasupra ei și cu gura îi extrage otrava, sculpînd-o din cînd în cînd. În urma acestei intervenții salvatoare, se mărită cu el.

14

LA SFÎRȘITUL contractului cu Mutual Film Corporation eram nerăbdător să încep lucrul cu First National, dar nu aveam studio. M-am hotărât să cumpăr un loc la Hollywood și să construiesc eu. Terenul era situat la colțul Bulevardului Sunset cu La Brea, avea o casă cu zece camere și două hectare de lămâi, portocali și piersici. Am clădit un ansamblu desăvârșit, cu laborator de dezvoltat, săli de montaj și birouri.

În timpul construcției studioului, am făcut o călătorie la Honolulu împreună cu Edna Purviance, ca să mă odihnesc o lună de zile. Havai era pe atunci o insulă minunată. Totuși gândul că mă aflu acolo, la trei mii de kilometri de continent, mă deprima; cu toată frumusețea-i radioasă, cu ananasul, trestia de zahăr, fructele exotice și florile sale, am fost bucuros să mă întorc fiind cuprins de o vagă senzație de claustrofobie, de parcă m-aș fi aflat închis într-un crin.

Era inevitabil ca vecinătatea unei fete frumoase ca Edna Purviance să mă tulbure în cele din urmă. Când am sosit pentru prima oară să lucrăm la Los Angeles, Edna închiriasse un apartament aproape de Athletic Club, unde o invitam la masă aproape în fiecare seară. Aveam amândoi intenții serioase și în fond mă gindeam că într-o zi vom ajunge poate să ne căsătorim, dar aveam rezerve în ce-o privea pe Edna. Nu eram sigur de ea, ceea ce mă făcea mai puțin sigur și de mine.

În 1916 eram nedespărțiți și luam parte la toate serbările, la toate galele Crucii Roșii. În asemenea ocazii Edna devenea geloasă și se manifesta într-un mod subtil și insidios. Dacă cineva îmi arăta prea multă atenție, ea dispărea; printr-un mesaj eram înștiințat că a leșinat și are nevoie de mine, bineînțeles mă duceam și stăteam cu ea tot restul serii. Odată, frumoasa gazdă care dădea un *garden-party* în cinstea mea mă purtă de la o femeie frumoasă la alta și pînă la urmă mă atrase într-un alcov. Din nou sosi mesajul că Edna a leșinat. Deși mă simțeam măgulit că o fată atît de frumoasă mă cheamă de îndată ce-și venea în fire, obiceiul devenea supărător.

Deznodămîntul s-a produs la o petrecere dată de Fanny Ward, unde se afla un buchet de fete frumoase și de tineri chipeși. Din nou Edna a leșinat. Dar cînd și-a revenit a întrebat de Thomas Meighan, junele prim înalt și frumos de la Paramount. În seara aceea n-am știut nimic. Fanny Ward a fost cea care mi-a povestit totul a doua zi; cunoscînd sentimentele mele față de Edna, nu voia să mă fac de rîs.

Nu-mi venea să cred. Mă simțeam rănit în orgoliul meu; eram furios. Dacă era adevărat, acesta avea să fie sfîrșitul legăturii noastre. Totuși nu puteam renunța la ea așa, deodată. Golul ar fi fost prea

mare. Am simțit deșteptându-se în sufletul meu tot ceea ce fusesem unul pentru altul.

A doua zi după incident, n-am fost în stare să lucrez. După-amiază am telefonat la Edna ca să am o explicație, cu intenția să tun și să fulger; în schimb, amorul meu propriu a luat-o înainte și am devenit sarcastic. Am început chiar să glumesc:

— Se pare că ai confundat numele făcînd apel la altcineva cînd ai leșinat la Fanny Ward — Îți pierzi cumva memoria?

Ea începu să ridă și am simțit-o puțin cam încurcată.

— Despre ce vorbești? spuse ea.

Nădăjduiam că o să nege cu îndrjire. Dar a procedat cu abilitate, întrebîndu-mă cine-mi spusese toate prostiile astea.

— Ce importanță are cine mi-a spus? Dar credeam că însemn destul de mult pentru tine ca să nu mă faci de ris în public.

Foarte calmă, ea stăruia că mi se spusese tot felul de minciuni.

Am căutat s-o rănesc prefăcîndu-mă indiferent.

— Nu-i nevoie să joci teatru cu mine, am spus. Ești liberă să faci ce vrei. Nu sîntem căsătoriți; să fii conștiincioasă la treabă, e singurul lucru care contează.

Politicoasă, Edna era de acord cu toate spusele mele și nu voia să intervină nimic în bunul mers al muncii noastre. Vom putea fi întotdeauna buni prieteni, încheie ea, ceea ce m-a făcut și mai nenorocit.

Am stat de vorbă o oră la telefon, nervos și tulburat, căutînd un pretext să ne împăcăm. Ca de obicei în asemenea împrejurări, m-am îndrăgostit și mai tare de ea și, la sfîrșitul convorbirii, am invitat-o seara la cină sub cuvînt că trebuie să discutăm situația.

Ea a șovăit, dar eu am insistat, de fapt am rugat-o, am implorat-o, renunțînd la spărarea și la orgoliul meu. Pînă la urmă a consimțit... În seara aceea am mîncat amîndoi ouă prăjite pe care le-a pregătit în apartamentul ei.

Am ajuns la un fel de împăcare și m-am mai înseninat puțin. În orice caz, am putut să lucrez a doua zi. Dăinuia totuși un simțămînt de părăsire și în același timp îmi făceam reproșuri. Mi se părea, de exemplu, că o neglijasem uneori pe Edna. Eram pradă unei dileme. Trebuia să rup definitiv cu ea sau nu? Poate că povestea asta cu Meighan nici nu era adevărată.

Cam la vreo trei săptămîni, ea veni la studio să-și ridice cecul. Am întîlnit-o chiar în momentul cînd pleca. Era însoțită.

— Îl cunoști pe Tommy Meighan? spuse ea prietenos.

A fost un șoc pentru mine. În clipa aceea Edna deveni o străină, de parcă o întîlneam pentru prima oară în viață.

— Sigur că da, am răspuns. Ce mai faci, Tommy?

El era cam încurcat. Ne-am strîns mîna și după un schimb de glume, ei au plecat împreună.

Dar viața înseamnă conflict, și dacă nu e una e alta, ca să nu ne lase un pic de răgaz. Dacă nu e problema dragostei, e altceva. Succesul era minunat, dar o dată cu el creștea și efortul de a ține pasul cu această nimfă nestatornică, popularitatea. Găseam de fiecare dată consolare în muncă.

Dar să scrii, să joci și să regizezi cincizeci și două de săptămîni pe an însemna o exorbitantă cheltuială de energie nervoasă. La sfîrșitul fiecărui film eram atît de deprimat și epuizat, încît trebuia să rămîn o zi în pat să mă odihnesc.

Spre seară mă sculam și porneam să fac o plimbare. Simțindu-mă cuprinsă de singurătate și melancolie, rătăceam pe străzi privind vitrinele fără să le văd. În asemenea momente, nu încercam niciodată să gîndesc; aveam creierul amorțit. Dar îmi regăseam repede forțele. De obicei, a doua zi dimineată, în drum spre studio, îmi recăpătam puterea de muncă și mintea începea să-mi meargă iar.

Neavînd încă decît o idee vagă, comandam decorurile; între timp, decoratorul venea la mine să-mi ceară amănunte, iar eu dădeam cu gura explicîndu-i unde aveam nevoie de uși sau de arcade. Așa, incolțit, am început mai multe comedii.

Uneori mintea mi-era încordată ca o frînghie și aveam nevoie de o destindere. În asemenea cazuri, o plimbare seara se dovedea eficace. Nu mi-a plăcut niciodată alcoolul ca stimulent. De fapt, atunci cînd lucram aveam o superstiție, că cel mai mic stimulent îmi afectează perspicacitatea. Nimic nu cere mai multă limpezime de spirit decît să concepi și să regizezi o comedie.

Cît privește dragostea, tot ce aveam mai bun se arăta în lucrul meu. Iar cînd își arăta chipul drăgălaș, viața era atît de prost întocmită, încît dragostea exista fie din belșug, fie nu era deajuns. Dar eu eram un om disciplinat și-mi luam munca în serios. La fel ca Balzac, care credea că o noapte de dragoste reprezintă sacrificarea unei bune pagini de roman, eram de părere că ea înseamnă pierderea unei zile bune de lucru la studio.

•••

O romancieră cunoscută, aflînd că îmi scriu biografia, mi-a spus: „Sper că ai curajul să spui adevărul”. Credeam că se referă la opiniile mele politice, dar ea făcea aluzie la viața mea amoroasă. Fără îndoială că într-o biografie lumea așteaptă să găsească și o relatare a autorului cu privire la aventurile sale, deși nu văd de ce. După părerea mea, aceste fapte contribuie prea puțin la înțelegerea sau limpezirea unui caracter. Spre deosebire de Freud, eu nu cred că sexualitatea este elementul cel mai important în complexul comportării. Frigul, foamea și rușinea de sărăcie afectează în primul rînd psihicul.

Cum se întîmplă cu toată lumea, și viața mea sentimentală se desfășura în cicluri. Dar nu asta mă interesa cel mai mult în viață. Aveam alte motive de interes, pe planul creației, la fel de captivante. Nu urmăresc în această carte să descriu ceea ce e clinic, lipsit de artă și de poezie în dragoste. Socotesc că sînt mai interesante împrejurările care duc la dragoste.

În legătură cu aceasta aș vrea să amintesc un episod incîntător al cărui erou am fost la Alexandria Hotel în prima noapte cînd am sosit la Los Angeles de la New York. Mă urcasem devreme în camera mea și

mă pregăteam de culcare fredonînd o melodie la modă pe atunci la New York. Din cînd în cînd mă întrerupeam, pierdut în gînduri, și o voce feminină venind din camera alăturată relua cîntecul acolo unde mă opriam eu. Apoi continuam eu unde întrerupea ea, ajungînd astfel la un fel de joc. Și așa s-a terminat cîntecul. Trebuia să mă prezint ? Era riscant. De altfel nu știam deloc cum arăta vecina. Am început să fluier din nou melodia și din nou se întîmplă același lucru.

— Ha, ha, ha ! Ce nostim ! am ris eu încetîșor, putînd să se creadă că mă adresez ei tot atît de bine ca și mie însumi.

O voce se auzi din camera vecină :

— Poftim ?

Atunci am șoptit prin gaura cheii :

— Veniți, de sigur, de la New York.

— Nu vă aud, răspunse ea.

— Atunci deschideți ușa, i-am replicat.

— Am s-o deschid puțin, dar nu cumva să intrați.

— Promit !

Întredeschise ușa de-o palmă și am văzut cea mai încîntătoare blondă ce se putea închipui, uitîndu-se la mine. Nu știu exact cum era îmbrăcată, dar parcă era într-un *negligée* de mătase și efectul era de vis.

— Nu intrați sau vă omor ! spuse ea cu un glas dulce, dezvelindu-și dinții albi și frumoși.

— Bună seara, am șoptit și m-am prezentat.

Știa cine sînt și că odăile noastre se invecinează.

Tîrziu în noapte mi-a spus că în nici un caz nu trebuie să arăt în public că o cunosc și nici s-o salut dacă ne întîlnim în holul hotelului. Asta e tot ce am știut vreodată despre ea.

A doua seară, cînd am intrat în cameră, ea ciocăni de-a dreptul la ușa mea. A treia seară, începui să fiu destul de plictisit ; și-apoi aveam munca și cariera mea la care trebuia să mă gîndesc. Așa încît a patra seară mi-am deschis ușa cu mii de precauții, apoi am intrat pe furiș, nădăjduind să mă cule fără să mă fac auzit, dar ea mă simțise și începu să lovească în ușă. De data asta n-am răspuns și m-am dus direct la culcare. Ziua următoare, cînd m-a întîlnit în hall, mi-a aruncat o privire glacială.

Seara următoare n-a ciocănit, însă minierul ușii scîrțîi și îl văzui răsucindu-se încet. Dar trăseseam zăvorul din camera mea. Ea zgîlțîi puternic clanța apoi lovi cu nerăbdare. A doua zi dimineată am socotit că e mai bine să părăsesc hotelul și să mă instalez din nou la Athletic Club.

...

Primul film în noul meu studio a fost *A Dog's Life* (*Viață de ciine*). Scenariul cuprinde un element de satiră, comparînd viața unui cîine cu cea a unui vagabond. Acest leitmotiv alcătuia structura pe care am construit apoi diferite gaguri și efecte de burlesc clasic. Începeam să gîndesc comedia într-un sens structural și să devin conștient de forma ei

arhitecturală. Fiecare secvență o implica pe cea următoare și ansamblul alcătuia un întreg.

Prima secvență înfățișa salvarea unui ciine dintr-o încheștare cu alți semenii. În secvența următoare, într-o sală de bal, era salvată o tinăra care și ea ducea „o viață de ciine”. Mai erau multe alte secvențe urmînd toate înlanțuirea logică a evenimentelor. Oricît de simple și clare erau aceste comedii burlești, ele cereau multă gîndire și inventivitate. Dacă un gag dăuna logicii faptelor, oricît de plin de haz ar fi fost, nu-l foloseam.

Pe vremea comedilor Keystone, personajul lui Charlot era mai liber, mai puțin tributar intrigii. Creierul nu-i servea decît arareori — recurgea numai la instinctele privind funcțiile esențiale: hrana, căldura și adăpostul. Dar cu fiecare comedie de succes, personajul lui Charlot devenea tot mai complex. Simțămintele personajului începeau să iasă la lumină. Ceea ce nu era simplu, deoarece eram ținut de limitele comediei burlești. Acest lucru poate părea pretențios, dar burlescul cere o psihologie foarte strictă.

Am aflat soluția în ziua cînd l-am conceput pe Charlot ca pe un fel de Pierrot. Cu această concepție am avut o mai mare libertate de expresie și am putut să înfrumusețez mai ușor comedia cu mici tușe sentimentale. Dar, logic, era greu ca unei fete tinere să-i placă un vagabond. Aceasta a fost întotdeauna o problemă în filmele mele. În *Goana după aur* (*The Gold Rush*) fata începe să se intereseze de Charlot, jucîndu-i o festă, apoi mai tîrziu i se face milă de el, milă pe care el o ia drept dragoste. Tînăra din *Luminile orașului* (*City Lights*) e oarbă. În această situație el i se pare romantic și minunat pînă cînd își recapătă vederea.

Pe măsură ce priceperea mea în construirea conflictului creștea, libertatea comediei era limitată. Cum îmi scria într-o zi un admirator care prefera primele mele filme Keystone, celor mai recente: „Pe-atunci, publicul era sclavul dumatăle; astăzi, dumneata ești sclavul publicului.”

Chiar în acele dinți comedii, mă străduiam să creez o ambianță: și reușeam, în general, grație muzicii. Un vechi cîntec intitulat *Mrs Grundy* mi-a oferit ambianța pentru *The Immigrant* (*Emigrantul*). Melodia era plină de o tandrețe nostalgică ce te ducea cu gîndul la doi nefericiți singuratici care se căsătoresc pe o vreme tristă și ploioasă.

Povestea îl arată pe Charlot în drum spre America. În cala vaporului întîlnește o fată cu mama ei, tot atît de sărace ca și el. Cînd ajung la New York, se despart. În cele din urmă el o întîlnește din nou pe fată, dar ea e singură și, ca și el, a eșuat. În timp ce stau de vorbă, ea scoate din neatenție o batistă tivită cu negru, arătînd astfel că mama ei a murit. Și, bineînțeles, la sfîrșit se căsătoresc, într-o zi tristă și ploioasă.

Cîntece mici și simple mi-au dat astfel și ideea altor comedii. Într-una din ele, intitulată *Twenty Minutes of Love* (*Charlot și ceasul*), unde scenele de urmărire și de burlesc se succed într-un parc, cu poliști și bone de copii, făceam trecerea de la o secvență la alta în accentele cîntecului *Too Much Mustard* (*Prea mult muștar*), o melodie de

dans la modă prin 1914. *Violetera* mi-a inspirat *Luminile oraşului*, iar *Auld Lang Syne*, *Gogna după aur*.

Încă din 1916, am început să am numeroase idei pentru filme de lung metraj : de exemplu, o călătorie în lună, un spectacol comic arătând Jocurile Olimpice şi posibilităţile de a jongla cu legea gravitaţiei. Ar fi fost o satiră a progresului. M-am gândit la o maşină de hrănit, la o pălărie radio-electrică putînd să înregistreze gîndurile ; şi la încurcăturile în care intru după ce mi-o pun pe cap şi sint prezentat seducătoarei soţii a Lunatecului. În cele din urmă am utilizat maşina de hrănit în *Modern Times* (*Tîmpuri Noi*).

Ziaristii m-au întrebato cum îmi vin ideile de film, dar pînă în ziua de azi n-am putut să le dau un răspuns mulţumitor. Am descoperit de-a lungul anilor că ideile îţi vin atunci cînd le doreşti cu ardoare ; datorită acestei dorinţe continue, mintea devine un adevărat turn de observaţie în căutare de incidente care să stîrnească imaginaţia — o melodie, un apus de soare pot oferi o schiţă pentru o idee.

Cred că cel mai bine e să alegi un subiect care te stimulează, să-l dezvolti, şi să-l pui la punct ; apoi, dacă nu poţi merge cu el pînă la capăt, să renunţi şi să alegi un altul. Eliminarea după acumulare, numai astfel poţi descoperi ceea ce doreşti.

Cum ajungi să ai idei ? Printr-o perseverenţă împinsă pînă la marginile nebuniei. Trebuie să ai puterea să treci prin toate angoasele şi totuşi să-ţi păstrezi entuziasmul vreme îndelungată. E mai uşor poate pentru unii decît pentru alţii, deşi mă îndoiesc.

Desigur, fiecare comic în devenire trece printr-o fază de generalităţi filozofice cu privire la comedie. „Elementul de surpriză, şi de suspens” era o vorbă care se auzea tot timpul la Keystone.

Nu voi încerca să cercetez adîncurile psihanalizei pentru a explica comportamentul oamenilor, care este la fel de inexplicabil ca şi viaţa însăşi. Mai mult decît sexualitatea sau aberaţiile infantile, găsesc că cele mai multe concepţii care ne impulsionează au cauze atavice ; n-am avut nevoie să citesc cărţi ca să ştiu că marea temă a vieţii este lupta şi suferinţa. Instinctiv, toate clovneriile mele s-au bazat pe acest fapt. Metoda mea pentru a organiza intriga unei comedii este simplă : ea constă în a pune personajele în încurcătură şi în a le descurca apoi.

Dar umorul este mai diferenţiat şi mai subtil. Max Eastman l-a analizat în cartea lui *A Sense of Humour* (*Simţul umorului*). El îl defineşte ca derivînd din durerea luată în rîs. El scrie că *Homo sapiens* e un masochist, că de fapt savurează durerea sub diferite forme şi că publicului îi place să sufere prin procură — cum fac copiii cînd se joacă de-a indienii ; le place să fie împuşcaţi şi să treacă apoi prin chinurile agoniei.

Sînt de acord cu toate acestea. Dar găsesc că e mai degrabă o analiză a dramei decît a umorului, cu toate că ambele sînt foarte asemănătoare. Concepţia mea despre umor diferă intru cîtva : pentru mine este o uşoară disonanţă faţă de comportamentul aparent normal. Cu alte cuvinte, el ne permite să distingem iraţionalul în ceea ce pare raţional ;

neesențialul în ceea ce pare esențial. Umorul ne întărește de asemenea instinctul de conservare și ne păstrează echilibrul moral. Datorită umorului, ne simțim mai puțin copleșiți de vicisitudinile vieții. El stimulează simțul proporțiilor și ne arată că îndărătul unei gravități exagerate pîn-dește întotdeauna absurdul.

De exemplu, la o înmormîntare, unde prieteni și rude sînt reu-niți într-o pioasă tăcere în jurul catafalcului celui dispărut, un întirziat sosește chiar în momentul cînd începe serviciul religios și se îndreaptă tiptil spre un scaun liber unde una din persoanele îndoliate și-a lăsat jobenul. În grabă, întirziatul se așază din greșeală peste el, apoi, cu o expresie solemnă de tăcută scuză, întinde pălăria complet turtită pose-sorului care o ia cu o plictiseală vădită dar la fel de tăcută, continuînd să urmărească serviciul religios. Astfel, solemnitatea momentului devine ridicolă.

LA INCEPUTUL primului război mondial, opinia publică își închipuia că ostilitățile nu vor dura mai mult de patru luni, că știința războiului modern va cere un tribut atât de greu de vieți omenеști încît lumea va impune încetarea unei asemenea barbarii. Dar ne înșelam. Eram prinși într-o avalanșă de distrugere nebunească și de măcel brutal care a continuat timp de patru ani, spre consternarea întregii umanități. O hemoragie de proporții mondiale fusese provocată și nu mai putea fi oprită. Sute de mii de oameni luptau și mureau și toată lumea dorea să știe de ce și cum izbucnise războiul. Justificările nu păreau prea limpezi. Unii spuneau că era din cauza asasinării unui arhiduce; dar era un motiv greu de admis pentru o asemenea conflagrație. Se cerea o explicație mai realistă. S-a spus atunci că e un război menit să asigure viitorul democrației în lume. Deși nu toți luptau cu același eroism, pierderile erau cumplit de „democratice”. În timp ce mitralierele secerau milioane de soldați, cuvîntul „democrație” se arăta la orizont. Pe măsură ce tronurile se răsturnau, luau naștere republici și întreaga față a Europei se schimbă.

Dar în 1915 Statele Unite au pretextat că se simțeau „prea mîndre ca să se bată”. Astfel a luat naștere cîntecul *I Didn't Raise My Boy to Be a Soldier* (Nu mi-am crescut băiatul ca să fie soldat). Acest cîntec a cunoscut un imens succes popular pînă cînd a fost torpilată *Lusitania*, ceea ce a inspirat un alt cîntec, *Over There* (Acolo în Europa) și multe alte melodii bine ritmate. Pînă la naufragiul *Lusitaniei*, California nu simțise de loc greutatea războiului. Nu duceam lipsă de nimic, nici un produs nu era raționalizat. Se organizau petreceri în aer liber în beneficiul Crucii Roșii, pretexte pentru tot atîtea reînlănțuiri mondene. La o gală, o doamnă a donat 20.000 de dolari Crucii Roșii ca să aibă un loc lîngă mine la un dîneu foarte select. Dar pe măsura trecerii timpului, toți au început să-și dea seama de cumplita realitate a războiului.

În 1918 America lansase deja două campanii de subscripție de Bonuri pentru Libertate și acum Mary Pickford, Douglas Fairbanks și cu mine eram rugați să lansăm oficial cea de-a treia campanie la Washington.

Terminasem aproape primul meu film pentru First National, *A Dog's Life* (O viață de ciine). Și cum trebuia să fie gata o dată cu lansarea campaniei, am stat trei zile și trei nopți fără să dorm, ca să termin montajul. În cele din urmă am luat trenul, complet epuizat și am dormit două zile. La sosire, am început toți trei să ne redactăm discursurile. Cum nu rostisem pînă atunci nici un discurs serios, eram puțin cam agitat, așa încît Doug mă sfătui să fac o repetiție în fața mulțimii care ne aștepta în fiecare gară. De cîte ori se oprea trenul, grupuri-

grupuri se strîngeau în spatele ultimului vagon. De pe platformă, Doug o prezenta pe Mary care ținea un mic speech, mă prezenta apoi pe mine, dar abia începeam să vorbesc că trenul se și punea în mișcare; pe măsură ce ne îndepărtam de mulțime, deveneam tot mai elocvent și mai dramatic, iar siguranța mea creștea cu cît oamenii deveneau mai mici și se pierdeau în depărtare.

La Washington am defilat pe străzi ca niște potentăți, în drum spre terenul de fotbal unde urma să rostim prima noastră cuvîntare.

Estrada oratorilor era făcută din scînduri grosolane cu steaguri și stindarde fluturînd de jur împrejur. Printre reprezentanții armatei de uscat și ai marinei care se aflau acolo, era și un tînăr înalt și frumos care stătea lîngă mine și am început să stăm de vorbă. I-am explicat că nu mai luasem niciodată cuvîntul în public și că eram foarte îngrijorat.

— N-ai de ce să te temi; vorbește-le de-a dreptul; spune-le să cumpere Bonuri pentru Libertate; nu căuta să faci glume!

— Lasă că vîd eu! i-am răspuns cu ironie.

Aproape imediat am fost prezentat mulțimii; am dat atunci buzna pe estradă în genul lui Douglas Fairbanks și am început să vorbesc repede ca o mitralieră, pe nerăsuflete:

— Nemții sînt la porțile voastre! Trebuie să-i oprim! Și-i vom opri dacă veți subscrie în această campanie! Nu uitați! Fiecare bon cumpărat va salva viața unui ostaș... a unui fiu! și va grăbi victoria.

Vorbeam atît de repede și de agitat încît am alunecat de pe estradă, m-am agățat de Marie Dressler și am căzut împreună cu ea peste tînărul meu prieten care nu era altul decît Secretarul adjunct de la Marină, Franklin D. Roosevelt.

După ceremonia oficială, urma să fim prezentați președintelui Wilson la Casa Albă. Eram emoționați la culme cînd am fost introduși în Salonul Verde. Ușa s-a deschis deodată și un secretar a apărut rostînd sec:

— Aliniați-vă pe un singur rînd și faceți un pas înainte!

Apoi președintele intră.

Mary Pickford a luat inițiativa.

— Interesul manifestat de public a fost remarcabil, domnule președinte și sînt sigură că triumful campaniei va fi desăvîrșit.

— Așa a fost și sînt sigur... m-am aflat și eu în vorbă, cu totul încurcat.

Președintele m-a privit neîncrezător, apoi a spus o glumă cu un ministru căruia îi plăcea mult să bea whisky. Am rîs cu toții politicoși, apoi ne-am luat rămas bun.

Pentru campanie, Douglas și Mary au ales statele din nord, iar eu pe cele din sud; cum nu mai fusesem niciodată acolo, am invitat un prieten din Los Angeles, Rob Wagner, pictor de portrete și scriitor, să mă însoțească. Călătoria era foarte bine organizată și am vîndut bonuri în valoare de milioane de dolari.

Într-un oraș din Carolina de Nord, președintele comitetului de primire era cel mai mare om de afaceri din oraș. Mi-a mărturisit că pusese la gară zece băieți să mă bombardeze cu torte cu frișcă, dar văzînd grupul

serios pe care-l formam la coborirea din tren, socotise că e mai bine să renunțe.

Același domn ne-a invitat la cină, împreună cu mai mulți generali, printre care și generalul Scott care se vedea cât de colo că nu-l simpatizează. În timpul mesei zise :

— Care e diferența dintre gazda noastră și o banană ?

S-a creat un moment de stupeoare.

— Ei bine, banana o poți jupui.

Intruchiparea perfectă a gentlemanului sudist am întâlnit-o la Augusta, în Georgia : judecătorul Henshaw, președintele campaniei. Am primit o scrisoare de la el anunțându-ne că deoarece urma să fim la Augusta de ziua aniversării mele, organizase o mică primire la Country Club. M-am și văzut în centrul unei adunări, obligat să fac conversație și, cum eram epuizat, m-am hotărât să refuz și să mă duc direct la hotel.

De obicei, de câte ori soseam în câte-o gară, o mulțime imensă venea să ne salute, în frunte cu fanfara orașului. Dar la Augusta nu l-am găsit decât pe judecătorul Henshaw, într-un pardesiu de pongé negru, pe cap cu o panama veche, îngălbenită de soare. Era curtenitor dar nu prea vorbăreț ; după ce s-a prezentat, ne-a condus pe Rob și pe mine la hotel, într-un vechi landou.

Am mers un timp fără să scoatem o vorbă. Deodată judecătorul a rupt tăcerea :

— Ce-mi place mie în comediile dumitale este cunoașterea a ceea ce este fundamental ; știi, de pildă, că partea cea mai lipsită de demnitate din anatomia omului este dosul și comediile dumitale o dovedesc. Cînd tragi un picior în fundul unui domn important, îi ieși orice urmă de demnitate. Și în timp ce automobilul înalța pe căldură, și-a aplecat capul într-o parte, monologînd cu un aer bizar : Hotărît ! fundul este sediul demnității.

I-am dat un cot lui Rob șoptindu-i :

— Petrecerea a și început !

A avut loc în aceeași zi cu mitingul. Henshaw nu mai chemase decât încă trei prieteni și ne rugă să-l iertăm că a invitat atît de puțină lume, dar era egoist și dorea să profite în exclusivitate de prezența noastră.

Clubul de golf se găsea într-un loc minunat. Umbrele copacilor înalți peste peluza verde ofereau scenei un cadru de calmă eleganță, pe care o savuram așezați toți șase în jurul unei mese rotunde, unde trona tortul cu luminări.

Judecătorul, ronțăind o bucată de țelină, ne privi cu ochii lui scăpărători și ne spuse lui Rob și mie :

— Nu știu dacă veți vinde multe bonuri în Augusta... Nu prea sînt un bun organizator. Dar cred că populația știe de sosirea voastră.

Am început să laud frumusețea peisajului.

— Da, spuse el, nu lipsește decât un singur lucru : un julep* cu mentă.

* În America, băutură cu whisky sau coniac, apă, zahăr, gheață și mentă. (N. tr.)

De aici am ajuns să vorbim despre eventualitatea prohibiției, de avantaje și inconveniente.

— Potrivit rapoartelor medicale, spuse Rob, prohibiția va avea un efect salutar asupra sănătății populației. Revistele medicale afirmă că dacă n-ar mai fi whisky, ar scădea și numărul ulcerelor.

Judecătorul luă un aer ofensat.

— Ce legătură este între stomac și whisky? Whisky-ul e hrana sufletului. Se întoarse apoi spre mine: — Charlie, ai împlinit douăzeci și nouă de ani și nu ești însurat?

— Nu, am ris eu. Dar dumneavoastră?

— Nici eu, făcu el cu un suspin plin de regrete. Prea multe cazuri de divorț mi s-au perindat prin fața ochilor. Dar dacă aș mai fi o dată tânăr, m-aș însura; tare e singur un celibatar! Totuși cred în divorț. Sint fără indoială cel mai criticat judecător din Georgia. Dacă oamenii nu mai vor să stea împreună, eu nu pot să-i silesc.

De la o vreme, Rob se tot uita la ceas:

— Dacă mitingul începe la opt și jumătate, trebuie să ne grăbim.

Judecătorul își ronțăia tacticos bucata lui de țelină.

— Avem tot timpul, spuse el. Mai stați cu mine să trindăvim! Grozav îmi place să trindăvesc!

În drum spre miting, am trecut printr-un mic parc. Erau acolo vreo douăzeci dacă nu mai multe statui de senatori, cu o expresie ridicol de pompoasă, unii cu o mină la spate și cu cealaltă pe coapsă, ținând un document făcut sul. Am remarcat în glumă că erau exact personajele potrivite pentru gagul cu picioare în spate despre care vorbisese mai înainte.

— Da, răspunse judecătorul nepăsător. Par plini de ifose și de țeluri mari.

Ne-a invitat la el: o veche și frumoasă casă georgiană, unde Washington „dormise într-adevăr”, mobilată cu piese vechi americane din secolul al XVIII-lea.

— Ce frumos! am exclamat.

— Dar fără o femeie e tot atât de goală ca o casetă de bijuterii. Așa încît nu amîna prea mult, Charlie.

În Sud, am vizitat mai multe centre militare de instrucție și am văzut multe chipuri triste și abătute. Dar triumful turneului nostru a fost în ultima etapă la New York, pe Wall Street, unde Mary Douglas și cu mine am vîndut bonuri în valoare de peste două milioane de dolari.

New York-ul oferea un spectacol deprimant: stihia militarismului era omniprezentă. America alunecase în tiparele obedienței și orice gînd era subordonat religiei războiului. Fanfarele defilînd de-a lungul lugu-brului canion Madison Avenue erau la fel de deprimante auzite de la fereastra etajului doisprezece al hotelului meu, tîrîndu-se tot drumul pînă la Battery unde se îmbarcau pentru Europa.

În pofida acestei atmosfere, își făcea loc din cînd în cînd puțin umor. Șapte fanfare trebuia să străbată Ball Park și să defileze prin fața guvernatorului New Yorkului. Înainte de intrarea pe stadion, Wilson Mizner, arborînd nu știu ce insignă falsă, oprea toate fanfarele cerîndu-le

să intoneze imnul național la trecerea prin fața tribunei guvernatorului. Numai după ce guvernatorul și întreaga suită s-au ridicat pentru a patra oară, a găsit în fine cu cale să le atragă atenția celor ce urmau să nu mai cinte imnul național.

...

Înainte de a pleca din Los Angeles pentru cea de-a treia campanie, o întâlnisem pe Marie Doro. Venise la Hollywood ca interpretă principală în filmele Paramount. Mare admiratoare a lui Chaplin, i-a spus lui Constance Collier că singura persoană pe care dorea s-o cunoască la Hollywood era el, fără să-i treacă prin minte că jucasem împreună la Londra la Teatrul Ducelui de York.

Am revăzut-o așadar pe Marie Doro. Parcă am fi fost în actul doi al unei melodrame. După ce Constance m-a prezentat am spus :

— Dar noi ne cunoaștem ! Mi-ai zdrobit inima. Te-am iubit în tăcere.

Marie, frumoasă ca întotdeauna, mă privi prin lorgnon și răspunse :

— Ce pasionant !

I-am explicat că eu eram Billy din *Sherlock Holmes*. Am cinat apoi în grădină. Era o seară caldă de vară și la flacăra luminărilor i-am vorbit despre decepțiile unui tânăr îndrăgostit de ea fără știrea ei și despre felul cum calculam la Teatrul Ducelui de York momentul în care urma să iasă din cabină, ca s-o întâlnesc pe scară și să îngăim un „bună-seara”. Am vorbit despre Londra și Paris ; Marie adora Parisul și am evocat împreună bistrourile, cafenelele, Maxim's și Champs-Élysées...

Și cînd te gîndești că Marie era acum la New York ! Aflînd că locuiam la Ritz, mi-a scris un bilet, invitîndu-mă să iau masa în apartamentul ei :

Dragă Charlie,

Am un apartament cu vederea spre Champs-Élysées (Madison Avenue), unde am putea cîna sau să mergem la Maxim's (The Colony). În fine, dacă dorești, putem face o plimbare cu automobilul prin Bois de Boulogne (Central Park).

Dar n-am făcut nimic din toate acestea ; ne-am mulțumit să luăm masa liniștiți în apartamentul Mariei.

...

M-am întors la Los Angeles și m-am instalat tot la Athletic Club, unde am început să mă gîndesc la munca mea. *O viață de cîine* ceruse mai mult timp și costase ceva mai mulți bani decît prevăzusem. Totuși nu-mi părea rău, căci totul avea să se echilibreze într-un fel pînă la sfîrșitul contractului. Ceea ce mă preocupa însă era să găsesc o idee pentru cel de-al doilea film. Deodată m-am gîndit : ce-ar fi să fac o

comedie despre război? Am împărtășit câtorva prieteni proiectul meu, dar toți au clătinat din cap. De Mille mi-a spus: „E periculos să ridiculizezi războiul pe timpurile astea”. Periculoasă ori nu, ideea îmi stîrnea interesul.

Shoulder Arms (Charlot Soldat) a fost proiectat mai întâi pentru cinci bobine. Începutul trebuia să fie „viața de civil”, urma „războiul”, și se încheia cu „banchetul”, arătînd cum toate capetele încoronate din Europa sărbătorească actul de eroism pe care-l făptuisem eu, luîndu-l prizonier pe Kaiser. Și, bineînțeles, la sfîrșit mă trezeam din somn.

Secvențele din preajma și de după război au fost suprimate. Banchetul n-a fost niciodată turnat, dar începutul da. Era o comedie plină de aluzii, arătîndu-l pe Charlot cum se îndreaptă spre casă împreună cu cei patru copii ai lui. Îi lasă singuri cîteva clipe, apoi se întoarce ștergîndu-se la gură și riglînd. Intră în casă și numai decît un grătar se vede pe ecran și-l izbește în cap. Nevasta lui nu apare niciodată, dar o cămașă imensă e întinsă la uscat în bucătărie, sugerîndu-i dimensiunile.

În secvența următoare, Charlot este examinat pentru incorporare și se dezbracă gol pușcă. Pe o ușă de sticlă se vede numele „Dr. Frances”. Apare o umbră vrînd să deschidă ușa, iar Charlot, crezînd că e o femeie, o ia la fugă pe altă ușă și se pomenește într-un labirint de birouri despărțite prin pereți de sticlă, unde mai multe funcționare stau adîncite în lucru. Una dintre ele ridică ochii și el se refugiază îndărătul unei mese expunîndu-se astfel privirilor altele; pînă la urmă lese pe altă ușă care dă în alte birouri despărțite prin pereți de sticlă, depărtîndu-se tot mai mult de locul de plecare, pînă cînd se pomenește gol pe un balcon deasupra unei artere foarte cîrcălate. Deși a fost turnată, această secvență n-a fost folosită. M-am gîndit că e mai bine să fac din Charlot un personaj despre care nu se știe nimic și să-l prezint ca deja intrat în armată.

Charlot soldat a fost realizat în toată unuia val de căldură copleșitoare. Să lucrezi în interiorul unui trunchi de copac camuflat (așa cum făceam într-una din secvențe), numai comod nu era. Nu pot să sufăr turnările în exterior deoarece nu te poți concentra. Concentrarea, inspirația se duc pe apa simbetiei.

Realizarea filmului a durat mult, eu nu eram mulțumit de rezultat; toată lumea din studio ajunsese să aibă aceeași impresie, pînă cînd Douglas Fairbanks și-a exprimat dorința să-l vadă. A venit cu un prieten; i-am prevenit că sînt atît de descurajat încît mă gîndesc să arunc bobinele la coș. Ne-am instalat toți trei în sala de proiecție. Chiar de la început Fairbanks a izbucnit în rîs, intrerupîndu-se doar ca să tușească. Dragul de Douglas era cel mai bun public al meu. La sfîrșitul proiecției, cînd s-a aprins lumina în sală, am văzut că avea ochii umezi de atîta rîs.

— Crezi într-adevăr că are haz? l-am întrebat neîncercător.

S-a întors către prietenul lui.

— Ce zici de omul ăsta care vrea să arunce filmul la gunoi ? îl întrebă el în loc de orice comentariu.

Charlot soldat a cunoscut un succes extraordinar, mai cu seamă printre soldați, în timpul războiului, dar iarăși turnarea durase mai mult decît prevăzusem și pe deasupra fusese mai costisitoare decît *O viață de ciine*. Voiam acum să mă depășesc pe mine însumi și mi-am spus că First National ar putea să mă ajute. De cînd eram la ei deveniseră prosperi, angajînd numeroși producători și vedete și plătindu-le 250.000 de dolari pe film și cîncizeci la sută profit asupra beneficiilor. Filmele lor costau mai puțin și erau mai ușor de făcut decît comediele mele și fără îndoială raportau mai puțin.

Cînd i-am vorbit despre asta domnului J. D. Williams, președintele lui First National, el mi-a răspuns că o să pună problema în consiliul de administrație. Nu ceream mult, ci numai atît cît să-mi acopăr cheltuielile suplimentare, care nu depășeau zece-cincisprezece mii de dolari de film. Îmi spuse că urmează să aibă loc un consiliu la Los Angeles, peste o săptămînă, și că îmi voi putea expune eu însumi punctul de vedere.

Pe atunci distribuitorii erau niște comercianți nemiloși : pentru ei filmele însemnau o marfă care se vinde la metru. Mi se părea că am vorbit bine și sincer, pledîndu-mi cauza în fața lor. Am explicat că am nevoie de un mic supliment, deoarece cheltuisem mai mult decît era prevăzut, dar parcă eram un muncitor de la General Motors cerînd o mărire de salariu. Cînd am terminat de vorbit, s-a așternut o tăcere, apoi delegatul lor începu să se agite.

— Știi, Charlie, afacerile sînt afaceri. Ai semnat un contract și înțelegem să-l respecti.

— Pot să fac și șase filme în două luni, dacă ăsta e genul care vă place, am spus ironic.

— Totul depinde de tine, Charlie.

— Vă cer un supliment, am reluat, pentru a menține calitatea muncii mele. Indiferența voastră arată că sînteți lipsiți de psihologie și de prevedere. Doar nu faceți comerț de cîrnați, ci de entuziasm individual.

Dar nimic nu-i impresiona. Nu reușeam să înțeleg atitudinea lor, cu atît mai mult cu cît reprezentam cel mai mare atu al industriei cinematografice.

— Cred că e în legătură cu convenția ce urmează să se încheie în cinematografie, spuse fratele meu Sydney. Se aude că toate companiile producătoare vor fuziona.

A doua zi Sydney s-a întîlnit cu Douglas și Mary. Și ei erau îngrijorați deoarece contractele lor se apropiau de sfîrșit și Paramount nu făcuse încă nimic pentru a le reînnoi. Ca și Sydney, Douglas vedea și el o legătură cu proiectele de fuziune.

— Ar fi o idee bună să punem un detectiv pe urmele lor, să vedem despre ce e vorba.

Am căzut de acord să angajăm unul. Am apelat atunci la serviciile unei tinere foarte inteligente, isteată și drăgută. A obținut neîntârziat o întâlnire cu unul din directorii unei firme producătoare. Din raportul ei reieșea că trecuse pe lângă domnul în chestiune, în holul hotelului Alexandria, îi zîmbise și se scuzase apoi, spunînd că-l luase drept un prieten vechi. În aceeași seară el o invita la masă. Citind raportul, am tras concluzia că domnul era un fanfaron flecar, gata să se angajeze într-o aventură. Fata a ieșit cu el trei seri la rînd, ținîndu-l la distanță sub diferite pretexte și promisiuni. Între timp a aflat tot ce se petrecea în industria cinematografică. Asociații lui și cu el urmau să furnizeze și să constituie o companie producătoare cu un capital de patruzeci de milioane de dolari, unind astfel toți distribuitorii din Statele Unite printr-un contract pe cinci ani. I-a mai spus că aveau de gînd să creeze în industria cinematografică o bază comercială sănătoasă, în loc s-o lase să fie controlată de o bandă de actori nebuni care încasau onorarii astronomice. Acesta era în esență raportul ei, dar era suficient pentru ceea ce doream noi. Toți patru i l-am arătat lui D. W. Griffith și Bill Hart, care au avut aceeași reacție ca și noi.

Sydney ne spuse că am putea face să eșueze fuziunea lor, anunțînd distribuitorii că sîntem gata să înființăm propria noastră casă producătoare, că intenționăm să vindem filmele celui mai bun ofertant și să rămînem independenți. Noi reprezentăm în momentul acela punctul de atracție al cinematografului. Totuși gîndul nostru nu era să punem acest proiect în aplicare. Tot ce doream era să împiedicăm distribuitorii de sală să semneze un contract pe cinci ani cu viitoarea companie născută din această fuziune a lor, căci fără vedete ea nu însemna nimic. Am hotărît ca în ajunul convenției să ne facem cu toții apariția în sala mare a restaurantului de la Alexandria Hotel și să dăm o declarație presei.

În seara aceea, Mary Pickford, D. W. Griffith, W. S. Hart, Douglas Fairbanks și cu mine ne-am instalat la o masă în salonul cel mare al restaurantului, ceea ce a stîrnit senzație. Fără să bănuiască nimic, J. D. Williams a fost primul care a sosit, ca să cîneze, dar a bătut repede în retragere. Unul după altul, producătorii apăreau în pragul ușii, aruncau o privire apoi plecau în grabă, în timp ce noi discutam afaceri, notînd cifre astronomice pe fața de masă. De cîte ori un producător își făcea apariția, Douglas începea să spună orice-i trecea prin minte, ca de pildă : „Arahidele cu varză și mirodeniile cu carne de porc sînt foarte apreciate astăzi“. Griffith și Bill Hart credeau că a innebunit.

Curînd și-au făcut apariția vreo șase ziariști și s-au așezat la masa noastră, luînd note în timp ce anunțam intenția noastră de a întemeia o societate a Artiștilor Asociați, pentru a ne apăra independența și a combate marea fuziune ce se pregătea. Știrea a fost inserată în pagina întâi a ziarelor.

A doua zi, directorii mai multor case de producție s-au arătat gata să-și dea demisia din posturile lor pentru funcția de președinte al firmei noastre, mulțumindu-se cu un salariu mic și o participare la

beneficiile societății. În fața unei asemenea reacții, am hotărât să dăm urmare proiectului nostru : astfel a luat naștere United Artists Corporation.

..

Am organizat o reuniune la Mary Pickford acasă. Fiecare din noi a venit cu avocatul și cu impresarul său. Eram atât de mulți încît se vorbea ca într-o adunare publică. De fapt, de cîte ori trebuia să iau cuvîntul, eram nervos. Dar mă uimea priceperea juridică și comercială a lui Mary. Cunoștea toată terminologia, cum ar fi amortizare, acțiuni aminate etc. Înțelegea toate statutele societății, vorbea de eroarea juridică de la pagina 7, paragraful A, articolul 27 și, imperturbabilă, se referea la condiția implicită și contradicția din paragraful D, articolul 24. În asemenea ocazii mai mult mă întrista decît mă nedumerea, deoarece ea reprezenta un aspect al „Americii, draga de ea” pe care nu-l cunoșteam. O frază mai ales n-am uitat-o niciodată. În timp ce-l admonesta solemn pe reprezentantul nostru, ea exclamă : „Nouă, domnilor, ne incumbă ! Ne incumbă !” În clipa aceea am izbucnit în ris repetînd : „Auzi, ne incumbă ! Ne incumbă !”

Era foarte frumoasă Mary pe atunci și i se dusesese vestea că e și tare pricepută în afaceri. Îmi amintesc că Mabel Normand, prin care o cunoscusem, spunea : „Iat-o pe Hetty Green”, alias Mary Pickford.”

Contribuția mea la aceste discuții comerciale era practic nulă. Din fericire, fratele meu era tot atât de dibaci în afaceri ca și Mary ; iar Douglas, sub aerul său de blîndă nonșalanță, era mai abil decît noi toți. În timp ce avocații noștri discutau detalii tehnice, el țopăia ca un școlar, dar cînd se citeau statutele societății, nu-i scăpa o virgulă.

Printre producătorii care se arătau gata să demisioneze pentru a ni se alătura, se afla și Adolph Zukor, președintele și fondatorul societății Paramount. Era o personalitate puternică ; scund, încîntător și semănînd cu Napoleon, era tot atît de activ ca și el. Cînd discuta afaceri, era teatral și irezistibil.

— Voi, spunea el cu un accent maghiar, aveți tot dreptul să trageți toate beneficiile de pe urma eforturilor voastre, căci sînteți artiști ! Voi creați ! Pe voi vine să vă vadă lumea !

Noi încuviințam modest.

— Ați ajuns să constituiți, continua el, ceea ce consider eu drept cea mai formidabilă societate din industria filmului, cu condiția... cu condiția, accentua el, să fie bine dirijată. Sînteți niște creatori în felul vostru, iar eu în felul meu. Ce poate fi mai minunat ?

Și continuă tot așa, ținîndu-ne cu sufletul la gură, vorbindu-ne despre concepțiile și ideile lui ; ne-a mărturisit că plănuiește fuzionarea

* Hetty Green era una din femeile cele mai bogate din lume și se spunea despre ea că izbutise să cîștige 100.000.000 de dolari datorită priceperii ei în afaceri. (N.a.)

sălilor și studiourilor, dar afirma că e gata să urmeze destinul nostru. Vorbea cu căldură, ca un patriarh :

— Credeți că sint dușmanul vostru ! Dar vă sint prieten, sint prietenul artiștilor ! Nu uitați, eu sint primul care am conceput proiectul ! Cine a desființat sălile voastre nenorocite ? Cine a instalat fotolii de pluș ? Eu v-am construit săli încăpătoare, am mărit prețurile și v-am dat posibilitatea să obțineți procente importante asupra rețetelor ! Și tocmai voi vreți să mă condamnați !

Zukor era în același timp un mare actor și un remarcabil om de afaceri. Pusese pe picioare cel mai important circuit de distribuire a filmelor din lume. Dar cum cerea acțiuni în societatea noastră, nu s-a ales nimic din aceste negocieri.

După șase luni, Mary și Douglas turnau filme pentru noua societate, dar eu mai aveam de făcut încă șase comedii pentru First National. Atitudinea nelindurătoare a companiei mă amărise într-atît încît lucram foarte încet. M-am oferit să-mi răscumpăr contractul și să le dau o sută de mii de dolari profit, dar au refuzat.

Cum Mary și Douglas erau singurele vedete care își distribuiau filmele prin noua companie, nu mai conteneau să-mi se plîngă de povara care apăsa pe umerii lor, deoarece eu nu le aduceam nimic. Își distribuiau filmele la un preț modic, de douăzeci la sută, așa încît compania avea un deficit de un milion de dolari. Totuși primul meu film, *The Golden Rush* (*Goana după aur*), a stins toate datoriile ; astfel doleanțele lui Mary și Douglas au încetat, și nu s-au mai plîns niciodată.

..

Războiul devenise atroce. Europa se afla pradă unui masacru nemilos și unor distrugeri fără precedent. Pe terenurile de instrucție, soldații deprindeau atacul la baionetă, învățau cum să strige, cum să se năpustească asupra dușmanului, străpungîndu-l drept în măruntaie, iar dacă lama se oprea în vîntre, s-o tragă înapoi. Toată lumea trăia sub imperiul unei isterii colective. Dezertorii erau condamnați la cinci ani închisoare și toată lumea trebuia să poarte un act de identitate. Ținuta civilă era rușinoasă, căci aproape orice tînăr purta uniformă, iar în caz contrar, i se puteau cere actele sau o femeie îi oferea o pană albă.

Unele ziare mă criticau că nu plec să lupt. Altele îmi luau apărarea, susținînd că filmele mele erau mai necesare decît prezența mea sub arme.

Armata americană, nou creată și cu forțe proaspete cînd a debarcat în Franța, a cerut de îndată să participe la operații și, în ciuda sfaturilor înțelepte ale englezilor și francezilor care aveau deja trei ani de lupte îndărătul lor, se aruncă în bătălie plină de curaj, dar cu prețul a sute de mii de victime. Săptămîni de-a rîndul veștile au fost apăsătoare ; ziarele publicau lungi liste de morți și răniți în rîndurile americanilor. A urmat apoi o perioadă de acalmie și timp de luni întregi americanii

și ceilalți aliați au rămas nemișcați în tranșee, ducind o viață în care singele și tristețea se amestecau.

În sfârșit, aliații începură să acționeze. Pe hartă, stegulețele noastre înaintau. În fiecare zi, toată lumea urmărea cu nerăbdare progresele. A urmat apoi spargerea frontului, dar cu ce preț înspăimântător! Ziarele abordau cu litere de-o șchioapă: KAISERUL FUGE DIN OLANDA! Apoi toată pagina înii era ocupată de aceste cuvinte: ARMISTIȚIUL A FOST SEMNAT! Eram în camera mea de la Athletic Club cind mi-a sosit știrea. Jos, pe străzi, un adevărat delir: claxoane de automobil, sirene de uzină, trompete se puseră în funcțiune și vacarmul a continuat toată ziua și toată noaptea. Lumea era nebună de bucurie — toți dansau, se sărutau, se îmbrățișau, se iubeau. În fine, era pace!

Să trăiești fără război era ca și cum ai fi ieșit din pușcărie. Fusesem supuși unei asemenea discipline încît luni întregi ne temeam să ieșim fără buletin de identitate. Aliații cîștigaseră — oricare ar fi fost sensul acestui cuvînt. Dar nu erau deloc siguri că au cîștigat pacea. Un singur lucru era clar și anume că civilizația, așa cum o cunoscusem noi, nu va mai fi: vremurile acelea trecuseră. Trecuseră de asemenea și așa-numitele conveniențe ale epocii; dar în fond în nici un moment al istoriei, conveniențele nu fuseseră prea viu respectate.

16

TOM HARRINGTON a ajuns din întâmplare în serviciul meu, dar avea să joace un rol într-o schimbare dramatică a vieții mele. Fusese valetul și omul de încredere al prietenului meu Bert Clark, artist englez de music-hall, angajat de Keystone. Bert, excelent pianist, dar împrăștiat și lipsit de simț practic, m-a convins odată să mă asociez cu el și să punem bazele unei edituri muzicale. Am închiriat o cameră la etajul trei al unui imobil de birouri în centru. Am tipărit apoi două mii de exemplare din două cintece foarte proaste, a căror muzică era compusă de mine și am așteptat clienții. Era o aventură de școlari inconștienți. Cred că am vândut trei exemplare, unul lui Charles Cadman, compozitorul american și două unor necunoscuți care treceau întâmplător prin fața biroului nostru, coborînd scara.

Clark îi încredințase grija biroului nostru lui Harrington, dar o lună mai târziu l-a închis și s-a întors la New York. Totuși Tom a rămas, exprimîndu-și dorința să lucreze pentru mine în condițiile în care lucrase și pentru Clark. Spre uimirea mea, mi-a spus că nu primise niciodată salariu de la Clark, ci numai strictul necesar pentru existență, ceea ce nu reprezenta mai mult de șapte-opt dolari pe săptămînă, căci fiind vegetarian, se mulțumea cu ceai, unt și cartofi. Desigur, această veste m-a uimit din cale-afară și i-am plătit un salariu convenabil pentru perioada cît fusese în serviciul editurii noastre muzicale; iar Tom deveni omul meu de încredere, valetul și secretarul meu.

Avea o inimă de aur, era un om fără vîrstă, cu purtări enigmatice, cu chipul blînd și ascetic al Sfîntului Francisc, cu buze subțiri, fruntea înaltă, iar ochii observau lumea cu o tristă obiectivitate. De origină irlandeză, era un boem puțin misterios; venea din cartierul East Side din New York, dar părea făcut mai degrabă pentru mănăstire decît să trăiască în vîrtejul lumii spectacolului. Venea în fiecare dimineață la Athletic Club, aducîndu-mi curierul și ziarele și comanda pentru mine micul dejun. De obicei, fără nici un comentariu, îmi lăsa cîteva cărți la căpătîi: Lafcadio Hearn și Frank Harris, autori despre care nu auzisem niciodată. Datorită lui Tom am citit *Viata lui Johnson* de Boswell: „O să vă ajute să dormiți”, mi-a spus el rîzînd. Nu vorbea niciodată neîntrebat și avea darul să se facă nevăzut cînd îmi luam micul dejun. Tom deveni un adevărat *sine qua non* al existenței mele. Nu era nevoie decît să-i spun ce să facă, el încuviința și totul se făcea.

..

Dacă n-ar fi sunat telefonul chiar în clipa cînd mă pregăteam să ies de la Athletic Club, viața mea ar fi avut alt curs. Suna Sam Goldwin

care mă întreba dacă nu vreau să cobor la plajă să facem o baie. Era pe la sfârșitul lui 1917. O după-amiază veselă și nevinovată. Îmi amintesc de frumoasa Olive Thomas și de alte fete încântătoare care se aflau acolo. Mai târziu sosi o tinăra pe nume Mildred Harris. Era escortată de un anume domn Ham. Mi s-a părut drăguță. Cineva a observat că e îndrăgostită de Elliot Dexter, și el de față și într-adevăr, îl sorbea tot timpul din ochi. Dar tinărul nu-i dădea nici o atenție. Nu m-am mai gândit la ea pînă în clipa cînd, fiind gata să plec, m-a întrebat dacă nu vreau s-o las și pe ea în oraș căci, îmi explică, se certase cu prietenul ei și acesta plecase deja.

În automobil, am remarcat cu dezinvoltură că poate prietenul ei era gelos pe Elliot Dexter. A mărturisit că Elliot i se pare de-a dreptul minunat.

Am simțit că sporovăiala ei nu-i decît un subterfugiu feminin ca să se facă interesantă.

— E un om tare norocos, am remarcat cu un aer superior.

De fapt nu vroiam decît să fac puțină conversație în timpul drumului. Mi-a istorisit că lucra pentru Louis Weber și că era vedeta unui film Paramount. Am lăsat-o acasă la ea, cu impresia că e cam prostuță și m-am întors la Athletic Club ușurat, bucuros că am rămas singur. Dar nu trecuseră nici cinci minute de cînd mă aflam în cameră cînd telefonul sună. Era Miss Harris.

— Doream numai să știu ce faci, spuse ea cu naivitate.

M-a uimit atitudinea ei, s-ar fi zis că eram în tandrețe de multă vreme. I-am spus că am de gînd să cinez în camera mea, să citesc o carte și apoi să mă culc.

— O ! făcu ea cu părere de rău.

A vrut apoi să știe ce fel de cărți și ce fel de cameră am. Mă și vedea culcat, cuibărit singur în patul meu.

Tonul acestei conversații cam stupide era contagios și am început la rîndul meu să ginguresc și să-i spun vorbe dulci.

— Cînd te mai văd ? m-a întrebat ea.

M-am surprins tachinînd-o că-l trădează pe Elliot, după care ea m-a încredințat că de fapt nu ține cu adevărat la el ; și așa am ajuns să renunț la proiectele mele și s-o invit la cină în oraș.

Deși era drăguță și încântătoare, în seara aceea, mi-au lipsit antreul și entuziasmul pe care mi le inspiră de obicei prezența unei fete drăguțe. Singurul ei interes pentru mine nu putea fi decît de ordin fizic ; și să întreprind tentative romantice în acest sens — cum se părea că așteaptă — însemna un efort prea mare.

Nu m-am mai gândit la ea pînă pe la mijlocul săptămîinii, cînd Harrington mi-a spus că telefonase. Dacă n-ar fi făcut el o remarcă în trecere, poate că nu m-aș mai fi ostenit s-o caut, dar observă ca din întîmplare că șoferul îi povestise cum mă întorsesem de la Sam Goldwyn cu cea mai frumoasă fată pe care o văzuse vreodată. Cuvintele lui absurde m-au flatat... și acesta a fost începutul. Au urmat dineuri, seri de dans, nopți sub clar de lună, plimbări pe ocean și inevitabilul s-a produs. Mildred începu să se îngrijoreze.

Orice ar fi gîndit Tom Harrington, nu scotea o vorbă. Cînd într-o dimineată mi-a adus micul dejun, și l-am anunțat ca din întîmplare că vreau să mă însor, nici n-a clipit.

— În ce zi ? m-a întrebat calm.

— Ce zi e azi ?

— Marți.

— Să spunem vineri, am spus, fără să ridic ochii de pe ziar.

— Bănuiesc că e vorba de Miss Harris.

— Da.

Incuvîntă cu aerul cel mai firesc din lume.

— Aveți verighetă ?

— Nu, și ar fi bine să cumperi una și ocupă-te de toate pregătirile... dar cu discreție.

A incuvîntat din nou și nu s-a mai vorbit despre acest subiect pînă în ziua căsătoriei. Tom aranjase ca ceremonia să aibă loc vineri seara la ora opt.

În ziua aceea, am lucrat pînă tîrziu. La șapte și jumătate Tom apăru liniștit pe platou și-mi spuse la ureche :

— Nu uitați că aveți o întîlnire la ora opt.

Cu senzația că mă dau la fund, m-am demachiat și m-am îmbrăcat cu ajutorul lui Harrington. N-am schimbat nici un cuvînt pînă cînd nu ne-am văzut în mașină. Mi-a explicat atunci că urma s-o întîlnesc pe domnișoara Harris acasă la domnul Sparks, ofițerul stării civile al cartierului.

Cînd am sosit, Mildred ședea în hol. Mi-a zîmbit trist cînd am intrat și mi-a părut rău pentru ea. Era îmbrăcată într-un costum simplu, cenușiu închis și era foarte drăguță. Harrington îmi puse repede un inel în podul palmei, în timp ce un bărbat înalt și slab își făcu apariția, amabil și plin de căldură, invitîndu-ne în altă cameră. Era domnul Sparks.

— Să știi, Charlie, că ai un secretar nemaipomenit, spuse el. N-am știut că e vorba de dumneata pînă acum o jumătate de oră.

Ceremonia a fost de o mare simplitate și precizie. I-am pus în deget lui Mildred inelul pe care mi-l strecurase Harrington. Acum eram soț și soție. Solemnitatea se sfîrșise. În timp ce ne pregăteam de plecare, l-am auzit pe domnul Sparks spunînd :

— Nu uita să-ți îmbrățișezi soția, Charlie.

— Da, sigur că da, am răspuns zîbind.

Eram cuprins de simțăminte confuze. Mi se părea că m-am lăsat prins într-un stupid concurs de împerejurări, că tot ce făcusem era lipsit de noimă și inutil, că încheiasem o căsătorie care n-avea nimic trainic. Cu toate acestea, îmi dorisem întotdeauna o soție. Mildred era tinărară și frumoasă, n-avea nici nouăsprezece ani și deși eram cu zece ani mai în vîrstă decît ea, poate că lucrurile aveau să meargă bine.

A doua zi de dimineată m-am dus la studio cu inima grea. Edna Purviance era acolo ; citise jurnalele de dimineată și cum treceam prin fața cabinei ei, apăru în prag.

— Felicitări, mi-a spus încet.

— Mulțumesc, i-am răspuns și mi-am urmat drumul spre cabină. Edna mă făcuse să mă simt incurcat.

I-am mărturisit lui Douglas că Mildred nu era genială; dar că n-aveam nici un chef să mă însor cu o enciclopedie — puteam găsi într-o librărie orice stimulent intelectual de care aveam nevoie. Această teorie optimistă ascundea totuși o anumită îngrijorare: nu mă va stingheri căsătoria în lucrul meu? Cu toată tinerețea și frumusețea ei, aveam să fiu întotdeauna alături de Mildred? Doream într-adevăr acest lucru? Mă aflam pradă unei dileme. Cu toate că nu eram îndrăgostit, acum că mă căsătorisem, voiam să fiu și doream ca legătura noastră să fie înconunată de succes.

Dar pentru Mildred căsătoria însemna o aventură tot atât de palpitantă ca și obținerea unui premiu de frumusețe. Era un lucru despre care citise în romane. Ii lipsea cu totul simțul realității. Încercam să-i vorbesc serios de proiectele noastre, dar nimic n-avea rezonanță în sufletul ei. Era într-o stare permanentă de uimire.

După două zile de la căsătoria noastră, Louis B. Mayer de la Metro-Goldwyn-Mayer începu să negocieze un contract cu Mildred, oferindu-i cincizeci de mii de dolari pe an ca să turneze șase filme. Am încercat s-o conving să nu semneze.

— Dacă vrei să-ți continui cariera cinematografică, pot să obțin pentru tine cincizeci de mii de dolari pentru un singur film.

Cu un zimbet de Giocondă, încuviința tot ce spuneam, ceea ce n-a împiedicat-o apoi să semneze contractul.

Mania asta a ei de a fi de acord și de a face apoi exact contrariul mă exaspera. Mi-era ciudă și pe ea și pe Mayer, căci se năpustise asupra ei cu un contract cind cerneala de pe actul nostru de căsătorie nu se uscaseră încă.

Cam o lună mai târziu, avea încurcături cu Metro-Goldwyn-Mayer și mă ruga să mă duc la Mayer să aranjez lucrurile. I-am spus că refuz categoric să-l întilnesc. Dar ea îl și invitase la cină, prevenindu-mă cu numai câteva minute înainte de sosirea lui. Eram jignit și indignat.

— Dacă îl aduci aici, am să-l insult.

Ca un iepure am țîșnit în sera de lângă salon, o încăpere cu pereții de sticlă și fără ieșire.

O bucată de vreme, parcă fără sfârșit, am stat ascuns acolo, în timp ce Mildred și oaspetele ei, aflați la câțiva metri depărtare în cameră, discutau afaceri. Aveam impresia că Mayer știe că sînt acolo, căci spusese lui păreau moderate și părintești. După o clipă de tăcere, a întrebat de mine și Mildred i-a explicat că probabil nu sînt acasă; i-am auzit apoi mișcîndu-se și m-a cuprins groaza că intrînd în seră, ar putea să mă găsească. M-am prefăcut că dorm. Din fericire, Mayer născoci o scuză și plecă fără să rămîna la cină.

..

După căsătorie, sarcina lui Mildred s-a dovedit a fi o falsă alarmă. Au trecut mai multe luni în care n-am turnat decît o comedie în trei

bobine, *Sunnyside (Idilă pe cîmp)*; a fost tot atît de greu ca o extracție dentară. Fără îndoială, căsătoria avea o proastă influență asupra facultăților mele creatoare. După *Idilă pe cîmp*, mi-am bătut capul să găsesc o idee.

Mi-a făcut plăcere în starea disperată în care mă aflam să merg la Orpheum să mă mai distrez; în această dispoziție sufletească am văzut un dansator fantezist: nimic extraordinar, dar la sfîrșitul numărului, l-a adus și pe băiețelul lui, un copil de patru ani, să salute împreună cu el. După reverența de rigoare, începu deodată să execute cîțiva pași amuzanți, aruncă spre public o privire plină de înțeles, făcu semne cu mina și ieși. Sala izbucni în ropote de aplauze, încît copilul a trebuit să revină, executînd de data aceasta un dans complet diferit. La un alt copil ar fi fost insuportabil, dar Jackie Coogan era încîntător și publicul era în culmea fericirii. În tot ce făcea, copilul dădea dovadă de o personalitate fermecătoare.

Nu m-am mai gîndit la el decît o săptămînă mai tîrziu, cînd stăteam pe platou împreună cu trupa, căutînd cu disperare o idee pentru viitorul film. În asemenea cazuri, veneam adesea printre actori, deoarece prezența și reacțiile lor erau un stimulent pentru mine. În ziua aceea, bijbîiam, eram apatic și, cu tot zîmbetul lor politic, știam că eforturile mele par neconvingătoare. Eram absent și le vorbeam despre numerele pe care le văzusem la Orpheum și despre băiețelul Jackie Coogan, care venise să salute împreună cu tatăl său.

Cineva a spus că văzuse în ziarul de dimineață că Roscoe Arbuckle încheiase un contract cu acest Jackie Coogan pentru a turna un film. Vestea m-a lovit ca un trăsnet.

— Doamne Dumnezeule! Cum de nu m-am gîndit pînă acum?

Sigur că ar fi minunat într-un film! Am început să înșir posibilitățile, gagurile și scenariul pe care-l puteam realiza cu el.

Idelle îmi veneau cu nemîluita.

— Închîpuiți-vă un Charlot geamgiu, picul care umblă pe străzi și sparge vitrinele, iar Charlot vine și le înlocuiește. Ce încîntător să-i vezi pe Charlot și pe picul locuind împreună și devenind eroi a tot felul de aventuri!

Am stat o zi întreagă punînd la punct scenariul, descriînd secvențele una după alta, în timp ce trupa mă privea îngrijorată, întrebîndu-mă de ce mă inflăcăram pentru o cauză pierdută. Ore întregi am continuat, născocind noi situații. Apoi îmi aminteam deodată: „Dar la ce bun? Arbuckle l-a angajat și are desigur idei asemănătoare cu ale mele. Ce idiot să nu mă gîndesc mai demult!”

Toată după amiaza și toată noaptea aceea n-am fost în stare să mă gîndesc decît la posibilitățile unui scenariu cu micul Coogan. A doua zi de dimineață, descurajat, am chemat trupa pentru repetiție. Dumnezeu știe de ce, căci n-aveam nimic de repetat; stăteam așadar pe platou împreună cu actorii, în plin marasm.

Cineva a sugerat să încerc să găsesc alt băiat, poate un negru mic. Dar eu am dat din cap cu neîncredere. Ar fi greu de găsit un puști cu atîta personalitate ca Jackie.

Pe la unsprezece și jumătate, Carlisle Robinson, agentul nostru de publicitate, sosi în goană, cu răsufllarea tăiată și foarte agitat.

— Nu pe Jackie Coogan l-a angajat Arbuckle, ci pe tatăl lui, Jack Coogan !

Am sărit de pe scaun.

— Repede ! Caută-l pe tată la telefon și spune-i să vină aici numai-decît ; e foarte important !

Vestea ne-a electrizat pe toți. De bucurie, actorii au venit și m-au bătut pe umăr. Cînd funcționarii au aflat ce se întîmplase, au alergat pe platou să mă felicite. Dar încă nu semnasem contractul cu Jackie : mai era timp ca Arbuckle să aibă subit aceeași idee. I-am spus deci lui Robinson să fie atent cum vorbește la telefon, să nu pomenească de copil : „Nici chiar tatălui, înainte de a fi aici, spune-i numai că e foarte urgent, că trebuie să-l vedem numaidecît, într-o jumătate de oră. Dacă nu poate veni, du-te dumneata la el la studio. Dar nu-i spune nimic pînă cînd nu vine aici.” A fost destul de greu să-l găsească, nu era la studio și timp de două ore am așteptat cu sufletul la gură.

În cele din urmă tatăl lui Jackie sosi, surprins, zăpăcit. L-am apucat de braț.

— O să fie senzațional — cea mai mare revelație care s-a văzut vreodată ! Nu trebuie decît să faci filmul ăsta ! Și am continuat să vorbesc așa, fără șir. Coogan și-a închipuit desigur că sînt nebun. Pentru fiul dumitale, filmul ăsta înseamnă ocazia vieții lui.

— Pentru fiul meu ?

— Da, pentru fiul dumitale, dacă mi-l încredințezi pentru acest unic film.

— Da' bineînțeles că poți să-l iei, spuse el.

După cum se pare, copiii și cățelei sînt cei mai buni actori de cinema. Puneți un copil de un an într-o cadă cu un săpun și numai încercînd să-l apuce, va face să ridă o sală întreagă. Toți copiii, într-un fel sau altul, au geniu : totul e să-l scoți la iveală. La Jackie era ușor. Sînt cîteva reguli elementare de pantomimă care trebuie știute, iar Jackie le-a învățat numaidecît. Putea să imbine emoția cu acțiunea și să repete de nenumărate ori fără să-și piardă spontaneitatea.

Era o scenă în *The Kid* (Piciul) în care băiatul se pregătește să azvîrle o piatră într-o fereastră. Un polițist se furișează îndărătul lui și în momentul cînd băiatul duce mîna spre spate ca să-și facă vînt, atinge tunica polițistului. Ridică ochii spre el, aruncă în joacă piatra în sus și o prinde, apoi o azvîrle cît colo și-o pornește agale, mărînd pasul din ce în ce.

Explicîndu-i mecanismul scenei, i-am spus lui Jackie să fie atent la mine, accentuînd asupra punctelor importante :

— Iei o piatră ; privești apoi la fereastră : te pregătești să arunci piatra ; îți duci mîna la spate, dar simți haina polițistului ; îi simți nas-turii, apoi te uiți în sus și descoperi că e un polițist ; arunci atunci piatra în sus de parcă te-ai juca, apoi o lași să cadă și pleci încet, rupînd-o deodată la fugă.

A repetat scena de trei-patru ori, pînă cînd a devenit atît de sigur de gesturile lui, încît emoția urma în chip firesc. Cu alte cuvinte, chiar mecanismul gesturilor producea emoția. Era una din cele mai izbutite scene ale lui Jackie și s-a dovedit a fi unul din momentele culminante ale filmului.

Bineînțeles că nu toate secvențele erau la fel de ușor de turnat. Cele mai simple îi dădeau adesea de furcă, așa cum se întîmplă întotdeauna. Odată i-am cerut să se dea huta pe o ușă, dar cum nu avea nimic altceva în minte, deveni conștient de sine și a trebuit să renunțăm la scenă.

E greu să joci firesc cînd nu te gîndești la nimic. Să asculți pe platou e obositor : amatorul tinde să fie prea atent. Atita vreme cît Jackie avea spiritul ocupat, era de-a dreptul extraordinar.

Contractul tatălui lui Jackie cu Arbuckle a expirat în curînd, așa încît stătea tot timpul cu fiul lui și, la un moment dat, a jucat chiar rolul hoțului de buzunare din scena azilului de noapte. Uneori ne era de mare ajutor. Într-o scenă aveam nevoie ca Jackie să plîngă de-a binelea cînd doi slujbași de la orfelinat vin să mi-l ia. I-am spus tot felul de istorioare triste, dar Jackie era foarte vesel și zimbitor. După un ceas, tatăl hotări :

— Îl fac eu să plîngă.

— Nu cumva să sperii sau să lovești băiatul, am spus simțindu-mă vinovat.

— Nu, nu, lasă, spuse tatăl.

Jackie era atît de bine dispus încît n-am avut curajul să rămîn să văd ce va face tatăl ; am trecut așadar în cabina mea. Cîteva clipe mai tîrziu l-am auzit pe Jackie hohotînd de plîns.

— E gata, spuse tatăl.

Era o scenă în cursul căreia îl smulg pe copil din mîinile slujbașilor de la orfelinat și, în timp ce el plînge, eu îl string în brațe și-l sărut. Cînd totul s-a terminat, l-am întrebat pe tată :

— Cum ai făcut ?

— I-am spus că dacă nu plînge, îl luăm din studio și-l ducem într-adevăr la orfelinat.

M-am întors spre Jackie și l-am luat în brațe ca să-l liniștesc. Avea obrajii încă uzi de lacrimi.

— Lasă, că nu te ia !

— Știam, șopti el. Tata a vrut să mă păcălească numai.

Gouverneur Morris, scriitor și autor de nuvele care făcuse numeroase scenarii de film, mă invita deseori la el. „Guvvy“, cum îi spuneam, era un tînr simpatic, de-a dreptul încîntător, iar cînd l-am vorbit despre Pici și despre forma pe care o lua filmul, în care burlescul se armoniza cu sentimentul, îmi spuse :

— Nu e bine. Forma trebuie să fie pură, sau burlesc sau dramă ; nu le poți amesteca, altfel unul din elementele narațiunii va rămîne sub așteptări.

Am avut o întreagă discuție în acest sens. I-am spus că trecerea de la burlesc la sentiment e o chestiune de nuanță și de pricepere în

aranjarea secvențelor. Am afirmat că forma se desăvârșește după ce a fost creată, că dacă artistul concepe o lume și crede sincer în ea, oricare i-ar fi componentele, această lume trebuie să fie convingătoare. Bineînțeles, teoria nu se sprijinea decât pe propria mea intuiție. Existase până atunci satira, farsa, realismul, naturalismul, melodrama și fantezia, dar burlescul pur și sentimentul, premisele *Piciului*, însemnau un fel de inovație.

. . .

În timpul montajului la *Piciul*, Samuel Reshevsky, care la șapte ani era campionul junior al lumii la șah, veni să viziteze studioul. Trebuia să facă o demonstrație la Athletic Club, jucând șah cu douăzeci de adversari în același timp, printre care doctorul Griffiths, campionul Californiei. Avea o fețișoară palidă, expresivă, cu ochi mari pe care îi aținea în chip agresiv de îndată ce venea în contact cu lumea. Fusesem prevenit că are un caracter dificil și că rareori dă mina cu cineva.

După ce managerul lui a făcut prezentările și a spus câteva cuvinte, băiatul a rămas nemișcat în fața mea, examinându-mă în tăcere. Mi-am continuat montajul, examinând niște benzi de film. După câteva clipe, m-am întors spre el.

— Îți plac piersicile ?

— Da, răspunse el.

— Foarte bine, avem un piersic încărcat în grădină, poți să te sui în pom să-ți iei... și adu-mi și mie una.

Chipul i se luminează :

— Da ? Unde ?

— Îți spune Carl, și i l-am arătat pe agentul nostru de presă.

Se întoarse după un sfert de oră, încântat, cu câteva piersici. Așa a început prietenia noastră.

— Știi să joci șah ? m-a întrebat.

A trebuit să mărturisesc că nu.

— Am să te învăț. Vino să mă vezi astă seară, joc împotriva a douăzeci de adversari în același timp, spuse el, fanfaron.

I-am promis că voi veni și că vomcina apoi împreună.

— Foarte bine, am să caut să termin repede.

Nu era nevoie să cunoști regulile jocului de șah ca să înțelegi aspectul spectaculos al acestei serii : douăzeci de oameni de o anumită vîrstă concentrați asupra tablei lor de șah, puși în dilemă de un copil de șapte ani care părea chiar mai mic. Era un spectacol în sine, să-l privești cum se plimbă în jurul meselor dispuse în formă de U, trecînd de la una la alta.

Părea nefiresc să vezi un public de trei sute și mai bine de oameni așezați de o parte și alta a sălii, privind în tăcere un copil care se măsoară cu oameni bătrîni și gravi. Unii aveau un aer condescendent, examinîndu-și tabla de șah cu un zîmbet misterios.

Micul Samuel era uluitor, dar mă îngrijora, căci văzînd fața lui concentrată îmbujorîndu-se brusc, pâlînd apoi, am simțit că plătea cu sănătatea toate aceste eforturi.

Un jucător striga: „Aici!” și copilul se apropia, studind tabla de șah câteva clipe, apoi făcând brusc o mișcare sau spunând „șah mat”! Și un rîs infundat străbătea asistența. L-am văzut făcînd mat opt jucători într-un timp foarte scurt, ceea ce provocă risete și aplauze.

Examina acum tabla de șah a doctorului Griffiths. Publicul privea în tăcere. Deodată copilul mută o piesă, apoi se întoarce și mă văzu. Chipul i se luminează și-mi făcu semn cu mîna, că nu mai are mult.

După ce a făcut mat pe mulți alți jucători, s-a întors către doctorul Griffiths, care continua să se concentreze.

— N-ai jucat încă, spuse copilul nerăbdător.

Doctorul dădu din cap.

— Da' grăbiți-vă o dată!

Griffiths zîmbi.

Copilul se uită urît la el.

— Nu puteți să mă bateți! Dacă mutați piesa asta, eu o mut pe astălaltă! Și dacă o mutați pe asta, eu o mut pe aceea! Și înșiră la iușeală șapte sau opt posibilități.

— Ar însemna să stăm aici toată noaptea, mai bine să zicem că e remiză.

Doctorul încuviință.

. * .

Cu toată afecțiunea mea pentru Mildred, nu eram de loc făcuți să ne înțelegem. Nu era rea, dar avea o parte de prefăcătorie care mă exaspera. Nu izbuteam niciodată să comunic cu ea, mintea ei fiind plină de tot felul de nimicuri, prinse cu panglicuțe roz. Părea mereu agitată, permanent în căutare de noi orizonturi. După un an de căsătorie, dădu naștere unui copil care a trăit însă numai trei zile. Aceasta a marcat slăbirea legăturii noastre. Deși locuiam sub același acoperiș, ne vedeam doar rareori, căci era la fel de ocupată la studioul ei pe cît eram eu la al meu. Casa noastră deveni foarte tristă. Soseam seara, găseam masa pusă pentru o singură persoană și mîncam singur. Uneori lipsea o săptămînă întreagă fără să mă înștiințeze și nu știam decît văzînd ușa de la camera ei, goală, lăsată deschisă.

Uneori, duminica, ne întâlneam din întâmplare în momentul cînd ea pleca de-acasă și mă anunța în trecere că se duce să petreacă *week-end-ul* cu familia Gish sau cu alte prietene, iar eu mergeam la familia Fairbanks. A urmat apoi ruptura. S-a întîmplat în timpul montajului la *Picîul*. Îmi petreceam *week-end-ul* la familia Fairbanks (Douglas și Mary erau căsătoriți acum). Douglas îmi împărtășa zvonurile care circulau pe seama lui Mildred.

— Cred că e de datoria mea să te pun în gardă, spuse el.

N-am căutat niciodată să aflu cît de adevărate erau aceste zvonuri, dar mă deprimau. Cînd am stat de vorbă cu Mildred despre asta, a negat totul cu răceală.

— Oricum ar fi, am spus, nu putem continua să trăim astfel.

S-a așternut o tăcere și ea m-a privit cu un aer glacial.

— Și ce-ai de gând să faci ?

Vorbea cu atîta liniște încît m-a uimit.

— Eu... eu cred că ar trebui să divorțăm, am spus simplu, întrebîndu-mă cum va reacționa.

Dar n-a răspuns, așa încît după o tăcere am continuat :

— Cred că amîndoi am fi mai fericiți. Tu ești tinărară, ai toată viața în față și, bineînțeles, putem face un aranjament prin bună înțelegere. Avocatul tău poate lua legătura cu avocatul meu și se va aranja așa cum dorești.

— Nu cer decît atîția bani cît e nevoie ca s-o îngrijesc pe mama, spuse ea.

— Preferi poate să discutăm între noi, am riscat eu.

S-a gîndit un moment, apoi s-a hotărît :

— Cred că e mai bine să-i văd pe avocații mei.

— Foarte bine, am răspuns. Între timp, rămîi tu acasă, iar eu am să mă întorc la Athletic Club.

Ne-am despărțit prietenește, după ce am convenit să ceară ea divorțul pe motiv de cruzime morală și să nu dezvăluim nimic presei.

A doua zi, Tom Harrington mi-a mutat bagajele la Athletic Club. A fost o greșeală, deoarece zvonul că ne-am despărțit s-a răspîndit fără întîrziere și ziariștii au început să-i telefoneze lui Mildred. M-au chemat și pe mine la Club, eu însă n-am vrut nici să-i văd, nici să fac vreun comentariu. Dar ea a apărut cu o declarație răsunătoare pe prima pagină a ziarelor, spunînd că o părăsisem și cerea divorțul pentru cruzime morală. Față de felul cum se procedează astăzi, afirmațiile ei erau anodine. Totuși am chemat-o să aflu de ce se întîlnise cu ziariștii. Mi-a spus că refuzase la început, dar ei afirmaseră că eu am dat publicității un atac violent. Într-adevăr, o mințiseră ca să ne învrăjbească și i-am explicat acest lucru. Mi-a promis că n-o să mai facă alte declarații, dar tot nu s-a lăsat.

Legea californiană i-a dat dreptul la douăzeci și cinci de mii de dolari ; eu i-am propus o sută de mii pe care i-a acceptat cu titlu definitiv. Dar cînd veni ziua să semnăm actele, își schimbă brusc hotărîrea fără să dea nici o explicație.

Avocatul meu se arată surprins :

— Cred că se urzește ceva, spuse el.

Și așa era. Aveam necazuri cu First National în legătură cu *Piciul* : era un film de opt bobine și ei vroiau să-l distribuie pe baza a trei comedii de două bobine. În felul acesta, nu mi-ar fi plătit pentru *Piciul* decît 405.000 de dolari. Cum filmul costase aproape o jumătate de milion, fără să mai vorbim de un an și jumătate de lucru, le-am răspuns că mai puteau să aștepte. M-au amenințat că mă vor urmări în justiție. Legal, aveau puține șanse și ei știau asta. Au hotărît atunci să se servească de Mildred ca să încerce să pună mina pe film.

Cum nu terminasem montajul, instinctul mi-a spus să mă duc să-l termin în alt stat. Am plecat deci la Salt Lake City cu doi colaboratori și peste 120.000 de metri de film, ceea ce însemna cinci sute de bobine.

Am descins la Salt Lake Hotel. Într-una din camere am întins pelicula, peste tot : pe scrinuri, pervazuri, în sertare. Cum era ilegal să ții în hotel material inflamabil, trebuia să acționăm în secret. Și astfel am continuat să montăm filmul. Am avut de clasat peste două mii de filmări și cu toate că erau numerotate, câte una se pierdea din când în când și stăteam ore întregi s-o căutăm pe pat, pe sub pat, în baie, până o găseam. Cu toate aceste greutateși și cu toată lipsa de comoditate, am izbutit ca prin minune să terminăm montajul.

A trebuit apoi să înfrunt chinul unei avanpremiere cu public. Nu văzusem filmul decît cu un mic proiector de montaj, cu ajutorul căruia se obținea pe un șervet o imagine cît o carte poștală. Din fericire vizionasem probele în studio pe ecran normal, dar aveam acum impresia deprimantă că lucrasem toată vremea pe întuneric.

Nimeni nu văzuse filmul în afara colaboratorilor mei de la studio. După ce-l derulasem de multe ori în aparatul de montaj, nu ni se mai părea la fel de comic și pasionant cum ni-l închipuisem. Ne linișteam numai spunîndu-ne că entuziasmul nostru de la început se mai răcise.

Am hotărît să facem un test și să proiectăm filmul într-o sală de cinematograf din oraș fără să anunțăm nimic. Era o sală mare, plină pe trei sferturi. M-am așezat, deznădăjduit și am așteptat să înceapă filmul. Publicul nu părea dispus să aprecieze nimic din ceea ce i-aș fi prezentat. Am început să mă indolesc de părerile mele cu privire la gustul publicului și la reacțiile lui în fața unei comedii. Poate comiseseam o greșală. Poate că filmul nu va prinde, iar lumea îl va privi consternată. Atunci mă bătui un gînd care mă îngheță, că uneori un autor se poate înșela în mod cumplit în concepțiile sale cu privire la comedie.

Deodată mi se puse un nod în gît ; pe ecran se citea : „Charlie Chaplin în ultimul său film : *Piciul*”. Strigăte de bucurie răsunară în sală și cîteva aplauze. Printr-un ciudat paradox, m-am simțit și mai îngrijorat : lumea se așteaptă poate la prea mult și va fi dezamăgită.

Primele scene erau o expunere lentă și solemnă — ceea ce m-a aruncat într-o încordare de moarte. O mamă își părăsește copilul punîndu-l într-o limuzină, mașina e furată și hoții lasă în cele din urmă copilul lingă o ladă de gunoi. Apoi apar eu în chip de vagabond. Hohote de ris răsunau tot mai numeroase. Spectatorii înțeleseseră gluma ! Din clipa aceea nu se mai putea să nu fie bine. Descopăr copilașul și-l infiez. Oamenii rîdeau văzîndu-mă improviziînd un hamac dintr-o pînză veche de sac, rîcneau de-a binelea văzîndu-mă hrănînd copilul cu un ceainic la vîrf cu o sușetă, se dezlănțuiau văzîndu-mă cum tai o gaură în fundul unui scaun de pai și-l așez peste o oală de noapte. De fapt, n-au încetat să rîdă în hohote tot timpul filmului.

..

Acum după ce vizionarea avusese loc, ne-am dat seama că montajul s-a terminat ; ne-am făcut așadar bagajele și am plecat din Salt Lake City, îndreptîndu-ne spre est. La Ritz, la New York, am fost silit să

stau închis în cameră, deoarece eram hărțuit de portăreii trimiși de First National, care se folosea de procesul meu de divorț cu Mildred ca să pună mina pe film. Timp de trei zile, portăreii au stat de veghe în holul hotelului, iar eu eram sătul până peste cap. Așa încît atunci cînd Frank Harris m-a invitat la el la masă, n-am putut rezista tentației. În seara aceea, o femeie înfășurată în văluri grele traversa holul de la Ritz și se urca într-un taxi: eram eu! Împrumutasem îmbrăcămîntea cumnatei mele, pe care am pus-o peste costumul meu și pe care am scos-o în taxi înainte de a ajunge la Frank.

Frank Harris, ale cărei cărți le citisem și le admirasem, era idolul meu. Frank era într-o continuă criză financiară; la fiecare două săptămîni, revista lui, *Pearson's Magazine*, era gata-gata să-și înceteze apariția. În urma unuia din apelurile pe care le publicase, îi trimisese un cec și, pentru a-și arăta recunoștința, mi-a trimis două volume din lucrarea lui despre Oscar Wilde, cu următoarea dedicație:

*Lui Charlie Chaplin —
unul din pușinii care m-au ajutat
fără măcar să mă cunoască și căruia i-am admirat adesea
deosebitul simț al umorului,
căci cei care-i fac pe oameni să ridă
prefălesc mai mult decît cei care-i fac să plîngă,
de la prietenul său Frank Harris,
care-i adresează propriul său exemplar, august 1919.
„Admir și stimez numai pe scriitorul
care spune adevărul despre oameni —
cu lacrimi în ochi.” Pascal*

În seara aceea îl întâlneam pentru prima oară pe Frank. Era un om scund și îndesat, cu un cap frumos, cu trăsături puternice și bine desenate și o mustață în chip de ghidon de bicicletă puțin cam surprinzătoare. Avea o voce gravă, răsunătoare, pe care-o folosea cu mult efect. Avea pe-atunci șaiszeci și șapte de ani și o soție tinăra și frumoasă cu părul roșu, care-i era foarte devotată.

Deși socialist, Frank era un mare admirator al lui Bismarck și afișa un oarecare dispreț pentru socialistul Liebknecht. Felul în care îl imita pe Bismarck, cu pauzele sale pline de efect în stil german, în răspunsul dat lui Liebknecht în Reichstag, era de un efect extraordinar. Frank ar fi putut fi un mare actor. Am sporovăit pînă la patru dimineața, Frank vorbind în cea mai mare parte a timpului.

M-am hotărît să rămîn peste noapte la alt hotel pentru cazul cînd, chiar la ora aceea, portăreii s-ar mai fi aflat prin partea locului, dar toate hotelurile din New York erau ocupate. După ce am umblat o oră și mai bine, șoferul taxiului, un tip bine clădit, de vreo patruzeci de ani, s-a întors către mine și mi-a spus:

— Uite ce e, nu găsiți nici o cameră de hotel la ora asta. Mai bine veniți la mine acasă și rămîneți pînă mîine dimineată.

La început am ezitat, dar cînd a pomenit de nevasta și copiii lui, mi-am dat seama că nu riscam nimic; și apoi eram la adăpost de portărei.

— Foarte amabil din partea dumitale, am spus și m-am prezentat. El rămase surprins și rîse :

— Nevastă-mea o să rămînă cu gura căscată.

Am ajuns undeva în Bronx, un cartier aglomerat, cu șiruri de case din piatră cenușie. Am intrat într-una din ele, destul de sărăcăcios mobilată, dar curată ca un pahar. M-a condus într-o odaie care dădea spre curte, cu un pat mare, unde dormea copilul lui de vreo doisprezece ani.

— Stați puțin, spuse el, apoi ridică băiatul și-l așeză la marginea patului, fără să-l trezească. Se întoarse apoi spre mine :

— Instalați-vă aici !

Eram cît pe-acî să mă răzgîndesc, dar această ospitalitate era atît de mișcătoare, încît nu puteam s-o refuz. Mi-a dat o cămașă de noapte curată și m-am strecurat în pat cu grijă să nu trezesc băiatul.

N-am închis ochii toată noaptea. În fine, copilul s-a deșteptat, s-a sculat și s-a îmbrăcat ; printre gene, l-am văzut aruncîndu-mi în treacăt o privire apoi, fără altă reacție, a ieșit din cameră ; mai târziu s-a întors în vîrfurile picioarelor, însoțit de o tînără domnișoară de opt ani, desigur sora lui. Prefăcîndu-mă în continuare că dorm, l-am văzut cum mă examinau cu ochii larg deschiși și foarte emoționați. Fetița și-a dus mîna la gură ca să-și acopere un hohot de rîs, apoi au ieșit.

Curînd am auzit șoapte pe coridor ; șoferul a deschis încet ușa să vadă dacă m-am trezit. L-am încredințat că da.

— V-am pregătit baia, spuse el. E la capătul culoarului. Îmi adusese un halat, papuci de casă și un prosop. Ce doriți pentru micul dejun ?

— Orice, am spus, scuzîndu-mă parecă.

— Tot ce doriți — ouă cu șuncă, pîine prăjită și cafea ?

— Minunat !

Totul era calculat cu precizie. Cînd mi-am terminat toaleta, soția intra în camera din față cu micul dejun.

Nu existau alte mobile decît o masă, un fotoliu și un divan ; mai multe fotografii de familie erau agățate deasupra căminului și pe perete în dreptul canapelei. În timp ce mîncam, în fața casei se auzea un freamăt de copii și de oameni în toată firea.

— A început să se afle că sinteți aici, mi-a spus zîmbînd nevasta șoferului, aducîndu-mi cafeaua.

Apoi șoferul intră și el, foarte agitat.

— E o adevărată mulțime afară și se strîng tot mai mulți. Dacă îi lăsați pe copii să vă vadă puțin, or să plece, da nu, o să vină presa și s-a zis cu dumneavoastră !

— Atunci lasă-i să intre, am răspuns.

Copiii intrară chicotînd, defilără în jurul mesei, în timp ce eu îmi beam cafeaua. Afară, șoferul spunea :

— Încet, nu vă înghesuiți, așezați-vă în rînd doi cîte doi.

O femeie tînără pătrunse în odaie, cu chipul grav și încordat. M-a cercetat îndelung, apoi a izbucnit în plîns :

— Nu, nu e el, credeam că e el, rosti ea printre sughituri.

Se pare că o prietenă îi spusese misterios : „Cine crezi că e aici ? Nici nu-ți trece prin minte !” Apoi o aduseseră în fața mea ; ea se aștepta să-și vadă fratele care fusese dat dispărut în timpul războiului.

Fie ce-o fi, m-am hotărât să mă întorc la Ritz. N-am întâlnit nici un portărel. În schimb, am găsit o telegramă de la avocatul meu din California, înștiințându-mă că totul se aranjase și că Mildred ceruse divorțul.

A doua zi, șoferul de taxi și soția lui, spilcuiți, au venit în vizită. El mi-a povestit că presa îl hărțuise să scrie un articol de senzație pentru ziarele de duminică în legătură cu popasul meu la el.

— Dar, mi-a spus plin de hotărâre, nu le-am dat nici un răspuns înainte de a vă cere permisiunea.

— Dă-i drumul, l-am încurajat.

..

Domnii de la First National veniră la mine spășiți, cu pălăria în mână. Unul din vicepreședinți, domnul Gordon, mare proprietar de teatre în statele din est, mi-a declarat : „Vrei un milion și jumătate de dolari și nici măcar n-am văzut filmul.” Am recunoscut că aveau dreptate, așa încît am organizat o vizionare.

A fost o seară sinistă. Douăzeci și cinci de distribuitori de la First National au intrat unul cîte unul în sala de proiecție, de parcă urmau să asiste la o anchetă de poliție, o adunare de oameni lipsiți de grație, sceptici și în fond antipatici.

Filmul începu. În titlu se preciza : „Un film cu un zîmbet și poate o lacrimă”.

— Nu e rău, spuse domnul Gordon, chipurile ca să-și arate mărinimia.

După avanpremieră de la Salt Lake City, devenisem mai încrezător, dar nici nu ajunseseam la jumătatea filmului că această încredere se și risipise : acolo unde filmul stîrnise hohote homerice de ris la avanpremieră, n-am auzit decît una sau două chicoteli. În sfîrșit, s-au aprins luminile ; a urmat o clipă de tăcere. Apoi au început să se dezmoștească, să se privească chiondăriș și să vorbească despre altceva.

— Ce faci diseară, Harry ?

— Îmi duc cucoana la Plaza, apoi vrem să vedem revista de la Ziegfeld.

— Am auzit că nu e rea.

— Nu vii și tu cu noi ?

— Nu, plec din New York diseară. Trebuie să fiu acasă cu ocazia împărțirii premiilor, la școală la fiu-meu.

După atîta flecăreală, ajunseseam la capătul răbdării. Pînă la urmă i-am luat repede.

— Ei bine, domnilor, care e verdictul dumneavoastră ?

Unii au început să se miște pe scaun, puțin jenați, alții se uitau în pămînt. Domnul Gordon care în mod evident era purtătorul lor de cuvînt, se plimba încet de colo pînă colo. Era un bărbat greoi și corpulent, cu o față rotundă de bufniță și ochelari cu sticle groase.

— Stii, Charlie, trebuie să mă consult cu asociații mei.

— Da, știu, am ripostat, dar filmul vă place ?

A șovăit, apoi a încercat să glumească :

— Charlie, sintem aici ca să-l cumpărăm, nu să-ți spunem cît de mult ne place.

Această remarcă trezi cîteva hohote de rîs.

— Nu vă cer nimic în plus dacă vă place, am spus.

Ezită :

— Ca să-ți spun drept, mă așteptam la altceva.

— La ce ?

— Ei bine, Charlie, pentru un milion și jumătate de dolari, găsesc că nu-i cine știe ce.

— Dar ce volați — să se dărîme podul Londrei ?

— Nu, dar pentru un milion și jumătate... Și vocea i se frînse.

— Domnilor, acesta este prețul. Sinteți liberi să-l luați sau nu, am spus pierzîndu-mi răbdarea.

Președintele, J. D. Williams, sosi și el și, înțelegînd din ce parte bate vîntul, începu să mă lingusească :

— Charlie, filmul e minunat. E uman, e altceva... (acest „altceva” nu mi-a plăcut). Ai puțină răbdare și lămurim noi lucrurile.

— N-avem nimic de lămurit, i-am ripostat. Vă dau o săptămînă să vă hotărîți.

După felul cum se purtasera, nu mai aveam nici un respect față de ei. Oricum, s-au hotărît cît ai bate din palme și avocatul meu pregăti un contract conform căruia trebuia să primesc cincizeci la sută din beneficii după ce își vor fi recuperat milionul lor și jumătate. Totul era calculat pe baza unei locații de cinci ani, după care filmul redevenea proprietatea mea, la fel ca și celelalte filme ale mele.

• • •

După ce am pus puțină ordine atît în chestiunile de afaceri cît și în viața mea particulară, mi se părea că plutesc în al nouălea cer. Săptămîni întregi trăisem retras ca un sihastru, fără să văd altceva decît cei patru pereți ai camerei mele de hotel. Citind articolul despre întîmplarea cu șoferul de taxi, prietenii mei se grăbiră să mă cheme și începu din nou o viață minunată și nestînjenită.

New York-ul m-a primit cu brațele deschise. Frank Crowninshield, director la *Vogue* și *Vanity Fair*, mi-a servit drept ghid în mijlocul vieții pline de strălucire a orașului, iar Condé Nast, proprietarul și editorul acestor reviste, dădea recepțiile cele mai somptuoase. Locuia într-un apartament în partea de sus a unui zgîrie-nori de pe Madison Avenue, unde se reunea elita artelor și a banului ; uneori aceste adunări erau de-a dreptul strălucitoare prin prezența celor mai drăguțe fete de la Ziegfeld Follies, în frunte cu încîntătoarea Olive Thomas și frumoasa Dolores.

La Ritz, unde locuiam, duceam o viață trepidantă. Toată vremea primeam telefoane de invitații. Nu eram dispus să petrec un *week-end*

iei sau să asist la curse colo? Totul părea foarte monden, dar eu eram încântat. New York-ul era plin de intrigi sentimentale, supeuri la miezul nopții, dejunuri, dineuri, nu mai aveam o clipă de răgaz — nici să-mi respect întâlnirile pentru micul dejun. După ce parcursesem suprafața societății new-york-eze, doream să pătrund în stratul mai adânc al intelectualității de la Greenwich Village.

Mulți actori, clovni și cântăreți de muzică ușoară, după ce au câștigat cursa succesului, ajung la un moment dat să caute să-și mobilizeze spiritul: sint doritori de o mană intelectuală. Atunci studiosul se arată acolo unde te aștepți mai puțin: printre croitori, fabricanți de țigări, boxeri, chelneri, șoferi de camioane.

Mi-aduc aminte că odată vorbeam în casa unui prieten, la Greenwich Village, despre greutatea de a găsi cuvântul potrivit pentru a-ți exprima gândurile și spuneam că dicționarul obișnuit este insuficient.

— S-ar putea desigur, spuneam eu, pune la punct un sistem de clasare lexicografică a ideilor, pornind de la cuvintele abstracte către cele concrete și, printr-o serie de procedee de deducție și inducție, să se ajungă la cuvântul just care să exprime ideea dorită.

— Există o asemenea carte, răspunse un negru, șofer de camion: este *Thesaurus* de Roget.

Un acrobat și comediant în același timp, care vorbea cu un pronunțat accent din Brooklyn, mi-a recomandat *Anatomia melancoliei* de Burton, adăugând că Shakespeare și Samuel Johnson suferiseră influența lui. „Dar puteți sări peste părțile latinești”, adăugă el.

Ceilalți scriitori însă nu erau pentru mine decât niște tovarăși de drum. Încă de pe vremea când făceam music-hall, am citit mult, dar nu în profunzime. Fiindcă citesc încet, frunzăresc. Din clipa în care ajung să cunosc bine teza și stilul unui autor, încetează în mod automat să mă mai intereseze. Am parcurs de la un capăt la altul cinci volume din *Viețile Paralele* de Plutarh; dar nu mi s-au părut destul de edificatoare ca să justifice efortul de a le citi. Uneori făceam o lectură atentă, reluând o carte de câteva ori. De-a lungul anilor, am răsfoit Platon, Locke, Kant, *Anatomia melancoliei* a lui Burton și, în felul acesta trunchiat, am cules tot ce-mi trebuia.

La Greenwich Village l-am cunoscut pe Waldo Frank, eseist, istoric și romancier, pe Hart Crane, poetul, pe Max Eastman, directorul de la *The Masses*, pe Dudley Field Malone, avocat strălucit și administrator al portului New York, ca și pe soția lui, Margaret Foster, sufrageta. Luam masa la restaurantul „Cristine”, unde am întâlnit mai mulți actori din trupa Provincetown Players, care defunau acolo regulat în timpul repetițiilor cu *Împăratul Jones*, dramă scrisă de un tânăr autor dramatic, Eugene O'Neill (care mai tirziu avea să devină socrul meu). M-au invitat să le vizitez teatrul, un fel de grajd, mare doar cât să încapă șase cai.

Pe Waldo Frank am ajuns să-l cunosc datorită volumului său de eseuri *Our America* (*America noastră*), publicat în 1919. Eseul lui despre Mark Twain cuprinde o analiză profundă, subtilă asupra omului: de altfel, Waldo a fost primul care a scris serios despre mine. Așa încît, firesc, am devenit foarte buni prieteni. Waldo este o îmbinare de mistic

și istoric ; datorită perspicacității sale, a pătruns adânc în sufletul celor două Americi, cea de nord și cea de sud.

La Greenwich Village, petreceam împreună seri deosebit de interesante. Datorită lui Waldo l-am întâlnit pe Hart Crane și am cinat de multe ori în micul apartament al lui Waldo de la Greenwich Village, tăifăsuind până a doua zi dimineată la ora micului dejun. Erau discuții înflăcărâte, în cursul cărora căutam toți trei o cit mai subtilă definire a propriilor noastre gânduri.

Hart Crane era sărac lipit. Tatăl lui, un fabricant de bomboane miliardar, voia să-l atragă să lucreze împreună cu el și să-l dezguste de poezie, tăindu-i subsidiile. N-am nici urechea nici gustul formate pentru poezia modernă, dar scriind această carte, am citit *The Bridge* (Podul) de Hart Crane, o revărsare de emoție stranie și dramatică, străbătută de o suferință pătrunzătoare și un ascuțit simț al imaginii, puțin prea mult pentru mine. Poate că acest exces ținea de însăși ființa lui Hart Crane. Cu toate acestea, era un om de o mare blindețe.

Discutam despre rostul poeziei. Eu spuneam că e o scrisoare de dragoste adresată lumii întregi. „O lume foarte mică” îmi răspunse Hart cu mîhnire. Spunea de opera mea că este în tradiția comediilor grecești. I-am mărturisit că am încercat să citesc o traducere engleză din Aristofan, dar n-am reușit niciodată să merg pînă la capăt.

În cele din urmă i s-a decernat o bursă Guggenheim, dar era prea târziu. După ani de zile de sărăcie și subalimentație, căzu în patima beției și a desfrîului și pe cînd se întorcea cu vaporul dintr-o călătorie din Mexic în Statele Unite, s-a aruncat în mare.

Cîțiva ani înainte de a se sinucide, mi-a trimis un volum de poeme scurte, intitulat *Clădiri albe* publicat de Boni și Liveright. Pe pagina de gardă, a scris : „Lui Charles Chaplin în amintirea *Picului*, din partea lui Hart Crane. 20 ianuarie 1928”. Unul din poeme se intitula *Chaplinesque* :

*Cu resemnare ne adaptăm
Mulțumindu-ne cu consolări întâmplătoare
Pe cele pe care vîntul le strecoară
În buzunare-adînci și prea încăpătoare.*

*Pentru că iubim încă lumea, noi, cei ce găsim
Un pisoi înfometat în prag și știm
Cum să-l adăpostim de minia străzii,
Într-un culcuș cald de fulgi.*

*Vrem să scăpăm și pînă-n ultima clipă
Să evităm verdictul acestui deget amenințător
Care-și întoarce spre noi chipul zburcit,
Înfruntînd cu nevinovăție
Și uimire privirea întunecată.*

*Și totuși aceste prăbușiri subtile sînt tot atît de-amăgitoare
Ca și piruetele unui bețigaș docil ;
Îngropăciunea noastră nu-i, de fapt, o împlinire.
Putem să ocolim, să fugim de toate, dar nu de inimă :
Ce putem face dacă inima ne este vie ?*

*Trebuie să ridem, așa e jocul ; dar noi am văzut
Luna pe ulițele pustii, lăsând șiroaie
De risete pe o ladă de gunoi, goală,
Iar dincolo de-aceste zgomote de veselie
Am auzit un pisoi mdeunind în singurătate.*

..

Aș fi vrut să rămân mai multă vreme la New York, dar aveam de lucru în California. În primul rând, voiam să termin cât mai repede contractul meu cu First National, deoarece eram grăbit să încep colaborarea cu United Artists.

Întoarcerea în California a însemnat o decepție după viața liberă, ușoară și fascinantă pe care o dusesem la New York. Problema de a termina patru comedii în două bobine pentru First National mi se părea o adevărată corvoadă. Zile întregi umblam prin studio antrenându-mă să gîndesc. După cum pentru a cînta la pian sau la vioară ai nevoie de studii, a gîndi cere un exercițiu zilnic, iar eu pierdusem obișnuința.

Mă înfruptasem prea mult din viața caleidoscopică a New York-ului și nu reușeam să-mi revin. Așa încît, împreună cu prietenul meu englez, doctorul Cecil Reynolds, am hotărît să pornim spre Catalina să pescuim puțin.

Pentru pescari, Catalina era un adevărat paradis. Avalon, satul vechi și adormit, avea două hoteluri. Se putea pescui tot timpul anului. Dacă era ton, nu găseai nici un vas de închiriat. Încă de dimineată cineva striga : „Iată-i !” Tonul, cîntărind între cincisprezece și o sută cincizeci de kilograme, se zvîrcolea improșcînd cît vedeai cu ochii. Hotelul adormit se însufletea dintr-o dată ca un stup ; abia aveai timp să te îmbraci și, dacă erai unul dintre fericiții care comandaseră o ambarcație dinainte, săreai în ea, încheindu-te la cămașă.

Odată, doctorul și cu mine am prins opt toni înainte de masă, fiecare în greutate de aproape cincisprezece kilograme. Dar dispăreau tot atît de repede cum apăreau și reveneam atunci la pescuitul obișnuit. Uneori prindeam tonul cu ajutorul unui zmeu agățat de undiță, care menținea la suprafața apei momeala, un pește zburător. Acest gen de pescuit era pasionant, căci puteai vedea tonul zbătîndu-se, făcînd un vîrtej de spumă în jurul momelii, urmărind-o apoi cale de șaizeci de metri sau chiar mai mult.

Peștii-spadă care se prind împrejurul Catalinei cîntăresc între cincizeci și trei sute de kilograme. Acest gen de pescuit este mai delicat. Undița e liberă și peștele-spadă apucă ușor momeala, un mic albacor sau un pește zburător și se îndepărtează cam o sută de metri. Apoi se oprește, oprești și tu vasul și aștepti o vreme ca peștele-spadă să-și înghită momeala, mulinînd încet pînă cînd firul este întins. Îl zmucești zdravăn de două-trei ori și atunci începe partea interesantă. Peștele parcurge în viteză vreo sută de metri și mai bine, în care timp mulineta vijiiie puternic, apoi se oprește pe loc. Rebobinezi repede undița pînă cînd se încordează din nou, căci dacă nu, ar plezni. Dacă din întîmplare în cursa lui, peștele s-ar întoarce brusc, frecarea apei ar rupe

undita. Peștele începe să sară de douăzeci, de patruzeci de ori, deasupra apei, dînd cu putere din cap, ca un buldog. În cele din urmă se scufundă. Atunci începe munca grea : scoaterea lui la suprafață. Peștele meu spadă cîntărea șaptezeci și nouă de kilograme și mi-au trebuit numai douăzeci și două de minute ca să-l trag pe punte.

Erau zile fără nori, cînd doctorul și cu mine țineam undițele și dormitam la pupa corăbiei, dimineți minunate cu ceață pe ocean și orizontul pierdut în infinit, cînd tăcerea adîncă era întretăiată doar de strigătul pescărușilor și de clipocitul leneș al bărcii noastre cu motor.

Doctorul Reynolds era un geniu al chirurgiei creierului și obținuse în acest domeniu rezultate miraculoase. Cunoșteam istoria multora din cazurile pe care le operase. Unul era o fetiță cu o tumoră la creier ; avea douăzeci de crize pe zi și degenera în cretinism. Datorită intervenției lui Cecil, și-a regăsit complet sănătatea și a făcut studii strălucite.

Dar Cecil avea o slăbiciune pentru teatru. Datorită acestei pasiuni nestăvilite ne-am împrietenit.

— Teatrul e un suport al sufletului, spunea el.

Îi replicam adesea că arta lui de chirurg ar trebui să-i ofere suficiente satisfacții. Ce putea fi mai dramatic decît să faci dintr-o biată debilă mintal o studentă strălucită ?

— E de ajuns să știi unde se află fibrele nervoase, afirma Reynolds, dar să joci este o experiență psihică ce dezvoltă sufletul.

L-am întrebat de ce se specializase în chirurgia creierului.

— Pur și simplu pentru aspectul dramatic al lucrului, mi-a răspuns.

Juca adeseori mici roluri la Teatrul de amatori din Pasadena. A interpretat de asemenea rolul pastorului care vizitează închisoarea în filmul meu *Modern Times* (*Timpuri noi*).

Cînd m-am întors de la pescuit, am aflat că starea sănătății mamei se îmbunătățise și acum, după ce războiul se terminase, puteam s-o aducem fără nici un risc în California. L-am trimis pe Tom în Anglia s-o însoțească în timpul traversării. A fost înscrisă pe un alt nume în lista pasagerilor.

Tot timpul călătoriei, s-a arătat perfect normală. Cina în fiecare seară în salonul cel mare, iar ziua participa la jocurile organizate pe punte. La sosirea la New York era fermecătoare și perfect stăpînă pe sine, pînă cînd directorul Serviciului de imigrație a venit în întîmpinarea ei.

— A, doamna Chaplin ! Ce plăcere ! Sînteți așadar mama marelui nostru Charlie.

— Da, răspunse mama suav, iar dumneata ești Isus Cristos.

Figura funcționarului merita să fie văzută. Șovăi, apoi se întoarse către Tom și spuse politicoz :

— Vă rog să treceți puțin de-o parte, doamnă Chaplin.

Tom și-a dat atunci seama că vor avea neplăceri. Totuși, după nenumărate formalități, Serviciul de imigrație i-a acordat mamei un premiu de un an pasibil de reinnoire, cu condiția să nu fie niciodată întretinută de stat.

N-o mai văzusem de la ultima mea călătorie în Anglia, adică de vreo zece ani, așa încît am avut un șoc cînd o doamnă bătrînă și mărunțică a coborît din tren la Pasadena. Ne-a recunoscut numaidecît pe Sydney și pe mine și s-a comportat foarte normal.

Am aranjat să locuiesc aproape de noi, într-un bungalow pe malul mării, împreună cu doi tineri căsătoriți care să supravegheze casa și o infirmieră diplomată care să aibă grijă de ea. Sydney și cu mine mergeam din cînd în cînd s-o vizităm și să jucăm seara cărți. În timpul zilei îi plăcea să ia masa la iarbă verde sau să facă plimbări cu mașina ei. Uneori venea la studio și o puneam să-mi vadă filmele.

În cele din urmă *Piciul* a început să ruleze la New York și a cunoscut un uriaș succes. Și, așa cum îi prezisesem tatălui său în prima zi cînd îl întîlnisem, Jackie Coogan era de-a dreptul senzațional. Ca rezultat al succesului său în *Piciul*, Jackie a cîștigat în cursul carierei sale peste patru milioane de dolari. În fiecare zi primeam tăieturi elogioase din presă : *Piciul* era proclamat un film clasic. Dar niciodată n-am avut curajul să merg la New York să-l văd ; am preferat să rămîn în California și să aud vorbindu-se de el.

..

Această autobiografie scrisă fără un plan anume nu trebuie să excludă cîteva remarci privind modul de a face un film. Deși multe cărți de valoare s-au scris în legătură cu acest subiect, majoritatea, din păcate, vor să impună gustul autorului în materie de cinematografie. Pe cînd o asemenea carte n-ar trebui să fie decît un curs tehnic elementar care să arate modul de întrebuintare al uneltelor acestui meșteșug. După aceea, studentului înzestrat cu imaginație îi revine sarcina de a-și utiliza propriul simț artistic pentru a afla noi efecte dramatice. Dacă amatorul e un creator, nu are nevoie decît de cele mai elementare principii tehnice. Pe un artist, libertatea de a face tocmai ceea ce nu e ortodox îi stimulează în general și de aceea primul film al unui regizor este adeseori atît de plin de prospețime și originalitate.

Intellectualizarea liniei și spațiului, compoziția, ritmul etc., toate acestea sînt foarte bune, dar nu prea au de-a face cu interpretarea propriu-zisă și pot duce ușor la un dogmatism sec. Concepția cea mai simplă este întotdeauna cea mai bună.

În ceea ce mă privește, nu-mi plac defel efectele bizare ca, de exemplu, să filmezi focul dintr-un cămin, din punctul de vedere al unei bucăți de cărbune, sau să urmărești un actor prin holul unui hotel ca și cum l-ai escorta de pe bicicletă ; pentru mine, sînt procedee facile, cusute cu ață albă. Din momentul în care publicul se familiarizează cu decorul, vrea să fie scutit de oboseala unei pete care se mișcă pe ecran pentru a vedea un actor deplasîndu-se dintr-un loc în altul. Asemenea efecte pompoase încetinesc acțiunea, sînt obositoare și neplăcute și au fost luate drept acel cuvînt obositor „artă“.

Disponerea camerei de care mă folosesc este destinată să faciliteze coregrafia în mișcările actorului. Cînd o cameră este plasată pe podea

sau se învîrtește în jurul nărilor actorului, camera e cea care dă reprezentăția și nu actorul. Camera nu trebuie să se facă simțită.

În cinema, a cîștiga timp este virtutea esențială. Eisenstein și Griffith o știau foarte bine. Un montaj rapid și trecerea treptată de la o scenă la alta constituie dinamica tehnicii cinematografice.

Sînt uimit cînd aud unii critici spunînd că tehnica mea de luat vederi e demodată, că nu merg în pas cu epoca. Ce epocă? Tehnica mea este rezultatul unor meditații personale, al logicii și al punctului meu de vedere; ea nu datorează nimic procedeelor altora. Dacă în artă ar trebui să te ții în pas cu vremea, atunci Rembrandt ar fi mult în urmă în comparație cu Van Gogh.

Și fiindcă vorbim de film, cîteva cuvinte ar putea fi de folos celor care intenționează să realizeze o super-farsă ceea ce, de fapt, este foarte ușor de făcut. Cere puțină imaginație sau talent în ce privește jocul sau regia. Ajung zece milioane de dolari, o mulțime numeroasă, costume, decoruri și mașinării complicate. Cu plinză și clei din belșug, Cleopatra poate să plutească pe apele Nilului, se pot pune în mișcare douăzeci de mii de figuranți pe valurile Mării Roșii, sau se pot prăbuși zidurile Ierihonului; toate acestea nu depind decît de virtuozitatea decoratorilor. Și în timp ce mareașalul stă în scaunul lui regizoral cu scenariul și decupajul, sergentii asudă din greu în peisaj, răcnind ordine diviziilor: un fluierat înseamnă „zece mii din stînga“, două fluierături „zece mii din dreapta“, iar trei, „atac general“.

Tema celor mai multe din aceste spectacole este Superman. Eroul știe să sară, să se cațere, să tragă, să se bată și să iubească mai bine decît toate celelalte personaje din film. De fapt, toate problemele omului sînt rezolvate prin aceste metode — în afară de gîndire.

Un cuvînt despre regie. Pentru a îndruma actorii pe scenă, psihologia este de mare ajutor. De exemplu, se întîmplă ca un actor să se alăture trupei în timpul turnării unui film. Deși actor excelent, se poate simți nervos în acest nou anturaj. Aici diplomația regizorului se dovedește foarte eficace, după cum am observat adesea în asemenea împrejurări. Cu toate că știam foarte bine ce vreau, îl luam de-o parte pe noul venit și-i mărturiseam că mă simt obosit, îngrijorat și nu prea știu cum să rezolv scena asta. El își uita fără întîrziere propria nervozitate și căuta să mă ajute, iar eu obțineam de la el o interpretare excelentă.

Marc Connelly, autorul dramatic, a pus odată întrebarea: care trebuie să fie atitudinea autorului cînd scrie pentru scenă? Intelectuală sau afectivă? Cred că trebuie să fie în primul rînd afectivă, căci e un punct de vedere mai interesant în teatru decît cel intelectual; tocmai pentru așa ceva este conceput teatrul, cu rîndurile de fotolii, avanscena, cortina roșie; întreaga sa concepție arhitecturală se adresează sensibilității. Desigur, intelectul participă de asemenea, dar cu un rol secundar. Cehov știa acest lucru, ca și Molnár, și numeroși alți dramaturgi. Ei cunoșteau importanța artei teatrale care este esențialmente arta de a ști să scrii pentru teatru.

Pentru mine, teatru este sinonim cu înfrumusețare dramatică : este arta „suspense”-ului ; înseamnă să știi să închizi brusc o carte ; să aprinzi o țigară ; e arta efectelor de culise, un foc de pistol, un strigăt, o cădere, un zgomot oarecare ; arta de a ști să intri pe scenă, de a ști să ieși... toate acestea pot părea procedee evidente și lipsite de însemnătate dar, folosite cu sensibilitate și discreție, ele constituie poezia teatrului.

O idee lipsită de simț teatral nu prea are valoare. E mai important să te dovedești eficace. Cu simț teatral, se pot obține efecte din nimic.

Ca o ilustrare a ceea ce vreau să spun, aș cita exemplul unui prolog pe care l-am adăugat, la New York, filmului meu *A Woman of Paris* (*Parizianca*). Pe-atunci, toate marile filme comportau prologuri de cîte o jumătate de oră. Eu n-aveam nici scenariu, nici subiect, dar mi-am amintit de o gravură sentimentală în culori, intitulată „Sonata de Beethoven”, reprezentînd un studio de artiști și un grup de boemi, stînd gravi în penumbră și ascultînd un violonist. Am reprodus așadar această gravură pe scenă, avînd doar două zile la dispoziție pentru pregătiri.

Am angajat un pianist, un violonist, un cîntăreț și niște dansatori apași, apoi am făcut apel la toate trucurile de teatru pe care le cunoșteam. Oaspeții erau așezați în cerc pe canapele și pe podea cu spatele la public, fără să se sinchisească de spectatori și bînd scotch, iar în timp ce violonistul își executa sonata, în pauza dintre două mișcări, se auzea sforăitul unui bețiv. Cînd violonistul termina de cîntat, dansatorii apași de dansat și cîntărețul de cîntat *Auprès de ma Blonde*, urmau două rînduri de text. Unul dintre invitați spunea : „E ora trei, trebuie să plec”. Și un altul : „Da trebuie să plecăm cu toții”, fiecare improvizînd pe măsură ce ieșea. După plecarea ultimului invitat, gazda aprindea o țigară și începea să stingă luminile atelierului în timp ce pe stradă se auzeau voci cîntînd *Auprès de ma Blonde*. Scena e eufundată în întinerie și doar o rază de lună străbate prin fereastra din mijloc ; gazda iese și, pe măsură ce cîntecul de afară devine tot mai slab, cortina se lasă încet.

În tot timpul acestei scene fără sens în fond, se putea auzi musca. Timp de jumătate de oră nu se spusese nimic, nu se petrecuse nimic pe scenă în afara cîtorva numere de music-hall foarte obișnuite. Și totuși, în seara premierei, au fost nouă chemări la rampă.

Nu pot să spun că-mi place Shakespeare în teatru. Mă simt prea legat de epoca mea. Și pe urmă cere un anumit panasă care mă obosește și nu mă interesează. Mi se pare că ascult o predică erudită :

„Apropie-te, Puck ! Ți-aduci aminte,
Ștăteam cîndva pe-o stîncă lîngă mare,
Cînd răsund un cîntec de sirend,
Atît de dulce, că-napumatul val
S-a domolit ; și stele lunecat-au
S-asculte viersul ei” *.

* *Visul unei nopți de vară* de W. Shakespeare, actul II, scena I, în românește de Dan Grigorescu. (N.tr.)

E poate foarte frumos, dar nu apreciez acest gen poetic în teatru. Mai mult chiar, îmi displac temele shakespeariene cu tot cortegiul lor de regi, regine, auguste personaje și onoarea lor. Aceasta ține poate de propria mea psihologie, de solipsismul propriu. Când luptam să-mi elstig existența n-a fost niciodată vorba de onoare. Sint incapabil să mă identific cu problemele unui prinț. Mama lui Hamlet putea să facă dragoste cu toată curtea și tot așa fi rămas indiferent la durerea lui Hamlet.

În ce privește gusturile mele în prezentarea unei piese, prefer teatrul convențional, cu avanscena ce separă publicul de universul himerelor. Îmi face plăcere să văd scena când cortina se ridică sau se dă de-o parte. Am oroare de piesele care se petrec în fața rampei cu participarea publicului, de acele piese în care un personaj sprijinit de avanscenă explică intriga. Pe lângă faptul că este un procedeu didactic, distruge farmecul teatrului și constituie un mod prozaic de a se debarsa de expunere.

În materie de decor, îl prefer pe cel care contribuie la realismul scenei, și nimic mai mult. Dacă e vorba de o piesă modernă din viața cotidiană, nu vreau planuri geometrice. Aceste efecte stranii mă împiedică să cred în ceea ce văd.

Cîțiva actori cu totul remarcabili și-au impus efuziunile scenice pînă într-atît încît au sufocat și actorul și piesa. Pe de altă parte, simple perdele și trepte suind spre infinit sint o ingerință și mai rea. Respiră erudiția cale de-o poartă strigînd parcă: „Iată, vrem să lăsăm loc și pentru nobila dumneavoastră sensibilitate și imaginație!” L-am văzut odată pe Laurence Olivier în ținută de seară, recitînd un fragment din *Richard al III-lea*, în cursul unui spectacol de gală. Cu toate că a reușit să creeze o ambianță medievală datorită măiestriei sale, cravata albă și fracul erau cam nelalocul lor.

Cineva a spus că arta actoriei este arta de a se destinde. Într-adevăr, acest principiu fundamental se poate aplica tuturor artelor, dar un actor trebuie în primul rînd să fie reținut și să-și înăbușe propriile sentimente. Oricît de frenetică ar fi scena pe care o joacă, tehnicianul din fiecare actor trebuie să fie calm și destins, controlînd și îndrumînd fluxul și refluxul emoțiilor sale — pasionat, în aparență, și stăpîn pe el, în fond. Numai prin relaxare un actor poate să izbutască o asemenea performanță. Cum te poți relaxa? E un lucru greu. Metoda mea e destul de personală: înainte de a intra pe platou, sint întotdeauna extrem de nervos și neliniștit, ceea ce mă epuizează în așa măsură încît, în momentul cînd îmi fac intrarea, sint destins.

Nu cred că tehnica interpretării se poate învăța. Am văzut oameni inteligenți care n-au izbutit, precum și prostănaci care jucau foarte bine. Dar actoria cere înainte de toate sensibilitate. Wainwright, o autoritate în estetică, prieten cu Charles Lamb și cu personalitățile literare, din timpul său, era un criminal nemilos care și-a otrăvit cu sînge rece vîrful pentru rațiuni venale. Iată exemplul unui om inteli-

gent care n-ar fi putut fi niciodată un bun actor căci era complet lipsit de sensibilitate.

Inteligența singură și lipsa de sensibilitate pot fi caracteristice prototipului de criminal, după cum o persoană lipsită de inteligență, dotată numai cu sensibilitate este tipul însuși al idiotului inofensiv. Dar când inteligența și sensibilitatea se află într-o balanță perfectă, atunci avem actorul minunat.

Esențial pentru un mare actor este să se placă atunci când joacă. Și nu spun asta în sens pejorativ. Am auzit adesea un actor afirmând : „Cum mi-ar place să joc acest rol”, ceea ce înseamnă că s-ar place pe sine în rolul respectiv. Este poate egocentric ; dar marele actor este preocupat înainte de orice de propria sa virtuozitate : Irving în *Clopotetele*, Tree în rolul lui Svengali, Martin Harvey în *Povestea unei lucrătoare la o fabrică de țigări*, toate trei piese foarte comune, dar cu roluri excelente. Dragostea fierbinte pentru teatru nu ajunge, trebuie să fie însoțită de o dragoste fierbinte de sine însuși și de încredere în sine.

Știu puțin despre cursurile de artă dramatică de la Method School. Se pare că sînt concentrate asupra dezvoltării personalității, care ar putea foarte bine să fie mai puțin dezvoltată la unii actori. De fapt, a juca înseamnă să te prefaci că ești altcineva. Personalitatea este un element greu de definit, ce se desprinde din jocul actorului. Dar toate metodele aduc ceva nou. Stanislavski, de pildă, năzuia către „adevărul interior” ceea ce, pare-se, înseamnă „a fi” un anumit personaj în loc de a-l „juca”. Acest lucru cere putere de transpunere și o mare intuiție : trebuie să poți simți ce înseamnă să fii leu sau vultur, să simți instinctiv sufletul personajului, să știi în orice împrejurare care-i vor fi reacțiile. Acest aspect al meseriei nu se învață.

Cînd explici unor adevărați actori un personaj, e suficient adeseori un singur cuvînt, o singură frază : „E un Falstaff” sau „E o Madame Bovary modernă”. Se spune că Jed Harris a explicat într-o zi unei actrițe : „Acest personaj are mobilitatea unei lalele negre unduitoare”. E totuși puțin exagerat.

Teoria conform căreia trebuie să cunoști biografia unui personaj e inutilă. Nici un autor nu poate reda într-o piesă acele nuanțe cu totul remarcabile pe care Eleonora Duse le transmitea publicului. Erau, probabil, dimensiuni ce depășeau concepția autorului. Iar Duse, pare-se, nu era o intelectuală.

Detest școlile și cursurile dramatice care încurajează meditația și introspecția pentru a trezi emoția dorită. Simplul fapt că asupra unui elev e nevoie să se exercite o adevărată operație mentală e o dovadă suficientă că trebuie să renunțe de a mai juca.

Cît privește termenii metafizici, cum ar fi „adevăr”, ei au forme diferite și un adevăr este la fel de bun ca și altul. Interpretarea clasică de la Comedia Franceză este tot atît de verosimilă ca și pretinsul joc realist al unei piese de Ibsen ; ambele țin de domeniul artificialului și sînt concepute pentru a da iluzia adevărului — la urma urmelor, în orice adevăr există și o sămînță de minciună.

N-am studiat niciodată meseria de actor, dar în tinerețe am avut șansa să trăiesc într-o epocă de mari actori și am dobândit un fel de transfer al experienței și cunoștințelor lor. Deși aveam talent, eram surprins să descopăr la repetiții cât de mult am de învățat în privința tehnicii. Chiar și tinerii înzestrați trebuie să cunoască tehnica, deoarece oricât de mari le-ar fi darurile, le trebuie un anumit antrenament pentru a le pune în valoare.

Am descoperit că cel mai bun mijloc de a izbui este orientarea : adică să știi unde ești și ce faci în fiecare moment în care te afli pe scenă. Când îți faci apariția în cursul unei scene, trebuie să ai destulă autoritate ca să știi unde să te oprești ; când să te întorci ; unde să te ridici ; când și unde să te așezi, dacă să te adresezi direct sau indirect unui personaj. Simțul orientării îți dă siguranță și-l deosebește pe profesionist de amator. Insist întotdeauna asupra acestei metode de orientare cu actorii mei, ori de câte ori îmi regizez filmele.

În privința jocului, îmi place subtilitatea și reținerea. John Drew reprezenta fără îndoială chintesența în această privință. Era vesel, plin de umor, subtil și înzestrat cu mult farmec. E ușor să emoționezi — toată lumea așteaptă asta de la un bun actor — și bineînțeles e nevoie de dicțiune și voce. Cu toate că David Warfield avea o voce minunată și darul de a-și exprima emoțiile, ți se părea mereu că rostește cele zece porunci.

Am fost întrebat adesea care sînt actorii și actrițele mele preferate de pe scenele americane. E un răspuns greu de dat, deoarece o alegere presupune că pe ceilalți îi consider inferiori, ceea ce nu e cazul. Nu toți preferații mei erau actori de teatru serios. Unii erau actori comici, iar alții simpli măscărici.

Al Jolson, de pildă, era un mare artist înnăscut, înzestrat cu o vitalitate fascinantă. Era prezentatorul cel mai impresionant de pe scena americană, un menestrel negricios, cu o puternică voce de bariton, povestind glume banale și cîntînd refrene sentimentale. Orice cînta, te aducea la nivelul lui, făcîndu-te să urci sau să cobori : chiar ridicola sa melodie *Mammy* entuziasma pe toată lumea. Numai umbra lui a apărut în filme, dar în 1918 era la apogeul gloriei, electrizînd el singur un întreg auditoriu. Prezenta o atracție ciudată, un corp mlădios, capul mare și ochii pătrunzători și adînciți în orbite. Cu melodii ca *There's a Rainbow Round My Shoulder* și *When I Leave the World Behind** ridica literalmente publicul în picioare. El încarna poezia de pe Broadway, cu vitalitatea și vulgaritatea, țelurile și visurile lui.

Sam Bernard, olandez, un alt artist remarcabil, exagera totul. „Ouă ! Șaizeci de cenți duzina... și stricate pe deasupra ! Dar prețul cărnii de vacă ! Doi dolari ! Doi dolari... pentru o biată cutiuță de carne de vacă !” Aici se prefăcea că trece un fir de ață printr-un ao,

* În traducere aproximativă, *Am un curcubeu pe umeri și Cînd las lumea în urma mea.* (N.tr.).

ca să arate cât de mică era conserva, apoi se infuria, dedându-se la imprecății : „Mi-aduc aminte de vremurile cînd nu puteai să cari cîtă carne îți dădea de doi dolari !”

În viața de toate zilele era un filosof. Cînd Ford Sterling s-a dus la el ca să se plîngă de nevasta care-l înșelase, Sam i-a spus : „Ei și ? Parcă Napoleon n-a fost înșelat !”

Pe Frank Tinney l-am văzut cu prilejul primei mele călătorii la New York. Era unul din actorii preferați de la Winter Garden și făcea confidențe publicului. Se apleca peste rampă și șoptea : „Juna primă are cîrlig la mine”, arunca o privire furioasă spre culise să se convingă că nu-l aude nimeni, apoi se întorcea către spectatori mărturisindu-le : „E înduioșător ; cînd am văzut-o venind pe la intrarea artiștilor astă-seară, i-am spus «bună-seara», dar ea e atît de făcută praf după mine încît i-a fost cu neputință să-mi răspundă”.

Tot atunci vedeta traversa scena ; Tinney ducea repede un deget la buze, prevenind spectatorii ca nu cumva să-l trădeze. Apoi i se adresa vesel : „Hei fetițo, ce mai faci !” Ea se întorcea indignată și ieșea de pe scenă cu pași mari, pierzîndu-și pieptenele.

El șoptea către public : „Ce vă spuneam ! Dar între noi sîntem la cataramă !” Și luînd pieptenul de jos, chema regizorul de culise : „Harry, vrei să-l duci în loja noastră ?”

L-am revăzut pe scenă cîțiva ani mai tîrziu și am avut un șoc, deoarece muza comediei îl părăsise. Era atît de stîngaci încît nu-mi venea să cred că e același om. Această schimbare mi-a dat ideea, mulți ani mai tîrziu, pentru filmul meu *Limelight* (*Luminile rampei*). Voiam să știu de ce își pierduse antrenul și siguranța. În *Luminile rampei* motivul este vîrsta ; Calvero îmbătrînește și începe să se analizeze, căpătînd astfel un sentiment al demnității care-l face să piardă orice intimitate cu publicul.

Printre actrițele americane pe care le admiram cel mai mult era doamna Fiske, exuberantă, plină de umor și deșteaptă, și neposta ei, Emily Stevens : avea stil și impresiona cu mare ușurință. Jane Cowl avea prestanță și intensitate, iar doamna Leslie Carter era și ea o actriță de neuitat. Dintre cele care jucau comedie, îmi plăcea Trixie Friganza și, desigur, Fanny Brice, al cărei deosebit talent pentru burlesc era îmbogățit de un deosebit simț al jocului de scenă. Și noi englezii am avut marile noastre artiste : Ellen Terry, Ada Reeve, Irene Vanbrugh, Sybil Thorndike și inteligenta doamnă Pat Campbell ; le-am văzut pe toate cu excepția lui Pat Campbell.

John Barrymore trecea drept deținătorul adevăratei tradiții de teatru, dar își purta talentul ca pe niște șosete de mătase fără jartiere ; era de o nonșalanță care-l făcea să afișeze tot timpul o atitudine puțin disprețuitoare ; fie că era vorba de o reprezentație cu *Hamlet*, fie de a face dragoste cu o ducesă, el lua totul în glumă.

În biografia lui, scrisă de Gene Fowler, se povestește că odată a fost sculat cu forța din pat după o teribilă orgie cu șampanie și împins pe scenă să joace *Hamlet*, ceea ce a și făcut, între două crize

de vomă în culise și câteva pahare de alcool ca să se remonteze. Criticii englezi se pare că l-au socotit în seara aceea drept cel mai mare Hamlet din toate timpurile. O anecdotă atât de ridicolă e o insultă adusă inteligenței.

Prima oară, l-am întâlnit pe John Barrymore în culmea succesului său, șezând încruntat, într-un birou din clădirea Artiștilor Asociați. După ce s-au făcut prezentările, am fost lăsați singuri și am început să-i vorbesc despre triumful lui în *Hamlet*. Am spus că Hamlet este personajul cel mai pasionant dintre toți eroii lui Shakespeare.

El s-a gândit o clipă.

— Nici regele nu e un rol rău. De fapt, îl prefer lui Hamlet.

Ceea ce mi s-a părut bizar și m-am întrebat în ce măsură Barrymore era sincer. Dacă ar fi fost mai puțin orgolios și mai simplu, putea fi socotit printre cei mai mari actori: Booth, Irving, Mansfield și Tree. Dar ei aveau sensibilitate, un suflet nobil. Din nenorocire, John avea o concepție naivă, romanescă despre el însuși, socotindu-se un geniu condamnat la autodistrugere — ceea ce a și izbutit în cele din urmă, într-un mod vulgar și zgomotos, murind alcoolic.

Deși *Piciul* se bucurase de un mare succes, nu terminasem cu necazurile: mai aveam încă patru filme de făcut pentru First National. Tăcut și disperat, umblam prin magazia de accesorii, în nădejdea de a găsi ceva care să-mi sugereze o idee: resturi de vechi decoruri, o ușă de închisoare, un pian sau un calandru. Privirea mi-a căzut pe niște bastoane de golf. Asta era! Charlot joacă golf: așa am creat *The Idle Class* (*Trîndarii*).

Intriga era simplă. Charlot se înfruptă din toate plăcerile bogățiilor. Pleacă în sud unde e timp frumos, dar merge agățat sub tren în loc să călătorească înăuntru. Joacă golf cu mingi găsite pe teren. La un bal mascat, se amestecă printre oameni eleganți, îmbrăcat în vagabond și se îndrăgostește de o fată frumoasă. După o pățanie romantică, izbuteste să scape de gazdele furioase și o pornește din nou la drum.

În timpul unei scene am avut un mic accident cu o lampă de sudură. Căldura flacării a trecut prin pantalonii mei de azbest, așa încît a trebuit să adăugăm încă un strat izolator. Carl Robinson a văzut aci un prilej de publicitate și a relatat presei întimplarea. Seara am fost indignat citind cu titluri de-o șchioapă că am suferit arsuri grave pe față, pe mîini și pe corp. Sute de scrisori, telegrame și apeluri telefonice au invadat studioul. Am dat o dezmințire, dar puține ziare au publicat-o. Astfel, în curierul care-mi sosea din Anglia, am primit o scrisoare de la H. G. Wells; declara că a fost profund impresionat aflînd de accidentul meu. Continua spunînd cît de mult îmi admiră opera și cît de regretabil ar fi dacă n-aș mai putea-o continua. I-am telegrafiat imediat, arătînd cum se petrecuseră lucrurile în realitate.

După terminarea *Trîndărilor*, aveam de gînd să încep un nou film de două bobine și cochetam cu ideea unei comedii burlești despre meseria prosperă de instalator. Prima scenă trebuia să arate sosirea instalatorului într-o limuzină condusă de un șofer, din care coboram eu împreună cu Jack Swain. Eram bine primiți de stăpîna casei, Edna Purviance care, după ce ne oferea de mîncat și de băut, ne arăta sala de baie; mă apucam imediat de lucru cu un stetoscop, punindu-l pe jos, ascultînd țevile și ciocnîndu-le, cum procedează un doctor cu pacientul său.

De la acest punct n-am mai continuat. Nu mai puteam să mă concentrez. Nici nu-mi dădeam seama cît eram de obosit. De altfel, de două luni mă simțeam cuprins de dorința nestăpînită de a vizita Londra. Visam la asta, și scrisoarea lui H. C. Wells era un îndemn în plus. După zece ani, primisem o scrisoare de la Hetty Kelly. Ea spunea: „Îți mai amintești de o fată mică și proastă...” Era acum măritată și locuia în Portman Square, dacă veneam vreodată la Londra, mă ruga să-i fac o vizită. Scrisoarea nu era agresivă și nu stîrnea decît vagi amintiri sentimentale. În definitiv, în acești zece ani mă îndrăgostisem și mă vindecasem de dragoste de mai multe ori. Totuși m-aș fi dus s-o văd.

I-am spus lui Tom să-mi facă bagajele, lui Reeves să închidă studioul și să dea concediu artiștilor. Plecam în Anglia.

17

IN AJUNUL imbarcării mele la New York, am dat o serată la Elisée Café pentru vreo patruzeci de invitați, printre care Mary Pickford, Douglas Fairbanks și doamna Maeterlinck. Am jucat șarade. Douglas și Mary au deschis jocul. Douglas, controlor de tramvai, perfora un bilet și i-l dădea lui Mary. Pentru cea de-a doua silabă au mimat o salvare, Mary tipind după ajutor, iar Douglas inotînd înspre ea și aducînd-o nevătămată la mal. Bineînțeles, am strigat cu toți: „Fairbanks !” *

Cum atmosfera devenea tot mai insufletită, doamna Maeterlinck și cu mine am jucat scena finală din *Dama cu camelii*, doamna Maeterlinck în rolul Margaretei, iar eu în rolul lui Armand. În timp ce agoniza în brațele mele, începu să tușească, mai încet la început, apoi din ce în ce mai tare. Tusea ei deveni atît de contagioasă încît m-a apucat și pe mine și am ajuns să ne luăm la întrecere. La urmă eu eram cel care muream în brațele Margaretei.

În ziua plecării, m-am trezit cu greu la opt și jumătate dimineața. Dar după baie, eram cu mintea limpede și fericit la ideea voiajului în Anglia. Prietenul meu, Edward Knoblock, autorul lui *Kismet* și al altor piese, se imbarca și el cu mine pe *Olympic*.

O mulțime de ziariști se suiră la bord și am avut impresia depri-mantă că vor rămîne cu noi tot timpul traversării, dar în afară de doi, ceilalți au coborît.

În cele din urmă m-am regăsit singur în cabina mea plină de flori și coșuri cu fructe din partea prietenilor... Părăsisem Anglia cu zece ani în urmă, la bordul aceluiași vas, cu trupa Karno ; călătoream pe atunci la clasa a doua. Mi-l amintesc pe steward conducîndu-ne într-o vizită rapidă la clasa întâi, ca să ne facem o idee de felul cum trăia cealaltă jumătate a muritorilor. Ne vorbise despre luxul apartamentelor și prețul lor prohibitiv și iată că acum ajunsesem să ocup și eu unul din ele și mă aflam în drum spre Anglia. Cunoscusem Anglia pe cînd eram un tînăr neînsemnat din Lambeth care dădea piept cu viața ; acum, celebru și bogat, mi se părea că aveam să văd Londra pentru prima oară.

După cîteva ore de traversare, atmosfera era deja englezească. În fiecare seară, Eddie Knoblock și cu mine cinam la restaurantul Ritz în loc de sufrageria comună. La Ritz se servea *à la carte*, cu

* Joc de cuvinte : fare (costul biletului) se pronunță englezește ca și fair ; banks înseamnă malul rîpos al unui rîu. (N.tr.).

șampanie, icre negre, rață *à la presse*^{*}, potirniche și fazan, vinuri, sosuri de tot felul și clătite. Cum aveam timp destul, savuram plăcerea absurdă de a pune în fiecare seară smokingul și o cravată neagră. Asemenea lux și asemenea răsfăț mă făceau să înțeleg deliciale banului.

Credeam că voi putea să mă destind. Dar pe tabelul de anunțuri de pe *Olympic* erau buletine anunțind sosirea mea la Londra. În mijlocul Atlanticului, o avalanșă de telegrame, invitații și solicitări începu să curgă. Isteria lua proporțiile unei furtuni. Buletinul de informații de pe *Olympic* cita articole din *United News* și *Morning Telegraph*. Astfel se putea citi: „Chaplin se întoarce ca un cuceritor! Călătoria de la Southampton la Londra va fi asemenea unui triumf roman”.

Un alt articol anunța: „Buletinele zilnice asupra înaintării vasului și activităților lui Charlot la bord au fost înlocuite prin mesaje radio trimise din oră în oră de pe vapor, iar ziarele tipăresc ediții speciale cu privire la marele omuleț cu picioare caraghioase”.

Iar un altul: „Vechiul cîntec iacobit^{**} *Charlie is my Darling*, rezumă nebunia Chaplin ce sirăbate Anglia de o săptămână, devenind tot mai acută din oră în oră, pe măsură ce *Olympic* despică valurile aducîndu-l pe Charlot acasă”.

Și în fine un altul: „Astă seară *Olympic* a fost oprit din cauza ceții în apropiere de Southampton și o întreagă armată de admiratori au așteptat în oraș ca să-l primească pe micul comediant. Poliția a luat măsuri speciale pentru a stăvili mulțimea pe chei și cu prilejul solemnității în cursul căreia Charlot urmează să fie primit de către primar... Ziarele, ca și în zilele care au precedat parada victoriei, semnalează cele mai bune puncte de unde publicul îl va putea vedea pe Chaplin”.

..

Nu eram pregătit pentru o asemenea primire. Deși minunată și chiar extraordinară, aș fi vrut s-o amîn, pînă cînd m-aș fi simțit demn de ea. Ceea ce doream mai ales era să revăd locurile familiare de altădată. Să mă plimb liniștit și să privesc Londra, să hoinăresc prin Kennington și Brixton, să ridic ochii spre fereastra de pe Pownall Terrace, nr. 3, să mă opresc în fața magaziei unde-i ajutasem pe tăietorii de lemne sau să contemplan fereastra de la etajul doi de pe Kennington Road, unde locuisem cu Louise și tata; această dorință devenise aproape o obsesie.

În cele din urmă am sosit la Cherbourg! Mulți pasageri coborau și mulți suiau la bord, operatori de cinema și ziariști. N-aveam nici

* Fel de mîncare denumit astfel deoarece carcasa raței se strivește în fața comesenilor cu ajutorul unei prese de mînă. (N.tr.)

** Iacobiti, partizani ai lui Iacob al II-lea sau ai fiului său, în Anglia, după 1668. (N.tr.)

un mesaj pentru Anglia? Dar pentru Franța? Aveam să vizitez Irlanda? Care era părerea mea în chestiunea irlandeză? Ca să spunem așa, puțin mai lipsea să fiu sfîșiat.

Am părăsit portul Cherbourg și ne îndreptam spre Anglia, dar încet, cu o încetineală exasperantă. Nici vorbă să pot dormi! Ceasul unu, două, trei, și eu eram tot treaz. Mașinile se opriră, porniră apoi în marșarier, apoi se opriră de tot. Auzeam zgomote de pași pe coridor. Încordat și treaz de-a binelea, am privit prin hublou. Dar era întuneric, nu se vedea nimic; totuși auzeam vorbindu-se englezește!

Zorile se iviră și, complet epuizat, am adormit, dar numai pentru două ore. După ce stewardul mi-a adus cafea caldă și ziarele de dimineață, eram vesel ca un cîntețoi.

Pe prima pagină, un titlu anunța:

PRIMIREA FĂCUTĂ ACTORULUI COMIC
VA FI COMPARABILĂ CU ZIUA ARMISTIȚIULUI

Un altul:

TOATA LONDRA VORBEȘTE DE VIZITA LUI
CHAPLIN

Și încă unul:

CHAPLIN POATE FI SIGUR DE O PRIMIRE TRIUMFALĂ
LA LONDRA

Un altul, cu litere de-o șchioapă:

IATĂ-L PE FIUL NOSTRU!

Bineînțeles, erau și unele critici:

UN APEL LA RAȚIUNE

„În numele cerului, să nu ne pierdem mințile. Fără îndoială, domnul Chaplin e o persoană foarte respectabilă și nu mă interesează de fel să știu de ce dorul de țară care-l cuprinde astăzi, într-un chip atât de impresionant nu s-a manifestat în timpul anilor negri, cînd familiile Marii Britanii erau amenințate de huni. Poate fi adevărat, așa cum s-a spus, că Charlie Chaplin era de mai mult folos făcînd giumbușlucuri în fața unei camere de luat vederi decît săvîrșind fapte bărbătești îndărătul unei puști”.

Pe chei, m-a primit primarul orașului Southampton, apoi am fost condus repede la tren. În fine, ne îndreptam spre Londra! Arthur Kelly, fratele lui Hetty, era în compartimentul meu. Mi-amînesc cum priveam panorama schimbătoare a cîmpurilor verzi, în timp ce Arthur și cu mine căutam să facem conversație. I-am spus că promisem o scrisoare de la sora lui care mă invita la ea la cină, în Portman Square.

M-a privit cu un aer straniu și părea stîljenit.

— Hetty a murit, nu știai?

Am fost profund tulburat, dar în clipa aceea nu eram în stare să-mi dau seama de grozăvia întâmplării; prea multe evenimente se precipitaseră într-un timp atât de scurt; am simțit însă că fusesem lipsit de o experiență. Hetty era singura persoană din trecut pe care mi-ar fi plăcut s-o reîntîlnesc, mai ales în aceste împrejurări extraordinare.

..

Ne apropiam de suburbiile Londrei. Priveam lacom pe fereastră, încercînd în zadar să recunosc în trecere o stradă. Nerăbdarea mea se contopea cu teama că poate Londra s-a schimbat mult după război.

Agitația mea creștea. Nu simțeam nimic decît nerăbdare. Ce fel de nerăbdare? Mintea mea era haotică. Nu puteam gîndi. Nu vedeam decît acoperișurile Londrei, dar nu asta era realitatea. Totul nu era decît nerăbdare, nerăbdare!

Pătrundeam în fine în acea închisoare de zgomote care e o gară de cale ferată — gara Waterloo! Coborînd din tren, am observat la capătul peronului o mare mulțime, ținută îndărătul cordoanelor și rînduri întregi de polițiști. Peste tot domnea o înaltă tensiune, aerul vibra. Și cu toate că nu simțeam nimic altceva decît această stare de agitație, mi-am dat seama că fusesem apucat strîns și împins de-a lungul peronului de parcă m-aș fi aflat sub stare de arest. Pe măsură ce ne apropiam de mulțimea îngrămădită, tensiunea începu să se risipească: „Iată-l! Iată-l!“ „Charlie al nostru!“, apoi izbucniră în aplauze. În acest timp, am fost imbarcat într-o limuzină împreună cu vărul meu Aubrey, pe care nu-l mai văzusem de cincisprezece ani. N-am avut prezența de spirit să obiectez pentru faptul că eram ascuns de ochii camelenilor care mă așteptaseră atîta vreme ca să mă vadă.

L-am întrebat pe Aubrey dacă era sigur că vom trece peste podul Westminster. Pornind de la gara Waterloo pe York Road, am remarcat că vechile case dispăruseră și în locul lor se ridica o nouă clădire, imobilul I.C.C. Dar cum am cotit pe York Road, ca o lumină mi-a apărut în față podul Westminster! Era neschimbat, cu solemnul Palat al Parlamentului, falnic, etern. Regăseam același decor pe care-l lăsasem. Era gata să izbucnesc în lacrimi.

Am ales hotelul Ritz, deoarece tocmai se terminase de construit pe cînd eram copil și, trecînd prin fața lui, zărisem aurăriile și splendorile dinăuntru, pe care de pe atunci jinduiam să le văd îndeaproape.

O mulțime imensă aștepta în fața hotelului și am ținut un mic discurs. Cînd în cele din urmă m-am văzut instalat în apartament, nerăbdarea mea de a rămîne singur deveni chinuitoare. Dar mulțimea era tot afară, ovaționînd, și-am fost obligat să mă arăt de mai multe ori în balcon și, asemenea unei altete, să mulțumesc și să salut. E greu să descrii împrejurări extraordinare ca acestea.

Apartamentul meu era plin de prieteni, dar nu doream decît să scap de ei. Era ora patru după amiază, așa încît le-am declarat că aș vrea să mă odihnesc puțin înainte de a-i întîlni din nou la cină.

Cum au plecat, m-am schimbat repede de haine, am luat ascensorul de serviciu și am ieșit fără să fiu observat pe ușa din spate. Am apucat-o numaidecît pe Jermyn Street, am luat un taxi și am pornit prin Haymarket, Trafalgar Square, Parlament Street și podul Westminster.

Taxiul întoarse la un colț și iată-mă pe Kennington Road. De ne-crezut! Nimic nu se schimbase. Biserica lui Cristos era la colțul cu Westminster Bridge Road! Iar circiuma „La Halba cu Bere”, la colțul cu Brook Street!

Am oprit taxiul puțin înainte de Pownall Terrace nr. 3. O liniște stranie m-a cuprins în timp ce mă îndreptam spre casă. Am stat o clipă să privesc decorul. 3, Pownall Terrace! Aici era, arătînd ca un bătrîn craniu descărnat. Am ridicat privirea către cele două ferestre de sus, către mansarda unde altădată ședea mama, slabă și subalimentată, pierzîndu-și mințile încet-încet. Ferestrele erau închise. Nu trădau nici un secret și păreau indiferente în fața omului care, nemișcat în stradă, le contempla îndelung — și totuși tăcerea lor era mai elocventă decît vorbele. În cele din urmă, cîțiva copii de-o șchioapă au apărut și s-au strîns în jurul meu, așa încît am fost silit să-mi continui drumul.

Am luat-o spre grajdurile din spatele lui Kennington Road, unde odinioară li ajutam pe tăietorii de lemne. Dar am găsi ziduri de cărămidă și tăietorii de lemne dispăruseră.

Apoi pe Kennington Road, la numărul 287, unde Sydney și eu mine locuisem cu tata, Louise și băiețelul lor; am privit lung ferestrele de la etajul doi care-mi aminteau atît de puternic deznădejile mele de copil. Cît de inofensive păreau acum aceste ferestre, calme și enigmatice!

Am continuat apoi în Kennington Park, trecînd prin fața oficiului poștal unde aveam un cont de șaiszeci de lire sterline la casa de economii: bani strînși cu mare greutate din 1908 și care se mai aflau încă acolo.

Kennington Park! În ciuda anilor, era încă plin de verdeață și tristețe. Apoi Kennington Gate, primul meu loc de întîlnire cu Hetty. Am stat o clipă să privesc un tramvai oprind în stație. Cineva s-a urcat, dar nimeni n-a coborît.

Mi-am continuat drumul pe Brixton Road, pînă la Glenshaw Mansions nr. 15, unde era apartamentul pe care îl mobilasem, Sydney și eu mine. Dar emoțiile mele se epuizaseră; mai răminea doar curiozitatea.

La întoarcere am intrat la „Cele două Coarne”, să beau ceva. Fusese un local destul de elegant pe timpuri, cu barul de acajou lustruit, oglinzi frumoase și sală de biliard. În sala mare se dăduse ultima reprezentație în beneficiul tatălui meu. Localul „Cornul de vinătoare” prezenta un aspect cam dărăpănat, dar totul era neatîns. Nu departe, am regăsit locul unde făcusem cei doi ani de școală, Kennington Road Conty School. M-am uitat în curte: bucata cenușie de asfalt se îngustase între noile clădiri construite.

Rătăcind prin Kennington, tot ce mi se întîmplase acolo mi se părea un vis, iar ceea ce mi se întîmplase în America era realitate.

Totuși aveam un simțămînt de vagă neliniște la gîndul că poate aceste străzi ale sărăciei aveau puterea să mă închidă în nisipurile mișcătoare ale deznădejdi lor.

. * .

Multe lucruri absurde s-au scris despre melancolia mea profundă și gustul meu pentru singurătate. Poate că n-am avut niciodată nevoie de prea mulți prieteni — celebritatea îi atrage fără discernămint. Îmi plac prietenii, ca și muzica, doar cînd sînt dispus. Să-ți ajuți un prieten la nevoie e ușor, dar să-i acorzi timpul tău nu e totdeauna nimerit. Ajuns la punctul culminant al popularității, prieteni și cunoștințe năvăliseră în viața mea în mod excesiv. Dar cum sînt în același timp extravertit și introvertit, cînd cel de-al doilea aspect prevalează, simt nevoia să scap cu orice preț de mulțime, izolîndu-mă. Ceea ce poate să explice unele articole în care se spune că sînt inabordabil, singuratic și incapabil de o prietenie adevărată. E absurd. Am unul sau doi prieteni foarte buni care-mi luminează viața și, cînd mă aflu în tovărășia lor, mă simt foarte bine.

Totuși personalitatea mea a fost înfățișată sub lumini diferite, potrivit naturii scriitorului. De exemplu, Somerset Maugham a scris :

„Charlie Chaplin... glumele lui sînt simple, încîntătoare și spontane. Și totuși ai mereu impresia că dincolo de toate acestea se ascunde o profundă melancolie. E o persoană cu o dispoziție schimbătoare și nu e nevoie să amintim aserțiunea lui glumeată : «O, mă cuprinsese o jale aseară, încît nu mai știam ce să mă fac», ca să înțelegeți că umorul lui e dublat de tristețe. Nu lasă impresia unui om fericit. Am sentimentul că suferă de nostalgia mahalalelor. Celebritatea de care se bucură, bogăția îl silesc la un mod de viață unde nu află decît constrîngere. Cred că-și amintește de libertatea din tinerețea sa plină de greutate, cu sărăcia și lipsurile sale, cu un dor care știe că nu-i va fi niciodată stins. Pentru el străzile din sudul Londrei sînt teatrul a nenumărate distracții, aventuri vesele și extravagante... Mi-l închipui intrînd în propria lui casă și întrebîndu-se ce-o fi căutînd în locuința străinului ăsta. Bănuiesc că singurul loc pe care-l poate socoti vreodată drept cămin este un apartament la etajul doi, cu vederea spre curte, de pe Kennington Road. Într-o seară, mă plimbam cu el la Los Angeles și pașii ne-au dus spre cartierul cel mai sărac al orașului. Erau sordide case de raport și prăvălii jalnice și bătătoare la ochi, unde se vînd tot felul de mărfuri de care săracii au nevoie zilnic. Chipul i s-a luminat și plin de bucurie a exclamat : «Uite, asta e adevărata viață, nu-i așa ? Restul nu-i decît farsă».” *

* Această remarcă ce mi se atribuie nu e adevărată. Ne aflam în cartierul mexican și eu am spus : „E mai multă viață aici decît în Beverly Hills”. (N.a.)

Acest fel de a pune pe seama altuia părerea că sărăcia e atrăgătoare mi se pare agasant. N-am întâlnit încă un sărac care să ducă dorul sărăciei sau să afle în ea libertatea. După cum nici domnul Maugham n-ar putea convinge un om sărman că celebritatea și bogăția înseamnă constrângere. Nu găsesc nici o constrângere în bogăție, ci dimpotrivă, multă libertate. Nu cred că Maugham ar atribui niște idei atât de false unui personaj din romanele sale, nici chiar unuia mai puțin important. Asemenea vorbe mari ca „străzile din sudul Londrei sînt teatrul a ne-numărate distracții, aventuri vesele și extravagante” au un ton de persiflare ușuratică a la Maria Antoaneta.

Sărăcia nu mi s-a părut nici seducătoare nici instructivă. Nu m-a învățat nimic decît o deformare a valorilor, o supraestimare a virtuților și farmecului claselor bogate și așa-zise superioare.

Bogăția și celebritatea, dimpotrivă, mi-au îngăduit să văd lumea în adevărata ei lumină, să descopăr că oameni eminenti, văzuți mai de aproape, au și ei cusururile lor, la fel ca noi ceilalți. Bogăția și celebritatea m-au învățat să nu consider emblema de pe sabie, de pe baston sau cravașă drept sinonimă cu snobismul, să înțeleg eroarea ce se poate comite apreciind după accentul însușit la colegiu meritul și inteligența cuiva și influența paralizantă pe care acest mit a avut-o asupra spiritului burgheziei engleze, să știu că inteligența nu e în mod necesar rezultatul educației sau al cunoașterii clasice.

În ciuda supozițiilor lui Maugham, la fel ca toată lumea, sînt ceea ce sînt: un individ, unic și diferit, cu un întreg bagaj de influențe și nevoi ancestrale, cu toate visurile, dorințele și experiențele personale al căror rezultat sînt.

...

După sosirea mea la Londra, m-am aflat toată vremea în compania unor prieteni de la Hollywood. Aș fi dorit o schimbare, noi experiențe, alte figuri; voiam să profit de pe urma faptului că sînt celebru. Aveam fixată o singură întîlnire, și anume cu H. G. Wells. După aceea eram liber, cu vagă speranță de a cunoaște și alți oameni.

— Am organizat un dîneu pentru tine la Garrick Club, mă înștiință Eddie Knoblock.

— Actori, artiști și autori, am spus glumind. Dar unde e societatea aceea engleză atât de închisă, reședințele la țară și recepțiile la care nu sînt invitat?

Năzuiam să pătrund în acea atmosferă mai rarefiată a societății. Nu că aș fi fost un snob, dar eram un turist curios să văd.

La Garrick Club domnea o atmosferă de clar-obscur, între pereți cu lambriuri de stejar de culoare închisă și picturi în ulei — un liman sumbru, unde am întîlnit pe Sir James Barrie, E. V. Lucas, Walter Hackett, George Frampton, Edwin Lutyens, Squire Bancroft și alte ilustre personaje. Deși dîneul a fost plictisitor la culme, eu eram extrem de

Impresionat de tributul pe care-l constituia prezența unor gentlemeni atât de distinși.

Dar aveam impresia că seara nu-i destul de reușită. Când niște oameni iluștri se reunesc, împrejurările cer o anumită potrivire de gusturi, lucru destul de greu de obținut dacă invitatul de onoare este un parvenit celebru care insistase să nu se rostească nici un discurs după cină; și poate tocmai asta lipsea. În timpul mesei, Frampton, sculptorul, încercă să poarte o conversație ușoară și într-adevăr a fost încântător; dar îi era greu să strălucească în penumbra de la Garrick Club, în timp ce noi ceilalți mâncam șuncă fiartă și pudding cu melasă.

Cu ocazia primului meu interviu dat presei engleze, declarasem fără să mă gândesc că revenisem să vizitez locurile copilăriei mele în Anglia și să savurez din nou tipari marinată și pudding cu melasă. Așa încât mi s-a servit pudding cu melasă la Garrick Club, la Ritz și la H. G. Wells; chiar și la somptuosul dineu de la Sir Philip Sassoon desertul era pudding cu melasă.

Invitații s-au despărțit devreme și Eddie Knoblock mi-a șoptit la ureche că Sir James Barrie dorea să ne ofere o ceașcă de ceai în apartamentul său din Adelphi Terrace.

Apartamentul lui Barrie era ca un atelier, o cameră imensă cu vedere spre Tamisa. În mijlocul odăii se afla o sobă rotundă cu burlanul care urca până în plafon. Barrie ne-a condus la o fereastră care dădea pe o străduță îngustă, unde chiar peste drum se zărea o altă fereastră.

— E dormitorul lui Shaw, spuse pe un ton glumeț cu accentul lui scoțian. Când văd lumină, arunc simburi de cireșe sau de prune în geam. Dacă vrea să stăm de vorbă, deschide fereastra și stăm puțin la taclale, iar dacă nu vrea, stă nemișcat sau stinge lumina. De obicei, arunc cam trei simburi, apoi mă las păgubaș.

Paramount se pregătea să turneze *Peter Pan* la Hollywood.

— *Peter Pan*, i-am spus lui Barrie, are mai mari posibilități ca film decât ca piesă — și el m-a aprobat.

Ținea în mod deosebit la o scenă arătînd-o pe Wendy cum gonește cu mătura niște zîne în scorbura unui copac. Tot atunci Barrie mi-a mai spus:

— De ce ai intercalat o scenă de vis în *Piciul*? Nu face decât să întrerupă cursul povestirii.

— Pentru că am fost influențat de *Sărutul dat Cenușăresei*, am răspuns cu sinceritate.

A doua zi, Eddie Knoblock și cu mine ne-am dus după cumpărături; apoi Eddie a propus să-i facem o vizită lui Bernard Shaw. Nu fixasem nici o întâlnire.

— Am putea să trecem oricum, spuse Eddie.

La ora patru Eddie apăsa butonul soneriei din Adelphi Terrace. În timp ce așteptam, am fost cuprins de panică.

— Lasă, altădată, am spus luînd-o la goană pe stradă urmărit de Eddie, care mă asigură în zadar că totul va fi bine.

Abia în 1931 am avut bucuria să-l cunosc pe Bernard Shaw.

A doua zi de dimineață am fost deșteptat de soneria telefonului din salon. apoi am auzit vocea metalică a secretarului meu american :
— Cine ?... Prințul de Galles ?

Eddie era și el acolo și cum pretindea că se pricepe la protocol, a luat receptorul. Am auzit vocea lui Eddie : „Sînteți la aparat ? A, da ! Astă-seară ? Vă mulțumesc !”

Il anunță, tulburat, pe secretarul meu că prințul de Galles ar dori ca domnul Chaplin să cineze seara cu el și se îndreptă spre dormitorul meu.

— Nu-l scula acuma, îl rugă secretarul meu.

— Doamne, dumnezeule, omule, dar e vorba de prințul de Galles ! spuse Eddie indignat și se lansă într-o tiradă asupra etichetei britanice.

Citeva clipe mai tîrziu am auzit clanta ușii de la dormitor deschizîndu-se și m-am prefăcut surprins. Eddie intră și-mi comunică, încercînd să-și stăpînească agitația și nepăsător în aparență :

— Vezi să te faci liber diseară ; ești invitat la cină de prințul de Galles.

Abordînd o indiferență egală cu a lui, i-am spus că va fi greu, deoarece aveam deja o întîlnire pentru cină cu H. G. Wells. Eddie s-a prefăcut că nu aude și a repetat mesajul. Eram emoționat, fără îndoială, la gîndul să cinez cu prințul la Buckingham Palace !

— Dar am impresia că cineva ne face o farsă, am spus. Chiar aseară citeam că prințul e în Scoția, la vînătoare.

Eddie mă privi descumpănit dintr-o dată.

— Ar fi mai bine poate să telefonez la palat, să mă conving.

S-a întors alb la față și m-a anunțat fără să cîntească :

— Adevărat, e tot în Scoția.

În aceeași dimineață, am aflat că Fatty Arbuckle, camaradul meu de la Keystone, fusese acuzat de crimă. Era ridicol ; îl știam pe Roscoe un tînar jovial și cumsecade care n-ar fi făcut rău nici unei muște ; am împărtășit părerea mea și presei cînd am fost întrebant. În cele din urmă Arbuckle a fost dezvinovățit de această acuzație, dar cariera lui a fost distrusă. Cu toate că și-a regăsit popularitatea, această încercare l-a lovit greu, și un an mai tîrziu a murit.

Urma să-l întîlnesc pe Wells după-amiază în birourile cinematografelor Oswald Stoll, unde aveam să vizionăm un film realizat după una din povestirile sale. Pe măsură ce ne apropiam, am remarcat o mulțime compactă. Deodată m-am simțit împins, înghiontit, și azvirlit într-un ascensor, iar de-acolo proiectat într-un mic birou unde era și mai multă lume.

Mă uimea faptul că prima noastră întîlnire se desfășura sub asemenea auspicii. Wells aștepta liniștit în fața unui birou, cu ochii lui de un albastru violet sclipind de bunătate ; privea puțin încurcat. Înainte chiar de a ne strînge mîna, un adevărat baraj de fulgere fotografice țîșni din toate părțile. Wells se aplecă înspre mine murmurînd :

— Dumneata și cu mine sîntem bufonii.

Am fost introdus apoi în sala de proiecție și, pe la sfîrșitul filmului, Wells îmi șopti : „Ce părere ai ?” I-am spus sincer că nu mi-a plă-

cut. Cînd s-au aprins luminile, Wells s-a aplecat iar spre mine : „Spune ceva despre actorul cel tînăr !” Într-adevăr, tînărul, George K. Arthur, era singurul personaj reconfortant.

Wells adoptase o atitudine afectat tolerantă față de filme.

Nu există filme proaste, spunea el ; faptul că imaginile se mișcă este minunat !

N-a fost cu putință să ne cunoaștem mai bine cu acest prilej, dar ceva mai tîrziu, în aceeași zi, am primit un mesaj :

„Nu uita dineul. Dacă vrei, înfășoară-te într-o pelerină, ieși discret din hotel și vom putea să cinăm nestingheriți.”

În seara aceea era invitată și Rebeca West. La început conversația a demarat greu. Dar mai tîrziu atmosfera s-a încălzit. Wells a vorbit despre Rusia, unde fusese de curînd.

— Progresul e lent, spuse el. E ușor să publici manifeste idealiste, dar e mai greu să le pui în aplicare.

— Care e soluția ? l-am întrebat.

— Educația.

I-am explicat că nu eram prea bine informat în ce privește socialismul, adăugînd în glumă că nu-mi prea plăcea sistemul în care omul trebuie să muncească pentru a trăi.

— Sincer să fiu, prefer un sistem care să-i permită să trăiască fără a munci.

Începu să ridă.

— Și filmele dumitale ?

— Asta nu înseamnă muncă, e un simplu joc de copii, am spus glumînd, la rîndul meu.

M-a întrebat ce aveam de gînd să fac în timpul vacanței mele în Europa. l-am răspuns că intenționez să merg la Paris, apoi în Spania, să asist la o luptă cu tauri.

— Mi s-a spus că tehnica e dramatică și spectaculoasă.

— Se poate, dar e foarte crud pentru cai, spuse el.

— De ce să fim sentimentali în privința cailor ?

Mi-aș fi tras palme pentru o observație atît de stupidă ; dar nervii erau de vină. Mi-am dat seama însă că Wells înțelesese, ceea ce nu m-a împiedicat ca tot drumul pînă la hotel să-mi reproșez că fusesem atît de prost.

A doua zi, prietenul lui Eddie Knoblock, Sir Edwin Lutyens, celebrul arhitect, veni să mă vadă la hotel. Lucra la planurile noului sediu al guvernului la Delhi ; tocmai se întorsese de la Buckingham Palace unde fusese primit de regele George V. Avea la el macheta unui cabinet de toaletă care funcționa : era înalt de vreo cincisprezece centimetri ; rezervorul de apă avea capacitatea unui pahar de vin ; cînd se trăgea lanțul, instalația funcționa ca o toaletă obișnuită. Regele și regina fuseseră atît de încîntați și amuzați de această miniatură, trăgînd mereu lanțul și umplînd din nou cisterna, încît Lutyens dăduse ideea să construiască în jurul machetei o casă de păpuși. Mai tîrziu, a convins pe mai mulți importanți artiști englezi să picteze tablouri în miniatură pentru încăperile principale ale căsuței. Fiecare instalație era executată

în miniatură. Cînd totul a fost gata, regina a permis organizarea unei expoziții publice, ceea ce a adus sume importante pentru opere de caritate.

..

După o vreme, activitatea mea socială începu să cunoască oarecare scădere. Întîlnisem oameni de litere și personaje ilustre și vizitasem locurile copilăriei; nu-mi mai rămînea mare lucru de făcut decît să urc sau să cobor dintr-un taxi ca să scap de mulțime; și cum Eddie Knoblock se afla la Brighton, m-am hotărît brusc să-mi string bagajele și să plec la Paris, departe de toate acestea.

Am plecat fără publicitate — cel puțin așa credeam — dar la Calais o adevărată mulțime ne-a întîmpinat să ne aclame. „Vive Charlotte!” striga lumea în timp ce debarcam. Avusesem o traversare agitată și lăsasem în Canalul Minecii jumătate din mine; totuși am salutat cu mîna și am arborat un suris palid. Am fost împins, înbrîncit și proiectat în tren. La Paris, am fost întîmpinat de o mulțime impresionantă ținută la respect de un cordon de polițiști. O dată mai mult m-am pomenit înghiontit și presat de entuziasmul popular și, cu ajutorul poliției, am fost luat pe sus și ghemuit într-un taxi. Mă amuza și-mi făcea realmente plăcere. Dar era mai mult decît cerusem. Cu toată primirea entuziastă, această agitație mă epuizase.

La Claridge, telefonul suna cu insistență la fiecare zece minute. Era secretara domnișoarei Anne Morgan. Știam că trebuie să fie vorba de o cerere oarecare, deoarece era fiica lui P. J. Morgan. Am încercat așadar să scîpăm de secretară. Dar secretara nu vroia să se lase păgubasă: acceptam s-o întîlnesc pe Miss Anne Morgan? N-o să mă rețină mult timp. Am cedat și am promis s-o văd la hotelul meu la ora patru fără un sfert. Dar Miss Morgan era în întîrziere și după zece minute mă pregăteam să plec. Cum traversam holul, directorul veni în fugă după mine, foarte preocupat.

— Miss Anne Morgan e aici, domnule.

Stăruința și aplombul domnișoarei Morgan mă agasau din cale-afară — și mai și întîrzie! Am întîmpinat-o zîmbind.

— Îmi pare foarte rău, dar am o întîlnire la ora patru.

— A, da? Bine, nu vă rețin decît cinci minute.

Am privit pendula; era patru fără cinci.

— Am putea să ședem o clipă, spuse ea și începu să vorbească în timp ce căutam un loc să ne așezăm în hol. Încerc să găsesc fonduri pentru reconstrucția Franței devastate și dacă aș putea avea filmul dumneavoastră, *Picul*, pentru o gală la Trocadero și ați vrea să apăreți și dumneavoastră, s-ăr strînge mii de dolari.

I-am răspuns că va putea avea filmul pentru această ocazie, dar că refuz să apar și eu.

— Dar ar însemna mii de dolari în plus, insistă ea și sînt sigură că veți fi decorat.

Nu știu ce instinct drăcesc m-a cuprins deodată și am privit-o drept în ochi.

— Sinteți sigură ?

Miss Morgan începu să ridă :

— Nu se pot face decît recomandări către guvern, spuse ea și, bineînțeles, voi face tot posibilul.

M-am uitat la pendulă.

— Sint dezolat, dar trebuie să plec. Oricum, voi fi la Berlin în următoarele trei zile, așa încît mă veți ține poate la curent.

După această enigmatică remarcă, mi-am luat rămas bun. Știu că a fost o necuviință din partea mea și chiar din clipa cînd am ieșit din hotel mi-am regretat insolența.

. * .

În înalta societate pătrunzi de obicei datorită unui incident care, asemenea unei scînteii, declanșează o conflagrație de activități mondene... și iată-te „în lumea bună“.

Îmi amintesc de două tinere din Venezuela — fete foarte simple — care mi-au povestit cum au dat buzna în societatea new-york-eză. Pe bordul unui vas au făcut cunoștință cu un Rockefeller care le dăduse o scrisoare către niște prieteni și de aici s-a format un adevărat bulgăre de zăpadă. Secretul succesului lor, mi-a mărturisit una din ele mulți ani mai târziu, era că nu le interesau niciodată bărbații căsătoriți ; ca urmare, amfitrioanele din New York le apreciau și le invitau peste tot — le-au găsit chiar și soți.

În ceea ce privește intrarea mea în societatea britanică, s-a făcut pe neașteptate ; pe cînd îmi luam baia la hotelul Claridge, Georges Carpentier, pe care-l întâlnisem la New York înainte de înfruntarea sa cu Jack Dempsey, a fost anunțat și a intrat în sala de baie. După un cordial schimb de saluturi, mi-a șoptit că are un prieten care așteaptă în salon și pe care i-ar place să-l cunosc, un englez *très important en Angleterre**. Mi-am pus așadar un halat de baie și l-am cunoscut pe Sir Philip Sassoon. A fost începutul unei mari prietenii care a durat peste treizeci de ani. În seara aceea, am cinat cu Sir Philip și sora lui, pe atunci Lady Rocksavage, iar a doua zi am plecat la Berlin.

Reacția publicului berlinez a fost amuzantă. Am fost pur și simplu dezbrăcat, nu mi-a mai rămas altceva decît personalitatea mea, care însă n-a fost suficientă ca să obțin o masă ca lumea într-un club de noapte, căci filmele mele nu fuseseră încă proiectate în Germania. Abia cînd un ofițer american m-a recunoscut și l-a informat cu indignare pe proprietar cine sint, ni s-a dat un loc ferit de curent. Amuzant era și felul în care a reacționat direcția cînd cei care m-au recunoscut s-au strîns în jurul mesei noastre. Unul din ei, un neamț care fusese pri-

* În limba franceză în text : „foarte important în Anglia“. (N.tr.).

zonier în Anglia și văzuse acolo câteva din filmele mele, exclamă deodată: „Schaarlie!“ și se întoarse către clienții bulmăciți.

— Știți cine e? Schaarlie!

S-a repezit apoi, m-a strins în brațe și m-a sărutat. Entuziasmul lui însă nu părea contagios. A trebuit ca Pola Negri, vedeta germană de cinema, care era ținta tuturor privirilor, să întrebe dacă nu doream să iau loc la masa ei, pentru ca un oarecare interes să se facă simțit.

* * *

Berlinul era un oraș deprimant dominat încă de atmosfera înfringerii, cu tragicele ei urmări: soldați ciungi sau cu un singur picior, cerșind aproape la fiecare colț de stradă. Am început să primesc de la secretara domnișoarei Anne Morgan telegrame pline de îngrijorare, căci deja presa anunța apariția mea la Trocadero. Am telegrafiat la rîndul meu că nu făcusem nici o promisiune să asist la gală și că pentru a fi corect față de publicul francez, voi fi silit să public un comunicat în acest sens.

În cele din urmă sosi o nouă telegramă: „Am toate asigurările că veți fi decorat dacă veți participa la gală, dar a fost nevoie de o serie întreagă de manevre și crize — Anne Morgan.“ Așa încît, după trei zile petrecute la Berlin, m-am întors la Paris.

În seara premierei la Trocadero, mă aflam în lojă cu Cécile Sorel, Anne Morgan și alte câteva persoane. Cécile se aplecă spre mine ca pentru a-mi încredința o mare taină:

— Astă-seară vei fi decorat.

— Minunat! am răspuns modest.

Un documentar plicticos de moarte a rulat pînă la pauză. După această grea încercare, luminile s-au aprins și doi oficiali m-au condus în loja ministrului. Mai mulți ziariști ne însoțeau; unul din ei, un corespondent american șiret, îmi sufla tot timpul la ureche: Vei primi Legiunea de Onoare, amice!“ În timp ce ministrul își rostea alocuțiunea, prietenul meu șoptea într-una: „Te-au dus, băiete nu e culoarea care trebuie; asta se acordă profesorilor. Nu-ți conferă dreptul la un zgomotos sărut pe obraji; panglica roșie, asta ți se cuvine!“

Dar eu eram foarte fericit că mi se decernează o decorație rezervată profesorilor. Certificatul declara: „Charlie Chaplin, autor dramatic, artist, este promovat la rangul de Ofițer al Instrucțiunii Publice...” etc.

Am primit o fermecătoare scrisoare de mulțumire de la Anne Morgan, precum și o invitație la dejun pentru a doua zi la Villa Trianon, la Versailles. Era adunată acolo o înaltă societate: prințul George al Greciei, Lady Sarah Wilson, marchizul de Talleyrand-Périgord, maiorul Paul-Louis Weiller, Elsa Maxwell și alți citiva. Nu-mi amintesc nici un incident, nici o anecdotă de la acest dejun, deoarece eram prea ocupat să-mi exercit propriul meu farmec.

A doua zi, prietenul meu Waldo Frank veni la hotel împreună cu Jacques Copeau, care se străduia să reinnoiască teatrul francez. În seara aceea am mers împreună la circ unde am văzut câțiva clovni excelenți, iar mai târziu am supat cu trupa lui Copeau în Cartierul Latin.

A doua zi trebuia să dejunez la Londra cu Sir Philip Sassoon și lordul și lady Rocksavage, pentru a-i fi prezentat lui Lloyd George. Dar avionul a fost forțat să aterizeze pe coasta franceză căci deasupra Minneeci era ceață și am sosit cu trei ore întârziere.

Cîteva cuvinte despre Sir Philip Sassoon. Fusese secretarul oficial al lui Lloyd George în timpul războiului. Era un bărbat cam de vîrsta mea, cu o personalitate plină de pitoresc, frumos și cu un aer exotic. Deținea un loc în parlament, reprezentînd Brighton și Hove și, deși unul din cei mai bogați oameni din Anglia, nu trîndăvea, ci muncea mult și ducea o viață interesantă.

Cînd l-am întîlnit prima oară la Paris, i-am spus că sînt extenuat și simt nevoia să nu mai văd atîția oameni și că de altfel eram și extrem de nervos, plîngîndu-mă că pînă și culorile tapetului de la hotel îmi fac rău. El începu să ridă.

— Dar ce culori de tapet ți-ar plăcea ?

— Galben și auriu, am spus în glumă.

M-a invitat atunci să stau o vreme la el la Lympne, unde voi fi liniștit și departe de lume. Spre mirarea mea, sosind acolo, am descoperit că odaia mea avea draperii pastel, galbene și aurii.

Proprietatea lui Sir Philip era splendidă, casa mobilată cu strălucitoare extravaganță, lucru de care Philip era capabil, avînd mult gust. Îmi amintesc ce impresie mi-a făcut confortul pus la dispoziția mea : reșoul ca să păstreze caldă supa dacă-mi era foame peste noapte ; dimineața, doi valeți robuști împingeau în cameră un adevărat restaurant pe roțile : cele mai alese cereale americane, filé de pește, șuncă și ouă. Observasem că de cînd mă aflam în Europa, duceam lipsa prăjiturilor de griu american și iată-le, în fața mea, calde, cu unt și sirop de arțar. Parcă trăiam într-un basm din *O mie și una de nopți*.

Sir Philip conducea treburile casei cu o mină în buzunarul hainei, preferînd perlele mamei sale — un colier lung de un metru și fiecare perlă mare cît unghia. „Le port la mine ca să le mențin în viață“, spunea el.

După ce m-am refăcut, m-a întrebat dacă vreau să-l însoțesc la spitalul din Brighton, să vizităm paralizicii incurabili, răniți în timpul războiului. Era sfișietor să privești acele chipuri tinere pe care citeai doar disperare. Un tînăr, complet paralizat, pieta ținînd penelul în gură, singura parte a corpului pe care o mai putea folosi. Un altul avea pumnii atît de încheștați, încît trebuia să i se administreze un anesteziec, apoi să i se taie unghile care altfel i s-ar fi înfipt în palmele mîinilor. Unii bolnavi erau într-o stare atît de cumplită încît nu mi s-a dat voie să-i văd — s-a dus doar Sir Philip.

După Lympne ne-am întors cu automobilul la Londra în casa lui din Park Lane, unde avea loc expoziția anuală a celor Patru George organizată de el, în beneficiul unor opere caritabile. Era o casă minu-

nată cu o seră mare, pardosită cu zambile albastre. A doua zi în care am luat prânzul acolo, zambilele erau schimbate cu altele de altă culoare.

Am vizitat atelierul lui Sir William Orpen și am văzut un portret al surorii lui Philip, Lady Rocksavage, de o splendidă luminozitate. Orpen, care afișa un aer alurit și nelcrezător ce mi se părea plin de morgă, mi-a inspirat oarecare rezervă.

O altă vizită i-am făcut-o lui H. G. Wells, în casa lui de la țară, pe domeniul contesei Warwick, unde locuia împreună cu soția și cei doi fii ai săi, proaspăt ieșiți de la Cambridge. Am fost invitat să rămân peste noapte.

După masă, peste treizeci de studenți de la Cambridge și-au făcut apariția și s-au așezat unul lângă altul în grădină, ca un grup școlar care se fotografiază, uitându-se la mine de parcă aș fi fost o specie de pe altă planetă.

Seara, familia Wells juca un joc intitulat: „animal, vegetal sau mineral“, care mi-a lăsat impresia că eram supus unui test de inteligență. Mi-a rămas neștersă amintirea așternutului înghețat și a lumînării aprinse cu care ne-am dus seara la culcare. A fost noaptea cea mai rece pe care am petrecut-o vreodată în Anglia. După ce m-am dez-morțit a doua zi de dimineață, G. H. Wells mă întrebă cum am dormit.

— Foarte bine, am răspuns politicoș.

— Mulți invitați s-au plins că e rece camera, spuse el cu nevinovăție.

— N-aș spune rece, ci doar înghețată.

Izbucni în ris.

Cîteva amintiri încă, ale vizitei mele de la H. G. Wells. Biroul lui, o încăpere mică, foarte simplă, puțin întunecată de umbra copacilor de-afară, pupitrul de lucru înclinat; apoi încălțătoarea lui soție care m-a dus să văd în împrejurimi o biserică din secolul XI; discuția noastră cu un bătrîn gravor care lua amprente pe aramă de pe unele pietre de mormint; turmele de cerbi ce alergau în apropierea casei; remarcă lui St John Ervine într-o zi la dejun despre cît de minunată este fotografia în culori, la care eu am declarat că am oroare de ea; H. G. citind un extras din conferința unui profesor de la Cambridge și eu spunîndu-i că stilul său prolix îmi amintește de cel al unui călugăr din secolul XV; precum și cele ce povestea Wells despre Frank Harris. Pe cînd era tînăr scriitor înflăcărat, scrisese unul din primele articole științifice despre cea de-a patra dimensiune, pe care-l trimisese fără succes redactorilor șefi ai mai multor reviste. În cele din urmă, primi cîteva cuvinte din partea lui Frank Harris, prin care-l poștea la el la birou.

— Deși eram lefter, spunea Wells, mi-am cumpărat un joben de ocazie. Harris m-a întâmpinat spunîndu-mi: „Unde dracu' ai găsit pălăria asta? Și cum dracu' îți inchipui că revistele îți vor da vreun ban pe asemenea articole?“ Și azvîrlî manuscrisul meu pe birou. „E prea inteligent — nu există deuseu pentru inteligență în meseria asta!“ Îmi așezasem grijuliu pălăria pe colțul biroului; tot timpul discuției a lovit cu pumnul în masă pentru a-și sublinia spusele, așa încît jobenul meu

sălta într-una. Eram terorizat la gândul că în orice moment poate să mi-l turtească. Până la urmă îmi acceptă articolul și-mi dădu și alte comenzi.

La Londra, l-am cunoscut pe Thomas Burke*, autorul lui *Limehouse Nights***. Burke era un omuleț liniștit și enigmatic, cu o figură care-mi amintea portretul lui Keats. Ședea nemișcat, privindu-și arareori interlocutorul. Și totuși mă atrăgea. Simțeam nevoia să-mi descarc sufletul în fața lui, ceea ce am și făcut. Mă simțeam mai legat de Burke decît chiar de Wells. Burke și cu mine ne plimbam pe străzi, în Limehouse și Chinatown, fără ca el să rostescă un cuvînt. Așa înțelegea să-mi arate aceste cartiere ale Londrei. Era un om închis și n-am știut niciodată exact ce gîndește despre mine, pînă în momentul cînd, trei sau patru ani mai tîrziu, mi-a trimis cartea lui semi-autobiografică, *Vîntul și ploia*. Tineretea lui fusese asemănătoare cu a mea. Atunci am înțeles că ține la mine.

După ce agitația din primele zile s-a mai domolit, am cînat cu vărul meu Aubrey și familia lui, iar a doua zi m-am dus în vizită la Jimmy Russell pe care-l cunoșteam de pe vremea lui Karno și care ținea acum un mic restaurant. Apoi am început să mă gîndesc la întoarcerea în Statele Unite.

Ajunsesem să-mi dau seama că dacă mai rămîn mult la Londra, aveam să mă lenevesc. Nu doream să plec din Anglia, dar celebritatea nu-mi putea da mai mult. Mă întorceam profund satisfăcut, deși puțin trist, căci nu lăsam în urmă numai zgomotul aclamațiilor și îmbrățișările oamenilor bogați sau celebri care mă primiseră, ci afecțiunea sinceră și entuziasmul miilor de englezi și francezi care așteptaseră ca să mă întîmpine la Waterloo și la Gare du Nord; sentimentul că sînt împins departe de ei și îmbrîncit într-un taxi, fără putința de a le răspunde, mă îndurera ca și cum aș fi căleat peste flori. De asemenea îmi lăsam astfel în urmă trecutul. Vizita aceea pe Kennington, în Pownall Terrace nr. 3, încheiase un capitol din viața mea; puteam să mă întorc acum liniștit în California și să mă apuc de lucru, deoarece în muncă aveam să găsesc un sens, restul nefiind decît himeră.

* Thomas Burke (1886—1945), romancier, poet și eseuist englez; lucrările sale conțin numeroase descrieri ale peisajului și vieții londoneze. (N. tr.)

** *Noapți în Limehouse*. Limehouse — cartier de docuri, antrepozite și fabrici din Londra, pe malul Tamisei. (N. tr.)

18

CÎND AM SOSIT la New York, mi-a telefonat Marie Doro. Marie Doro îmi telefona : ce-ar fi însemnat asta pentru mine cu cîtiva ani în urmă ! Am invitat-o la dejun și am asistat apoi la un matineu cu piesa în care juca ea : *Lilies of the Field* (Crinii din cîmpie).

Seara am cinat cu Max Easman, cu sora lui, Crystal Eastman și Claude McKay, poet și docher din Jamaica.

În ajunul plecării din New York am vizitat închisoarea Sing-Sing împreună cu Frank Harris. Mi-a povestit pe drum că lucrează la autobiografia lui, dar că s-a apucat prea tîrziu.

— Îmbătrînesc, spuse el.

— Vîrsta are compensațiile ei, m-am încumetat. Nu se mai lasă intimidată de precauții.

Jim Larkin rebel irlandez, organizator sindicalist, ispășea o pedeapsă de cinci ani la Sing-Sing și Frank dorea să-l vadă. Larkin era un orator strălucit și fusese condamnat de un judecător la fel de parțial ca și juriul, pe baza falsei învinuiri de a fi încercat să răstoarne guvernul ; așa susținea Frank și spusele lui s-au adeverit mai tîrziu, cînd guvernatorul Al Smith a casat sentința, după ce Larkin ispășise o bună parte din pedeapsă.

O atmosferă ciudată domnește în închisori, de parcă spiritul omenesc ar fi suspendat. La Sing-Sing, celulele aveau un aspect sinistru, medieval ; mici cămăruțe înguste de piatră, unde se îngrămădeau între patru și șase deținuți. Ce minți satanice putuseră concepe construcția unor asemenea orori ! Celulele erau goale pentru moment, deținuții aflîndu-se în curte, cu excepția unuia, un tînăr, sprijinit de usa deschisă a celulei și care se lăsase pradă unor gînduri negre. Gardianul ne-a explicat că noii veniți, condamnați la pedepse lungi, rămîneau un an în vechile celule înainte de a le ocupa pe cele mai moderne. Am trecut pe lîngă tînăr și am intrat în celula lui ; am fost deodată cuprins de o teribilă claustrofobie.

— Doamne Dumnezeule ! am strigat ieșind în grabă, e înuman.

— Aveți dreptate, murmură tînărul plin de amărăciune.

Gardianul, un om eumsecade, ne-a explicat că Sing-Sing era suprapopulat și avea nevoie de credite ca să se construiască noi celule.

— Dar noi sîntem ultimii la care se gîndește cineva ; nici un politician nu se interesează de condițiile de viață din închisori.

Vechea clădire rezervată execuțiilor semăna cu o sală de clasă lungă, îngustă și joasă, cu pupitre pentru reporteri și, în fața lor, cu o modestă construcție de lemn, scaunul electric. Un fir electric cobora

din plafon. Camera era oribilă prin simplitatea ei ; lipsa oricărui aspect dramatic o făcea mai sinistă decât eşafodul. Chiar îndărătul scaunului, se afla o despărțitură de lemn. Aici victima era dusă imediat după execuție și supusă unei autopsii.

— În cazul în care scaunul nu și-a făcut pe deplin datoria, se procedează la o decapitare chirurgicală, ne-a explicat medicul, adăugind că temperatura singelui în creier, imediat după execuție, este de aproape o sută de grade.

Am ieșit de-acolo clătîindu-ne pe picioare.

Frank a întrebat de Jim Larkin și gardianul i-a dat permisiunea să-l vadă ; deși era contrar regulamentului, făcea o excepție. Larkin era în atelierul de încălțăminte și acolo ne-a primit un bărbat frumos, înalt de aproape un metru nouăzeci, cu ochii albaștri, pătrunzători, dar cu un zîmbet blind.

În ciuda bucuriei că-l vede pe Frank, era nervos și tulburat și se grăbea să se întoarcă la locul lui. Nici asigurările gardianului nu l-au liniștit.

— Nu e bine pentru moralul celorlalți deținuți să primească vizite în timpul orelor de lucru, spuse Larkin.

Frank îl întreabă cum era tratat și ce putea face pentru el. Răspunse că e destul de bine tratat, dar că îl îngrijorează soarta soției și a familiei sale, rămase în Irlanda, și de care nu mai auzise nimic de cînd fusese întemnițat. Frank i-a promis să-l ajute. După ce ne-am luat rămas bun, Frank îmi spuse că-l deprimă să vadă un om atît de curajos și plin de înflăcărare ca Jim Larkin redus la disciplina penitenciară.

..

Cînd m-am întors la Hollywood, m-am dus în vizită la mama. Părea foarte veselă și foarte fericită ; știa tot despre călătoria mea triumfală la Londra.

— Ei, ce părere ai despre fiul tău și despre toată nebunia asta ?

— E minunat, dar nu ți-ar plăcea mai mult să fii tu însuși decît să trăiești în această lume teatrală și nefirească ?

— Tu vorbești ? am spus eu rîzînd. Nu ești tu răspunzătoare de tot acest nefiresc ?

Ea a tăcut o clipă.

— Dacă măcar ți-ai fi pus talentul în slujba Domnului... gîndește-te la mîile de suflete pe care le-ai fi putut aduce pe calea cea bună.

— Aș fi putut aduce suflete, poate, dar n-aș fi adus bani, am răspuns zîbind.

În drum spre casă, doamna Reeves, soția administratorului meu, care o adora pe mama, mi-a spus că, de cînd plecasem, mama o dusese foarte bine cu sănătatea, doar cu unele lapsusuri. Era veselă și fericită și puțin iresponsabilă. Doamnei Reeves îi plăcea să meargă pe la mama, deoarece i se părea foarte amuzantă ; o făcea de multe ori să izbucnească în hohote de rîs povestindu-i anecdote din trecut. Uneori, de-

sigur, era puțin cam încăpățînată. Doamna Reeves mi-a relatat că într-o zi, infirmiera și cu ea au luat-o în oraș să-i cumpere stofă pentru niște rochii. Dar mama avea toane și n-a vrut să coboare din mașină.

— Să se deranjeze ei ! În Anglia îți vin la scară.

În cele din urmă a coborît. O tină ră îndatoritoare s-a ocupat de ele, arătîndu-le diferite cupoane. Unul era de un brun cam mohorit, pe care doamna Reeves și infirmiera îl găseau potrivit, dar mamei nu-i plăcea deloc.

Și în enleza cea mai rafinată, le spuse :

— Nu, nu ! Are exact culoarea rahatului... arată-mi ceva mai vesel.

Vinzătoarea, uluită, se supuse, dar nu-i venea să-și creadă urechilor.

Doamna Reeves mi-a mai istorisit cum a dus-o pe mama la o crescătorie de struți. Îngrijitorul, un om amabil și curtenitor, le arătase ciocitoarele.

— Acesta, spuse el, arătînd un ou de struț, va fi clocit cam într-o săptămîină.

Apoi a fost chemat la telefon și, intinzînd oul infirmierei, se scuză. Abia plecase că mama smulse oul din mîna infirmierei spunînd : „Dă-i-l înapoi bieteii mame !” și-l azvîrli în mijlocul țarcului unde se sparse cu zgomot. S-au grăbit să părăsească ferma înainte de întoarcerea îngrijitorului.

— Într-o zi caldă și însorită, mai povesti doamna Reeves, a insistat să ne cumpere cornete cu înghețată, șoferului și nouă tuturor.

Pe cînd treceau încet în dreptul unei gropi care se săpa, un muncitor, și-a înălțat capul. Mama s-a aplecat afară din mașină cu gîndul să-i ofere cornetul ei de înghețată, dar i l-a aruncat în față.

— Ține, băiete, o să te răcorească, spuse ea, făcîndu-i semn cu mîna.

Cu toate că încercam să nu-i vorbesc de viața mea personală, părea că știe tot ce mi se întîmplă. Pe vremea necazurilor mele casnice cu cea de-a doua soție, remarcă deodată în timpul unei partide de dame (întîmplător, cîștiga întotdeauna) :

— De ce nu cauți să scapi de toate plictiselile astea ? Fă o călătorie în Orient și distrează-te !

Uimit, am întrebato ce vrea să spună.

— Toate clevetirile astea din presă cu privire la viața ta intimă, mi-a răspuns.

Am rîs :

— Ce știi tu despre viața mea intimă ?

— Dacă n-ai fi atît de închis, aș putea să-ți mai dau cîte un sfat, făcu ea ridicînd din umeri.

Lăsa să-i scape cîte o remarcă de felul acesta, fără să mai adauge nimic.

Venea de multe ori acasă în Beverly Hills, să-i vadă pe copiii mei, Charlie și Sydney. Mi-amintesc de prima ei vizită. Tocmai construisem casa, care era frumos mobilată și dotată cu un personal numeros : va-

leți, cameriste etc. Examină odaia în care ne aflam, se uită apoi pe fereastră la priveliștea Pacificului, aflat la șase kilometri depărtare. Așteptam cu toți reacția ei.

— E păcat să tulburi liniștea, spuse.

Avea și succesul meu i se păreau firești, se abținea de la orice comentariu în această privință, pînă într-o zi cînd ne aflam singuri pe peluză; admira grădina și felul în care era îngrijită.

— Avem doi grădinari, i-am spus.

M-a privit în tăcere.

— Trebuie să fii foarte bogat, făcu în cele din urmă.

— Mamă, în momentul de față sînt un om de cinci milioane de dolari.

A încuviințat gînditoare.

— Numai să fii sănătos și să te bucuri de ei, a fost singurul ei comentariu.

Mama s-a simțit bine în următorii doi ani. Dar pe cînd turnam *Cercul*, am primit un mesaj prin care eram înștiințat că e bolnavă. Suferise de vezica biliară și se însănătoșise. De data asta însă medicii m-au avertizat că reșta era gravă. Fusesse transportată la Glendale Hospital, dar medicii socotiseră că e mai bine să n-o opereze, din cauza proastei stări a inimii.

Cînd am sosit la spital, era într-o stare semi-comatoasă, căci i se dăduse un analgezic pentru a i se ușura durerile.

— Mamă, am șoptit, sînt eu, Charlie; i-am luat apoi mîna cu blîndețe.

Abia răspunse, strîngînd-o pe a mea, apoi deschise ochii. Vroia să se ridice, dar era prea slăbită. Era nervoasă și se plîngea de dureri. Am încercat s-o liniștesc spunîndu-i că în curînd se va face bine.

— Poate, răspunse ea sleită, apoi îmi strînse din nou mîna și își pierdu cunoștința.

A doua zi, în toiul lucrului, am fost anunțat că murise. Eram pregătit, deoarece medicul mă prevenise. Am oprit filmarea, m-am demachiat și, însoțit de Harry Crocker, asistentul de regie, m-am re-pozit la spital.

Harry a rămas afară, iar eu am intrat în cameră și m-am așezat pe un scaun înfățișat fereastră și pat. Persienele erau pe jumătate trase. Afară, soarele strălucea puternic, iar liniștea dinăuntru era adîncă. Am stat și am privit făptura fragilă de pe pat, cu fața întoarsă spre tavan, cu ochii închiși. Chiar și moartă avea o expresie îngrijorată, de parcă s-ar fi gîndit la alte nenorociri gata să se abată asupra ei. Ce straniu că viața ei se încheia aici, în împrejurimile Hollywood-ului, cu toate valorile sale absurde, la aproape douăsprezece mii de kilometri depărtare de Lambeth, acolo unde suferise atît. Apoi un val de amintiri m-a năpădit, legate de existența ei ce nu fusese decît o luptă îndelungată, de suferințele, curajul și viața ei tragică și irosită... și-am plîns.

Mi-a trebuit o oră ca să-mi revin și să pot pleca din cameră. Harry Crocker era tot acolo și m-am scuzat că-l făcusem să mă aștepte atîta vreme; m-a înțeles, desigur și, în tăcere, ne-am întors acasă.

Sydney era în Europa, bolnav la vremea aceea, și n-a putut asista la înmormintare. Fiul mei, Charlie și Sydney, erau acolo cu mama lor, dar nu l-am văzut. Am fost întrebat dacă nu vreau ca mama să fie incinerată. Gîndul m-a îngrozit! Nu, preferam să fie înmormintată în pămîntul în care încolțește iarba, acolo unde se mai odihnește încă, în cimitirul din Hollywood.

Nu știu dacă am fost în stare să zugrăvesc un portret demn de mama. Dar știu bine că și-a purtat întotdeauna povara cu seninătate. Bunătatea și compasiunea au fost virtuțile ei de seamă. Cu toate că era credincioasă, îl iubea pe păcătoși și se identifica întotdeauna cu ei. Nici urmă de vulgaritate în caracterul ei. Orice expresie rabelaisiană ar fi folosit, formula era întotdeauna potrivită. Și, în ciuda mizeriei în care fusesem siliți să trăim, ne împiedicase, pe Sydney și pe mine, să hoinărim pe străzi, făcîndu-ne să înțelegem că nu sîntem un simplu produs al sărăciei, ci ființe unice și remarcabile.

Cînd Clare Sheridan, sculptorița care a produs senzație cu cartea ei, *De la Mayfair la Moscova*, a venit la Hollywood, Sam Goldwyn a oferit în cinstea ei un dîneu la care am fost invitat și eu. Clare era înaltă și frumoasă, era nepoata lui Winston Churchill și soția unui descendent direct al lui Richard Brinsley Sheridan. Fusesse prima englezoaică ce vizitase Rusia după Revoluție; i se comandaseră busturile principalilor conducători ai Partidului Comunist.

Deși simpatizantă comunistă, cartea ei n-a provocat decît o ostilitate temperată; americanii păreau descumpăniți căci autoarea era o cunoscută aristocrată engleză. A fost primită în societatea new-york-eză și a făcut busturile unor exponenți ai ei. A sculptat busturile lui Bayard Swope* și Bernard Baruch** și ale altora. Cînd am întîlnit-o, se afla într-un turneu de conferințe, însoțită de fiul ei Dicky, în vîrstă de șase ani. Se plîngea că e greu în Statele Unite să-ți cîștigi viața sculptînd.

— Soții americani n-au nimic împotriva ca soțiile lor să pozeze, dar pregetă să pozeze ei înșiși, într-atît sînt de modești.

— Eu, l-am răspuns, nu sînt modest.

Am stabilit așadar să-și aducă argila și uneltele la mine și-i voi poza după dejun pînă către seară. Clare avea darul să stimuleze conversația și m-am surprins etalîndu-mi calitățile intelectuale. Cînd bustul era aproape gata, l-am examinat.

* Herbert Bayard Swope (1882—1958), ziarist american, cunoscut mai ales datorită reportajelor sale din timpul primului război mondial pentru care a primit, în 1917, Premiul Pulitzer. (N. tr.).

** Bernard Mannes Baruch (1870—1965), economist american: a avut un rol în organizarea industriei de război în primul război mondial, la sfîrșitul căruia a participat la negocierile de pace, apoi a îndeplinit funcții importante în viața politică a Statelor Unite. (N. tr.).

— Parc-ar fi capul unui criminal.

— Dimpotrivă, răspuse cu o gravitate prefăcută, e capul unui geniu.

Am izbucnit în ris și am început să dezvolt o întreagă teorie, susținând că geniuul și criminalul sînt foarte apropiați, amîndoi fiind niște individualiști îndrăjiți.

Mi s-a plîns că, de cînd ține aceste conferințe despre Rusia, se simte ostracizată. Știam că nu e nici pamfletară nici fanatică pe plan politic.

— Ai scris o carte foarte interesantă despre Rusia, rezumă-te la ea, i-am spus. De ce vrei să intri în arena politică? Vei avea de suferit.

— Țin conferințe ca să am din ce trăi, spuse ea, dar oamenii nu vor să audă adevărul, iar cînd vorbește spontan nu pot să mă las condusă decît de adevăr. De altfel, adăugă ea simplu, îi iubesc pe comuniști.

Mi-am dat seama că prietena mea avea o viziune limpede și realistă a situației ei căci, întîlnind-o mai tîrziu, în 1931, mi-a spus că locuiește în împrejurimile Tunisului.

— Dar de ce stai acolo? am întrebat.

— E mai convenabil, mi-a răspuns imediat. La Londra, cu modestele mele venituri, aș trăi în două cămăruțe în Bloomsbury, pe cînd în Tunis, pot avea o casă și servitori, cu o grădină frumoasă pentru Dicky.

Dicky muri la vîrsta de nouăsprezece ani — o lovitură cumplită de pe urma căreia ea nu și-a revenit niciodată. S-a convertit la catolicism și a trăit o vreme într-o mănăstire, căutînd mîngiere în religie.

Am văzut într-o zi pe o piatră de mormînt, în sudul Franței, fotografia unei fete surizătoare de paisprezece ani, iar dedesubt gravat doar atît: „De ce?” În consternarea durerii, e zadarnic să cauți un răspuns. Nu ajungi decît să ocărăști fără rost și să te revolți — și totuși nu înseamnă că nu există răspuns. Nu poți crede că existența noastră este fără rost sau un simplu accident, cum afirmă unii oameni de știință. Viața și moartea sînt evenimente prea precise, prea implacabile pentru a fi accidentale.

Căile vieții și ale morții — un geniu fulgerat în floarea vîrstei, răsturnările din lume, sacrificiile și catastrofele — toate acestea pot părea zadarnice și fără sens. Dar faptul că s-au întîmplat fac dovada unui scop hotărît și precis, ce depășește puterea de înțelegere a minților noastre tridimensionale.

Sînt filosofi care pretind că totul este materie sub o formă sau alta de acțiune și că în orice existență nimic nu se poate adăuga și nimic nu se poate lua îndărăt. Dacă materia este acțiune, trebuie să fie guvernată de legile cauzei și efectului. Dacă admit acest lucru, atunci orice acțiune este predestinată. Și dacă e așa, faptul că mă scarpin la nas nu e tot atît de predestinat ca și trecerea unei stele căzătoare? Pisica se plîmbă în jurul casei, frunza cade din copac, copilul se poticnește. Nu se poate regăsi în infinit originea tuturor acestor acțiuni? Nu sînt ele predestinate și nu se continuă în eternitate? Cunoaștem cauza imediată

a frunzei care cade, știm de ce se poticnește copilul, dar nu putem stabili originea sau ultimele consecințe ale acestei cauze.

Nu sînt un spirit religios în sensul dogmatic al termenului. Poziția mea e comparabilă cu cea a lui Macaulay, care scria că în secolul al XVI-lea se discutau aceleași probleme religioase cu aceeași perspicacitate filozofică ca și astăzi; și în ciuda acumulării cunoștințelor și a progresului științific, nici un filosof din trecut sau de azi n-a adus o contribuție revelatoare în această privință. Nu sînt credincios, dar nici ateu cu orice preț. Ceea ce-ți poți imagina se apropie tot atît de mult de adevăr ca și ceea ce poate fi dovedit matematic. Nu întotdeauna e cu putință să te apropii de adevăr prin rațiune; aceasta te închide într-un tipar de gîndire geometrică ce te obligă la logică și la credibilitate. În vis, vedem morți și-i acceptăm ca vii, știind bine că sînt morți. Și deși gîndirea din vis este lipsită de rațiune, nu își are totuși propria sa credibilitate? Există lucruri ce depășesc rațiunea. Cum putem înțelege ce este a mia parte din a bilioana parte dintr-o secundă? Matematicienii ne încredințează totuși că acest lucru există.

Pe măsură ce îmbătrînesc, devin tot mai preocupat de credință. Ea joacă în viața noastră un rol mai important decît credem și ne permite să înfăptuim mai mult decît ne închipuim. Credința este, mi se pare, elementul precursor al tuturor ideilor noastre. Fără credință nu s-ar fi putut emite niciodată ipoteze, teorii, nici în știință, nici în matematici. Credința este o prelungire a spiritului. Să negi credința înseamnă să te condamni și pe tine însuși și spiritul care generează toate forțele noastre creatoare.

Cred în ceea ce e necunoscut, în tot ce nu înțelegem în chip rațional; cred că ceea ce depășește înțelegerea noastră este un fapt simplu la alte dimensiuni și că în domeniul necunoscutului există imense rezerve de energie pentru bine.

...

La Hollywood, trăiam ca un lup singuratic, lucrînd în studioul meu; aveam așadar puține ocazii să întîlnesc lume de la alte studiouri și mi-era greu să-mi fac noi prieteni. Douglas și Mary mă salvau în această privință.

De cînd se căsătoriseră erau extrem de fericiți. Douglas își reconstruise vechea lui casă pe care o mobilase cu gust, adăugînd mai multe camere de oaspeți. Trăiau în stil mare, serviciul era perfect, ca și bucătăria, iar Douglas era o gazdă încîntătoare.

La studio, avea un apartament somptuos, o cabină cu baie turcească și piscină. Acolo primea, invitîndu-și oaspeții săi iluștri, la dejun și la o plimbare, arătîndu-le cum se face un film, poftindu-i apoi la o baie de aburi și la o baie în piscină. După aceea se instalau în cabina lui, drapați în prosoape ca niște senatori romani.

Era cu totul neașteptat să fii prezentat regelui Siamului chiar în momentul când ieșeau de la aburi și te îndreptai spre piscină. Am întâlnit la baie turcească numeroase personalități, printre care ducele de Alba, ducele de Sutherland, Austen Chamberlain, marchizul de Viena, ducele de Panaranda și mulți alții. Când un om este lipsit de toate însemnele lumesti, poți să-l apreciezi la justa lui valoare; așa, de pildă, ducele de Alba a crescut mult în stima mea.

De câte ori Douglas primea vizita vreunui asemenea potentat, eram poftit și eu, căci constituam una din atracții. De obicei, după baie, invitații se așezau la Pickfair pe la ora opt, se servea dîneul la opt și jumătate, după care se viziona un film. Așa încît niciodată n-am ajuns să-i cunosc pe oaspeții mai îndepărtați. Totuși, uneori mai degrevam familia Fairbanks de valul obligațiilor sociale și-i găzduiam pe unii din ei la mine. Dar trebuie să mărturisesc, nu știam să primesc la fel de bine ca Fairbanks.

Cînd stăteau de vorbă cu mărimile, Douglas și Mary erau de-a dreptul minunați. Știau să adopte față de ei o atitudine familiară și degajată care mie nu-mi era de loc la îndemînă. Bineînțeles, cînd printre invitați se afla cîte un duce, în prima seară îi spuneau tot timpul „Alteța Voastră”; dar foarte repede „Alteța Voastră” devenea familiarul „Georgie” sau „Jimmy”.

La cină, cățelul lui Douglas, o corcitură, își făcea apariția din cînd în cînd și stăpînul lui îl puneă să facă tot felul de figuri amuzante, înveselind astfel o recepție care ar fi putut fi doar rigidă și formală. Eu eram cel cărui de cele mai multe ori oaspeții îi șopteau la ureche tot ce gîndeau despre Douglas. „E un om fermecător!” spuneau doamnele în mod confidențial. Și era adevărat. Nimeni nu știa să le încinte așa ca Douglas.

Odată însă, a fost supus la o grea încercare. Din motive ușor de înțeles, nu voi cita nici un nume, dar asistența era dintre cele mai alese și Douglas le-a dedicat oaspeților o săptămînă întreagă ocupîndu-se de ei și căutînd să-i distreze. Invitații de onoare erau o tînără pereche în călătorie de nuntă. S-a făcut tot ce se poate închipui ca să se simtă bine. S-a organizat o partidă de pescuit pe un iaht, la Catalina, unde Douglas a ucis un juncan și l-a aruncat în mare ca momeală pentru pești dar n-au prins nimic, apoi un rodeo, în cerc intim pe terenul studioului. Dar tînăra soție, înaltă și frumoasă, deși amabilă, se arăta extrem de rezervată și foarte puțin entuziasată.

În fiecare seară la masă, Douglas făcea tot posibilul ca s-o distreze, dar cu tot umorul și antrenul lui nu izbutea s-o înveselească.

— Mă nedumerește, nu știu ce să-i spun, îmi explică el, așa încît astă-seară la cină am aranjat să stai tu lîngă ea. Și rise. I-am vorbit de tine, cît ești de strălucitor și amuzant.

După publicitatea pe care mi-o făcuse Douglas, m-am așezat la masă, simțîndu-mă tot atît de nestînjnit ca un parașutist care se pre-

găteș'e să sară. Dar mi-am spus că voi începe cu esoterismul. Așa încît, luînd șervetul de pe masă, m-am aplecat și i-am șoptit vecinei mele :

— Hai, puțin curaj !

Ea s-a întors, pârîndu-i-se că nu aude bine.

— Poftim ?

— Puțin curaj ! am repetat pe un ton enigmatic.

Se arătă surprinsă.

— Curaj ?

— Da, am răspuns, potrivindu-mi șervetul pe genunchi și privind drept în fața mea.

Ea tăcu, cercetîndu-mă o vreme.

— De ce spuneți asta ?

Mi-am luat inima în dinți.

— Pentru că vă văd tristă. Și fără să-i las timp să răspundă, am reluat : Înțelegeți, eu sint pe jumătate țigan și știu lucrurile astea... În ce lună v-ați născut ?

— În aprilie.

— Zodia Berbecului, bineînțeles ! Trebula să mă gîndesc !

S-a însuflețit deodată, și-i stătea foarte bine.

— La ce vă gîndiți ? zîmbi ea.

— În luna asta, vitalitatea dumneavoastră este foarte scăzută.

A stat să reflecteze o clipă.

— Este de-a dreptul uluitor ceea ce spuneți.

— E simplu, dacă ai intuiție ; aura dumneavoastră pentru moment este a unei femei nefericite.

— Se vede ?

— Poate ceilalți nu văd.

A zîmbit, a rămas cîteva momente pe gînduri, apoi mi-a spus visătoare :

— E foarte ciudat că spuneți asta ! Sigur că e adevărat. Sint foarte deprimată.

Am dat din cap compătimitor.

— E luna dumneavoastră cea mai rea.

— Sint atît de abătută, mă aflu în culmea disperării, reluă ea.

— Cred că înțeleg, am spus, dar habar n-aveam de ce vroia să spună.

— Dacă aș putea să plec, reluă ea cu tristețe, să fug de toate și de toți... Aș face orice — aș munci, aș face figurație de film, dar asta i-ar necăji pe ceilalți și nu merită una ca asta.

Vorbea la plural, dar mi-am dat seama că făcea aluzie la soțul ei. Am început să mă îngrijorez și, renunțînd să mai fac pe ghicitorul, am încercat să-i dau cîteva sfaturi serioase ceea ce, fără îndoială, era banal.

— N-are nici un rost să fugiți ; de răspundere nu scapi niciodată, i-am spus. Viața este expresia unei permanente dorințe, nimeni nu e

niciodată mulțumit, așa încît nu vă pripiti, nu luați o hotărîre pe care s-o regretați apoi toată viața.

— Aveți dreptate, fără îndoială, răspunse ea pe gînduri. Oricum, mă simt mai ușurată că stau de vorbă cu cineva care mă înțelege.

Din cînd în cînd, Douglas arunca o privire spre noi, în timp ce se întreținea cu ceilalți convivi. La urmă ea s-a întors către el și i-a zîmbit.

După cină, Douglas mă luă de-o parte.

— Ce Dumnezeu i-ai spus? Erați atît de preocupați că nu mai vedeți nimic în jurul vostru!

— A, doar banalități, i-am răspuns plin de îngîmfare.

19

CONTRACTUL MEU cu First National se apropia de sfârșit și eram nerăbdător să sosească acest moment. Producătorii mei se arătau lipsiți de menajamente, uricioși și mărginiți și abia așteptam să scap de ei. Pe de altă parte, eram plin de idei pentru filme de lung metraj.

Mi se părea că n-am să termin niciodată ultimele trei filme pe care le mai aveam de făcut. Lucram la *Pay Day* (Zi de plată) un film de două bobine și nu-mi mai rămineau decît două de făcut. *The Pilgrim* (Pelerinul), comedia următoare, luă proporțiile unui film de lung metraj. Ceea ce însemna noi și supărătoare tratative cu First National. Dar cum spunea Sam Goldwyn despre mine: „Chaplin nu e om de afaceri; tot ce știe este sub ce sumă nu poate să coboare“. Negocierile s-au încheiat în mod satisfăcător. După succesul răsunător al *Picului*, rezistența a fost minimă în discuțiile purtate cu privire la *Pelerinul*: urma să țină locul a două filme și primeam o garanție de patru sute de mii de dolari precum și o participare la beneficii. Eram în fine liber să-mi urmez prietenii, Artiștii Asociați.

La sfatul lui Douglas și al lui Mary, Honest Joe, cum îi spuneam lui Joseph Schenck, se alătură Artiștilor Asociați, împreună cu soția lui, Norma Talmadge, ale cărei filme urmau să fie distribuite prin compania noastră, Joe trebuia să fie președinte. Cu toată simpatia pe care o aveam pentru el, nu eram de părere că aportul său justifica această numire. Deși soția lui era o stea de oarecare mărime, nu se putea compara pe planul rețetelor cu Mary și Douglas. Refuzasem să-i acordăm beneficii în societatea noastră lui Adolph Zukor, atunci de ce să-i dăm lui Joe Schenck, mai puțin important decît Zukor? Entuziasmul lui Douglas și Mary învinse totuși și Joe deveni președinte și acționar la părți egale al Artiștilor Asociați.

Puțin mai târziu am primit o scrisoare urgentă prin care eram invitat la o reuniune privind viitorul Artiștilor Asociați. După citeva fraze de circumstanță și citeva observații optimiste ale președintelui nostru, Mary ne-a adresat un apel solemn. Ne-a spus că e alarmată în legătură cu ceea ce se petrece în industria cinematografică — întotdeauna era ea alarmată — că circuitele de distribuție fuzionau și dacă nu luam măsuri pentru a contracara aceste mișcări, viitorul Artiștilor Asociați va fi periclitat.

Această declarație nu m-a îngrijorat, deoarece eram convins că filmele noastre erau excelente și puteau face față la orice concurență. Dar ceilalți nu păreau la fel de liniștiți. Joe Schenck ne-a avertizat plin de gravitate că, deși compania e clădită pe baze sănătoase, ar tre-

bui să ne asigurăm viitorul, neasumându-ne singuri toate riscurile, ci lăsând și pe alții să participe într-o mică măsură la profiturile noastre. Luase legătura cu Dillon Read și Compania, de pe Wall Street, care se arătau gata să ne ofere patruzeci de milioane de dolari pentru o emisiune de acțiuni și o cotă parte din beneficii. Am răspuns sincer că nu văd ce are Wall Street-ul de-a face cu munca mea și am afirmat din nou că nu trebuie să ne temem de fuziune de vreme ce facem filme bune. Stăpînindu-și iritarea, Joe declară pe un ton liniștit și trufaș că el încearcă să facă pentru Asociație ceva constructiv, de care să beneficiem cu toții.

Mary luă din nou cuvîntul. Avea un mod dojenitor de a vorbi despre afaceri, adresîndu-mi-se nu direct, ci prin intermediul celorlalți, ceea ce m-a făcut să mă simt teribil de egoist. Ea lăudă calitățile lui Joe, insistînd asupra activității pe care o desfășurase și osteneții pe care și-o dăduse pentru a consolida compania noastră.

— Toți trebuie să încercăm să fim constructivi, încheie ea.

Dar n-am cedat, afirmînd că nu vreau să văd terțe persoane participînd la eforturile mele personale; eram încrezător și hotărît să investesc propriile mele capitaluri pentru a susține aceste eforturi. Reuniunea s-a transformat într-o discuție inflăcărată — mai multă inflăcărare de altfel decît discuție — dar eu am rămas pe pozițiile mele, susținînd că dacă ceilalți doreau să continue fără mine, n-aveau decît și că-mi voi da demisia. Aceasta a dus la o solemnă declarație de loialitate între noi toți. Joe afirmă că nu vrea să facă nimic care să dăuneze prieteniei sau armoniei companiei noastre. Și nu s-a mai vorbit despre sprijinul pe care să ni-l acorde Wall Street-ul.

...

Înainte de a începe primul meu film pentru Artiștii Asociați, aveam intenția s-o lansez pe Edna Purviance, să fac din ea o vedetă. Deși Edna și cu mine eram despărțiți pe plan afectiv, continuam să mă interesez de cariera ei. Dar privind-o cu obiectivitate, mi-am dat seama că lua încetul cu încetul un aer de matroană, ceea ce nu se potrivea cu idealul feminin al viitoarelor mele filme. De altfel, nu înțelegeam să-mi restring ideile și personajele în limitele unui repertoriu comic, căci aveam idei vagi dar ambițioase asupra filmului de lung metraj care cerea o distribuție mai bogată.

Jinduiam de luni de zile să turnez *Troienele* cu Edna, folosind propria mea adaptare. Dar cu cît făceam mai multe cercetări, cu atît constataam că ar fi fost o producție costisitoare, așa încît am părăsit ideea.

Am început să mă gîndesc la alte femei interesante, pe care ar fi putut să le întruchieze Edna. Iozefina, sigur că da! Faptul că ar fi necesitat costume de epocă și ar fi costat de două ori mai mult decît *Troienele* n-avea importanță. Eram plin de entuziasm.

Ne-am lansat în serioase investigații, citind *Memoriile* lui Bourrienne și cele ale lui Constant, valetul lui Napoleon. Dar cu cît ne

eu fundam în studierea vieții Iozefinei, cu atât Napoleon creștea ca importanță. Eram de-a dreptul fascinat de acest geniu strălucitor așa încît un film despre Iozefina a început să mi se pară lipsit de interes, în timp ce Napoleon se contura cu timpul ca un rol pe care l-aș fi putut juca eu însumi. Filmul urma să descrie campania lui în Italia: epopeea de voință și curaj a unui tânăr de douăzeci și șase de ani, învingînd o formidabilă opoziție și gelozia bătrînilor generali cu experiență. Dar, din păcate, entuziasmul meu se potoli în cele din urmă și Napoleon, ca și Iozefina, dispăru în neant.

Cam în aceeași perioadă, Peggy Hopkins Joyce, celebra frumusețe căsătorită de mai multe ori, își făcu apariția pe scena Hollywood-ului, împodobită de bijuterii și cu vreo trei milioane de dolari puși de-o parte de pe urma celor cinci soți — după cum mi-a mărturisit chiar ea. Peggy era de origine modestă: fată de frizer, devenise coristă la Ziegfeld și se măritase rînd pe rînd cu cinci milionari. Deși era încă o frumusețe, avea un aer puțin obosit. Sosea direct de la Paris, purtînd o încîntătoare rochie neagră, deoarece de curînd un tânăr se sinucisese pentru ea. În această toaletă de doliu, a dat buzna la Hollywood.

În timpul unui dîneu intim luat împreună, mi-a mărturisit că detesta notorietatea.

— Tot ce dorește e să mă mărit și să am copii. În fond, sînt o femeie simplă, spuse ea, aranjîndu-și un diamant de douăzeci de carate și brățările de smarald care i se înșirau pe braț. Cînd era bine dispusă, Peggy le spunea „galoanele mele”.

În legătură cu unul din soți, povestea că în noaptea nunții, ea se închisese în cameră susținînd că nu-l va lăsa să intre dacă nu-i strecoară pe sub ușă un cec de cinci sute de mii de dolari.

— Și ți-a îndeplinit dorința? am întrebat.

— Da, spuse ea iritată, adăugînd nu fără haz: l-am încasat chiar a doua zi dimineată înainte de a se fi trezit. Dar era un prost și bea într-una. Odată l-am izbit în cap cu o sticlă de șampanie și l-am trimis la spital.

— Așa v-ați despărțit?

— Nu, spuse ea rîzînd, dimpotrivă, asta se pare că l-a plăcut și s-a arătat și mai îndrăgostit de mine după aceea.

Thomas Ince ne-a invitat pe bordul iahtului său. Nu eram decît noi trei, Peggy, Tom și cu mine, stînd la o masă în cabină și bînd șampanie. Era seară și o sticlă de șampanie se afla chiar lîngă Peggy. Pe măsură ce timpul trecea, vedeam cum interesul ei se deplasează de la mine spre Tom Ince și am început să mă îngrijorez, căci îmi aminteam ce-i făcuse soțului ei cu sticla de șampanie, zicîndu-mi că același lucru puteam să-l pățesc și eu.

Cu toate că băusem și eu puțin, nu eram amețit și i-am declarat cu delicatețe că dacă văd cel mai mic semn că o asemenea idee i-ar trece prin capșorul ei frumos, o arunc peste bord. După aceea am încetat să mai fac parte din ceroul ei și Irving Thalberg de la M.G.M. a devenit obiectul atențiilor ei. Un timp, personalitatea lui Peggy l-a orbit pe Irving, deoarece era tânăr. La studiourile Metro Goldwyn

Mayer, circulau zvonuri alarmante de căsătorie, dar pină la urmă ei s-a liniștit și idila n-a mai continuat.

În timpul ciudatei dar scurtei noastre prietenii, Peggy mi-a povestit mai multe anecdote despre legătura ei cu un editor francez foarte cunoscut. Ceea ce mi-a dat ideea să scriu povestea unei *Pariziance* (*A Woman of Paris*) a cărei vedetă să fie Edna Purviance. N-aveam de gând să joc în film, ci să-l regizez.

Unii critici au susținut că filmul mut nu poate reda psihologia omenescă, ci numai gesturi evidente, cum ar fi eroi înghesuind doamne într-un trunchi de copac sau bătăi cu scaune care ar fi singurele mijloace de expresie. *Parizianca* însemna așadar o provocare pentru mine. Doream să redau psihologia printr-un subtil joc de scenă. De exemplu Edna juca rolul unei demi-mondene; prietena Ednei intră și-i arată o revistă în care se anunță căsătoria iubitului Ednei. Ea apucă revista cu indiferență, o privește, apoi o pune repede de-o parte și, nepăsătoare, aprinde o țigară. Dar publicul înțelege că a suferit un șoc. După ce o conduce zimbând pe prietena ei pină la ușă, se grăbește să ia d'nou revista și o citește cu o dramatică intensitate. Filmul era plin de aluzii subtile. Într-o scenă care se petrece în camera Ednei, fata din casă deschide sertarul unui scrin și un guler bărbătesc cade din întâmplare pe jos, ceea ce dezvăluie legătura Ednei cu junele prim (interpretat de Adolphe Menjou).

Filmul a avut mare succes în rîndul spectatorilor mai luminați. Era primul film mut îmbinînd psihologia cu accente de ironie. Au urmat alte filme de aceeași natură, printre care *The Marriage Circle* (*Jugul căsniciei*), de Ernst Lubitsch, cu Menjou deținînd practic un rol identic.

Adolphe Menjou a devenit vedetă de la o zi la alta, dar Edna n-a cunoscut același succes. I s-au oferit totuși zece mii de dolari pentru a turna cinci săptămîni în Italia și m-a întrebat dacă să primesc. Bineînțeles, m-am arătat entuziasmat; dar Edna pregeta să-și rupă toate legăturile. Am sfătuit-o așadar să accepte și, dacă nu mergea, să se întoarcă să lucreze cu mine, după ce ar fi încasat și zece mii de dolari între timp. Edna a turnat filmul, care nu s-a dovedit a fi un succes, apoi s-a întors la trupa noastră.

. . .

Înainte de a termina cu *Parizianca*, Pola Negri își făcu debutul în America, într-un stil cu adevărat hollywoodian. Serviciul de publicitate de la Paramount se întrecu în imbecilități. Într-o ambianță de gelozie, întreținută cu grijă, și de certuri mai mult sau mai puțin publicitare, s-a făcut mult zgomot în jurul Gloriei Swanson și al Polei Negri. Titluri de-o schioapă anunțau: „Negri cere cabina lui Swanson”. „Gloria Swanson refuză s-o întâlnească pe Pola Negri”. „Negri acceptă s-o primească pe Swanson”. Și așa mai departe, la nesfîrșit.

Nici Gloria, nici Pola nu erau de condamnat pentru aceste născociri. În realitate, de la bun început au fost foarte bune prietene.

Iar caracterul puțin felin al celor două actrițe era o sursă inepuizabilă pentru serviciile de publicitate. S-au organizat recepții și serate în onoarea Polei. În cursul unui festival improvizat, am întâlnit-o pe Pola la un concert, la Hollywood Bowl. Stătea alături de loja mea cu escorta ei de atașați de presă și directori de la Paramount.

— Chaarlee ! De ce n-am nici o veste de la dumneata ? Nu mi-ai telefonat niciodată. Nu-ți dai seama că am făcut tot drumul ăsta din Germania ca să te văd ?

Eram flatat cu toate că nu-mi venea să dau crezare spuselor ei, deoarece o văzusem numai o singură dată la Berlin, timp de douăzeci de minute.

— Ești foarte crud, Chaarlee, că nu mi-ai telefonat. De-atita vreme aștept vesti de la dumneata. Unde lucrezi ? Dă-mi numărul dumitale de telefon și am să te chem eu, hotări ea în cele din urmă.

Eram sceptic față de această insufletire, totuși atita atenție din partea frumoasei Pola nu putea să mă lase indiferent. Citeva zile mai târziu am fost invitat la o serată oferită de ea în casa pe care o închiriasse la Beverly Hills. Chiar pentru Hollywood era o recepție strălucită și cu toate că de față se aflau și alți actori, mi-a acordat cea mai mare atenție. Fie că era sinceră, fie că nu, mi-a făcut plăcere. Acesta a fost începutul relațiilor noastre tumultuoase. Timp de mai multe săptămîni am fost văzuți împreună în public, ceea ce, bineînțeles, a însemnat o adevărată mană cerească pentru ziariști. Foarte curînd, gazetele au început să anunțe : „Pola s-a logodit cu Charlie“. Situația era foarte neplăcută pentru Pola, care mi-a sugerat să dau publicității o declarație.

— Asta trebuie să vină din partea doamnei, am răspuns.

— Ce să le spun ?

Am ridicat din umeri, nevrînd să-mi asum nici o răspundere.

A doua zi am primit un mesaj prin care eram anunțat că domnișoara Pola Negri nu mă poate primi — fără nici o explicație. Dar în aceeași seară camerista mi-a telefonat, disperată, să-mi spună că stăpîna ei e foarte bolnavă și mă întreabă dacă pot să vin imediat. Cînd am sosit, m-a primit camerista, plînsă ; m-a condus în salon unde am găsit-o pe Pola culcată pe divan, cu ochii închiși. I-a deschis și a gemut :

— Cîtă cruzime !

Și iată-mă în chip de Casanova.

După o zi sau două mi-a telefonat Charlie Hyton, directorul studiourilor Paramount :

— Ne pricinuiești o mulțime de necazuri, Charlie ! Aș vrea să stăm de vorbă.

— Sigur că da ! Vino la mine ! i-am spus.

Sosit aproape de miezul nopții, Hyton era un om corpolent, cu o înfățișare destul de prozaică ; ar fi părut la el acasă mai degrabă într-un magazin en-gros. Se așeză și, fără nici o introducere, începu :

— Charlie, toate zvonurile astea din presă au îmbolnăvit-o pe Pola. De ce nu dai o declarație presei, ca să le pui capăt o dată ?

Văzându-mă atacat cu atita aroganță, l-am privit drept în ochi.

— Și ce-ai vrea să spun ?

Încercă să-și ascundă jena, simulând îndrăzneala :

— Doar o plăci, nu ?

— Nu cred că asta interesează pe cineva, i-am răspuns.

— Dar am investit milioane în această femeie ! Și publicitatea asta îi dăunează. A făcut o pauză. Charlie, dacă îți place, de ce n-o iei de nevastă ?

Afrontul mi s-a părut cu totul lipsit de haz.

— Dacă-ți închipui că am să mă căsătoresc cu cineva numai pentru a proteja investițiile făcute de Paramount, te înșeli amarnic.

— Atunci nu te mai întâlnești cu ea !

— Asta depinde de Pola, i-am răspuns.

Conversația noastră a luat sfârșit printr-o replică de un umor destul de sec pe care am făcut-o spunând că de vreme ce eu nu sint acționar la Paramount, nu văd de ce trebuie să mă însor cu Pola. Și așa au luat sfârșit legăturile mele cu ea, tot atât de brusc cum începuseră. Nu m-a mai chemat niciodată.

În timpul acestei febrile aventuri, o tinăără mexicană sosi la studio ; venise pe jos de la Mexico City să-l întâlnească pe Charlie Chaplin. Cum avusesem mai multe experiențe de acest fel, cu oameni trăzniți sau nebuni, i-am spus impresarului meu „s-o expedieze în mod civilizat”.

Nu m-am mai gândit la ea pînă cînd un telefon de-acasă m-a înștiințat că tinăara persoană stă în pragul porții. Atunci am simțit că mi se face părul măciucă. I-am spus majordomului să scape de fată și eu am să aștept la studio pînă cînd drumul va fi liber. După zece minute un alt mesaj mă anunța că fata plecase.

Cum în seara aceea, Pola, doctorul Reynolds și soția lui cinau la mine, le-am relatat incidentul. Am deschis poarta și ne-am uitat de jur împrejur să fim siguri că fata nu s-a întors. Dar în toiuł mesei, majordomul apăru în sufragerie, alb ca varul.

— E sus în patul dumneavoastră, domnule !

Îmi spuse că urcase să-mi pregătească odaia pentru noapte și dăduse peste ea în pat, îmbrăcată în pijamaua mea. Nu știam ce să mă fac.

— Mă duc la ea, spune Reynolds, ridicîndu-se și urelînd grăbit scara. Noi așteptam să vedem ce se întîmplă. Coborî puțin mai tîrziu.

— Am avut o lungă discuție cu ea, spuse el. E tinăără, frumoasă și foarte deșteaptă. Am întrebato ce caută în patul dumitale. „Vreau să-l cunosc pe domnul Chaplin”, mi-a spus. „Știi, i-am răspuns, că după una ca asta poți fi socotită nebună și chiar închisă într-un azil ?” Dar nu s-a arătat deloc descumpănită. „Nu sint nebună, mi-a spus, sint pur și simplu o admiratoare a artei domnului Chaplin și am făcut tot drumul din Mexic să-l întîlnesc”. I-am explicat că ar face mai bine să-și scoată pijamaua, să se îmbrace și să plece numai decît, căci altfel chemăm poliția.

— Aș vrea s-o văd pe fata asta, spuse Pola pe un ton nepăsător. Spune-i să coboare în salon.

Am protestat, căci îmi dădeam seama că va fi jenant pentru toată lumea. Totuși fata intră în odale cu multă siguranță. Reynolds avea dreptate : era tânără și seducătoare. Ne spuse că pierduse toată ziua umblînd prin jurul studioului. Am poftit-o la cină, dar n-a acceptat decît un pahar de lapte.

În timp ce-l bea, Pola o sicilia cu întrebări.

— Ești îndrăgostită de domnul Chaplin ?

Am tresărit. Fata izbucni în ris.

— Îndrăgostită ? A, nu, îl admir numai, pentru că e un mare artist.

Pola continuă :

— Ai văzut vreunul din filmele mele ?

— Sigur că da, răspunse ea pe un ton degajat.

— Ce crezi despre ele ?

— Le găsesc foarte bune... dar nu sînteți o artistă la fel de mare ca domnul Chaplin.

Făcea să vezi expresia Polei.

Am prevenit-o pe fată că purtarea ei poate fi luată în nume de rău și am întrebato-o dacă dispune de suma necesară ca să se întoarcă la Mexico City. Mi-a răspuns că da ; și după ce Reynolds l-a mai dat cîteva sfaturi, a plecat.

Dar a doua zi pe la amiază, majordomul se năpusti iarăși cu sufletul la gură în cameră, anunțînd că se otrăvise și zăcea în mijlocul străzii. De data asta, telefonarăm la poliție și o ambulanță o ridică și o duse.

Ziarele din ziua următoare, încintate, au răspîndit știrea, însoțită de fotografiile fetei pe patul de spital. I se făcuseră spălături stomacale și acum li primea pe ziaristi. Declară că nu înghițise otravă, căutase numai să atragă atenția, că nu este îndrăgostită de Charlie Chaplin, ci venise la Hollywood numai pentru a încerca să facă cinema.

După ieșirea din spital, a fost încredințată unei asociații de binefacere care mi-a trimis o scrisoare politicoasă, întrebîndu-mă dacă nu eram dispus să contribui la cheltuielile de drum ale fetei. „E inofensivă și nu e fată rea“, spuneau, așa încît am suportat împreună costul bilețului ei de întoarcere la Mexico-City.

. * .

Eram liber acum să realizez prima mea comedie pentru Artiștii Asociați și țineam cu tot dinadinsul să depășesc succesul *Picului*. Mi-am bătut capul săptămîni întregi, reflectînd cu disperare, în căutarea unei idei. Îmi spuneam într-una : „Următorul meu film trebuie să fie o epopee ! Ceva mare !“ Dar nu-mi venea nimic în minte. Apoi, într-o duminică dimineată, pe cînd mă aflam la familia Fairbanks, ședeam după micul dejun împreună cu Douglas și priveam cu stereoscopul niște vederi din Alaska și Klondike ; una din ele arăta defileul Chilkoot, cu un

șir lung de alpiniști cățărându-se pe pantele înghețate, iar pe verso o legendă descria grelele încercări prin care trecuseră ca să ajungă aici. Iată o temă minunată, mi-am spus, de ajuns ca să-mi stimuleze imaginația. Îndată tot felul de idei de comedie începură să mi se perinde prin minte și, cu toate că n-aveam încă o intrigă bine precizată, o imagine începu să se contureze.

În crearea unei comedii, în chip paradoxal tragedia stimulează simțul ridicolului; deoarece ridicolul, fără îndoială, înseamnă o atitudine de sfidare: trebuie să ridem de neputința noastră în fața forțelor naturii — căci altminteri înnebunim. Am citit o carte despre convoluții lui Donner care, în drum spre California, s-a rătăcit și s-a înzăpezit în munții Sierra Nevada. Din o sută șaizeci de pionieri, numai optsprezece au supraviețuit, majoritatea murind de foame și de frig. Unii au ajuns până la canibalism, mâncându-și morții, alții și-au fript mocasini ca să-și astimpeze foamea. Această oribilă tragedie mi-a dat ideea uneia din cele mai cornice scene din film. Pradă foamei cumplite, îmi pun gheata la fier și o măninc, sugînd cuiele de pare-ar fi fost osul unui delicios clapon și mestecînd șireturile ca pe spaghetti. În acest delir provocat de foame, tovarășul meu ajunge să creadă că sînt un pui și vrea să mă mănince.

Timp de șase luni, am pus astfel la punct o serie de secvențe comune și am început să turnez fără scenariu, căci mi se părea că subiectul avea să se închege din toate aceste scene disparate. Bineînțeles, de multe ori m-am împotmolit și a trebuit să renunț la multe secvențe amuzante. Era mai cu seamă o scenă de dragoste în care o femeie eschimosă îl învață pe Charlot cum se sărută după obiceiul locului, frecîndu-și nasurile unul de altul. Cînd el pleacă să caute aur, își freacă nasul cu pasiune de cel al eschimosei, în chip de tandru rămas bun. După cîtiva pași se întoarce, își duce degetul la nas și-i trimite un ultim sărut, apoi își șterge repede degetul de pantalon, căci are guturai. Dar rolul eschimosei a fost suprimat căci nu se potrivea cu acțiunea mai importantă a dansatoarei.

În timpul filmării *Goanei după aur* (*The Gold Rush*), m-am căsătorit pentru a doua oară. Deoarece avem doi băieți mari pe care îi iubesc foarte mult, nu voi intra în detaliu. Am fost căsătorii timp de doi ani și am căutat să fac din căsnicia noastră o reușită, dar nu s-a putut și totul s-a terminat cu multă amărăciune.

Premiera filmului *Goana după aur* a avut loc la Strand Theatre, la New York și am asistat și eu. Din clipa cînd a început filmul, cu o scenă în care eu mă vedeam dînd vesel ocol unei prăpastii, fără să observ că sînt urmărit de un urs, publicul a început să aclame și să aplaude. În mijlocul hohotelor de ris, au răsunit și aplauze pînă la sfîrșitul filmului. Hiram Abrams, directorul serviciului vînzări al Artiștilor Asociați, a venit pe urmă la mine și m-a strîns în brațe.

— Charlie, îți garantez că vom ajunge la o rețetă de cel puțin șase milioane de dolari.

Și nu se înșela.

După premieră, am avut o sincopă. Loculam la Ritz și nu mai puteam respira. Disperat, am dat telefon unui prieten.

— Mor, i-am spus cu respirația tăiată. Cheamă avocatul!

— Ce avocat! Un doctor îți trebuie, spuse el îngrijorat.

— Nu, nu, un avocat, trebuie să-mi fac testamentul!

Îngrijorat la culme, prietenul meu i-a chemat pe amândoi, dar cum avocatul meu se afla din întâmplare în Europa, sosi numai doctorul.

După un examen rapid, nu m-a găsit decît cu o oboseală nervoasă.

— Din cauza căldurii, spuse el. Pleacă din New York și du-te pe coasta oceanului unde vei fi mai liniștit și vei respira aer marin.

O jumătate de oră mai tîrziu eram expediat la Brighton Beach. Tot timpul drumului, plingeam fără motiv. La hotel am luat o cameră cu vederea spre ocean. M-am așezat la fereastră, respirînd adînc aerul sărat. Dar cîrînd lumea s-a adunat în fața hotelului: „Salut, Charlie!” „Ia priviți, e Charlie!” așa că a trebuit să plec de la fereastră ca să nu fiu văzut.

Deodată s-a auzit un urlat ca un lătrat de cîine. Era un om care se îneca. Salvatorii l-au adus chiar sub fereastra mea, dîndu-i primul ajutor, dar era prea tîrziu: murise. Abia îl luase ambulanța că un altul începu să răcnească. Au fost aduși trei cu totul: ceilalți doi au fost salvați. Eram mai deprimat ca niciodată, așa încît am hotărît să mă întorc la New York. Două zile mai tîrziu, mă simțeam destul de bine ca să pornesc spre California.

20

LA BEVERLY HILLS, am fost invitat s-o cunosc pe Gertrude Stein, acasă la unul din prietenii mei. Când am sosit, Miss Stein trona într-un fotoliu în mijlocul salonului, îmbrăcată în maro, cu un guler de dantelă, ținându-și mâinile în poală. Semăna cu Madame Roulin de Van Gogh, numai că în locul cocului roșcat, Gertrude avea părul șaten tăiat scurt.

În picioare, invitații făceau cerc la o distanță respectuoasă. O doamnă de onoare îi șopti ceva, apoi se apropie de mine.

— Miss Gertrude Stein ar dori să vă cunoască.

Am făcut câțiva pași. Nu era chip să stăm de vorbă pentru moment deoarece alții soseau și așteptau să fie prezentați.

La dejun, gazda m-a așezat lângă ea și nu știu cum am ajuns să vorbim despre artă. Cred că totul a pornit de la faptul că eu admiram peisajul ce se vedea prin fereastra sufrageriei.

Dar Gertrude Stein nu împărtășea entuziasmul meu.

— Natura, spuse ea, e banală; imitația e mai interesantă.

A început să dezvolte această teză, declarând că marmura falsă e mai frumoasă decît cea veritabilă, că un apus de soare de Turner e mai încîntător decît un cer adevărat. Cu toate că aceste aserțiuni mi se păreau cam paradoxale, politicos, m-am arătat de acord cu ea.

După aceea s-a lansat într-o teorie cu privire la intriga de film:

— Este întotdeauna prea plină de clișee, prea complicată și neconvingătoare.

Ar fi vrut să mă vadă într-un film, mergînd pe stradă, apoi dînd colțul, apoi încă o dată și încă o dată. Eram gata să-i spun că ideea ei e o parafrază a celebrei sale formule: „Roza e o roză, o roză, o roză”, dar nu știu ce instinct m-a oprit.

Eram serviți pe o splendidă față de masă din dantelă de Bruges, care stîrni complimente din partea invitaților. În timpul conversației, s-a servit cafeaua în cești lăcuite foarte ușoare; a mea era așezată prea aproape de cot, așa încît, mișcîndu-mi puțin mina, am răsturnat cafeaua pe fața de masă. Eram îngrozitor de stingherit! În timp ce mă întreceam în scuze față de gazdă, Gertrude făcu același lucru: răsturnă și ea cafeaua. M-am simțit puțin mai ușurat în sinea mea, căci nu mai eram singur în această postură jenantă. Dar Gertrude nici n-a clintit.

— Nu-i nimic, spuse ea, bine că nu mi s-a vărsat pe rochie.

John Masefield* veni să viziteze studioul; era un bărbat frumos, înalt și amabil, simpatice și înțelegător. Dar nu știu de ce, toate aceste calități mă intimidau teribil. Din fericire, tocmai citisem *The Widow in the Bye Street* (*Văduva din Bye Street*) care-mi plăcuse, așa încît n-am stat cu gura închisă și am citat câteva din versurile mele favorite:

În fața temniței un grup
Care-aștepta să bată clopotele,
Ca toți cei cu sufletul gol, aștepta
Veninul cel tare ce-aduce durerea aproapelui.

* * *

Pe cînd turnam *Goana după aur*, am primit un telefon de la Elinor Glyn: „Dragă Charlie, trebuie neapărat să faci cunoștință cu Marion Davies; este fermecătoare și ar fi încîntată să te întâlnească; vrei să iei cina cu noi la Hotel Ambassador și după aceea să mergem la Pasadena să vedem filmul tău *Trîndavii*?”

N-o cunoșteam pe Marion, dar aflasem de uluitoarea publicitate făcută în jurul numelui ei, în toate ziarele și revistele Hearst, ce te izbea pînă la saturație. Toată această reclamă întrecea într-atît măsura încît numele ei deveni ținta a numeroase glume. Cum era, de pildă, remarca lui Beatrice Lillie cînd cineva îi arăta luminile din Los Angeles. „Ce minunat!” spuse Beatrice. „Probabil că pînă la urmă se vor topi, lăsînd să se citească «Marion Davies»!” Nu puteai deschide o publicație Hearst fără să dai peste o fotografie mare a lui Marion. Toate acestea nu făceau decît să îndepărteze publicul de sălile de cinema.

Dar într-o seară la familia Fairbanks a rulat un film cu Marion Davies, *When Knighthood Was in Flower* (*Cînd cavalerismul era în floare*). Spre surprinderea mea, s-a dovedit a fi o excelentă actriță, atrăgătoare și plină de farmec și ar fi putut fi o vedetă prin propriile ei puteri, fără publicitatea deșănțată a firmei Hearst. La dineul oferit de Elinor Glyn, am găsit-o simplă și încîntătoare și de aici s-a legat între noi o mare prietenie.

Legătura dintre Hearst și Marion ține de legendă în Statele Unite, ca și în lumea întreagă. A durat peste treizeci de ani, pînă în ziua morții lui Hearst.

Dacă aș fi întrebat ce personalitate mi-a lăsat cea mai puternică impresie, aș spune că răposatul William Randolph Hearst. Ar trebui să

* John Masefield (1878—1967), poet englez și scriitor. De foarte tînr s-a angajat ca mus pe o corabie cu pînze și la întoarcere a început să scrie în diferite periodice. Primul volum, *Baladele Mării* (1902), a fost urmat de *Balade și poeme* (1910). Volumul de poeme *Văduva din Bye Street* datează din 1912. Cea mai bună povestire a sa în versuri e socotită *Reynard Vulpoiul* (1919). A mai scris nuvele, piese de teatru și un volum de memorii. (N. tr.)

explic faptul că raporturile mele cu el n-au fost întotdeauna dintre cele mai bune — deși avea calități remarcabile. Ceea ce mă fascina era misterul personalității sale, firea lui tină, agerimea, bunătatea, brutalitatea, imensa lui putere și bogăție și, mai ales, felul său de a fi, lipsit de ascunzișuri. Ca om de lume, era cel mai neconvențional din cîți am cunoscut. Domeniul său era fabulos și divers, cuprinzînd sute de publicații, mari procente în afaceri imobiliare la New York, în mine și vaste domenii în Mexic. Secretarul lui mi-a spus într-o zi că întreprinderile Hearst reprezentau cam 400 de milioane de dolari, sumă considerabilă la vremea aceea.

Părerile diferă în ce-l privește pe Hearst. Unii susțin că era un patriot american sincer, alții îl socotesc un oportunist interesat numai de tirajul ziarelor și de creșterea averii sale. Dar în tinerețe fusese liberal și iubise aventura. De altfel, visteria tatălui îi era tot timpul la îndemînă. Se povestește că Russell Sage, bancherul, a întîlnit-o pe Phoebe Hearst, mama lui Hearst, pe Avenida a Cincea.

— Dacă fiul dumitale mai atacă Wal Street-ul, spuse el, ziarul lui va pierde un milion de dolari pe an.

— În cazul ăsta, dragă domnule Sage, va putea rezista în afaceri încă optzeci de ani de-acum încolo, răspunse mama.

Prima oară cînd l-am întîlnit pe Hearst, am comis o indiscreție. Sime Silverman, redactor șef și director la *Variety*, m-a luat la dejun la Hearst, într-un apartament de pe Riverside Drive. Era reședința clasică a unui bogătaş, un apartament pe două etaje, cu pinze de valoare, odăi înalte, pereți cu lambriuri de mahon și vitrine în care se lăfăiau porțelanuri prețioase. După ce am fost prezentat familiei Hearst, ne-am așezat cu toții la masă.

Doamna Hearst era o femeie seducătoare, cu purtări blinde, firești. În ce-l privește pe Hearst, deschidea ochii mari și mă lăsa să vorbesc.

— Prima oară cînd v-am văzut, domnule Hearst, am spus, era la restaurantul *Beaux Arts*, împreună cu două doamne. Un prieten mi-a spus cine sînteți.

Am simțit că cineva îmi face semn cu piciorul pe sub masă : am bănuț că e Sime Silverman.

— Așa ? făcu Hearst cu un aer amuzat.

Am început să mă bilbii.

— În orice caz, dacă nu erați dumneavoastră, era cineva care vă seamănă grozav... bineînțeles, prietenul meu nu era chiar sigur, am spus eu naiv.

— Într-adevăr, făcu Hearst cu o sclipire în ochi, e foarte comod să ai o dublură.

— Da, am ris eu, poate puțin prea tare.

Doamna Hearst îmi veni în ajutor.

— Chiar așa, sublinie ea cu umor, e foarte comod.

Oricum, asta a trecut ușor și masa s-a terminat cu bine.

Marion Davis venise la Hollywood ca vedetă la *Cosmopolitan Productions*, proprietatea lui Hearst. Închirie o casă la Beverly Hills, iar

Hearst își aduse în apele californiene iahtul său de optzeci și cinci de metri, prin Canalul Panama. Atunci începu în lumea cinematografului o viață ca în O mie și una de nopți. De două-trei ori pe săptămână, Marion organiza serate somptuoase, uneori cu câte o sută de invitați: actori, actrițe, senatori, jucători de polo, coriști de revistă, potentăți străini precum și asistenți și colaboratori ai lui Hearst. La aceste serate domnea o ciudată atmosferă de tensiune și frivolitate, deoarece nimeni nu putea să prevadă dispoziția preaputernicului Hearst, el fiind barometrul după care se judeca reușita recepției.

Mi-amintesc de un incident petrecut la un dîneu dat de Marion în casa pe care o închiriasc. Eram vreo cincizeci de persoane, în picioare, în timp ce Hearst, posomorît, ședea într-un fotoliu cu spătarul înalt înconjurat de statul major al publicațiilor sale. Marion, purtînd o rochie à la Madame Recamier, lungită pe o canapea, radia de frumusețe, dar devenea tot mai tăcută pe măsură ce Hearst își vedea de treburile lui. Deodată strigă indignată:

— Ia ascultă!

Hearst ridică privirile:

— Cu mine vorbești?

— Da, da! Ia vino-ncoace! răspunse ea, fixîndu-l cu ochii ei mari, albaștri.

Colaboratorii se dădură de-o parte și toată lumea tăcu.

Hearst rămase nemișcat, ca un sfîinx, cu privirea aspră, și mai încruntat, cu buzele strînse ca o linie subțire, cu degetele bătînd nervos în brațul fotoliului în chip de scaun domnesc, neștiind dacă să se infurie sau nu. Îmi venea să-mi cer pălăria de la garderobă. Dar deodată se ridică.

— Mă rog, pesemne că trebuie să mă duc, spuse el, îndreptîndu-se cu pas greoi către ea. Și ce-ți dorește, inima, doamnă?

— Tratați-vă afacerile la birou, spuse Marion înțepată, nu în casa mea. Oaspeții stau cu paharele goale, dă-i zor și servește-l!

— Bine, bine, răspunse el pornind cu pas de clovn către bucătărie și toată lumea zîmbi ușurată.

Călătorind odată cu trenul de la Los Angeles la New York pentru nu știu ce afaceri urgente, primesc o telegramă de la Hearst prin care mă invită să-l însoțesc în Mexic. Îi răspund tot printr-o telegramă că regret, dar am treburi de rezolvat la New York. La Kansas City mă pomenesc întîmpinat de doi emisari ai lui Hearst. „Am venit să vă dăm jos din tren”, îmi spuseră ei zîbind și mă asigurară că domnul Hearst va da dispoziții avocaților lui din New York să se ocupe de afacerile mele. Dar nu puteam accepta.

N-am cunoscut în viața mea pe cineva care să risipească banii în jurul lui cu atîta degajare ca Hearst. Rockefeller resimțea povara morală a banului, Pierpont Morgan avea conștiința puterii pe care o reprezenta, în schimb Hearst cheltuia cu nonșalanță milioane de dolari, de parcă-ar fi fost bani de buzunar.

Vila de pe malul mării de la Santa Monica pe care i-o oferise lui Marion era un adevărat palat construit — simbolic — pe nisip, de

meșteri aduși din Italia, un edificiu în stil georgian cu șaptezeci de odăi, pe o lungime de nouăzeci de metri și cu trei etaje, sală de bal, împodobită cu aurări, și sufragerie. Peste tot erau expuse tablouri de Reynolds, Lawrance și alți maeștri, dintre care unele false. În vasta bibliotecă cu labriuri de stejar, cînd apăsați pe un buton, o parte a planșeului se ridica și devenea ecran de cinematograf.

Sufrageria lui Marion putea primi ușor cincizeci de invitați. Mai multe apartamente luxoase permiteau găzduirea a cel puțin douăzeci de persoane. O piscină de marmură italienească, lungă de peste treizeci de metri, cu un pod venețian care trecea pe deasupra, era instalată într-o grădină închisă, cu vederea la ocean. Alături de piscină se afla un bar cu o pistă de dans.

Autoritățile din Santa Monica doreau să construiască un mic port pentru ambarcațiile mici și vasele de agrement, proiect ce se bucura de sprijinul ziarului *Times* din Los Angeles. Cum posedam și eu un mic iaht, ideea mi s-a părut bună și i-am împărtășit-o lui Hearst într-o dimineață la micul dejun.

— Va dăuna moralității întregii regiuni, spuse el indignat, să ai tot timpul marinari care să se holbeze la ferestre ca la bordel!

De atunci n-a mai fost vorba de așa ceva.

Hearst se purta cu multă naturalețe. Dacă era bine dispus, executa cîțiva pași de charleston, dansul său preferat, cu o încîntătoare stîngăcie, fără să-i pese de ce gîndesc oamenii despre el. Deloc poseur*, nu era stimulat decît de ceea ce îl interesa. Îmi făcea impresia unui om plicticos — și poate chiar era, dar nici nu-și dădea osteneala să pară altfel. Mulți credeau că editorialul cotidian semnat de Hearst era scris de Arthur Brisbane, dar Brisbane însuși mi-a afirmat că Hearst e cel mai strălucit editorialist din Statele Unite.

Uneori era neșteptat de copilăros și se supăra dintr-un fleac. Mi-aduc aminte că într-o seară, cînd ne alegeam partenerii pentru șarade, se plînsese că fusese lăsat la o parte.

— Bine, spuse Jack Gilbert în glumă, hai să mimăm amîndoi o șaradă cu cuvintele „cutie de pilule”: eu voi fi cutia iar dumneata pilula.

Dar W. R. se infurie, vocea începu să-i tremure:

— N-am nevoie de șaradele voastre stupide, spuse și ieși trîntind ușa.

Ferma de o sută șaiszeci de mii de hectare pe care o stăpînea Hearst la San Simcon se întindea pe cincizeci de kilometri de-a lungul coastei Pacificului. Locuințele erau instalate pe un platou asemenea unei citadele, la o sută cincizeci de metri deasupra nivelului mării și la peste șase kilometri depărtare de ocean. Castelul principal fusese construit avînd ca punct de pornire mai multe reședințe senioreale, expediate în lăzi din Europa. Fațada semăna în același timp cu catedrala din Reims și cu un gigantic *chalet elvețian*. Cinci vile italiene îl străjuiau, asemenea unor posturi avansate, ridicate la marginea platoului, fiecare

* În franceză, în original.

putind adăposti șase invitați. Erau mobilate în stil italian, cu plafoane baroce din înaltul cărora serafimi și heruvimi te priveau zimbînd. Castelul cel mare mai cuprindea camere pentru încă treizeci de invitați. Sala de recepții, de peste treizeci de metri lungime, era împodobită cu tapiserii de Gobelins, unele autentice, altele false. În această atmosferă seniorială, la fiecare capăt al sălii se aflau mese cu jocuri de table și biliard automat. Sufrageria era o replică în mic a naosului catedralei de la Westminster și adăpostea cu ușurință optzeci de convivi. Personalul casnic era în număr de șalzei.

Nu departe de castel se afla o grădină zoologică, cu lei, tigri, urși, maimuțe, urangutani, păsări și reptile. De la intrarea principală pînă la castel mergeai de-a lungul unei alei de opt kilometri, avînd din loc în loc cîte un panou : „Animalele au prioritate”. Așteptai așadar în mașină în timp ce o pereche de struți pregetau să traverseze. Turme de oi, cerbi, elani, bivoli străbăteau proprietatea și-ți tăiau mereu calea.

Automobile așteptau invitații la gară, dar exista și un mic aeroport particular pentru cei ce veneau cu avionul. Dacă se întimpla să sosești între mese, erai condus în apartamentul tău și anunțat că cina începea la ora opt, iar de la ora șapte și jumătate se serveau cocteiluri în holul mare.

Ca distracții erau înoul, călăria, tenisul și tot felul de alte jocuri sau vizitarea grădinii zoologice. Hearst impunea ca regulă absolută ca nimeni să nu consume cocteiluri pînă la ora șase seara. Dar Marion își stringea prietenii în apartamentul ei, unde se serveau băuturi pe ascuns.

Dineurile erau impunătoare : meniul semăna cu un banchet de pe vremea lui Carol I al Angliei. Se servea vinat de sezon : fazan, rață sălbatică, potîrnice și carne de căprioară. Totuși, cu toată această opulență, ni se puneau șervețele de hîrtie și numai cînd doamna Hearst era de față, invitații aveau dreptul la șervete de olandă.

Doamna Hearst venea în fiecare an la San Simeon, ceea ce nu provoca nici un conflict. Marion și doamna Hearst trăiau într-o coexistență pașnică : cînd se apropia momentul sosirii doamnei Hearst, Marion și toți ceilalți dispăreau în mod discret la vila lui Marion de la Santa Monica. Pe Millicent Hearst o cunoșteam din 1916 și eram foarte buni prieteni, așa încît aveam viză pentru ambele locuințe. Cînd era instalată la ranch cu prietenii ei din înalta societate din San Francisco, mă invita pentru week-end, iar eu apăream de parc-ar fi fost prima mea vizită din sezonul acela. Dar Millicent nu se amăgea. Deși se prefăcea că nu știe nimic despre recentul exod, avea un simț al umorului în această privință. „Dacă n-ar fi Marion, ar fi altcineva”, spunea ea. Îmi vorbea adeseori pe un ton confidențial despre relațiile dintre Marion și W. R., dar niciodată cu amărăciune. „Se poartă de parcă nimic n-ar fi intervenit vreodată între noi, spunea ea, și ca și cum Marion n-ar exista. Cînd sosesc eu, e amabil și încîntător, dar nu stă mai mult de cîteva ceasuri. Și de fiecare dată e aceeași poveste : în timpul mesei, majordomul îi înmînează un bilet, apoi el se scuză și se ridică de la masă. Cînd revine, vorbește spășit despre o treabă urgentă care cere

prezența lui la Los Angeles și ne prefacem cu toții că-l credem. Și, bineînțeles, toți știm că se duce s-o întâlnească pe Marion”.

Într-o seară, după cină, am însoțit-o pe Millicent într-o plimbare prin parc. Castelul era scaldat în lumina lunii; avea un aspect ciudat și feeric în mijlocul decorului sălbatic al celor șapte vîrfuri muntoase care-l înconjurau; stelele străpungeau seninul cerului. Ne-am oprit o clipă locului să admirăm această minunată panoramă. Din grădina zoologică se auzeau în răstimpuri răgetele unui leu și urletele unui imens urangutan ce răsunau și se repercutau între munți. Era straniu și înfricoșător, căci în fiecare seară la apusul soarelui, urangutanul începea să se frămînte, tăcut mai întâi, scoțînd apoi niște urlete oribile ce țineau toată noaptea.

— Bietul animal trebuie să fie nebun ! am spus eu.

— Totul e nebunesc aici. Privește ! spuse ea, contemplînd castelul. Creația lui Otto nebunul... și va continua să clădească și să adauge pînă la moarte. La ce va mai fi bun castelul ăsta ? Nimeni n-are posibilitatea să-l îngrijească. Ca hotel, e inutilizabil, și dacă-l lasă statului, mă indoiesc că va putea servi la ceva — nici măcar ca universitate.

Millicent vorbea totdeauna despre Hearst pe un ton matern, ceea ce mă făcea să cred că tot mai ținea la el. Era o femeie bună și înțelegătoare, dar mai tîrziu, cînd am devenit indezirabil din punct de vedere politic, m-a privit de sus.

.*.

Într-o seară sosind la San Simeon pentru week-end, Marion mă primi nervoasă și agitată. Unul din oaspeți fusese atacat cu un brici pe cînd traversa parcul.

Marion se blîndea de cîte ori se enerva, ceea ce adăuga la farmecul ei, dîndu-i un aer de „femeie în suferință”.

— N-nu știm încă c-cine e făptașul, șopti ea, dar W. R. a adus mai mulți detectivi care scotocesc prin parc și căutăm să ascundem știrea de ceilalți oaspeți. Unii cred că agresorul este un filipinez; W. R. a izgonit toți filipinezii din ranch pînă la terminarea anchetei.

— Cine a fost atacat ?

— Ai să vezi diseară la cină.

La cină ședeam în fața unui tînr cu tot capul bandajat; nu-i puteam vedea decît ochii strălucitori și dinții albi descoperiți într-un zîmbet continuu.

Marion îmi făcu semn pe sub masă.

— El e, îmi șopti.

Nu părea prea afectat de pățania lui și a cinat cu poftă. La toate întrebările care i se puneau, se mulțumea să ridice din umeri zîbind.

După masă, Marion îmi arătă locul unde avusese loc atacul.

— Îndărătul acestei statui, spuse ea, arătîndu-mi o replică în marmură a Victoriei din Samotrace. Iată urmele de sînge.

— Da' ce căuta el îndărătul statuii ? am întrebat.

— Încerca să se a-ascundă de a-agresor, răspunse ea.

Deodată omul nostru țîșni din umbră și trecu poticnindu-se, cu fața șiroind de singe. Marion scoase un țipăt, iar eu săril cît colo. Într-o clipă, douăzeci de oameni apărui de nu știu unde îl încercuiră.

— Iar am fost atacat, gemu el.

Sprijinit de doi detectivi, fu dus în camera lui și interogat. Marion dispăru, dar după un ceas am întîlnit-o în hol.

— Ca s-a întîmplat ?

— Se pare că s-a rănit singur, spuse ea neîncrezătoare. E un detracat care caută să atragă atenția asupra lui.

Fără multe menajamente, excentricul a fost expediat în seara acelelași zile, iar bieții filipinezi și-au reluat lucrul a doua zi dimineată.

Sir Thomas Lipton era deseori invitatul lui Marion la San Simeon și la Santa Monica ; era un bătrîn scoțian încîntător, foarte vorbăreț ; avea un accent savuros. Evoca, neobosit, trecutul.

— Charlie, îmi spunea, ai venit în America și ai reușit... și eu la fel. Prima oară am sosit la bordul unui cargo care transporta vite. Mi-am zis : „Data viitoare, voi sosi cu iahtul meu personal“, și așa am făcut.

Mi s-a plîns că pierde milioane de lire în negoțul lui cu ceai. Alexander Moore, ambasadorul Marii Britanii în Spania, Sir Thomas Lipton și cu mine luam de multe ori cina împreună la Los Angeles ; Alex și Sir Thomas își depăneau amintirile lăsînd fiecare la rîndul lui să se strecoare cite un nume de cap încoronat, asemenea mucerilor de țigare, dîndu-mi impresia că altecele regale nu făceau altceva decît să spună într-una epigrame.

Pe vremea aceea, mă vedeam des cu Hearst și Marion, căci îmi plăcea viața extravagantă pe care o duceau și, cum eram poftit în permanență să-mi petrec week-end-ul la vila lui Marion, răspundeam de fiecare dată invitației, mai ales că Douglas și Mary se aflau în Europa. Într-o dimineată, pe cînd luam împreună cu mai mulți oaspeți micul dejun, Marion mă întrebă ce cred despre scenariul ei, dar părerile mele n-au fost pe placul lui W. R. Subiectul era feminismul, iar eu afirmam că femeile sînt cele care-și aleg partenerul, iar bărbații nu au un rol prea mare în această alegere.

W. R. nu era de aceeași părere.

— A, nu, bărbatul e cel care face alegerea.

— Așa ni se pare, i-am răspuns, dar în realitate o tînră domnișoară arată cu degetul spre domneata și spune : „Pe ăsta îl vreau !“ și gata, ești pierdut.

— Te înșeli amarnic, spuse Hearst sigur pe el.

— Din păcate, am continuat, tehnica lor este atît de bine pusă la punct, încît ajungem să credem că noi alegem.

Hearst bătu deodată cu pumnul în masă, făcînd să zăngăne toată vesela pentru micul dejun.

— Cînd spun că un lucru e alb, domneata spui că e negru ! strigă el.

Cred că am pălit ușor. Valetul tocmai îmi turna cafeaua. Am ridicat ochii și i-am spus :

— Te rog să spui să mi se facă bagajele și să chemi un taxi !

Apoi, fără nici un cuvânt, m-am ridicat de la masă, am trecut în sala de bal și am început să mă plimb de colo până colo, mut de furie. Cîteva clipe mai târziu, Marion își făcu apariția.

— Ce ai, Charlie ?

— Nimeni n-are dreptul să-mi vorbească pe tonul ăsta ! i-am răspuns cu vocea tremurîndă. Drept cine se ia ? Drept Neron ? Napoleon ?

Fără să răspundă, se întoarse și ieși repede din odăile. Apoi W. R. sosi de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat.

— Dar ce ai, Charlie ?

— Nu sînt obișnuit să se strige la mine, mai ales cînd mă aflu într-o casă ca invitat. Așa că plec. Eu...

Am simțit un nod în gît și n-am mai putut să termin fraza. W. R. chibzui puțin, apoi începu și el să măsoare camera cu pași mari.

— Să stăm puțin de vorbă, spuse. Și lui îi tremura vocea.

L-am urmat într-o nișă unde se afla o canapea Chippendale de două persoane. Hearst avea un metru nouăzeci înălțime și era solid. Se așeză, invitîndu-mă să iau loc alături.

— Stai jos, Charlie, și să ne lămurim.

M-am așezat lingă el, dar eram tare înghesuit. Fără nici o vorbă, mi-a întins deodată mina pe care, strivit cum eram, am izbutit totuși să i-o strîng. Apoi începu să-mi explice, tot cu vocea nesigură :

— Înțelegi, Charlie, nu vreau deloc ca Marion să facă acest film ; dar ea ține foarte mult seama de părerea dumitale. Și cînd ai spus că ți se pare foarte bun... ei bine, probabil de-accea te-am luat puțin cam repede.

M-am înmușcat numaidecît și am căutat să-l impac, spunîndu-i că eu sînt de vină ; în final, am reușit să ne strîngem mina din nou, apoi am încercat să ne ridicăm, dar ne înțepenisem în canapeaua care începu să scîrțîie sinistru. După cîteva eforturi, ne-am eliberat în cele din urmă, lăsînd canapeaua intactă.

Se pare că după ce părăsise camera, Marion se dusesse la Hearst și-i făcuse o scenă, reproșîndu-i purtarea grosolană față de mine și punîndu-l să-mi ceară scuze. Marion știa cînd să-și aleagă momentul și cînd să tacă, așa cum făcea uneori.

— Cînd e prost dispus, spunea Marion, furtuna izbucnește brusc, ca t-tunetul.

Marion era veselă și încîntătoare ; iar cînd sfacerile îi chemau pe W. R. la New York, ne strîngea pe toți prietenii acasă la ea, la Beverly Hills (era înainte de construirea vilei de la Santa Monica), unde petreceam și jucam șarade pînă în zori. Apoi Rodolfo Valentino, la rîndul lui, invita la el, apoi eu, la mine. Uneori închiriam un omnibus pe care-l încărcam cu de-ale mîncării, angajam un acordeonist și plecam cîte zece-douăzeci pe plaja Malibu unde aprindeam un foc, organizam ple-nic-uri la miezul nopții și pescuim grunioni.

Invariabil, Louella Parsons, folletonista Hollywood-ului, era și ea de față, escortată de Harry Crocker care mai târziu a devenit unul din asistenții mei de regie. După asemenea expediții, nu ne întorceam acasă înainte de patru-cinci dimineața. Marion îi spunea Louellei:

— Dacă W. R. află ceva, una din noi își va pierde slujba, și-și asta nu voi fi eu.

În timpul unui dîneu vesel la Marion, W. R. telefonă de la New York. Cînd Marion se întoarse în cameră, era furioasă.

— Ce părere aveți? exclamă ea. W. R. m-a supravegheat tot timpul!

Hearst îi citise la telefon raportul unui detectiv înșirînd tot ce făcuse Marion de la plecarea lui, precizînd că ieșise din casa lui A la ora patru dimineața și din cea a lui B la ora cinci, și așa mai departe. Mi-a povestit mai târziu că Hearst pornise imediat spre Los Angeles să stea de vorbă cu ea, hotărît să se despartă. Bineînțeles, Marion era indignată, căci nu făcuse altceva decît să se distreze în societatea unor prieteni. Raportul detectivului era exact în privința faptelor, dar deformat în așa fel încît s-o compromită. De la Kansas City, W. R. telegrafie: „M-am răzgîndit, nu mai pot veni în California unde am cunoscut atîtea clipe de fericire, mă întorc la New York“. Dar cîrînd după aceea trimise o nouă depeșă anunțîndu-și sosirea la Los Angeles.

Întoarcerea lui W. R. a însemnat un moment de mare tensiune pentru toți cei interesați. Totuși discuția lui cu Marion a avut un efect salutar, de vreme ce totul s-a încheiat cu un banchet monstru pentru a sărbători întoarcerea lui W. R. la Beverly Hills. Marion a ridicat o sufragerie provizorie în fața casei pentru a adăposti o sută șazeci de invitați. Totul a fost amenajat în două zile: decorația, instalația electrică și chiar construirea unei piste de dans. Marion nu trebuia decît să atingă lampa fermecată și totul se făcea ca prin minune. În seara aceea apărură cu un nou inel în deget, un smarald de 70.000 de dolari — un dar din partea lui W. R. — și, în treacăt fie spus, nimeni nu-și pierdu slujba.

Ca o schimbare față de San Simeon și Santa Monica, petreceam din cînd în cînd cîte un week-end pe iahtul lui Hearst; ajungeam astfel pînă la Catalina sau în sud pînă la San Diego. Cu prilejul uneia din aceste croaziere, Thomas H. Ince, care preluase de la Hearst direcția lui Cosmopolitan Film Productions, a trebuit să debarce la San Diego. Eu nu participam la excursia aceea, dar Elinor Glyn, care era la bord, mi-a spus că Ince se arătase vesel și bine dispus, dar că în timpul prînzului fusese cuprins deodată de dureri paralizante care-l obligaseră să se ridice de la masă. Toată lumea crezu că e vorba de o indigestie, dar i se făcu atît de rău încît toți socotiră că e mai bine să fie dat jos de pe vapor și internat la spital. Acolo s-a constatat că suferise o criză cardiacă; a fost trimis acasă, la Beverly Hills, unde trei săptămîni mai târziu avu un al doilea atac și muri.

Zvonuri neplăcute începură să circule: se povestea că Ince primise un glonț și că Hearst era și el amestecat. Aceste vorbe erau cu

totul neintemeiate. Știu acest lucru, deoarece Hearst, Marion și eu mine ne-am dus să-l vedem pe Ince la el acasă, cu două săptămîni înainte de-a muri; era încîntat să ne vadă pe toți trei și convins că în curînd se va însănătoși.

Moartea lui Ince răsturnă planurile lui Cosmopolitan Productions care au fost răscumpărate de Warner Brothers. Dar după doi ani, Production Hearst au fost reluate de Metro-Goldwyn Mayer, unde un elegant bungalow servea de cabină pentru Marion; eu îi spuneam Trianon.

De acolo Hearst rezolva cele mai multe dintre activitățile sale de presă. De multe ori, l-am văzut stînd în mijlocul salonului lui Marion, cu douăzeci și mai bine de ziaristi așezați pe jos. Din fotoliul său parcurgea diferite titluri.

— E proastă punerea în pagină, spunea cu vocea lui ascuțită arătînd un ziar. Și de ce Cutare acordă atîta importanță articolului ăsta?

Lua o revistă, o răsfoia, cîntărind-o cu amîndouă minile.

— Ce-i cu publicitatea din *Redbook*? Cam slăbușă luna asta! Telegrafiază-i lui Ray Long să vină numaidecît!

În mijlocul acestei scene, Marion apărea în toată splendoarea ei, sosind direct de pe platou și, cu aerul ei batjocoritor, călcînd anume peste ziare, spunea:

— Ia luați toate jurnalele astea de-aici! Îmi faceți dezordine în cabină!

Uneori Hearst era tare naiv. Cînd lua parte la premiera vreunui film al lui Marion, mă invita să merg în mașină cu ei și, înainte de a sosi la cinema, cobora, ca să nu fie văzut în compania lui Marion. Și totuși, cînd cele două publicații, *Hearst Examiner* și *Los Angeles Times*, s-au lansat într-o dispută politică, Hearst atacînd cu putere, iar *Times* pierzînd avantajul, ziarul folosi argumente de ordin personal, acuzîndu-l pe Hearst că duce o viață dublă, că are un cuib al dragostei la Santa Monica și menționînd, evident, numele lui Marion. Hearst nu răspunse la atac în ziarul său, dar veni la mine a doua zi (mama lui Marion tocmai murise) și-mi spuse:

— Charlie, vrei să ții giulgiul împreună cu mine la înmormîntarea doamnei Davies?

Și, bineînțeles, am primit.

În jurul anilor 1933, Hearst m-a invitat să-l însoțesc într-o călătorie în Europa. Închiriasse pentru invitații lui o parte a unui din pachetoturile companiei Cunard. Dar am refuzat, căci însemna să fac parte dintr-o escortă de douăzeci de persoane, să ne oprim oriunde voia Hearst și să ne grăbim acolo unde nu-i plăcea lui.

Mai făcusem o astfel de experiență cu ocazia unei călătorii întreprinse cu el în Mexic, cînd cea de-a doua soție a mea era însărcinată. O caravană de zece automobile îi urma pe Hearst și pe Marion pe niște drumuri pline de hîrtoape, ceea ce m-a făcut să blestem expediția. Drumurile erau cu totul impracticabile, așa încît a trebuit să renunțăm de-a mai ajunge la destinație, rămînînd peste noapte la o

fermă mexicană. Avea doar două camere, iar noi eram douăzeci; mi s-a oferit cu multă amabilitate una din ele pentru soția mea, pentru Elynor Glyn și pentru mine. Unii au dormit pe mese și scaune, alții în cotețul păsărilor sau în bucătărie. Era o scenă grozavă, cămăruța aceea, cu soția mea ocupînd singurul pat, eu instalat pe două scaune și Elinor îmbrăcată de parcă ar fi descins la Ritz, dormind pe o canapea desfundată, cu pălărie, voaletă și mănuși. Lungită, cu minile încrucișate pe piept, ca o efigie funerară, a dormit netulburată în această poziție. Știu, fiindcă n-am închis ochii toată noaptea. Cu coada ochiului, am văzut-o sculîndu-se dimineața, de-a dreptul impecabilă; nici un fir de păr nu i se mișcase de la locul lui, pielea îi era albă, smălțuită parcă, iar ea era atît de exuberantă și vioaie de parcă străbătea salonul de ceai de la Plaza.

În această călătorie în Europa, Hearst l-a luat pe Harry Crocker, fostul meu asistent de regie. Harry devenise acum secretarul monden al lui Hearst și m-a întrebat dacă nu eram dispus să-i dau lui W. R. o scrisoare de introducere pentru Sir Philip Sassoon, ceea ce am făcut bucuros.

Philip i-a jucat însă o festă grozavă lui Hearst. Știînd că de ani de zile acesta ațîșa o atitudine anti-britanică, a făcut în așa fel încît să-l întîlnească pe prințul de Galles. I-a închis pe amîndoi în bibliotecă lui unde, după spusele lui Philip, prințul l-a întrebat de-a dreptul de ce era atît de antibritanic. Au stat de vorbă timp de două ore și Philip era convins că întrevvedereea cu prințul a avut un efect salutar asupra lui Hearst.

N-am putut să înțeleg niciodată sentimentele antibritanice ale lui Hearst, deoarece poseda în Anglia importante interese de pe urma cărora avea mari beneficii. Tendințele sale progermane datau de pe vremea primului război mondial; în perioada aceea critică, prietenia lui cu contele Bernsdorff — pe atunci ambasadorul Germaniei în Statele Unite — frizase scandalul. Chiar imensa putere a lui Hearst izbutise cu greu să-l înăbușe. În plus, corespondentul său american în străinătate, Karl von Wiegand, a scris toată vremea articole favorabile Germaniei, aproape pînă în preajma izbucnirii celui de-al doilea război mondial.

În timpul călătoriei sale în Europa, Hearst a vizitat Germania și a avut o întrevvedere cu Hitler. Pe atunci nu se prea știa mare lucru despre lagărele de concentrare hitleriste. Prima mențiune cu privire la acest subiect a făcut-o prietenul meu Cornelius Vanderbilt care, sub nu știu ce pretext, pătrunsese într-un lagăr și descrisese torturile aplicate de naziști. Dar relatarea acestor brutalități sadice erau atît de fantastice încît puțini le-au crezut.

Vanderbilt mi-a trimis o serie de cărți poștale înfățișîndu-l pe Hitler în timp ce-și roștea discursurile. Chipul îi era de un comic dezgustător: o proastă imitație a mea, cu mustața-i ridicolă, părul neplepătănat atîrnînd în șuvițe slinoase și gura subțire. Nu-l puteam lua în serios pe Hitler. Fiecare carte poștală îl arăta într-o atitudine diferită: într-una apărea cu minile crispate ca niște ghiare, moralizînd

mulțimea, în alta avea un braț ridicat și altul lăsat în jos, ca un jucător de cricket pregătindu-se să arunce mingea, în a treia, cu mâinile împreunate în față, părea că ridică un halter imaginar. Salutul hitlerist, cu mina dată peste umăr spre spate, cu palma întoarsă în sus, mă tenta să așez deasupra un vraf de farfurii murdare. „E un nebun!”, mă gândeam. Dar când Einstein și Thomas Mann au fost siliți să părăsească Germania, chipul lui Hitler nu mi s-a mai părut comic, ci sinistru.

• • •

Pe Einstein l-am întâlnit prima oară în 1926, când a venit în California într-un turneu de conferințe. Pentru mine, savanții și filozofii sînt niște romancieri virtuali care-și canalizează pasiunile în altă direcție. Teoria aceasta se potrivea foarte bine personalității lui Einstein. Era jovial și prietenos — prototipul germanului din Alpi, în sensul cel mai plăcut al cuvîntului. Și cu toată purtarea lui calmă și blîndă, simțeam că ascunde un temperament extrem de emotiv, sursă din care-și trăgea extraordinara sa energie intelectuală.

Carl Laemmle de la Universal mi-a telefonat să-mi spună că profesorul Einstein ar vrea să mă cunoască. Eram emoționat. Ne-am întâlnit deci la studiourile Universal pentru dejun, profesorul, soția lui, secretara, Helene Dukas, și asistentul său, profesorul Walter Meyer. Doamna Einstein vorbea foarte bine englezește, de fapt mai bine decît profesorul. Era o femeie mai mult lată în umeri, plină de vitalitate; se simțea fericită că e soția unui om mare și nu făcea nici un efort să ascundă acest lucru; entuziasmul ei era incîntător.

După dejun, în timp ce domnul Laemmle le arăta studioul, doamna Einstein mă luă de-o parte și-mi șopti:

— De ce nu-l inviți pe profesor acasă la dumneata? Știu că ar fi încîntat să putem sta liniștiți de vorbă între noi.

Cum doamna Einstein mă rugase să fie o seară intimă, fără ceremonie, am mai invitat doar doi prieteni. La masă, mi-a povestit ce se petrecuse în dimineața cînd soțul ei concepuse teoria relativității.

Profesorul coborîse ca de obicei în halat la micul dejun, dar abia se atîngea de mîncare.

— M-am gîndit că poate i s-a întîmplat ceva și l-am întrebât ce-l frîmîntă. „Draga mea, am o idee minunată!” După ce și-a băut cafeaua, s-a așezat la pian și a început să cînte. Din cînd în cînd se oprea, își lua cîteva însemnări, apoi repeta: „Am o idee minunată, minunată!” l-am spus: „Atunci, pentru Dumnezeu, spune-mi și mie ce e, nu mă lăsa cu sufletul la gură!” Iar el mi-a răspuns: „E greu, trebuie mai întîi s-o pun la punct”.

Mi-a povestit că soțul ei a continuat să cînte la pian și să noteze cîte ceva timp de o jumătate de oră, apoi s-a urcat în birou, spunînd că nu vrea să fie deranjat și că va rămîne acolo două săptămîni.

În fiecare zi îi duceam sus mîncarea, spuse ea, iar seara făcea cîte o plîmbare, apoi se întorcea din nou la lucru.

În cele din urmă, reluă ea, a coborît din cabinetul său de lucru, foarte palid. „Iată, mi-a spus, așezînd obosit două foi de hîrtie pe masă. Era teoria relativității”.

Doctorul Reynolds, pe care-l invitasem în seara aceea deoarece avea cîteva noțiuni de fizică, l-a întrebat pe profesor dacă citise vreodată lucrarea lui Dunne, *Experiment with Time* (Experiment cu timpul).

Einstein clătină din cap.

— Are o teorie interesantă asupra dimensiunilor, spuse Reynolds fără să se sinchisească. Un fel de... (ezită o clipă), un fel de extindere a unei dimensiuni.

Einstein se întoarse către mine și-mi șopti malițios :

— O extindere a unei dimensiuni, *was ist das ?**

După aceea Reynolds nu mai vorbi despre dimensiuni și-l întrebă dacă crede în stafii. Einstein mărturisi că nu văzuse niciodată o stafie și adăugă zîmbind :

— Cînd douăsprezece persoane vor asista la același fenomen în același timp, am să cred și eu.

Pe-atunci erau la modă fenomenele spiritiste și ectoplasmele pluteau pe deasupra Hollywood-ului ca o ceață, mai cu seamă în casele starurilor de cinema, unde aveau loc reuniuni de spiritism, demonstrații de levitație și de fenomene spiritiste. Eu nu asistam la aceste întruniri, dar Fanny Brice, celebra actriță, jură că la o întîlnire de spiritism văzuse masa ridicîndu-se și plutind prin cameră. L-am întrebat pe profesor dacă fusese vreodată martorul unui asemenea fenomen. Zîmbi blînd clătinînd din cap. L-am mai întrebat dacă teoria relativității era în contradicție cu concepția newtoniană.

— Dimpotrivă, mi-a răspuns, este o extindere a ei.

În timpul dîneului, i-am spus doamnei Einstein că după ce va avea loc premiera viitorului meu film, am de gînd să plec în Europa.

— Atunci trebuie să vii să ne vezi la Berlin, spuse ea. N-avem o casă mare : profesorul nu e bogat ; cu toate că fundația Rockefeller i-a pus la dispoziție un milion de dolari pentru cercetări științifice, nu s-a atîns niciodată de ei.

Mai tîrziu, cînd am ajuns la Berlin, le-am făcut o vizită în modestul lor apartament. Te puteai crede în Bronx, cu salonul-sufragerie și vechile covoare uzate. Mobila cea mai somptuoasă era pianul negru la care Einstein își făcuse primele însemnări istorice privind cea de-a patra dimensiune. M-am întrebat adesea unde a ajuns pianul acela. Poate la Institutul Smithsonian sau Metropolitan Museum — sau poate a servit ca lemn de foc nazistilor.

Cînd teroarea nazistă s-a abătut asupra Germaniei, soții Einstein s-au refugiat în Statele Unite. Doamna Einstein povestește o anecdotă care arată foarte bine ignoranța profesorului în chestiunile bănești.

* În germană, în text.

Universitatea din Princeton l-a invitat să țină cursuri și l-a întrebat ce pretenții are; profesorul a propus o sumă atât de modestă încât conducătorii universității i-au răspuns că ceea ce pretinde el nu i-ar ajunge ca să trăiască în Statele Unite și că va avea nevoie de cel puțin de trei ori pe-atita.

Cînd soții Einstein sosiră din nou în California, în 1937, mă vizitară. El mă strînse afectuos în brațe și mă preveni că a adus și trei muzicieni.

— O să-ți cîntăm după cină.

În seara aceea, Einstein a făcut și el parte din formația care a interpretat un cvartet de Mozart. Cu toate că arcușul nu-i era prea sigur și tehnica lui era lipsită de suplețe, cînta cu ardoare, închizînd ochii și legănîndu-se. Cel trei muzicieni, care nu se arătau deloc entuziasmați de participarea profesorului, i-au sugerat discret să se odihnească puțin, în timp ce ei vor interpreta o altă bucată. El a încuviințat și s-a așezat lîngă noi să asculte. Dar cînd prietenii lui interpretaseră cîteva bucăți, s-a întors și mi-a șoptit: „Dar eu nu mai cînt?” După plecarea muzicienilor, doamna Einstein, puțin indignată, l-a încredințat pe soțul ei:

— Tu cînti mai bine decît ei toți la un loc!

Cîteva zile mai tîrziu, soții Einstein veniră din nou la cină; mai erau invitați Mary Pickford, Douglas Fairbanks, Marion Davies, W. R. Hearst și încă doi-trei prieteni. Marion Davies stătea alături de Einstein, iar doamna Einstein la dreapta mea și la stînga lui Hearst. Înainte de masă, totul părea că merge de minune; Hearst era amabil și Einstein politicos. Dar pe măsură ce trecea timpul, simțeam cum atmosfera se răcește pînă cînd nu se mai schimbă nici un cuvînt. Am făcut tot posibilul să însuflețesc conversația, dar nimic nu-i convingea să vorbească. O tăcere apăsătoare dăinuia în sufragerie și-l vedeam pe Hearst privindu-și farfuria de desert cu un aer morocănos, în timp ce profesorul zîmbea, liniștit, cufundat în gînduri.

Marion, cu vioiciunea ei obișnuită, îi luase în zeflema pe toți invitații, în afară de Einstein. Deodată se întoarse către profesor și-i spuse pe un ton poznaș: „Hallo!” apoi îi atinse capul cu degetul, spunînd: „De ce nu te tunzi?”

Einstein zîmbi, iar eu mi-am spus că e momentul să trecem în salon, la cafea.

...

Eisenstein, regizorul rus de film, veni la Hollywood împreună cu echipa lui, din care făcea parte Gregor Alexandrov precum și un tînăr englez pe nume Ivor Montagu, un prieten al lui Eisenstein. l-am văzut des. Obişnuiau să joace — foarte prost — tenis pe terenul meu — mai ales Alexandrov.

Eisenstein trebuia să facă un film pentru Paramount. El venea înconjurat de gloria filmelor sale *Crucișetorul Potemkin* și *Zece zile care*

39. Pe vremea căsătoriei mele cu Mildred Harris

40. Împreună cu mentorii mei, Upton Sinclair (stînga) și Rob Wagner

41. Construiind un decor fără să am în minte nici o idee de scenariu.

42. În lumea bună a New York-ului, Frank Crowninshield (la stînga),
Ambassador Gerrard, Edward Knoblock și (la dreapta) Condé Nast,
toți în picioare. Alice Delysia e așezată între mine și
Charles Chaplin

13-10. SCENE DIN ITIM

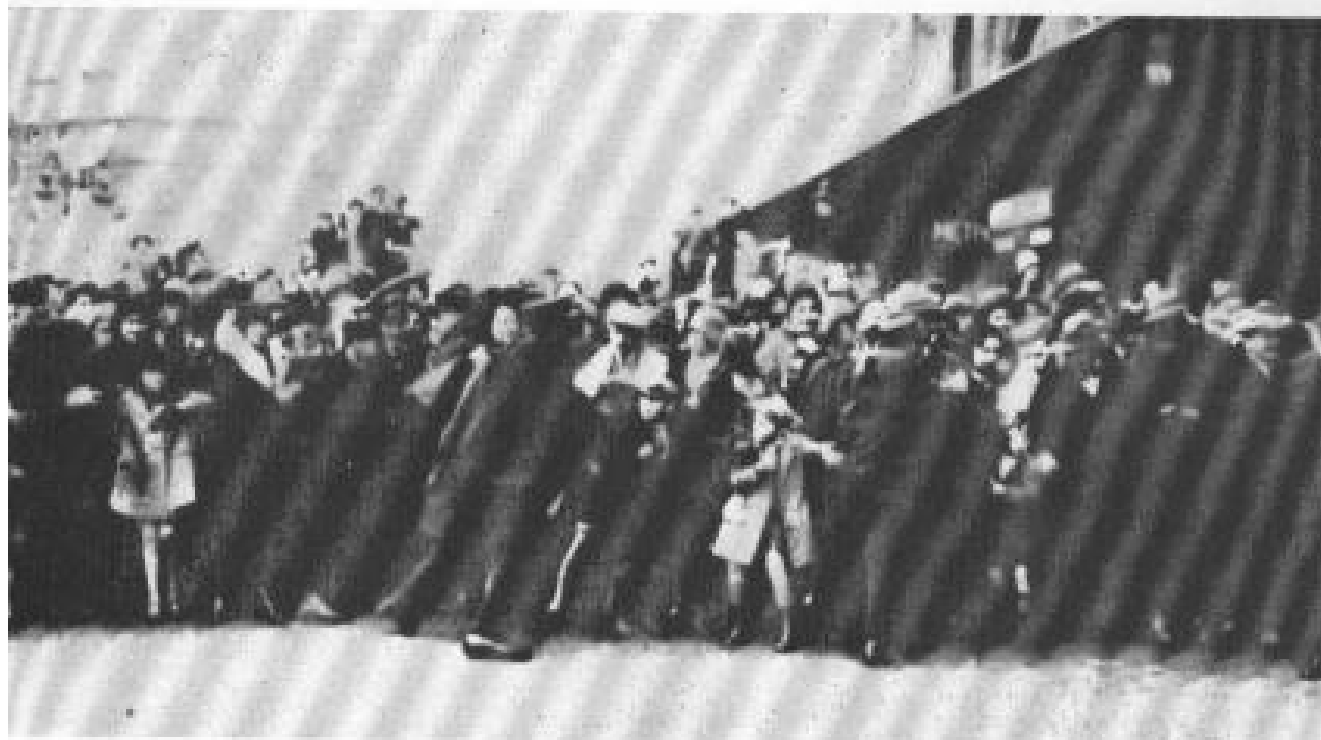
46. Cu Eric Campbell in Trinca

47. In Pictul

48. In Idila pe cimp

49. Sostirea mea la Paris..

50. ...și la Londra

51. Tânăr și lipsit de experiență

52. Prima mea întâlnire cu Sir Philip Sassoon (în centru) la Paris, grație lui Georges Carpentier

53. Cu Amy Johnson (la stînga), Lady Astor și Bernard Shaw

54. Intalnirea mea cu Gandhi la Londra

55. Winston Churchill ține un toast la supeul oferit după premiera
filmului Luminaile orașului la Londra

IN VIZITĂ LA HOLLYWOOD

56. Jascha Heifetz

57. Cinema între prieteni. Eroina, lady Mountbatten ; trădătorul cu pistol : eu

58. Pianistul Godowsky cu familia. Fiul lui mai mare, în dreapta mea, a devenit unul din inventorii tehnicii filmului

59. Îi dau o veste tristă lordului Mountbatten : nu are talent

60. Randolph și
Millicent Hearst

61. Cu Randolph Hearst și
Marion Davies

62. San Simeon,
proprietatea
lui William
Randolph

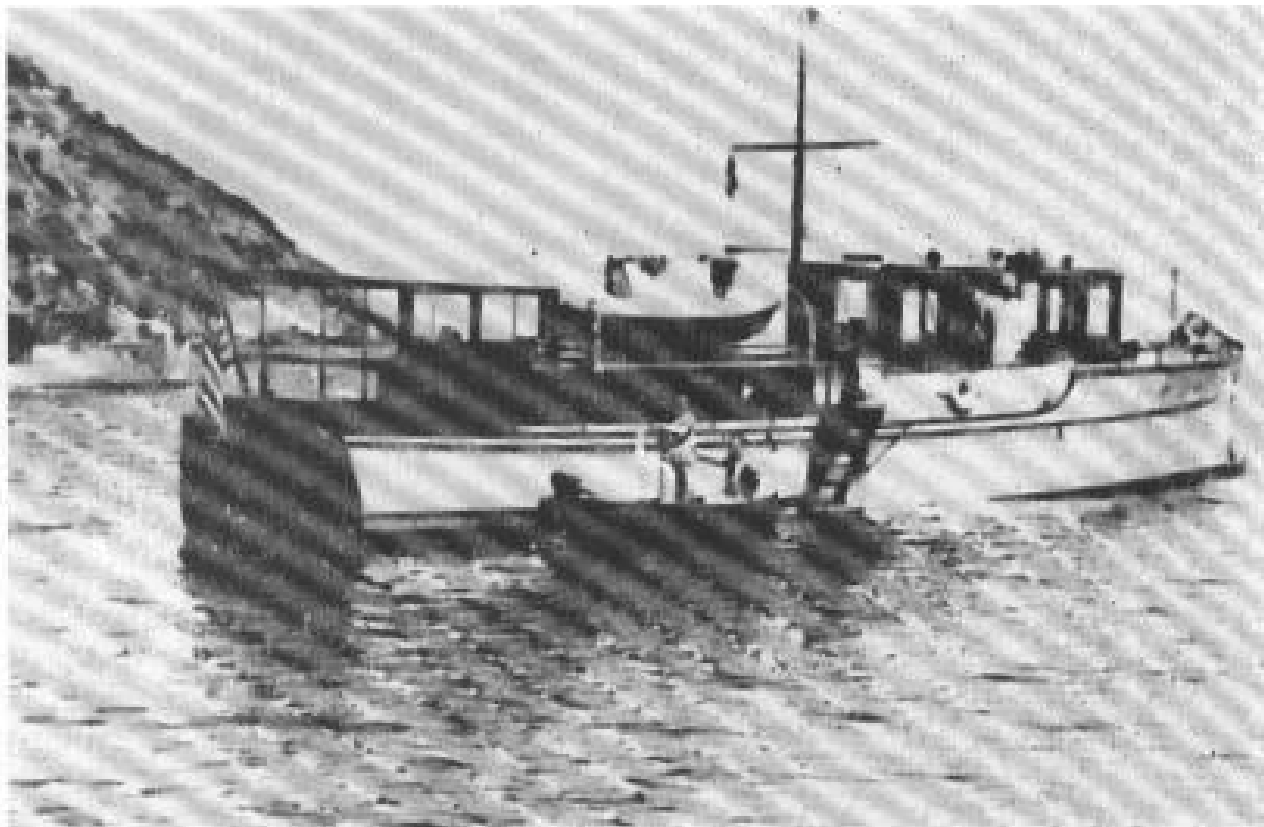

63. Alf Reeves, credinciosul meu impresar

64. Cu dr. Cecil Reynolds, neuro-chirurg si prieten

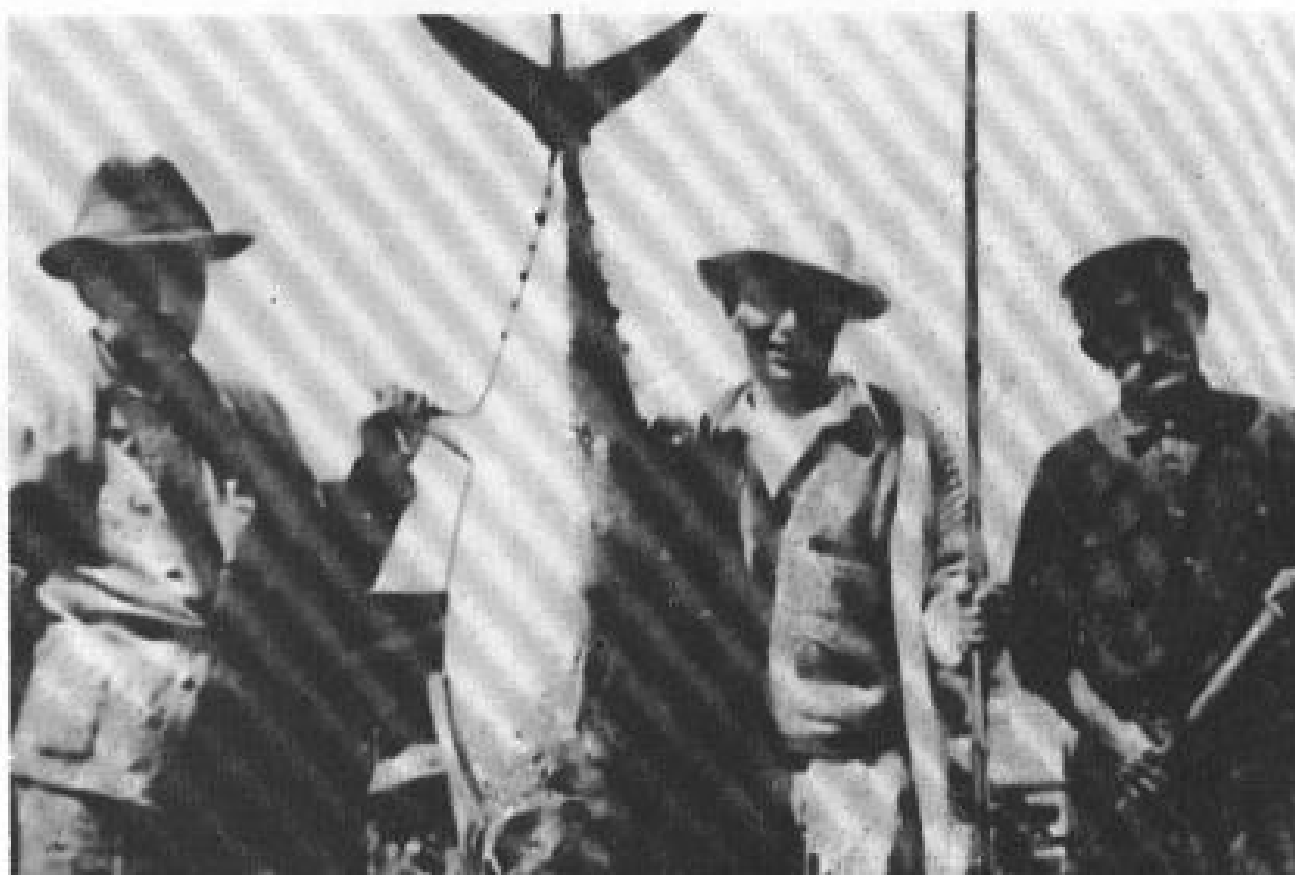
65. Casa pe care am construit-o la Beverly Hills cind am redevenit celibatar in 1923

66. *Pinacea*, in toate sensurile

67. Tonul de 47 de kilograme pe care l-am pescuit la Catalina Island cu Edward Knoblock

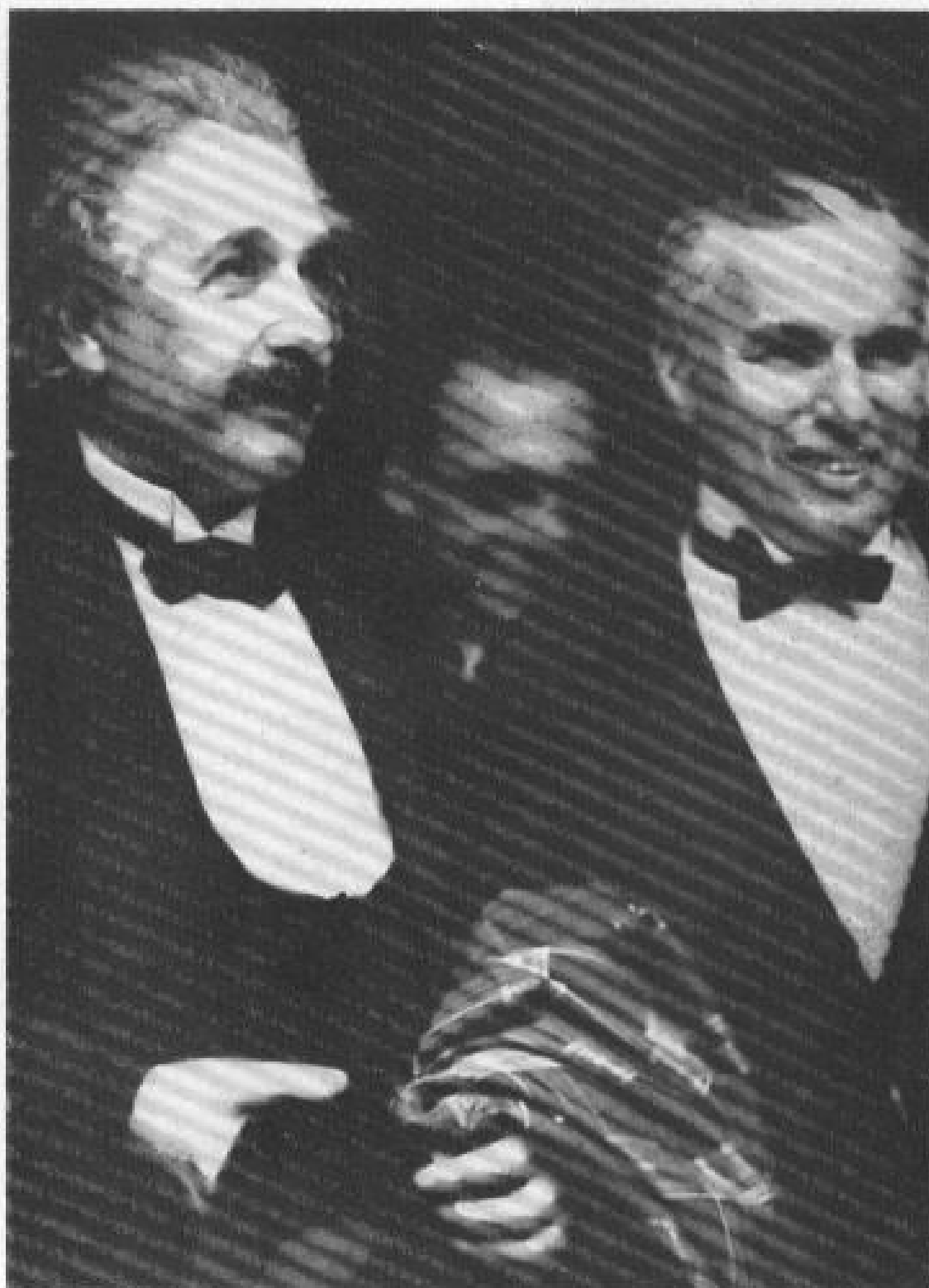
68. Peggy Hopkins
Joyce

70. Cu Anna Pavlova la
studiourile Chaplin

69. Pola Negri

71. Cu Albert Einstein la premiera filmului *Laminile crăgului*

72. Virginia Cherrill in
Luminile oragului

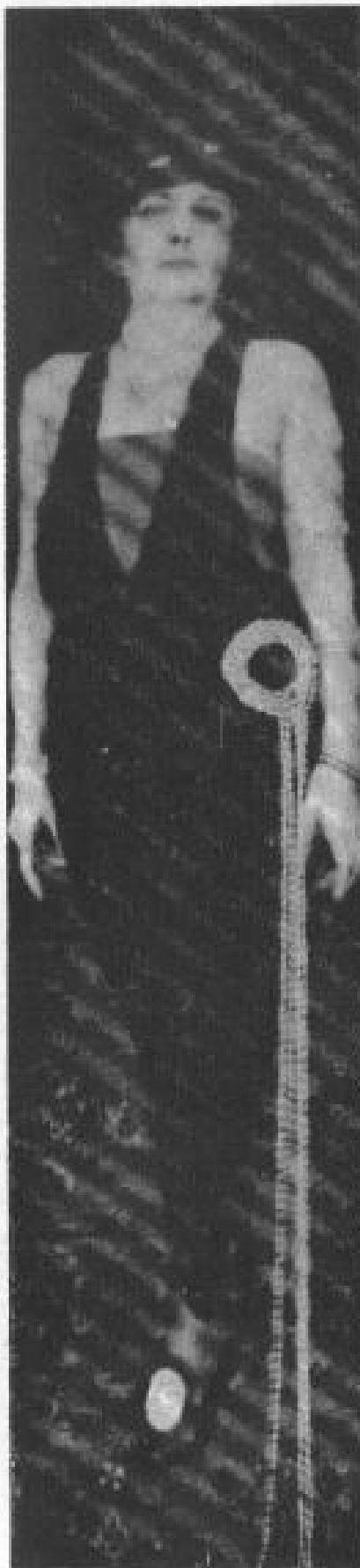
73. Paulette Goddard
in *Dictatorul*

74. Merna Kennedy
in *Cercul*

15. Edna Purviance
in *Parizianca*

16. Georgia Hale in
Gounn după aur

77. Douglas Fairbanks — prima oară
când l-am întâlnit...

78. ...Și ultima, pe când turnam
filmul *Dictatorul*!

au zguduit lumea; Paramount s-a gândit să-l angajeze pentru a regiza după propriul său scenariu. A scris un lucru excelent, *Sutter's Gold*, după un interesant document privind trecutul Californiei. Nu era nici o propagandă în această povestire dar, cum Eisenstein venea din Rusia, Paramount s-a speriat și proiectul a căzut.

Discutind într-o zi cu el despre comunism, l-am întrebat ce crede: proletariatul instruit poate atinge nivelul intelectual al aristocrației, cu generațiile ei de cultură? Cred că a fost surprins de ignoranța mea. Eisenstein, care provenea dintr-o familie burgheză de ingineri, spuse: „Cu ajutorul educației forța cerebrală a maselor devine asemenea unui bogat sol virgin pus în valoare”.

Filmul lui, *Ivan cel Groaznic*, pe care l-am văzut după cel de-al doilea război mondial, este pentru mine culmea filmelor istorice. Tra-tează istoria în mod poetic — excelent procedeu! Cînd îmi dau seama cît se deformează pînă și cele mai recente evenimente, istoria ca atare nu face decît să-mi trezească scepticismul, pe cînd o interpretare poetică redă atmosfera generală a perioadei respective. La urma urmelor, există mai multe fapte și detalii valabile în opera de artă decît în cărțile de istorie.

21

PE CÎND MĂ AFLAM la New York, un prieten mi-a spus că asistase la încercări de sincronizare a sunetului cu imaginea; și mi-a prezis că procedeul nu va întârzia să revoluționeze întreaga industrie a filmului.

Nu m-am mai gândit la acest lucru decît după cîteva luni, cînd compania Warner Brothers produse prima secvență vorbită. Era un film în costume, cu o foarte frumoasă actriță — al cărei nume e mai bine să-l trecem sub tăcere — suferind din cauza unei teribile supărări, ochii ei mari și lunguroși exprimau o angoasă ce depășea cu mult elocvența lui Shakespeare. Apoi deodată un nou element era introdus în film: zgomotul ce se aude cînd duci o scoică la ureche. Atunci încîntătoarea prințesă vorbește infundat: „Mă voi mărita cu Gregory, chiar de-ar fi să renunț la tron“. A fost un șoc teribil, căci pînă atunci prințesa ne fermecase. Pe măsură ce filmul înainta, dialogul devenea tot mai caraghios, dar nu atît ca efectele sonore. Cînd minierul ușii se răsucea, aveai impresia că cineva pune în mișcare un tractor, iar cînd se închidea ușa, ai fi zis că se ciocnesc două camioane încărcate cu chereștea. La început nu știa nimeni să controleze sunetul: un cavaler rătăcitor în armură răsuna ca o oțelărie, o simplă cină în familie te ducea cu gîndul la ora de vîrf dintr-un restaurant popular, iar clipocitul apei turnate într-un pahar aducea cu un fel de gamă suind pe clavier pînă la do de sus. Am părăsit sala, convins că zilele cinematografului sonor erau numărate.

Dar o lună mai tîrziu, M.G.M. produse *The Broadway Melody*, un film de lung metraj, sonor muzical, de o calitate destul de inoioasă, dar cu un extraordinar succes de casă. Acesta a fost demarajul; peste noapte toate sările începură să se echipeze pentru filmul sonor. Filmul mut se pregătea să apună. Și era păcat, căci se făcuseră unele îmbunătățiri. Murnau, regizorul german, folosisese în mod remarcabil acest mod de expresie, și unii din regizorii noștri americani începeau să facă la fel. Un bun film mut atrăgea în aceeași măsură intelectualii și marele public. Acum toate aceste victorii aveau să se piardă.

Dar eu eram hotărît să fac în continuare filme mute, fiind convins că era loc pentru orice gen de divertisment. În plus, eram neîntrecut în pantomimă și, fără falsă modestie, un maestru în acest domeniu. Așa încît am continuat producția unui nou film mut, *City Lights* (*Luminile orașului*).

Pornea de la povestea unui clown care, în urma unui accident de circ, își pierde vederea. El are o fetiță, un copil bolnav și nervos; întorcîndu-se de la spital, medicul îl previne că trebuie să-i ascundă ceci-

tatea pînă cînd copila se va înzdrăveni deajuns ca să înțeleagă, deoarece șocul ar putea fi prea puternic pentru ea. Felul cum se împiedică și se izbește de mobile o umple de veselie pe fetiță. Dar era prea chinuitor. În *Luminile orașului* orbirea clovnului e trecută asupra personajului florăresei.

Dar esențialul consta într-o idee pe care o nutream de ani de zile : doi membri ai unui club de bogătași discută despre nestatornicia conștiinței umane și hotărâsc să facă o experiență cu un vagabond pe care-l află adormit pe chei. Îl iau în somptuosul lor apartament, îl copleșesc cu vin, femei și cîntece și după ce-l îmbată zdravăn, îl duc înapoi de unde l-au luat ; el se trezește, crezînd că totul n-a fost decît un vis. Această idee mi-a inspirat povestea miliardarului din *Luminile orașului* care se împrietenește cu Charlot cînd e beat și se face că nu-l cunoaște cînd e treaz. Temă care motivează intriga și-i permite lui Charlot să pretindă în continuare, față de tînăra oarbă, că e bogat.

După cite o zi de lucru la *Luminile orașului*, mă îndreptam spre studioul lui Doug să fac o baie de aburi. Mulți din prietenii lui — actori, producători, regizori — ne adunam acolo ; stăteam sorbindu-ne ginul tonic și discutînd despre filmul sonor. Majoritatea se arătau surprinși văzîndu-mă că lucrez la un nou film mut. „Ești plin de curaj”, spuneau ei.

Altădată, ceea ce făceam îi interesa de obicei pe producători. Dar acum erau preocupați de succesul filmului sonor și, pe măsura trecerii timpului, mi se părea că rămîn tot mai mult de-o parte ; cred că fusesem prea răsfățat.

După ce-și exprimase neîncrederea față de sonor, Joe Schenck era acum cucerit. „Mă tem că o să dureze, Charlie”, spunea el și avansa ipoteza că numai Chaplin era în stare să realizeze un film mut de succes. Mă simțeam mîguit, dar asemenea remarci nu erau menite să mă încurajeze, căci nu vroiam să rămîn singurul adept al artei filmului mut. Nu eram mai liniștit nici citînd unele articole de ziar ce exprimau îndoieli și temeri cu privire la viitorul cinematografie al lui Charlie Chaplin.

Totuși, *Luminile orașului* era un film mut ideal și nimic nu mă putea abate de la proiectul meu. Dar mă loveam de diferite probleme. De cînd cu filmul sonor care apăruse cam de trei ani, actorii aproape uitaseră pantomima. Sincronizarea se deplasase de la acțiune la cuvînt. O altă greutate consta în a găsi o tînără care să pară oarbă fără să-și piardă din frumusețe. Prea multe candidate priveau în sus, arătîndu-și albul ochilor, ceea ce era absolut deprimant. Soarta îmi surise totuși. Într-o zi am văzut o echipă care turna pe plaja de la Santa Monica. Erau multe fete frumoase în costum de baie. Una din ele îmi făcu semn. Era Virginia Cherril, pe care o mai întîlnisem.

— Cînd mă chemi să lucrez și eu pentru dumneata ? spuse ea.

Formele ei încîntătoare, strînse într-un costum de baie albastru, nu te lăsau să crezi că ar putea interpreta un rol atît de subtil ca cel al tinerei oarbe. Dar după cîteva probe turnate cu alte actrițe, disperat am apelat la ea. Spre uimirea mea, avea darul să pară oarbă. I-am

explicat că trebuie să se uite la mine, dar să mă privească lăuntric, fără a mă vedea, lucru pe care a reușit să-l facă. Miss Cherril era frumoasă și fotogenică, dar nu prea avea experiență de actriță. Ceea ce cîteodată e un avantaj, mai cu seamă în filmul mut, unde tehnica joacă un rol esențial. Actrițele cu experiență sînt uneori prea legate de obiceiurile lor, și în pantomimă tehnica mișcării este atît de mecanică încît le stingherește. Cele mai neștiutoare sînt mai susceptibile de a se adapta acestei mecanici.

Aveam o scenă în care Charlot scapă de imbulzeală sărind într-un automobil și ieșind pe partea cealaltă. Cînd trîntește portiera, florăreasa oarbă aude și-i oferă flori, luîndu-l drept proprietarul mașinii. Cu ultimii săi bani, cumpără o floare pentru butonieră. Din greșeală dă peste floarea pe care ea o ține în mînă și care cade pe jos. În genunchi, fata bijbîie ca s-o ridice. El îi arată unde e. Dar ea continuă să caute. Atunci el o ridică în grabă și se uită la fată cu un aer neîncercător. Deodată își dă seama că nu vede, îi trece floarea prin fața ochilor, înțelege că e oarbă și cerîndu-și scuze, o ajută să se ridice.

Toată scena durează șaptezeci de secunde, dar au trebuit cinci zile de filmare pentru a o pune la punct. Nu era vina tinerei actrițe, ci mai degrabă a mea, căci ajunsesem să mă nevrozez căutînd perfecțiunea. Mi-a trebuit un an și mai bine ca să turnez *Luminile orașului*.

În timpul turnării, s-a petrecut faimosul crah de pe Wall Street. Din fericire, eu n-am avut de suferit, căci citisem *Creditul social* de H. Douglas, care analiza și punea sub semnul întrebării întreg sistemul nostru economic, explicînd că tot beneficiul provine exclusiv din salarii. Șomajul însemna așadar o pierdere de beneficii și o diminuare a capitalului. Am fost atît de impresionat de această teorie încît în 1928, cînd șomajul a atins în Statele Unite paisprezece milioane, mi-am vîndut toate titlurile și acțiunile, păstrîndu-mi capitalul lichid.

În prețuia crahului, cinam cu Irving Berlin, care era plin de optimism în privința Bursei. Mi-a povestit că o chelneriță dintr-un restaurant pe care-l frecventa de obicei cîștigase patruzeci de mîi de dolari în mai puțin de un an, dublîndu-și investițiile. El însuși poseda un portofoliu de mai multe milioane de dolari în acțiuni care-i raportau un profit de peste un milion. Mă întrebă dacă jucam la Bursă. I-am spus că nu pot crede în acțiuni cînd există paisprezece milioane de șomeri. L-am sfătuit să-și vîndă acțiunile și să se retragă atîta vreme cît mai are încă un beneficiu, dar se arătă indignat și între noi se iscă o discuție aprinsă. „Cum, asta înseamnă că nu crezi în America!” spuse, acuzîndu-mă de lipsă de patriotism. A doua zi, Bursa căzu cu cinci-zece de puncte și averea lui Irving pieri dintr-odată. Două zile mai tîrziu veni la studio spășit și cerîndu-și scuze; dorea să știe de unde aveam informațiile.

Am terminat în cele din urmă *Luminile orașului*; nu mai rămînea decît să înregistrez muzica. Unul din avantajele cinematografului sonor era că puteam controla muzica; mi-am compus-o așadar singur.

Ca acompaniament pentru comediile mele am căutat să creez o muzică elegantă și romantică, în contrast cu personajul Charlot, căci

o muzică elegantă aducea filmului o dimensiune afectivă. Cei ce se ocupau cu aranjamentele muzicale înțelegeau rareori acest lucru. Ei compuneau o muzică veselă. Dar le-am explicat că eu nu doresc o supra-solicitare, că cer muzicii să fie o contrapondere de grație și farmec, să exprime un sentiment fără de care, așa cum spune Hazlitt, opera de artă este incompletă. Uneori, când un muzician se apuca să facă pe grozavul cu mine, vorbind despre intervale și despre gama cromatică și gama diatonică, îl întrerupeam cu o remarcă de profan : „Importantă e melodia, restul nu-i decât acompaniament“. După ce am făcut muzica la unul sau două filme, am început să privesc cu ochi de profesionist partitura unui dirijor și să-mi dau seama dacă o compoziție este prea orchestrată sau nu. Dacă vedeam multe note la alături sau la suflători, spuneam : „E prea mult negru la alături“ sau : „E prea încărcat la suflători“.

Nimic nu-i mai minunat decât să auzi melodile compuse de tine interpretate pentru prima oară de o orchestră de cincizeci de instrumentiști.

Când în fine *Luminile orașului* a fost sincronizat, am devenit nerăbdător să știu ce soartă îi va fi rezervată. Astfel, fără nici o publicitate, am organizat o avanpremieră într-o sală din oraș.

A fost o experiență îngrozitoare, deoarece filmul nostru s-a proiectat într-o sală pe jumătate goală. Publicul venise să vadă o dramă și nu o comedie și nu și-a revenit din uimire decât pe la jumătatea filmului. S-au auzit risete, dar slabe și, înainte de sfârșit, am observat mai multe siluete îndreptându-se spre ieșire. Am făcut semn cu cotul asistentului meu de regie.

— Uite-i cum o șterg !

— Poate că se duc la toaletă, șopti el.

Din acel moment mi-a fost cu neputință să mă mai concentrez asupra filmului, căci așteptam să văd dacă cei plecați se întorc. După câteva minute am murmurat :

— N-au venit.

— Unii se grăbesc să prindă trenul, răspunse el.

Am părăsit sala, cu impresia că doi ani de muncă și două milioane de dolari se duseseră pe apa sîmbetei. La ieșire, directorul care mă aștepta în hall, mă salută.

— E foarte bun, spuse el zimbînd și căutînd să dea un subînțeles complimentului său, adăugă : Acum mi-ar place să faci un film sonor, Charlie... Asta dorește toată lumea.

M-am străduit să zîmbesc.

Echipa noastră ieșise din sală și mă aștepta pe trotuar. I-am ajuns din urmă. Reeves, managerul meu, întotdeauna serios, mă primi cu un tremolo în voce : „Găsesc că totul a mers foarte bine, ținînd seama de...“ Aceste ultime cuvinte aveau un sens rău prevestitor, dar eu m-am grăbit să încuviințez plin de încredere. „Cu o sală plină, o să fie formidabil... e nevoie, desigur, de vreo două tăieturi“, am adăugat.

Apoi deodată m-a fulgerat gîndul că nu căutasem încă să vîndem filmul. Dar nu eram prea îngrijorat, căci faima numelui meu mai făcea

succes de casă... cel puțin așa speram. Joe Schenck, președinte la United Artists, m-a prevenit că distribuitorii nu erau dispuși să-mi acorde aceleași condiții ca pentru *Goana după aur*, iar marile circuite nu se manifestaseră încă și stăteau în expectativă. În trecut, distribuitorii arătaseră întotdeauna un viu interes față de fiecare nou film al meu; de data asta interesul lor nu era decit moderat. Pe de altă parte, ne loveam de dificultăți în prezentarea filmului la New York. Toate sălile de cinema din oraș, mi se spunea, erau închiriate. Trebuia deci să-mi aștept rîndul.

Singurul disponibil era teatrul George N. Cohan, o sală cu o capacitate de o mie o sută cincizeci de locuri, situată într-un cartier excentric și considerată ca un fel de elefant alb. Nici măcar nu era o adevărată sală de cinema. Puteam închiria cei patru pereți pentru șapte mii de dolari pe săptămână, garantînd opt săptămîni de locație și trebuind să suport tot restul: director, casier, plasatoare, proiecționist, mașiniști și tot eu urma să plătesc costul luminii electrice și publicitatea. Cum aveam în joc două milioane în această afacere — și încă din banii mei personali — trebuia să merg pînă la capăt și să închiriez sala.

Între timp, Reeves semnase formalitățile necesare pentru ca la Los Angeles premiera să aibă loc într-o sală nouă. Cum soții Einstein se mai aflau acolo, și-au exprimat dorința de a asista la premieră, dar nu cred că-și dădeau seama în ce aventură se angajau. În seara reprezentației, au cinat la mine, apoi ne-am dus în oraș. Strada principală era înțesată de lume pe mai multe sute de metri. Mașini ale poliției și ambulanțe se străduiau să-și croiască drum prin mulțimea care spărsese deja vitrinele din vecinătatea sălii. Cu ajutorul unui escadron de poliție, am fost propulsați în foaier. Cît de nesuferite sînt premierele! Tensiunea la care ești supus, amestecul de parfumuri, mosc și rimel îți face rău și în același timp te irita.

Proprietarul construise o sală minunată, dar ca mulți distribuitori din anii aceia, nu prea știa mare lucru despre ce înseamnă prezentarea unui film. Proiecția începu. Întîi genericul, cu aplauzele obișnuite la o premieră. Apoi, în fine, prima scenă. Inima bătea să-mi spargă pieptul. Era o scenă comică cu dezvelirea unei statui. Spectatorii începură să rîdă! Rîsetele se transformară în hohote homerice. Îi cîștigasem! Toate îndoielile, toate temerile mele începeau să se risipească. Simțeam nevoia să plîng. S-a ris preț de trei bobine. De enervare și emoție, am ris și eu cu ei.

Apoi se petrecu ceva de neînchipuit. Deodată, în mijlocul veseliei generale, filmul se opri! Luminile sălii se aprinseră și o voce anunță la megafon: „Înainte de a continua proiecția acestei minunate comedii, vrem să vă răpim cinci minute ca să admirați frumusețile acestei noi săli.” Nu-mi venea să-mi cred urechilor. Nebun de furie, am sărit de pe fotoliu și m-am repezit pe interval strigînd:

— Unde e cretinul de director? Îl strîng de gît.

Spectatorii trecură de partea mea și începură să tropăie și să aplauze în timp ce idiotul continua să laude minunile sălii. Totuși s-a oprit

de îndată ce publicul a început să fluiera. A avut nevoie de-o bobină întreagă pînă să reintre în ritm. Date fiind împrejurările, am găsit că filmul mersese bine. În timpul ultimei scene, l-am văzut pe Einstein ştergîndu-se la ochi, o nouă dovadă că savanţii sînt nişte sentimentali incurabili.

A doua zi, am plecat la New York fără să mai aştept cronicile, căci vroiam să fiu acolo cu patru zile înainte a premierei. Încă de la sosire, am fost îngrozit constatînd că, practic, nu se făcuse nici o altă publicitate decît o pancartă anunţînd într-o doară : „Vechiul nostru prieten din nou printre noi” şi alte formule la fel de neconvingătoare. Am tras o sâpuneală zdravănă echipei noastre de la Artiştii Asociaţi :

— Nu contează sentimentul, ceea ce trebuie e să informezi oamenii ; noi dăm premiera într-o sală care nu-i o sală de cinema şi pe deasupra aflată într-un cartier excentric.

Am tipărit zilnic anunţuri de jumătate de pagină în cele mai mari ziare din New York, anunţînd de fiecare dată cu aceleaşi litere de aşchioapă :

CHARLES CHAPLIN
LA TEATRUL COHAN
IN
„LUMINILE ORAŞULUI”

IN CONTINUARE TOATA ZIUA. LOCURI DE 50 DE CENTI ŞI UN DOLAR.

Am mai cheltuit încă treizeci de mii de dolari cu publicitatea în ziare, apoi am închiriat o firmă luminoasă pentru frontonul teatrului care m-a costat alţi treizeci de mii de dolari. Cum timpul era scurt, am vegheat toată noaptea, ca să verific cum se face proiecţia filmului, să hotărîsc dimensiunea imaginii şi să corectez deformările. A doua zi, am dat o conferinţă de presă şi am explicat ziariştilor de ce şi cum am turnat un film mut.

Cei de la Artiştii Asociaţi nu erau de acord cu preţul locurilor fixat de mine, adică de un dolar şi de cincizeci de cenţi, căci la cele mai mari cinematografe de premieră biletele costau între 35 şi 85 de cenţi, cu filme vorbite şi numere de revistă. Raţionamentul meu se biza pe faptul esenţial că era vorba de un film mut, ceea ce justifica mărirea de preţ, iar dacă publicul dorea să vadă filmul, nu diferenţa de la 85 de cenţi la un dolar avea să-l împiedice. Am refuzat aşadar orice compromis.

La premieră, totul s-a petrecut foarte bine. Dar premierele nu sînt concludente. Marele public e cel care hotărîşte. Putea oare să-l mai intereseze un film mut ? Aceste gânduri nu m-au lăsat să dorm aproape toată noaptea. Dimineată, totuşi, am fost trezit din somn de către agentul meu de publicitate care se năpusti în cameră pe la ora unsprezece, strigînd şi gesticulînd :

— Domnule, ești grozav! Ce succes! De la zece s-a format o coadă de jur împrejurul clădirii; a fost blocată circulația. Vreo zece polițiști încearcă să păstreze ordinea. Lumea se bate să intre. Să-i auzi numai cum strigă!

Fericit, destins, am comandat micul dejun și m-am îmbrăcat.

— Spune-mi unde se rîde cel mai mult!

Mi-a descris cu de-amănuntul secvențele unde publicul rîdea, se sufoca de ris sau urla de-a dreptul.

— Vino să vezi singur, spuse el, o să-ți facă plăcere.

Șevăiam să merg, căci nimic nu putea fi la înălțimea entuziasmului său. Am asistat totuși la jumătate de oră de proiecție, în picioare, împreună cu mulțimea din fundul sălii, într-o încordare plină de veselie, intreruptă fără încetare de explozii de risete. Atita imi era deajuns. Am plecat satisfăcut și, ca să mă liniștesc, am umblat timp de patru ore prin oraș. Din cînd în cînd, treceam prin fața sălii și vedeam șirul de oameni care făcea ocolul blocului. Filmul a fost primit cu critici unanim favorabile.

Într-o sală de o mie o sută cincizeci de locuri, am realizat o rețetă de optzeci de mii de dolari pe săptămînă, timp de trei săptămîni. Paramount, exact peste drum, într-o sală de trei mii de locuri, unde rula un film vorbit, cu Maurice Chevalier, n-a făcut decît o rețetă de treizeci și opt de mii de dolari în aceeași săptămînă. *Luminile orașului* ținu afișul trei luni, raportînd un beneficiu net, după ce s-au achitat toate cheltuielile, de peste patru sute de mii de dolari. Singurul motiv pentru care s-a scos de pe afiș a fost acela că circuitele de distribuție din New York, care închiriaseră filmul la preț foarte bun, nu voiau să i se epuizeze succesul înainte de a ajunge la ei.

Acum aveam de gînd să plec la Londra să prezint și acolo *Luminile orașului*. Cît am stat la New York, l-am văzut des pe prietenul meu Ralph Barton, unul din redactorii de la *New Yorker*, care tocmai terminase de ilustrat o nouă ediție din *Les Contes Drolatiques* de Balzac. Ralph n-avea decît treizeci și șapte de ani, era un tînrar excentric și foarte rafinat; fusese căsătorit de cinci ori. De cîtva timp era deprimat și încercase să se sinucidă luînd o doză puternică din nu știu ce medicament. L-am invitat să mă însoțească în Europa, spunîndu-i că schimbarea l-ar face bine. Așadar ne-am imbarcat amîndoi pe bordul *Olympicului*, același vas la bordul căruia mă întorsesem în America pentru a doua oară.

22

MĂ ÎNTREBAM cum voi fi primit la Londra după zece ani. Aș fi preferat să ajung în mod discret, fără mult zgomot. Dar venisem să asist la premiera *Luminilor orașului*, ceea ce însemna că trebuie să fac publicitate pentru film. Oricum, n-am fost dezamăgit de mulțimea care m-a întâmpinat în număr mare.

De data aceasta am descins la Carlton, căci îmi evoca amintiri mai vechi decât Ritz și făcea ca Londra să-mi pară mai apropiată. Apartamentul meu era încântător. Lucrul cel mai trist pe care mi-l pot închipui este să te obișnuiești cu luxul. Zilnic, intram la Carlton ca într-un paradis aurit. A fi bogat la Londra înseamnă o aventură pasionantă de fiecare clipă. Lumea era un divertisment. Spectacolul începea de dimineată.

Mă uitam pe fereastră și vedeam mai multe afișe pe stradă. Unul proclama : „Charlotte continuă să fie preferatul lor.” Am zîmbit gînditor la aceste cuvinte. Presa se arăta foarte îndatoritoare căci, într-un interviu, am făcut o mișcare greșită cînd cineva mă întrebă dacă aveam de gînd să vizitez Elstree.

— Unde vine asta ? am întrebant cu nevinovăție.

Ziaristii se privesc zîbind, apoi mi se spuse că e centrul industriei engleze de film. Stînjeneala mea era atît de sinceră încît nimeni nu s-a formalizat.

Această a doua vizită a fost aproape tot atît de emoționantă și tulburătoare ca și prima și fără îndoială mai captivantă, căci am avut norocul să întîlnesc persoane deosebit de interesante.

Sir Philip Sassoon m-a chemat la telefon și ne-a invitat pe Ralph și pe mine la mai multe dineuri la reședința sa din oraș, în Park Lane și la el la țară la Lympne. Am luat prînzul împreună și la Camera Comunelor unde, în hall, am întîlnit-o pe Lady Astor. O zi-două mai tîrziu ne-a invitat și ea la dejun, în Saint-James Square.

Intrînd în salon, ni s-a părut că pătrundem în sala celebrităților doamnei Tussaud* : ne-am pomenit în fața lui Bernard Shaw, John Maynard Keynes, Lloyd George și alți cîțiva, dar toți în carne și oase. Lady Astor întreținea conversația cu îndemnarea sa desăvîrșită, pînă cînd a fost chemată urgent la telefon ; atunci se așternu o tăcere supă-

* Marie Tussaud (1760—1850), modelatoare elvețiană în ceară. Cît timp a stat închisă, în anii Terorii din Franța, Marie Tussaud a modelat figurile unor personaje importante, folosind capetele unor corpuri decapitate. În 1802, se stabilește la Londra, unde pune bazele celebrului muzeu al figurilor de ceară. (N.tr.).

rătoare. Dar Bernard Shaw îi luă locul și povestî o anecdotă amuzantă despre vicarul Inge care, exprimîndu-și indignarea în legătură cu propovăduirile sfîntului Pavel, spunea : „A deformat pînă într-atîta învățătura Mîntuitorului, de parcă l-ar fi răstignit cu capul în jos“. Amabilitatea și dorința lui de a însufleți conversația erau trăsăturile cele mai plăcute ale lui Bernard Shaw.

În timpul prînzului, am stat de vorbă cu Maynard Keynes, economistul, și i-am povestit că citisem într-o revistă engleză cum funcționează creditul la Banca Angliei, care pe atunci era o întreprindere privată : că în timpul războiului Banca își epuizase rezervele de aur, rămînînd doar cu patru sute de milioane de lire sterline în valori străine, iar atunci cînd guvernul ceruse la bancă un împrumut de cinci sute de milioane de lire, aceasta se mulțumise să-și scoată valorile străine, să se uite la ele, apoi să le închidă din nou în vistierie, și acordase împrumutul cerut de guvern ; această tranzacție se repetase de mai multe ori. Keynes încuviință și spuse :

— Cam așa s-au petrecut lucrurile.

— Dar, am întrebat politicos, cum au fost rambursate aceste împrumuturi ?

— Cu aceeași monedă fiduciară, mi-a răspuns Keynes.

Spre sfîrșitul mesei, Lady Astor își potrivește dinții ei alți falși și imită o doamnă din epoca victoriană luînd cuvîntul la un club ecvestru. Dinții îi deformau obrazul, dîndu-i o expresie din cele mai comice. Începu să rostească cu înflăcărare :

— În epoca noastră, noi femeile britanice participăm la vînătoarea cu copoi, așa cum stă bine unei doamne, nu de-a călare ca nerușinatele de americance. Noi ne suim pe cal ca amazoanele, cu demnitate, așa cum se cuvine unei doamne.

Lady Astor ar fi fost o admirabilă actriță. Era o gazdă încîntătoare și ei trebuie să-i mulțumesc pentru multe seri minunate ce mi-au prilejuit întîlniri cu ilustre personalități engleze.

Mai tîrziu, după plecarea celorlalți oaspeți, Lordul Astor ne-a luat să ne arate portretul său pictat de Munnings. Cînd am sosit la atelier, Munnings n-a vrut să ne lase să intrăm decît în urma insistențelor lordului Astor. Acesta era înfățișat ca vînător înconjurat de cîinii lui. L-am cucerit pe Munnings, deoarece l-am admirat și o serie de studii pregătitoare pentru mișcarea cîinilor și care îmi plăcuseră tot atît de mult ca și portretul terminat.

— Acțiunea ține de domeniul muzicii, am spus.

Munnings se bucură și-mi arată multe alte schițe.

O zi-două mai tîrziu am fost invitați la masă la Bernard Shaw. G. B. m-a luat în bibliotecă — numai noi doi — lăsînd-o pe Lady Astor și pe ceilalți oaspeți în salon. Biblioteca era o încăpere luminoasă și veselă cu vedere spre Tamisa. Și iată-mă deodată în fața unui raft întreg de cărți ale lui Shaw, deasupra căminului ; ca un prost, cum nu citisem mai nimic din lucrările lui, m-am apropiat exclamînd : „A, aici sînt toate operele dumneavoastră !“ Apoi m-am gîndit că poate mă adusese ca să mă ispitească, să discutăm despre cărțile lui. Mă și ve-

deam pe mine și pe Shaw atât de absorbiți în dezbateri încît ceilalți convivi erau nevoiți să vină să ne întrerupă. Cît aș fi dorit să fie astfel ! În schimb, a urmat un scurt moment de tăcere, am zîmbit și m-am întors, am cercetat odala și am făcut cîteva observații cu privire la ambianța ei plăcută. Apoi ne-am dus alături de ceilalți oaspeți.

După aceea, am întîlnit-o și pe doamna Shaw în mai multe rînduri. Mi-amintesc că am discutat cu ea despre piesa lui Shaw, *Căruța cu mere*, pe care critica o întîmpinase cu destulă răceală. Doamna Shaw era indignată.

— I-am spus lui G. B. să nu mai scrie piese ; publicul și critica nu le merită !

În următoarele trei săptămîni a plouat cu invitații. Una a fost din partea primului ministru, Ramsay MacDonald, alta, din partea lui Winston Churchill, altele, din partea lui Lady Astor, Sir Philip Sassoon și a altor personalități eminente.

Prima oară l-am întîlnit pe Winston Churchill la vila de pe malul mării a lui Marion Davies. Vreo cincizeci de invitați se învîrteau între sala de bal și sala de recepții cînd Churchill a apărut în prag împreună cu Hearst ; a luat apoi o atitudine à la Napoleon, cu mîna în jiletcă, urmărind dansatorii. Părea stînjénit. W. R. mă văzu, îmi făcu semn să mă apropii și urmară prezentările.

În ciuda felului său familiar de-a fi, Churchill era destul de tăios. Hearst ne părăsi și o vreme schimbarăm obișnuitele banalități, în timp ce perechile se perindau pe lingă noi. Nu s-a însuflețit decît atunci cînd am început să vorbesc despre guvernul laburist.

— Ce nu înțeleg eu, am spus, e că în Anglia alegerea unui guvern socialist nu modifică statutul unui rege sau al unei regine.

O scîlpire jucăușă și provocatoare i se citi în priviri.

— Sigur că nu, spuse el.

— Credeam că socialiștii sînt ostili monarhiei.

— Dacă ai fi în Anglia, adăugă el rîzînd, ți s-ar tăia capul pentru o asemenea remarcă.

A doua sau a treia zi seara, mă invită la cină în apartamentul său de hotel. Se mai aflau doi oaspeți, precum și fiul său Randolph, un băiețandru frumos de șaisprezece ani, avid de discuții intelectuale și plin de criticismul intolerant al tinereții. Am băgat de seamă că Winston era tare mîndru de el. A fost o seară încîntătoare în cursul căreia tatăl și fiul făceau haz de orice. Ne-am revăzut de mai multe ori după aceea la vila lui Marion, înainte de întoarcerea lui în Anglia.

Acum că ne aflam la Londra, Churchill ne invită pe Ralph și pe mine să petrecem week-end-ul la Chartwell. Am tras un frig zdravăn pe drum, pînă acolo. La Chartwell, o casă veche și încîntătoare, modest mobilată dar cu gust, domnea o atmosferă intimă. Abia cu prilejul acestei a doua vizite la Londra am început să-l cunosc cu adevărat pe Churchill. La vremea aceea era membru fără portofoliu al Camerei Comunelor.

Găsesc că Sir Winston a cunoscut o existență mai amuzantă decît cei mai mulți dintre noi. A jucat pe scena vieții numeroase roluri cu

energie, curaj și entuziasm remarcabil. Nu i-au scăpat decît foarte puține din plăcerile acestei lumi. Viața a fost generoasă cu el. A trăit bine, a știut să joace — cu miză mare — și a cîștigat. A cunoscut puterea fără să se lase obsedat de ea. În viața-i atît de plină a găsit timp și pentru pasiunile lui : zidăria, cursele și pictura. În sufragerie, am remarcat deasupra căminului o natură moartă. Winston observă că mă interesează.

— Eu am făcut-o.

— Dar e remarcabilă ! am spus plin de entuziasm.

— Crezi ? Am văzut un om picînd un peisaj în Sudul Franței și mi-am spus : „Pot să fac și eu unul la fel !”

A doua zi de dimineață, mi-a arătat zidurile ce împrejmuesc Chartwell-ul și pe care le construise el însuși. Am fost uimit și i-am spus că desigur zidăria nu-i atît de ușoară pe cît pare.

— Am să-ți explic cum să procedezi și după cinci minute ai să știi.

La cină în prima seară, se aflau mai mulți tineri, membri ai Parlamentului care, de fapt, erau la picioarele lui : domnul Boothby, astăzi lordul Boothby și răposatul Brendan Bracken care a devenit mai târziu lordul Bracken, ambii încîntători și pasionați vorbitori. Le-am spus că aveam să-l întîlnesc pe Gandhi care se afla la Londra în perioada aceea.

— L-am suportat destul pe omul ăsta, spuse Bracken. Face el greva foamei, dar ar trebui să fie închis și lăsat în temniță. Dacă nu sîntem fermi, vom pierde India.

— Să-l închizi e soluția cea mai simplă, am spus eu, dar dacă întemnițezi un Gandhi, se ridică altul. El este simbolul aspirațiilor poporului indian și, atîta vreme cît nu vor avea ceea ce doresc, vor scoate mereu la iveală cîte un Gandhi.

Churchill s-a întors către mine zîbind.

— Ai fi un bun parlamentar laburist.

Farmecul lui Churchill consta în toleranța și respectul său față de părerile semenilor. Părea că nu poartă pică celor care nu sînt de acord cu el.

Bracken și Boothby plecară în aceeași seară, iar a doua zi am avut prilejul să-l văd pe Churchill în intimitate, în mijlocul familiei. A fost o zi de tumult politic. Lordul Beaverbrook telefonase toată ziua la Chartwell, iar Churchill fusese întrerupt de mai multe ori la cină. Era în timpul alegerilor, în toiul crizei economice.

M-am amuzat căci la masă Churchill ținea adevărate discursuri politice, în timp ce familia asculta imperturbabilă. Probabil că așa se întîmpla de obicei și erau obișnuiți.

— Ministerul vorbește de greutatea de a echilibra bugetul, spuse Churchill, aruncînd o privire piezișă către ai săi apoi către mine, preînde că a atîns limita creditelor și nu mai are ce să impună, cînd Anglia soarbe ceaiul ca pe sirop. Făcu o pauză de efect.

— S-ar putea echilibra bugetul fixîndu-se o taxă suplimentară pe ceai ? am întrebat.

El mă privi șovăitor.

— Da, răspunse — dar nu mi s-a părut prea convins.

Am fost încântat de simplitatea și gustul aproape spartan care domnea la Chartwell. Camera de dormit a lui sir Winston era în același timp și bibliotecă, iar cărțile care nu mai încăpeau în rafturi erau așezate vraf de-a lungul pereților. Un panou întreg era consacrat dărilor de seamă Hansard asupra lucrărilor parlamentului. Se aflau și multe volume despre Napoleon.

— Da, admise el, sînt un mare admirator al lui Napoleon.

„Am înțeles că ți-ar place să faci un film despre Napoleon, îmi spuse. Ar trebui... prezintă mari posibilități comice: Napoleon luîndu-și baia, fratele său, Jérôme, intrînd val-virtej într-o uniformă încărcată de fireturi și decorații, caută să folosească momentul pentru a-l pune în încurcătură pe Napoleon și a-l face să-i accepte pretențiile. Dar Napoleon, cu bună știință, se lasă să alunece în cadă și stropește cu apă uniforma fratelui său, apoi îi spune să plece. Celălalt iese spășit — ce minunată scenă de comedie!”

Mi-i amintesc pe domnul și doamna Churchill luînd dejunul la restaurantul Quaglino. Winston ședea cu aerul unui copil bosumflat. M-am apropiat de masa lor ca să-l salut.

— Arătați de parcă ați purta pe umeri toată greutatea lumii, i-am spus în glumă.

El îmi răspunse că tocmai ieșea de la o dezbatere în Camera Comunelor și că ceea ce se spusese acolo despre Germania nu-i plăcuse deloc. Am căutat să iau lucrurile în glumă, dar el a dat din cap.

— A, nu, e foarte grav, într-adevăr foarte grav.

...

L-am întîlnit pe Gandhi la puțină vreme după ce-l vizitasem pe Churchill. L-am respectat întotdeauna și l-am admirat pe Gandhi pentru abilitatea sa politică și pentru voința lui de fier. Dar socoteam că vizita la Londra era o greșală. Însemnătatea-i legendară se evaporă pe scena londoneză, iar pietatea lui adîncă nu mai avea nimic impresionant. În climatul rece și umed al Angliei, îmbrăcat în tradiționalul costum indian ale cărui falduri și le aduna pe lingă el în dezordine, părea necuviincios. Prezența sa la Londra dădea ocazia la glume și caricaturi. Ești întotdeauna mai impresionant de la distanță. Am fost întrebant dacă aș vrea să-l întîlnesc. Bineînțeles că eram bucuros.

L-am aflat într-o căsuță umilă din suburbia East India Dock Road. Străzile erau ticsite de lume, iar presa și fotografiile invadaseră amîndouă etajele. Interviuul avea loc într-o cămăruță de la etajul întîi. Mahatma nu sosise încă; și, așteptîndu-l, am început să mă gîndesc ce să-i spun. Auzisem vorbindu-se despre întemnițarea lui și despre greva foamei pe care o făcuse în repetate rînduri, despre lupta pe care o ducea pentru eliberarea Indiei și știam în mod vag că era ostil mecanizării.

Cînd sosi în cele din urmă, se auziră strigăte de ură! și aclamații, iar el coborî din taxi strîngîndu-și faldurile în jurul hainei. Era o

scenă bizară, pe străduța aglomerată a unei mahalale, să vezi această siluetă străină pătrunzând într-o casă umilă, în mijlocul strigătelor mulțimii. Urcă la primul etaj și se arată la fereastră, apoi îmi făcu semn și împreună salutarăm mulțimea.

Ne așezarăm pe divan și deodată camera se luminează din toate părțile de zeci de flășuri. Stăteam la dreapta lui Mahatma. Sosise momentul teribil de jenant când trebuia să spun ceva subtil și inteligent asupra unui subiect despre care nu știam mai nimic. La dreapta mea ședea o tinărară persoană insistentă care-mi spuse o poveste lungă din care n-am auzit un cuvânt; dădeam însă aprobator din cap, gândindu-mă într-una ce să-i spun lui Gandhi. Știam că eu trebuie să încep conversația, că doar nu Mahatma era să-mi spună cit de mult îi plăcuse ultimul meu film și așa mai departe; de astfel mă îndoiam că văzuse vreodată un film. În clipa aceea, vocea poruncitoare a unei indiene o întrerupse brusc pe neobosita tinărară:

— Domnișoară, vreți să fiți amabilă să puneți capăt conversației dumneavoastră cu domnul Chaplin și să-l lăsați să stea de vorbă cu Gandhi?

Dintr-o dată în camera plină de lume se așternu tăcerea. Și cum chipul impasibil al Mahatmei exprima așteptarea, am avut impresia că toată India așteaptă cuvintele mele. Mi-am dres așadar glasul:

— Nutresc, desigur, o mare simpatie pentru aspirațiile Indiei și lupta ei pentru libertate. Totuși, sînt puțin nedumerit în ce privește aversiunea dumneavoastră față de mașinism.

Mahatma încuviință zîbind, în timp ce eu continuam:

— La urma urmelor, dacă mașinile sînt utilizate în mod altruist, ar trebui să ajute la eliberarea omului din sclavie, să-i permită să aibă mai puține ore de muncă și timp destul ca să-și cultive mintea și să se bucure de viață.

— Înțeleg, spuse el calm, dar pentru ca India să-și poată atinge aceste țeluri, trebuie mai întîi să se elibereze de jugul englez. Mașinismul este cel care altădată ne-a înrobît englezilor și singura cale de a ieși din impas este să boicotăm toate bunurile produse de mașini. Iată de ce am declarat că este o datorie patriotică a oricărui indian să-și toarcă singur bumbacul și să-și țesea pînza de care are nevoie. Acesta e modul nostru de a ataca o foarte puternică națiune ca Anglia — și, desigur, mai sînt și alte motive. India are o climă diferită de Anglia; de aceea și costumele și nevoile sale sînt diferite. În Anglia timpul necesită o industrie activă și o economie complexă. Dumneavoastră aveți nevoie de o industrie care fabrică linguri și furculițe; noi folosim degetele. Ceea ce creează nenumărate deosebiri.

Am ascultat astfel, expusă cu remarcabilă limpezime, o lecție de tactică în lupta Indiei pentru libertate, luptă inspirată în mod paradoxal de un vizionar realist, cu o minte bărbătească și înzestrat cu o voință de fier în stare s-o ducă la bun sfîrșit. Mi-a mai spus că suprema independență constă în a te debarasa de ceea ce este de prisos și că violența ajunge pînă la urmă să se distrugă pe ea însăși.

După ce lumea a plecat, m-a întrebat dacă nu doream să rîmîn să asist la rugăciuni. Mahatma s-a așezat pe podea cu picioarele încrucișate, în timp ce alte cinci persoane luau loc în cerc. Era un spectacol curios : șase persoane ghemuite pe jos în cămăruța aceea dintr-o suburbie a Londrei, în timp ce un soare de culoarea șofranului dispărea grăbit îndărătul acoperișurilor ; așezat pe un divan, eu priveam în jos spre ei în timp ce își rosteau umili rugăciunea. Ce paradox ! mă gîndeam, urmărind acest om atît de echilibrat, cu un spirit abil de jurist și un profund simț al realităților politice ; totul parcă dispărea în psalmodiile sale.

În seara premierei filmului *Luminile orașului* ploua cu găleata, dar lume era destulă și filmul a fost foarte bine primit. Ședeam la balcon alături de Bernard Shaw, ceea ce i-a făcut pe toți să ridă și să aplaude. A trebuit să ne ridicăm și să salutăm, stîrnind alte hohote de ris.

Churchill a asistat și el la premieră și la supeul ce a urmat. A rostit un discurs în care spunea că dorește să închine în cinstea unui om ce debutase ca un hoinar al străzii, izbutind să-și cîștige afecțiunea lumii întregi : Charlie Chaplin ! Era o manifestare neașteptată și rămăsesem puțin uluit, mai ales după ce începuse cu „Înălțimile voastre, doamnelor și domnilor”. Totuși, pătruns de solemnitatea ocaziei, am răspuns în același stil : „Înălțimile voastre, doamnelor și domnilor, așa cum prietenul meu, regretatul ministru de finanțe...” Și m-am oprit. Toată lumea izbucni în ris și o voce tunătoare se auzi repetînd : „Regretat, regretat ! Îmi place asta grozav, regretatul !” Bineînțeles, era Churchill. După ce mi-am mai venit în fire, am încercat s-o dreg : „Mă rog, mi se părea tare curios să spun ex-ministru de finanțe*.”

Malcolm MacDonald, fiul primului ministru laburist, Ramsay MacDonald, ne-a invitat, pe Ralph și pe mine, să-i cunoaștem tatăl și să rămînem peste noapte la Chequers. Ne-am întîlnit cu primul ministru pe drum făcîndu-și plimbarea zilnică în pantofi de golf, cu șal, caschetă, pipă și baston, prototipul proprietarului rural, ultimul om despre care puteai spune că e liderul partidului laburist. Prima impresie pe care mi-a făcut-o a fost a unui gentleman de o mare demnitate, extrem de conștient de răspunderea sarcinei de prim-ministru, înzestrat cu o înfățișare nobilă, nu lipsită de umor.

O anume rețineră domni în prima parte a serii. Dar după cină, am fost poftiți să luăm cafeaua în vestita *Long Room*, și după ce am admirat originala mască mortuară a lui Cromwell și alte obiecte istorice, ne-am instalat să stăm de vorbă în tihnă. I-am spus că de la prima mea vizită în Anglia se petrecuseră multe schimbări în bine. În 1921, văzusem multă sărăcie la Londra și femei vîrstnice, cărunte, dormind pe cheiurile Tamisei, dar ele dispăruseră acum ; nu mai erau

* În limba engleză : „ex-Chancellor of the Exchequer”. (N. tr.).

noaptea vagabonzi pe cheiuri. Magazinele păreau bine asortate, copiii bine încălțați; fără îndoială toate acestea se datorau guvernului laburist.

Arbora o expresie de nepătruns și mă lăsă să continui fără să mă întrerupă. L-am întrebat dacă guvernul laburist care, pare-mi-se, e un guvern socialist, are puterea să modifice în mod fundamental constituția țării. Privirea-i licări și-mi răspunse cu haz :

— Așa ar trebui, dar tocmai aici e paradoxul politicii britanice : după ce pui mîna pe putere, devii neputincios.

Rămase pe gînduri o clipă, apoi îmi povesti cum se desfășurase prima sa audiență la palatul Buckingham, în calitate de prim-ministru. Majestatea Sa îi spuse, întîmpindu-l cordial : „Ei, ce-aveți de gînd să faceți cu mine, voi socialiștii ?”

Primul ministru începu să ridă și răspunse : „Nimic altceva decît să căutăm să servim pe Majestatea Voastră și interesul țării.”

În timpul alegerilor, Lady Astor ne invită, pe Ralph și pe mine, să petrecem week-end-ul în casa ei de la Plymouth, ca să-l cunoaștem pe T. E. Lawrence, care urma să vină și el. Dar, nu știu de ce, Lawrence n-a mai venit. Totuși ea ne pofti în circumscripția ei electorală, precum și la un miting în apropierea docurilor, unde avea să ia cuvîntul în fața pescarilor. Mă întrebă dacă nu doream să rostesc și eu cîteva cuvinte. Am prevenit-o că eram partizanul laburiștilor și nu puteam în nici un caz să susțin politica ei.

— N-are importanță, spuse ea ; le-ar face plăcere chiar numai să te vadă.

Era un miting în aer liber, iar drept estradă servea un camion mare. Episcopul circumscripției se afla și el de față, dar părea prost dispus și ne întîmpină cu destulă răceală. După ce Lady Astor a ținut un scurt cuvînt introductiv m-am suit pe camion.

— Bună ziua, dragi prieteni, am început. E foarte bine ca noi, milionarii, să vă spunem cum să votați, dar condițiile noastre de viață sînt diferite de ale voastre.

Deodată l-am auzit pe episcop exclamînd : „Bravo !”

— Lady Astor și dumneavoastră, am continuat, aveți poate ceva în comun — dar ce anume, nu știu. Sînt lucruri pe care sigur le cunoașteți mai bine.

— Minunat ! Excelent ! exclamă episcopul.

— Cît privește politica și serviciile pe care le-a adus ca reprezentantă a acestei... săă... („circumscripții” spuse episcopul — de cîte ori șovăiam, el îmi sufla), acțiunile lady-ei Astor probabil că sînt pe deplin satisfăcătoare. Am încheiat spunînd că o cunosc ca pe-o femeie blindă și îndatoritoare, însuflețită de cele mai bune intenții.

Cînd am coborît, episcopul era numai zîmbete și căldură și-mi strînse cordial mîna.

Clerul englez e înzestrat cu un foarte puternic simț al sincerității, fapt ce reflectă Anglia în lumina ei cea mai favorabilă. Oameni pre-

cum doctorul Hewlett Johnson, canonicul Collins și mulți alți prelați sint dintre cei care insuflă viață bisericii engleze.

* *

Prietenul meu Ralph Barton avea o purtare stranie. Am băgat de seamă că pendula electrică din salon era oprită : firele fuseseră tăiate. Cînd l-am întrebat, mi-a răspuns : „Da, eu le-am tăiat. Nu pot să sufăr tic-tacul pendulelor.” Eram intrigat și chiar puțin enervat, dar mi-am spus că e o ciudățenie a lui Ralph. De cînd pornisem în această călătorie, părea complet refăcut în urma depresiunii sale nervoase. Pe neașteptate se hotărî să se întoarcă în Statele Unite.

Înainte de plecare, m-a rugat să-l însoțesc, căci voia să-și vadă fiica. Aceasta se călugărise cu un an în urmă și se afla acum într-o mănăstire catolică la Hackney. Era fiica cea mai mare a lui Ralph, din prima căsătorie. Îmi vorbise adeseori despre ea, spunînd că încă de la paisprezece ani simțise o vocație pentru viața monahală cu toate că el și soția lui făcuseră tot posibilul să-i schimbe hotărîrea. Îmi arătase o fotografie de cînd avea șaisprezece ani și am fost îndată impresionat de frumusețea ei : doi ochi mari întunecați, o gură plină și sensibilă și un zîmbet imbiator.

O duseseră la Paris, la baluri și în cluburi de noapte, sperînd s-o abată de la dorința ei de a se călugări. Îi prezentaseră tineri, se străduiseră s-o distreze : părăsise încîntată. Dar nimic n-a putut s-o întoarcă de la gîndul ei. Ralph n-o văzuse de un an și jumătate. Își terminase noviciatul și intrase în ordinul călugăresc.

Mănăstirea era o construcție sumbră și tristă, în inima unei suburbii din Hackney. La sosire, am fost primiți de stareță și conduși într-o încăpere mică, mohorîtă. Ne-am așezat și am așteptat un timp ce părea că nu se mai sfîrșește. În cele din urmă fiica lui Ralph intră. M-am întristat pe loc, deoarece era la fel de frumoasă ca în fotografie. Numai cînd zîmbea, se observa că-i lipsesc doi dinți.

Scena era absurdă : ședeam toți trei în cămăruța aceea tristă, un tată indulgent și monden de treizeci și șapte de ani, fumîndu-și țigara picior peste picior, și fiica lui, așezată în fața noastră, o călugăriță frumoasă de nouăsprezece ani. Am vrut să mă scuz și să aștept afară în mașină, dar nici n-au vrut să audă.

Deși fata era deșteaptă și vioale, mi-am dat seama că era desprinsă de viață. Avea mișcări nervoase și bruște și vorbea cu o anumită încordare despre îndatoririle ei de învățătoare.

— E tare greu să-i înveți pe copiii mici, spunea, dar am să mă obișnuiesc.

Ochii lui Ralph străluceau de mîndrie în timp ce stătea de vorbă cu ea fumîndu-și țigara. Așa pămîm cum era, am înțeles că-i plăcea să aibă o fată călugăriță.

Întîlnirea lor părea pătrunsă de o detașare nostalgică. Ea era tînră și frumoasă, totuși chipul îi era trist și plin de evlavie. Nu încăpea

îndoială că trecuse printr-o încercare spirituală. Ne-a vorbit de articolele pline de căldură pe care le citise cu privire la primirea noastră la Londra și ceru noutăți despre Germaine Taillefer, cea de-a cincea soție a lui Ralph. Ralph îi răspunse că erau despărțiți.

— Sigur, spuse ea amuzată, întorcându-se către mine, nu sînt în stare să mă țin în pas cu căsătoriile tatii.

Ralph și cu mine am ris cam stînjeniți.

El o întrebă dacă va mai rămîne mult timp la Hackney. Fata clătină gînditoare din cap și spuse că va fi trimisă poate în America Centrală.

— Dar nu știm niciodată cînd și unde.

— Bine, am protestat eu, dar vei putea oricum să-i scrii tatii cînd ajungi acolo.

Șovăi :

— N-avem voie să comunicăm cu nimeni.

— Nici cu părinții ? am întrebat.

— Nu, răspunse ea, încercînd să pară indiferentă, apoi se întoarse zimbînd către tatăl ei.

Se așternu un moment de tăcere.

Cînd veni momentul să ne luăm rămas bun, luă mina tatălui ei strîngîndu-i-o îndelung și afectuos, de parcă ar fi avut nu știu ce presimțire. Pe drum, la întoarcere, Ralph rămase îngîndurat, străduindu-se să se arate nepăsător. Două săptămîni mai tîrziu s-a sinucis în apartamentul său din New York, trăgîndu-și un glonte pe cînd stătea lungit în pat, cu un cearceaf tras deasupra capului.

. . .

Acum, îl frecventam mult pe H. G. Wells. Avea un apartament în Baker Street. Cînd mă duceam pe la el, găseam patru secretare adîncite în lucrări de referință, verificînd un fapt, luînd note după enciclopedii, lucrări tehnice, documente și articole de ziar.

— E noua mea carte, *Anatomia banului*, spuse el, o adevărată industrie.

— Ce mă miră e că secretarele fac grosul, remarcă eu în glumă.

Pe o etajeră înaltă, fixată de cei patru pereți ai bibliotecii, erau aranjate niște cutii mari ca de biscuiți, fiecare purtînd o etichetă pe care se citea : „Material bibliografic”, „Scrisori personale”, „Filosofie”, „Date științifice” și așa mai departe.

După cină, soseau mai mulți prieteni, printre care profesorul Laski, care părea încă foarte tînăr. Harold era un orator remarcabil. L-am auzit luînd cuvîntul în fața Asociației Baroului American din California unde a vorbit liber cu strălucire, sigur pe el, timp de o oră. În seara aceea, la H. G. Wells, Harold mi-a spus despre uluitoarele inovații în filosofia socialismului. Mi-a explicat că cea mai ușoară accelerare în domeniul vitezei se traduce prin teribile diferențe sociale. Conversația a continuat, pasionantă, pînă la ora de culcare a lui H. G. care, fără multă

vorba, a inceput sa se uite la invitati, apoi la ceas, pina cind toata lumea a plecat.

Cind, in 1935, Wells a venit sa ma viziteze in California, l-am rugat sa-mi vorbeasca despre Rusia. Citisem cîteva articole virulente ale sale si doream sa aflu direct de la el cum stau lucrurile; am fost surprins vazindu-l plin de amărăciune.

— Dar oare nu-i prea devreme ca sa-i judecam? am intrebat. Au avut o sarcina grea, cu o opozitie si comploturi din interior si din afara. Fara indoiala, cu timpul vor avea rezultate bune!

Era epoca in care Wells vorbea cu entuziasm de ceea ce realizase Roosevelt cu New Deal si era de parere ca din capitalismul muribund avea sa ia nastere in America un cvasi-socialism.

Il vedeam des pe H. G. Wells si sub aspecte cu totul diferite. Construisese in sudul Frantei o casa pentru iubita lui, o rusoaica, persoana extrem de capricioasa. Deasupra semineului, se citea o inscriptie cu litere gotice: „Doi indragostiti au clădit aceasta casa”.

— Da, imi explica el, dupa ce am comentat inscriptia. Am pus-o si am dat-o jos de mai multe ori. De fiecare data cind ne certam, ii spun zidarului s-o scoata, iar cind ne impacam, ea ii cere s-o așeze la loc. A fost data jos si fixata din nou de atitea ori incit, in cele din urma, zidarul nu ne-a mai luat in seama si a lasat inscriptia acolo.

In 1931, Wells termina *Anatomia Banului*, la care lucrase doi ani si parea destul de obosit.

— Si-acum, l-am intrebat, ce-ai de gind sa faci?

— Sa scriu o alta carte, imi raspunse cu un zimbet obosit.

— Cerule! am exclamat, dar n-ai vrea sa te si odihnesti putin sau sa faci altceva?

— Ce sa fac?

Originea modesta a lui Wells isi lasase amprenta nu asupra operelor sau a infatisarii sale ci, ca si in cazul meu, asupra unei sensibilitati devenite extrem de ascutita. Mi-aduc aminte ca intr-o zi, a pronuntat un „h” aspirat unde nu era cazul si s-a rosit pina in virful urechilor. Un om ca el sa roșească pentru atita lucru! Altadata vorbea despre un unchi care fusese gradinarul sef al unui nobil englez. Ambitia unchiului era ca Wells sa ajunga servitor.

— Fara ajutorul lui Dumnezeu, spunea Wells ironic, as fi ajuns un simplu valet!

Wells dorea sa stie cum am ajuns sa ma intereseze socialismul. S-a intimplat pe cind am sosit in Statele Unite si l-am cunoscut pe Upton Sinclair, l-am explicat. Ne indreptam cu masina spre locuinta lui de pe insula Pasadena unde urma sa luam dejunul, si el ma intreba cu vocea lui blinda ce parere am despre sistemul beneficiilor. l-am raspuns glumind ca numai un contabil ar putea raspunde. Era o intrebare dezarmanta, dar instinctiv am simtit ca tinea in esenta insasi a problemei si din clipa aceea am inceput sa ma interesez de politica, considerind-o nu sub unghiul istoric, ci sub cel economic.

Wells se indoia ca sint inzestrat, asa cum credeam eu, cu o perceptie extrasenzoriala. l-am relatat atunci un incident care putea fi

mai mult decît o simplă coincidență. Henri Cochet, jucătorul de tenis, un alt prieten și cu mine am intrat într-o zi într-un bar la Biarritz. Pe peretele barului erau trei roți de loterie, avînd fiecare numere ce mergeau de la unul la zece. Pe un ton dramatic, am anunțat că mă simt stăpînit de o putere supranaturală, că voi întoarce cele trei roți, că prima se va opri la nouă, a doua la patru, iar a treia la șapte. Și unde nu se oprește prima la nouă, a doua la patru și a treia la șapte — ceea ce reprezenta o șansă la un milion.

Wells mă incredință că e vorba de o simplă coincidență.

— Dar repetarea concidențelor merită să fie examinată, i-am răspuns eu și i-am povestit o întîmplare de pe cînd eram copil. Trecînd prin fața unei băcănii de pe Camberwell Road, am observat că voleurile erau închise, fapt cu totul neobișnuit. Nu știu ce m-a făcut să mă cocoș pe pervazul ferestrei și să mă uit prin gaura oblonului. Înăuntru era întuneric și nu se vedea lipsă de om, dar articolele de băcănie se aflau la locul lor, iar în mijlocul încăperii se zărea un cufăr mare. Am sărit jos de pe pervaz cu o senzație de dezgust și mi-am continuat drumul. Curînd după aceea, se răspîndi vestea unei crime. Edgar Edwards, un respectabil domn de șalzece și cinci de ani, intrase în stăpînirea a cinci băcănii, omorîndu-i pur și simplu pe proprietari și punînd mina pe negoțul lor. În băcănia aceea de pe Camberwell Road, în cufăr, se aflau cadavrele ultimelor trei victime, domnul și doamna Darby, precum și copilășul lor.

Dar Wells nici nu vroia să audă, susținînd că asemenea coincidențe sînt frecvente în viață și că spusele mele nu dovedesc nimic. Și astfel luă sfîrșit discuția noastră, dar aș fi putut să-i vorbesc despre o altă experiență, de pe cînd m-am oprit odată, copil fiind, într-o cafenea de pe London Bridge Road să cer un pahar cu apă. M-a servit un domn amabil și volnic, cu mustață neagră. Nu știu de ce, dar mi-a fost cu neputință să beau apa. M-am prefăcut, dar de îndată ce omul s-a întors să stea de vorbă cu un client, am lăsat paharul jos și am ieșit. Două săptămîni mai tîrziu, George Chapman, patronul localului „Coroana” de pe London Bridge Road, era acuzat de a-și fi asasinat cinci soții, otrăvindu-le cu stricnină. În ziua cînd îmi dăduse paharul cu apă, ultima lui victimă agoniza într-o odale deasupra cafenelei. Atît Chapman cît și Edwards au fost spînzurați.

Tot în legătură cu esoterismul, cam cu un an înainte de a-mi construi casa de la Beverly Hills, am primit o scrisoare anonimă afirmînd că autorul ei era un prezicător și că în vis i se arătase o casă cocoțată pe virful unei coline, cu peluză în față care se termina în formă de proră de corabie: o casă cu patruzeci de ferestre și sală mare de muzică, cu plafonul foarte înalt. Terenul era un loc sfînt pe care vechi triburi indiene sacrificaseră vieți omenești, cu două mil de ani în urmă. Casa era bîntuită de stafii și nu trebuia să rămînă niciodată în întuneric. Scrisoarea preciza că atîta vreme cît nu voi fi singur în casă și va fi lumină, stafiile nu vor apărea.

Atunci n-am ținut seama de scrisoare, socotind că e scrisă de un nebun, dar am păstrat-o, căci mi s-a părut bizară și amuzantă.

Aranjându-mi biroul, doi ani mai tirziu, am dat peste ea și am recitit-o. Lucru ciudat, descrierea casei și a peluzei era exactă. Nu număraseram ferestrele și când am făcut-o, am constatat spre uimirea mea că erau exact patruzeci.

Deși nu credeam în stafii, am hotărît să încerc o experiență. Miercuria seara servitorii erau liberi iar casa goală, așa încît am luat masa în oraș. Îndată după cină, m-am întors acasă și m-am dus direct în sala unde se afla orga, o încăpere lungă și îngustă ca naosul unei biserici, cu plafonul gotic. După ce-am tras draperiile, am stins toate luminile. Apoi, îndreptîndu-mă pe bijbîltele spre un fotoliu m-am așezat în tăcere și am stat așa timp de vreo zece minute. Tenebrele profunde îmi stimulau simțurile și mi s-a părut că zăresc forme vagi perindîndu-mi-se prin fața ochilor; dar mi-am spus că era lumina lunii ce pătrunsese printre draperii și se reflecta într-o carafă de cristal.

Am apropiat cu grijă perdelele și formele au dispărut. Apoi am așteptat din nou pe întuneric — poate cinci minute. Cum nu se petrecea nimic, am început să vorbesc tare: „Dacă sint spirite pe aici, le rog să-mi dea de știre!“ Am așteptat o clipă, dar nici o mișcare! Am continuat: „Nu există nici un mijloc de comunicare? Poate printr-un semn — printr-o lovitură sau, dacă nu, poate prin gîndul meu, care ar putea să mă îndemne să scriu ceva; sau poate un curent de aer rece ar indica o prezență.“

Am mai stat cinci minute, dar nici urmă de curent de aer sau vreun alt fel de manifestare. Tăcerea era apăsătoare și în cap aveam un gol. În cele din urmă am renunțat și am aprins o lumină. Am trecut apoi în salon. Aici draperiile nu fuseseră trase și silueta pianului se detașa în lumina lunii. M-am așezat și am trecut peste toată claviatura. În cele din urmă m-am oprit asupra unui acord care mă fascina și l-am repetat de mai multe ori pînă cînd toată încăperea a început să răsună. De ce făceam asta? Era poate manifestarea pe care o ceream! Am continuat să repet același acord. Deodată o bandă albă de lumină îmi înconjură bustul; am sărit de la pian și am rămas pe loc, inima bătîndu-mi gata să-mi spargă pieptul.

După ce mi-am revenit puțin în fire, am încercat să raționez. Pianul se afla într-o nișă lîngă fereastră. Atunci mi-am dat seama că ceea ce mi se păruse un brîu de ectoplasm era de fapt lumina unui automobil ce cobora dinspre munte. Ca să mă liniștesc, m-am așezat la pian și am făcut din nou același acord de mai multe ori. Chiar la capătul salonului se afla un pasaj întunecos și, în față, ușa sufrageriei. Cu coada ochiului, am observat ușa deschisă și ceva ieșind din sufragerie și pornind pe culoarul scufundat în întuneric: un fel de monstru grotesc cu infățișare de pitic, avînd niște cercuri albe în jurul ochilor, asemeni unui clown, și care se strecura legănîndu-se către salonul de muzică. Înainte de a putea întoarce capul, dispăruse. Îngrozit, m-am sculat și am încercat să-l urmăresc, dar nu l-am mai zărit. Spunîndu-mi că în starea de nervi în care mă aflu, o geană căzută în ochi ar fi putut crea acea iluzie, m-am apucat să cînt din nou la pian. Dar nu s-a mai întîmplat nimic și m-am hotărît să mă duc la culcare.

Mi-am pus pijamaua și am intrat în sala de baie. Când am aprins lumina, stafia mea era acolo : așezată în cadă, se holba la mine. Am țîșnit afară, aproape pe brinci. Era un scones ! Aceeași dihanie mică pe care o văzusem cu coada ochiului, dar jos mi se păruse mai fioroasă.

Dimineață, valetul puse animalul speriat într-o cușcă și am izbutit să-l imblinzim. Dar într-o zi, sconesul dispăru și nu l-am mai văzut niciodată.

..

Înainte de a părăsi Londra, ducele și ducesa de York m-au invitat la dejun. Erau de față doar gazdele, tatăl, mama și fratele ducesei, un băiat de vreo treisprezece ani. Philip Sassoon sosi puțin mai târziu și amîndoi am fost rugați să-l conducem pînă la Eton pe fratele mai mic al ducesei. Era un băiețandru tăcut care se ținea după Sir Philip și după mine, în timp ce doi monitori ai colegiului ne invită, împreună cu alte persoane, să luăm ceaiul.

Cînd intrăram în sala de cantină unde se vindeau dulciuri și se serveau cești de ceai de șase pence, el rămase afară cu vreo sută de elevi. Ne-am așezat toți patru la o măsuță într-o sală destul de ticsită de la etajul întii. Totul a mers foarte bine pînă cînd am fost întrebat dacă nu mai doresc o ceașcă de ceai și din neatenție am răspuns : „Da”. Ceea ce a provocat o adevărată panică financiară, căci gazda noastră era în criză de bani și s-a dus într-un colț să se împrumute de la colegii lui.

— Mă tem că le lipsesc două pence și nu putem face nimic, îmi șopti Philip.

Totuși aranjăra între ei și mai comandă încă un ceainic cu ceai, pe care a trebuit să-l bem în grabă căci suna de intrare și nu mai aveau decît un minut ca să ajungă la grilajul școlii, ceea ce a produs o adevărată busculadă. În colegiu, am fost întîmpinați de director care ne-a arătat sala unde Shelley și multe alte personaje ilustre își înscriseră numele.

Apoi directorul ne încredință din nou celor doi monitori care ne-au condus în sanctuar, odaia pe care Shelley o ocupase pe timpuri. Dar tînărul nostru prieten Bowes-Lyon rămase afară.

— Ce vrei ? îl întrebă pe un ton foarte autoritar tînăra gazdă.

— O, e cu noi, explică Philip, lămurindu-l că-l adusesem de la Londra.

— Bine, spuse băiatul, nerăbdător. Intră !

— Îi fac o mare favoare lăsîndu-l să intre, șușoti sir Philip ; faptul că pășește pe un pămînt sfînt ca acesta ar primejdi cariera oricărui alt elev.

Abia cînd am vizitat mai târziu Etonul, împreună cu lady Astor, mi-am dat seama de disciplina spartană ce domnește în colegiu. Era un frig pătrunzător, mergeam aproape pe bijbiite prin culoarul lung, prost

luminat și vopsit în cafeniu, cu chiuvete de spălat picioarele lângă fiecare ușă. Am găsit în fine camera care trebuia și am ciocănit.

Fiul ei, un băiețel palid, deschise ușa. Înăuntru, doi colegi ai lui se ghemuiseră deasupra citorva cărbuni ce ardeau într-un mic cămin, ca să-și încălzească minile. Atmosfera era de-a dreptul jalnică.

— Aș vrea să știu, spuse lady Astor, dacă pot să te iau acasă pentru week-end.

Am stat puțin de vorbă, apoi deodată cineva bătu la ușă și înainte de a da noi răspunsul, minerul se răsuci și intră directorul internatului, un bărbat blond, frumos, bine legat, de vreo patruzeci de ani.

— Bună seara, îi spuse tăios lui lady Astor, mie făcându-mi doar un semn cu capul.

Apoi se sprijini cu cotul de cămin și începu să-și fumeze pipa. Lady Astor simți că vizita ei era cu totul inoportună și explică :

— Am venit să văd dacă aș putea să-l iau pe tânărul acesta pentru week-end.

— Îmi pare rău, dar este cu neputință, veni scurt răspunsul.

— Ei haide, spuse lady Astor în felul ei calm. Nu fi așa de sever !

— Nu sînt sever. Mă mulțumesc să enunț un fapt.

— Dar băiatul e așa de palid !

— Lăsați că n-are nimic.

Ea se ridică de pe patul fiului ei pe care ne așezasem și se apropie de director.

— Hai, lasă ! spuse pe un ton ademenitor, împingîndu-l ușor, așa cum făcea cu Lloyd George și cu alții cînd dorea să-i convingă.

— Lady Astor, răspunse supraveghetorul, aveți obiceiul nefericit de a împinge oamenii, făcîndu-i să-și piardă echilibrul. Vă rog să vă abțineți !

La o asemenea punere la punct, tot acel *savoir faire*, care-o caracteriza pe lady Astor, o părăsi.

Nu știu cum, am ajuns să discutăm politică și supraveghetorul ne tăie vorba scurt lansînd o remarcă laconică :

— Din nenorocire, politica engleză este lăsată prea mult pe seama femeilor — și cu asta vă spun bună seara, lady Astor. Apoi ne salută pe amîndoi și ieși.

— Ce om nesuferit ! spuse Lady Astor.

Dar fiul ei îi luă apărarea,

— Ba nu, mamă, e foarte drăguț.

În ciuda antifeminismului său, nu puteam să nu-l admir, căci avea o cinste și un mod direct de a se purta puțin obișnuite ; era poate lipsit de umor, dar nu și de sinceritate.

Cum nu-l văzusem pe fratele meu Sydney de cîtiva ani, am părăsit Anglia ca să stau o vreme cu el la Nisa. Spusese întotdeauna că după ce va pune de-o parte două sute cincizeci de mii de dolari, se va retrage. Aș preciza că a economisit mult mai mult decît atît. Pe lângă

faptul că era un priceput om de afaceri era și un actor remarcabil și turnase mai multe filme de succes, *Submarine Pilot*, *The Better 'Ole*, *Man in the Box* și *Charley's Aunt* printre altele, ceea ce a adăugat la averea lui considerabilă. Acum Sydney se retrăsese după cum spusese, locuind cu soția lui la Nisa.

Cînd Frank J. Gould, care se afla și el la Nisa, a aflat că vin să-l văd pe fratele meu, m-a poftit să-i fiu oaspete la Juan-les-Pins și am acceptat.

Mai înainte însă m-am oprit două zile la Paris, unde m-am dus la Folies-Bergère, căci Alfred Jackson, din trupa celor Opt Băieți din Lancashire, lucra acolo; era unul din fiii inițiatorului trupei. Cînd l-am întîlnit pe Alfred, mi-a spus că familia Jackson devenise foarte prosperă, avea opt trupe de dansatoare și că tatăl lui trăia încă. Dacă veneam la Folies-Bergère unde tocmai repetau, puteam să-l văd. Deși trecut de optzeci de ani, bătrînul era tot sprinten și sănătos. Am vorbit despre vremurile de altădată, tot exclamînd: „Cine-ar fi crezut!”

— Știi, Charlie, spuse el, amintirea cea mai stăruitoare pe care o am de pe cînd erai copil e blindețea ta.

* * *

E o greșeală să te încrezi în adulația publicului; se desumflă repede ca un sufleu abia scos din cuptor. Tot așa și cu primirea ce mi se făcea; a început deodată să devină mai rece. Primele simptome au venit din partea presei. După laudele neprecupețite ale ziariștilor a urmat o atitudine complet opusă. Fără îndoială ca să-și atragă cititorii.

Plăteam acum agitația de la Londra și Paris. Eram obosit și aveam nevoie de odihnă. În timp ce mă restabileam la Juan-les-Pins, am fost rugat să apar la o reprezentație dată de Royal Command la Palladium din Londra. În loc să merg eu însumi, am trimis un cec de două sute de lire, ceea ce a stîrnit o întreagă zarvă. Îl ofensasem pe rege și nescotisem Royal Command. Nu privisem scrisoarea din partea directorului de la Palladium drept un edict regal. Dar nici nu eram pregătit să apar pe scenă de pe-o zi pe alta.

Atacul următor a avut loc cîteva săptămîni mai tîrziu. Îmi așteptam partenerul pe terenul de tenis, cînd un tînr se prezintă ca prieten al unui prieten de-al meu. După un schimb de glume, ne-am exprimat fiecare diferite păreri. Era un tînr comunicativ și extrem de simpatie. Cum am slăbiciunea să mă împrietenesc ușor — mai cu seamă dacă sînt ascultat — am arborat mai multe subiecte. În legătură cu politica internațională, m-am arătat pesimist, spunîndu-i că situația din Europa duce cu siguranță către un nou război.

— În orice caz, pe mine n-au să mă ia drept carne de tun, spuse prietenul meu.

— Nu te acuz, l-am răspuns, n-am nici un respect față de cei care ne bagă în bucluc; am oroare să mi se spună pe cine trebuie să omor și de ce trebuie să mor...

Ne-am despărțit în mod cordial. Cred că ne-am dat întâlnire să cinăm împreună seara următoare, dar nu l-am mai văzut niciodată. Și descopăr că în loc să stau de vorbă cu un prieten, făcusem destăinuiți unui reporter; a doua zi, toate ziarele apăreau cu titluri pe prima pagină: „Charlie Chaplin nu e patriot!” și altele.

Așa e, dar nu doream de fel să-mi văd părerile personale exprimate în presă. Într-adevăr, nu sînt patriot — nu numai din motive morale sau intelectuale, ci pur și simplu pentru că e un simțămînt pe care nu-l am. Cum se poate vorbi de patriotism cînd șase milioane de evrei au fost masacrați în numele său? Mi se va spune că asta s-a întîmplat în Germania nazistă; totuși asemenea instincte asasine pot zace și în sufletul altor oameni.

Nu sînt în stare să fac paradă de orgoliu național. Dacă te bucuri de o tradiție de familie, de casă și grădină, copilărie fericită, familie și prieteni, mai înțeleg — dar eu n-am avut asemenea antecedente. Cel mult, patriotismul meu se hrănește din obiceiuri locale: cursele de cai, vinătorea, pudingul din Yorkshire, cîrnăciorii americani și Coca-Cola, dar astăzi asemenea produse indigene sînt răspîndite în lumea întreagă. Bineînțeles, dacă țara în care locuiesc ar fi vreodată cîntărită cred că întocmai celor mai mulți dintre noi, aș fi capabil de supremul sacrificiu. Dar nu sînt în stare de o dragoste fierbinte pentru țara mea natală, căci ar fi de ajuns să devină nazistă ca s-o părăsesc fără nici o părere de rău. Nu sînt dispus să mă sacrific unei cauze politice dacă nu cred în ea. Nu sînt un martir al naționalismului, după cum n-am nici o dorință să mor pentru un președinte, un prim-ministru sau un dictator.

O zi sau două după aceea, sir Phillip Sassoon ne invită să dejunăm la Consuelo Vanderbilt Balsan. Era stăpîna unei case minunate în sudul Franței. Îmi amintesc de un oaspete, bărbat înalt și zvelt, cu părul negru și mustața tînsă scurt, plăcut și atrăgător, cu care m-am pomenit stînd de vorbă în timpul mesei. Discutam despre cartea lui Douglas, *Democrația economică* și i-am spus că teoria lui despre credit ar putea foarte bine să rezolve criza mondială actuală; după care Consuelo Balsan declară: „Mi s-a părut că Chaplin are o conversație foarte interesantă și am remarcă puternicele sale tendințe socialiste”.

Trebuie să fi spus ceva care i-a plăcut în mod deosebit domnului cel înalt, deoarece chipul i s-a luminat și a deschis niște ochi atît de mari încît le-am văzut albul. Părea să aprobe tot ce spun pînă în momentul cînd am ajuns la apogeul teoriei mele, care probabil era contrară părerilor lui, căci păru dezamăgit. Stătusem de vorbă cu Sir Oswald Mosley, fără să-mi închipui că omul acesta era viitoarea căpetenie a cămășilor negre din Anglia; dar ochii lui, al căror alb apărea pe deasupra pupilelor și gura mare strîmbată de un rînjit mi-au rămas viu întipărite în memorie: avea o expresie într-adevăr ciudată, ba chiar puțin înspăimîntătoare.

Tot în sudul Franței, l-am întîlnit și pe Emil Ludwig, biograful lui Napoleon, Bismarck, Balzac și al altora. A scris o carte interesantă

despre Napoleon, dar a abuzat de psihanaliză, așa încît atenția cititorului este distrasă de la narațiune.

Mi-a trimis o telegramă spunindu-mi că de mult admiră *Luminile orașului* și că ar vrea să mă cunoască. Era cu totul altfel decît mi-l închipuisem. Aducea cu un Oscar Wilde, rafinat, cu părul cam lung și o gură plină, feminită arcuită. Ne-am întîlnit la hotelul meu, unde se prezentă într-un mod destul de spectacular, întinzîndu-mi o frunză de laur și spunînd : „Cînd un roman dobîndea gloria, i se oferea o cunună din frunze de lauri. Așadar îți ofer și eu una“.

Mi-a trebuit un timp pînă să mă obișnuiesc cu această efuziune ; apoi am înțeles că ascundea o timiditate. Cînd a depășit-o, am aflat un om inteligent și foarte interesant. L-am întrebat ce considera el ca esențial atunci cînd scria o biografie.

— O atitudine, îmi răspunse.

— Atunci biografia nu-i decît o relatare trunchiată, plină de prejudecăți, am replicat.

— Șaizeci și cinci la sută din ceea ce s-a petrecut cu adevărat nu se spune niciodată, răspunse el, deoarece pune în cauză și pe alți oameni.

La cină mă întrebă care socoteam că e cea mai frumoasă scenă pe care am văzut-o vreodată. I-am răspuns pe loc : gesturile lui Helen Willis jucînd tenis ; sînt pline de grație și măsură și în același timp de un sănătos sex-appeal. Alta e o scenă dintr-un jurnal de actualități, turnată puțin după armistițiu, reprezentînd un fermier ce ară cu plugul în Flandra, acolo unde căzuseră mii de oameni. Ludwig descrie un apus de soare pe o plajă din Florida, în timp ce un automobil de sport decapotabil înalța încet, plin de fete frumoase în costume de baie, una cocoțată pe aripa din spate, cu un picior atîrnînd și lăsînd o diră cu degetul mare în nisip, din mersul mașinii.

De atunci, mi-am mai amintit și alte scene minunate : Perseu al lui Benvenuto Cellini în Piața Senioriei din Florența. Era noapte, piața luminată, iar eu mă aflam acolo atras de David al lui Michelangelo. Dar de îndată ce l-am văzut pe Perseu, restul a trecut în umbră. M-a entuziasmat frumusețea lui impalpabilă și grația contururilor. Perseu, ridicînd capul Medusei și avînd la picioare trupul ei într-o patetică contorsionare, Perseu, adevărată încarnare a tristeții, m-a dus cu gîndul la acel vers mistic al lui Oscar Wilde : „Căci orice om ucide aceea ce iubește“. În lupta dintre bine și rău — mister etern — cauza lui era pierdută.

Am primit o telegramă din partea ducelui de Alba, care mă invita în Spania. Dar a doua zi, în toate ziarele se putea citi cu titluri mari : „Revoluție în Spania“. Am plecat așadar la Viena, tristă și senzuală Viena. Amintirea pe care o păstrez cu deosebire este o idilă pe care am avut-o acolo cu o fată încîntătoare. Era asemenea ultimului capitol dintr-un roman victorian : ne-am făcut declarații pasionate și ne-am luat un tîndru rămas-bun, știînd că nu ne vom mai vedea niciodată.

După Viena m-am dus la Veneția. Era toamnă și orașul pustiu. Îmi place mai mult cînd e plin de turiști, căci ei dau viață și căldură unui loc care altfel ar putea fi cu ușurință un cîmîtîr. De fapt, îmi plac tu-

riștii, căci oamenii par mai agreabili în vacanță decît împingînd ușile turnante ale clădirilor publice.

Deși Veneția era frumoasă, mi s-a părut tristă și n-am rămas decît două nopți, neavînd altceva de făcut decît să pun patefonul să cînte — și încă pe ascuns, deoarece Mussolini interzicea să se danseze și să se asculte discuri duminică.

Mi-ar fi plăcut să mă întorc la Viena, să mai adaug o secvență dragostei mele de-acolo. Dar aveam la Paris o întîlnire pe care nu voiam s-o pierd, un dejun cu Aristide Briand, creator și promotor al ideii statelor unite ale Europei. Cînd l-am întîlnit, Aristide Briand părea că nu se simte prea bine cu sănătatea, era dezamăgit și plin de amărăciune. Dejunul avea loc acasă la Léon Balbi, director la *l'Intransigeant* și a fost foarte interesant, în ciuda faptului că nu știam francezește. Contesa de Noailles, o femeie mărunțică, vicoale și sprintenă, vorbea englezește, și era spirituală și plină de farmec. Domnul Briand a întîmpinat-o spunînd : „Vă vîd așa de puțin în ultimul timp ; prezența dumneavoastră e tot atît de rară ca cea a unei foste metrese“.

După masă am fost condus la Elysée și făcut cavaler al Legiunii de Onoare.

..

Nu voi descrie entuziasmul nestăvilit al mulțimii fără număr care m-a primit cu ocazia celei de-a doua vizite la Berlin — și totuși e o tentație la care rezist cu greu.

În legătură cu asta, mi-amintesc că Mary și Douglas mi-au arătat un film al voiajului lor în străinătate. Mă pregăteam să savurez un interesant documentar. Filmul începea cu sosirea la Londra a lui Mary și Douglas, întîmpinați la gară de o mulțime impresionantă și entuziastă, apoi de o mulțime nu mai puțin impresionantă și entuziastă în fața hotelului ; urma sosirea lor la Paris, cu un alai și mai considerabil. După ce am văzut exteriorul hotelurilor și gările din Londra, Paris, Moscova, Viena și Budapesta, am întrebat cu naivitate : „Dar cînd o să vedem și ceva din oraș și din restul țării ?“ Amîndoi au izbucnit în ris. Trebuie să recunosc că nici eu n-am fost prea modest descriînd mulțimea venită să mă întîmpine.

La Berlin, eram invitatul guvernului democratic, și contesa York, o foarte seducătoare nemțoaică, a primit însărcinarea de a mă însoți. Asta se petrecea în 1931, puțin după venirea la putere a naziștilor în Reichstag și nu-mi dădeam seama că jumătate din presă mi-era ostilă, obiectînd că sînt un străin și că nemții se făceau de ris printr-o demonstrație atît de fanatică. Era vorba, bineînțeles, de ziarele naziste, dar cum eu nu eram deloc la curent cu presa, m-am distrat excelent.

Un vîr al Kaiserului m-a condus, foarte amabil, să vizitez Potsdam și Sanz-Souci. Mie, toate palatele mi se par ridicole, nu sînt decît expresia lipsită de gust și penibilă a ostentației. În ciuda interesului lor istoric, cînd mă gîndesc la Versailles, la Kremlin, Potsdam, la palatul

Buckingham și la toate celelalte mausolee, înțeleg ce grandomani emfatici le-au creat. Vărul Kaiserului mi-a spus că Sans-Souci dă dovadă de un gust mai sigur, e un castel de mici proporții și mai uman; dar pentru mine era expresia vanității, și m-a lăsat rece.

Înfrișător și deprimant mi s-a părut muzeul poliției din Berlin, plin de fotografii de victime ale unor crime, de sinucigași, degenerați și anormali de toate felurile. Am fost fericit să părăsesc clădirea și să regăsesc aerul proaspăt de-afară.

Karl-Gustav Vollmöller*, autorul *Miracolului*, m-a primit acasă la el, unde am întâlnit reprezentanți ai artei și teatrului german. Altădată am petrecut seara la soții Einstein în micul lor apartament. Apoi am plecat din nou pe Coasta de Azur.

. * .

Am spus în altă parte că voi vorbi despre dragoste dar fără să insist, căci nu pot aduce nimic nou asupra acestui subiect. Totuși orice bărbat, fie tânăr, fie vîrstnic, cînd întâlnește o femeie, apreciază cam ce șanse are să-i câștige favorurile. Așa s-a întîmplat și cu mine.

În timpul lucrului, femeile nu mă interesau niciodată; numai între filme, cînd n-aveam nimic de făcut, eram vulnerabil. Cum spunea și H. G. Wells: „Vine un moment al zilei cînd ți-ai petrecut dimineața scriind un număr de pagini, cînd ai răspuns la scrisori în timpul după-amiezii și nu mai ai nimic de făcut. Atunci e ceasul cînd începi să te plictisești; atunci e momentul pentru dragoste”.

Neavînd nimic de făcut pe Coasta de Azur, am avut norocul să fiu prezentat unei încîntătoare persoane înzestrată cu toate calitățile cerute pentru a mă face să uit aceste ceasuri de plictis. Era și ea străină ca și mine și ne-am acceptat reciproc așa cum eram. Îmi făcuse confidențe și-mi spusese că încerca să se consoleze de pe urma unei povești de dragoste cu un tânăr egiptean. Deși nu atacasem acest subiect, știam exact care erau relațiile dintre noi: ea știa că pînă la urmă mă voi întoarce în America. Îi dădeam o alocație săptămînală și, împreună, făceam turneul cazinourilor, restaurantelor și seratelor. Cînam, dansam tango și duceam obișnuita viață de mare lux. Dar o asemenea tovărășie nu întîrzie să mă arunce în mrejele ei și inevitabilul se produse: începui să devin sentimental; și, gîndindu-mă la întoarcerea mea în America, mă întrebam dacă voi avea puterea s-o las. Sîmplul gînd de a o părăsi mă umplea de milă; era veselă, fermecătoare și simpatcă. Totuși, unele incidente mi-au deșteptat neîncrederea.

* Karl-Gustav Vollmöller (1878—1948), poet liric neo-romantic, povestitor și dramaturg. Devine cunoscut prin drama de succes mondial *Miracolul* (1912) pusă în scenă în 1914 de către Max Reinhardt la Circul Busch din Berlin, conform concepției sale spațiale, care îngloba într-un tot spectacolul și spectatorii. Vollmöller moare la Los Angeles, unde în ultimii ani ai vieții sale a lucrat ca scenarist. (N. tr.)

Într-o după-amiază, la un ceai dansant, la cazinou, mă strinse deodată de mină. Se afla acolo și S..., iubitul ei egiptean despre care îmi vorbise atîta. Eram iritat; cîteva clipe mai tîrziu, am plecat. Ajunsesem aproape de hotel, cînd descoperi că-și uitase mînușile și trebuia să se întoarcă să și le caute; mi-a spus să-mi vîd singur de drum. Pretextul era cît se poate de evident. N-am protestat, n-am făcut nici un comentariu și mi-am continuat calea spre hotel. Cum după două ore nu se întorsese, am ajuns la concluzia că nu era vorba doar de o simplă pereche de mînuși. În seara aceea, invitasem cîțiva prieteni la cină, ora se apropia și ea nu venise. Mă pregăteam să plec singur, cînd apăru, palidă și ciufulită.

— E prea tîrziu ca să cobori la cină, i-am spus, ai face mai bine să te întorci la culcușul cald pe care l-ai lăsat.

Negă, stăruie, imploră, dar fu incapabilă să dea o explicație plauzibilă pentru o lipsă atît de îndelungată. Eram convins că fusese cu iubitul ei egiptean și, după o tiradă violentă, plecai fără ea.

Cine n-a fost în situația de a pâlăvrăgi în suspinele saxofoanelor și strălucirea banală a unui bar de noapte, deprimat și pradă unui neașteptat simțămînt de singurătate? Stai la masă împreună cu alții, încerci să te arăți la înălțime, dar nu ți-e aminte. Cînd m-am întors la hotel, nu mai era acolo. Am fost îndată cuprins de panică. Să fi plecat? Așa curînd! M-am repezit în camera ei și, spre marea mea ușurare, hainele și alte obiecte ale ei erau acolo. Sosi și ea după zece minute, veselă și aprinsă la față și-mi spuse că fusese la cinema. Am anunțat-o rece că a doua zi urma să plec la Paris, așa încît totul avea să se sfîrșească între noi. Ea nu protestă, dar continuă să nege că l-ar fi văzut pe iubitul ei egiptean.

— Puțina prietenie care-a mai rămas între noi, i-am spus, ai distruge-o dezamăgindu-mă astfel.

Apoi, miînind la rîndul meu, i-am spus că pusesem să fie urmărită; părăsise cazinoul și se dusesese cu iubitul ei egiptean la hotelul acestuia. Spre surprinderea mea, izbucni în lacrimi și mărturisii că era adevărat, făcînd jurăminte și promisiuni că nu-l va mai vedea niciodată.

A doua zi dimineată, în timp ce-mi făceam bagajele și mă pregăteam să plec, se porni să plîngă, fără să spună un cuvînt. Mă hotărîsem să plec cu mașina unui prieten care urcă să mă anunțe că totul era gata și că mă așteaptă jos. Ea își mușcă degetul și izbucni în hohote de plîns.

— Te rog, nu mă părăsi, nu face una ca asta... nu face așa ceva!

— Dar ce vrei să fac? am întrebat rece.

— Lasă-mă numai să merg cu tine pînă la Paris; după aceea îți promit să nu te mai necăjesc niciodată, răspunse.

Părea atît de nefericită încît m-am îndulcorat. Am prevenit-o că va fi o călătorie tristă și că nu va folosi la nimic, deoarece din elipa cînd vom ajunge la Paris, ne vom despărți. Ea acceptă totul. Și chiar în dimineata aceea, am pornit toți trei spre Paris, în automobilul prietenului meu.

Începutul voiajului a fost solemn, ea tăcută și deprimată, eu de o politețe rece. Dar era o atitudine greu de păstrat, căci pe drum, atrași de peisaj, făceam pe rind fel de fel de remarci. Intimitatea noastră dinainte dispăruse însă.

Am condus-o direct la hotelul ei, apoi ne-am despărțit. Eforturile ei de a da, chipurile, un caracter definitiv acestui rămas bun erau transparente. Îmi mulțumii pentru tot ce făcusem pentru ea, îmi strinse mina și după ce-mi spuse adio ea într-o melodramă, dispăru în hotel.

A doua zi îmi telefonă întrebându-mă dacă nu vroiam s-o invit la dejun. Am refuzat. Dar pe cînd prietenul meu și cu mine ieșeam din hotel, am întîlnit-o la intrare, gătită cu blănuri și pusă la punct. Am dejunat așadar toți trei, apoi ne-am dus să vizităm Malmaison, unde locuise și murise Josefina după ce Napoleon divorțase de ea. Era o reședință splendidă, unde Josefina vărsase multe lacrimi; ziua blîndă de toamnă se armoniza bine cu melancolia situației noastre. Deodată mi-am dat seama că dispăruse, apoi am găsit-o în grădină, stînd pe o piatră, cu fața scaldată în lacrimi, pătrunsă, pare-se, de toată tristețea care ne înconjură. Inima mea era gata să se frîngă, dacă i-aș fi permis, dar nu puteam să-i uit iubitul egiptean. Ne-am despărțit așadar la Paris și eu am plecat la Londra.

. . .

Din nou la Londra l-am văzut de mai multe ori pe prințul de Galles. Prima dată îl întîlnisem la Biarritz, printr-una din prietenele mele, Lady Furness. Cochet, jucătorul de tenis, alți doi prieteni și cu mine ne aflam într-un restaurant, cînd prințul și Lady Furness își făcură apariția. Thelma trimise un bilet la masa noastră, întrebându-ne dacă nu vroiam să ne întîlnim mai tîrziu la clubul rusesc.

Acel prim contact, fusese, cred, foarte superficial. După ce se făcură prezentările, prințul comandă de băut, apoi se ridică și se duse să danseze cu Lady Furness. Cînd se întoarse la masă, prințul se așeză lîngă mine și începu să mă descoase :

— Ești american, fără îndoială.

— Nu, sînt englez.

Păru surprins.

— De cîtă vreme ești în Statele Unite ?

— Din 1910.

— Aha, făcu el, dînd din cap gînditor, Dinainte de război ?

— Așa mi se pare.

Începu să ridă.

În timpul conversației, mi-am amîntit că Șaliapin dădea o serată în onoarea mea. Foarte copilăros, prințul spuse că ar vrea să vină și el.

— Sînt sigur, altetă, că Șaliapin ar fi onorat și bucuros și am cerut permisiunea să-l previn pe marele cîntăreț.

Prințul cîștigă prețuirea mea în seara aceea, stînd alături de mama lui Șaliapin, care avea aproape nouăzeci de ani, pînă în clipa cînd ea se retrase. Veni apoi lîngă noi să se distreze.

Acum prințul de Galles se afla la Londra și mă invitase la Fort Belvedere, casa lui de la țară. Era un vechi castel, renovat și mobilat cam fără gust, dar bucătăria era excelentă, iar prințul, o gazdă perfectă. Mă invită să-l văd reședința; camera lui era simplă și naivă, avînd la capul patului o tapiserie modernă de mătase roșie, cu emblema regală. Intrînd într-una din încăperi, era cît pe ce să cad jos de uimire: o odaie toată în alb și roz cu un pat cu coloane iar în vîrfurile fiecăreia din ele trei pene roz. Apoi mi-am amintit: bineînțeles, penele figurau pe blazonul prințului.

În seara aceea, cineva ne învăță un joc de mare succes în America, numit jocul sincerității. Fiecare oaspete primea cîte un cartonaș pe care se aflau menționate zece calități: farmec, inteligență, personalitate, *sex-appeal*, frumusețe, sinceritate, simț al umorului, facultate de adaptare etc. Unul dintre jucători părăsea odaia și-și însemna sincer propriile calități, cotîndu-le de la unu la zece: de exemplu, eu mi-am dat șapte pentru simțul umorului, șase pentru *sex-appeal*, șase pentru frumusețe, opt pentru facultatea de adaptare și patru pentru sinceritate. Între timp, fiecare invitat dădea note victimei care părăsise încăperea, făcînd însemnări pe cartonaș. Victima intra și citea cu glas tare notele pe care și le atribuisese, apoi unul din jucători citea cartonașele invitaților, ca să vadă cum se potriveau.

Cînd veni rîndul prințului, acesta anunță trei pentru *sex-appeal*, în timp ce majoritatea invitaților îi dădura patru, iar eu cinci: unele cartonașe nu-i dădeau decît doi. Pentru frumusețe, prințul își acordase șase, invitații în ansamblu îi dădura opt, eu șapte. Pentru farmec, el anunță cinci, invitații opt, iar eu tot opt. Pentru sinceritate, prințul își acordă nota maximă, zece, oaspeții, în majoritate, trei și jumătate, eu patru. Prințul era indignat.

— Sinceritatea este cea mai importantă calitate pe care cred că o am, declară el.

Copil fiind, petrecusem odată cîteva luni la Manchester. Acum că nu prea aveam ce face, m-am gîndit să dau o raită pînă acolo să revăd orașul. În ciuda aspectului său sinistru, Manchesterul avea pentru mine o atracție romantică, un fel de strălucire insesizabilă ce străbătea prin ceață și ploaie; era amintirea unui foc de bucătărie din Lancashire, sau poate mentalitatea locuitorilor. Orice-ar fi fost, am închiriat o limuzină și am apucat-o spre nord.

În drum m-am oprit la Stratford-on-Avon, pe care nu-l vizitasem niciodată. Am sosit sîmbătă seara tîrziu și, după cină, m-am dus să mă plimb, nădărdindu-mă că voi descoperi casa lui Shakespeare. Era o noapte neagră, dar instinctiv am apucat pe o stradă și m-am oprit în fața unei case; cînd am aprins chibritul, am văzut o placă: „Casa lui Shakespeare”. Fără îndoială, un spirit binevoitor m-a îndrumat... cine știe, poate chiar Bardul însuși!

A doua zi de dimineață, Sir Archibald Flower, primarul orașului, m-a vizitat la hotel și m-a condus la casa lui Shakespeare. N-am izbutit să asociez imaginea Bardului cu casa; pare de necrezut ca o asemenea minte să fi locuit, să fi crescut acolo. E ușor să-ți închipui

un fiu de fermier emigrind la Londra și devenind acolo un actor de succes și proprietarul unui teatru; dar ca el să fi ajuns marele poet și marele dramaturg, cu o asemenea cunoaștere a curților străine, a cardinalilor și a regilor, mi se pare greu de crezut. Nu mă interesează cine a scris operele lui Shakespeare: Bacon, Southampton sau Richmond, dar nu pot să cred că e tânărul din Stratford. Cel care le-a scris era un aristocrat. Disprețul său profund pentru gramatică nu putea fi decât atitudinea unui spirit princiar și înzestrat. După ce-am vizitat casa și am ascultat povestirile localnicilor cu privire la copilăria lui haotică, isprăvile sale de elev deloc strălucit, braconajul și părerile lui de țărânoi, nu pot să cred că a suferit o metamorfoză intelectuală care să-i permită să devină cel mai mare poet al lumii. În opera oricărui geniu, origina umilă se dă cumva în vileag — dar nici urmă de așa ceva în opera lui Shakespeare!

De la Stratford mi-am urmat drumul până la Manchester unde am sosit pe la trei după-amiază. Era duminică și orașul cufundat într-o toropeală cataleptică; aproape nici un suflet pe străzi. M-am suit așadar în mașină și m-am dus la Blackburn.

Cînd, în tinerețe, mă aflam în turneu cu *Sherlock Holmes*, Blackburn era unul din orașele mele favorite. Obişnuiam să trag la un mic birt unde mă costa paisprezece şilingi pe săptămînă, casă și masă, iar în orele libere, jucam biliard. Billington, călăul Angliei, frecventa localul și mă laudam că jucasem biliard cu el.

Deși nu bătuse decât ora cinci, era întuneric cînd am sosit; totuși mi-am găsit localul, unde am băut un pahar, incognito. Patronul era altul, dar vechiul meu prieten, biliardul, se afla tot acolo.

Am ajuns apoi pe bişbiite până la piață, cam un hectar de întuneric, prost luminat de trei-patru lampadare. Cîteva grupuri dădeau ascultare unor oratori politici. Pe-atunci Anglia se afla în plină criză. Treceam de la un grup la altul, ascultînd diferitele discursuri: unele erau tăioase și pline de inverșunare; unul vorbea despre socialism, altul, despre comunism, un al treilea, despre planul Douglas care, din nefericire, era prea încălțit pentru a fi înțeles de muncitorul mijlociu. Plecînd urechea la ce se discuta în grupurile mai mici formate după terminarea mitingului, am fost uimit să dau peste un bătrîn conservator victorian care-și expunea părerile. „Necazul, spunea el, e că Anglia a trăit prea multă vreme pe spinarea noastră; ceea ce ruinează țara e ajutorul de șomaj!” Pe întuneric, n-am putut rezista să nu-mi dau și eu părerea: „Fără ajutorul de șomaj, n-ar exista Anglia”, urmate de cîteva exclamații: „I-auzi, i-auzi!”

Perspectivile politice erau de-a dreptul întristătoare. Anglia avea aproape patru milioane de șomeri — iar numărul lor creștea — și totuși partidul laburist nu le putea oferi mai mult decât partidul conservator.

La Woolwich, unde am plecat după aceea, am ascultat un discurs electoral rostit de domnul Cunningham Reid în numele unui candidat liberal. În ciuda vorbelor sale frumoase, n-a promis nimic și n-a impre-

sionat de fel corpul electoral. O tinăra cockney*, care şedea alături de mine, strigă : „Mai slăbiţi-ne cu discursurile voastre simandicoase, spuneţi-ne ce-aveţi de gând să faceţi pentru cei patru milioane de şomeri, şi-apoi vedem noi dacă votăm pentru partidul vostru sau nu”.

Dacă ea ar fi reprezentat un etalon pentru alegătorii de rând, partidul laburist putea nădăjdui să câştige alegerile. Dar mă înşelasem. După discursul lui Snowden la radio, voturile înclinară către conservatori şi Snowden se pomeni din nou pair. Astfel am părăsit Anglia în care se instala un guvern conservator, îndreptându-mă spre Statele Unite, unde un guvern conservator tocmai pierduse puterea.

..

Chiar atunci cînd se desfăşoară în cele mai bune condiţii, o vacanţă are ceva de urmărire zadarnică. Colindasem toate locurile de vilegiatură din Europa şi ştiam de ce. Eram dezamăgit şi n-aveam nici o ţintă. De cînd apăruse filmul sonor, nu izbuteam să mai fac nici un plan. Cu toate că *Luminile oraşului* fusese un triumf şi realizase o reţetă mai mare decît orice alt film sonor din acea epocă, mi se părea că a turna un nou film mut însemna să-mi creez un handicap — într-un cuvînt, eram stăpînit de teama de a fi demodat. Cu toate că un bun film mut era mai artistic, trebuia să recunosc că sunetul dădea mai multă prezenţă personajelor.

Meditam uneori la posibilitatea de a turna un film sonor, dar această perspectivă mi-era neplăcută ; deoarece îmi dădeam seama că nu voi reuşi niciodată să ating desăvîrşirea filmelor mele mute. Însemna de asemenea să renunţ definitiv la personajul Charlot. Unii erau de părere să-l pun să vorbească. Ceea ce însă era cu neputinţă, căci primul cuvînt pe care l-ar fi rostit făcea din el altceva. De altfel, matricea din care se născuse era la fel de mută ca şi zdrenţele pe care le purta.

Gîndurile acestea melancolice mă făceau să-mi prelungesc vacanţa, dar conştiinţa nu înceta să mă hărţuiască, cicăindu-mă : „Întoarce-te la Hollywood şi munceşte !”

După călătoria mea în nord, m-am întors la Carlton, la Londra, cu intenţia să-mi iau biletul pentru California, via New York, cînd o telegramă de la Douglas Fairbanks, aflat la Saint Moritz, m-a făcut să-mi schimb planurile. Suna aşa : „Vino la Saint Moritz. Voi comanda zăpadă proaspătă pentru sosirea ta. Te aştept. Cu drag, Douglas”.

Abia o citisem că cineva ciocăni timid la uşă. „Intră !” spusei, aşteptîndu-mă să văd chelnerul. Dar prietena mea de pe Coasta de Azur îşi făcu apariţia. Eram surprins, iritat şi resemnăt. „Intră !” am repetat rece.

Am pornit să facem cumpărături la Harrods unde ne-am luat echipament de schi, apoi la un bijutier pe Bond Street să cumpărăm o brăţară care a încîntat-o. O zi-două mai tirziu am sosit la Saint

* Dialect londonez din cartierul East End. Persoană care vorbeşte acest dialect. (N.tr.).

Moritz. Imi creştea inima la gândul că-l voi vedea pe Douglas. Deşi în privinţa carierei Doug era în aceeaşi dilemă ca mine, nici unul nici altul n-am atacat subiectul. Era singur — cred că Mary şi el se despărţiseră. Totuşi, întâlnirea în munţii Elveţiei ne risipi întristarea. Am făcut schi împreună — sau cel puţin am învăţat să schiem.

În acelaşi hotel se afla şi fostul Kronprinz, fiul Kaiserului, dar nu l-am cunoscut niciodată, cu toate că de câte ori îl întâlneam în ascensor, îi zâmbeam gândindu-mă la comedia mea *Charlot soldat*, în care prinţul moştenitor are un rol comic.

Cît timp am stat la Saint Moritz, l-am invitat şi pe fratele meu Sydney să vină acolo. Deoarece nu eram grăbit să mă întorc la Beverly Hills, m-am hotărît să revin în California prin Orient, iar Sydney acceptă să mă însoţească în Japonia.

Am plecat la Napoli unde mi-am luat rămas bun de la prietena mea. De data asta, era bine dispusă. Nu s-au mai vărsat lacrimi. Cred că se resemnase şi se simţea chiar ușurată, deoarece de la şederea noastră în Elveţia alchimia atracţiei noastre se diluase. Aşa încît ne-am despărţit prieteni buni. În timp ce vaporul se punea în mişcare, ea îmi imita pe chei mersul lui Charlot. A fost ultima imagine a ei pe care am păstrat-o.

23

MULTE CĂRȚI excelente de călătorie s-au scris despre Orient, așa încît nu voi abuza de răbdarea cititorului. Am totuși scuza că scriu despre Japonia, din cauza împrejurărilor ciudate legate de șederea mea acolo. Citisem o carte de Lafcadio Hearn despre Japonia și cele referitoare la cultura și teatrul japonez îmi deșteptară dorința de a cunoaște această țară.

Am navigat la bordul unu vapor japonez și am lăsat în urmă vînturile înghețate ale lui Ianuarie, pătrunzînd între malurile înșorite ale canalului de Suez. La Alexandria am luat noi pasageri, arabi și hinduși — de fapt, am luat cu noi o lume nouă! În amurg, arabii și-au întins covorul pe punte și s-au întors către Mecca intonînd rugăciuni.

Dimineața următoare aflîndu-ne în Marea Roșie, ne-am descotorosit de ținuta noastră de „nordici”, pentru a ne îmbrăca în șorturi albe și cămăși ușoare de mătase. Ne aprovizionasem la Alexandria cu fructe tropicale și nuci de cocos, așa încît la micul dejun aveam fructe de mînghier, iar la cină, lapte de cocos la gheață. Într-o seară, ne-am hotărît să mîncăm așezați pe punte ca japonezii. Am învățat de la un ofițer de bord că orezul devine mai gustos dacă torni peste el puțin ceai. Pe măsură ce coboram spre sud, nerăbdarea noastră creștea. Comandantul japonez ne anunță calm că vom sosi la Colombo în cursul dimineții. Cu toate că și Ceylonul însemna exotism, singura noastră dorință era să ajungem în insula Bali și în Japonia.

Escala următoare era Singapore, unde ne-am regăsit într-o atmosferă ca de motive decorative chinezești: arbori de banian iviți parcă din ocean. N-am să uit niciodată spectacolul dat de actori chinezi în parcul de atracții Lumea Nouă: copii deosebit de înzestrați și instruiți, căci repertoriul lor cuprindea numeroase piese clasice, opere ale unor mari poeți chinezi. Reprezentația se desfășura în fața unei pagode, în stilul tradițional. Piesa la care am asistat dura trei seri. Vedeta trupei, o tinăra de cincisprezece ani, juca rolul prințului și cînta cu o voce ascuțită, puțin supărătoare. În seara a treia, a fost apogeul. E preferabil uneori să nu înțelegi limba, căci nimic nu mă putea impresiona mai mult decît ultimul act, tonalitățile ironice ale muzicii, vaietul corzilor, bubuitul gongurilor și vocea răgușită, pătrunzătoare a tinărului prinț izgonit, exprimînd angoasa unui suflet pierdut în tărîmurile singurătății, din scena finală.

Fusese ideea lui Sydney să vizităm insula Bali, care spunea el că rămăsese departe de civilizație și-mi descria frumusețea femeilor cu sinii goi, ceea ce mi-a stîrnit interesul. Am văzut insula pentru

prima dată într-o dimineață : nori mici albi împrejmuind munții înverziți ale căror virfuri păreau ca niște insule plutitoare. Pe-atunci, nu exista nici port, nici teren de aterizare ; debarcarea se făcea cu ajutorul șalupei pe un vechi ponton de lemn.

Am traversat așezări cu ziduri minunat construite și intrări impu-nătoare unde locuiau între zece și douăzeci de familii. Cu cât înălțam, cu atât peisajul devenea mai frumos ; oglinzile argintii ale orezăriilor coborau în trepte pînă la meandrele rîului. Deodată Sydney îmi dădu un cot. De-a lungul drumului, un șir de femei tinere, încântătoare, cu o fișie de mătase viu colorată în jurul coapselor, cu sinți goi, înaintau purtînd pe cap coșuri încărcate cu fructe. Din clipa aceea, ne înghiontiram mereu, căci unele erau de-a dreptul frumoase. Ghidul nostru, un turc american care ședea în față, lângă șofer, era enervant din cale-afară, căci tot timpul se întorcea cu un aer satisfăcut, să ne observe reacțiile, de parcă ar fi fost un spectacol organizat de el anume pentru noi.

Hotelul din Denpasar era construit de curînd. Fiecare salon era deschis ca o verandă, despărțit prin panouri, cu paturi curate și confortabile.

Hirschfeld, acuarelistul american, și soția lui locuiau la Bali de două luni, în casa unde stătuse înaintea lor Miguel Covarrubias, pictorul mexican, și ne-au invitat la ei. O închiriaseră de la un nobil indigen și trăiau ca niște seniori, cu numai cincisprezece dolari pe săptămînă. După cină, soții Hirschfeld, Sydney și eu mine ne-am dus să ne plimbăm. Noaptea era întunecoasă și fierbinte. Nici o adiere, apoi deodată un roi de licurici se năpustiră deasupra ogoarelor de orez, în valuri de lumină albastră. În depărtare se deslușea zornăitul tamburilor și gongurile lovite ritmat.

— Se dansează pe undeva, spune Hirschfeld ; să mergem și noi.

La vreo două sute de metri, am zărit un grup de indigeni, care în picioare, care ghemuți ; tinere fete ședeau cu picioarele încrucișate avînd dinainte coșuri și torțe mici ce luminau delicatesele expuse la vînzare. Ne-am croit drum prin mulțime și am văzut două fetițe de vreo zece ani gătite în saronguri brodate, purtînd pe cap podoabe de aur cizelat ce străluceau la lumina torțelor, în timp ce executau mișcări complicate de dans pe note înalte și tremurate, însoțite de accentele de bas profund ale unor gonguri imense ; își legăneau capul cu sclipiri în ochi, iar degetele lor fremătau în ritmul acelei muzici diabolice, ce trecea în crescendo asemenea unui torent devastator, apoi se liniștea din nou, devenind un rîu domol. Sfîrșitul a fost brusc ; dansatorii s-au oprit deodată și au dispărut în mulțime. Fără aplauze — balinezii nu aplaudă niciodată ; după cum n-au cuvinte nici pentru dragoste, nici pentru mulțumesc.

Walter Spies, muzician și pictor, veni să ne vadă și luă masa cu noi la hotel. Locuia la Bali de cincisprezece ani și vorbea limba localnicilor. Transcrisese pentru pian cîteva bucăți muzicale pe care ni le execută ; parcă era un concert de Bach într-un tempo de două ori mai rapid. Gustul lor muzical era foarte rafinat, ne spuse Spies ;

nu le plăcea jazzul nostru modern pe care-l găseau plicticos și prea lent. Mozart li se părea sentimental, numai Bach li interesa, căci armoniile și ritmurile sale se potriveau cu ale lor. În ce mă privește, muzica lor mi s-a părut rece, barbară și ușor tulburătoare; chiar și pasajele adânc dureroase aveau melancolia sinistră a unui minotaur înfometat.

După dejun, Spies ne duse în junglă unde urma să aibă loc o ceremonie de flagelare. A trebuit să facem până acolo vreo șase kilometri pe jos, pe o cărare. Când am sosit, am dat peste o mulțime strinsă de jur împrejurul unui altar de aproape patru metri lungime. Tinere fecioare în saronguri minunate, cu sinii goi, stăteau la rînd cu coșuri încărcate cu fructe și ofrande, pe care un preot, care avea aerul unui derviş, cu părul lung pînă la briu și înveșmîntat într-o haină albă, le binecuvînta înainte de a le depune pe altar. După ce preoții și-au terminat rugăciunile, mai mulți tineri, strigînd și chicotînd, se năpustiră și jefuiră altarul, apucînd tot ce puteau, în timp ce preoții îi biciuiau cu putere. Unii erau siliți să-și părăsească prada din cauza loviturilor puternice pe care le primeau și care aveau menirea să izgonească spiritele rele ce-i îndemnau să fure.

Am vizitat, după bunul nostru plac, temple și așezări, am asistat la lupte de cocoși, la sărbători și ceremonii religioase ce se desfășurau toată ziua și toată noaptea. Îmi amintesc de una care s-a terminat la cinci dimineața. Zeii lor iubesc plăcerile, iar balinezii îi adoră nu cu venerație, ci cu afecțiune.

Într-o noapte tîrziu, Spies și cu mine am dat peste o amazoană înaltă care dansa la lumina unei torțe, iar în spate copilul ei o imita. Un bărbat care părea tînr o dirija din cînd în cînd. Am aflat mai tîrziu că era tatăl ei. Spies îl întrebă ce vîrsta are.

— Cînd a fost cutremurul de pămînt? întrebă el.

— Acum doisprezece ani, spuse Spies.

— Aveam atunci trei copii căsătoriți. Și cum acest răspuns păru să nu-l mulțumească, adăugă: „Sînt în vîrstă de două mii de dolari”, explicînd că aceasta era suma pe care o cheltuise în viața lui.

În multe sate, am văzut automobile noi-nouțe folosite drept cotețe de păsări. L-am întrebât pe Spies care este motivul.

— Un sat, îmi explică el, se administrează după principii comunitare, iar sumele cîștigate prin exportarea unui mic număr de animale constituie un fel de fond de economii care, cu anii, atinge o sumă considerabilă. Într-o zi, un abil negustor de automobile i-a convins să cumpere Cadillac-uri. Primele două-trei zile s-au plimbat prin împrejurimi distrîndu-se grozav, pînă cînd s-au pomenit în criză de benzină. Au descoperit atunci că prețul de întreținere al unui automobil pe zi echivalează cu cîștigul lor pe o lună; le-au părăsit așadar în mijlocul satului, ca păsările să se cocce pe ele.

Umorul balinezilor seamănă cu al nostru și abundă în glume despre dragoste, truisme și jocuri de cuvinte. Am vrut să pun la încercare umorul tînrului nostru chelner de la hotel.

— De ce pulul trece drumul? l-am întrebât.

— Cine n-o știe pe-asta? întrebă el pe un ton disprețuitor.

— Foarte bine, atunci cine a fost mai întâi, oul sau găina ?

Asta l-a pus în încurcătură.

— Puiul... nu... făcu el dînd din cap, oul... nu. Își dădu turbanul pe spate și se gîndi puțin ; apoi anunță cu toată siguranța : oul.

— Dar cine a făcut oul ?

— Broasca țestoasă, căci ea e mai presus de toate și ea face toate ouăle.

Bali era pe atunci un adevărat paradis. Indigenii lucrau patru luni în orezării și-și dedicau celelalte opt luni artei și culturii. Distracțiile erau gratuite pe toată insula, fiecare sat dînd reprezentării în satele învecinate. Dar acum paradisul nu mai există. Educația l-a învățat pe balinezi să acopere sîniile femeilor și să renunțe la zeli lor iubitori de plăceri, în schimbul celor din Occident.

Înainte de a porni spre Japonia, secretarul meu japonez, Kono, își exprimă dorința să plece înainte, pentru a ne pregăti sosirea. Urma să fim oaspeții guvernului. În portul Kobe, am fost întâmpinați de mai multe avioane care zburau pe deasupra vaporului nostru, lăsînd să cadă foi volante de bun sosit, în timp ce mii de persoane ne aclamau la debarcader. Spectacolul nenumăratelor kimonouri viu colorate, desprinzîndu-se pe fondul coșurilor și docurilor cenușii, alcătuiau un paradox magnific. Nu era nici o constrîngere și nici un mister în această demonstrație japoneză. Era o mulțime la fel de fremătătoare și entuziastă ca oriunde în altă parte a lumii.

Guvernul a pus un tren special la dispoziția noastră ca să ne ducă la Tokio. În fiecare gară, mulțimea și ovațiile creșteau, persoanele erau înțesate de o galaxie de fete frumoase care ne copleșeau cu daruri. Așa cum stăteau așteptînd în kimonourile lor, te făceau să te gîndești la o expoziție de flori. La Tokio, o mulțime de vreo patruzeci de mii de persoane ne întâmpină la gară. Busculada l-a făcut pe Sydney să se împiedice ; a căzut și puțin a lipsit să nu fie călcat în picioare.

Misterul Orientului e legendar. Am crezut întotdeauna că noi europenii îl exagerăm. Dar plutea în aer din clipa în care am debarcat la Kobe iar acum, la Tokio, începea să ne învăluie. În drum spre hotel, am străbătut un cartier foarte liniștit al orașului. Deodată, automobilul încetini și se opri lingă palatul împăratului. Kono aruncă o privire îngrijorată prin fereastra limuzinei, apoi se întoarse către mine și-mi făcu o stranie rugămintă : să cobor din mașină și să mă înclin spre palat.

— Așa e obiceiul ? l-am întrebat.

— Da, răspunse el prefăcîndu-se nepăsător. N-aveți nevoie să vă și înclinați, coboriți numai, va fi de ajuns.

Rugămintea m-a uimit într-un fel, căci nu era nimeni prin apropiere, în afară de cele două-trei automobile care ne urmau. Dacă acesta era obiceiul, publicul ar fi știut și s-ar fi adunat lume sau măcar un mic grup. Am coborît totuși și m-am înclinat. Cînd m-am suit din nou în mașină, Kono păru ușurat. Lui Sydney, cererea i se păruse bizară și găsea că secretarul meu avea o purtare ciudată. De la sosirea noastră

la Kobe, avea un aer preocupat. Dar am alungat acest gând, spunînd că poate se obosea prea tare.

Nu se întîmplă nimic deosebit în seara aceea, dar a doua zi dimineață Sydney intră în salon foarte agitat.

— Nu-mi place, spuse el ; mi s-a scotocit prin bagaje și hirtile mi-au fost răvășite.

I-am răspuns că nu era grav, chiar dacă așa stăteau lucrurile. Dar nimic nu putea liniști temerile lui Sydney.

— E ceva necurat la mijloc ! spuse el.

Am izbucnit în ris acuzîndu-l că e prea suspicios.

În dimineața aceea, un agent al guvernului era desemnat să se ocupe de noi ; el ne lămuri că oriunde doream să mergem, trebuia să-i comunicăm prin intermediul lui Kono. Sydney insistă asupra faptului că eram supravegheați și Kono ne ascundea ceva. A trebuit să recunosc că secretarul meu părea tot mai îngrijorat și mai nervos.

Bănuielile lui Sydney nu erau lipsite de temei, deoarece un incident bizar se petrecu în ziua aceea. Kono ne spuse că un negustor avea niște desene pornografice pictate pe mătase și i-ar place să ni le arate acasă la el. I-am spus lui Kono să-i răspundă omului acela că nu mă interesează marfa lui. Kono păru neliniștit.

— Dar dacă i-aș cere să le lase la hotel ?

— Nici vorbă, i-am răspuns. Spune-i să nu-și piardă vremea.

— Oamenii aceștia nu acceptă să li se spună nu, remarcă el pe un ton șovăitor.

— Ce vrei să spui ? I-am întrebat.

— Mă rog, sînt zile întregi de cînd mă amenință ; există elemente destul de violente aici, la Tokio.

— Lasă, nu-i nimic ! I-am liniștit. O să punem poliția pe urmele lor.

Dar Kono clătină din cap.

A doua zi seara, în timp ce fratele meu, Kono și cu mine cinam în salonul particular al unui restaurant, șase tineri își făcură apariția. Unul din ei se așeză lângă Kono, încrucîșîndu-și bratele, în timp ce ceilalți se dădură un pas înapoi și rămaseră în picioare. Cel ce ședea î se adresă în limba japoneză lui Kono cu un aer minios pe care și-l stăpînea cu greu. Una din frazele lui îl făcură pe Kono să pălească deodată.

Nu eram înarmat. Pusei totuși mîna în buzunarul vestonului, de parcă aș fi avut un pistol și strigai :

— Ce înseamnă toate astea ?

Kono, fără să ridice nasul din farfurie, murmură :

— Spune că i-ai insultat strămoșii refuzînd să-i veдеți picturile.

Am sărit în picioare și, ținînd mîna în buzunar, l-am fixat pe tînăr cu hotărîre.

— Ce-i povestea asta ?

Apoi i-am spus lui Sydney :

— Să plecăm de-aici ! Și dumneata, Kono, cheamă un taxi.

Cînd ne-am aflat în siguranță în stradă, am răsuflet ușurați. Un taxi ne aștepta și am pornit.

Misterul ajunsese la culme a doua zi, cînd fiul primului ministru ne invită să asistăm la un meci de lupte Suomi. Stăteam liniștiți și priveam competiția, cînd un funcționar îl băt看 pe umăr pe Ken Inukai șoptindu-i ceva. El se întoarse către noi scuizîndu-se și spunînd că, din motive urgente, era silit să plece, dar că va reveni mai tîrziu. Se întoarse într-adevăr către sfîrșitul meciului, cu chipul palid și răvășit. L-am întrebat dacă nu se simte rău. A dat din cap, apoi și-a acoperit deodată fața cu minile.

— Tatăl meu a fost asasinat, spuse el.

L-am luat la noi în apartament și i-am oferit cognac. Apoi ne-a povestit ce se întîmplase : șase cadeti navali au ucis sentinelele din fața palatului primului ministru, se introduseseră în apartamentele sale personale unde îl găsiseră împreună cu soția și fiica lui. Mama îi relatase restul întîmplării : asasinii stătuseră timp de douăzeci de minute, cu armele îndreptate asupra tatălui, în timp ce primul ministru încerca să discute cu ei, dar degeaba. Fără un cuvînt, se pregăteau să-l omoare. Dar el i-a implorat să nu-l execute în prezența familiei. I-au îngăduit să-și ia rămas bun de la soția și de la fiica lui. S-a ridicat liniștit și i-a dus pe asasini în altă odaie, unde probabil a încercat să-i convingă din nou, căci familia a așteptat îngrozită clipe îndelungate înainte de a auzi împușcăturile care l-au doborât pe primul ministru.

Crima avusese loc în timp ce fiul lui asista la întrecerile de lupte. Dacă n-ar fi fost cu noi, ne spuse, ar fi fost omorît odată cu tatăl lui.

L-am însoțit înapoi la el acasă unde am văzut încăperea în care cu două ore mai devreme avusese loc asasinatul. Pe rogojini urma unei bălți de sînge era încă proaspătă. O întreagă baterie de operatori de actualități și reporteri erau de față, dar avură decența să nu facă fotografii. Totuși mă rugară să fac o declarație. N-am putut spune decît că se întîmplase o tragedie cumplită pentru familie și pentru țara întreagă.

A doua zi urma să-l întîlnesc pe defunctul prim-ministru la o recepție oficială care, bineînțeles, a fost anulată.

Sydney declară că asasinatul sporea misterul și că, într-un fel, eram și noi implicați în afacerea asta.

— E mai mult decît o coincidență, spuse el, ca șase asasini să-l ucidă pe primul ministru și șase oameni să intre în restaurant în seara cînd ne aflam noi acolo.

Numai cînd Hugh Byas a scris cartea sa remarcabilă și bine documentată, *Prin asasinat la putere*, publicată de Alfred A. Knopf, misterul s-a limpezit pe deplin. Se pare că o societate numită Dragonul Negru era foarte activă pe atunci și ea era cea care ceruse să mă înclin în fața palatului. Citez din cartea lui Hugh Byas următorul extras din darea de seamă a procesului intentat celor care-l asasinaseră pe primul ministru :

„Locotenentul Seishi Koga, șeful complotului, a declarat mai târziu în fața Consiliului de război că rebelii stabiliseră un plan pentru a forța proclamarea legii marțiale, bombardând camera reprezentanților. Civili care puteau ușor să-și procure permise de intrare urmau să arunce bombe din tribuna publicului, în timp ce tineri ofițeri așteptau la uși pentru a-l ucide pe membrii parlamentului, pe măsură ce aceștia se rezeau afară. Un alt plan, care ar putea să pară prea grotesc pentru a fi crezut dacă n-ar fi fost menționat în fața consiliului de război, prevedea uciderea lui Charles Chaplin, pe atunci în vizită în Japonia. Primul ministru îl invitase pe domnul Chaplin la ceai și tinerii ofițeri se gândiseră să invadeze reședința în timpul recepției.

Judecătorul : Ce rost avea asasinarea lui Chaplin ?

Koga : Chaplin este o personalitate populară în Statele Unite și îndrăgit de clasa capitalistă. Ne-am gândit că uciderea lui va provoca un război cu America și vom prinde astfel doi iepuri dintr-o dată.

Judecătorul : Atunci de ce-ați renunțat la planul vostru minunat ?

Koga : Pentru că ziarele au anunțat apoi că recepția proiectată era încă nesigură.

Judecătorul : De ce-ați atacat reședința oficială a primului ministru ?

Koga : Ca să-l răsturnăm pe primul ministru, care era și președintele unui partid politic ; cu alte cuvinte, pentru a răsturna nucleul însuși al guvernului.

Judecătorul : Aveai de gând să-l ucizi pe primul ministru ?

Koga : Da. Dar n-aveam nici o dușmănie personală împotriva lui.

Același acuzat a declarat că se renunțase la planul de a-l ucide pe Chaplin, deoarece „ne întrebam dacă trebuia ucis artistul pentru șansa vagă de a provoca un război cu Statele Unite care ar fi întărit puterea militarilor.”

Mi-i și inchipui pe asasini ducându-și proiectul la bun sfârșit, pentru a descoperi apoi că nu eram american ci englez : „O, ne pare rău !”

Cu toate acestea, călătoria în Japonia n-a însemnat numai mistere și neplăceri ; în ansamblu a fost foarte interesantă. Teatrul Kabuki, m-a încântat, mai presus de toate așteptările. Kabuki nu-i un teatru pur formal, ci un amestec de vechi și modern. Virtuozitatea unui actor este criteriul cel mai important, textul constituind numai materialul brut. După criteriile noastre occidentale, tehnica lor este foarte limitată. Nu recurg la realism atunci când nu poate fi obținut în mod efectiv.

Noi, occidentalii, nu putem reprezenta o scenă de duel fără o nuanță ridicolă, căci cu toată ardoarea celor doi luptători, se simte o anumită doză de precauție. Japonezii, dimpotrivă, nu fac nici un efort pentru o redare realistă. Ei luptă la distanță unul de altul, descriind gesturi largi cu sabia, unul căutând să taie capul adversarului, celălalt să rețeze picioarele primului. Fiecare execută sărituri, dansează și face piruete : pare-ar fi un balet. Lupta e sugerată și se termină cu imaginea învingătorului și învinsului, fiecare în postura respectivă. Pornind de la acest impresionism, actorii ajung la realism în scena morții.

Ironia e tema multor piese. Am văzut ceva comparabil cu *Romeo și Julieta*, drama a doi tineri îndrăgostiți pe care părinții nu-i lasă să se căsătorească. Se juca pe o scenă turnantă pe care japonezii o folosesc de trei sute de ani. La început, decorul înfățișa camera nupțială unde se aflau tinerii abia căsătoriți. În primul act, mesagerii intervin pe lângă părinți în favoarea tinerilor, care nădăjduiesc într-o împăcare. Dar tradiția e prea puternică. Părinții sînt neclintiți. Așa încît îndrăgostiții hotărîsc să se sinucidă urmînd tradiția japoneză, fiecare presărînd un pat de petale de flori pe care va muri apoi : tînărul soț își ucide mai întîi soția, apoi își dă drumul să cadă în sabia lui.

Comentariile îndrăgostiților, în timp ce-și pregătesc moartea presărînd pe jos petale de flori, stîrneau risul în rîndul publicului. Interpretul mî-a spus că textul era presărat cu umor și ironie, ca de exemplu această replică : „Să mai trăiești după o asemenea noapte de dragoste ar însemna o dezamăgire”. Timp de zece minute eroii continuă să schimbe glume. Apoi tînăra soție ingenunchează pe covorul ei de flori care se află la o anumită distanță de al lui și-și dezgolește gîtul ; și în timp ce tînărul soț își trage sabia din teacă, îndreptîndu-se încet spre ea, scena turnantă începe să se miște și, înainte ca vîrfurile săbiei să atingă gîtul tinerei sale soții, decorul se schimbă și vedem exteriorul casei scîldate în lumina lunii. Publicul așteaptă într-o tăcere ce pare fără sfîrșit. În cele din urmă se aud voci apropiîndu-se. Sînt prietenii tinerilor morți ce vin să le aducă vestea fericită că părinții i-au iertat. Sînt cam amețiți și discută care dintre ei să-i înștiințeze. Apoi încep să cînte o serenadă și cum nu primesc nici un răspuns, ciocănesc la ușa.

— Nu-i tulbura spune unul din ei ; ori au adormit, ori sînt prea ocupați.

Oaspeții își continuă așadar serenada, acompaniați de sunetul castanietelor anunțînd sfîrșitul piesei, în timp ce cortina cade încet.

Cîtă vreme Japonia va supraviețui virusului civilizației occidentale, rămîne de văzut. Modul în care poporul apreciază aceste momente simple ale vieții, atît de caracteristice culturii japoneze — o privire zăbovind asupra unei raze de lună, un pelerinaj pentru a privi cireșii în floare, meditația liniștită a ceremoniei cealului — pare sortit să dispară în negura spiritului occidental.

Vacanța mea se apropia de sfârșit și cu toate aspectele plăcute, văzusem și numeroase scene deprimante : alimente putrezite, mărfuri îngrămădite în stive, în timp ce oamenii bîntuiau primpregur înfomețați, milioane de șomeri ale căror servicii ar fi putut fi folosite.

Am auzit într-o zi pe cineva spunînd la un dineu că nimic nu poate salva situația dacă nu se vor găsi noi zăcăminte de aur. Cînd am discutat problema automatizării care face să nu se mai găsească de lucru, mi s-a răspuns că problema s-ar rezolva de la sine căci mina de lucru ar ajunge atît de ieftină, încît ar putea concura cu automatizarea. Criza era extrem de gravă.

CÎND AM AJUNS acasă la Beverly Hills, am rămas ținut în mijlocul salonului. Era după amiază tirziu și un covor de umbre lungi se întindea peste peluză în timp ce fișii aurite de soare străbăteau odaia. Cît de senin mi se părea totul! Îmi venea să plîng. Lipsisem opt luni și totuși mă întrebam dacă eram fericit că mă întorsesem. Mă simțeam dezorientat și n-aveam nici un plan, îngrijorat și conștient de insinurarea mea.

În Europa nutrisem vaga nădejde de a întîlni pe cineva care ar fi putut să dea un sens vieții mele. Nici vorbă însă de așa ceva. Dintre toate femeile pe care le întîlnisem, rare erau acelea care intrau în această categorie, și cele care corespundeau nu se interessau de mine. Iar acum din nou în California, mi se părea că mă întorsesem într-un eșec. Douglas și Mary se despărțiseră, așa încît lumea pe care o știam eu nu mai exista.

În prima seară trebuia să cinez singur, lucru care nu-mi plăcuse niciodată în casa aceea mare. Am anulat așadar cina, am plecat la Hollywood, am garat mașina și am început să mă plimb pe Hollywood Boulevard. Aveam sentimentul că nu lipsisem niciodată. Aceleași șiruri lungi de prăvălioare, magazinele armatei și marinei, cu înfățișarea lor ponosită, drugstore-uri cu tarif redus, Woolworth și Kresge, toate deprimante și lipsite de rafinament. Hollywood-ul nu-și pierduse aspectul de oraș-ciupercă.

Plimbîndu-mă așa pe bulevarde, mă întrebam dacă n-ar fi mai bine să mă retrag, să vînd totul și să plec în China. Nimic nu mă atrăgea să rămîn la Hollywood. Fără îndoială vremea cinematografului murise și nu mai aveam putere să lupt împotriva filmului vorbit. În plus, nici eu nu mai eram la modă. Am încercat să mă gîndesc la cineva pe care-l cunosc destul de bine ca să-l telefonez și să-l invit la cină fără să mă simt stînjedit, dar n-am găsit pe nimeni. Cînd m-am întors acasă, am aflat că Reeves, administratorul meu, chemase să anunțe că totul merge bine. Dar nimeni altcineva nu mai telefonase.

A-mi face apariția la studio pentru a mă ocupa de amănuntele unor afaceri plictisitoare era ca și cum m-aș fi aruncat într-un bazin cu apă rece. Totuși am fost încîntat să aflu că *Luminile orașului* mergea extrem de bine. Reeves îmi sugera să mă duc la banca din Hollywood, numai așa, ca să-l cunosc pe noul director. Cum nu mai pusesem piciorul într-o bancă de șapte ani, am refuzat.

De la întorcerea mea în Statele Unite, se întîmplase ceva minunat. Dificultățile economice, deși extrem de serioase, au scos în evidență

vitalitatea poporului american. Condițiile de viață nu făcuseră decât să se înrăutățească. Unele state începuseră să imprime valori fiduciare pentru a permite distribuirea bunurilor nevindute. În același timp, ministrul Hoover continua să stea îmbufnat, căci dezastruosul său sofism economic conform căruia banii trebuiau distribuiți vîrfurilor societății în nădejdea că va ajunge cîte ceva și în mîna poporului, s-a dovedit un adevărat eșec. În mijlocul acestei tragedii, el declara cu emfază, în timpul campaniei electorale, că dacă Franklin Roosevelt va fi ales, bazele înseși ale sistemului american — care pentru moment nu erau de fel infailibile — vor fi în pericol.

În cele din urmă, Franklin D. Roosevelt a devenit președinte și țara n-a fost primejduită. Discursul său despre „Omul uitat” a ridicat politica americană din moleșeala sa cinică și a marcat începutul celei mai inspirate ere din istoria Americii. Am ascultat discursul la radio, la Sam Goldwyn. Eram mai mulți, printre care Bill Paley, de la Columbia Broadcasting System, Joe Schenck, Fred Astaire, soția lui și alți invitați. „Singurul lucru de care trebuie să ne temem este teama în-săși”, proclama la radio vocea asemenea unei raze de soare. Dar eram sceptici și tot așa erau cei mai mulți dintre noi. „Prea frumos ca să fie adevărat,” am spus eu.

Abia instalat la Casa Albă, Roosevelt începu să treacă la fapte, conform spuselor sale, acordînd băncilor zece zile de vacanță, pentru a împiedica falimentul. A fost unul din momentele în care America s-a prezentat în lumina cea mai bună. Prăvălioare și mari magazine de tot felul continuau să vîndă și să cumpere pe credit, pînă și cinematografele vindeau bilete pe credit, și timp de zece zile, în timp ce Roosevelt împreună cu colaboratorii săi puneau la punct Noul Sistem de Măsură (*The New Deal*), poporul s-a comportat cum nu se poate mai bine.

S-a instaurat o legislație ce prevedea toate cazurile de urgență: restabilirea creditului agricol pentru a împiedica escrocheria pe plan mare a prescrierilor de ipotecă, finanțarea unor vaste proiecte de interes public, punerea în aplicare a Actului de redresare națională, ridicarea salariului minim, sporirea locurilor de muncă prin reducerea orarului de muncă și încurajarea organizării sindicatelor. „S-a mers prea departe; asta înseamnă socialism”, vocifera opoziția. Orice ar fi fost, însemna salvarea societății americane de la ruină totală și, de asemenea, instaurarea unora din cele mai remarcabile reforme din istoria Statelor Unite. Era un spectacol reconfortant să vezi cu ce viteză reacționa cetățeanul american în fața unui guvern constructiv.

Și Hollywood-ul cunoștea o metamorfoză. Majoritatea vedetelor filmului mut dispăruseră: nu mai rămăseserăm decît cîțiva. Acum era la modă filmul sonor, farmecul și lipsa de griji ce domneau la Hollywood dispăruseră. Devenise peste noapte o industrie rece și gravă. Tehnicienii sunetului renovau studiourile și construiau aparate acustice complicate. Camere de luat vederi mari cît o odaie înaltau greei pe platou precum carele lui Juggernaut. Se instala un echipament de radio alcătuit din mii de fire electrice. Oameni ce păreau niște războinici din Marte ședeau cu căști la urechi, în timp ce actorii jucau

cu microfoane ce atirau deasupra lor ca niște undițe de pescuit. Totul era foarte complicat și deprimant. Cum puteai să crezi cu atita aparatură în jurul tău? Aveam oroare de ea. Apoi cineva descoperi că toată instalația asta elaborată putea fi portativă, camerele mai mobile și echipamentul se putea închiria contra unei sume rezonabile. În ciuda tuturor perfecționărilor, nu eram ispitit să reiau lucrul.

Tot mai cochetam cu ideea să-mi lichidez afacerile și să mă instalez în China. La Hong-Kong, puteam trăi bine fără să mă mai gîndesc la cinematograful, în loc să tinjesc aici la Hollywood și să pierd vremea de pomană.

Timp de trei săptămîni am pregetat apoi, într-o zi, Joe Schenck mi-a telefonat propunîndu-mi să petrec week-end-ul pe iahtul său: un vas minunat de patruzeci și șase de metri lungime, care putea adăposti ușor paisprezece pasageri. Joe acosta de obicei prin preajma insulei Catalina, aproape de Avalon. Invitații lui erau rareori interesante, de obicei jucători de pocher, și pocherul nu mă interesa. Dar mai era ceva. Joe invita și cîte un buchet de fete drăguțe și cum mă simțeam îngrozitor de singur, nădăjduiam să aflu acolo o rază drăgălașă de soare.

Ceea ce s-a întîmplat. Am întîlnit-o pe Paulette Goddard. Era veselă și amuzantă și, în cursul serii, mi-a declarat că e gata să investească cincizeci de mii de dolari, o parte din pensia alimentară pe care i-o servea primul ei soț, într-o aventură cinematografică. Adusese pe bord toate documentele, gata să fie semnate. Numai că n-am luat-o de guler ca s-o împiedic. Compania cu care se pregătea să trateze era în mod evident de o cinste îndoielnică. I-am explicat că făcusem cinema aproape de la începuturile lui și, cu toată experiența pe care o aveam, n-aș fi investit o centimă decît în propriile mele filme — și chiar așa însemna un risc. Dacă Hearst, cu o întregă echipă literară și accesul pe care-l avea la cele mai bune scenarii din Statele Unite și tot pierduse șapte milioane în cinematograful, ce șanse avea ea? Am izbutit s-o conving în cele din urmă, și așa a început prietenia dintre noi.

Legătura dintre Paulette și mine era singurătatea. Sosise la New York și nu cunoștea pe nimeni. Pentru fiecare din noi era ca și cum Robinson Crusoe l-ar fi descoperit pe Vineri. În timpul săptămîinii erau destule de făcut căci Paulette turna într-o producție Sam Goldwyn, iar eu mă ocupam de treburile mele. Dar duminica era o zi sumbră. În disperarea noastră, făceam lungi plimbări, la drept vorbind, exploram toată coasta Californiei, unde nu prea aveai ce să faci. Expediția cea mai pasionantă consta să mergi în portul San Pedro să privești ambarcațiile de plăcere. Una din ele era de vânzare, un vaporăș de vreo șaisprezece metri, cu trei cabine, bucătărie și o încîntătoare timonerie, genul de vas care mi-ar fi plăcut.

— Dacă ai avea așa ceva, spuse Paulette, ne-am putea distra duminica la Catalina.

Am luat așadar informații cu privire la posibilitățile de a-l achiziționa. Apartînea unui anume domn Mitchell, fabricant de aparate de filmat, care ne invită să vizităm vasul. De trei ori l-am cercetat într-o

săptămână, pînă cînd prezența noastră deveni jenantă. Dar domnul Mitchell ne spuse că atîta vreme cît nu era încă vîndut, puteam veni să-l vizităm.

Fără să știe Paulette, am cumpărat vasul, l-am aprovizionat pentru o croazieră pînă la Catalina, luînd la bord pe propriul meu bucătar și un fost copoi de la Keystone, Andy Anderson, care avea brevet de căpitan de cursă lungă. Dumineca următoare totul era gata. Paulette și cu mine pornirăm foarte devreme pentru o lungă plimbare, credea ea și stabilisem să bem numai o ceașcă de cafea, urmînd să luăm mai tîrziu micul dejun undeva. Atunci și-a dat seama că ne îndreptăm spre San Pedro.

— Doar n-ai de gînd să te uiți iar la vasul acela ?

— Aș vrea să-l mai cercetez o dată ca să mă hotărâsc, i-am răspuns.

— Atunci du-te singur, eu mă jenez, spuse ea morocînoasă. Rămîn să te aștept în mașină.

Cînd am sosit la debarcader, nici vorbă să coboare din mașină.

— Nu, te rog să te duci singur. Dar grăbește-te, încă n-am luat micul dejun.

După două minute, m-am întors la mașină și am convins-o aproape cu sila să urce la bord. Cabina era decorată în culori vesele, cu o față de masă roz și bleu și cești roz și bleu asortate. O aromă îmbietoare de jumări de ouă cu șuncă venea de la bucătărie.

— Căpitanul, amabil, ne-a invitat să luăm micul dejun, am spus. Sînt galete, jumări de ouă cu șuncă, sandviciuri și cafea. (Paulette privi în bucătărie și-l recunoscu pe bucătarul nostru.) Tot doreai un loc unde să mergi duminică, așa încît după micul dejun mergem pînă la Catalina, să facem o baie.

Atunci l-am spus că am cumpărat iahtul.

Reacția ei fu foarte ciudată.

— Stai puțin, făcu ea.

Se ridică de pe scaun, coborî de pe vas și alergă vreo cincizeci de metri pe chei, cu fața ascunsă în palme.

— Ei ! Vino să-ți lei micul dejun, am strigat.

Cînd se întoarse la bord, îmi spuse :

— A trebuit să mă dezmeticesc de pe urma șocului.

Apoi Freddy, bucătarul japonez, zîmbind cu gura pînă la urechi, sosi cu micul dejun. După aceea, am încălzit motoarele, am ieșit din rada portului și ne-am îndreptat spre Catalina, la douăzeci și două de mile, unde am amarat timp de nouă zile.

..

N-aveam încă proiecte imediate de lucru. Împreună cu Paulette făceam de toate : mergeam la curse, în localuri de noapte, la spectacole de gală, numai ca să omor timpul. Nu voiam să fiu singur și să mă gîndesc. Dar dincolo de aceste plăceri, încercam un simțămînt de vinovăție : „Ce fac eu aici ? De ce nu lucrez ?“

În plus, mă întristase remarcă unui tânăr critic care spunea că *Luminile oraşului* era un film excelent, dar că atingea limitele sentimentalismului, şi în operele mele viitoare trebuia să caut să mă apropii de realism. M-am pomenit că-i dau dreptate. Dacă aş fi ştiut ce ştiu acum, ar fi trebuit să-i răspund că aşa-zisul realism este adeseori artificial, prozaic şi plicticos, şi nu realitatea e cea care contează într-un film, ci felul în care imaginaţia o poate transforma.

Ciudat cum, din întâmplare şi exact în momentul în care mă aşteptam mai puţin, mi-a venit deodată ideea să fac un nou film mut. Paulette şi cu mine ne aflam pe hipodromul de la Tijuana, în Mexic, unde urma să se înmîneze cupa de argint câştigătorului nu ştiu cărei probe din Kentucky. Paulette a fost întrebată dacă nu doreşte să ofere o cupă jocheului învingător şi să spună câteva cuvinte, cu accentul din sud. S-a lăsat uşor convinsă. Am fost uimit s-o aud la megafon. Deşi originară din Brooklyn, izbuti o remarcabilă imitaţie a unei frumoase din Kentucky. Ceea ce mă convinsese că ar fi în stare să joace.

Această întâmplare a însemnat un stimul pentru mine. Găseam că Paulette are ceva de puştoaică. Ar fi fost minunat să am un asemenea personaj pe ecran. Îmi închipuiam întâlnirea, într-o maşină tic-sită a poliţiei, dintre Charlot şi puştoaică, Charlot arătându-se foarte galant şi oferindu-i locul. Era o bază de pornire pentru a construi o intrigă şi a născoci diferite gaguri.

Mi-am amintit apoi un interviu pe care-l acordasem unui tânăr şi strălucit reporter de la „World” din New York. Auzind că urma să vizitez Detroit, îmi vorbise de sistemul benzii de montaj care se folosea acolo : trista poveste a marii industrii ademenind fermieri robuşti care, după patru-cinci ani de muncă la bandă, deveneau nişte epave, detracăţi.

Discuţia aceea mi-a dat ideea pentru *Timpurile noi*. Am folosit maşina de hrănit ca un procedeu pentru a câştiga timp, permiţând astfel muncitorilor să continue lucrul şi în timpul orei de masă. Secvenţa uzinei se termina cu imaginea lui Charlot cuprins de o depresie nervoasă. Intriga evoluează conform înlănţuirii fireşti a evenimentelor. O dată vindecăt, este arestat şi cunoaşte o fată care şi ea fusese arestată pentru furtul unei plini. Se întâlnesc într-o maşină a poliţiei, plină de delicvenţi. De acum înainte, e vorba de doi anonimi care încearcă să se descurce în lumea modernă. Sunt implicaţi în criza economică, în greve, dezordini şi şomaj. Paulette era îmbrăcată în zdrenţe. A plins aproape cînd i-am mînjit faţa ca să pară murdară.

— Petele astea sînt nişte aluniţe, am căutat s-o conving.

E uşor să îmbraci o actriţă în chip atrăgător cu rochii la modă, dar să îmbraci o florăreasă şi să arate fermecătoare, aşa ca în *Luminile oraşului*, era greu. Costumul fetei din *Goana după aur* nu punea o asemenea problemă. Dar ţinuta Paulettei din *Timpurile noi* cerea tot atita gîndire şi fineţe ca o creaţie Dior. Dacă un costum de gamine nu e gîndit cu grijă, petecele au un aer teatral şi neconvingător. Îmbrăcînd o actriţă în florăreasă sau în haimana, mă străduiam să creez un efect poetic, nu să-i falsific personalitatea.

Înainte de premiera filmului *Timpuri noi*, câțiva cronicari au scris că, după cum se zvonește, filmul e comunist. Fără îndoială, apăruse un rezumat al subiectului. Dar criticii liberali au scris că nu eram nici pentru, nici împotriva comunismului și că, de fapt, rămăsesem neutru.

Nimic nu-i mai enervant decât să primești buletine anunțându-te că rețetele primei săptămîni au bătut toate recordurile, iar cele din săptămîna următoare sînt puțin în scădere. Astfel, după premierele de la New York și Los Angeles, singura mea dorință era să plec cît mai departe de orice vești legate de film; așa încît am ales Honolulu, luîndu-le cu mine pe Paulette și pe mama ei și lăsînd cuvînt de ordine la studio să nu mi se trimită nici un fel de mesaj.

* * *

Ne-am îmbarcat la Los Angeles, sosînd la San Francisco pe o ploaie torențială. Dar nimic nu ne putea domoli entuziasmul; ne-am dus să facem cîteva cumpărături, apoi ne-am întors la vapor. Trecînd prin fața docurilor, am văzut ștampilat pe niște lăzi cuvîntul „China”.

- Să mergem acolo !
- Unde ? făcu Paulette.
- În China.
- Glumești ?
- Acum sau niciodată, am spus.
- Dar n-am eu ce să mă îmbrac.
- Poți să-ți cumperi tot ce vrei la Honolulu, am insistat.

Toate vasele ar trebui să se numească *Panaceu*, căci nimic nu-i mai reconfortant decât o călătorie pe mare. Grijile sînt aminate, vaporul te adoptă și te îngrijește, iar cînd în cele din urmă intră în port, cu părere de rău te redă tumultului vieții.

Dar cînd am sosit la Honolulu, am zărit o groază de afișe mari anunțînd *Timpuri noi*, iar presa mă aștepta pe chei, gata să mă devo-reze. Nici vorbă să scap.

Totuși, la Tokio am fost lăsat în pace, căci comandantul avusese amabilitatea să mă înscrie sub un alt nume. Autoritățile japoneze s-au supărat văzîndu-mi pașaportul. „De ce nu ne-ați prevenit de sosirea dumneavoastră ?” mă întrebă. Cum avusese loc o lovitură militară de stat care făcuse mai multe sute de victime, m-am gîndit că am procedat bine. În timpul călătoriei noastre în Japonia, un funcționar al guvernului ne-a supravegheat tot timpul. De la San Francisco la Hong Kong, abia dacă am vorbit cu vreun pasager, dar cînd am sosit la Hong Kong, austeritatea a dispărut, grație unui preot catolic.

— Charlie, îmi spuse un om de afaceri și rezervat ca înfățișare, aș dori să faci cunoștință cu un preot american din Connecticut, care se află aici de cinci ani, într-o colonie de leproși. Duce o viață destul de singuratică, așa încît în fiecare duminică vine la Hong Kong numai ca să întîmpine vapoarele americane.

Preotul era un om înalt, chipeș, de vreo patruzeci de ani, rumen și cu un zîmbet încântător. I-am oferit un pahar, apoi prietenul meu a făcut la fel, și bunul părinte vru să dea și el un rînd. Nu era la început decît un mic cerc, dar pe măsură ce timpul trecea, se adunară vreo douăzeci și cinci de persoane, fiecare oferind de băut. Am ajuns la treizeci și cinci și ne cinsteam într-una; mulți erau duși beți morți la bord, dar preotul, cărula nu-l scăpase nici un pahar, zîmbea și se adresa cu gravitate fiecăruia. În cele din urmă m-am ridicat să-mi iau rămas bun. Și cum mă ajuta plin de sollicitudine, i-am strîns mina. I-am simțit-o aspră, așa încît i-am întors-o și i-am examinat palma. Era plină de crăpături și fisuri, și în mijloc avea o pată albă.

— Sper că nu e lepră, i-am spus glumind.

Zîmbi dînd din cap. Un an mai tîrziu, am aflat că a murit de lepră.

Am lipsit din Hollywood cinci luni. În timpul călătoriei, Paulette și cu mine ne-am căsătorit. După aceea ne-am întors în Statele Unite, îmbarcîndu-ne pe un vas japonez la Singapore.

A doua zi după ieșirea în larg, am primit un bilet anunțînd că autorul său și cu mine aveam numeroși prieteni comuni, că de ani de zile am fost pe punctul de-a ne întîlni și că acum, în mijlocul Oceanului Indian, ocazia era excelentă. Semna Jean Cocteau. Apoi un post scriptum: nu putea veni în cabina mea să ia un aperitiv înainte de cină? În primul moment m-am gîndit că e vorba de un impostor. Ce să caute acest parizian înrăit în inima Oceanului Indian? Și totuși așa era, căci Cocteau făcea un reportaj pentru *Le Figaro*.

Cocteau nu știa o iotă englezește, după cum nici eu nu știam francezește, dar secretarul lui o rupea puțin pe englezește, așa încît ne-a servit drept interpret. În noaptea aceea am stat de vorbă pînă în zori, expunîndu-ne teoriile despre viață și artă. Interpretul nostru vorbea rar și dibuind cuvintele, în timp ce Cocteau, cu miinile sale frumoase sprijinite pe piept, avea un debit de mitralieră, întorcînd ochii, rugător, spre mine, apoi spre interpret, care continua imperturbabil: „Domnul Cocteau spune... că sinteți un poet... al soarelui... iar el este un poet... al nopții.”

Cocteau se întorcea numaidecît de la interpret ca să-mi facă un semn rapid cu capul, ca o pasăre și continua. Apoi începeam eu, lansîndu-mă în considerații asupra filosofiei și artei. Cînd cădeam de acord, ne strîngeam în brațe, în timp ce interpretul ne privea impasibil. În această stare de exaltare, am ținut-o toată noaptea, pînă la patru dimineata, promițîndu-ne să ne întîlnim la ora unu pentru dejun.

Dar entuziasmul nostru ajunsese la paroxism: ne plictisise! Nici unul nici altul nu-și făcu apariția. După-amiază, scrisorile noastre de scuze s-au încrucișat probabil, deoarece conținutul lor era identic, fiecare întrecîndu-se în formule de regret, dar avînd toată grija să nu mai fixeze o altă întîlnire: eram sătui unul de altul.

La cină, cînd am intrat în restaurant, Cocteau ședea în fundul sălii, cu spatele la noi. Dar secretarul lui nu putea să nu ne vadă și, discret, semnală prezența noastră lui Cocteau, care ezită, apoi se întoarce,

se prefăcu surprins și flutură scrisoarea pe care i-o trimiseseam; i-am fluturat-o și eu vesel pe-a mea și-am ris amândoi. După care ne-am întors, gravi și ne-am cufundat în lectura menu-ului. Cocteau termină primul cina și, în timp ce ni se servea felul principal, trecu discret pe lângă masa noastră, grăbit. Totuși se întoarse înainte de a ieși și arătă holul, ceea ce însemna: „Ne vedem acolo”. Am încuviințat energic din cap. Dar după aceea m-am simțit ușurat să constat că dispăruse.

A doua zi dimineată mă plimbam singur pe punte. Deodată l-am văzut cu groază pe Cocteau apărind de după colț, în depărtare și îndreptându-se către mine. Doamne sfinte! Am căutat la iuteală o scară de incendiu, când mă zări și, spre marea mea ușurare, se precipită spre ușa salonului principal. Astfel luă sfârșit plimbarea noastră matinală. Toată ziua am continuat să ne jucăm de-a v-ați ascunselea, ocolindu-ne. Totuși, sosind la Hong Kong, ne revenisem îndeajuns ca să înfruntăm o scurtă întâlnire. Dar mai erau patru zile pînă la Tokio.

În timpul traversării, Cocteau mi-a povestit o întâmplare nemai-pomenită: văzuse în China, un Buda viu, un om de vreo cincizeci de ani, care stătuse toată viața plutind într-un vas cu untdelemn de unde capul îi ieșea afară prin gîtul ulciorului. După atîția ani petrecuți în baia de ulei, corpul îi rămăsese ca un embrion și era atît de moale, încît puteai să treci cu degetul prin el. N-am aflat niciodată exact în ce regiune a Chinei văzuse acest fenomen și sîrși prin a admite că de fapt nu-l văzuse chiar el ci auzise numai vorbindu-se.

Ne vedeam rareori la diferitele escale și numai ca să schimbăm cîteva cuvinte și să ne luăm un scurt la revedere. Dar cînd am descoperit că urma să călătorim împreună în Statele Unite pe bordul vaporului *President Coolidge*, ne-am resemnat, fără a mai căuta să ne arătăm entuziaști.

La Tokio, Cocteau cumpărase o lăcustă pe care-o păstra într-o colivie și pe care o aducea adesea ceremonios în cabina mea.

— E foarte inteligentă, spuse el și cîntă de fiecare dată cînd îi vorbește.

Ajunsese să acorde atîta interes acestei mici dihănii încît aceasta deveni un subiect de conversație între noi.

— Cum se simte Pilou astăzi? întrebam eu.

— Nu prea bine, răspundea el grav. Am pus-o la regim.

Cînd am sosit la San Francisco, l-am invitat să ne însoțească pînă la Los Angeles, căci o limuzină ne aștepta. Pilou era și ea printre pasageri. Pe drum, începu să cînte. „Vezi, spuse Cocteau, îi place America”. Deodată deschise fereastra mașinii, apoi deschise ușa coliviei pe care-o scutură ca să iasă Pilou.

— De ce faci așa?

— Îi redă libertatea, spuse interpretul.

— Dar, am răspuns eu, e străină aici... nu știe limba.

— E descurcăreță, răspunse Cocteau dînd din umeri, o să învețe repede.

Cind am sosit acasă la Beverly Hills, veștile de la studio erau bune. *Timpuri noi* avea mare succes.

Dar o dată mai mult se punea aceeași întrebare deprimantă: trebuia să mai turnez încă un film mut? Știam că mi-aș fi luat un mare risc. Toată lumea la Hollywood renunțase la filmul mut, nu mai rămăsese decât eu. Avusesem noroc pînă acum, dar mă descuraja să continui, cu sentimentul că arta pantomimei se demoda încet-încet. Pe de altă parte, nu era ușor să găsești un subiect de film mut de o oră și patruzeci de minute, să traduci glumele în gesturi și să creezi gaguri vizuale la fiecare șase metri de film, preț de vreo două sute de metri. Imi mai spuneam că dacă aș face un film sonor, oricît de bun, n-aș putea depăși talentul pantomimei mele. Mă gîndisem la diferite voci pentru Charlot; dacă trebuia să vorbească în monosilabe sau pur și simplu să mormăie. Dar degeaba. Din momentul în care vorbeam, deveneam un actor ca oricare altul. Cam acestea erau tristețile gloduri care mă frîmîntau.

Paulette și cu mine eram căsătoriți de un an, dar se crease între noi o ruptură ce continua să se agraveze, datorată în parte faptului că eram îngrijorat, încercînd mereu să mă apuc de lucru. Totuși, după succesul cu *Timpuri noi*, Paulette a fost angajată de Paramount să turneze mai multe filme. Dar nu puteam nici să lucrez nici să joc. În această tristă stare de spirit, am hotărît să plec la Pebble Beach împreună cu prietenul meu Tim Durant. Poate aveam să lucrez mai bine acolo.

Pebble Beach, aflat la vreo sută și zece de kilometri la sud de San Francisco, era un loc sălbatic, trist, într-un cuvînt, puțin sinistru. Eu îi spuneam „refugiul sufletelor rătăcite”. I se mai spunea „la mila șaptesprezece”. Prin pădurile din împrejurimi erau mulți cerbi și numeroase case pretentioase, neocupate și de vinzare; copaci căzuți putrezeau pe cîmp, plin de viermi, întîlneai peste tot sumac veninos, tufișuri de leandru și de beladonă: un decor potrivit pentru o adunare de iele. Cu fața spre ocean, construite pe stînci, se ridicau mai multe case cu o ornamentație încărcată, ocupate de miliardari; regiunea era numită Coasta de Aur.

Pe Tim Durant l-am cunoscut cînd îl adusese cineva să joace tenis la mine într-o duminică. Era un excelent jucător și am făcut multe partide împreună. Tocmai divorțase de soția lui, fiica lui E. F. Hutton și venise în California să uite. Tim era simpatic și am legat o strînsă prietenie.

Am închiriat o casă cam la un kilometru depărtare de ocean. Era umedă și tristă, iar cînd aprindeam focul, odaia se umplea de fum. Tim cunoștea mulți proprietari bogați la Pebble Beach și în timp ce el se ținea de vizite, eu încercam să lucrez. Zile întregi stăteam singur în bibliotecă și mă plimbam prin grădină, încercînd să găsesc o idee, dar nu-mi venea nimic în minte. În cele din urmă, am lăsat de-o parte grijile și împreună cu Tim am început să fac vizite vecinilor noștri.

M-am gindit de multe ori că ofereau un excelent material pentru o nuvelă : adevărate personaje de Maupassant. O casă mare, deși confortabilă, avea o atmosferă misterioasă și tristă. Gazda, un bărbat foarte plăcut, vorbea tot timpul tare, iar soția lui ședea pe scauni fără să rostească un cuvânt. De când le murise copilul, cu cinci ani în urmă, rareori mai vorbea sau zâmbea. Tot ce spunea era bună seara și noapte bună.

Intr-o altă casă, construită pe stîncile înalte dominînd marea, un romancier își pierduse soția. Ea se afla în grădină unde fotografia și probabil că se dăduse prea mult înapoi. Cînd soțul începu s-o caute, găsi numai trepiedul. N-a mai fost văzută niciodată.

Sora lui Wilson Mizner își detesta vecinii al căror teren de tenis domina casa ei și de cîte ori jucasu, ea aprindea focul și norii de fum năpădeau terenul.

Din cînd în cînd petreceam cîte un week-end la soții John Steinbeck. Aveau o casă mică lingă Monterey. El era în pragul gloriei, tocmai scrisese *Tortilla Flat* și o serie de nuvele. John lucra dimineața și scria în medie zece pagini pe zi. Eram uimit să văd cît de curate erau paginile lui, abia dacă aveau cîte o corectură. Îi invidiam.

Îmi place să știu cum lucrează scriitorii și care e producția lor zilnică. Thomas Mann scria cam două pagini pe zi. Lion Feuchtwanger dicta zece pagini, ceea ce însemna trei pagini de mașină pe zi. Somerset Maugham scria două pagini pe zi pentru a se menține în formă. H. G. Wells făcea în medie cinci pagini pe zi. Hannen Swaffer, ziaristul englez, scria între douăzeci și douăzeci și cinci de pagini pe zi. Criticul american Alexander Woolecott făcea un articol de trei pagini și jumătate într-un sfert de oră, apoi venea să continue partida de pocher întreruptă ; l-am văzut cu ochii mei. Hearst scria într-o seară un editorial de zece pagini. Georges Simenon a scris un roman scurt într-o lună — și de-o excelentă calitate literară. Georges mi-a povestit că se scoală la ora cinci dimineața, își face cafeaua apoi se așează la birou jucîndu-se cu o bilă de aur de mărimea unei mingi de tenis și reflectează. Scrie cu stiloul, și cînd l-am întrebat de ce are un scris atît de mărunț, mi-a răspuns : „E mai puțin obositor pentru mină“. În ce mă privește, dictez cam cinci pagini pe zi, ceea ce, după terminarea corecturilor, îmi dă cam o pagină și jumătate de dialog de film.

Poetul Robinson Jeffers locuia lingă Pebble Beach. Tim și cu mine l-am întîlnit prima oară în casa unui prieten comun. Era distant și tăcut, iar eu, guraliv cum sînt, am început să trîncănesc despre întîmplările zilei, așa, ca să nu se plictisească lumea. Dar Jeffers n-a scos un cuvînt. Am plecat destul de furios că monopolizasem conversația. Fără îndoială, îi părusem nesuferit, dar mă înșelam, căci o săptămînă mai tîrziu, mă invită, împreună cu Tim, la ceai.

Robinson Jeffers și soția lui locuiau într-un mic castel medieval de piatră, numit Tor, pe care-l construise el însuși pe o lespede de stîncă, la țărmul Pacificului, ceea ce mi se părea un capriciu pueril.

Odaia cea mai mare n-avea nici zece metri pătrați. La câțiva pași de casă, se ridica un donjon de piatră, înalt de șase metri și un metru douăzeci diametru. O scară îngustă de piatră ducea la o încăpere mică rotundă cu fante în loc de ferestre. Era camera lui de lucru. Acolo a scris *Armăsarul murg*. Tim pretindea că acest gust sepulcral era o manifestare a dorinței de moarte. Dar îl vedeam pe Robinson Jeffers plimbindu-se cu câinele în lumina apusului, savurând inserarea, pe chip citindu-i-se o inefabilă expresie de pace, eufundat parcă într-o depărtată visare. Sint convins că un om ca Robinson Jeffers nu dorește moartea.

25

RĂZBOIUL plutea din nou în aer. Naziștii erau în plin marș. Cît de repede uitasem primul război mondial și tortura celor patru ani de agonie ! Cît de repede uitasem înfiorătoarele zdrențe umane : ologii, ciungii, orbi, desfigurații, paralitici ! Mulți dintre cei care n-au fost uciși sau răniți tot n-au scăpat teferi, căci și-au pierdut mințile. Ca un minotaur, războiul înghițise tineretul, lăsînd să supraviețuiască doar bătrîni cinici. Dar uitasem curînd și cîntam gloria războiului cu refrene populare :

*Cum vrei să-i mai ții la fermă,
După ce-au văzut Parisul...*

și așa mai departe.

Din multe puncte de vedere războiul e un lucru bun, spuneau unii. Ajută la dezvoltarea industriei și tehnicii, furnizează oamenilor noi slujbe. Cum ne puteam gândi la milioanele de morți cînd se cîștigau milioane la bursă ? În momentul cînd acțiunile crescuseră cel mai mult, Arthur Brisbane de la *Hearst Examiner* declara : „U. S. Steel va face un salt pînă la cinci sute de dolari“. În loc de asta, speculanții au fost cei care au sărit în aer.

Și iată cum un alt război se pregătea, iar eu încercam să scriu un scenariu pentru Paulette ; dar nu izbuteam să progrez. Cum să urmăresc capriciile feminine, să mă gîndesc la romantism sau la probleme de dragoste, cînd nebunia se stirnea sub impulsul unei ființe groțeste și oribile, Adolf Hitler ?

În 1937, Alexander Korda mi-a dat ideea să fac un film despre Hitler, bazat pe o eroare de identitate, Hitler avînd aceeași mustață ca Charlot : aș fi putut juca ambele roluri, spunea el. Atunci nu prea dădusem importanță acestei sugestii, dar acum era un subiect de actualitate și eu căutam cu disperare un nou subiect de film. Deodată m-am luminat. Bineînțeles ! Rolul lui Hitler îmi permitea să țin discursuri în fața mulțimilor, într-un jargon al meu și să le vorbesc despre tot ce-mi trecea prin minte. Pe cînd, în rolul lui Charlot, puteam să rămîn mai mult sau mai puțin tăcut. Un scenariu despre Hitler se preta la burlesc și la pantomimă. M-am întors așadar grăbit și plin de entuziasm la Hollywood și am început să scriu textul, pentru care mi-au trebuit doi ani.

M-am gîndit la prima secvență, care ar înfățișa o scenă de luptă din primul război mondial ; s-ar vedea grasa Bertha, tunul care trăgea

la o sută douăzeci de kilometri și cu care nemții își propuneau să terorizeze aliații. Urmau să distrugă catedrala din Reims, dar obuzul greșeste obiectivul și dărimă o mică latrînă de țară.

Paulette avea să joace în film. În cursul ultimilor doi ani, cunoscuse un mare succes la Paramount. Deși aproape despărțiți, eram prieteni și căsătoriți încă. Dar Paulette era o ființă cu toane. Întâmplarea ar fi putut să fie foarte amuzantă dacă nu s-ar fi petrecut într-un moment nepotrivit. Paulette sosi într-o zi în cabina mea de la studio, însoțită de un tânăr isteț și bine îmbrăcat, cu haine ce-i veneau ca turnate. Avusesem o zi grea, scenariul îmi dăduse de furcă și această întrerupere m-a cam surprins. Dar Paulette declară că era vorba de ceva foarte important; după care a luat loc și l-a invitat pe tânăr să-și tragă un scaun și să se așeze lângă ea.

— Ți-l prezint pe agentul meu, spuse Paulette.

Apoi îi privi, lăsându-l să ia cuvîntul. El vorbea repede, despărțind cuvintele, savurîndu-le parcă pe fiecare în parte.

— După cum știți, domnule Chaplin, de cînd s-a turnat *Timpuri noi*, îi plătiți Pauletei un onorariu de două mii cinci sute de dolari pe săptămînă. Dar ceea ce n-am stabilit cu dumneavoastră, domnule Chaplin, e problema a ceea ce i se cuvine de la afișe; Paulette ar trebui să aibă șaptezeci și cinci la sută...

Și se opri.

— Ce tot vorbești acolo? am strigat. Doar n-o să-mi spui dumneasta ce onorariu trebuie să primească! Interesele Pauletei îmi stau la inimă mai mult decît dumitale! Și-acum, ieșiți amîndoi afară!

În toiul turnărilor cu *Dictatorul*, am început să primesc mesaje alarmante din partea Artiștilor Asociați. Hays Office îi înștiințase că riscam să am necazuri cu cenzura. Un film antihitlerist îngrijora, și oficiul din Londra se temea că nu va putea fi distribuit în Anglia. Dar eu am hotărît să merg înainte, căci cineva trebuia să-și bată joc de Hitler. Dacă aș fi cunoscut ororile care se săvîrșeau cu adevărat în lagărele de concentrare din Germania, n-aș fi putut realiza *Dictatorul*; n-aș fi putut să iau în rîs nebunia omucidă a naziștilor. Dar eram hotărît să ridiculizez pălăvrăgeala lor mistică privind rasele pure. Ca și cum așa ceva ar fi existat vreodată în afara aborigenilor din Australia!

În timp ce lucram la *Dictatorul*, Sir Stafford Cripps trecu prin California, întorcîndu-se din Rusia. Veni la cină împreună cu un tânăr, proaspăt ieșit de la Oxford, al cărui nume îmi scapă, dar nu și remarcă pe care a făcut-o în seara aceea: „Așa cum merg lucrurile în Germania și aiurea, n-am șanse să mai trăiesc nici cinci ani”. Sir Stafford făcuse o călătorie de studii în Rusia, unde fusese profund impresionat de ceea ce văzuse. Mi-a descris vastele lor proiecte și desigur greutățile lor. Părea să creadă că războiul era inevitabil.

Noi scrisori pline de îngrijorare veneau la oficiul nostru din New York, implorîndu-mă să nu fac filmul, deoarece nu va fi niciodată proiectat nici în Anglia nici în America. Dar eram hotărît să-l turnez, chiar de-ar fi să închiriez cu însumi sălile pentru a-l prezenta publicului.

Înainte de a termina *Dictatorul*, Anglia declară război naziștilor. Eram la Catalina pe iahtul meu, în week-end și am auzit trista știre la radio. La început, pe toate fronturile domnea lipsa de acțiune. „Nemții nu vor străpunge niciodată linia Maginot”, spuneam noi. Apoi deodată măcelul se dezlănțui: invadarea Belgiei, prăbușirea liniei Maginot, groaznica tragedie de la Dunkerque, și ocuparea Franței. Știrile erau tot mai proaste. Anglia se lupta ținută la zid. Acum oficiul nostru din New York expedia telegrame frenetice: „Termină repede filmul, toată lumea îl așteaptă”.

Dar *Dictatorul* a fost greu de realizat; era nevoie de machete și de accesorii, ceea ce a însemnat un an de pregătiri. Fără aceste mijloace, filmul ar fi costat de cinci ori mai mult. Cheltuisem cinci sute de mii de dolari înaintea primului tur de manivelă.

Spre sfârșitul turnării, Douglas Fairbanks și soția lui, Sylvia, au venit să ne facă o vizită pe când lucram exteriorurile la *Dictatorul*. Douglas nu mai dăduse nimic în ultimii cinci ani și-l văzusem rar, căci făcea mereu naveta între America și Anglia. Am găsit că îmbătrânise, devenise mai greoi și părea neliniștit. Totuși era același Douglas plin de entuziasm. Rise din toată inima în timpul turnării unei scene.

— Abia aștept să văd filmul, spuse el.

Doug rămase cam o oră. Când plecă, m-am uitat lung după el, am văzut-o pe soția lui ajutându-l să urce o pantă ușor abruptă și, în timp ce se îndepărtau pe drum, iar distanța dintre noi creștea, am simțit deodată o stringere de inimă. Doug se întoarse și ne-am făcut semne de adio cu mâna. A fost ultima dată când l-am văzut. O lună mai târziu, Douglas Junior telefona să mă înștiințeze că tatăl lui murise, în cursul nopții, de o criză cardiacă. A fost un șoc teribil, căci era un om plin de viață.

Îmi lipsește Douglas — îmi lipsește căldura entuziasmului și farmecul său; vocea lui prietenoasă la telefon, duminica dimineată când mă simțeam trist și singur, spunându-mi: „Charlie, vino la noi la dejun... o să facem baie... o să cinăm... și mai târziu o să vedem un film”. Da, prietenia lui minunată îmi lipsește.

Din ce societate prefer să-mi aleg prietenii? Fără îndoială, din branșa mea. Totuși Douglas a fost singurul actor cu care m-am legat vreodată. Întâlnind atâtea vedete la tot felul de serate din Hollywood, am devenit sceptic... eram poate prea numeroși. Atmosfera era mai degrabă provocatoare decât amicală și aveai multe mânuși de ridicat în drum spre bufet sau la întoarcere. Hotărât lucru, stelele printre stele dau puțină lumină și tot atât de puțină căldură.

Scriitorii sînt oameni încântători, dar nu prea darnici; știu multe, dar rareori împărtășesc și altora din cunoștințele lor; cei mai mulți păstrează totul între copertile cărților. Savanții ar putea fi niște tovarăși plăcuți, dar simpla lor apariție într-un salon paralizază conversația celorlalți. Pictorii sînt plictisitori la culme, deoarece majoritatea vor să te facă să crezi că sînt mai degrabă filosofi decât pictori. Poetii formează fără îndoială o clasă superioară, iar pe plan individual sînt oameni plăcuți, înțelegători și excelenți interlocutori. Dar cred că în

general cel mai bine se înțeleg între ei muzicienii. Nimic nu e atât de cald și mișcător ca o orchestră simfonică. Luminițele romantice de deasupra pupitrelor, instrumentele care se acordă; apoi o tăcere bruscă atunci când dirijorul își face apariția, toate acestea dau impresia de armonie, de cooperare. Îmi amintesc de pianistul Horowitz; era invitat într-o seară la mine și oaspeții discutau despre situația mondială, spunând că șomajul și criza vor duce la o renaștere spirituală. Se ridică deodată: „Conversația asta mi-a trezit dorința să cînt la pian”. Nimeni, bineînțeles, n-a protestat și a cîntat *Sonata nr. 2* de Schumann. Mă îndolesc că va mai fi executată atât de bine cîndva.

Puțin înainte de război, am fost invitat la ei la masă. Se aflau acolo soția lui — fiica lui Toscanini — Rachmaninov și Barbirolli. Rachmaninov era un om cu o înfățișare stranie, avînd ceva de ascet și de estet în același timp. Era o reuniune intimă, numai noi cinci.

Se pare că ori de cîte ori se discută despre artă, eu am o explicație diferită de propus. De ce nu? În seara aceea am susținut că arta este o emoție suplimentară care se adaugă unei tehnici deosebite. Cineva a adus vorba despre religie și am mărturisit că nu sînt credincios.

— Dar cum poți face artă fără religie? interveni prompt Rachmaninov.

Am rămas o clipă nedumerit.

— Nu cred că vorbim despre același lucru, am spus. Concepția mea despre religie e credința într-o dogmă... și arta este mai degrabă un sentiment decît o credință.

— Ca și religia, răspunse el.

După care, am preferat să tac.

..

Odată, pe cînd se afla la mine la cină, Igor Stravinski mi-a propus să facem împreună un film. Am născocit un scenariu. Trebuia să fie suprarealist, am spus eu. Un local de noapte decadent, cu mese în jurul ringului de dans, la fiecare masă grupuri și perechi reprezentînd plăcerile lumesti: la o masă, cupiditatea, la alta ipocrizia, la alta cruzimea. Pe pistă, se reprezintă patimile Domnului și în timp ce are loc răstignirea lui Hristos, grupurile de la fiecare masă privesc indifferente, unii comandînd menu-ul, alții discutînd afaceri, alții dovedind prea puțin interes. Mulțimile, marii preoți și fariseii ridică pumnul spre cruce strigînd: „Dacă ești Fiul lui Dumnezeu, coboară-Te de pe cruce și salvează-Te”. La o masă vecină, un grup de oameni de afaceri discută cu aprindere. Unul din ei trage nervos din țigare, privindu-l pe Mintuitor și suflă cu un aer absent fumul înspre El.

La o altă masă, un bancher și soția lui examinează menu-ul. Ea ridică ochii, apoi, nervoasă, își împinge scaunul.

— Nu înțeleg de ce vine lumea aici, spune ea, stînjenită parcă; e deprimant.

— Spectacolul e bun, spune omul de afaceri. Localul era pe cale să dea faliment pînă a nu monta revista asta. Acum încasează beneficii.

— Mi se pare un sacrilegiu, remarcă soția.

— Ba e foarte folositor, răspunde bărbatul. Oamenii care n-au pus niciodată piciorul într-o biserică vin aici să învețe istoria creștinismului.

Mai tîrziu, un bețiv, sub influența alcoolului, se comportă cu totul altfel; șade singur și începe să plîngă, strigînd: „Ia uitați-vă, îl răstignesc! Și nimănui nu-i pasă!“ Se scoală de la masă clătîindu-se și întinde brațele cu un gest de implorare înspre cruce. Soția unui ministru, așezată nu departe, atrage atenția chelnerului și bețivul este dat afară continuînd să plîngă și să strige:

— Ia priviți! Nimănui nu-i pasă! Halal creștini mai sinteți!

— Înțelegeți, i-am spus lui Stravinski, e dat afară pentru că tulbură spectacolul.

I-am explicat că reprezentarea Patimilor pe ringul de dans al unui local de noapte era menit să arate cît de cinică devenise lumea în practicarea creștinismului. Chipul maestrului deveni foarte grav.

— Dar e un sacrilegiu! spuse.

Eram destul de uimit și puțin jenat.

— Credeți? Nu asta mi-a fost intenția. L-am gîndit ca pe o critică a atitudinii oamenilor față de creștinism: și poate, inventînd subiectul pe măsură ce l-am povestit, ideea n-a reieșit destul de clar.

N-am mai vorbit despre asta, dar cîteva săptămîni mai tîrziu, Stravinski îmi seria, dorînd să știe dacă mai nutream ideea de a face un film împreună. Entuziasmul meu scăzuse oricum și ceea ce mă interesa era să fac un film de unul singur.

Hanns Eisler l-a adus la studio pe Schönberg, un omuleț franc și tăios, ale cărui compoziții le admiram mult și pe care-l zărisem cu regularitate la campionatele de tenis stînd singur în tribună, într-un tricou și cu o șapcă albă. După ce-a văzut *Timpuri noi*, mi-a spus că i-a plăcut mult comedia, dar că muzica mea e foarte proastă — și a trebuit în parte să fiu de aceeași părere. Discutînd cu el despre muzică, una din remarcile lui mi s-a întipărit în minte: „Îmi plac sunetele, sunetele frumoase“.

Hanns Eisler relatează o anecdotă amuzantă despre marele compozitor. Studiînd armonia sub conducerea sa, Hanns făcea în toiu lernii cîte opt kilometri prin zăpadă ca să meargă să la lecții cu maestrul la ora opt dimineața. Schönberg, care era predispus la chelie, ședea la pian în timp ce Hanns privea peste umărul lui, citînd și fredonînd partitura. „Ținere, îi spuse maestrul, nu mai fluiera. Răsufierea dumitale rece îmi îngheață capul“.

De cînd turnam *Dictatorul*, primeam scrisori de la tot felul de nebuni, iar după ce l-am terminat, începură să sosească în număr și mai mare.

Unii din corespondenți amenințau că vor arunca bombe rău mirositoare în sălile de cinema și vor trage focuri asupra ecranului pretutindeni unde filmul va fi proiectat, alții, că vor provoca răzmerițe. La început m-am gîndit să mă adresez poliției, dar acest gen de publi-

itate risca să îndepărteze publicul. Un prieten m-a sfătuit să stau de vorbă cu Harry Bridges, șeful sindicatului docherilor. L-am invitat așadar la mine la cină.

I-am spus pe față motivele pentru care doream să-l văd. Știam că Bridges era antinazist; i-am explicat așadar că făceam o comedie antinazistă și că primeam numeroase scrisori de amenințare.

— Aș vrea să invit douăzeci-treizeci de docheri de-ai dumitale la premieră, să stea răsplădiți printre spectatori; dacă vreun nazist ar începe să facă scandal, băieții dumitale ar putea să-i liniștească înainte ca situația să se agraveze.

— Nu cred că se va ajunge pînă acolo, Charlie, spuse Bridges rînd. Ai destui apărători în rîndul publicului dumitale care să se ocupe de maniaci. Iar dacă aceste scrisori sînt scrise de nazişti, oricum nu vor îndrăzni să se arate ziua în amiaza mare.

Tot atunci, Harry îmi povestii lucruri interesante despre greva din San Francisco. La vremea aceea Bridges era, practic, stăpînul întregului oraș, deoarece controla toată aprovizionarea. Dar nu oprea niciodată livrările necesare spitalelor și copiilor. Vorbindu-mi despre această grevă, îmi spuse:

— Cînd cauza e justă, nu-î nevoie să cauți să convingi oamenii; e de ajuns să le expui faptele, apoi decid ei singuri. Le-am spus oamenilor mei că dacă se hotărăsc să declare grevă, vor întîmpina tot felul de greutăți; unii nici nu vor vedea poate rezultatul. Dar oricare le-ar fi hotărîrea, voi fi alături de voi, le-am spus. Dacă faceți grevă, mă voi afla acolo, în primele rînduri — și toți cei cinci mii de docheri au votat în unanimitate greva.

Dictatorul urma să ruleze în două săli din New York, Astoria și Capitol. La Astoria, am organizat o avanpremieră pentru presă. Harry Hopkins, principalul consilier al lui Franklin Roosevelt, lua masa cu mine în seara aceea. Am participat apoi la reprezentația pentru presă, sosind pe la mijlocul filmului.

Avanpremiera pentru presă a unei comedii are un caracter cu totul deosebit — s-ar putea spune că oamenii rîd fără să vrea. La fel s-a întîmplat și de data asta.

— E un film mare, spuse Harry cînd am părăsit sala, o operă foarte valoroasă, dar care n-are nici o șansă. Sînt bani pierduți.

Cum investisem în această aventură două milioane de dolari din banii mei și doi ani de muncă, nu pot spune că pronosticul lui m-a umplut de fericire. M-am mulțumit totuși să încuviințez liniștit. Slavă Domnului, Hopkins se-nșela. *Dictatorul* și-a început cariera la Capitol, în fața unui public strălucitor, încîntat și entuziast. A ținut afișul timp de cincisprezece săptămîni la New York, concomitent în două săli și, dintre toate filmele mele, s-a dovedit a avea cel mai mare succes de casă.

Dar nu toți eronicarii mi-erău favorabili. Cel mai mulți obiectau împotriva discursului final. *Daily News* din New York spunea că îndreptam asupra publicului degetul comunismului. Deși majoritatea criticilor erau împotriva discursului și declarau că nu e la obiect, publi-

cului în ansamblu i-a plăcut și am primit multe scrisori minunate de elogii.

Archie L. Mayo, unul din marii regizori ai Hollywood-ului, mi-a cerut permisiunea să tipărească textul discursului pe felicitările lui de Crăciun din anul acela. Iată introducerea pe care a scris-o, precum și textul discursului :

„Dacă aş fi trăit pe vremea lui Lincoln, cred că v-aş fi trimis discursul lui de la Gettysburg, căci era mesajul cel mai inspirat al vremii. Astăzi înfruntăm noi crize şi un om a vorbit din adîncul inimii sale sincere şi pline de înfocare. Deşi abia îl cunosc, spusele lui m-au mişcat adînc... Țin așadar să vă trimit textul integral al discursului scris de Charles Chaplin încît şi voi să vă puteţi împărtăşi din expresia Nădejdi sale.

Discursul final din DICTATORUL

„Îmi pare rău, dar nu doresc să fiu împărat. Nu-i treaba mea. Nu vreau să guvernez şi să cuceresc pe nimeni. Aş dori să vin în ajutorul tuturor, pe cît îmi stă în putere — al evreilor, al arienilor — al negrilor, al albilor.

Cu toţi dorim să ne ajutăm unii pe alţii. Aşa e omul. Vrem să ne bucurăm de fericirea celuilalt, şi nu de nenorocirea lui. Nu dorim să ne urim şi să ne dispreţuim unii pe alţii. În lumea asta e loc pentru toţi. Iar pămîntul e bun şi bogat, şi ne poate hrăni pe toţi.

Drumul vieţii poate fi liber şi frumos, dar noi am rătăcit acest drum. Lăcomia a otrăvit sufletul omenesc, a ridicat bariere de ură, ne-a făcut să ne îndreptăm cu pas de gîscă spre mizerie şi sînge. Am descoperit secretul vitezei, dar am devenit sclavii ei. Maşina de produs belşug ne-a sărăcit. Ştiinţa ne-a făcut cinici; inteligenţa ne-a făcut cruzi şi nemiloşi. Gîndim prea mult şi simţim prea puţin. Mai mult decît de maşini, avem nevoie de omenie. Mai mult decît de inteligenţă, avem nevoie de bunătate şi înţelegere. Fără aceste calităţi, viaţa nu poate fi decît violenţă, şi totul va fi pierdut.

Avionul şi radioul ne-au apropiat. Natura însăşi a acestor invenţii e un apel la bunătatea omului, un apel la fraternitatea universală, pentru unirea tuturor. Chiar în aceeaşi clipă glasul meu este auzit de milioane de oameni de pretutindeni, de milioane de femei şi copii aflaţi în culmea disperării, victime ale unui sistem care îndeamnă omul să tortureze şi să întemniţeze nevinovaţi. Tuturor celor care pot să mă audă, le spun : «Nu disperaţi !» Nenorocirea care s-a abătut asupra noastră nu se datoreşte decît lăcomiei, miniei celor ce

se tem de progresul omenirii. Ura se va stinge și dictatorii vor pieri, iar puterea pe care au smuls-o poporului, poporul o va redobîndi. Atîta vreme cît oamenii vor ști să moară pentru ea, libertatea nu va muri.

Soldați ! Nu vă dați pe mîna acestor brute, acestor ființe care vă disprețuiesc, care vă înrobesc, care vă înregimentează viața, vă dictează faptele, gîndurile și simfămintele ! Care vă fac să mărșăluîți, care vă pun la rație și vă tratează ca pe vite și vă folosesc drept carne de tun ! Nu vă dați pe mîna acestor creaturi lipsite de suflet care nu sînt decît niște mașini, cu mașini în loc de mînte și în loc de inimă ! Voi nu sînteți mașini ! Sînteți oameni ! Cu dragoste de umanitate în inimile voastre ! Nu urîți ! Numai cei care nu sînt iubiți urăsc... cei care nu sînt iubiți și monștrii !

Soldați ! Nu luptați pentru sclavie ! Luptați pentru libertate ! În capitolul șaptesprezece din Evanghelia lui Luca stă scris că împărăția lui Dumnezeu este înăuntrul vostru — și nu în inima unui singur om sau a unui grup de oameni, ci în sufletul tuturor oamenilor. În voi ! Voi, cei mulți, aveți puterea — puterea de a făuri mașini. Puterea de a făuri fericire ! Voi, poporul, aveți puterea de a făuri o viață liberă și frumoasă, de a face din această viață o aventură minunată. Așa încît, în numele democrației, să folosim această putere, să ne unim. Să luptăm pentru a crea o lume nouă, o lume care să acorde tuturor oamenilor posibilitatea de a lucra, să ofere un viitor tineretului și siguranță la bătrînețe.

Făgăduindu-vă toate acestea, tiranii au luat puterea. Dar ei mint ! Ei nu-și îndeplinesc promisiunile. Și nu și le vor îndeplini niciodată ! Dictatorii se eliberează pe ei înșiși, dar înrobesc poporul. Să luptăm acum pentru a elibera lumea, pentru a doborî barierele dintre popoare ; să sfîrșim cu lăcomia, ura și intoleranța. Să luptăm pentru o lume clădită pe rațiune, o lume în care știința și progresul să conducă la fericirea universală. Soldați, în numele democrației, să ne unim !

Hannah, mă auzi ? Oriunde ai fi, ridică ochii ! Ridică ochii, Hannah ! Norii se risipesc ! Soarele răzbate ! Ieșim din întuneric la lumină ! Pătrundem într-o lume nouă, o lume mai bună, în care oamenii își vor înfrînge lăcomia, ura și brutalitatea. Ridică ochii, Hannah ! Sufletul omului a prins aripi și în sfîrșit începe să se înalțe. Sufletul lui se ridică spre curcubeu, spre lumina nădejdi. Ridică ochii, Hannah ! Ridică ochii !"

...

La o săptămînă după premieră, am fost invitat la un dejun oferit de Arthur Sulzberger, proprietarul lui New York Times. La sosire, am fost condus la ultimul etaj al imobilului ziarului Times și introdus

Într-un apartament particular, unde am găsit un salon plin cu tablouri, fotografii și mobile capitonate în piele. Onorind locul de lângă cămin cu augusta sa prezență, se afla fostul președinte al Statelor Unite, Herbert Hoover, un bărbat înalt cu ochii mici și înfățișare ascetică.

— Domnule președinte, îmi permiteți să vi-l prezint pe Charles Chaplin, spuse domnul Sulzberger, conducându-mă către marele om de stat.

Domnul Hoover surise și chipul i se încreți.

— A, sigur, spuse el radios, ne-am mai întâlnit cu mulți ani în urmă.

M-am mirat că-și mai aducea aminte, deoarece în timpul acela mi se păruse extrem de ocupat să se pregătească pentru Casa Albă. Asista la un dineu de presă la Hotel Astoria și fusesem poftit pentru a servi în chip de desert înainte de discursul domnului Hoover. Eram în chinurile divorțului și cred că am înginat ceva în legătură cu faptul că nu mă prea pricep la treburile statului — căci de fapt nu mă prea pricep nici la treburile mele. După ce am divagat cam așa timp de câteva minute, m-am așezat. Am fost prezentat apoi domnului Hoover. Cred că mi-a spus „încântat” și cam asta a fost tot.

Și acum, după atîția ani, după un interimat în care fusese președinte, stătea acolo în fața șemineului, cu un aer deosebit de binevoitor. Ne-am așezat în jurul unei mese mari rotunde, douăsprezece persoane. Mi se spusese că asemenea dejunuri se desfășurau într-un cerc foarte restrîns.

Există un tip de om de afaceri american care-mi dă senzația că nu sînt la înălțime. E foarte înalt, frumos, cu părul lînă, impecabil îmbrăcat, cu o gîndire limpede și pentru care faptele se înlănțuie cit se poate de limpede. Au voci metalice și sonore și vorbesc despre lucruri privind omul, în termeni geometrici, cum ar fi: „Procesul de organizare care se observă în curba anuală de șomaj” etc. Acesta era genul de convivi aflați în jurul mesei la dejun, arborînd un aer la fel de impunător și redutabil ca un zgîrie-nori. Singura influență umană era adusă de Anne O'Hare McCormick, o femeie încîntătoare și plină de strălucire, vestita cronicară politică de la New York Times.

La dejun, atmosfera era destul de protocolară și conversația lîncezea. Toți i se adresau lui Hoover cu „Domnule Președinte”, ceva mai mult decît era necesar, mi se părea mie. Pe măsură ce trecea timpul, începeam să am sentimentul că nu fusesem invitat degeaba. Cîteva clipe mai tîrziu, domnul Sulzberger veni să-mi risipească îndoielile. Profitînd de un moment prielnic de tăcere, spuse :

— Domnule președinte, v-aș ruga să expuneți mîslunca pe care vă propuneți s-o îndepliniți în Europa.

Domnul Hoover lăsă din mînă cuțitul și furculița, termină de mestecat cu un aer gînditor, înghiți, apoi începu să vorbească despre un subiect care, de bună seamă, îl preocupa de la începutul mesei. Vorbea cu ochii în farfurie, aruncînd priviri furîșe spre domnul Sulzberger și spre mine.

— Sîntem cu toții conștienți de starea deplorabilă în care se află actualmente Europa, de mizeria și foamea care se dezvoltă cu repeziciune de la izbucnirea războiului. Situația este atît de critică, încît am obținut de la Washington remedierea ei fără întîrziere. (Am înțeles că prin Washington vroia să spună președintele Roosevelt.) Apoi enumeră fapte și cifre și dădu rezultatele ultimei sale misiuni din timpul primului război mondial, cînd „am hrănit toată Europa”.

— O asemenea misiune ar urma să fie cu totul imparțială, întreprinsă în scopuri umanitare... Cred că vă interesează și pe dumneavoastră, spuse privindu-mă pe furis.

Am încuviințat grav.

— Cînd vă propuneți să traduceți în fapt acest proiect, domnule președinte? întrebă Sulzberger.

— De îndată ce vom obține aprobarea de la Washington, răspunse domnul Hoover. Washingtonul are nevoie să fie îmboldit de opinia publică și concursul unor personalități de vază va fi binevenit... (O nouă privire în direcția mea și din nou încuviințez.) În Franța ocupată, reluă el, milioane de oameni se zbat în lipsuri mari. În Norvegia, Danemarca, Olanda, Belgia, în toată Europa, foametea e în creștere! Vorbea cu elocvență, orînduind faptele și expunîndu-le cu căldură, plin de speranță și mărinimie.

Urmă apoi o tăcere. Mi-am dres vocea.

— Desigur, am început, situația nu este exact aceeași ca în primul război mondial. Franța este în întregime ocupată, ca și multe alte țări. Și nu dorim ca toate aceste ajutoare să cadă în mâinile naziștilor.

Domnul Hoover se încrunță ușor și un freamăt străbătu zgîrie-norii care se ultară rînd pe rînd la domnul Hoover, apoi la mine. Domnul Hoover se aplecă din nou, încruntat, spre fafuria lui.

— Vom organiza o comisie neutră în cooperare cu Crucea Roșie și vom lucra conform acordului de la Haga, articolul 27, paragraful 43, care autorizează o comisie de caritate să se ocupe de bolnavii și de cei aflați în nevoie din ambele tabere, beligerante sau nu. Cred că un spirit umanitar ca dumneata va aproba un asemenea proiect.

Nu sînt exact cuvintele lui, dar cam acesta era sensul.

Am rămas pe poziția mea.

— Sînt pe de-a-ntregul de acord cu acest proiect, cu condiția ca ajutoarele să nu cadă în mâinile naziștilor.

Această remarcă provocă o nouă mișcare în jurul mesei.

— Am mai făcut genul acesta de operații, spuse domnul Hoover cu un aer de modestie iritată.

Unul din zgîrie-nori se întoarse către mine zîmbind.

— Sînt convins că domnul Președinte poate duce la bun sfîrșit această misiune, spuse el.

— E o idee excelentă, declară domnul Sulzberger pe un ton autoritar.

...

Era ceva neobișnuit să-i asculți pe tinerii naziști abili, suiți pe pedestale de mahon și predicind în fața unor mici grupuri de pe Fifth Avenue. Unul declara : „Filosofia lui Hitler e un studiu serios și profund al problemelor epocii noastre industriale, în care există foarte puțin loc pentru intermediari sau pentru evrei”.

O femeie îl întrerupse : „Ce vorbe sînt astea ? Doar ne aflăm în America. Dumneata unde te crezi ?”

Tinărul, frumuseț și obsecvios, zîmbi fără să se sinchisească.

— Mă cred în Statele Unite și întîmplător sînt cetățean american.

— Foarte bine, spuse ea, eu sînt cetățeană americană și evreică și dacă aș fi bărbat, te-aș învăța minte !

Două-trei persoane întăriră amenințările femeii, dar cei mai mulți păstrară o tăcere indiferentă.

Un polițist care asista la scenă veni să calmeze femeia. M-am îndepărtat, uluit, căci nu-mi venea să-mi cred urechilor.

O zi-două mai tîrziu, mă aflu într-o reședință de țară și un tinăr francez palid și anemic, contele de Chambrun, ginerele lui Pierre Laval, mă urmărește toată dimineața. Văzuse *Dictatorul* în seara premierei la New York și declară cu mîrînire :

— Bineînțeles, doar n-o să luăm în serios punctul dumitale de vedere.

— La urma urmelor, am răspuns, nu-i decît o comedie.

Dacă aș fi avut cunoștință de crimele odioase și de torturile bestiale care se practicau în lagărele de concentrare naziste, n-aș fi fost atît de politicoș. Erau de față vreo cincizeci de invitați și cinam la mese de cîte patru. Se așezase împreună cu noi și încerca să mă atragă într-o discuție politică, dar i-am răspuns că prefer de departe o masă bună în locul politicii. Conversația lui era de așa natură încît am ridicat paharul spunînd : „Am impresia că beau mult „Vichy””. Nici nu mi-am terminat bine vorba că o altercație vie izbucni la o masă învecinată, unde două femei se dezlănțuiră. Cearta deveni atît de violentă încît mi-am spus că se vor lua de păr. Una îi striga celeilalte : „Nici nu vreau să aud așa ceva ! Nu ești decît o nazistă scîrboasă !”

Un tinăr vlăstar new-yorkez mă întrebă cu blîndețe de ce eram atît de antinazist.

— Pentru că naziștii sînt antiumani, i-am răspuns.

— E limpede, replică el, de parcă ar fi făcut o descoperire neașteptată, sînteți evreu, nu-i așa ?

— Nu trebuie să fii evreu ca să fii antinazist, am răspuns. Ajunge să fii un om normal.

Și astfel conversația noastră luă sfîrșit.

Altădată, urma să-mi fac apariția în sala Filcelor Revoluției Americane de la Washington, pentru a recita la radio discursul final din *Dictatorul*. Dar mai înainte eram convocat la președintele Roosevelt, la cererea căruia trimisese filmul la Casa Albă. Cînd am fost introdus în biroul său, mă întîmplină spunîndu-mi : „La loc, Charlie. Filmul dumitale ne dă multă bătaie de cap în Argentina”. A fost singurul său

comentariu. Un prieten a rezumat mai târziu situația în termenii următori : „Ai fost primit la Casa Albă, dar nu cu brațele deschise“.

Am mai rămas la Președinte patruzeci de minute ; în acest timp mi-a servit mai multe pahare de Martini, pe care din timiditate le-am dat repede peste cap. Când veni vremea să-mi iau rămas bun, am ieșit de la Casa Albă clătîindu-mă rău pe picioare ; deodată mi-am amintit că la ora zece trebuia să vorbesc la radio. Emisiunea era transmisă pe toate programele, ceea ce însemna că mă adresam la peste șazece de milioane de oameni. După ce-am făcut cîteva dușuri reci și am înghițit o cantitate apreciabilă de cafea neagră, m-am simțit mai mult sau mai puțin remontat.

Statele Unite nu intraseră încă în război și astfel, în sală, se aflau numeroși naziști. Abia îmi începusem alocuțiunea că unii se și porniră să tușească. Era prea zgomotos ca să fie firesc. Am început să mă enervez, simțeam cum mi se usucă cerul gurii, cum limba devine cleioasă și nu mai eram în stare să articulez. Discursul dura șase minute. În toul convorbirii m-am oprit declarînd că nu mai pot continua fără să beau un pahar cu apă. Bineînțeles, nu exista nici o picătură în sală ; am rămas așa, făcînd să aștepte șazece de milioane de ascultători. După două minute interminabile, cineva mi-a întins puțină apă într-o pîlnie de hirtie și astfel am putut să-mi termin discursul.

26

DESPĂRȚIREA de Paulette era inevitabilă. Știam amândoi acest lucru cu mult înainte de a turna *Dictatorul*, și acum când terminasem filmul eram siliți să luăm o hotărîre. Paulette mă anunță că se întoarce în California ca să turneze un alt film pentru Paramount, iar eu am mai rămas o vreme la New York să mă distrez. Frank, majordomul meu, îmi telefonă că Paulette nu stătuse deloc la Beverly Hills, ci își făcuse bagajele și plecase. Când m-am întors la Beverly Hills, ea se afla în Mexic să obțină divorțul. Casa mi se părea tare tristă. Această despărțire era desigur dureroasă, căci era greu să smulgi din viață opt ani de conviețuire.

Deși *Dictatorul* se bucura de multă popularitate în rîndul publicului american, se creă totuși o anumită ostilitate nemărturisită. Am putut să-mi dau seama de acest lucru cînd am primit presa la Beverly Hills : un grup îngrijorător de vreo douăzeci de persoane instalate pe terasă. Le-am oferit ceva de băut, dar au refuzat, ceea ce era foarte neobișnuit din partea unor ziaristi.

— La ce te gîndești, Charlie ? întrebă unul din ei care vorbea în mod evident în numele tuturor.

— La puțină publicitate pentru *Dictator*, am răspuns glumind.

Le-am vorbit despre întrevvedereea mea cu Președintele și, socotind că e un subiect bun, am adăugat și că filmul meu dădea de furcă ambasadei americane din Argentina, dar ei continuau să tacă. După cîteva clipe, am spus pe un ton vesel :

— Nu prea merge grozav, nu-i așa ?

— Da, așa e, încuvîlîntă purtătorul de cuvînt. Relațiile dumitale publice nu sînt grozave : ai plecat fără să te ocupi de presă și nu ne place.

Cu toate că niciodată nu fusesem în termeni prea buni cu presa, această remarcă mă surprinse oarecum. Era adevărat, plecasem din Hollywood fără să mă văd cu reprezentanții presei, deoarece socotisem că cei care n-aveau ochi să mă vadă puteau să facă *Dictatorul* praf, înainte de-a apuca să ruleze la New York. Iar eu nu puteam să-mi iau nici un fel de riscuri cu o investiție de două milioane de dolari. I-am explicat că un film antinazist are dușmani puternici, chiar și în America și, pentru ca filmul să aibă șanse, hotărîsem să organizez o avanpremieră chiar în ultimul moment, înainte de prezentarea în fața publicului.

Dar nimic din ce-am spus n-a schimbat atitudinea lor ostilă. Climatului se schimbaseră, iar în presă începuseră să apară numeroase informații

false la adresa mea : mai intii atacuri lipsite de gravitate, anecdote despre avariția mea, apoi zvonuri neplăcute cu privire la Paulette și la mine. Dar în ciuda acestei contra-publicității, Dictatorul continua să bată recordul încasărilor, atât în Anglia cît și în America.

..

Cu toate că America nu intrase în război, Roosevelt angajase un război rece cu Hitler. Ceea ce a îngreunat situația președintelui, deoarece naștii pătrunseseră în diferite instituții și organizații americane ; cu sau fără voia lor, aceste organizații serveau drept unealtă în minile naștilor.

Atunci veni vestea dramatică și fulgerătoare că Japonia atacase Pearl Harbour. Șocul buimăci America. Dar Statele Unite începură imediat să se pregătească de război și foarte curînd numeroase divizii de soldați americani traversau oceanele. Era momentul cînd rușii opreau hordade hitleriste în fața Moscovei și cereau deschiderea imediată a unui al doilea front. Roosevelt era partizanul acestei idei ; și cu toate că acum simpatizanții naștii se făcuseră nevăzuți, otrava lor plutea încă în aer. Toate mijloacele erau folosite pentru a ne despărți de aliații noștri ruși și pentru a împiedica deschiderea celui de-al doilea front. O propagandă infernală se dezlănțui. A urmat o perioadă de spaimă și de îngrijorare. Zilnic aflam de teribilele pierderi ale rușilor. Zilele se transformau în săptămîni, săptămîinile în luni și naștii se aflau tot în fața Moscovei.

În momentul acela, cred, au început dificultățile mele. Am primit un telefon din partea președintelui Comitetului american de la San Francisco pentru ajutorarea războiului rus, întrebîndu-mă dacă nu sînt dispus să-l înlocuiesc pe domnul Joseph E. Davies, ambasadorul american în Rusia, care trebuia să ia cuvîntul dar care, în ultimul moment, făcuse o laringită. Cu toate că aveam doar cîteva ore la dispoziție, ca să mă pregătesc, am acceptat. Mîtingul urma să aibă loc a doua zi : am luat așadar trenul de noapte care sosea la San Francisco la opt dimineața.

Comitetul îmi aranjase un întreg itinerar de mondenități — un dejun ici, un dîneu dincolo — ceea ce nu-mi îngădui să mă gîndesc la această manifestare al cărei orator principal urma să fiu. Dar la cină am băut două-trei cupe de șampanie, care au reușit să mai îndrepte lucrurile.

Sala cuprîndea zece mii de persoane și era ticsită. Pe estradă se aflau amirali și generali americani, precum și Rossi, primarul din San Francisco. Discursurile erau moderate și chiar echivoce. Primarul declară : „Trebuie să admitem faptul că rușii sînt aliații noștri“. Avu grijă să nu insiste asupra faptului că ajutorarea rușilor era urgentă, să nu preamărească curajul lor sau să menționeze faptul că luptau și cădeau pentru a respinge aproape două sute de divizii naziste. Aliații noștri trebuie să fie niște companioni destul de ciudați, aceasta era atmosfera pe care o simțeam în seara aceea în jurul meu.

Președintele comitetului m-a rugat să vorbesc, dacă se poate, timp de o oră. Această idee mă îngrozea. Patru minute, cel mult, era limita la care puteam ajunge. Dar toate palavrele pe care le-am auzit m-au indignat. Mi-am făcut câteva însemnări pe dosul invitației. Umblind în sus și-n jos prin culise încercat de îngrijorare și de trac în același timp, așteptam. Se anunță apoi intrarea mea.

Eram în smoking. Se auziră aplauze, ceea ce-mi îngădui să mă reculeg câteva clipe. După ce s-au liniștit, n-am spus decât un cuvânt : „Tovarăși!“ și sala izbucni în râs. I-am lăsat să se potolească, apoi am repetat insistând : „Asta și vreau să spun : tovarăși!“ Noi risete, noi aplauze și am reluat :

— Bănuiesc că sînt mulți ruși aici astă-seară și dată fiind vitejia cu care se luptă și cad în această clipă compatrioții voștri, e o onoare și un privilegiu să vă spun tovarăși.

În toiul aplauzelor, numeroși spectatori se ridicară.

M-am aprins atunci, gîndindu-mă la expresia : „Lasă-i pe nemți și pe ruși să se sfișie între ei“. Mă pregăteam să-mi exprim indignarea în această privință, dar nu știu ce instinct m-a oprit și în schimb am spus :

— Nu sînt comunist, sînt o ființă umană și mi se pare că am ajuns să cunosc reacțiile oamenilor. Comuniștii nu sînt altfel decît noi toți ; cînd pierd un braț sau un picior suferă și ei la fel ca noi și mor la fel ca noi. Iar o mamă comunistă e la fel ca orice altă mamă. Cînd primește cumplita veste că fiii ei nu se vor mai întoarce, plînge ca toate mamele. N-am nevoie să fiu comunist ca să știu acest lucru. Mi-e de ajuns să fiu o ființă omenească. În aceste momente, mamele ruse varsă multe lacrimi amare, iar dintre fiii lor mulți sînt cei care cad în luptă...

Am vorbit timp de patruzeci de minute, improvizînd și neștiînd ce voi spune în clipa următoare. Am făcut publicul să ridă și să aplaude debitîndu-le anecdote despre Roosevelt și despre discursul meu din timpul primului război mondial cu ocazia subscripției de bonuri pentru libertate : n-avea ce să strice. Am continuat :

— Acum e iarăși război... Mă aflu aici în numele Comitetului pentru ajutorarea războiului rus. (M-am întrerupt o clipă și am repetat) : Ajutorarea războiului rus. Bani vor folosi, dar e nevoie de ceva mai mult decît bani. Se pare că aliații au două milioane de soldați care tînjesc în nordul Irlandei, în timp ce rușii înfruntă singuri două sute de divizii naziste. (Se așternu o tăcere adîncă.) Rușii, am spus pe un ton categoric, sînt aliații noștri, nu luptă numai pentru a-și apăra modul lor de viață, ci și pentru al nostru, iar dacă nu mă înșel, și americanii doresc să se bată.

Roosevelt a cerut — să cerem și noi — deschiderea unui al doilea front, imediat !

Au urmat vii aclamații timp de vreo șapte minute. Ideea pe care o lansasem stăruia în sufletul întregii asistențe. Nu vroiau să mă lase să mai continui, băteau din picioare și aplaudau într-una. Văzîndu-l tropăind, strigînd și aruncîndu-și pălăriile în aer, începeam să mă

întreb dacă nu spuseseam prea mult și nu mersesem prea departe. Mi-a fost apoi necaz pentru gindurile mele atît de lașe, în timp ce mii de oameni luptau și mureau. Cînd în fine s-a așternut din nou tăcerea în sală, am încheiat :

— Dacă aceasta este părerea dumneavoastră a tuturor, n-ați vrea să adresați cîte o telegramă președintelui? Să nădăjduim că pînă mîine va primi zece mii de mesaje cerînd deschiderea unui al doilea front !

După miting, mi-am dat seama că în aer stăruia o tensiune și o jenă. Dudley Field Malone, John Garfield și cu mine ne-am dus să luăm masa la restaurant.

— Ai mult curaj, spuse Garfield, făcînd aluzie la discursul meu.

Cuvintele lui mă tulburară, căci nu țineam să fac pe viteazul și nici să fiu prins într-o cauză politică celebră. Spusesem cu voce tare ceea ce simțeam într-adevăr și credeam că e drept. Totuși, după remarcă lui John, am simțit că sfîrșitul serii se adumbrește. Dar norii amenințători la care mă așteptam ca urmare a discursului meu s-au risipit, și viața la Beverly Hills și-a continuat cursul obișnuit.

Cîteva săptămîni mai tîrziu, am primit o nouă cerere să iau cuvîntul prin telefon la un miting în Madison Square. Cum era pentru aceeași cauză, am acceptat — de ce nu ? Manifestația era patronată de personalitățile și organizațiile cele mai respectabile. Am vorbit timp de paisprezece minute, iar „The Council of the Congress of Industrial Organisations” a găsit de cuvîntă să publice discursul. Nu eram singurul participant la acest efort, după cum arată broșura următoare publicată de C.I.O. :

DISCURSUL

„PE CIMPIILE DE LUPĂ ALE RUSIEI
DEMOCRAȚIA VA TRĂI SAU VA PIERI”

Mulțimea imensă care fusese rugată de la început să nu-l întrerupă pe vorbitor, cu aplauze, a ascultat în tăcere și cu atenție fiecare cuvînt.

Astfel l-a ascultat timp de paisprezece minute pe Charles Chaplin, marele artist popular american, care li s-a adresat prin telefon de la Hollywood.

În seara zilei de 22 iulie 1942, șaiszeci de mii de sindicaliști, membri ai unor comunități civice și frățestii, ai unor grupări de foști combatanți și ai unor organizații laice și religioase s-au adunat la Madison Square Park din New York într-un miting de susținere a președintelui Franklin D. Roosevelt pentru deschiderea imediată a unui al doilea front, pentru grăbirea victoriei finale asupra lui Hitler și a puterilor axei.

Responsabilii acestei mari manifestații erau cele două sute cincizeci de syndicate afiliate la „The Greater New York Industrial Union Council” și la C.I.O., Wendell L. Wilkie,

Philip Murray, Sidney Hillman și multe alte personalități ale vieții americane au trimis mesaje entuziaste de adeziune.

Manifestația s-a bucurat de o vreme minunată. Drapelele națiunilor aliate străjuiau pavilionul american pe estrada unde au luat loc oratorii și pancarte cu lozinci în cinstea președintelui și în favoarea deschiderii unui al doilea front se zăreau în mijlocul unei mări de oameni ce blocau străzile din jurul pieții.

Lucy Monroe a intonat *The Star-Spangled Banner* pentru a marca începutul mitingului, apoi Jane Froman, Arlene Francis și multe alte vedete ale teatrului american au venit să salute publicul. Senatorii James M. Mead și Claude Pepper, primarul F. H. La Guardia, vice-guvernatorul Charles Poletti, deputații Vito Marcantonio, Michael Quill și Joseph Curran, președintele consiliului C.I.O. din New York au fost principalii oratori.

Senatorul Mead a declarat : „Nu vom câștiga acest război decât atunci cind masele largi de oameni din Asia, din Europa copleșită, din Africa se vor înrola din toată inima și cu entuziasm în lupta pentru libertate”. Iar senatorul Pepper : „Cel care stăpânește eforturile noastre, care țipă că se merge prea departe este dușmanul republicii”. Și Joseph Curran : „Avem oameni. Avem materiale. Știm care e singurul mod de a învinge și aceasta este... deschiderea imediată a unui al doilea front”.

Într-un singur glas, mulțimea aclama de fiecare dată cind se rostea numele președintelui, cind se vorbea de cel de-al doilea front și de eroicii noștri aliați, de curajoșii soldați și civili din Uniunea Sovietică, din Marea Britanie și din China. A urmat apoi discursul lui Charles Chaplin, transmis prin telefon.

PENTRU A SUSTINE EFORTURILE PREȘEDINTELUI ÎN FAVOAREA DESCHIDERII UNUI AL DOILEA FRONT

Madison Square Park, 22 iulie 1942

Pe cimpurile de luptă ale Rusiei, democrația va trăi sau va pieri. Soarta națiunilor unite se află în mâinile comunistilor. Dacă Rusia e învinsă, continentul asiatic — cel mai întins și cel mai bogat din lume — va cădea sub dominația nazistilor. Avînd practic tot Extremul Orient în mâinile japonezilor, nazistii vor pune mîna pe aproape toate materialele strategice esențiale din lume. Ce șanse am avea atunci să-l înfrîngem pe Hitler ?

Cu greutatea noastră de transport, cu problema liniilor noastre de comunicație la mii de mile depărtare, cu problema oțelului, a petrolului și-a cauciucului — și cu strategia hitle-

ristă de a divide pentru a domina — ne-am afla într-o poziție disperată dacă Rusia ar fi învinsă.

Unii spun că aceasta ar prelungi războiul cu zece sau douăzeci de ani. După părerea mea, ar însemna că dăm dovadă de mult optimism. În asemenea condiții și împotriva unui dușman atât de puternic, viitorul ar fi cit se poate de nesigur.

CE MAI AȘTEPTĂM?

Rușii au neapărată nevoie de ajutor. Ei cer deschiderea unui al doilea front. Printre națiunile aliate, nu toată lumea este de acord asupra posibilității deschiderii unui al doilea front în momentul de față. Se spune că aliații nu dispun de materiale suficiente pentru a susține un al doilea front. Se mai spune însă că totuși le au. Se spune iarăși că nu vor să riște un al doilea front acum, din cauza unei înfringeri posibile. Că nu vor să-și asume riscuri înainte de a fi siguri și pregătiți.

Dar ne putem permite să așteptăm să fim siguri și pregătiți? Ne putem permite să ne jucăm de-a certitudinea? Nu există strategie sigură în război. În momentul de față, germanii sînt la cincizeci și cinci de kilometri de Caucaz. Dacă se pierde Caucazul, se pierde și nouăzeci și cinci la sută din petrolul rus. Cînd zeci de mii de oameni mor și milioane sînt gata să moară, trebuie să spunem deschis ce gîndim. Lumea își pune întrebări. Aflăm că mari corpuri expediționare au debarcat în Irlanda, ni se spune că nouăzeci și cinci la sută din convoaiele noastre ajung cu bine în Europa, că două milioane de englezi sînt perfect echipați și așteaptă să plece. Ce mai așteptăm cînd situația este atât de disperată în Rusia?

PUTEM SĂ SUPORTĂM RĂZBOIUL

Notați, oficialități de la Washington și oficialități de la Londra — acestea nu sînt întrebări pe care le punem în discuție pentru a crea disensiuni. Le punem pentru a risipi confuzia, pentru a restabili încrederea și unitatea în vederea victoriei finale. Și oricare ar fi răspunsul, putem să-l suportăm.

Rusia se luptă cu spatele la zid. Acest zid este apărarea puternică a aliaților. Am apărut Libia și am pierdut-o. Am apărut Creta și am pierdut-o. Am apărut Filipinele și alte insule din Pacific și le-am pierdut. Dar nu ne putem permite ca Rusia să fie înfrîntă, deoarece ea reprezintă linia de luptă a democrației. Cînd lumea noastră, viața noastră, civilizația noastră se prăbușesc la picioarele noastre, trebuie să riscăm.

Dacă rușii pierd Caucazul, va fi cel mai mare dezastru pe care l-a cunoscut cauza aliată. Atunci atenție la pacifiști, căci vor ieși din birlog. Vor dori numai decît să semneze pacea cu un Hitler victorios. Vor spune : „E inutil să mai sacrificăm alte vieți americane ; putem încheia o bună înțelegere cu Hitler”.

ATENȚIE LA CAPCANA FASCISTĂ

Fiiți atenți la această capcană fascistă. Lupii naziști se vor îmbrăca în piei de oaie. Ne vor prezenta pacea sub o lumină atrăgătoare și înainte de a ne da seama vom fi striviți de ideologia nazistă. Apoi vom fi subjugati. Ne vor priva de libertatea de acțiune și de gîndire. Lumea va fi sub jugul gestapoului. Ne vor guverna pe calea undelor. Da, aceasta e puterea viitorului.

Cu puterea văzduhului în mâinile naziștilor, orice opoziție în fața ordinii naziste va fi anihilată. Se va sfîrși progresul omenirii. Nu vor mai exista drepturi pentru minorități, nici pentru muncitori, nici drepturi cetățenești. Și acestea vor pieri. Din clipa în care vom pleca urechea la pacifiști și vom semna pacea cu un Hitler victorios, jugul său brutal va oprima întreg pămîntul.

PUTEM SĂ RISCĂM

Atenție la pacifiștii care ies la iveală întotdeauna după dezastru.

Dacă vom veghea, dacă nu ne vom pierde curajul, n-avem de ce ne teme. Nu uitați, curajul a salvat Anglia. Și dacă ne vom păstra moralul, victoria e asigurată.

Hitler a riscat mult. Riscul cel mai mare e campania din Rusia. Vai de el de nu va izbuti să străbată Caucazul în vara aceasta. Vai de el dacă va trebui să mai petreacă o iarnă în fața Moscovei. Șansele lui sînt precare, dar a riscat. Dacă Hitler poate risca, de ce n-am putea și noi ? Dați-ne voie să acționăm. Dați-ne mai multe bombe asupra Berlinului. Dați-ne hidroavioanele Glenn Martin pentru a ușura problema transporturilor. Și mai ales, dați-ne un al doilea front imediat.

LA PRIMĂVARĂ SĂ FIM VICTORIOȘI

Să ne fixăm ca scop victoria pentru la primăvară. Voi cei din uzine, voi cei de pe ogoare, voi cei în uniformă, voi cetățeni ai lumii, să muncim și să luptăm pentru acest scop. Voi, oficialități de la Washington, și voi oficialități de la

Londra, acesta să fie scopul nostru : să fim victorioși la primăvară !

Dacă ținem la această idee, dacă muncim cu această idee, dacă trăim cu ea, o avem mereu în suflet, se va crea o stare de spirit care ne va spori energia și va accelera strădania noastră.

Să tindem spre imposibil. Amintiți-vă că faptele mărețe din istorie au fost cucerirea a ceea ce părea imposibil.

...

Pentru moment, trăiam zile senine. Dar era liniștea dinaintea furtunii. Împrejurările care au provocat acest ciudat episod au fost destul de nevinovate la început. Era duminică, și după o partidă de tenis, Tim Durant îmi spuse că are o întâlnire cu o tinărară pe nume Joan Barry, o prietenă a lui Paul Getty ; tocmai se întorsese de la Mexico-City cu o scrisoare de recomandare din partea unui prieten, A. C. Blumenthal. Tim îmi spuse că urma să la masa cu ea și cu încă o tinărară și mă întrebă dacă nu voiam să-i însoțesc de vreme ce Miss Barry își exprimase dorința să mă cunoască. Ne-am dat întâlnire la restaurantul Perino. Tinăra persoană era simpatică și veselă, am petrecut toți patru o seară cu totul inofensivă și nici prin gând nu mi-a trecut s-o mai revăd.

Dar duminica următoare — duminica terenul meu de tenis era la dispoziția prietenilor — Tim veni cu ea. Duminică seara, dădeam întotdeauna liber personalului și cinam în oraș, așa încît i-am invitat pe Tim și pe domnișoara Barry să luăm masa la Romanoff ; mai tirziu, i-am condus pe rînd acasă. Dar a doua zi de dimineață ea îmi telefonă să mă întrebe dacă nu doresc s-o invit la dejun. I-am explicat că mă duc la o licitație la Santa Barbara, la o sută cincizeci de kilometri depărtare și că, dacă n-are altceva mai bun de făcut, poate să mă însoțească ; urma să dejunăm acolo și să ne ducem la licitație mai tirziu. După ce-am cumpărat două-trei obiecte, am însoțit-o îndărăt la Los Angeles.

Domnișoara Barry era o persoană înaltă și frumoasă, de douăzeci și doi de ani, bine făcută, cu rotunjimile bustului proeminente și puse în valoare de o rochie de vară cu decolteul vertiginos, ceea ce, pe drum la întoarcere, îmi stîrni curiozitatea. Atunci mi-a povestit că se certase cu Paul Getty și că urma să plece la New York seara următoare dar că, dacă doream să rămînă, o va face renunțînd la toate planurile ei. Am bătut în retragere, neîncrezător, căci propunerea era prea neașteptată, prea bizară. I-am răspuns cu toată sinceritatea să nu rămînă pentru mine, după care am depus-o în fața casei și mi-am luat rămas bun. Spre uimirea mea, telefonă după o zi sau două, îmi spuse că rămîne oricum și mă întrebă dacă nu vreau să ne întîlnim chiar în aceeași seară. Cine stăruiește izbindește. Astfel ea și-a atins scopul, iar eu am început s-o văd adesea. Zilele care urmară n-au fost de-

zagreabile, dar era ceva ciudat și nefiresc în toată povestea asta. Fără să telefoneze, își făcea pe neașteptate apariția la mine acasă, noaptea târziu, ceea ce mă cam deranja. După care, timp de o săptămână, nu mai știam nimic despre ea. Cu toate că nu voiam să recunosc, începeam să mă simt stîmjenit. Totuși, cînd apărea, era atît de încîntătoare încît te dezarma, astfel că îndoielile și temerile mele se risipeau de îndată.

Într-o zi, luam dejunul cu Sir Cedric Hardwicke și Sinclair Lewis, care în cursul conversației aduse vorba despre piesa *Umbră și substanță*, în care Cedric interpretase rolul principal. Lewis spuse că personajul Bridget este o adevărată Ioana d'Arc modernă și crede că din piesă s-ar putea face un film excelent. M-am arătat interesat și i-am spus lui Cedric că aș vrea să citească piesa. Mi-a trimis un exemplar.

Cînd, după două-trei seri, Joan Barry veni la cină, i-am vorbit despre piesă. Mi-a răspuns că o văzuse și i-ar place să joace rolul fetei. N-am prea luat-o în serios, dar chiar în seara aceea îmi citi rolul și, spre uimirea mea, îl interpretă într-un mod de-a dreptul remarcabil, izbutind să redea plîm și accentul irlandez. Eram atît de entuziasmat, încît am făcut cîteva secvențe de film mut să văd dacă e fotogenică și proba s-a dovedit satisfăcătoare.

Acum toate neliniștile cu privire la ciudățeniile ei dispărură. La drept vorbind, mi se părea că descoperisem un talent. Am trimis-o la cursurile de dramă ale lui Max Reinhardt, căci avea nevoie de o formație tehnică și, cum era destul de ocupată acolo, o vedeam rar. Nu cumpărasem încă drepturile piesei, așa încît am luat legătură cu Cedric și, grație amabilei sale intervenții, am achiziționat drepturile pentru film cu douăzeci și cinci de mii de dolari. Am angajat-o apoi pe Joan Barry cu contract, cu un salariu de două sute cincizeci de dolari pe săptămînă.

Sînt mistici care cred că existența noastră este pe jumătate vis și că e greu să știi unde se termină visul și unde începe realitatea. Așa s-a întîmplat cu mine. Luni întregi am fost pe de-a-ntregul absorbit de redactarea scenariului. Apoi evenimente stranii și fantastice începură să se producă. Barry sosea, la volanul Cadillac-ului ei, la toate orele din noapte, beată criță, iar eu trebuia să-l deștept din somn pe șoferul meu ca s-o conducă acasă. Odată, și-a ciocnit mașina pe alee și a fost silită s-o lase acolo. Cum numele ei se lega acum de studiourile Chaplin, mă îngrijora ideea că, dacă era arestată de poliție conducînd în stare de ebrietate, s-ar fi produs un scandal. Pînă la urmă deveni atît de turbulentă încît, atunci cînd se manifesta la ore mici, nu-i răspundeam nici la telefon și nu-i deschideam nici ușa. Apoi începu să spargă geamurile. Peste noapte, viața mea deveni un coșmar.

Am descoperit apoi că, de cîteva săptămîni, nu mai mergea la cursurile lui Reinhardt. Cînd i-am vorbit despre asta, m-a înștîlnit deodată că nu vrea să fie actriță și că, dacă accept să plătesc pentru ea și mama ei biletele de întoarcere la New York, dîndu-i pe deasupra și cinci mii de dolari, este de acord să rezilieze contractul. Am acceptat

bucuros pretențiile ei, i-am plătit drumul și cei cinci mil de dolari, mulțumit să scap de ea.

Deși încercarea cu Barry eșuase, nu-mi părea rău că achiziționasem *Umbră și substanță*, căci aproape terminasem scenariul și-l găseam foarte bun.

Trecuseră mai multe luni de la mitingul din San Francisco, iar rușii continuau să ceară deschiderea unui al doilea front. Am fost din nou solicitat la New York, unde mi se cerea să iau cuvântul la Carnegie Hall. Mă gindeam dacă trebuie să mă duc sau nu; am ajuns la concluzia că pusesem lucrurile în mișcare și asta era deajuns. Dar a doua zi, în timp ce jucam tenis cu Jack Warner, i-am cerut sfatul; el a dat enigmatic din cap.

— Nu te duce, spuse el.

— Dar de ce?

— Ascultă-mă pe mine și nu te duce, se mulțumi el să adauge.

Sfatul lui avu însă exact efectul contrar. Era o provocare. În momentul acela, era nevoie de foarte puțină elocvență pentru a rallya întreaga Americă la ideea unui al doilea front, căci Rusia tocmai cîștigase bătălia de la Stalingrad. Așa încît am plecat, luîndu-l pe Tim Durant cu mine.

La mitingul de la Carnegie Hall erau prezenți Pearl Buck, Rockwell Kent, Orson Welles și multe alte personalități. Orson Welles trebuia să vorbească în ziua aceea, dar cum furtuna opoziției se dezlănțuise, el nu și-a depărtat deloc barca de țarm — așa mi s-a părut. Luă cuvîntul înaintea mea, declarînd că nu vede de ce n-ar face-o, de vreme ce era vorba de ajutorul acordat rușilor în război, și rușii erau aliații noștri. Discursul lui n-avea nici sare nici piper și mi-a întărit hotărîrea să fiu sincer. De la primele fraze, m-am referit la un cronicar care mă acuzase că vreau să conduc eu operațiunile și am spus:

— Judecînd după crizele lui de furie mi se pare mai degrabă că e gelos și urmărește să dirijeze el operațiunile. Nenorocirea e că nu sîntem de acord asupra strategiei: el nu crede într-un al doilea front pentru moment, pe cînd eu da!

„Mitingul a fost un duet de dragoste între Charlie și public“, scria *Daily Worker*. Dar simțămintele mele erau confuze; deși satisfăcut, încercam o oarecare teamă.

După ce-am plecat de la Carnegie Hall, Tim și cu mine am luat masa cu Constance Collier, care asistase la miting. Fusese foarte mișcată de discurs și, hotărît, Constance nu era o femeie de stînga. Sosită la Waldorf Astoria, am găsit mai multe mesaje telefonice de la Joan Barry. Simțeam că mi se face piele de găină. Le-am rupt imediat, dar telefonul începu să sune. Voiam să dau dispoziție la centrală să nu mi se mai dea legătura, dar Tim fu de altă părere:

— Degeaba, mai bine răspunde, altfel o să vină sus să ne facă o scenă.

Cînd a sunat telefonul, am ridicat receptorul. Părea foarte normală și bine dispusă și spuse că vrea numai să treacă să mă salute.

Am încuviințat așadar și i-am spus lui Tim să nu mă lase singur cu ea. În seara aceea, mi-a povestit că de când a venit la New York locuiește la Pierre Hotel, care-i aparținea lui Paul Getty. Am mințit-o că vom sta numai o zi sau două și că voi căuta să mă fac liber ca să dejunăm împreună. A stat vreo jumătate de oră apoi m-a rugat s-o însoțesc la Pierre Hotel. Cum insistă s-o conduc măcar pînă la ascensor, am devenit bănuitor. Totuși m-am despărțit de ea la intrare, și aceasta a fost prima și ultima oară că am văzut-o la New York.

În urma discursurilor mele în favoarea celui de-al doilea front, viața mea mondenă la New York se restrinse încet-încet. Nu mai eram invitat să petrec week-end-ul în somptuoase case de țară. După mingul de la Carnegie Hall, Clifton Fadiman, scriitor și eseist, care lucra pentru Columbia Broadcasting System, veni la hotel să-mi ceară să fac o înregistrare ce urma să se difuzeze în toată lumea. Mi se acordau șapte minute să spun ce vreau. Am fost tentat să accept, pînă cînd mi-a precizat că era în cadrul emisiunii lui Kate Smith. Am refuzat atunci, sub cuvînt că spusele mele în legătură cu eforturile de război se vor termina desigur cu un anunț publicitar pentru „Jello”. N-aveam deloc intenția să-l vexez pe Fadiman: era un om minunat, înzestrat și cult și, doar auzind de „Jello”, roși pînă în virful urechilor. Eram dezolat și mi-a părut rău de cele spuse.

Am primit apoi un număr mare de scrisori cu propuneri de tot felul. Una venea din partea celebrului membru al lui „America Firster”, Gerald K. Smith, care dorea să organizeze o dezbatere cu mine asupra acestui subiect. Mi se propuse de asemenea să țin conferințe sau să iau cuvîntul în problema celui de-al doilea front.

Aveam acum sentimentul că sînt prins într-o avalanșă politică. Am început să-mi pun în cumpănă mobilurile: nu cumva eram stimulat de actorul din mine și de reacția unui public prezent? M-aș fi lansat în această aventură donchihotescă dacă n-aș fi turnat un film antinazist? Nu era o sublimare a tuturor nemulțumirilor mele și o reacție împotriva filmului sonor? Cred că era cîte ceva din toate, dar elementul cel mai puternic era ura și disprețul meu față de ideologia nazistă.

INTORS la Beverly Hills, m-am apucat să lucrez la *Umbră și substanță*, când Orson Welles veni la mine să-mi spună că se gîndește să turneze o serie de filme documentare, întâmplări din viața reală, una urmînd să fie despre celebrul asasin francez Landru, care i se părea că ar fi un rol minunat pentru mine.

M-am arătat plin de interes, deoarece însemna altceva decît comedie și o schimbare față de ceea ce făceam de ani de zile, adică să fiu în același timp scenarist, actor și regizor. Așa încît am cerut să văd scenariul.

— O, spuse el, nu e încă scris, dar e de ajuns să se ia consemnările de la procesul Landru și scenariul e gata făcut. Adăugă apoi : „M-am gîndit că poate ți-ar face plăcere să colaborezi și dumneata”.

Mă arătai dezamăgit :

— Dacă e vorba să colaborez la scenariu, nu mă interesează. Și am închis discuția.

Dar după două-trei zile, am înțeles deodată că Landru oferă posibilități pentru o comedie remarcabilă. L-am telefonat așadar lui Welles.

— Știi, documentarul pe care mi-l propuneai despre Landru mi-a dat ideea unei comedii, care n-are nici o legătură cu Landru, dar ca să evităm orice neînțelegere, sînt dispus să-ți plătesc cinci mii de dolari numai pentru faptul că propunerea dumitale m-a făcut să mă gîndesc la ea.

Începu să dea din colț în colț.

— Să fim serioși, Landru nu-i o poveste originală a dumitale sau a altuia, am reluat, face parte din domeniul public.

Reflectă un moment, apoi îmi spuse să intru în legătură cu agentul său. Și astfel am ajuns la următoarea înțelegere : Welles urma să primească cinci mii de dolari, iar eu eram liber de orice obligație. Welles acceptă, dar ceru o clauză suplimentară : ca după ce va vedea filmul, să poată avea dreptul să figureze pe generic cu mențiunea : „După o idee de Orson Welles”. În entuziasmul meu, n-am dat atenție acestei cereri. Dacă aș fi prevăzut toată faima pe care pînă la urmă a căutat să și-o facă din asta, aș fi insistat să nu figureze deloc pe generic.

Am lăsat așadar de-o parte *Umbră și substanță* și m-am apucat să scriu *Domnul Verdoux*. Lucram la el de trei luni cînd Joan Barry își făcu apariția la Beverly Hills, valetul înștiințîndu-mă că telefonase în lipsa mea. L-am spus că în nici un caz nu doresc s-o văd.

Evenimentele care au urmat au fost nu numai sordide, ci de-a dreptul sinistre. Cum refuzasem s-o întâlnesc, pătrunse cu forța în casă, sparse geamurile, mă amenință cu moartea și ceru bani. Am fost obligat în cele din urmă să chem poliția, ceea ce ar fi trebuit să fac de multă vreme, cu toate că însemna o ocazie grozavă pentru presă. Dar poliția se arată foarte înțeleghătoare. Mi se spuse că nu se va reține împotriva ei acuzația de vagabondaj dacă acceptam să-i plătesc biletul de întoarcere la New York. I-am plătit așadar din nou biletul, iar poliția o preveni că, dacă va mai fi văzută pe la Beverly Hills, va fi acuzată de vagabondaj.

..

E regretabil că după acest episod sordid a trebuit să urmeze imediat evenimentul cel mai fericit din viața mea, s-ar putea spune. Dar umbrele dispar în noapte și, în zori, se înalță soarele.

Într-o zi, câteva luni mai târziu, domnișoara Mina Wallace, agent de film din Hollywood, îmi telefonă să-mi spună că are o candidată sosită direct de la New York care, după părerea ei, s-ar potrivi în rolul lui Bridget, personajul principal din *Umbră și substanță*. Cum aveam nemulțumiri cu *Domnul Verdoux*, deoarece era o povestire greu de motivat, am considerat mesajul lui Miss Wallace de bun augur, îndemnându-mă să mă ocup din nou de filmările la *Umbră și substanță* și să las deocamdată de-o parte *Domnul Verdoux*. I-am telefonat deci pentru mai multe detalii. Miss Wallace îmi spuse că solicitanta ei era Oona O'Neill, fiica celebrului dramaturg Eugen O'Neill. Nu-l întâlnisem niciodată pe O'Neill, dar după gravitatea pieselor sale, mi-o închipuiam pe fiica lui mai curînd în nuanțe sepia. Așa că am întrebat-o laconic pe Miss Wallace :

— Știe să joace ?

— A căpătat puțină experiență teatrală în companiile de vară din Est. E mai bine să faci o probă și să judeci singur, spuse ea. Sau, chiar mai bine, dacă nu dorești să te angajezi, vino la mine la cină și-am să aranjez să fie și ea.

Am sosit devreme și, intrînd în salon, am descoperit o tină ră stînd singură lingă foc. Așteptînd-o pe Miss Wallace, m-am prezentat spunînd că desigur este domnișoara O'Neill. Zîmbi. Contrar temerilor mele, am remarcat o frumusețe luminoasă, de un farmec reținut și de o drăgălășenie dintre cele mai atrăgătoare. Ne-am așezat și am stat de vorbă în așteptarea gazdei.

În cele din urmă sosi și Miss Wallace și ne prezentă oficial. Eram patru la cină : Miss Wallace, Miss O'Neill, Tim Durant și cu mine. Deși nu s-a discutat despre cinematograful, subiectul era atins în treacăt. Am precizat că fata din *Umbră și substanță* era foarte tină ră și Miss Wallace spuse că Miss O'Neill abia împlinise șaptesprezece ani. Mi se strînse inima. Deși pentru rol ar fi fost nevoie de cineva tină ră, personajul era deosebit de complex și cerea o actriță mai în vîrstă și cu mai multă

experiență. Așa încît, cu părere de rău, nu m-am mai gîndit la ea pentru rol.

Cîteva zile mai tîrziu însă, Miss Wallace îmi telefonă să întreb ce-aveam de gînd cu Miss O'Neill, căci se interesa casa de filme Fox. Am semnat pe loc contractul. Acesta a fost începutul a ceea ce trebuia să însemne peste douăzeci de ani de fericire deplină și mai mult încă, nădăjduiesc.

Pe măsură ce-o cunoșteam pe Oona, eram fără încetare surprins de umorul, de înțelegerea ei; putea întotdeauna să înțeleagă punctul de vedere al celuilalt. De aceea, și pentru numeroase alte motive, m-am îndrăgostit de ea. Împlinise optsprezece ani; dar îmi dădeam seama că nu se lasă pradă capriciilor vîrstei. Oona era excepția de la regulă — cu toate că la început mă speriasse diferența de vîrstă dintre noi. Dar Oona era neclintită, ca și cum descoperise un mare adevăr. Am hotărît așadar să ne căsătorim după ce se vor fi încheiat turnările la *Umbră și substanță*.

Terminasem prima formă a scenariului și mă pregăteam să trec la faza de producție. Dacă izbuteam să redau pe peliculă acel farmec rar, caracteristic Oonei, *Umbră și substanță* avea să fie un succes.

În acest moment, Joan Barry își făcu din nou apariția la Hollywood și, veselă, îl anunță la telefon pe valet că a rămas fără un ban și e însărcinată în trei luni, dar fără să acuze pe nimeni sau să facă vreo aluzie la identitatea vinovatului. Cum acest fapt nu mă privea deloc, i-am atras atenția valetului că dacă o găsec prin preajma casei, chem poliția, chiar dacă de aici va izbucni un scandal. Dar chiar a doua zi își făcu apariția, elegantă și bine dispusă, dînd tîrcoale casei și grădinii. În mod evident, urmărea un plan bine stabilit. S-a descoperit mai pe urmă că semnătura cronicii sentimentale de la o revistă o sfătuisese să se întoarcă acasă la mine, ca să fie arestată. Am stat de vorbă cu ea, avertizînd-o că dacă nu pleacă numaiidecît, voi fi silit să anunț poliția. Dar s-a mulțumit să ridă. Cum mă săturasem să mai suport acest fel de șantaj, i-am spus valetului să telefoneze la poliție.

Cîteva ore mai tîrziu, ziarele apăreau pline cu titluri de-o șchioapă. Eram ținut la stîlpul infamiei, lînsat și tîrit în noroi: Chaplin, tatăl copilului pe care-l așteaptă biata fată, cere arestarea ei și-o părăsește săracă lipită pămîntului. O săptămînă mai tîrziu, mi se intenta o acțiune în vederea stabilirii paternității. În urma acestor acuzații, l-am chemat pe avocatul meu, Lloyd Wright, ca să-i explic că nu mai avusesem de-a face cu numita Barry de doi ani.

Cunoscînd intenția mea de-a începe turnarea filmului *Umbră și substanță*, avocatul m-a îndemnat discret să amîn deocamdată proiectul acesta și s-o las pe Oona să plece la New York. Dar noi n-am vrut să-i urmăm sfatul. Nu înțelegeam să ne lăsăm conduși în viață de minciunile lui Barry și nici de niște titluri de ziare. Cum Oona și cu mine stabilisem să ne căsătorim, am hotărît să îndeplinim formalitățile numaiidecît. Prietenul meu Harry Crocker se ocupă de toate pregătirile. El lucra acum pentru Hearst și-mi promise să facă doar cîteva fotografii la căsătorie, explicînd că e mai bine să lăsăm lui Hearst exclusivi-

tatea, iar pe Louella Parsons, o prietenă, să scrie articolul, în loc să ne dăm pe mîna celorlalte ziare ostile.

Ne-am căsătorit la Carpinteria, un sătuleț liniștit, la douăzeci și cinci de kilometri de Santa Barbara. Dar înainte de-a putea obține dispensa, a trebuit să ne înscriem la primăria din Santa Barbara. Era opt dimineața și orașul încă nu prinsese viață la ora aceea. Funcționarul de la primărie, dacă se întimpla să primească vizita unui cuplu celebru, obișnuia să prevină ziarele apăsînd un buton secret ascuns sub birou. Așa încît, pentru a evita năvala fotografiilor, Harry făcu în așa fel încît eu să aștept pe culoar în vreme ce Oona era trecută în registru. După ce a notat datele obișnuite, numele și vîrsta, funcționarul întrebă :

— Și-acum, unde e tînărul ?

Nu mică i-a fost mirarea cînd mi-am făcut apariția.

— Ia te uită, ce surpriză !

Și Harry îi văzu mîna dispărînd sub masă. Dar l-am zorit și, după ce a târăgănat lucrurile cît a putut, ne-a eliberat dispensa, cu părere de rău. Exact în momentul cînd ieșeam din clădire ca să ne suim repede în mașină, ziariștii năvăliră în curte. Din clipa aceea a început o cursă pe viață și pe moarte, noi gonind la ora aceea matinală pe străzile pustii din Santa Barbara, derapînd și frînînd brusc, cotînd deodată pe o ulicioară apoi pe alta. Am izbutit astfel să scăpăm de urmăritori și am sosit la Carpinteria, unde Oona și cu mine ne-am căsătorit în liniște.

Am închiriat pentru două luni o casă la Santa Barbara. În ciuda atacurilor presei, am petrecut zile tihnite, deoarece ziariștii nu știau unde sîntem ; totuși de fiecare dată cînd suna la ușă, tresăream speriați.

Seara, făceam plimbări liniștite pe cîmp, avînd grijă să nu fim văzuți sau recunoscuți. Din cînd în cînd, eram cuprins de o puternică depresiune, mi se părea că îmi atrăsesem sarcasmul și ura țării întregi și cariera mea cinematografică se sfîrșise. În momentele acelea, Oona mă distra citindu-mi *Trilby*, scrisă într-un stil victorian și amuzant, mai ales cînd autorul caută pe pagini întregi explicații și scuze pentru a justifica generozitatea continuă cu care Trilby își risipește virtutea în stînga și-n dreapta. Oona citea ghemuită într-un fotoliu în preajma unui foc de buturugi. În ciuda ușoarei melancolii ce ne cuprindea din cînd în cînd, aceste două luni la Santa Barbara au fost deosebit de romantice, pline de fericire, neliniște și disperare.

..

Cînd ne-am întors la Los Angeles, noutăți îngrijorătoare mi-au parvenit de la prietenul meu Murphy, judecător la Curtea Supremă a Statelor Unite, care mă înștiință că la un dineu de politicieni influenți unul dintre ei afirmase că erau cu toții hotărîți „să-l învețe minte pe Chaplin”. „Dacă ai necazuri, îmi scria judecătorul Murphy, ia mai bine un avocat oarecare, puțin cunoscut și nu o vedetă a baroului.”

S-a mai scurs încă o bucată de vreme pînă cînd guvernul federal a trecut la acțiune. Era susținut de o presă unanimă, care mă socotea un mare nemernic.

Ne pregăteam în același timp pentru procesul în vederea stabilirii paternității, care se judeca în fața unei instanțe civile și n-avea nimic de-a face cu guvernul federal. Pentru acest proces, Lloyd Wright dădu ideea unei analize a singelui care, dacă era în favoarea mea, ar fi constituit dovada absolută că nu eu eram tatăl copilului lui Barry. Apoi mă înștiință că ajunsese la o înțelegere cu avocatul părții adverse: dacă-i dădeam douăzeci și cinci de mii de dolari lui Joan Barry, ea și copilul se vor supune analizelor, iar dacă examenul dovedea că nu puteam fi eu tatăl, renunța la procesul în vederea stabilirii paternității. M-am grăbit să accept propunerea. Dar n-aveam decît o șansă la paisprezece, căci mulți oameni au aceeași grupă de sînge! Wright mi-a explicat că dacă în formula sanguină a copilului există elemente ce lipsesc din sîngele mamei și din al tatălui prezumat, atunci înseamnă că aceste elemente provin din sîngele unei terțe persoane.

După nașterea copilului, guvernul federal a deschis o anchetă, înterogînd-o pe Barry cu intenția de a mă învinui, dar pentru ce? — mi-era cu neputință să-mi dau seama. Niște prieteni m-au sfătuit să mă adresez lui Giesler, celebrul avocat penalist, ceea ce am și făcut, împotriva părerii judecătorului Murphy. A fost o greșeală, deoarece dădeam impresia că mă aflu într-o mare încercătură. Lloyd Wright organizează o întîlnire cu Giesler, să discutăm capetele de acuzare ce s-ar fi putut reține împotriva mea. După informațiile celor doi avocați, guvernul vroia să dovedească cum că încălcasem „The Mann Act”^{*}.

Din cînd în cînd, guvernul federal utiliza această formă de șantaj legal pentru a discredita un adversar politic. Inițial, „The Mann Act” fusese votată în scopul de a se interzice transportul femeilor dintr-un stat în altul, pentru prostituție. După abolirea cartierelor rău famate, legea căzuse în desuetudine, totuși mai era folosită ca represalii împotriva unor cetățeni. Dacă un bărbat trece frontiera unui alt stat împreună cu soția lui de care a divorțat, dar cu care mai are legături, se cheamă că a încălcat „The Mann Act” și e pasibil de cinci ani închisoare. Numai folosindu-se de un asemenea subterfugiu juridic a reușit guvernul Statelor Unite să mă pună sub învinuire.

Pe lîngă acest incredibil capăt de acuzare, guvernul mai născocise unul, care se întemeia pe o procedură complet neuzitată și atît de absurdă, încît mai tirziu avea să renunțe la ea. Wright și Giesler au stabilit de comun acord că ambele învinuiri sînt absurde și păreau siguri că vor cîștiga procesul fără nici o greutate, în cazul în care aveam să fiu inculpat.

Ancheta continua. Eram convins că tot eșafodajul se va prăbuși: la urma urmelor, tinăra Barry, mi se pare, călătorise de la New York la Hollywood și retur împreună cu mama ei. Totuși, cîteva zile mai tir-

^{*} Mann, James Robert (1836—1922), membru al Camerei Reprezentanților din partea statului Illinois. Autor al așa numitei „The Mann Act” (1910), cunoscută și sub numele de „White Slave Act” (Legea sclaviei albe) care interzicea, sub grea pedeapsă, transportul de femei dintr-un stat în altul, în scopuri imorale. (N. tr.).

eu, Giesler îmi telefonă : „Charlie, ești inculpat. Vom obține mai târziu detaliile actului de acuzare. Am să-ți comunic și data audierii preliminare”.

Săptămânile următoare au fost ca un coșmar kafkian. M-am lăsat cu totul absorbit de lupta pe care trebuia s-o duc pentru libertatea mea. Dacă aș fi fost găsit vinovat pentru toate capetele de acuzare, puteam câpăta douăzeci de ani închisoare.

După audierea preliminară în fața curții, a urmat un adevărat regal pentru fotografi și ziariști. Au invadat sediul poliției în ciuda protestelor mele și m-au fotografiat în timp ce mi se luau amprente.

— Au dreptul să facă una ca asta ? am întrebat.

— Nu, îmi răspunse comisarul, dar cine poate să-i controleze pe tipii ăștia ?

Cel care vorbea era un funcționar al guvernului federal.

Copilul lui Barry crescuse destul acum ca să i se poată face analizele de sînge. S-a ales o clinică, de comun acord cu avocatul ei și al meu, iar Barry, copilul ei și cu mine ne-am supus analizelor.

Puțin mai târziu, avocatul îmi telefonă cu vocea tremurîndă : „Charlie, ești desculpat ! Probele de sînge au dovedit că nu poți fi tu tatăl !”

— Iată, am răspuns eu emoționat, asta este justiția immanentă !

Vestea produse pe loc senzație în presă. Un ziar proclama : „Charlie Chaplin dezvinovățit”. Și un altul : „Probele de sînge constituie dovada de netăgăduit a faptului că nu Chaplin este tatăl !”

Cu toate că rezultatul testelor punea în mare incercătură guvernul federal, ancheta a continuat. Pe măsură ce termenul se apropia, eram silit să petrec seri lungi și oboseitoare acasă la Giesler, trecînd în revistă toate detaliile privind împrejurările și momentul cînd o întîlnisem pe Joan Barry. O scrisoare importantă mi-a sosit din partea unui preot catolic din San Francisco, afirmînd că, după informațiile lui, Barry era folosită de o organizație fascistă și că era dispus să vină de la San Francisco la Los Angeles pentru a depune mărturie în sensul celor de mai sus. Dar Giesler considera că toate acestea n-au nici o legătură cu fondul procesului.

Strînsesem și noi o mulțime de mărturii privind caracterul lui Barry și trecutul ei. Ne ocupasem de ele săptămîni întregi cînd, spre surprinderea mea, Giesler mă anunță deodată că discreditarea lui Barry era o stratagemă perimată care, dacă reușise în procesul lui Errol Flynn, nu va fi necesară în cazul meu.

— Putem câștiga ușor procesul fără să recurgem la toate aceste mîrdării, spuse el.

Lui Giesler i se păreau poate mîrdării, dar mărturiile pe care le dețineam asupra antecedentelor ei erau foarte importante pentru mine.

Aveam și scrisori din partea ei în care mă ruga s-o iert pentru toate necazurile pricinuite și-mi mulțumea pentru bunătatea și generozitatea mea. Voiam să prezint aceste scrisori în fața tribunalului, căci ele ar fi infirmat mîrșăviile relatate în presă. Eram fericit, într-un fel, că scandalul izbucnise în cele din urmă, căci ziarele aveau să fie obli-

gate acum să publice adevărul, iar eu urma să fiu dezvinovățit în ochii publicului american — cel puțin așa credeam.

Trebuie să spun aici câteva cuvinte despre Edgar Hoover și organizația lui, F.B.I., căci, fiind vorba de un caz federal, F.B.I.-ul își dădea toată osteneala să-i furnizeze probe procurorului. Pe Hoover îl întilnisem cu mulți ani în urmă, la un dineu. După ce te obișnuiai cu figura lui destul de brutală și cu nasul lui turtit, îl găseai de-a dreptul agreabil. Mi-a vorbit atunci cu entuziasm de proiectul de a atrage în serviciul lui elemente remarcabile, printre care studenți în drept.

Câteva zile după ce am fost pus sub invinuire, Edgar Hoover se afla tocmai la restaurantul Chasen's, cu oamenii lui de la F.B.I., stînd trei mese mai departe de cea la care luasem loc împreună cu Oona. Cu el se afla și Tippy Gray, pe care-l văzusem din cînd în cînd pe la Hollywood după 1918. Apărea la diferite serate; era un tip neinteresant, cu un aer nepăsător și un veșnic zîmbet stupid care de fapt mă cam irita. Îl luasem întotdeauna drept un *play boy* sau un mărunt actor de film. Mă întrebam acum ce caută la masa lui Hoover. Cînd Oona și cu mine ne-am ridicat să plecăm, m-am întors în același timp cu Tippy Gray și, pentru o clipă, privirile noastre s-au încrucișat. Îmi adresă un zîmbet neutru. Abia atunci am înțeles rostul inestimabil al acestui zîmbet.

În sfîrșit, sosi și ziua procesului. Giesler îmi dădu întîlnire în fața Palatului de Justiție la zece fără zece fix, ca să sosim la tribunal împreună.

Sala de ședințe era la etajul doi. Cînd am intrat, apariția noastră a trecut aproape neobservată: la drept vorbind, ziariștii căutau deocamdată să mă ignore. Aveau să găsească destulă hrană în procesul propriu zis, îmi spuneam. Giesler mă instală pe un scaun, după care începu să umble prin sală, stînd de vorbă cu diferite persoane. Toți aveau cîte ceva de făcut, în afară de mine.

M-am uitat la procurorul federal. Examina niște hîrtii, lua note, discutînd și făcînd haz cu mai mulți înși. Tippy Gray se afla și el acolo și, din cînd în cînd, îmi arunca cîte o privire furișă însoțită de veșnicul său zîmbet neutru.

Giesler lăsase pe masă niște hîrtie și un creion ca să ia note în timpul procesului și, ca să nu stau așa, și să privesc, m-am apucat să desenez. Giesler se repezi la mine.

— Nu mîzgăli! îmi șopti la ureche smulgîndu-mi hîrtia din mînă și rupînd-o. Dacă ziariștii pun mîna pe ea, o vor analiza și vor trage tot felul de concluzii.

Schițasem un pîrîu și un podet, desen pe care-l făceam adesea cînd eram copil.

Tensiunea crescî în sala tribunalului și, în cele din urmă, toată lumea își ocupă locul. Grefierul bătî de trei ori cu ciocănelul și dezbaterile începu. Erau patru capete de acuzare împotriva mea: două în baza lui „The Mann Act” și două în baza unei legi de care nimeni nu mai auzise de pe vremea războiului de secesiune și conform căreia nesocotisem drepturile unui cetățean. La început, Giesler ceru retragerea

tuturor acuzațiilor. Dar era o simplă formalitate ; avea tot altele șanse de izbândă ca și de-a evacua spectatorii dintr-un circ după ce și-au plătit biletul.

A fost nevoie de două zile ca să se desemneze un juriu ; pe un panou erau trecute numele a douăzeci și patru de persoane, dintre care se făcea alegerea, fiecare parte avînd dreptul să recuze șase pentru a se ajunge la un juriu de doisprezece. Membrii juriului sînt interogați și supuși unui examen riguros din partea ambelor părți. Procedura cere ca judecătorul și avocații să interogheze pe rînd pe fiecare candidat privitor la aptitudinea sa de a da un verdict imparțial, cu ajutorul unor întrebări cum ar fi : a citit ziarele, n-a fost influențat de ele s-au n-a căpătat vreo idee preconcepută în urma lecturii lor ; cunoaște pe cineva care are o legătură directă cu speța ? Găseam că este o metodă destul de cinică, de vreme ce nouăzeci la sută din ziare își manifestaseră ostilitatea față de mine timp de paisprezece luni. Interogatoriul unui jurat durează cam o jumătate de oră și în acest timp avocații acuzării și apărării își trimit secretarii să culeagă în grabă informații despre el. Pe măsură ce era chemat cite un jurat, Giesler scria un bilet pe care-l strecura secretarilor, iar aceștia dispăreau imediat. Zece minute mai tîrziu, secretarii se întorceau și-i strecurau lui Giesler un bilet cu informații ca aceasta : „John Dokes, vînzător într-un magazin de cămăși, căsătorit, doi copii, nu merge niciodată la cinematograful”.

— Îl păstrăm deocamdată, șoptea Giesler.

Selecția continua, fiecare parte recuzînd sau acceptînd cite un jurat, procurorul federal conferind în șoaptă cu ajutoarele sale ; din cînd în cînd, Tippy Gray mă privea cu surîsul său obișnuit.

După ce se aleseseră opt jurați, în boxa juraților se prezentă o femeie. Giesler spuse numaidecît :

— Nu-mi place deloc. Și repeta : „Nu-mi place... e ceva la ea care nu-mi place”. (În timp ce femeia era interogată, secretarul lui Giesler li întinse o notă.) „Exact așa cum mi-am închipuit, reluă el după ce-o citi ; a fost reporter la *Times* din Los Angeles ! Trebuie să scăpăm de ea ! De altfel, partea adversă a acceptat-o prea repede”.

Am încercat s-o privesc mai atent, dar nu vedeam bine, așa încît mi-am căutat ochelarii. Giesler mă prinse repede de braț.

— Nu-ți pune ochelarii, șopti el. (Mi se părea că femeia e confundată în propriile ei gânduri, dar fără ochelari totul era imprecis.) Din păcate, spuse Giesler, nu mai putem recuza decît doi martori, așa că mai bine s-o păstrăm deocamdată.

Și într-adevăr, în cursul selecției, a trebuit să recuze alți doi martori care, în mod clar, aveau prejudecăți împotriva mea, așa că s-a văzut silit s-o accepte pe ziaristă.

Ascultînd toate aceste formule magice ale oamenilor legii, aveam impresia că joacă un joc în care eu n-am nici un amestec. Și în ciuda absurdității acuzațiilor, simțeam în adîncul cugetului că s-ar putea să fiu condamnat — dar de fapt nu izbutisem s-o cred într-adevăr. Din cînd în cînd, îmi venea în minte viitorul carierei mele, pentru moment însă

totul era îndepărtat și haotic. Am alungat aceste preocupări: nu mă mai puteam gândi decât la un singur lucru în același timp.

Ca întotdeauna când ai necazuri, nu poți să le iei mereu în serios. Îmi amintesc cum într-o zi, tribunalul se retrăsese pentru a discuta o problemă de procedură. Juriul ieșise, avocații și judecătorul se retrăseră într-o mică încăpere alăturată, în timp ce publicul, un fotograf și eu mine rămăsesem în sală. Fotografii aștepta să mă surprindă într-o atitudine neobișnuită. În clipa când îmi potriveam ochelarii să citesc, el puse repede mâna pe aparat, iar eu îmi scosei numaidecît ochelarii. Aceasta a stîrnit risul celor rămași în sală. Cum își lăsa pe masă aparatul eu îmi puneam din nou ochelarii. Ne jucam de-a șoarecele cu pisica el luîndu-și aparatul, iar eu scoțindu-mi ochelarii; publicul era încîntat. Dar bineînțeles, cînd curtea și-a făcut din nou intrarea, i-am scos și mi-am compus o figură gravă.

Procesul dură cîteva zile. Fiînd vorba de un caz federal, domnul Paul Getty, prietenul lui Joan Barry, fu obligat să se prezinte ca martor, la fel și doi tineri germani, precum și alți cîțiva. Paul Getty trebui să admită că fusese în trecut prietenul lui Joan Barry și de asemenea că-i dăduse bani. Dar de fapt importante erau scrisorile primite de la ea cu scuze pentru toate necazurile pe care mi le pricinuiseră și mulțumiri pentru bunătatea și generozitatea mea. Cu toate că Giesler încercă să le depună la dosar, tribunalul se opuse. Dar nici Giesler nu insistase îndeajuns, după părerea mea.

La proces a ieșit la iveală că, două-trei zile înainte de a pătrunde prin efracție în casa mea, Barry își petrecuse noaptea în apartamentul unui tînăr german care, la bară, fu silit să recunoască.

Faptul că mă aflu în centrul tuturor acestor întîmplări sordide îmi dădea impresia că sînt țintuit la stîlpul infamiei. Dar din momentul în care părăseam tribunalul, uitam tot și, după o cină liniștită în tovărășia Oonei, adormeam extenuat.

Pe lingă tensiunea și grijile procesului, mai era și obligația de-a mă scula la ora șapte dimineața, apoi de-a pleca îndată după micul dejun, căci îmi trebuia o oră de mers cu mașina ca să străbat traficul ce caracteriza Los Angeles-ul la ora aceea, dacă țineam să ajung la timp, cu zece minute înainte de începerea ședinței.

În cele din urmă, procesul luă sfîrșit. Fiecare din cele două părți conveni să-și prezinte concluziile timp de două ore și jumătate. Nu-mi închipuiam ce aveau de vorbit în tot timpul ăsta. Pentru mine era limpede ca lumina zilei: acuzația guvernului se năruise. Și bineînțeles, eventualitatea de a încasa douăzeci de ani în cazul cînd aș fi fost găsit vinovat nu mi-a venit nici o clipă în minte. Concluziile judecătorului, mi se părea, puteau să fie mai puțin vagi. Am încercat să văd care era impresia doamnei de la *Times*, dar privirile îi erau îndreptate în altă parte. Cînd juriul ieși pentru deliberare, ea părăsi sala fără să se uite nici în dreapta nici în stînga.

Cind să plecăm, Giesler îmi șopti discret :

— Astăzi nu putem ieși din tribunal înainte de pronunțarea sentinței, dar, adăugă el pe un ton optimist, să stăm puțin pe balcon, la soare.

Această subtilă informație îmi dădu impresia unei sinistre omniprezențe ce se strîngea în jurul meu, amintindu-mi că deocamdată aparțineam justiției.

Era unu și jumătate și mi-am zis că în vreo douăzeci de minute avea să se comunice verdictul. Era mai bine să aștept înainte de a-i telefona Oanei. Dar trecu o oră. Am chemat-o spunîndu-i că juriul nu revenise și că îndată ce voi cunoaște hotărîrea aveam s-o înștiințez.

Încă o oră se scurse și tot nimic ! Care să fie cauza acestei întîrzieri ? Jurații n-ar fi avut nevoie decît de zece minute, căci nu puteau ajunge decît la concluzia că eram nevinovat. Între timp Giesler și cu mine ședeam afară, pe balustrada de piatră, abținîndu-ne de la orice comentariu asupra pricinei cauzei acestei întîrzieri, pînă cînd Giesler se uită la ceas.

— E ora patru, spune el indiferent. Mă întreb de ce-or fi zăbovind atîta.

Am început apoi să discutăm calm și deschis diferitele puncte ale procesului de care s-ar fi putut împiedica...

La cinci fără un sfert, clopoțelul sună anunțînd că juriul se pronunțase. Inima începu să-mi bată și, în timp ce intram în sală, Giesler îmi șopti precipitat :

— Oricare ar fi verdictul, nu te arăta emoționat.

Procurorul și asistenții lui ne-o luară înainte, urcînd în fugă scările, agitați și cu sufletul la gură, Tippy Gray era ultimul și, trecînd pe lîngă noi, ne aruncă o privire surizătoare peste umăr.

Sala Tribunalului se umplu repede și tensiunea creștea. Nu știu de ce, dar eram perfect calm, cu toate că inima-mi bătea să-mi sară din piept.

Grefierul lovi de trei ori cu ciocănelul, semnalul de intrare al Curții, și toată lumea se ridică. După ce toți se așezară la loc, juriul își făcu intrarea, iar președintele juriului înmînă un document grefierului. Giesler ședea cu capul plecat, privind în jos și mormăind nervos :

— Dacă vei fi declarat vinovat, va fi cea mai teribilă eroare judiciară pe care am cunoscut-o vreodată ! Și repeta fără încetare : „Va fi cea mai cumplită eroare judiciară pe care am cunoscut-o vreodată !”

Grefierul începu să dea citire documentului, apoi lovi de trei ori cu ciocănelul său. În tăcerea adîncă ce se așternu, anunță :

— Charles Chaplin, Cazul 337068 al instanței criminale... La primul capăt de acuzare... (o lungă tăcere). Nevinovat !

Un strigăt se ridică din rîndurile adunării, apoi se așternu din nou tăcerea, în timp ce grefierul continuă :

— La cel de-al doilea capăt de acuzare... nevinovat !

Sala fu cuprinsă de un adevărat delir. N-aș fi crezut niciodată că am atîția prieteni. Unii se repeziră pestre grilaj să mă strîngă în brațe

și să mă sărute. L-am zărit pe Tippy Gray. Nu mai zîmbea și chipul îi devenise impasibil.

Atunci judecătorul îmi adresează câteva cuvinte :

— Domnule Chaplin, prezența dumneavoastră nu mai e necesară în fața Curții ; sinteți liber.

Apoi îmi înfinse mina de la înălțimea estradei și mă felicită, la fel ca și procurorul. Giesler îmi șopti :

— Du-te și dă mina cu jurații.

Apropiindu-mă de ei, femeia, de care avocatul se temea atât, se ridică și-mi strînse mina și, pentru prima oară, o văzui de aproape. Avea un chip frumos, luminos, inteligent și plin de înțelegere. În clipa cînd ne-am strîns mina, îmi spuse zîmbind bucuroasă :

— E-n regulă, Charlie. Țara asta mai e încă liberă.

Nu îndrăzneam să deschid gura, într-atît mă emoționaseră vorbele ei. M-am mulțumit să încuviințez din cap zîmbind, în timp ce continua :

— Prin fereastra camerei de chibzuință, te vedeam pășind în sus și-n jos și aș fi dorit atîta să-ți spun să nu fii îngrijorat. Dacă n-ar fi fost o anumită persoană, am fi ajuns la o hotărîre în zece minute.

Era greu să nu plîngi la auzul vorbelor ei, dar i-am mulțumit cu un suris cam crispat, apoi m-am întors să mulțumesc și celorlalți. Toți mi-au strîns mina din toată inima, în afară de o femeie care mă privea dușmănos. Era gata să mă îndepărtez cînd președintele juriului spuse :

— Hai, dragă fată, liniștește-te și strînge-i mina !

Ea se supuse fără tragere de inimă, iar eu îi mulțumii cu răceală.

Oona, care era însărcinată în patru luni, mă aștepta acasă pe peluză. Era singură și, auzind vestea la radio, leșinase.

În seara aceea, am cinat liniștiți, numai Oona și cu mine. N-aveam nevoie de ziare, nici de telefoane. Nu voiam să văd și să vorbesc cu nimeni. Mă simțeam fără vlagă și rănit. Pînă și prezența servitorilor mă stînjenea.

După masă, Oona pregăti un gin tonic zdravăn ; ne-am așezat amîndoi lingă foc, iar eu i-am explicat de ce juriul deliberase timp atât de îndelungat și i-am vorbit de femeia care-mi spusese că Statele Unite mai erau încă o țară liberă. După o tensiune de atîtea săptămîni a urmat ca o prăbușire. În noaptea aceea, m-am trîntit pe pat cu perspectiva plăcută că nu trebuia să mă trezesc devreme a doua zi de dimineață, ca să pornesc la tribunal.

Două-trei zile mai tîrziu, Lion Feuchtwanger spuse cu umor :

— Ești singurul artist dramatic care va rămîne în istoria Americii, deoarece ai stîrnit antagonisme politice pe scară națională.

...

Apoi procesul de stabilire a paternității, pe care-l crezusem încheiat în urma probelor de sînge, a ieșit din nou la iveală. Cu ajutorul unor abile chițibușuri juridice, un alt avocat, care se bucura de trecere în cercurile politice locale, izbuti să redeschidă cazul ; procedînd cu abi-

litate, a făcut să se transfere tutela copilului de la mamă pe seama tribunalului, situație care nu afecta acordul intervenit între mine și Joan Barry, ea rămânând cu cei douăzeci și cinci de mii de dolari. Dar acum tribunalul, în calitate de tutore, putea să mă urmărească cerindu-mi pensie alimentară pentru copil.

La prima instanță, juriul n-a reușit să se pună de acord, spre marea dezamăgire a avocatului meu care considera procesul cîștigat. Dar în instanța următoare, în ciuda probelor de sînge, care mai tirziu au fost acceptate ca o dovadă admisibilă, în astfel de procese, de practica judiciară a statului California, hotărîrea s-a pronunțat în defavoarea mea.

..

Ceea ce doream, Oona și cu mine, era să părăsim California. De un an de cînd eram căsătoriți, fusesem trecuți prin tocător și aveam nevoie de odihnă. Am luat așadar pisicuța noastră neagră și ne-am suit în trenul de New York ; de-acolo am plecat la Nyack, unde am închiriat o casă. Era departe de lume, în mijlocul unei regiuni pietroase și neproductive ; totuși locul avea farmecul său. Era o căsuță încîntătoare datînd din 1780 ; angajasem în același timp o menajeră foarte simpatică, care era de asemenea o excelentă bucătăreasă.

Împreună cu casa am moștenit și un delicios ciine de rasă negru și nostim, care se atașă de noi ca o doamnă de companie. Dimineata apărea, nelipsit pe verandă și, după ce dădea curtenitor din coadă, se culca liniștit, eclipsîndu-se în timp ce noi ne luam micul dejun. Cînd îl văzu prima oară, pisicuța noastră începu să pufnească și să-l scuipe. Dar el rămase mai departe culcat, cu botul pe labe, manifestîndu-și dorința de coexistență pașnică.

Zilele petrecute la Nyack au fost idilice, cu toată singurătatea în care trăiam. Nu vedeam pe nimeni, nimeni nu ne vizita. Era foarte bine așa, deoarece încă nu mă refăcusem după neplăcerile procesului.

Cu toate că această încercare îmi paralizase facultățile creatoare, totuși aproape terminasem *Domnul Verdoux*. Iar acum simțeam din nou dorința să-l închei.

Avusesem de gînd să rămînem cel puțin șase luni în Est, și Oona trebuia să nască acolo. Dar la Nyack nu puteam lucra, așa că, cinci săptămîni mai tirziu, ne-am întors în California.

Curînd după căsătorie, Oona mi-a mărturisit că nu dorea să facă nici teatru nici cinema. Această veste mi-a făcut plăcere, deoarece aveam în fine o soție și nu pe cineva care urmărește o carieră. Atunci am renunțat la *Umbră și substanță* și m-am apucat din nou să lucrez la *Domnul Verdoux*... pînă în ziua cînd am fost atît de brutal întrerupt de guvern. M-am gîndit adeseori că cinematograful a pierdut o excelentă actriță, deoarece Oona era inzestrată cu un deosebit simț al umorului.

Mi-aduc aminte : puțin înainte de proces, Oona și cu mine am intrat la un bijutier să-și repare pudriera. În timp ce așteptam, am început să ne uităm la brățări. Era una deosebit de frumoasă, bătută în di-

amante și rubine care ne plăcea, dar Oonei i s-a părut prea scumpă, așa încît i-am spus bijutierului că ne vom mai gândi și am ieșit. Cînd să ne suim din nou în mașină, i-am spus nervos :

— Redepă ! Grăbește-te !

Apoi mi-am virat mîna în buzunar și am scos prudent brățara pe care o admirase.

— Am luat-o în timp ce bijutierul îți arăta celelalte brățări, i-am spus.

Oona păli.

— O, nu trebuia să faci una ca asta !

Apucă pe o străduță, trase la marginea trotuarului și opri mașina.

— Să ne gândim ! spuse ea repetînd : n-ar fi trebuit să faci una ca asta !

— Acum nu mai pot s-o duc înapoi.

Dar n-am mai putut să mă prefac, am izbucnit în rîs și i-am mărturisit că glumisem : în timp ce admira alte bijuterii, îl luasem pe bijutier de-o parte și cumpărasem brățara.

— Și tu, crezînd că am furat-o, erai gata să-mi devii complice ! i-am spus rîzînd.

— O, răspunse ea, nu voiam să te mai văd și cu alte necazuri pe cap.

ÎN TIMPUL PROCESULUI, fusesem înconjurați de mulți prieteni dragi, toți credincioși și plini de compasiune: Salka Viertel, soții Clifford Odets, soții Hanns Eisler, soții Feuchtwanger și mulți alții.

Salka Viertel, actrița poloneză, dădea serate interesante în casa ei de la Santa Monica. Salka atrăgea artiști și oameni de litere precum: Thomas Mann, Bertold Brecht, Schönberg, Hanns Eisler, Lion Feuchtwanger, Stephen Spender, Cyril Connolly și mulți alții. Salka avea un salon literar peste tot unde locuia.

La familia Hanns Eisler, îl întâlneam pe Bertold Brecht, care avea o înfățișare viguroasă, cu capul lui tuns și, îmi amintesc, fuma întotdeauna o țigară de foi. Citeva luni mai târziu, i-am arătat manuscrisul *Domnului Verdour* pe care l-a răsfoit. Singura lui remarcă a fost: „A, dar îți scrii scenariile în maniera chinezească”.

L-am întrebat pe Lion Feuchtwanger ce părere are despre situația politică a Statelor Unite. Mi-a răspuns glumind:

— Trebuie să aibă o semnificație faptul că după ce-am terminat de construit casa mea cea nouă din Berlin, a venit Hitler la putere și eu am plecat. Abia am terminat de mobilat apartamentul de la Paris că naștii și-au făcut intrarea, și din nou m-am mutat. Iar acum, în America, mi-am cumpărat de curind o casă la Santa Monica.

Ridică din umeri și zîmbi cu înțeles.

Din cînd în cînd, îl vedeam pe Aldous Huxley. Pe vremea aceea, era pasionat de mistică. Sincer, îl preferam tinărului cinic din anii 1920.

Într-o zi, prietenul nostru Frank Taylor telefonă spunînd că Dylan Thomas, poetul velș, dorea să ne cunoască. Am răspuns că sîntem încîntați. „Bine, adăugă Frank șovăind, am să-l aduc dacă e treaz”. Ceva mai târziu, în aceeași seară, cînd sună la ușă, am deschis, iar Dylan Thomas se prăbuși. Dacă asta însemna să fii treaz, cum era la beție? O zi-două după aceea, veni la cină și avu o comportare mai normală. Ne-a citit unul din poemele sale, cu o voce sonoră de bas. Nu-mi amintesc imaginile, dar cuvîntul „celofan” strălucea în versurile sale magice asemenea răsfrîngerii soarelui.

Printre prietenii noștri se număra și Theodor Dreiser, pe care îl admiram mult. Împreună cu încîntătoarea lui soție Helen, obișnuiau să cîneze din cînd în cînd la noi. Cu toate că vibra de indignare, Dreiser era o ființă blîndă, minunată. La moartea lui, John Lawson, dramaturgul, care citi discursul funebru, mă rugă să fiu printre cei ce țin giulgiul și să citesc, în timpul ceremoniei, un poem scris de Dreiser, ceea ce am și făcut.

Deși treceam din cînd în cînd prin perioade de îngrijorare, gîndindu-mă la cariera mea, am avut întotdeauna convingerea că o comedie bună va pune capăt tuturor necazurilor. În această stare de spirit, am terminat *Domnul Verdoux*. Rod al unei munci de doi ani, căci intriga era greu de construit, turnarea propriu-zisă nu durase în schimb decît douăsprezece săptămîni — un timp record pentru mine. Am trimis apoi scenariul la Breen Office pentru viza cenzurii. Am primit fără întîrziere o scrisoare prin care filmul meu era în întregime condamnat.

Breen Office este o sucursală a Legiunii pentru decență, o autocenzură depinzînd de Motion Picture Association. Sint de acord că cenzura e necesară, dar e greu de aplicat. Singura sugestie pe care o propun în acest domeniu este ca regulile sale să fie maleabile și nedogmatice, să nu se judece subiectul, ci bunul gust, inteligența și sensibilitatea cu care l-a tratat autorul.

Din punct de vedere moral, am convingerea că violența fizică și falsa filosofie sînt la fel de dăunătoare ca o scenă tare de dragoste. Bernard Shaw e cel care spunea că o directă în falca unui ticălos este un mod prea facil de a rezolva problemele existenței.

Înainte de a discuta despre cenzurarea *Domnului Verdoux*, este necesar să-l rezum pe scurt. Verdoux e un Barbă Albastră, un mărunț funcționar de bancă; pierzîndu-și postul în timpul crizei, pune la punct un sistem care consta în a se căsători cu fete bătrîne și a le asasina pentru bani. Soția lui legitimă este o infirmă care locuiește la țară cu băiețașul ei, neștiind nimic de planurile criminale ale soțului ei. După asasinarea fiecărei victime, el se întoarce acasă ca oricare soț burghez la capătul unei zile de lucru. E un paradox de virtute și de viciu: un om care, îngrijindu-și trandafirii, caută să nu calce o omidă, în timp ce în fundul grădinii una din victimele sale se mistuie în crematoriu. Scenariul conține un umor diabolic, e o satiră aspră și o violentă critică socială.

Cenzorii mi-au adresat o scrisoare lungă explicîndu-mi de ce înțeleg să condamne filmul în întregime. Citez un extras din această scrisoare:

„...Trecem peste acele elemente ce par antisociale în concepția și semnificația lor. Există pasaje în scenariu unde Verdoux condamnă «Sistemul» și atacă structura socială actuală. Vă atragem însă atenția în mod deosebit asupra a ceea ce este și mai violent și cade direct sub jurisdicția Codului...

Indirect, Verdoux afirmă că e ridicol să fii șocat de proporțiile atrocităților sale, că ele nu sînt decît o «comedie de crime» pe lingă masacrele în serie și perfect legale ale războiului, pe care «Sistemul» le garantează în aur. Fără a avea intenția să deschidem o discuție asupra faptului de-a ști dacă războaiele sînt masacre masive sau ucideri legale, nu-i mai puțin adevărat că Verdoux, în timpul discursurilor sale, face o serioasă încercare de-a evalua calitatea morală a crimelor lui.

Cea de-a doua rațiune fundamentală pentru care acest scenariu este inacceptabil poate fi enunțată mai pe scurt. Ea constă, în mare, în povestea unui tip de escroc care convinge un număr mare de femei să-i încredințeze economiile, ademénindu-le într-o serie de false căsătorii. Acest aspect al povestirii are o atmosferă neplăcută de amor ilicit care, după părerea noastră, e condamnabilă.

Se enumera apoi o lungă listă de obiecții de detaliu. Ca să dau un exemplu, am să încep prin a cita două pagini din scenariul meu, privitoare la Lydia, una din soțiile nelegitime ale lui Verdoux, o femeie bătrână pe care e pe cale s-o ucidă chiar în aceeași seară.

Lydia intră într-un hol slab luminat, stinge apoi lumina și intră în camera ei unde se aprinde o lumină ce traversează în diagonală holul cu fundat în întuneric. În momentul acela intră încet Verdoux. La capătul holului se află o fereastră înaltă prin care luna plină își revărsă strălucirea. În extaz, el înaintază încet în această direcție.

Verdoux (sotto voce): Ce frumos... această oră pală, ora lui Endimion...

Vocea Lydiei (din odaie): Despre ce vorbești?

Verdoux (în transă): Despre Endimion draga mea... un tânăr frumos căzut sub vraja lunii.

Vocea Lydiei: Lasă, nu te mai gîndi la el și vino la culcare.

Verdoux: Da, draga mea... Ce moi erau florile la picioarele noastre. Trece în odaia Lydiei, lăsînd holul gol, în semi-întuneric, luminat doar de lună.

Vocea lui Verdoux (din odaia Lydiei): Privește luna asta! Niciodată n-am văzut-o atît de strălucitoare!... O lună indecentă.

Vocea Lydiei: O lună indecentă! Ce prost ești!... Ha, ha, ha! O lună indecentă!

Muzica atinge un crescendo înfricoșător, apoi trecere treptată spre dimineată. Același culoar, dar acum soarele pătrunde din belșug. Verdoux vine din camera Lydiei fredonînd.

Obiecțiile cenzurii la scena de mai sus erau următoarele:

„Vă rugăm să schimbați replica Lydiei: «Lasă, nu te mai gîndi la el și vino la culcare» cu «și du-te la culcare». Presupunem că toată această scenă va fi jucată în așa fel încît să nu creeze impresia că Verdoux și Lydia se vor deda unor plăceri conjugale. Schimbați de asemenea expresia repetată de mai multe ori de «lună indecentă», ca și apariția lui Verdoux ieșind din camera soției sale fredonînd, a doua zi dimineată».

Obiecția următoare se referă la dialogul cu o femeie pe care Verdoux o întîlnește seara tîrziu. Pretindeau că acest personaj era în mod clar o prostituată, ceea ce era inacceptabil.

Bineînțeles că, în povestea mea, e o femeie de moravuri ușoare, și e pueril să crezi că vine în apartamentul lui Verdoux pur și simplu ca să-i vadă colecția de stampe. Dar în cazul acesta, el o aduce în casă în scopul de a experimenta asupra ei o otrăvă ucigătoare care nu lasă nici o urmă și care o va ucide la o oră după ce ea va părăsi apartamentul. Scena n-are nimic obscen sau excitant. Iată textul scenariului meu :

Ne aflăm apoi în apartamentul de la Paris al lui Verdoux, deasupra unui magazin de mobile. Când intră, el descoperă că fata ține o pisicuță hoinară, ghemuită sub impermeabil.

Verdoux : Îți plac mult pisicile, nu ?

Fata : Nu grozav, dar era udă leocă și-i era frig. Probabil că n-ai niște lapte să-i dau.

Verdoux : Ba da. Vezi, viitorul nu-i atât de sumbru cum îți închipui.

Fata : Par atât de pesimistă ?

Verdoux : Da, dar nu cred că ești.

Fata : De ce ?

Verdoux : Ca să umbli pe-afară, pe-o noapte ca asta, trebuie să fii plină de optimism.

Fata : Sint orice numai asta nu.

Verdoux : Cam încăpățînată, nu ?

Fata (pe un ton sarcastic) : Remarcabil spirit de observație.

Verdoux : De cînd faci meseria asta ?

Fata : A... de trei luni.

Verdoux : Nu te cred.

Fata : De ce ?

Verdoux : O fată frumoasă ca tine ar fi făcut treabă bună.

Fata (ironică) : Merci.

Verdoux : Acum spune-mi adevărul. Ai ieșit de la spital sau de la închisoare... care din două ?

Fata (bine dispusă, dar provocatoare) : De ce vrei să știi ?

Verdoux : Pentru că vreau să te ajut.

Fata : O fi vreun filantrop, nu ?

Verdoux (politic) : Exact... Și nu-ți cer nimic în schimb.

Fata (examinîndu-l) : Da'unde mă aflu aici ? La Armata Salvării ?

Verdoux : Foarte bine. Dacă-o iei așa, ești liberă să pleci.

Fata (laconic) : Am ieșit de la închisoare.

Verdoux : Cum ai ajuns acolo ?

Fata (ridicînd din umeri) : Ce importanță are ? Ei îl consideră furt calificat... amanetarea unei mașini de scris închiriată.

Verdoux : Haide, haide... Altceva mai bun n-ai găsit ? Cît ai încasat ?

Fata : Trei luni.

Verdoux : Așadar, e prima ta zi de libertate ?

Fata : Da.

Verdoux : Ți-e foame ?

Ea încuviințează cu un zîmbet trist.

Verdoux : Atunci în timp ce mă ocup de preparativele culinare, ajută-mă să aduc câte ceva de la bucătărie. Haide.

Trec amândoi în bucătărie. El începe să pregătească jumări de ouă și o ajută să așeze vesela pentru masă pe-o tavă pe care-o aduce în salon. Din clipa când ea a ieșit, el o urmă: este atent, apoi deschide repede un dulap din care scoate un flacon de otrăvă, toarnă conținutul într-o sticlă de vin roșu, pe care o astupă la loc, o pune pe o tavă cu două pahare și revine în salon.

Verdoux : Nu știu dacă o să-ți placă sau nu... ouă jumări, pâine prăjită și puțin vin roșu.

Fata : Mirunat !

Lasă din mână o carte pe care-o citea și cascade.

Verdoux : Văd că ești obosită așa că, îndată după cină, te conduc la hotel.

Destupă sticla.

Fata (cercetîndu-l) : Ești foarte bun. Nu înțeleg de ce faci toate astea pentru mine.

Verdoux : De ce nu ? *(toarnă vin otrăvit în paharul fetei) :* Crezi că puțină bunătate e atât de rară ?

Fata : Începusem să cred că da.

Se pregătește să toarne și în paharul lui același vin, apoi se scuză.

Verdoux : A, pâinea prăjită !

Dispare cu sticla în bucătărie unde o înlocuiește repede cu alta, ia pâinea prăjită și se îndreaptă spre salon. Intră în salon, pune pâinea prăjită pe masă („Voilà !”) și din sticla schimbată își toarnă un pahar cu vin.

Fata (descumpănită) : Ești ciudat.

Verdoux : Adevărat ? De ce ?

Fata : Nu știu.

Verdoux : Oricum, ți-e foame, așa încît, te rog, servește-te.

În timp ce ea se pregătește să mănince, el vede cartea pe masă.

Verdoux : Ce citești ?

Fata : Schopenhauer.

Verdoux : Îți place ?

Fata : Așa și-așa.

Verdoux : Ai citit tratatul lui despre sinucidere ?

Fata : Nu m-a interesat.

Verdoux (hipnotizînd-o parcă) : Nici dacă sfîrșitul ar putea fi simplu ?

Să spunem, de pildă, că te-ai culcat și, fără să-ți treacă prin minte gîndul morții, ar interveni un stop subit... Ni ți-ar place mai mult așa decît această existență cenușie ?

Fata : Mă întreb...

Verdoux : Apropierea morții e cea care îngrozește.

Fata (gînditoare) : Imi inchipui că dacă noul născut ar fi conștient de apropierea vieții, ar fi tot așa de îngrozit.

Verdoux zîmbește cu un aer aprobator și-și bea vinul. Ea își ridică paharul de vin otrăvit și se pregătește să-l bea, apoi se oprește.

Fata (meditînd) : Și totuși viața e minunată.

Verdoux : Ce găsești minunat ?

Fata : Totul... O dimineată de primăvară, o noapte de vară... muzica, arta, dragostea...

Verdoux (disprețuitor) : Dragostea !

Fata (provocîndu-l oarecum) : Și totuși există.

Verdoux : De unde știi ?

Fata : Am fost îndrăgostită o dată.

Verdoux : Vrei să spui că ai fost atrasă fizic de cineva ?

Fata (ironic) : Nu-ți plac femeile, nu-i așa ?

Verdoux : Dimpotrivă, ador femeile, dar nu le admir.

Fata : De ce ?

Verdoux : Femeile sînt făpturi ale pămîntului... realiste, dominate de fizic.

Fata (neîncercătoare) : Ce prostie !

Verdoux : De îndată ce o femeie înșală un bărbat, ea îl disprețuiește. Cu toată bunătatea și poziția lui, ea îl va părăsi pentru un altul, mai prejos... dacă are un fizic mai seducător.

Fata : Ce puțin știi despre femei !

Verdoux : Ai să te miri.

Fata : Nu asta e dragostea.

Verdoux : Dar ce e dragostea ?

Fata : Să dai... să te sacrifici... e același sentiment pe care o mamă îl nutrește pentru copilul ei.

Verdoux (zîbind) : Ai iubit așa ?

Fata : Da.

Verdoux : Pe cine ?

Fata : Pe soțul meu.

Verdoux (surprins) : Ești măritată ?

Fata : Am fost... A murit pe cînd eram la închisoare.

Verdoux : Înțeleg... Vorbește-mi de el.

Fata : E o poveste lungă... (o pauză). Fusese rănit în timpul războiului civil din Spania... era invalid.

Verdoux (aplecîndu-se peste masă) : Invalid ?

Fata (încurîntînd) : De aceea îl iubeam. Avea nevoie de mine... depindea de mine. Era ca un copil. Dar pentru mine era mai mult ca un copil. Era credința, viața mea... aș fi omorît pentru el.

Își înghite lacrimile și e gata să bea din vinul otrăvitor.

Verdoux : O clipă... Parcă a căzut puțin dop în vin. Permite-mi să-ți dau alt pahar.

la paharul ei și-l pune pe bufet, apoi ia unul curat și-l umple cu vin bun din sticlă. O clipă beau în tăcere. Apoi Verdoux se ridică.

Verdoux : E foarte tirziu și ești obosită... Uite... (îi dă bani) ca să poți rezista o zi-două... Noroc.

Ea se uită la bani.

Fata : O, e prea mult... Nu mă așteptam... (își ascunde fața în mâini și începe să plângă). Ce proastă sint... să mă port așa. Începusem să nu mai cred în nimic. Și, deodată, dumneata vrei să-mi regăsești încrederea.

Verdoux : Vezi, nu fi prea increzătoare. Lumea e rea.

Fata (dând din cap) : Nu-i adevărat. E o lume strîmbă și tare tristă... dar puțină bunătate o poate înfrumuseța.

Verdoux : Mai bine pleacă înainte de-a mă corupe cu filosofia dumitale.

Fata se îndreaptă spre ușă, se întoarce zîmbind înainte de-a ieși și-i spune „Bună seara”.

Citez cîteva din obiecțiile cenzorilor la scena de mai sus : „Ca să umbli pe-afară pe-o noapte ca asta, trebuie să fii plină de optimism”, ca și replicile : „De cîtă vreme faci meseria asta ?” și „O fată frumoasă ca tine ar fi făcut treabă mai bună” trebuie să fie schimbate.

Ținem să declarăm că aluzia la Armata Salvării riscă, după părerea noastră, să jignească această organizație.

Către sfîrșitul scenariului, Verdoux, după numeroase aventuri, o întîlnește din nou pe fată. E complet ruinat, iar ea e înfloritoare. Cenzura a obiectat tocmai la această prosperitate. Iată :

Scena reprezintă exteriorul unei cafenele. Verdoux șade la masă, citind un ziar în care se spune că războiul este iminent în Europa. Își achită nota și pleacă. Traversînd strada, e gata să fie călcat de o limuzină elegantă care virează brusc spre bordura trotuarului ca să-l evite. Șoferul oprește, claxonează și, prin fereastra deschisă, o mînd înmănușată îi face semn lui Verdoux ; spre uimirea lui, o vede în mașină pe fata pe care a primit-o într-o seară și care-i zîmbește. Este elegant îmbrăcată.

Fata : Ce mai faci, domnule Filantrop ?

Verdoux e uluit.

Fata (continuînd) : Nu-ți aduci aminte de mine ? M-ai luat la dumneata într-o seară plioasă.

Verdoux (mirat) : Da ?

Fata : Și după ce mi-ai dat mîncare și bani, m-ai trimis acasă ca pe-o fetiță mică și cuminte.

Verdoux (cu umor) : Trebuie să fi fost nebun.

Fata (sinceră) : Nu, ai fost foarte mărinimos... Unde mergi ?

Verdoux : Nicăieri.

Fata : Urcă.

Verdoux urcă în mașină.

Interiorul limuzinei.

Fata (către șofer): La cafeneaua Lafarge... Am impresia că tot nu-ți amintești de mine... dar de ce ți-ai aminti ?

Verdoux (privind-o cu admirație): Dimpotrivă, am toate motivele ca să-mi amintesc.

Fata (zimbând): Nu știi ? În seara când ne-am întâlnit... tocmai leșisem de la închisoare.

Verdoux îi face semn să tacă.

Verdoux : Sst ! (arată spre șofer, apoi controlează geamul). Da, bine... geamul e închis. (O privește mirat). Dar dumneata... toate astea... (arătând mașina). Ce s-a întâmplat ?

Fata : Vechea poveste... din bordei în palat. După întâlnirea cu dumneata, a început să-mi suridă norocul. Am întâlnit pe cineva foarte bogat... un fabricant de muniții.

Verdoux : Iată meseria care mi s-ar fi potrivit. Ce fel de om e ?

Fata : Foarte bun și generos, dar în afaceri e fără milă.

Verdoux : În afaceri, trebuie să fi întotdeauna fără milă, draga mea...
Il iubești ?

Fata : Nu, dar tocmai asta-i place.

La aceste scene, cenzura făcea următoarele obiecții :

„Vă rugăm să schimbați replica «M-am trimis acasă ca pe-o fetiță mică și cuminte» și replica «Trebuie să fi fost nebun» ; aceasta pentru a evita subînțeleșurile dialogului ; de asemenea vă rugăm să adăugați o aluzie la faptul că fabricantul de muniții e logodnicul fetei, pentru a nu da impresia că este o femeie întreținută”.

Mai erau și alte obiecții, la alte scene. Citez :

„Să nu se insiste în mod vulgar asupra «curbelor bizare, atât din față cât și dinapoi», ale femeii între două vârste”.

„Nu trebuie să existe nimic șocant în costumele sau dansurile fetelor. Și mai ales să nu li se vadă picioarele goale deasupra jartierei”.

„Nu trebuie să se arate sau să se sugereze în sala de baie prezența unui scaun de toaletă”.

„Vă rugăm să schimbați cuvântul «voluptuos» din discursul lui Verdoux”.

În încheierea scrisorii, declarau că ar fi deosebit de încântați să-mi stea la dispoziție pentru a discuta despre toate acestea și că există desigur o cale pentru a pune scenariul de acord cu exigențele Codului Producției, fără a-i compromite grav calitățile comice. Așa încât m-am prezentat la Breen Office unde am fost introdus în biroul domnului Breen. Cîteva clipe mai târziu, unul din asistenții săi, un tânăr înalt, cu înfățișarea severă își făcu apariția. Tonul lui numai prietenos nu era.

— Ce aveți împotriva bisericii catolice ? Incepu el.

— De ce mă întrebați ? replicai.

— Priviți, făcu el, trîntind pe masă un exemplar al scenariului meu și întorcînd paginile. Scena din celula condamnaților în care criminalul Verdoux îi spune preotului : „Ce pot face pentru dumneata, om bun ?”

— Și nu e om bun ?

— E ironic spus, ridică el mîna într-un gest dezaprobat.

— Nu găsesc nimic ironic în a spune unui om că e „bun”, îi răspunsei.

Pe măsură ce discutăm, mă surprindeam improvizînd cu el un fel de dialog în genul lui Shaw.

— Nu spui unui preot „om bun”, îi spui „părinte”.

— Foarte bine, să-i spunem părinte, încuviințai eu.

— Sau această replică, spuse el indicînd o altă pagină. Preotul spune : „Am venit să-ți cer să te împaci cu Domnul”. Iar Verdoux răspunde : „Sînt împăcat cu Domnul, cu oamenii sînt în conflict”. Vă dați seama că e o zeflema.

— Sînteți îndreptățit să aveți părerea dumneavoastră, după cum și eu o pot avea pe-a mea.

— Și aici, mă întrerupse el urmărind scenariul. Preotul spune : „N-ai nici o remușcare pentru păcatele tale ?” Iar Verdoux răspunde : „Cine poate ști ce e păcatul, de vreme ce s-a născut în rai, din ingerul doborît de Dumnezeu, cine știe cărui țel tainic îi servește ?”

— Sînt convins că păcatul este o taină la fel de mare ca și virtutea, am răspuns.

— Asta-i falsă filosofie, afirmă el pe un ton disprețuitor. Apoi îl puneți pe Verdoux să se uite la preot și să-i spună : „Ce v-ați face fără păcat ?”

— Admit că această replică e discutabilă, dar la urma urmelor se presupune că este ironică, și Verdoux nu se adresează preotului într-un mod ireverențios.

— Dar Verdoux îl răpune tot timpul pe preot.

— Ce vreți să joace preotul, un rol de comedie ?

— Sigur că nu, dar de ce nu-i acordați măcar o replică bună ?

— Uitați-vă ce este, i-am spus, criminalul se pregătește să moară și încearcă s-o facă bravînd. Preotul rămîne demn în tot timpul discuției și spusele sale sînt potrivite. Totuși, am să caut să găsesc o replică bună pentru preot.

— Sau aici, reluă el : „Sufletul să-ți fie cu Domnul”. Și Verdoux răspunde : „De ce nu ? La urma urmelor, e al lui”.

— Ce e rău în asta ? îl întrebai.

Repetă laconic :

— „De ce nu !” Nu se vorbește așa cu un preot.

— Această replică este introspectivă. Așteptați să vedeți filmul, fu răspunsul meu.

— Învinuiți societatea și statul, spuse el.

— Mă rog, la urma urmelor, statul și societatea or fi fără cusur și criticarea lor o fi inadmisibilă ?

După două-trei schimbări mărunte, scenariul fu în cele din urmă acceptat. Și, la drept vorbind, multe din obiecțiile domnului Breen au fost constructive. Îmi spuse pe un ton îndurerat :

— Nu faceți și din fata asta o prostituată. Aproape în toate scenariile de la Hollywood există câte o prostituată.

Trebuie să recunosc că eram jenat. Totuși am promis să nu insist asupra acestui fapt.

După terminare, filmul a fost proiectat în fața a douăzeci sau treizeci de membri ai Legiunii Decenței, reprezentanți ai cenzurii și grupări religioase ale diferitelor comunități. Nu m-am simțit niciodată atât de singur ca în această împrejurare. Totuși, la sfârșitul proiecției, când luminile s-au aprins, Breen se întoarse către ceilalți.

— Cred că merge... să-i dăm drumul ! spuse el deodată.

Se așternu o tăcere ; apoi cineva adăugă :

— Eu n-am nimic împotrivă, nu sînt glume prea deocheate.

Ceilalți însă continuau să privească posomorîți.

Crispat, Breen se adresa celorlalți, schițînd un gest vag :

— Bine... prin urmare îi dăm drumul ?

Reacția a fost slabă ; unii încuviințară fără nicio tragere de inimă. Breen îndepărtă iute toate obiecțiile care s-ar fi putut formula și, bătîndu-mă pe umeri, îmi spuse :

— Bine, Charlie, dă-i drumul și trage — adică : trage o copie pozitivă.

Eram puțin tulburat văzîndu-i că acceptă filmul, gîndindu-mă cum voiau să-l interzică în întregime la început. Această aprobare rapidă nu-mi inspira încredere. Aveau să recurgă oare la alte mijloace ?

• • •

În timp ce procedam la un nou montaj al *Domnului Verdoux*, am primit un telefon din partea unui comisar al poliției federale, spunînd că are o somație prin care sînt rugat să apar la Washington în fața Comisiei pentru cercetarea activităților anti-americane. Erau convocate nouăsprezece persoane.

Senatorul Pepper din Florida se afla atunci la Los Angeles, și mi s-a sugerat să ne întîlnim cu el să-i cerem sfatul. Eu nu m-am dus căci situația mea era diferită : nu eram cetățean american. La această reuniune, toți conveniră să invoce drepturile lor constituționale dacă ar fi fost chemați la Washington. (Cei care au procedat astfel au stat un an la închisoare pentru refuzul de a se prezenta în fața instanței.)

Convocarea preciza că voi fi anunțat cu zece zile înainte de data prezentării la Washington ; dar, curînd după aceea, sosi o telegramă, precizînd că am fost amînat cu încă zece zile.

După cea de-a treia schimbare de dată, am adresat Comisiei o telegramă spunînd că importanta societate pe care o conduceam depindea

de hotărîrea sa, ceea ce îmi pricinua importante cheltuieli și că, deoarece Comisia se deplasase de curînd la Hollywood pentru a-l interoga pe prietenul meu Hanns Eisler, ar fi putut să mă audieze și pe mine tot atunci, economisind banii contribuabililor. „Totuși, conchideam, pentru a vă înlesni sarcina, vă voi spune ceea ce cred că doriți să știți. Nu sînt comunist, n-am fost niciodată în viața mea înscris în vreun partid sau organizație politică. Sînt ceea ce numiți «un pacifist». Sper că aceasta nu vă va șoca. Vă rog așadar să precizați definitiv data cînd trebuie să mă prezint la Washington. Al dumneavoastră devotat, Charlie Chaplin”.

Am primit un răspuns deosebit de curtenitor, în sensul că prezentarea mea nu mai era necesară și că puteam considera chestiunea încheiată.

29

ÎN IUREȘUL tuturor problemelor mele personale, nu acordasem prea mare importanță treburilor privind Artiștii Asociați. Avocatul meu mă înștiință că societatea avea un milion de dolari deficit. Când treburile mergeau bine, societatea realiza rețete oscilând între patruzeci și cincizeci de milioane de dolari pe an, și totuși nu-mi amintesc să fi primit dividende mai mult de două ori. La apogeul acestei epoci de prosperitate, Artiștii Asociați dobândiseră douăzeci și cinci la sută cota parte, în patru sute de săli de cinematograf din Anglia, fără să plătească o centimă. Nu mai știu bine cum procedasem. Cred că primeam aceste procente în schimbul garantării producției de filme. Alte companii americane au dobândit în același mod procente importante în cinematografele engleze. La un moment dat, posedam acțiuni în valoare de zece milioane de dolari în organizația Rank.

Dar, unul după altul, acționarii Artiștilor Asociați revindeau societății acțiunile și, tot plătind, casa de bani se deșertă aproape cu totul. Așa încât m-am pomenit deodată proprietarul unei jumătăți din societatea Artiștilor Asociați, care avea un milion datorii și cu Mary Pickford ca asociată. Îmi scrise ca să-și exprime îngrijorarea, căci toate băncile refuzaseră să ne mai acorde noi credite. Nu-mi prea făceam griji, căci nu eram pentru prima oară debitori, și un film de succes ne adusese întotdeauna din nou la linia de plutire. În plus, terminasem *Domnul Verdoux* și mă așteptam la niște rețete extraordinare. Reprezentantul meu, Arthur Kelly, prevedea încasări de cel puțin douăsprezece milioane de dolari. Dacă spusele lui se adevăreau, cu această sumă s-ar fi acoperit datoriile societății, obținându-se și un beneficiu net de un milion de dolari.

La Hollywood, am organizat o prolecție intimă pentru prietenii mei. La urmă, Thomas Mann, Lion Feuchtwanger și alți cîțiva se ridicară și aplaudară timp de un minut și mai bine.

Plin de incredere, am plecat la New York. Dar la sosire, am fost îndată atacat de *Daily News* :

„Chaplin se află în oraș pentru premiera filmului său. După faptele-î vitejești de „pro-comunist“, îl desfid să se arate la o conferință de presă, căci voi fi acolo să-l pun în încercătură cu două-trei întrebări“.

Servicul de publicitate al Artiștilor Asociați se întreba dacă era cazul sau nu să am o întrevedere cu ziaristii americani. Eram indignat, deoarece înțelisem în ajun presa străină care-mi făcuse o primire călduroasă, entuziastă chiar. În plus, nu sînt omul care să se dea bătut cu una-cu două.

A doua zi dimineată, am închiriat o sală mare la hotel și m-am întâlnit cu presa americană. După ce s-au servit cocteiluri, mi-am făcut intrarea, dar simțeam că se pune ceva la cale. Am luat cuvîntul pe o mică estradă, îndărătul unei mese și, punînd în mișcare tot farmecul de care dispuneam, am declarat :

— Bună ziua, doamnelor și domnilor. Mă aflu aici pentru a vă da toate informațiile care ar putea să vă intereseze în legătură cu filmul și cu planurile mele viitoare.

Tăcere.

— Nu vorbiți toți deodată, vă rog, am glumit eu.

O ziaristă așezată în primele rînduri mă întrebă în cele din urmă :

— Sînteți comunist ?

— Nu, am răspuns pe un ton categoric. Întrebarea următoare, vă rog.

Am auzit atunci o voce rostind ceva nedeslușit. M-am gîndit că e poate prietenul meu de la *Daily News*, dar el strălucea prin absență. Oratorul cu pricina era o făptură îngălătată, pierdută într-un pardesiu și cu nasul vîrit într-un manuscris din care citea.

— Ieri-ați-mă, i-am replicat. Vă rog să citiți încă o dată, nu înțeleg ce spuneți.

— Noi, foștii combatanți catolici... începu el.

— Nu sînt aici ca să răspund foștilor combatanți catolici, i-am tăiat-o, întrerupîndu-l ; e o conferință de presă.

— De ce n-ați cerut cetățenia americană ? întrebă altă voce.

— Nu vîd pentru ce trebuia să-mi schimb naționalitatea. Mă socotesc un cetățean al lumii, am răspuns.

Un freamăt străbătu asistența. Mai mulți încercau să vorbească în același timp. O voce totuși se făcu auzită :

— Dar banii îi cîștigați în America.

— Bine, am răspuns zîmbind, dacă priviți lucrurile din punct de vedere financiar, atunci să ne lămurim. Societatea mea este internațională ; șaptezeci la sută din veniturile mele provin din străinătate, iar în Statele Unite, impunerea se face pe întreaga sumă ; vedeți așadar că sînt un oaspete bun platnic.

Legiunea catolică porni din nou la atac :

— Ori cîștigați aici banii ori nu, noi cei care am debarcat pe plajele Franței regretăm faptul că nu sînteți cetățean al țării noastre.

— Nu sînteți singurul care ați debarcat pe aceste plaje, i-am replicat. Cei doi fi ai mei se aflau și ei acolo cu armata generalului Patton, în prima linie, fără să facă altă caz ca dumneavoastră.

— Îl cunoașteți pe Hanns Eisler ? întrebă un alt reporter.

— Da, e un foarte bun prieten al meu și un mare muzician.

— Știți că e comunist ?

— Puțin îmi pasă ce este ; prietenii mei nu se întemeiază pe politică.

— S-ar spune totuși că-i iubiți mult pe comuniști, spuse un altul.

— Nimeni n-o să-mi spună pe cine să iubesc și pe cine nu. Încă n-am ajuns acolo.

Atunci o voce agresivă se auzi :

— Oare cum se simte un artist care a dat atita fericire lumii întregi și care i-a înțeles atât de bine pe oamenii obișnuiți, văzându-se luat în deridere, urit și disprețuit de așa-zișii reprezentanți ai presei americane ?

Mă așteptam atât de puțin la o expresie de simpatie, încît am răspuns sec :

— Îmi pare rău, n-am urmărit, vreți să repetați întrebarea ?

Agentul meu de publicitate îmi dădu un cot murmurînd :

— Tipul ăsta e de partea dumatăle, a spus ceva foarte pozitiv.

Era Jim Agee, poetul și romancierul american, pe atunci corespondent special și critic la *Times*. Eram surprins și nu știam ce să fac.

— Îmi pare rău, spusei, nu v-am auzit... Vreți să fiți amabil să repetați ?

— Nu știu dacă pot, răspunse el ușor încurcat, apoi repetă cam cu aceleași cuvinte.

Mi-era cu neputință să găsesc un răspuns, așa încît dădui din cap spunînd :

— N-am nici un comentariu de făcut... dar vă mulțumesc.

După care n-am mai fost bun de nimic. Expresia lui de simpatie mă lăsase fără vlagă.

— Sînt dezolat, doamnelor și domnilor, credeam că la această conferință de presă se vor pune întrebări referitoare la filmul meu ; dar totul s-a transformat într-o încăierare politică, așa încît nu mai am nimic de spus.

După această reuniune m-am simțit profund rănit, căci știam că mă aflu în fața unei ostilități virulente.

Totuși parcă nu-mi venea să cred. Primisem un curier bogat, plin de felicitări pentru *Dictatorul* care-mi adusese mai mulți bani decît oricare dintre filmele mele de pînă atunci, și înainte de terminarea lui fusesem, tot așa, pradă unei publicități ostile. În plus, aveam mare încredere în succesul *Domnului Verdoux* și la Artiștii Asociați domnea același sentiment.

Mary Pickford telefonă să întrebe dacă n-ar putea veni cu Oona și cu mine la premieră ; am invitat-o atunci la cină la restaurantul „21”. Mary sosi cu mare întîrziere. Se scuză că fusese reținută la un cocteil de unde se smulsese cu mare greutate.

În fața cinematografului, mulțimea forfotea. În timp ce ne croiam drum prin hol, am dat peste un reporter care declara în fața microfonului : „Iată, acum sosesc Charlie Chaplin și soția lui. A, cu ei se află ca invitată minunată și îndrăgita actriță a filmului mut, care mai este și azi preferata Americii, domnișoara Mary Pickford. Mary, vrei să ne spui cîteva cuvinte în legătură cu această magnifică premieră ?”

Holul era ticsit de lume ; Mary izbuti să se fofileze pînă la microfon, ținîndu-mă tot timpul de mîină.

„Și acum, doamnelor și domnilor, iat-o pe domnișoara Mary Pickford”.

În mijlocul busculadei, Mary declară : „Acum două mii de ani, s-a născut Cristos, iar astă-seară...” Nu mai continuă deoarece tot ținându-mă strins de mină, fu smulsă din fața microfonului de presiunea neașteptată a mulțimii : m-am întrebat mereu de-atunci cum ar fi continuat.

În sală domnea o atmosferă tulbure în seara aceea, aveai impresia că publicul venise ca să dovedească ceva anume. Din momentul începerii filmului, în locul acelui freamăt de nerăbdare și al murmurilor pline de satisfacție cu care altădată erau întâmpinate filmele mele, s-au auzit doar niște aplauze nervoase punctate de câteva fluierături. Mi-e rușine să mărturisesc că aceste câteva fluierături m-au durut mai mult decât toată ostilitatea presei.

Pe măsura desfășurării filmului, începeam să mă îngrijorez. Se făcea haz, dar nu din toată inima. Nu mai era risul de altădată, de la *Goana după Aur*, *Luminile orașului* sau *Charlot soldat*. Era un ris de sfidare a cabalei celor veniți să fluiera filmul. Mi se strîngea inima. Cum nu mai aveam răbdare să stau la locul meu, i-am șoptit Oonei : „Mă duc în hol, nu pot să mai suport”. M-a strins de mină. Programul pe care-l mototolisem îmi irita palmele, așa încît i-am dat drumul sub fotoliu. M-am îndreptat încet pe interval spre ieșire, apoi am început să mă plimb nervos prin hol. Eram afișat între dorința de a asculta risetele și nevoia de a fugi departe de toate acestea. Apoi m-am repezit la balcon să văd care era situația acolo. Un om ridea mai tare decât toți ceilalți, fără îndoială un prieten, dar era un ris nervos și convulsiv, de parcă ar fi căutat să dovedească ceva. Același lucru se întâmpla la balconul al doilea și la galerie.

Timp de două ore am străbătut holul de-a lungul și de-a latul, am ieșit apoi pe stradă, împrejurul cinematografului, după care m-am întors să văd filmul. Mi se părea că durează o veșnicie. În fine s-a terminat. Earl Wilson, cronicarul, un om extrem de amabil, a fost printre primii pe care l-am întâlnit în hol.

— Mie mi-a plăcut foarte mult, spuse el subliniindu-l pe „mie”. Veni și Arthur Kelly, reprezentantul meu.

— Bineînțeles, remarcă el, n-o să ne aducă douăsprezece milioane.

— M-aș mulțumi și cu jumătate, i-am răspuns glumind.

După aceea, am oferit un dineu pentru aproape o sută cincizeci de invitați, dintre care unii erau prieteni vechi. Părerile erau împărțite și, cu toată șampania, atmosfera era deprimantă. Oona plecă pe furis acasă să se culce, dar eu am mai rămas o jumătate de oră.

Bayard Swope, un om pe care-l simpatizam și-l socoteam deștept, discuta despre film cu prietenul meu Don Stewart. Lui Swope filmul nu-i plăcuse deloc. În seara aceea, puțini mă felicitară. Don Stewart, cam amețit, ca și mine de altfel, îmi spuse :

— Charlie, o mulțime de mișei încearcă să facă politică pe seama filmului tău, dar e formidabil și publicului i-a plăcut grozav !

În momentul acela, puțin îmi păsa ce crede publicul, nu mai aveam putere. Don Stewart mă însoți pînă la hotel. Oona dormea cînd am sosit noi.

— La ce etaj sintem ? Intrebă Don.

— Șaptesprezece.

— Doamne ! Ți dai seama în ce cameră stai ? Aici, pe pervazul ferestrei, a rămas tinărul acela, timp de douăsprezece ore, înainte de a se arunca în gol și a se sinucide.

Precizarea lui a umplut paharul neplăcerilor din timpul serii. Totuși continui să cred că *Domnul Verdoux* este cel mai bun film pe care l-am făcut până acum.

Spre uimirea mea, *Domnul Verdoux* a ținut afișul șase săptămâni în exclusivitate la New York și rețetele au fost foarte bune, dar au scăzut brusc. Discutind cu Grad Seers de la Artiștii Asociați, mi-a spus :

— Orice film al dumitale va face succes de casă în primele trei-patru săptămâni, deoarece mai ai admiratorii de altădată. Dar vine apoi marele public și, la drept vorbind, de zece ani încoace, presa te hărțuiește fără încetare, ceea ce ajunge să prindă în cele din urmă : așa se face că rețetele au scăzut.

— Totuși marele public are simțul umorului, am spus eu.

— Ia privește ! și-mi arată *Daily News* și ziarele trustului Hearst. Și în toată țara e la fel.

Într-unul din ziare era o fotografie a Legiunii Catolice din New Jersey defilind prin fața cinematografului unde se proiecta *Domnul Verdoux*. Manifestanții purtau pancarte pe care scria :

„Chaplin e comunist.“

„Expulzați străinul.“

„Chaplin e de prea multă vreme oaspetele țării noastre.“

„Chaplin, ingratur și simpatizantul comunist.“

„Trimiteți-l pe Chaplin în Rusia...“

Cînd o sumă de necazuri și decepții se abat asupra ta, dacă nu te lași pradă disperării, ajungi să te îndrepti fie spre filozofie, fie spre umor. Cînd Grad îmi arată fotografia manifestanților, fără nici un spectator în fața cinematografului, am spus glumind :

— Evident, a fost făcută la ora cinci dimineața.

Totuși, peste tot unde reprezentațiile cu *Domnul Verdoux* își urmau nestingherite cursul, rețetele erau superioare mediei.

Filmul fusese reținut de toate marile circuite de distribuție din Statele Unite. Dar după ce primiră scrisori de amenințare din partea Legiunii Americane și a altor grupuri de presiune, renunțară să-l mai proiecteze. Legiunea avea un mod eficace de a înspăimînta pe directorii de sală, amenințîndu-i că vor boicota cinematograful timp de un an, dacă se vor include în program filme de Chaplin sau altele pe care ei le dezaprobau. La Denver s-au realizat rețete excelente în prima zi dar, în urma amenințărilor, filmul a fost scos de pe afiș chiar din ziua următoare.

Șederea noastră la New York a fost cea mai deprimantă din cîte am petrecut vreodată acolo. În fiecare zi ni se anunța anularea cutărui sau cutărui contract de distribuție. Pe deasupra, mai eram incurcat și cu un proces de plagiat pentru *Dictatorul* ; iar cînd ura și ostilitatea

atît a presei cît și a publicului au ajuns la paroxism, cînd patru senatori mă acuzau în plin senat, procesul s-a judecat, în ciuda dorinței mele de a-l amîna.

Înainte de a continua, vreau să pun lucrurile la punct, precizînd că întotdeauna mi-am conceput și mi-am scris singur scenariile. Procesul abia începuse, cînd judecătorul anunță că tatăl său era pe moarte : nu puteam ajunge la o înțelegere, așa încît să se poată duce să stea la cîpătîiul lui ? Partea adversă sesiză imediat avantajul pe care-l putea obține de aici și se repezi asupra ocaziei, cerînd un acord amiabil. În alte împrejurări, aș fi insistat să se continue judecarea. Dar dată fiind lipsa mea de popularitate în Statele Unite în momentul acela și în fața unei asemenea presiuni, eram speriat, neștiind la ce să mă aștept, așa încît am recurs la un acord.

Toate speranțele legate de cele douăsprezece milioane de dolari pe care nădăjduiam să-i încasăm cu *Domnul Verdoux* se năruiseră. Filmul abia dacă putuse acoperi cheltuielile de producție, așa încît acum Artiștii Asociați se aflau pradă unei crize grave. Ca măsuri de economie, Mary insistă să-l concediez pe reprezentantul meu, Arthur Kelly și se arătă indignată cînd i-am amintit că și eu eram pe jumătate proprietar al societății.

— Dacă pleacă reprezentanții mei, atunci să plece și ai tăi, i-am spus.

În cele din urmă, am ajuns la un impas care luă sfîrșit la sugestia mea :

— Unul din noi trebuie să cumpere sau să vîndă, spune-mi ce propui.

Dar Mary nu voi să citeze cifre, și nici eu.

Un birou de avocatură, reprezentînd un circuit de distribuție din Est, veni în cele din urmă în ajutorul nostru. Dorea să obțină controlul societății și era dispus să ne plătească douăsprezece milioane de dolari : șapte milioane bani gheață și cinci milioane în acțiuni. Era o adevărată mană cerească.

— Uite ce e, i-am spus lui Mary, dă-mi cinci milioane bani peșin pe loc, eu mă retrag și-ți las partea mea.

Ea încuviință, la fel și societatea.

După săptămîni întregi de negocieri, toate documentele erau gata pregătite ; în cele din urmă, avocatul meu îmi telefonă, spunîndu-mi :

— Charlie, peste zece minute vei fi un om de cinci milioane.

Dar zece minute mai tîrziu, mă chema din nou :

— Charlie, afacerea e la pămînt. Mary era cu tocul în mînă și se pregătea să semneze, cînd deodată spuse : „Nu ! De ce să aibă el cinci milioane de dolari acum, iar eu să mai aștept încă doi ani ?” I-am arătat că urma să încaseze șapte milioane, două milioane mai mult decît dumeata. Dar ea pretextează că asta îi va crea probleme cu fiscalul.

A fost o ocazie excelentă pe care am scăpat-o amîndoi ; mai tîrziu am fost obligați să vindem pentru o sumă considerabil mai mică.

Ne-am întors în California unde mi-am revenit definitiv după încercarea cu *Domnul Verdoux*; am început din nou să meditez. Eram optimist și tot nu-mi venea să cred că pierdusem cu totul afecțiunea poporului american; nu credeam că americanii au o conștiință politică atât de dezvoltată și nici că sînt atât de lipsiți de umor încît să boicoteze pe cineva care vrea să-i distreze. Aveam o idee, și din clipa aceea puțin îmi păsa ce câștig va aduce: filmul trebuia făcut.

Oricare ar fi moda, camenilor le place întotdeauna o poveste de dragoste. Cum spune Hazlitt, sentimentele sînt mai atrăgătoare decît ideile și au un aport mai substanțial în opera de artă. Ideea mea era o poveste de dragoste; ceva cu totul opus pesimismului cinic al *Domnului Verdoux*. Dar, ceea ce era și mai important, ideea mă stimula în mod deosebit.

Limelight (Luminile rampei) a cerut un an și jumătate de pregătiri. Trebuia compusă o muzică de balet de douăsprezece minute, ceea ce însemna o sarcină aproape de neînvins, deoarece trebuia să imaginez acțiunea baletului. Altădată nu compusesem muzica decît după ce filmul era terminat și știam exact ce se întîmplă. Totuși, reprezentîndu-mi dansul, am compus toată muzica. Dar după ce a fost gata, m-am întrebat dacă e potrivită pentru balet, căci dansatorii vor fi mai mult sau mai puțin obligați să găsească ei coregrafia adecvată.

Fiind un mare admirator al lui André Eglevsky, m-am gîndit la el pentru balet. Se afla la New York, așa încît i-am telefonat să-l întreb dacă ar accepta să danseze „Pasărea albastră” pe altă muzică și dacă putea să-mi propună o balerină cu care să danseze. Îmi răspunse că trebuie să asculte mai întîi muzica. „Pasărea albastră” se execută pe muzica lui Ceaikovski și durează patruzeci și cinci de secunde. Am compus așadar ceva pentru această durată.

Fusesse nevoie de luni întregi ca să aranjăm cele douăsprezece minute de muzică de balet, o înregistrasem cu o orchestră de cincizeci de instrumentiști și acum eram grăbit să cunosc reacția lor. În cele din urmă, Melissa Heyden, balerina, și André Eglevsky luară avionul spre Hollywood, să vadă despre ce e vorba. În timp ce ascultau muzica, așezați în fotolii, eu eram extrem de nervos și intimidat dar, slavă Domnului, amîndoi au încuviințat găsind-o foarte potrivită pentru balet. A fost unul din momentele cele mai extraordinare din cariera mea cînd i-am văzut dansînd pe această muzică. Interpretarea lor era de o înaltă ținută și dădea muzicii o semnificație clasică.

Pentru rolul fetel, doream imposibilul: frumusețe, talent și o gamă largă de sentimente. După luni de căutări și probe descurajante, am avut norocul s-o angajez pe Claire Bloom, care-mi fusese recomandat de prietenul meu Arthur Laurents.

Există ceva în natura noastră care ne face să uităm ura și amănuntele neplăcute. Procesul și toate supărările legate de el s-au topit precum zăpada sub razele soarelui. Între timp, Oona născuse patru copii: Geraldine, Michael, Josie și Vicki. Viața la Beverly Hills era plăcută acum. Formam un menaj fericit și totul mergea bine. Țineam casă des-

chisă duminică și primeam vizita a numeroși prieteni, printre care Jim Agee, care venise la Hollywood să scrie un scenariu pentru John Huston.

Will Durant, scriitor și filozof, locuia și el la Hollywood, căci ținea cursuri la Universitatea din California, Los Angeles. Eram prieteni vechi și, din când în când, venea la noi la masă. Erau seri amuzante. Will, un entuziast, care n-avea nevoie de alt stimulent, ca să se imbete, decât viața însăși, mă întrebă într-o zi : „Ce crezi că e frumosul ?” I-am spus că, după părerea mea, este omniprezența morții și a farmecului, o duioșie pe care o deslușești în natură și în toate lucrurile, o comuniune mistică pe care o resimte poetul — expresia ei poate fi o ladă de gunoi peste care cade o rază de soare sau un trandafir în șanț. El Greco a intruchipat-o în răstignirea lui Cristos.

L-am întâlnit din nou pe Will la un dineu la Douglas Fairbanks Junior. Clemence Dane și Clare Boothe Luce erau și ei. O cunoscusem pe Clare cu mulți ani în urmă la New York, la un bal mascat la W. R. Hearst. În seara aceea, era de-o frumusețe răpitoare într-un costum din secolul XVIII, cu perucă albă ; s-a dovedit încântătoare până în clipa când am auzit-o luându-l la rost pe prietenul meu George Moore, om cultivat și sensibil. În mijlocul unui grup de admiratori care-o înconjurau, îl apostrofa pe nefericit în gura mare :

— Ai un aer cam misterios : ia spune, cum îți câștigi banii ?

Remarca era destul de nemiloasă, mai ales de față cu altă lume. Dar George era încântător și răspunse glumind :

— Vînd cărbune, joo puțin polo cu prietenul meu Hitchcock și (tocmai trecesm pe-acolo) lată-l pe prietenul meu Charlie Chaplin care mă cunoaște.

Din clipa aceea, părerea pe care mi-o făcusem despre Clare Luce se schimbă. Iar mai târziu, am aflat fără surprindere că devenise membră a Congresului și găsisse pentru a califica politica americană acest aforism adînc filosofic : „o cacialma mondială”.

Toată seara am ascultat-o pe Clare Luce expunîndu-și profețiile ; bineînțeles, a venit vorba și despre religie (se convertise de curînd la catolicism) și, în focul discuției, am declarat :

— Nu ești obligat să porți insemnul creștinismului pe frunte ; credința e resimțită la fel, și de sfînt, și de păcătos ; flacăra sfîntului duh e peste tot.

Despărțirea care a urmat a fost cam rece.

..

Cînd am încheiat *Luminile rampei*, aveam mai puține îndoieli cu privire la succes decât avusesem vreodată cu celelalte filme ale mele. Am organizat o vizionare intimă pentru prietenii noștri și toată lumea s-a arătat entuziasmată. Am început așadar să ne gîndim la plecarea în Europa, căci Oona ținea să dea copiii la școală acolo, departe de influența Hollywood-ului.

Formulasem cu trei luni în urmă o cerere pentru un permis de reîntoarcere * în Statele Unite, dar nu primisem nici un răspuns. Continuam totuși să-mi rezolv treburile și să mă pregătesc de plecare. Îmi făcusem declarația de venituri și totul era în ordine. Dar când fiscul află de plecarea mea în Europa, descoperi că mai datoram statului bani, născocind o sumă de șase cifre și cerind blocarea în bancă a două milioane de dolari, ceea ce însemna de zece ori mai mult decât pretindeau. Instinctul îmi spuse să nu blochez nimic și să insist ca afacerea să fie tranșată imediat în fața instanței. Mi se propuse numaidecît o înțelegere pentru o sumă foarte rezonabilă. Acum că nu mi se mai cerea nimic, am solicitat din nou permisul de reîntoarcere și am așteptat cîteva săptămîni, dar în zadar. Atunci am trimis o scrisoare la Washington, arătînd că dacă nu mi se acorda această viză, aveam să plec în orice caz.

O săptămînă mai tîrziu, am primit un telefon din partea Serviciului de Imigrație, care dorea să-mi mai pună cîteva întrebări. Nu puteau să vină la mine acasă ?

— Vă rog, am răspuns.

Au sosit trei bărbați și o femeie, aceasta din urmă purtînd o mașină de stenotipie. Ceilalți aveau mici valize pătrate care, în mod evident, conțineau magnetofone. Întrebările erau puse de un bărbat înalt și slab, de vreo patruzeci de ani, destul de chipeș și foarte abil. Îmi dădeam seama că sînt patru contra unu și că ar fi trebuit să fiu asistat de avocatul meu, dar nu aveam nimic de ascuns.

I-am poftit pe verandă ; femeia își aduse mașina, așezînd-o pe-o mîsuță. Ceilalți se instalară pe canapea, cu magnetofonele în fața lor. Inspectorul scoase un dosar gros de vreo treizeci de centimetri, pe care-l puse grijuliu pe masa de lîngă el. M-am așezat vizavi. Începu apoi să-și examineze dosarul, pagină cu pagină.

— Charles Chaplin este numele dumneavoastră adevărat ?

— Da.

— Unii spun că vă numiți... (și rosti un nume cu rezonanță străină) și că sînteți originar din Galizia.

— Nu. Mă numesc Charles Chaplin, la fel ca și tatăl meu, și m-am născut la Londra, în Anglia.

— Spuneți că n-ați fost niciodată comunist ?

— Niciodată. N-am făcut în viața mea parte dintr-o organizație politică.

— Ați rostit un discurs care începea cu : „tovarăși” : ce voiați să spuneți ?

— Exact ceea ce am spus. Căutați în dicționar. Comuniștii nu au exclusivitatea acestui cuvînt.

Continuă cu același fel de întrebări, apoi spuse pe neașteptate :

— Ați comis vreodată un adulter ?

* Act specific pentru statutul persoanelor care trăiesc în Statele Unite fără a avea cetățenia americană, permițîndu-le ca, odată plecate din țară, să fie re-prime după un anumit termen. (N. tr.).

— Uitați-vă ce este, dacă vreți să-mi găsiți un temei în baza căruia să mă împiedicați de-a mă mai întoarce în Statele Unite, spuneți-mi și am să mă aranjez în consecință, căci nu-mi place să fiu *persona non grata* nicăieri.

— A, nu, răspuse el, e o întrebare care se pune întotdeauna pentru eliberarea unui permis de reîntoarcere.

— Care e definiția cuvîntului „adulter” ? am întrebat.

Am căutat amîndoi în dicționar.

— Să spunem „concubinaj cu soția altui bărbat”, hotărî el.

Am reflectat un moment.

— Nu, după cîte știu, am spus.

— Dacă Statele Unite ar fi cotorpite, ați lupta pentru apărarea lor ?

— Bineînțeles. Iubesc această țară... aici este căminul meu. Trăiesc aici de patruzeci de ani, am răspuns.

— Dar n-ați cerut cetățenia americană.

— Nu există o lege împotriva acestui fapt. De altfel, aici îmi plătesc impozitele.

— Dar de ce urmați linia partidului ?

— Dacă-mi spuneți ce este linia partidului, am să vă spun dacă o urmez sau nu.

S-a așternut o tăcere pe care am întrerupt-o spunînd :

— Știți de unde mi se trag toate astea ?

Clătină din cap.

— De la un serviciu adus guvernului dumneavoastră.

Ridică sprîncenele a mirare.

— Ambasadorul dumneavoastră la Moscova, domnul Joseph Davies, urma să ia cuvîntul la San Francisco, în cursul unei manifestații pentru sprijinirea celui de-al doilea război mondial, dar în ultimul moment a făcut o laringită ; un înalt reprezentant al guvernului m-a rugat să iau cuvîntul în locul lui și de atunci îmi mușc într-una degetele.

Am fost interogată timp de trei ore. O săptămînă mai tîrziu, au telefonat din nou invitîndu-mă la Serviciul de Imigrație. Avocatul insistă să mă însoțească, „pentru cazul cînd mi s-ar mai pune și alte întrebări”, îmi spuse el.

Cînd am sosit, nici nu puteam visa o primire mai cordială. Șeful Serviciului de Imigrație, un om foarte amabil, între două vîrste, îmi spuse pe un ton aproape de consolare :

— Îmi pare foarte rău că v-am întîrziat, domnule Chaplin. Dar acum că avem o anexă a Serviciului de Imigrație la Los Angeles, vom lucra mult mai repede, fără să mai așteptăm ca cererile să facă drumul dus-întors la Washington. Mai am numai o întrebare să vă pun, domnule Chaplin : cîtă vreme veți lipsi ?

— Nu mai mult de șase luni, am răspuns. Plecăm doar în vacanță.

— Altfel, dacă lipșiți mai mult, va trebui să cereți o prelungire.

Puse un document pe masă, apoi leși din odaie. Avocatul meu îl examină repede.

— Uite permisul ! spuse el.

Funcționarul reveni cu un stilou.

— Vreți să semnați aici, domnule Chaplin ? Și, bineînțeles, va trebui să semnați și documentele de îmbarcare.

După ce-am terminat, mă bătui afectuos pe umăr.

— Iată permisul ! Îți doresc vacanță plăcută, Charlie... și întoarce-te curînd acasă !

Era sîmbătă, iar duminică dimineata urma să luăm trenul spre New York. Voiam ca Oona să aibă acces la seiful meu în cazul cînd mi s-ar fi întîmplat ceva, dat fiind că cea mai mare parte a averii mele se afla acolo. Dar Oona amîna mereu momentul cînd trebuia să vină să semneze hîrțile la bancă. Aceasta era ultima noastră zi la Los Angeles, iar băncile aveau să se închidă peste zece minute.

— Nu ne mai rămîn decît zece minute, așa încît să ne grăbim, am spus.

Pentru genul acesta de treburi, Oona era cam lasă-mă să te las.

— De ce să nu așteptăm pînă după vacanță ? propuse ea.

Dar am insistat. Și bine am făcut, căci altfel ne-am fi petrecut poate restul zilelor încercînd să ne scoatem averea din țară.

A fost o zi sfișietoare cea în care am plecat la New York. În timp ce Oona se ocupa să închidă casa, eu așteptam afară pe peluză, pradă unor simțămînte contradictorii. Mi se întîmplaseră atîtea în această casă, cunoscusem atîtea bucurii și frămîntări ! Acum grădina și casa păreau liniștite și prietenoase, și mă cuprinsese întristarea la gîndul că le părăsesc.

După ce ne-am luat rămas bun de la Helen, camerista, și de la Henry, valetul, am trecut în bucătărie să-i spun la revedere Annei, bucătăreasa. Sînt teribil de timid în asemenea ocazii și Anna, rotundă și solidă, era și puțin cam surdă. „La revedere“, am repetat, și i-am atins brațul. Oona a plecat ultima ; mi-a povestit mai tîrziu că bucătăreasa și camerista plîngeau. Jerry Epstein, asistentul meu de regie, ne conducea la gară.

Călătoria prin Statele Unite a însemnat o adevărată destindere. Am rămas o săptămînă la New York înainte de a ne imbarca. Chiar în momentul cînd mă pregăteam să mă bucur de vacanță, avocatul meu, Charles Schwartz, mi-a telefonat să-mi spună că un fost salariat al Artiștilor Asociați dăduse compania în judecată, cerînd despăgubiri în valoare de nu știu cîte milioane de dolari. „Nu-i decît o șicană, Charlie ; aș vrea totuși să eviți primirea unei citații, căci acest lucru ar însemna să fii chemat din vacanță“. Am stat așadar ultimele patru zile închis în camera mea, fără a avea bucuria să vizitez New York-ul împreună cu Oona și copiii. Cu sau fără citație, aveam intenția să apar la avan-premierea pentru presă a *Luminilor rampei*.

Crocker, care era acum agentul meu de publicitate, organizase un dejun cu redactorii de la *Time* și *Life*, un prilej de a trece prin proverbialul cerc de foc al publicității. Birourile lor, cu pereții goi, zugrăviți în alb, se potriveau de minune cu atmosfera glacială a acestui dejun,

unde mă străduiam din toate puterile să fiu amabil și plin de vervă în fața unui șir de oameni gravi, cu părul tuns scurt, asemenea astronautilor : redactorii de la *Time*. Fripturile erau tot atât de reci ca și atmosfera : pui fad, stropit cu un sos gălbui și neplăcut la gust. Dar în ce privește publicitatea la *Luminile rampei*, nici prezența mea, nici eforturile mele de a fi îndatoritor, nici mesele oferite n-au servit la nimic ; revista mi-a sfițecat fără milă filmul.

Deși cu ocazia avanpremierii pentru presă, atmosfera din sală numai prietenoasă nu se poate spune că a fost, totuși mai târziu m-au surprins plăcut cronicile pe care le-am citit în marile ziare.

NE-AM IMBARCAT pe *Queen Elizabeth* la ora cinci dimineața, ceas romantic desigur, dar numai pentru motivul meschin că trebuia să evit portăreii purtători de eventuale citații. Instrucțiunile avocatului meu erau să mă ure direct la bord, să mă închid în apartamentul meu și să nu mă arăt pe punte pînă la debarcarea pilotului. Cum de zece ani eram obișnuit să mă aștept la orice, m-am conformat.

Aș fi dorit să mă aflu pe puntea superioară împreună cu familia, să savurez clipa emoționantă cind vasul se desprinde de țărm și pornește în larg. În schimb, eram închis în mod dezonorant cu cheia în cabină și priveam prin hublou.

— Eu sînt, spuse Oona ciocnind la ușă.

Am deschis.

— A sosit Jim Agee să ne spună la revedere. E pe chei. I-am strigat că te-ai ascuns de portărei și că ai să-i faci semn prin hublou. Uite-l acolo, la capătul cheiului, spuse ea.

L-am zărit pe Jim, ținindu-se de-o parte, stînd neclintit sub un soare arzător și scrutînd vaporul. Mi-am scos repede pălăria, am trecut brațul prin hublou, în timp ce Oona privea prin celălalt ochi de geam.

— Nu, încă nu te-a văzut, spuse ea.

Și nu m-a văzut niciodată; a fost ultima imagine pe care i-am păstrat-o, în picioare, singur, izolat parcă de lume, căutînd cu privirea. Doi ani mai tîrziu, a murit de o criză cardiacă.

În fine, pilotul părăsi vasul; am descuiat ușa și am leșit pe punte ca un om liber. Linia semeată a zgirie-norilor din New York, distantă și nobilă, se depărta de mine în lumina soarelui, în toată frumusețea-i eterată; și acum cînd ea dispăruse, aveam strania impresie că tot acest vast continent se cufunda în ceață.

Deși nerăbdător să vizitez Anglia cu ai mei, eram cuprins de-o liniște plăcută. Vastele întinderi ale Atlanticului îți purifică sufletul. Mă simțeam alt om. Nu mai eram un mit al cinematografului, și nici o țintă a sarcasmului general, ci un om căsătorit, plecînd în vacanță cu soția și familia lui. Copiii se jucau pe puntea superioară, în timp ce Oona și cu mine ședeam în *chaise-long*-uri. Am înțeles atunci ce înseamnă fericirea perfectă: ceva foarte apropiat de tristețe.

Am vorbit cu drag despre prietenii pe care-i lăsam în urma noastră. Am vorbit chiar și despre înțelegerea celor de la Serviciul de Imigrație. Cît de ușor cedezi în fața unui dram de politețe: ostilitatea e atît de greu de întreținut!

Oona și cu mine aveam de gînd să petrecem o vacanță lungă și să ne lăsăm în voia plăcerii de a trăi; lansarea *Luminilor rampei* dădea un țel călătoriei noastre. Faptul de a îmbina utilul cu plăcutul era extrem de agreabil.

Dejunul de-a doua zi a fost cit se poate de vesel. Oaspeții noștri erau Arthur Rubinstein și Adolph Green. Dar chiar în timpul mesei, i se înmînă o cablogramă lui Harry Crocker. Era gata s-o pună în buzunar, cînd mesagerul spuse: „Se așteaptă un răspuns prin radio”. Harry citi textul și chipul i se adumbri, apoi ne rugă să-l scuzăm și se ridică de la masă.

Puțin mai tirziu, mă rugă să vin în cabina lui și-mi citi cablograma. Eram înștiințat că mi se interzicea accesul în Statele Unite și că, înainte de-a mă putea întoarce, trebuie să apar în fața unei comisii de anchetă a Serviciului de Imigrație, pentru a răspunde unor acuzații de ordin politic și moral. Agenția The United Press dorea să știe dacă nu am vreun comentariu de făcut.

Imi simțeam toți nervii încordați. Puțin îmi păsa dacă aveam sau nu să mă mai întorc în țara aceea nenorocită. Mi-ar fi plăcut să le spun că eram încîntat să scap cît mai curînd de o atmosferă încărcată de ură, că eram sătul de insultele și de morala plină de emfază a Americii și că toate astea mă plictiseau de moarte. Dar tot avutul meu se afla în Statele Unite și eram terorizat la gîndul că s-ar putea găsi un mijloc să-mi fie confiscat. Mă așteptam acum la orice acțiune lipsită de scrupule din partea lor. M-am mulțumit așadar să declar ritos că voi veni să răspund acuzațiilor și că permisul meu de reîntoarcere nu era un simplu petec de hîrtie, ci un document care-mi fusese acordat cu bună credință de către guvernul Statelor Unite etc., etc.

N-am mai avut liniște pe bordul vasului, din clipa aceea. Agențiile de presă îmi telegrafiau din toate colțurile lumii, cerîndu-mi declarații. La Cherbourg, prima noastră escală înainte de Southampton, cel puțin o sută de ziariști europeni urcară la bord, doritori să-mi ia interviuri. Am organizat pentru ei un fel de conferință de presă în sufrageria vasului, după dejun. Deși s-au arătat plini de înțelegere, încercarea s-a dovedit plicticoasă și obositoare.

. * .

Călătoria de la Southampton la Londra s-a desfășurat într-o atmosferă de teamă; căci mai important pentru mine decît faptul că mi se interzisese întoarcerea în Statele Unite era să știu care va fi reacția Oonei și a copiilor la vederea peisajului englez. De ani de zile le lăudam frumusețea fără seamăn a sud-vestului Angliei, Devonshire și Cornwall, iar acum treceam prin dreptul unor triste aglomerări de imobile de cărămidă și a unor rînduri de case uniforme cățarate pe coline.

— Toate sînt la fel, observă Oona.

— Mai așteaptă puțin. Abia am ieșit din Southampton, am răspuns.

Și într-adevăr, pe măsură ce călătoria continua, peisajul devenea tot mai frumos.

Cind am sosit la Londra, la gara Waterloo, multimea de admiratori era nelipsită, la fel de credincioasă și entuziastă ca întotdeauna. Am fost aclamați la ieșirea din gară. „Nu te descuraja, Charlie, spuse cineva din mulțime, arată-le de ce ești în stare“. Cuvintele acestea mi-au mers drept la inimă.

Cind în fine Oona și cu mine ne-am mai liniștit puțin, ne-am instalat la fereastra apartamentului nostru de la etajul cinci al hotelului Savoy. I-am arătat noul pod Waterloo; deși era frumos, nu însemna mare lucru pentru mine, în afara faptului că ducea în cartierul copilăriei mele. Am rămas o clipă tăcuți, savurind cea mai tulburătoare perspectivă din toată lumea, pe care o poți avea asupra unui oraș. Am admirat eleganța romantică în Place de la Concorde, am simțit mesajul tainic a mii de ferestre strălucind în amurg la New York, dar pentru mine vederea Tamisei de la fereastra noastră le depășea pe toate ca măreție funcțională, ca un spectacol profund uman.

Am aruncat o privire Oonei în timp ce admira priveliștea, cu chipul încordat de emoția ce-o făcea să pară și mai tânără decât cei douăzeci și șapte de ani ai ei. De cind ne căsătorisem, trecuse prin multe încercări alături de mine și, în timp ce contempla Londra, cu razele soarelui jucându-l-se în părul negru, am observat pentru prima oară două-trei fire argintii. N-am spus nimic, dar în clipa aceea m-am simțit pe vecie sclavul ei prea supus, în timp ce îmi spunea liniștită: „Îmi place Londra“.

Trecuseră douăzeci de ani de la ultima mea vizită. Din locul unde eram, se zăreau meandrele fluviului, iar pe maluri se ridicau acum oribile clădiri moderne care maculasera peisajul. Jumătate din copilăria mea se pierduse în cenușa calcinată a terenurilor virane pline de funingine.

În timp ce mă plimbam cu Oona prin Leicester Square și Piccadilly, falsificate acum de stridența mărfurilor americane, de snack-baruri, cu tarabe cu cîrnați și băuturi cu lapte, am văzut tineri fără pălărie și fete umblind în blue jeans. Îmi amintesc de vremea cind puneai fracul ca să mergi în West End, cind te plimbai cu mânuși galbene și baston. Dar lumea aceea dispăruse, înlocuită de alta, ochii văd altfel, altele sînt reacțiile. Oamenii plîng ascultînd muzică de jazz, violența a devenit sexuală. Timpul își urmează cursul.

Am luat un taxi pînă în Kennington, să ne uităm pe Pownall Terrace nr. 3, dar casa era goală, urma să fie dărîmată. Ne-am oprit pe Kennington Road nr. 287, unde Sydney și cu mine locuisem împreună cu tata. Am străbătut Belgravia și am văzut, în locul minunatelor reședințe particulare de odinioară, lumini de neon și funcționari lucrînd la birouri; alte locuințe somptuoase fuseseră înlocuite cu niște forme alungite, un fel de acvarii sau cutii de chibrituri din ciment îndreptate spre cer, toate acestea în numele progresului.

Aveam numeroase probleme de rezolvat: în primul rînd, să ne scoatem banii din Statele Unite. Ceea ce însemna că Oona trebuia să se întoarcă din nou cu avionul în California și să ridice tot ce se afla în seiful nostru. Lipsi zece zile. La întoarcere, îmi povesti în amănunt

ce se întâmplase. La bancă, funcționarul îi examină semnătura, o privi, apoi plecă și discută îndelung cu directorul băncii. Oona avu un moment de teamă înainte de a se deschide seiful.

După ce terminase treaba la bancă, se dusese acasă la noi, în Beverly Hills. Toate erau așa cum le lăsasem, florile și grădina erau minunate. Rămase singură o clipă, în salon, foarte tulburată. Il văzu apoi pe Henry, valetul nostru elvețian care îi povesti că, de la plecarea noastră, agenții F.B.I.-ului veniseră de două ori și-l interogaseră, dorind să știe ce fel de om eram, dacă el știa de orgiile nebunești cu femei goale care aveau loc în casă etc. Cînd le răspunsese că trăiam liniștit cu soția și familia mea, începuseră să-l ocărăască, întrebîndu-l ce naționalitate avea, de cită vreme se afla în Statele Unite și ceruseră să-i vadă pașaportul.

Oona îmi mărturisî că, aflînd toate acestea, atașamentul ei față de casă se rupsese brusc. Nici lacrimile Helenei, camerista noastră care plînsese cînd Oona își luase rămas bun, nu izbutiseră decît să-i grăbească plecarea.

Mai mulți prieteni m-au întrebat cum am ajuns să-mi atrag o asemenea ostilitate din partea americanilor. Marele meu păcat a fost, și mai este încă, non-conformismul. Deși nu sînt comunist, am refuzat să mă încadrez orientării politicii americane de atunci, căci o detestam. Desigur, asta i-a șocat pe mulți, inclusiv Legiunea Americană. Nu sînt împotriva acestui organism în adevărata sa semnificație constructivă; anumite avantaje acordate foștilor combatanți și copiilor aflați în nevoie sînt măsuri excelente și umanitare. Dar cînd membrii Legiunii depășesc drepturile lor legitime și, sub pretextul patriotismului, își folosesc puterea pentru a uzurpa viața intimă a altora, atunci comit un delict împotriva structurii fundamentale a guvernului american. Asemenea super-patrioți ar putea fi celule în stare să facă din America un stat fascist.

Eram apoi ostil Comisiei de cercetare a activităților anti-americane: o denumire necinstită, s-o spunem de la bun început, destul de elastică pentru a putea permite să se înăbușe vocea oricărui cetățean american a cărui opinie nu e cea a majorității.

În fine, n-am încercat niciodată să devin cetățean american. Și totuși, zeci de americani care își câștigă existența în Anglia n-au căutat niciodată să devină supuși britanici; de exemplu, un director american de la M.G.M. care obține săptămînal un salariu cifrîndu-se la mii de dolari, locuiește și lucrează în Anglia de peste treizeci și cinci de ani, fără să fi devenit cetățean britanic, și englezii nu s-au gîndit să-i caute nod în papură.

Această explicație este departe de a fi o scuză. Cînd am început să scriu cartea de față, m-am întrebat de ce o fac. Motivele sînt numeroase, dar ideea de a mă scuza nu figurează printre ele. Pentru a rezuma situația mea, aș vrea să spun că în mijlocul unei clii puternice și a unor organisme oculte, mi-am atras ostilitatea unei țări întregi și din nenorocire, am pierdut afecțiunea publicului american.

Luminile rampei urma să se dea în premieră la Odeon, în Leicester Square. Mă întrebam cu oarecare teamă cum va fi primit filmul, căci nu era obișnuita comedie à la Chaplin. Înaintea premierei a avut loc o vizionare pentru presă. Timpul îmi permitea acum să văd filmul cu oarecare detașare, obiectiv, și trebuie să spun că m-a emoționat. Nu era narcisism, căci se întâmplă să-mi placă unele secvențe din filmele mele și în schimb să nu-mi placă altele. În orice caz, n-am plins niciodată așa cum cu perfidie a spus nu știu ce reporter... și de altfel, ce dacă aș fi plins? Dacă pe autor nu-l emoționează opera lui, atunci la ce se poate aștepta din partea publicului? Sincer vorbind, îmi apreciez comedile mai mult chiar decât le apreciază publicul.

Premiera la *Luminile rampei* era o gală de binefacere, la care asista prințesa Margaret. A doua zi, a avut loc premiera pentru public. În ciuda tonului lipsit de căldură al cronicilor, filmul a bătut recordul rețetelor și, cu toate că a fost boicotat în America, a adus beneficii mai mari decât oricare dintre filmele mele.

Înainte de a pleca de la Londra la Paris, Oona și cu mine am fost invitați de lordul Strabolgi cu ocazia unui dîneu la Camera Lordilor. Am stat lângă Herbert Morrison și am aflat cu uimire că, deși socialist, susținea politica de apărare atomică. I-am spus că degeaba mărim capacitatea reactoarelor atomice, Anglia va rămîne întotdeauna o țintă vulnerabilă: e o insulă mică, iar represaliile nu vor însemna decât o slabă consolare după ce vom fi prefăcuți în cenușă. Sint convins că strategia cea mai sănătoasă pentru apărarea Angliei este neutralitatea absolută, căci în era atomului mă îndoiesc că neutralitatea absolută poate fi violată. Dar Morrison nu împărtășea defel părerile mele.

Sint uimit cîți oameni inteligenți iau cuvîntul în favoarea armelor atomice. Altădată, l-am întîlnit pe lordul Salisbury, care era de aceeași părere cu Morrison, iar cînd mi-am exprimat aversiunea față de apărarea nucleară, am avut impresia că înălțimii sale nu i-a plăcut atitudinea mea.

Cred că a sosit momentul să rezum situația lumii așa cum o văd astăzi. Complexitatea tot mai mare a vieții moderne, invazia cinetică a secolului XX împresoară individul cu instituții gigantice care-l amenință din toate părțile, pe plan politic, științific și economic. Devenim victimele condiționării sufletelor, sancțiunilor, permiselor.

Această standardizare în care ne-am lăsat prinși se datorește unei lipse de intuiție culturală. Ne-am aruncat orbește în urîțenie și aglomerare, și ne-am pierdut simțul estetic. Sensul vieții ni s-a tocit din cauza dorinței de cîștig, putere și monopol. Am lăsat aceste forțe să ne învâluie, fără să ne preocupăm cîtuși de puțin de consecințele redutabile pe care le-ar putea avea.

Știința, lipsită de o orientare înțeleaptă și de simțul răspunderii, a incredințat politicienilor și militarilor asemenea arme de distrugere încît aceștia au ajuns să țină în minile lor destinul tuturor ființelor vii de pe pămînt.

Acest exces de putere pus la îndemîna unor oameni a căror răspundere morală și competență intelectuală nu numai că nu este înfai-

libilă, dar în multe cazuri se dovedește contestabilă, ar putea să se termine printr-un război care ar distruge viața pe pământ. Și totuși mergem orbește înainte.

Așa cum mi-a spus într-o zi doctorul Robert Oppenheimer : „Omul este minat de nevoia de a ști”. Foarte bine, dar în multe cazuri nu se ține seama de consecințe. Oppenheimer era de acord cu mine asupra acestui punct. Unii oameni de știință sînt ca niște călugări fanatici. Se reped înainte, închipuindu-și că ceea ce descoperă e întotdeauna bine, iar crezul lor de a ști este un crez moral.

Omul e un animal cu instincte primitive de supraviețuire. Prin urmare, mai întâi i s-a dezvoltat ingeniozitatea și numai după aceea sufletul. Astfel, progresul științific are un avans considerabil asupra comportamentului moral al omului.

Altruismul înaintează încet pe drumul progresului uman. Merge agale și poticnindu-se în urma științei. Și numai prin forța împrejurărilor i se îngăduie să se manifeste. Sărăcia nu s-a redus prin altruism sau prin filantropia guvernelor, ci datorită forțelor materialismului dialectic.

Carlyle a spus că salvarea omenirii va veni de la gîndirea populară. Dar pentru a ajunge aici, omul trebuie să fie împins de împrejurări grave.

Astfel că, dezintegrînd atomul, ei se află încolțit și silit să gîndească. Are de ales între a se distruge sau a ști cum să se comporte ; mișcarea însăși a științei îl forțează să ia această hotărîre. În asemenea împrejurări, sînt convinși că altruismul său va învinge, și bunăvoința sa față de umanitate va triumfa.

...

După plecarea noastră din America, viața a început să se desfășoare la alt nivel. La Paris și la Roma, am fost primiți ca niște eroi victorioși ; am fost invitați de președintele Vincent Auriol la dejun la Elysée, și de asemenea invitați și la dejun la ambasada engleză. Apoi guvernul francez mă ridică la rangul de ofițer al Legiunii de onoare și, în aceeași zi, Societatea autorilor și compozitorilor dramaticei mă numi membru onorific. Cu acest prilej am primit o scrisoare foarte emoționantă din partea președintelui Roger-Ferdinand. Iată conținutul ei :

„Stimate domnule Chaplin,

Dacă unii se vor mira de publicitatea care s-a făcut în jurul prezenței dumneavoastră, înseamnă că ignoră motivele pentru care vă iubim și vă admirăm ; înseamnă deopotrivă că sînt proști judecători ai valorilor umane ; înseamnă că nu și-au dat osteneala să socotească binefacerile cu care ne copleșiți de patruzeci de ani, să aprecieze valoarea inestimabilă a lecțiilor dumneavoastră sau calitatea inegalabilă a bucuriilor

și emoțiilor pe care ni le-ați dăruit ; înseamnă, într-un cuvânt, că sînt de-a dreptul ingrați.

Căci sînteți una din cele mai mari personalități mondiale și cu titlurile dumneavoastră de glorie se pot mindri cele mai ilustre nume.

Ne gîndim, în primul rînd, la geniul dumneavoastră. Acest cuvînt, prea adeseori întrebuintat, își află adevăratul sens cînd se aplică unui om care nu e numai un comic minunat, ci și autor, compozitor, regizor și, mai mult decît orice, un om de suflet și de bine. Căci dumneavoastră sînteți toate acestea, cu o simplitate care vă înalță și care dezlănțuie, în chipul cel mai firesc, entuziasmul fără efort, fără calcul, prin simpla dăruire a unui suflet generos ce se adresează sufletului oamenilor din zilele noastre la fel de torturat ca al dumneavoastră.

Dar geniul nu-i de ajuns pentru a merita stima ; după cum nu-i de ajuns pentru a genera iubire. Și tocmai iubire este cuvîntul pentru simțămintele pe care le inspirați.

Cînd am văzut *Luminile rampei*, am rîs adesea în hohote și am plîns cu lacrimi adevărate — ale dumneavoastră, căci dumneavoastră ne-ați făcut prețiosul dar al lacrimilor.

În realitate, vedeți, adevăratele glorii nu sînt niciodată uzurate ; ele au un sens, o valoare și o durată numai cînd sînt îndreptate spre o cauză dreaptă. Iar victoria dumneavoastră stă tocmai în faptul că sînteți dăruit cu o generozitate umană, plină de spontaneitate directă, ce nu se impiedică de reguli sau de stereotipii, ci este emanația propriilor dumneavoastră suferințe, nădejdi, bucurii și dezamăgiri, a tot ce înseamnă înțelegere față de cei ce suferă peste puterile lor și au nevoie de milă, și care caută, în orice clipă, o mîngîiere, uitarea și rîsul acela ce nu are pretenția să vindece, ci numai să consoleze.

Dacă n-am ști, ne imaginăm care e prețul celui dar minunat de a putea să ne stîrniți rîsul și înduioșarea, rînd pe rînd. Putem ghici — și, mai mult chiar, înțelege cît a trebuit să suferiți dumneavoastră înșivă, pentru a fi în stare să descrieți în amănunt toate acele necazuri mărunte care ne emoționează atît de puternic, și pe care le-ați împrumutat din propria dumneavoastră viață.

Căci aveți memorie bună. Sînteți credincios amintirilor din copilărie. N-ați uitat nimic din tristețea, din lipsurile ei ; ați căutat să-i cruțați pe alții de răul ce vi s-a făcut sau, cel puțin, să dați fiecăruia un temei să spere. Nu v-ați trădat niciodată tinerețea tristă și gloria n-a avut puterea să vă despartă de trecut căci, vai, sînt lucruri care se întîmplă.

Această credință față de primele amintiri e poate meritul dumneavoastră cel mai mare și bunul dumneavoastră cel mai de preț, precum și rațiunea majoră pentru care mulțimile vă

adoră. Ele sînt sensibile la subtilitățile jocului dumneavoastră. E ca și cum ați fi mereu în contact direct cu inimile celorlalți. Și nimic nu-l mai armonios, într-adevăr, decît această comuniune a autorului, actorului, regizorului, ale cărui talente conjugate sînt puse numai în slujba binei și omului.

De aceea opera dumneavoastră e întotdeauna generoasă. Ea nu e complicată de teorii — și foarte puțin de tehnică — ea e o confesiune permanentă, o confidență, o rugăciune. Și fiecare vă este complice, deoarece gîndește și simte ca dumneavoastră.

Astfel, prin simpla forță a talentului, ați cucerit pînă și critica, ați știut s-o seduceți. Sarcina e grea. Niciodată criticii nu vor admite că sînteți la fel de sensibil față de farmecul bătrînei melodrame ca și de verva îndrăcită a lui Feydeau. Și totuși așa e, în plus cu o anumită grație care ne duce cu gîndul la Musset — deși nu imitați și nu semănați cu nimeni. Acesta e și secretul gloriei dumneavoastră.

Astăzi, Societatea noastră a autorilor dramaticei și compozitorilor are onoarea și bucuria să vă primească în rîndurile ei. Venim și noi, pentru cîteva clipe, cu o nouă servitute pe lângă cele pe care le suportați vitejește. Doream mult să vă primim în mijlocul nostru, domnule Chaplin și să vă spunem cît de mult vă admirăm și vă iubim, și de asemenea să vă asigurăm că sînteți de-ai noștri. Căci în filmele dumneavoastră scenariul e scris de Chaplin. La fel și muzica, și regia. Iar actorul e un dar în plus, minunat și el.

Aveți alături de dumneavoastră pe autorii Franței, autori de piese și de film — compozitori, regizori, toți aceia care, la fel ca și dumneavoastră, cu același elan, cu mîndrie și cu prețul unor mari eforturi pe care le cunoașteți atît de bine, n-au decît o ambiție, aceea de a emoționa și de a distra publicul, de a aborda pentru el subiecte generoase, ca bucuriile și necazurile vieții, sau teama de a pierde dragostea, sau mila față de năpasta nemeritată și dorința de a îndrepta ce e rău într-un spirit de pace, nădejde și fraternitate.

Vă mulțumim, domnule Chaplin.

Roger Ferdinand^a.

La premiera filmului *Luminile rampei* venise un public select, alcătuit din miniștri francezi și ambasadori străini. Dar ambasadorul Statelor Unite nu era de față.

La Comedia Franceză am fost invitați de onoare la o reprezentație specială cu *Don Juan* de Molière, interpretată de cei mai mari actori ai Franței. În seara aceea, fîntînile de la Palais-Royal erau iluminate, iar Oona și cu mine am fost întîmpinați de elevi ai Comediei Franceze, costumați în livrese din secolul XVIII, și care ne-au

escortat cu candelabrele aprinse pînă la balconul unde se strînseseră cele mai frumoase femei din Europa.

La Roma, ne-am bucurat de aceeași primire : am fost copleșit de onoruri, decorat și primit de președinte și de miniștri. Cu acest prilej, un incident amuzant s-a petrecut la premiera filmului *Luminile rampei*. Ministrul artelor propuse să vin pe la intrarea artiștilor, pentru a evita mulțimea. Ideea ministrului mi s-a părut puțin ciudată și i-am răspuns că dacă oamenii aveau răbdarea să aștepte în picioare în fața teatrului ca să mă vadă, puteam să am măcar politetea să intru prin față să-i salut. Mi s-a părut că citesc pe chipul ministrului o expresie curioasă ; repetă cu blîndețe că aş scăpa de multe neplăceri acceptînd să intru prin spate. Dar eu nici n-am vrut să aud, așa încît n-a mai insistat.

Era și în seara aceea fastul obișnuit al premierelor. Cînd am sosit în limuzină, mulțimea era ținută, cu ajutorul cordoanelor, de partea cealaltă a străzii, prea departe, mi s-a părut. Cu toată grația și farmecul de care eram în stare am coborît, am ocolit automobilul pînă în mijlocul străzii și, în fața unei baterii de reflectoare, am ridicat brațele ca de Gaulle, arborînd un suris de simpatie. În aceeași clipă, o rafală de verze și pătlăgele roșii se abătuse asupra mea. N-am prea înțeles ce era și ce se întîmplase, pînă cînd l-am auzit pe interpretul meu italian vîitîndu-se în spatele meu : „Și cînd te gîndești că asta se întîmplă în țara mea !” Totuși nici un proiectil nu m-a atins, și am intrat grăbiți în teatru. Atunci mi-am dat seama de comicul situației și, fără să vreau, am izbucnit în ris. Pînă și prietenul meu italianul ridea în hohote.

Am aflat ulterior că vinovații erau niște tineri neofasciști. Trebuie să spun că gestul lor n-avea nimic violent : era mai mult demonstrativ. Patru dintre ei au fost imediat arestați, iar poliția m-a întrebat dacă nu doresc să depun plîngere împotriva lor. „Bineînțeles că nu, am răspuns ; sînt doar niște copilandri”. Aveau într-adevăr între paisprezece și saisprezece ani — și lucrurile rămaseră fără urmă.

Înainte plecării noastre de la Paris la Roma, poetul Louis Aragon, directorul revistei *Lettres Françaises*, îmi telefonă să-mi spună că Jean-Paul Sartre și Picasso ar dori să mă vadă ; i-am invitat la cină. Au propus să ne întîlnim într-un loc liniștit, așa încît am luat masa în apartamentul meu de la hotel. Cînd Harry Crocker, agentul meu de publicitate, află despre ce era vorba, fu cît pe ce să facă un atac.

— Toate eforturile mele de cînd am părăsit Statele Unite se vor preface în pulbere.

— Dar, Harry, sîntem în Europa, nu în Statele Unite și întîmplarea face ca toți acești domni să fie niște personalități cunoscute în toată lumea, i-am răspuns.

Am avut grijă să nu-i mărturisesc lui Harry și nici altcuiva că nu mai intenționez să mă întorc în America, căci tot mai aveam bunuri acolo de care încă nu dispuneam. Harry era gata să mă facă să cred că o întîlnire cu Aragon, Picasso și Sartre e o conspirație pentru răsturnarea democrației occidentale. Totuși, îngrijorarea nu-l

împiedică să mai întârzie puțin ca să le ceară să semneze în albumul lui de autografe.

Mă întrebam cum se vor petrece lucrurile. Aragon era singurul care știa englezește, iar conversația cu ajutorul unui interpret e ca și cum ai trage într-o țintă depărtată și ai aștepta rezultatul.

Aragon e un bărbat frumos, cu trăsăturile bine desenate. Picasso are un aer ironic și plin de umor, și ar putea trece mai degrabă drept un acrobat sau clown decât drept pictor. Sartre are o figură rotundă și, cu toate că trăsăturile sale scapă analizei, au o subtilă frumusețe și senzualitate. Sartre nu ne-a dezvăluit mare lucru din preocupările lui. În seara aceea, la sfârșitul mesei, Picasso ne-a condus în atelierul său de pe malul stîng al Senei. Pe cînd sulam scările, văzurăm o tăbliță pe ușa apartamentului dedesubt: „Nu aici e atelierul lui Picasso — la etajul următor, vă rog“.

Am sosit în cea mai tristă mansardă, cu înfățișare de grajd, unde nici lui Chatterton nu i-ar fi plăcut să moară. De un cui bătut în grindă atîrna un bec electric, la capătul unui fir, ceea ce ne-a permis să vedem un pat hodorogit de fier, și o sobă stricată. Sprijinite de perete, o grămadă de pînze vechi, prăfuite. Luă una la întîmplare: un Cézanne, dintre cei mai frumoși. Ridică alta, apoi alta. Cred că am privit în seara aceea vreo cincizeci de capodopere. Eram ispitit să-i ofer o sumă frumoșică de tot... numai să-l scap de toată dezordinea aceea. Într-o atmosferă gorkiană, zăcea o mină de aur.

31

DUPĂ PREMIERELE de la Paris și Roma, ne-am întors la Londra unde am mai rămas câteva săptămîni. Trebuia să mă gîndesc și la o casă pentru familia mea. Un prieten îmi sugeră Elveția. Bineînțeles, mi-ar fi plăcut să mă instalez la Londra, dar ne întrebam dacă le-ar fi convenit copiilor clima; de asemenea, în perioada aceea, eram serios îngrijorați de blocarea devizelor.

Nu fără oarecare părere de rău, ne-am făcut din nou bagajele și, împreună cu cei patru copii, am sosit în Elveția. Ne-am instalat provizoriu la hotelul Beau-Rivage din Lausanne, pe malul lacului. Era toamnă și timpul destul de mohorit, dar munții minunați.

Ne-au trebuit patru luni ca să găsim o casă potrivită. Oona, care aștepta pe cel de-al cincilea copil, declară categoric că la ieșirea din clinică, nu mai voia să se întoarcă la hotel. Această împrejurare m-a făcut să mă grăbesc să găsesc ceva; în cele din urmă m-am decis pentru Manoir de Ban, în satul Corsier, puțin mai sus de Vevey. Spre uimirea noastră, am descoperit că proprietatea cuprindea aproape cinci-sprezece hectare, cu o livadă producînd, printre altele, cireșe mari negre, delicioase prune verzi, mere și pere; mai avea și o grădină de zarzavat unde creșteau fragi și un sparanghel minunat, precum și porumb pentru care, de oriunde am fi, ne întoarcem acasă, la vremea culesului. În fața terasei se întinde o peluză de două hectare cu arbori impunători ce încadrează munții și lacul în depărtare.

Am găsit un personal foarte competent: Miss Rachel Ford, care ne-a aranjat casa și s-a ocupat apoi de treburile mele și doamna Burnier, secretara mea elvețiană și engleză, care a transcris de multe ori această carte la mașină.

Eram destul de impresionați de aerul impunător al casei, și ne întrebam dacă se potrivea cu veniturile noastre, dar cînd proprietarul ne-a spus care sînt cheltuielile de întreținere, am descoperit că se încadrau perfect în limitele bugetului nostru. Așa am ajuns să locuim în satul Corsier, cu o populație de 1.350 de locuitori.

Ne-a trebuit un an să ne orientăm. O vreme, copiii au frecventat școala din sat, la Corsier. A fost o întreagă problemă pentru ei, deoarece dintr-o dată li se preda totul în franceză; ne întrebam ce efect psihologic va avea aceasta. Dar n-a trecut mult și au început să vorbească limba curent; era un spectacol mișcător să vezi cu cîtă ușurință se adaptau modului de viață elvețian. Pînă și Kay Kay și Pinnie, dădăcele copiilor, se luptau cu franceza.

Am început atunci să rupem toate relațiile cu Statele Unite, ceea ce ne-a cerut un timp considerabil. M-am dus la consulul american și i-am înmănat permisul meu de reîntoarcere spunându-i că renunț să mai locuiesc în Statele Unite.

— Nu te mai întorci, Charlie ?

— Nu, am spus aproape scuizându-mă, sînt prea bătrîn ca să mai suport asemenea absurdități.

N-a făcut nici un comentariu, ci a răspuns numai :

— Mă rog, te poți întoarce totuși oricînd cu o viză obișnuită, dacă dorești.

Am zîmbit dînd din cap.

— M-am hotărît să mă stabilesc în Elveția.

Ne-am strîns mina și asta a fost tot.

Oona s-a hotărît apoi să renunțe la cetățenia americană. Astfel, în timpul vizitei noastre la Londra, a înștiințat ambasada americană. I s-a comunicat că oricum formalitățile vor dura trei sferturi de oră.

— Dar e ridicol ! i-am spus Oonei. Găsesc absurd să dureze atîta. Merg și eu cu tine.

Cînd am sosit la ambasadă, toate insultele și toate calomniile trecutului mi-au umflat pieptul, ca un balon gata să explodeze. Am întrebat cu glas tare unde e serviciul de imigrație. Oona era foarte jenată. Ușa unui birou se deschise, apărui un bărbat și spuse :

— Bună ziua, Charlie, vrei să poțiești cu soția dumitale ?

Trebuie că mi-a citit gîndurile, căci primul lucru pe care mi l-a spus a fost :

— Un american care renunță la cetățenia sa trebuie să știe ce face și să fie în deplinătatea facultăților mintale. De aceea procedăm la un interogatoriu în prealabil : pentru protecția cetățeanului.

Desigur, lucrul mi s-a părut normal.

Era un om de vreo șaiszeci de ani.

— Te-am văzut la Denver, în 1911, la vechiul Empress Theatre, spuse el, privindu-mă cu reproș.

După aceea, bineînțeles, m-am încălzit și am vorbit despre timpurile frumoase de odinioară.

După terminarea formalităților, ultima hîrtie odată semnată, ne-am luat cordial rămas bun ; m-am cam întristat văzînd cît de puțin emoționat puteam să fiu.

...

La Londra, ne întâlneam din cînd în cînd cu prietenii, printre care Sydney Bernstein, Ivor Montagu, sir Edward Beddington-Behrens, Donald Ogden Stewart, Ella Winter, Graham Greene, J. B. Priestley, Max Reinhardt și Douglas Fairbanks Junior. Chiar dacă pe unii îi vezi mai rar, îți face plăcere să te gîndești la ei, după cum te bucură să știi că există undeva un port unde poți ancora la nevoie.

Cu ocazia unela din vizitele noastre la Londra, am primit un mesaj înștiințîndu-ne că Hrușciiov și Bulganin ar dori să ne cunoască

la o recepție oferită de ambasada sovietică la Claridge. Cînd am sosit, holul era tîcșit de o mulțime agitată. Conduși de un membru al ambasadei sovietice, am început să ne croim drum prin această aglomerație. Deodată, venind din direcție opusă, i-am zărit pe Hrușciov și Bulganin ; și ei căutau să-și facă drum și, judecînd după expresia lor descurajată, renunțaseră bătînd în retragere.

Se putea vedea că Hrușciov, chiar în situații dificile, nu era lipsit de umor. În timp ce căuta să ajungă la o ieșire, ghidul nostru îl chemă : „Hrușciov !” Dar cu un gest, îi dădu să înțeleagă că nu mai voia să rămînă. „Hrușciov, e Charlie Chaplin !” strigă omul nostru. Bulganin și Hrușciov se opriră amîndoi și se întoarseră cu fețele iluminate. În mijlocul acestei mulțimi s-au făcut prezentările. Cu ajutorul unui interpret, Hrușciov îmi spuse cît de mult plăceau filmele mele poporului rus, apoi ni se oferî vodcă. Parcă se deșertase înăuntru o cutie plină cu piper, dar Oonei i se păru delicioasă.

Am izbutit să alcătuim un mic cerc ca să ne fotografiem împreună. Din cauza vacarmului, nu se putea vorbi.

— Să trecem în camera vecină, spuse Hrușciov.

Mulțimea ghici intențiile noastre și urmă aproape o bătălie în toată regula. Cu ajutorul a patru oameni, am fost catapultați într-un salon retras. Rămăși singuri, Hrușciov, Oona și cu mine am scos un suspin de ușurare. Puteam acum să-mi adun mințile și să vorbesc.

După cîteva minute, se anunță că domnul Harold Stassen era acolo și dorea să-l vadă pe domnul Hrușciov. Se întoarse către mine cu un aer glumeț :

— Nu vă deranjează ?... e american.

— Cîtuși de puțin, am răspuns rîzînd.

Curînd, domnul și doamna Stassen împreună cu domnul și doamna Gromiko au fost introduși prin crăpătura ușii. Hrușciov mă rugă să-l scuz doar cîteva minute și se retrase într-un colț al încăperii să stea de vorbă cu Stassen și Gromiko.

Am căutat să fac conversație, întrebînd-o pe doamna Gromiko dacă urma să se întoarcă în Rusia. Îmi răspunse că se va întoarce în Statele Unite. Am remarcat că se afla de multă vreme acolo. Rise, puțin jenată.

— Nu-i nimic, îmi place.

— Nu cred, am răspuns, că adevărata Americă e la New York sau pe coasta Pacificului ; personal, prefer de departe Middle West-ul, regiuni ca Dakota de Nord și de Sud, Minnesota și Saint Paul. Acolo cred eu că sînt adevărații americani.

— O, exclamă deodată doamna Stassen, sînt atît de fericită că ați vorbit așa ! Soțul meu și cu mine sîntem amîndoi originari din Minnesota. (Rise nervos și repetă.) Sînt atît de fericită că ați vorbit așa !

Își inchipuia fără îndoială că aveam să mă lansez într-o tiradă despre Statele Unite, și că loviturile și săgețile pe care le promisem acolo mă lăsaseră plin de amărăciune. Dar nu era cazul, și chiar dacă ar fi fost, nu sînt omul să-mi vărs necazul asupra unei femei atît de încîntătoare ca doamna Stassen.

Simțeam că Hrușciiov și ceilalți mai aveau de discutat, așa încît m-am ridicat împreună cu Oona. Cînd Hrușciiov ne văzu plecînd, îl lăsă pe Stassen și veni la noi să-și la rămas bun. În timp ce ne strîngeam mina, m-am uitat la Stassen; se sprijinise de perete și privea drept înainte cu un aer indiferent. Mi-am luat la revedere de la toată lumea, fără să țin seama de Stassen — ceea ce, date fiind împrejurările, mi se părea lucrul cel mai înțelept — dar judecînd după această scurtă întîlnire, l-am găsit simpatic.

A doua zi, am cinat numai cu Oona la Grill la Savoy. Pe la mijlocul desertului, sir Winston Churchill și lady Churchill sosiră și se îndreptară spre masa noastră. Nu-l mai văzusem pe sir Winston și nu mai avusesem știri despre el din 1931. Dar după premiera filmului *Luminile rampei* la Londra, primisem un mesaj de la Artiștii Asociați, distribuitorii noștri, cerînd autorizația să i se proiecteze filmul lui sir Winston, la el acasă. Bineînțeles, am acceptat foarte bucuros. Cîteva zile mai tîrziu, mi-a trimis o frumoasă scrisoare de mulțumiri, spunîndu-mi cît de mult îi plăcuse filmul.

Și iată-l acum, stînd în fața mesei noastre, înfruntîndu-ne:

— Ei!

Mi s-a părut că deslușesc în acest „Ei!” o nuanță de dezaprobare.

M-am ridicat îndată, zîmbitor, și i-am prezentat-o pe Oona, care se pregătea să se retragă.

După plecarea Oonei, am întrebat dacă pot veni să iau cafeaua la masa lor. Lady Churchill spuse că citise în ziare despre întîlnirea mea cu Hrușciiov.

— M-am înțeles întotdeauna bine cu Hrușciiov, spuse sir Winston.

Dar simțeam că-mi poartă pică. Desigur multe se întîmplaseră din 1931. Salvase Anglia grație unui curaj de neînfrînt și discursurilor sale inspirate; dar socot că discursul de la Fulton despre „cortina de fier” nu adusesese decît o intensificare a războiului rece.

Am ajuns să vorbim despre filmul meu *Luminile rampei*. În cele din urmă spuse:

— Ți-am trimis acum doi ani o scrisoare, felicitîndu-te pentru filmul dumitale. Ai primit-o?

— Desigur, am spus cu entuziasm.

— Atunci, de ce n-ai răspuns?

— Nu credeam că e nevoie de un răspuns, am spus scuzîndu-mă.

Dar nu era omul să se lase amăgit.

— Hmmm, mormăi, mi s-a părut că e o formă de reproș.

— A, nu, sigur că nu, am răspuns.

— Orice-ar fi, adăugă el, încheind discuția, tot îmi plac filmele dumitale.

M-a impresionat modestia acestui om de vază care-și amintea de o scrisoare rămasă fără răspuns de doi ani. Dar n-am aprobat niciodată politica lui. „Nu sînt aici ca să prezidez destrămarea imperiului britanic”, spunea Churchill. E poate o frază frumoasă, dar e o declarație ridicolă în fața realităților moderne.

Căci destrămarea nu e opera unor agitatori politici, a unor armate revoluționare, a unor instigatori sau oratori de ocazie. Conspiratorii sînt acei agenți de publicitate internațională, cum ar fi radioul, televiziunea și cinematograful — automobilul și tractorul, inovațiile științifice, accelerarea vitezei și a comunicațiilor. Iată revoluționarii care sînt răspunzători de destrămarea imperiilor.

..

După întoarcerea în Elveția, am primit o scrisoare din partea lui Nehru, însoțită de cîteva cuvinte de recomandare de la lady Mountbatten. Era sigură, spunea ea, că Nehru și cu mine avem multe puncte comune. Trecea prin Corsier și ar fi fost bine să ne vedem. Cum conducea conferința anuală a ambasadurilor la Lucerna, Nehru îmi scrisese că ar fi încîntat dacă aș veni să rămîn peste noapte acolo; a doua zi, avea să mă conducă la Manoir de Ban. Am plecat așadar la Lucerna.

Am fost surprins să găsesc un bărbat scund ca mine. Fiica lui, doamna Gandhi, era și ea de față, o ființă încîntătoare și discretă. Nehru mi se păru un om cu țpane, auster și sensibil, înzestrat cu un spirit deosebit de ager și subtil. Rezervat la început, pînă în momentul cînd am plecat împreună de la Lucerna, îndreptîndu-ne spre Manoir de Ban unde îl invitase la dejun, fiica lui călătorind într-un alt automobil deoarece mergea la Geneva. Pe drum am avut o discuție pasionantă. Mă-a vorbit cu deosebită stîmă de lordul Mountbatten care, în calitate de vice-rege al Indiilor, desfășurase o activitate remarcabilă pentru lichidarea intereselor britanice acolo.

L-am întrebat ce direcție ideologică avea să ia India. El îmi răspunse: „Oricare ar fi, e numai spre binele poporului indian“, și preciză că un plan cincinal fusese deja inițiat. Vorbi cu strălucire pe tot parcursul drumului, în timp ce șoferul lui conducea cu aproape o sută douăzeci de kilometri pe oră, gonind pe străduțe în pantă și luînd în viteză viraje abrupte. Nehru se inflăcărase în timp ce-mi expunea politica Indiei, dar trebuie să mărturisesc că eu pierdeam jumătate din spusele lui într-atît eram de preocupat de felul cum conducea șoferul. În scîrțitul de cauciucuri frîmate brusc, eram proiectați în față, dar Nehru continua imperturbabil. Din fericire, am avut o clipă de răgaz cînd mașina opri la o răsucire unde fiica lui urma să ne părăsească. Atunci deveni un tată iubitor și grijuliu, stringînd-o în brațe și spunîndu-i drăgăstos: „Ai grijă“, cuvinte care ar fi fost mai potrivite în gura fiicei adresîndu-se tatălui.

..

În timpul crizei coreene, cînd lumea aștepta cu sufletul la gură, pe marginea prăpastiei, ambasada Chinei telefonă să întrebe dacă eram de acord să se proiecteze filmul meu în fața lui Ciu En-lai.

SCENE DIN DICTATORUL

79. Frizerul

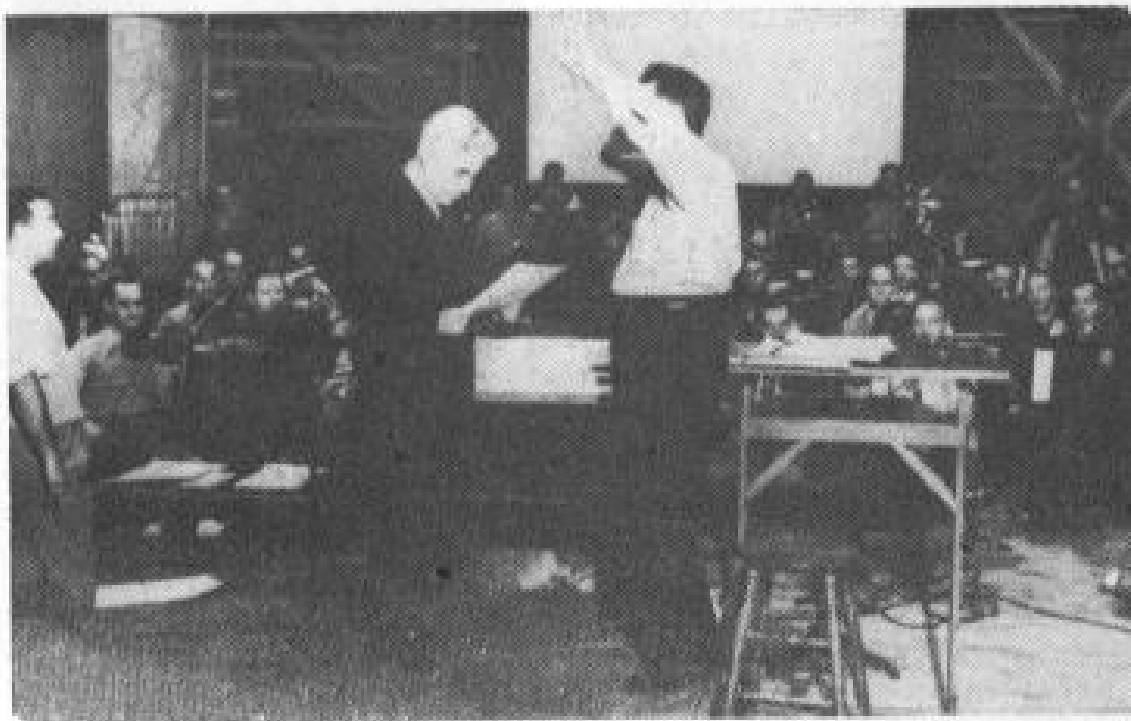
80. Dictatorul

81. Tot Dictatorul

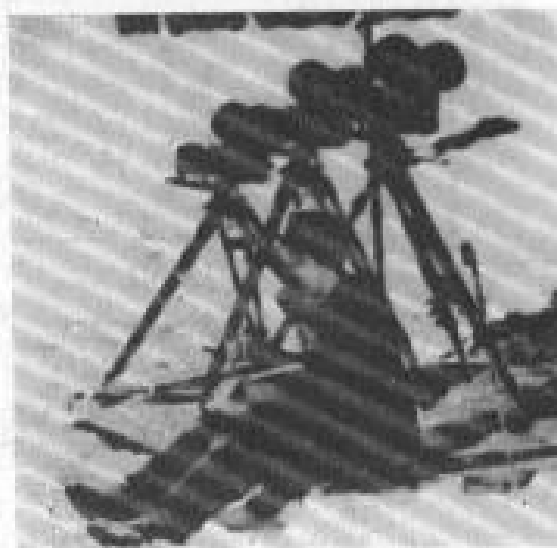

82. La masa de monta)

83. Moment din timpul
unei înregistrări

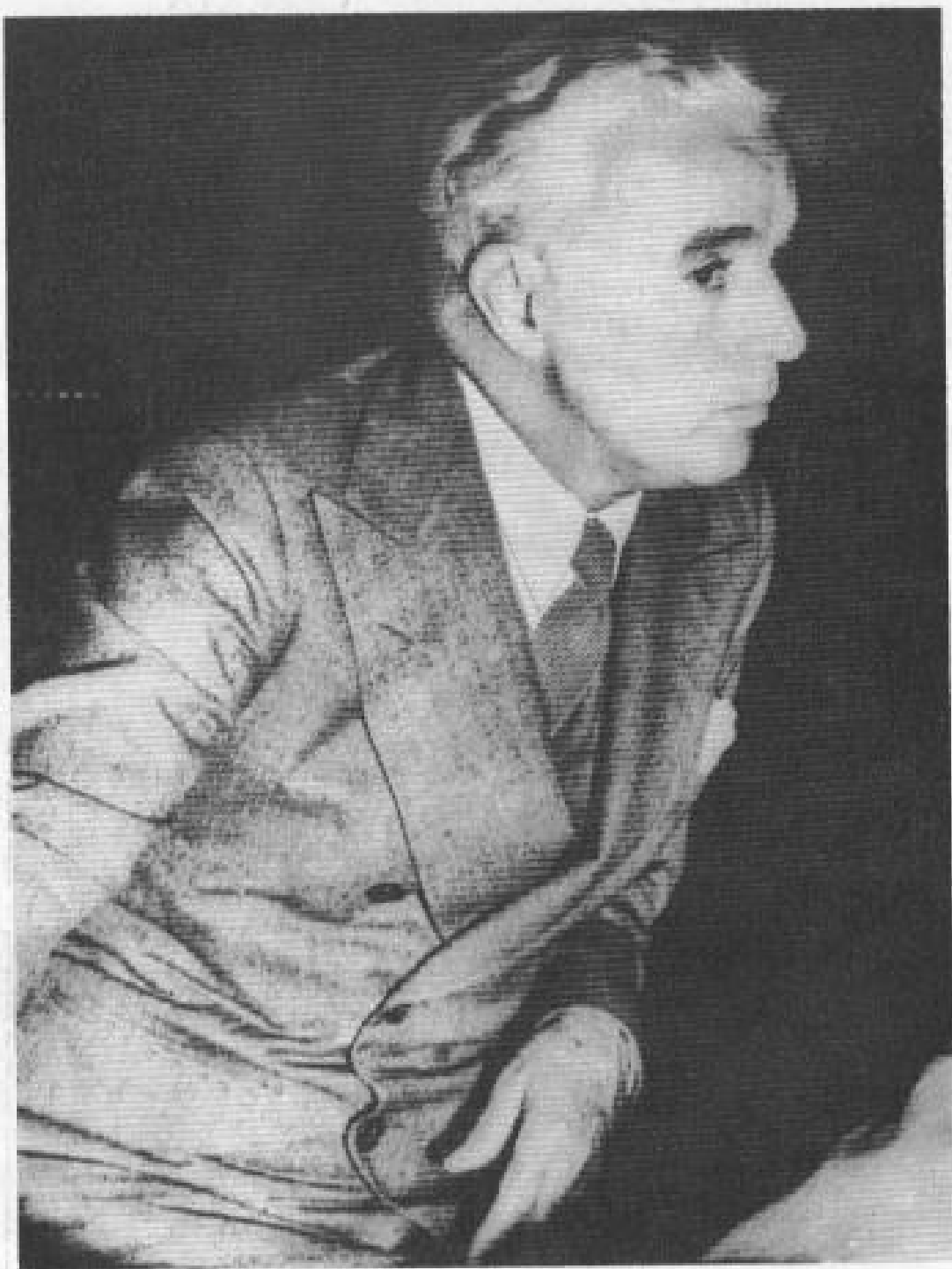

84. Dejun în timpul filmă-
rilor în exterior

85-87. Marilyn
Nash și
eu mine
în cîte-
va sce-
ne din
*Domnul
Verdour*

68. In timpul procesului

89. Ultimul film pe care l-am turnat în America : Claire Bloom
în *Limelight* rampet

90. Algi primul pe care l-am produs la Londra :
Dawn Addams în *Un rege la New York*

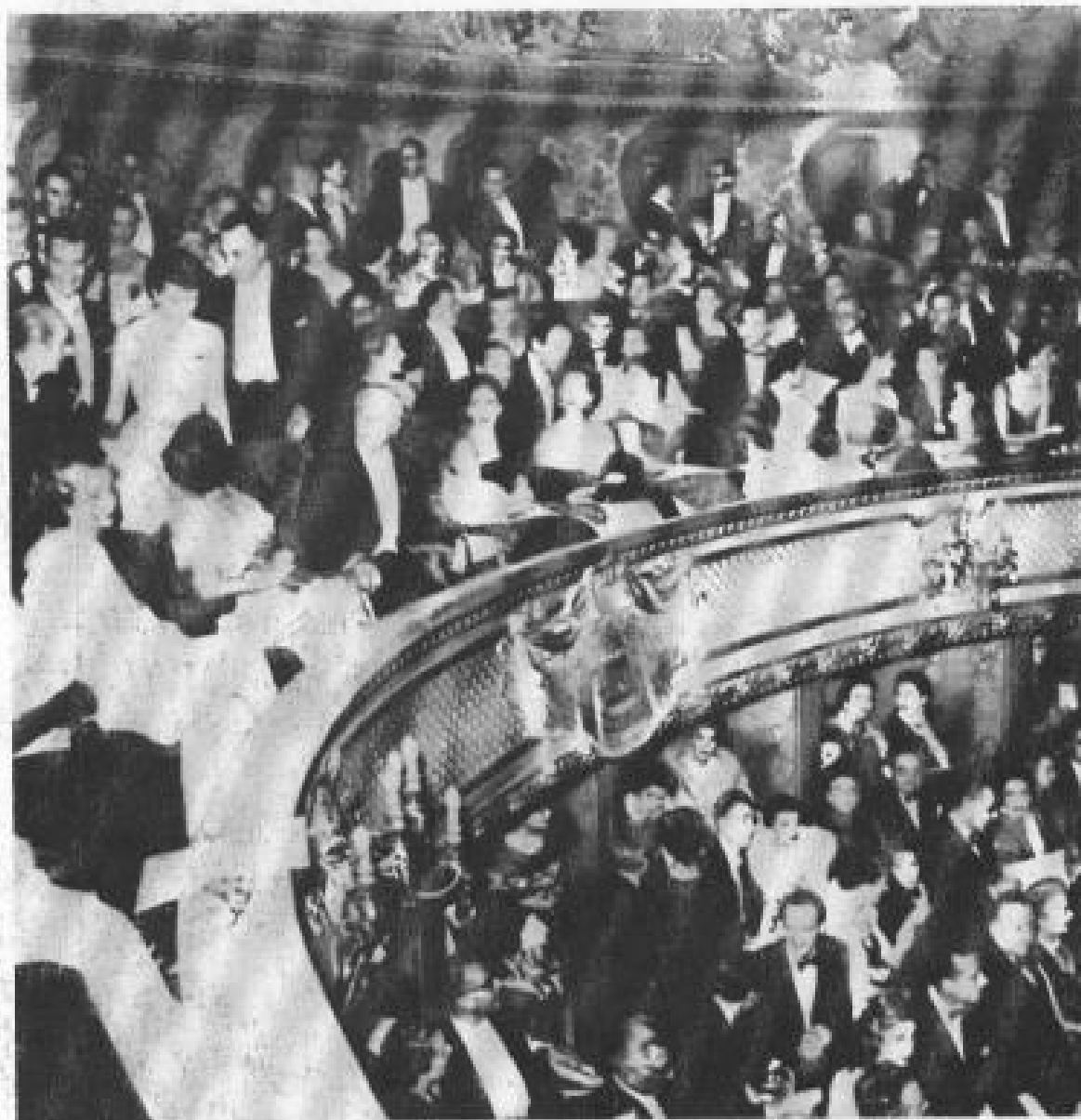
91. Oona
în 1942

92. O petrecere de copii în cinstea lui Michael, în casa de la Beverly Hills : Oona (în centru) și Judy Garland (stînd pe iarbă, în extrema stîngă)

93. Clanul începe să crească. Beverly Hills : cu Oona, Michael și Geraldine

94. La reprezentația dată în cinstea noastră la Comedia Franceză,
cu *Don Juan* de Molière

**ÎNȚĂLNIRI
CU PERSONALITĂȚI
DE PRETUTINDENI**

95. Cu președintele Franței,
Vincent Auriol

96. Cu primul ministru
Ramsay MacDonald

97. Cu abatele Pierre

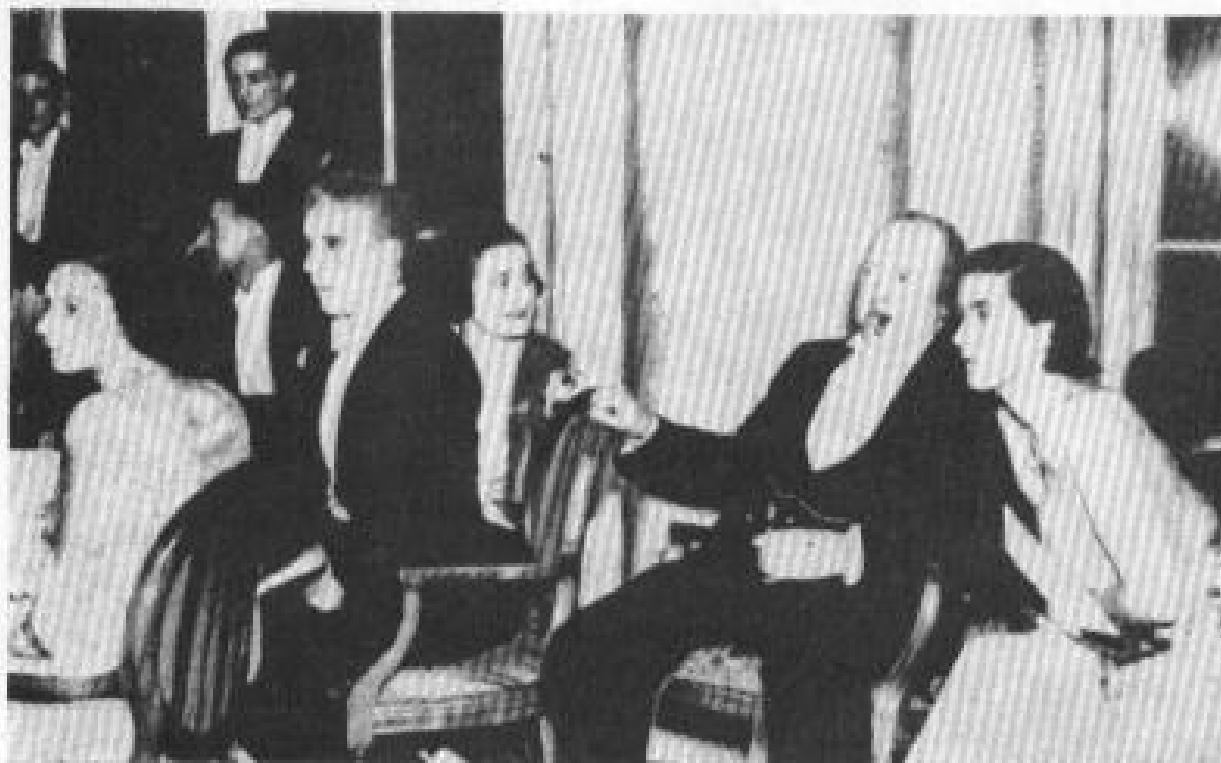

98. Cu Ciu En-Lai

99. Cu reverendul Hewlett Johnson,
fost Decan de Canterbury

100. Asistind la un spectacol de cabaret cu Winston Churchill. Fosta ducesă de Rutland e la dreapta mea, iar Sir Philip Sassoon, la dreapta ei

LA MANOIR DE BAN, VEVEY

101. Cu Clara Haskil și Pablo Casals

102. Cu Jean Cocteau

103. Manoir de
Ban

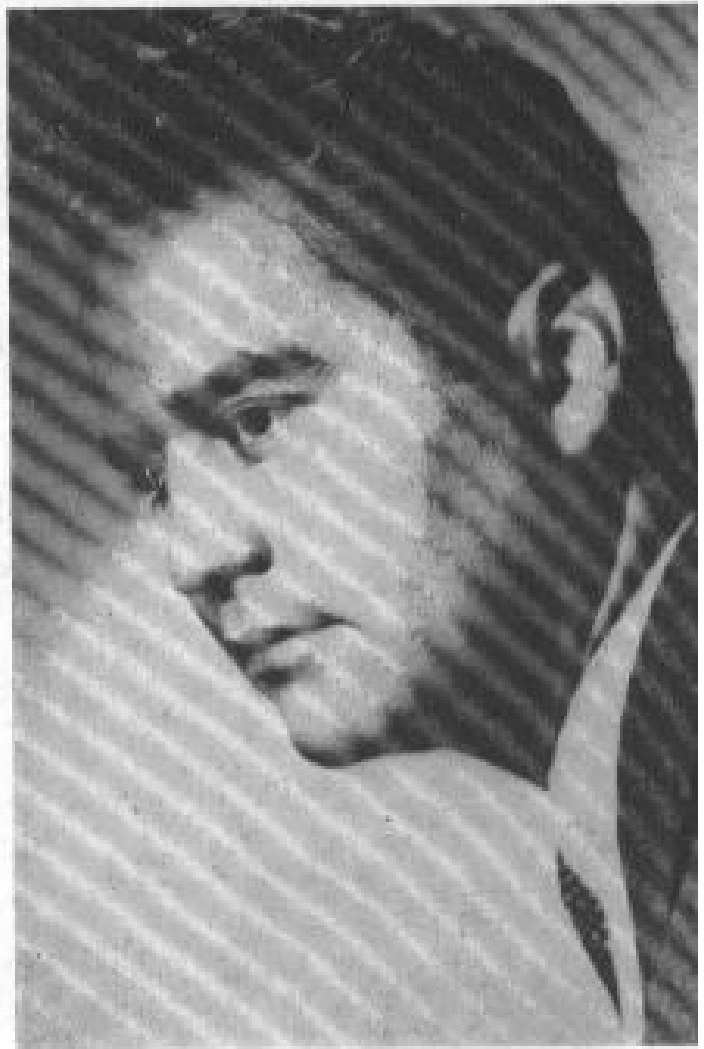
104. Tot clanul se reunește de Crăciun la Manoir de Ban. De la stînga la dreapta : Annette, Jane, Eugene, Victoria, Josephine și Christopher. Geraldine și Michael se aflau atunci la Londra.

FIII MEI MAI MARI

105. Sydney

108. Charlie

ALȚI MEMBRI AI FAMILIEI

107. Victoria în plină inspirație

108. Dându-i îndrumări lui Michael
în *Un rege la New York*

109. Încercînd să fac portretul
Oanei în acuarelă

110. Captura Josephinei

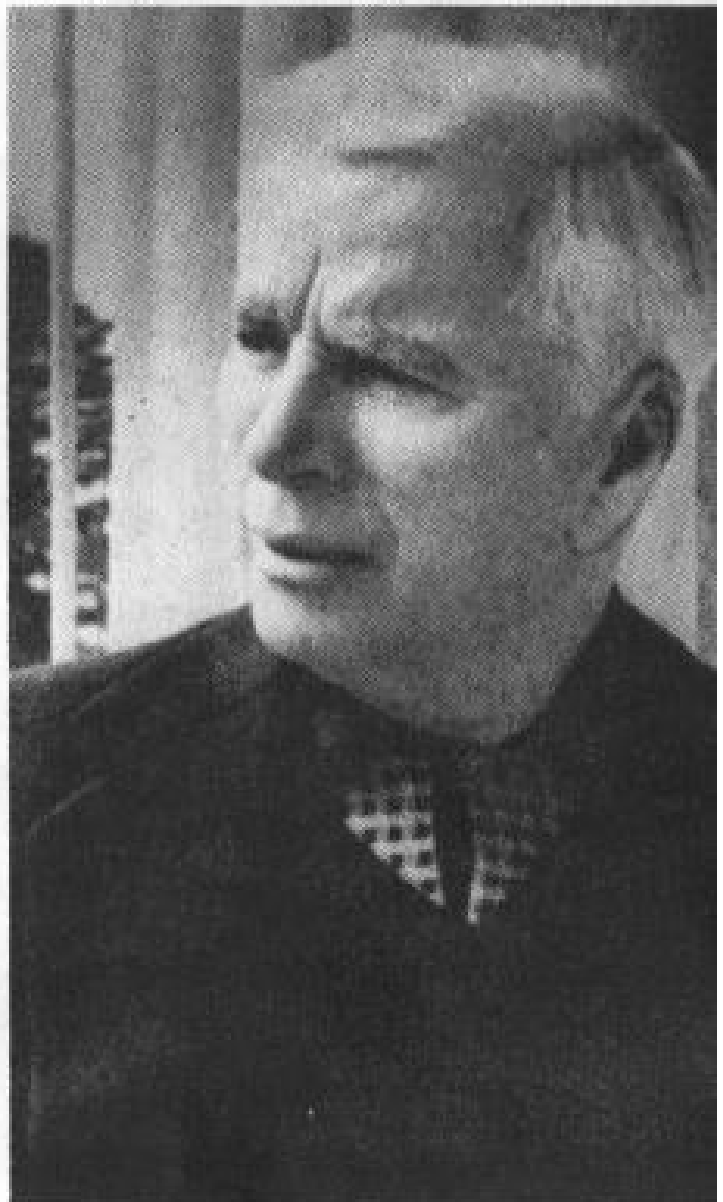
111. Geraldine

112. Victoria
și Josephine

113. Oona

114. Instantaneu
luat de Oona

A doua zi, primul ministru ne invită să cinăm cu el la Geneva. Înainte de-a ne îndrepta spre Geneva, secretarul primului ministru telefonă spunind că excelența sa ar putea fi reținută puțin, căci un incident neprevăzut (un eufemism) se petrecuse în timpul conferinței și va veni mai târziu.

Dar la sosire, am avut surpriza să-l găsim pe Ciu En-lai așteptând pe peronul reședinței sale, gata să ne primească. Ca toată lumea, eram nerăbdător să știu ce se întâmplase la conferință, așa încât l-am întrebat. Mă bătu ușor pe spate.

— Totul s-a aranjat în mod amiabil acum cinci minute, spuse el.

Auzisem numeroase povestiri interesante despre felul cum, către anii '30, comuniștii fuseseră împinși în interiorul Chinei și cum, sub conducerea lui Mao Tze-dun, unii s-au reorganizat și au pornit marșul cel lung spre Pekin, câștigând forța militară pe măsură ce înaintau. Acest marș le-a atras sprijinul a șase sute de milioane de chinezi.

Ciu En-lai ne-a povestit în seara aceea o întâmplare impresionantă cu privire la intrarea triumfală a lui Mao Tze-dun în Pekin. Un milion de chinezi se strinseseră ca să-l întâmpine. Se ridicase o estradă înaltă de cinci metri la capătul unei piețe imense; în timp ce el urca treptele, mulțimea îi văzu mai întâi apărind creștetul capului, căci scara se afla îndărătul estradei; atunci un milion de glasuri izbucniră într-un strigăt de bun venit ce creștea pe măsură ce silueta singuratică apărea în văzul tuturor. Iar când Mao Tze-dun, cuceritorul Chinei, văzu toată această mulțime, se opri un moment, apoi își lăsă fața în mîini și plinse.

Ciu En-lai împărtășise cu el încercările și suferințele acestui celebru marș de-a lungul Chinei, și totuși privind frumosul lui chip plin de vigoare, am fost ulmit găsindu-l atât de calm și de tînăr.

I-am spus că ultima oară cînd fusesem la Șanghai, era în 1936.

— A, da, răspunse el visător, era înaintea marșului.

La cină, am băut șampanie chinezească (care nu era rea deloc) și, ca și la ruși, se țineau numeroase toasturi. Am rostit și eu unul în cinstea viitorului Chinei și am spus că, deși nu sînt comunist, mă alătur din toată inima năzuințelor și nădejdlor lor într-o viață mai bună, pentru poporul chinez și pentru toate popoarele.

..*

La Vevey, ne-am făcut noi prieteni, printre care Emile Rossier și Michel Rossier împreună cu familiile lor, toți pasionați de muzică. Prin Emile am cunoscut-o pe pianista Clara Haskil. Locuia la Vevey și de fiecare dată cînd se afla în oraș; marea pianistă și cele două familii Rossier veneau la cină, apoi Clara ne cînta. Cu toate că trecuse de șaiszeci de ani, se afla la apogeul carierei sale și triumfase atât în Europa cît și în America. Dar în anul 1960, alunecă în timp ce cobora dintr-un tren în Belgia; fu transportată la spital unde muri.

Aseult adeseori înregistrările ei, ultimele pe care le-a făcut în preajma morții. Înainte de a mă înhăma la cea de-a șasea formă a acestui manuscris, am pus concertul nr. 3 pentru pian de Beethoven, dirijat de Markevitch, cu Clara Haskil la pian : este în ochii mei exemplul însuși al unei mari opere de artă aproape de desăvârșire, și am aflat aici o prețioasă sursă de încurajare pentru a-mi termina cartea.

Dacă n-am fi fost de ocupați cu familia, am putea duce în Elveția o viață foarte mondenă, deoarece sîntem vecini cu fosta regină a Spaniei și contele și contesa Chevreau d'Antraigues, care s-au arătat întotdeauna prietenoși față de noi ; de asemenea multe vedete de cinema locuiesc în apropiere. Îi vedem deseori pe George și Benita Sanders ; Noël Coward e și el vecinul nostru. Primăvara, mulți prieteni din Anglia sau America vin să ne viziteze. Truman Capote, care lucrează din cînd în cînd în Elveția, vine și el pe la noi. În vacanța de Paști, ducem copiii în sudul Irlandei. E o călătorie pe care întreaga familie o așteaptă cu nerăbdare tot anul.

Vara, cinăm pe terasă în șort, și stăm pînă la ora zece privind asfințitul. Deseori, simțim brusc dorința să plecăm la Londra sau la Paris, uneori la Veneția sau Roma, toate aceste orașe aflîndu-se doar la două ore depărtare de noi.

La Paris, sîntem adeseori oaspeții lui Paul-Louis Weiller, prietenul nostru drag, care în august invită toată familia pentru o lună la Reine Jeanne, minunata sa proprietate pe țărmul Mediteranei, unde copiii înoată și fac ski nautic după pofta inimii.

Unii prieteni m-au întrebat dacă regret Statele Unite sau New York-ul. Proporțiile gigantice pe care le-au luat instituțiile industriale, presa, televiziunea și publicitatea m-au rupt cu totul de concepția americană despre viață. Eu am nevoie de cealaltă față a medaliei, o viață personală mai simplă, nu de bulevardele pline de ostentație sau imobilele uriașe ce amintesc numai de marile afaceri și reușitele lor greoaie.

Mi-a trebuit un an și mai bine pînă am izbutit să lichidez toate interesele mele în Statele Unite. Fiscul american voia să impună toate veniturile pe care le încasasem cu *Luminile rampei* în Europa pînă în 1955, pretinzînd că eram în continuare rezident în America, deși mi se interzisese accesul în Statele Unite din 1952. Nu exista nici o posibilitate de a obține remedierea situației, deoarece avocatul meu american îmi spusese că aveam foarte puține șanse de a mă putea întoarce în Statele Unite să mă apăr.

Deoarece dizolasem toate societățile mele americane și lichidasem toate beneficiile mele de acolo, îmi puteam permite să-i trimit la plimbare. Dar cum nu doream să mă oblig față de un alt stat cerîndu-i protecția, am căzut la învoială pentru o sumă mult mai mică decît cereau ei și mult mai mare decît ar fi trebuit să plătesc.

Tăierea ultimelor punți cu Statele Unite a fost tristă. Cînd Helen, camarista noastră de la Beverly Hills, află că n-aveam să ne mai întoarcem, ne adresează următoarea scrisoare :

Dragă Domnule și Doamnă Chaplin,

V-am scris mai multe scrisori, dar nu le-am pus niciodată la poștă. Toate au mers anapoda de la plecarea dumneavoastră : niciodată n-am regretat atîta pe cineva, în afară de cei din familia mea. Dar totul este atît de inutil, atît de zadarnic și nedrept, încît nu izbutesc să-mi revin. Apoi a sosit vestea tristă de care ne temeam : să împachetăm aproape tot în lăzi... nu e cu putință... nu se poate... lucrurile pe care le-am ambalat erau scîldate în lacrimile noastre și tot mă mai doare capul de cît am plîns... nu știu cum nu vă doare sufletul. Vă rog, doamnă C., nu-l lăsați pe domnul C să vîndă casa, dacă se poate. Fiecare încăpere păstrează propria ei personalitate chiar dacă n-au mai rămas decît covoarele și draperiile : iubesc atît de mult această casă încît n-aș vrea să văd pe nimeni altcineva locuind-o. Dacă aș avea posibilitatea, dar e ridicol să mă gîndesc la asta. Renunțați la toate cheltuielile posibile, dacă vreți. Dar vă rog, VĂ ROG, păstrați casa. Știu că n-ar trebui s-o spun, dar nu mă pot opri : și nu renunț la ideea că într-o zi vă veți întoarce cu toții. Doamnă C, ajunge pentru moment... am trei scrisori să vă trimit, dar trebuie să găsesc un plic mai mare. Transmițeți cele cuvenite din partea mea tuturor și iertați că vă scriu cu creionul, dar stiloul meu nu mai merge.

A dumneavoastră sinceră, Helen.

Am primit o scrisoare și de la Henry, valetul nostru, care ne scrie precum urmează :

Dragă domnule și doamnă Chaplin,

Nu v-am mai scris de multă vreme căci mă exprim cu multă greutate în elvețiana mea americană. Am avut norocul acum cîteva săptămîni să văd filmul *Luminile rampei*. A fost o vizionare în cerc restrîns. M-a invitat domnișoara Runser. Erau de față vreo douăzeci de persoane, dar eu nu cunoșteam decît pe domnul și doamna Sydney Chaplin, pe domnișoara Runser și pe Rolly. M-am așezat în fundul sălii, să fiu singur cu gîndurile mele. Și a meritat. Probabil că am rîs mai tare decît toți ceilalți, dar aveam și lacrimi în ochi. E cel mai bun film pe care l-am văzut vreodată. N-a rulat niciodată la L.A. Se dau cîteva discuri la radio cu muzica din *Luminile rampei*. Frumoasă muzică. Mă electrizează cînd o ascult. Nu se spune niciodată că domnul C. este compozitorul. Mă bucur să aflu că Elveția le place copiilor. Desigur, oamenilor mari le trebuie mai mult timp să se obișnuiască într-o țară străină. Și, totuși,

după părerea mea, Elveția este una din cele mai bune. Cele mai bune școli. De asemenea, cea mai veche republică din lume, datînd din 1291. Ziua de 1 august este 4 iulie al lor. Ziua Independenței. Nu e zi liberă, dar se văd focuri pe toate culmile. Într-un cuvînt, una din puținele țări conservatoare și prospere. Am plecat în 1918 în America de Sud. M-am întors de două ori între timp. Am servit în două rînduri în armata elvețiană. M-am născut la St Gallen, în partea de răsărit a țării. Am un frate mai mic la St Gallen și altul la Berna.

Urările mele de bine tuturor.

Cu respect,

Henry

Toți cei care au lucrat la mine în California continuau să primească leafă, dar nu puteam să-mi permit să-i plătesc acum cînd domiciliam în Elveția. Așa încît am aranjat să li se ofere indemnizații și prime, totalul ridicîndu-se la optzeci de mii de dolari. Edna Purviance, în afară de primă, a rămas salariată pînă în ziua morții.

Pe cînd pregăteam împărțirea rolurilor la *Domnul Verdoux*, m-am gîndit la Edna pentru rolul important al doamnei Grosnay. N-o mai văzusem de douăzeci de ani; nu venea niciodată la studio deoarece i se trimitea prin poștă cecul ei săptămînal. Îmi mărturisi mai tîrziu că de cîte ori primea cîte un telefon de la studio, era profund tulburată.

Cînd Edna sosi, Rolly, operatorul, năvăli în cabina mea. Nici el n-o mai văzuse de douăzeci de ani.

— Sigur că nu mai e aceeași, dar arată grozav !

Îmi spuse că așteaptă pe peluza din fața cabinei ei.

Nu voiam scene mari, așa încît mi-am luat un aer cît se poate de firesc de parcă n-ar fi trecut decît cîteva săptămîni de la ultima noastră întîlnire.

— Ei, va să zică tot te-am găsit în cele din urmă, am spus eu vesel.

În lumina soarelui, am remarcat că buza îi tremura cînd căuta să zîmbească; apoi i-am explicat de ce o rugasem să vină și i-am vorbit cu entuziasm despre film.

— Pare minunat, spuse ea — Edna fusese întotdeauna o entuziastă.

Citi rolul și se descură destul de bine; dar prezența ei îmi inspira o deprimare plină de nostalgie, deoarece în mintea mea se asocia cu primele mele succese — cu epoca aceea cînd viitorul ne stătea în față !

Edna se dedică trup și suflet rolului, dar degeaba : rolul cerea o sofisticare cu totul europeană, pe care Edna n-o avusese niciodată — și după trei-patru zile de lucru, am fost obligat să admit că nu era făcută pentru rol. Chiar și Edna era mai degrabă ușurată decît dezamă-

gită. N-am mai văzut-o și n-am mai auzit despre ea pînă cînd mi-a scris în Elveția, pentru a confirma primirea indemnizației :

Dragă Charlie,

E prima oară cînd pot să-ți mulțumesc pentru prietenia ta de-a lungul anilor și pen'ru tot ce ai făcut pentru mine. În anii de început parcă n-ai atîtea neazuri, dar știu că tu ai avut destule. Cupa fericirii tale e plină, sper ; ai o soție încîntătoare și o familie...

(Descria apoi boala ei și cheltuielile enorme cu medicii și infirmierele, dar ea întotdeauna, încheia cu o glumă.)

Trebuie să-ți povestesc o anecdotă pe care am auzit-o. Un tip e lansat într-o navă interplanetară ca să se vadă pînă la ce altitudine poate ajunge... i se spune să calculeze altitudinea. Atunci începe să numere : 25 000... 30 000... 100 000... 500 000... Ajuns aici, își spune : „Doamne Dumnezeu !” și o voce blindă îi răspunde : „Daaa ?”

Te rog, te rog, Charlie, dă-mi vești despre tine cît mai curînd. Și, te mai rog, întoarce-te, aici e locul tău.

Cu toată sinceritatea, cea mai credincioasă admiratoare.

Cu drag,

Edna

Niciodată, de-a lungul anilor, nu i-am scris Ednei nici o singură scrisoare ; comunicasem cu ea numai prin intermediul studioului. Ultima ei scrisoare mă anunța că era stipendiată în continuare din bugetul societății mele :

13 noiembrie 1956

Dragă Charlie,

Iată-mă din nou, cu inima plină de mulțumiri, și din nou internată în clinică (la Cedars of Lebanon), unde mi se face un tratament cu cobalt la gît. Să nu mi se spună că după asta mai există infern ! Ajungi la un moment dat să nu mai poți mișca nici măcar un deget. Totuși e cel mai bun tratament pentru boala mea. Sper să pot pleca acasă la sfîrșitul săptămîinii, continuînd să vin aici numai la tratament (ce minunat !). Din fericire în rest sînt bine, se pare că e ceva local ; asta îmi amintește de tipul postat la colțul Avenidei a Șaptea cu Broadway și rupînd bucățele mici de hîrtie pe care le împrăștie în bătaia vîntului. Trece un polițist care-l întrebă ce caută acolo. El răspunde : „Împiedic elefanții să se apropie”. Polițistul îi spune : „Dar nu sînt elefanți prin

cartier". Și tipul răspunde : „Vezi, are efect, nu-l așa ?" E cam idioată gluma mea de astăzi, așa că iartă-mă.

Sper că tu și familia sînteți sănătoși și vă bucurați de tot ce ți-a adus munca ta.

Cu aceeași dragoste,

Edna

Curînd după aceea am primit o scrisoare prin care eram încunoscînt că a murit. Așa se împropătează lumea și tineretul vine să ne schimbe. Iar noi, cei care am trăit ceva mai mult, ne simțim tot mai însingurați, pe măsură ce ne continuăm călătoria.

Am să închei acum această Odisee a mea. Sînt conștient de faptul că timpul și împrejurările m-au favorizat. Am avut parte de afecțiunea, de dragostea, dar și de ura publicului. Da, lumea mi-a dăruit din belșug ce are mai bun și numai puțin din ce e rău. În ciuda tuturor vicisitudinilor, cred că norocul și neșansa se abat asupra ta la întîmplare, la fel ca norii. Știînd aceasta, nu sînt niciodată prea tulburat de întîmplările dezagreabile și plăcut surprins de cele bune. Nu posed arta de a trăi și n-am o filosofie anume — înțelepți sau nebuni, toți trebuie să ne luptăm cu viața. Sînt ros de contradicții ; uneori lucrurile mărunte mă necăjesc, iar catastrofele mă lasă indiferent.

Totuși viața mea e mai pasionantă azi decît a fost vreodată. Sînt sănătos și încă în plină putere creatoare ; am proiecte de filme, poate nu pentru mine, dar le voi scrie și le voi regiza pentru membrii familiei mele, dintre care unii sînt deosebit de înzestrați pentru teatru. Continui să fiu foarte ambițios ; nu voi putea niciodată să mă retrag. Sînt multe lucruri pe care țin să le fac ; pe lingă un anumit număr de scenarii neterminate, mi-ar place să scriu o piesă și o operă... dacă timpul îmi va îngădui.

Schopenhauer a spus că fericirea este o stare negativă, dar eu nu sînt de acord. De douăzeci de ani încoace știu ce înseamnă fericirea. Am marele noroc să fiu căsătorit cu o femeie minunată. Aș vrea să pot scrie mai mult despre aceasta, dar e vorba despre dragoste și dragostea perfectă e tot ce poate fi mai minunat în lume, dar și mai înșelător, căci e mai mult decît poți exprima. De cînd sînt cu Oona, descopăr fără încetare profunzimea și frumusețea ei de caracter. Chiar și atunci cînd merge în fața mea pe trotuarele înguste din Vevey, cu o demnitate simplă, ținîndu-se dreaptă, cu silueta ei mărunțică, cu păru-i negru strîns la spate, în care se văd cîteva fire argintii, un fior de dragoste mă străbate dintr-o dată și sînt năpădit de admirație cînd mă gîndesc la tot ceea ce este — și mă simt sugrumat de emoție.

Fericit, mă așez uneori pe terasă la apusul soarelui și contemplu, peste vasta întindere de peluză verde, lacul în depărtare, iar dincolo de lac, prezența calmă a munților, și rămîn așa, fără să mă gîndesc la o mic, savurînd minunata lor seninătate.

Filmele
lui
CHARLES CHAPLIN

Filmele lui CHARLES CHAPLIN

Filmele Keystone

- 1914 — *Making a Living* (1 bobină) Lupta pentru existență
Kid Auto Races at Venice (mai puțin de o bobină)
 Curse auto pentru copii
Mabel's Strange Predicament (1 bobină) Cludata
 aventură a lui Mabel
Between Showers (1 bobină) Charlot și umbrela
A Film Johnnie (1 bobină) Charlot face cinema
Tango Tangles (1 bobină) Charlot la bal
His Favorite Pastime (1 bobină) Distracția preferată
Cruel, Cruel Love (1 bobină) Charlot sinucigaș
The Star Boarder (1 bobină) Charlot chiriaș
Mabel at the Wheel (2 bobine) Charlot contra lui
 Mabel
Twenty Minutes of Love (1 bobină) Charlot și ceasul
Caught in a Cabaret (2 bobine) Charlot chelner
Caught in the Rain (1 bobină) Charlot și somnambula
A Busy Day (mai puțin de o bobină) O zi grea
The Fatal Mallet (1 bobină) Ciomagul lui Charlot
Her Friend the Bandit (1 bobină) Mabel flirtează
The Knockout (2 bobine) Charlot și Fatty pe ring
Mabel's Busy Day (1 bobină) Charlot și cîrnații
Mabel's Married Life (1 bobină) Charlot și manechi-
 nul
Laughing Gas (1 bobină) Charlot dentist
The Property Man (2 bobine) Charlot la teatru
The Face on the Bar-room Floor (1 bobină) Charlot
 pictor
Recreation (mai puțin de o bobină) Charlot se
 amuză
The Masquerader (1 bobină) Charlot mare cochetă
His New Profession (1 bobină) O nouă ocupație
The Rounders (1 bobină) Charlot și Fatty cheștii
The New Janitor (1 bobină) Charlot portar
Those Love Pangs (1 bobină) Charlot rival în dra-
 goste
Dough and Dynamite (2 bobine) Charlot brutar

Gentlemen of Nerve (1 bobină) Charlot și Mabel la
curse
His Musical Career (1 bobină) Charlot cârăuș
His Trysting Place (2 bobine) Charlot în familie
Tillie's Punctured Romance (6 bobine) Charlot face
dolari
Getting Acquainted (1 bobină) Charlot și Mabel la
plimbare
His Prehistoric Past (2 bobine) Charlot om preistoric

Filmele Essanay

1915 — *His New Job* (2 bobine) Charlot debutează
A Night Out (2 bobine) O noapte fără somn
The Champion (2 bobine) Charlot boxer
In the Park (1 bobină) Charlot în parc
The Jitney Elopement (2 bobine) Charlot vrea să se
însoare
The Tramp (2 bobine) Vagabondul
By the Sea (1 bobină) Charlot la plajă
Work (2 bobine) Charlot ucenic
A Woman (2 bobine) Mam'zelle Charlot
The Bank (2 bobine) Charlot la bancă
Shanghaied (2 bobine) Charlot marinăr
A Night in the Show (2 bobine) Charlot la music-hall
1916 — *Carmen* (4 bobine)
Police (2 bobine) Charlot spărgător
1918 — *Triple Trouble* (2 bobine) Avatururile lui Charlot

Filmele Mutual

1916 — *The Floorwalker* (2 bobine) Charlot, șef de raion
The Fireman (2 bobine) Charlot pompier
The Vagabond (2 bobine) Charlot muzicant
One a.m. (2 bobine) Charlot se întoarce târziu acasă
The Count (2 bobine) Charlot conte
The Pawnshop (2 bobine) Charlot cămătar
Behind the Screen (2 bobine) Charlot mașinist
The Rink (2 bobine) Charlot patinează
1917 — *Easy Street* (2 bobine) Charlot polițist
The Cure (2 bobine) Charlot la băi
The Immigrant (2 bobine) Emigrantul
The Adventurer (2 bobine) Evadatul

Filmele First National

- 1918 — *A Dog's Life* (3 bobine) O viață de cline
The Bond (mai puțin de o bobină) Bonul
Shoulder Arms (3 bobine) Charlot soldat
- 1919 — *Sunnyside* (3 bobine) Idilă pe câmp
A Day's Pleasure (2 bobine) O zi de plăcere
- 1920 — *The Kid* (8 bobine) Piciul
The Idle Class (2 bobine) Trîndavii
- 1922 — *Pay Day* (2 bobine) Zi de plată
- 1923 — *The Pilgrim* (4 bobine) Pelerinul

Filmele United Artists

(toate de lung metraj)

- 1923 — *A Woman of Paris* — Parizianca
- 1925 — *The Gold Rush* — Goana după aur
- 1928 — *The Circus* — Circul
- 1931 — *City Lights* — Luminile orașului
- 1936 — *Modern Times* — Timpuri noi
- 1940 — *The Great Dictator* — Dictatorul
- 1947 — *Monsieur Verdoux* — Domnul Verdoux
- 1953 — *Limelight* — Luminile rampel
- 1957 — *The King in New York* — Un rege la New York

INDICE

I N D I C E*

A

Abrams, Hiram (de la Artiștii Asociați), 240
 Acvariul Regal (Landra), 12
 Addams, Dawn, il. 90
 adevăr, Chaplin despre..., 202, 229
 Agee, Jim, 360, 365, 370
 Aldershot, „pentru artiști, o săptămână la Aldershot însemna a încercare de tenut“, 14
 Alexandra, regina, 70
 Alexandria, bar și hotel (Los Angeles), 113, 116, 123, 144—145, 154, 163—164
 Alexandrov, Gregor, 256
 Amarillo (Texas), unde i se face o primire lui Chaplin, 139—140
 America noastră (*Our America*) de Waldo Frank, 194
 Anderson, Andy (fost „copoi“ la Keystone și căpitan de cursă lungă), 363
 Anderson, G. M. (Bronco Billy), 126—127 *passim*; il. 27
 Aragon, Louis, 378—379
 Arbuckle, Roscoe („Fatty“), 112, 115, 122, 183, 215; il. 21
 Arthur, George K., 216
 Artiștii Asociați, constituire, 175—177; și fuzionare, 233—234; mesaje alarmante în timpul turnării Dictatorului, 312; vânzare, 363; pentru lista filmelor lui Chaplin, *vezi* 394
 Astaire, Fred, 301

Astor, Lady, 265—266, 272, 278—279; il. 53
 Astor, Lord, 266
 Athletic Club (Los Angeles), 125, 164, 172, 178, 179, 186
 Aubrey (vărul lui Chaplin), 210, 222
 Auriol, Vincent, președinte al Franței, 375; il. 95
 auto-analiză, 213
 aventură (dorință de aventură și idei romantice), 73, 79—80

B

Bali, călătoria lui Chaplin în această insulă („un paradis“), 291—294
 Balsan, Consuelo Vanderbilt, 281
 Bărbat și femeie (film de De Mille), 137
 Barrie, Sir James, 213—214
 Barry, Joan, 330 și urm.
 Barrymore, John, 264—265
 Barton, Ralph (de la New Yorker), 264, 265, 273—274
 Beach, Rex, 158
 Beaverbrook, Lord, 268
 Beck, Martin, 89
 Beddington-Behrens, Sir Edward, 381
 Bell, Charlie (actor), 71
 Berlin, Irving, 260
 Bernard, Sam, 204

* Indicele urmează întocmai ediția engleză.

Bernardt, Sarah, 153
 Bernstein, Sydney, 381
 Bernstorff, contele., și W. R. Hearst, 253
 Beverly Hills, primele impresii ale lui Chaplin, 157
 Biograph Company, 102
 biografii, Chaplin despre., 282
 Blackburn, Chaplin la., 288
 Blackmore (agenție teatrală), 58—59
 Bloom, Claire, 364 ; il. 89
 Bodie, „Dr“ Walford, 70, 72 ; il. 14
 Boicette (trupă de actori ambulanți), 71
 Bomba cu Cărbuni, La (local în Londra, pe Strand), 63
 Bonuri pentru Libertate (în S.U.A.), Chaplin și., 168—169, 171—172
 Booth, Edwin (actor american), 205
 Boothby, Robert (mai târziu, Lord Boothby), 268
 Boucicault, Dion, 70
 Boyle Heights (Los Angeles), studiourile Essanay, 135
 Bracken, Brendan, 268
 Brady, „Diamond“ Jim, 123
 Brecht, Bertold, 347
 Breen Office și *Domnul Verdoux*, 348 și urm.
 Briand, Aristide, 283
 Brice, Fanny, 204, 255
 Bridges, Harry (de la sindicatul docherilor), 316
 Brisbane, Arthur, 246, 311
Broadway Melody, The, 288
 Bronco Billy, vezi Anderson, G. M.
 Bulgănin, N. A., întâlnirea lui Chaplin cu., 381—382
 Burke, Thomas (scriitor englez), „mă simțeam foarte legat de el“, 222
 burlesc (gen de spectacol în S.U.A.), 100
 Burnier, Eileen, secretara lui Chaplin, 380

Bushman, Francis X., 131
 Butte (Montana) „un oraș gen Nick Carter“, 100—101, 105

C

Cadman, Charles, 179
 caii, Chaplin și., 157, 216
 Caine, Hall, 70
 călătoriile pe mare, părerea lui Chaplin despre., 305
 California (primele impresii ale lui Chaplin), 101 ; „ce i-a făcut pe producători să se instaleze în California“, 124
 Campbell, Eric, 147 ; il. 47
 Campbell, Patrick, 204
 Canada, Chaplin în., 94
 Canterbury (music-hall în Londra), aici joacă tatăl lui Chaplin, 12 ; iar mai târziu Chaplin însuși, 80
 Capote, Truman, 386
Caprifolul și albina, Chaplin și melodia., 29
Carmen, film de Chaplin după cel al lui De Mille, 137
 Carnegie Hall, discursul lui Chaplin pentru cei de-al doilea front, 332
 Carpentier, Georges, 218 ; il. 42, 52
 Carter, Leslie (actriță americană), 204
 Caruso, Enrico (Chaplin și.), 142—144
 Casals, Pablo, il. 101
 Casey (cercul unde joacă Chaplin), 72, 73, 74
 căsătoriile lui Chaplin, 180—181, 240, 305
 Catalina (Chaplin la.), 106
 catolicismul, primele contacte ale lui Chaplin cu., 33
 catolici, neînțelegerea lui Chaplin cu catolicii în S.U.A., 359, 362
 Caulfield, de la Mutual Film Corporation, 147—148
 Cehov, Anton Pavlovici, și emoția în teatru, 199

- celebritatea, „nu este instructiva efemeră?”, 140; lecția celebrității, 213; „nu putea să-mi dea mai mult”, 222
- censură, vest Breen Office
- Chaplin, Albert (unchiul lui Chaplin), 45
- Chaplin, Charles (tatăl lui Chaplin), 12—13; și Louise, 26—31; Chaplin îl vede pentru ultima oară, 44; moartea și înmormântarea lui, 45; il. 3
- Chaplin, Charles, junior (fiul lui Chaplin), 227; il. 100
- Chaplin, doamna (mama lui Chaplin), 7 și urm.; carieră teatrală, 14—15; lupta împotriva sărăciei și bolii, 18 și urm.; intrarea la azilul de boli mintale, 26, 52—54, 57, 62—63, 66—68; călătoria în California, 197—198, 224—226; moartea, 226—227; il. 2
- Chaplin, Spencer (unchiul lui Chaplin), 30
- Chaplin Sydney (fratele lui Chaplin), 7, 11, 14, 21—23, 38—39, 41—42, 48—49, 50—51, 56—57, 60, 62, 63—64, 66, 71; se angajează și el la Keystone, 124—126; se ocupă de afacerile lui Chaplin, 136 și urm.; în timpul fuziunii, 174—175; succese și pensionare, 279—280; cu Chaplin în Japonia, 290 și urm. passim; il. 4, 34
- Chaplin, Sydney (fiul lui Chaplin), 227; il. 105
- Chaplinesque (poem de Hart Crane), 195—196
- Charcoate (hipnotizator), 75
- Charlot la băi (*The Cure*), Nijinski îl privește pe Chaplin turnând acest film, 151
- Charlot brutal (*Dough and Dynamite*), 124
- Charlot și ceasul (*Twenty Minutes of Love*), „l-am realizat într-o singură după amiază”, 124; „un cîntec simplu mi-a dat ideea”, 165
- Charlot debutează (*His New Job*), 132
- Charlot dentist (*Laughing Gas*), 124
- O noapte fără somn (*A Night Out*), 134
- Charlot mașinist (*The Stage Hand*), 124
- Charlot la patinaj (*Skating*), ca scheci de Karno, 93, 96; ca film de Chaplin, 120
- Charlot portar (*The New Janitor*), 122
- Charlot om preistoric (*His Prehistoric Past*), 122, 127
- Charlot soldat (*Shoulder Arms*), 172—174
- Charlot și somnambula (*Caught in the Rain*), primul film regizat de Chaplin, 120
- Chartwell (casa lui Sir Winston Churchill), 267—269
- Cherrill, Virginia, 259—260; il. 72
- Chicago, primele impresii ale lui Chaplin, 99—100; studiourile Essanay de la., 128, 130; publicul îl salută pe Chaplin, 140
- Churchill, Randolph, 267
- Churchill, Sir Winston, 267—269, 271, 383; il. 55, 100
- cina de duminică, simbol al respectabilității, 38—39
- Cindata intîmplare a lui Mabel (primul film al lui Chaplin la Keystone), 117
- Ciu En-Lai, Chaplin și., 384—385; il. 98
- Clarissa (piesă de W. Gillette), 68, 69
- Clark, Bert, 179
- Clark, William A. (magnat al căilor ferate), 146
- clase (părerea lui Chaplin cu privire la deosebiri de clasă), 163
- cler (părera lui Chaplin cu privire la cler), 272—273
- Cochet, Henri, 276, 286
- Cocteau, Jean, „eram sătut unul de altul”, 306—307; il. 102

Sehan (sală de spectacole la New York), 262
 Cohn, Harry (de la Columbia Pictures), 145
 coincidențe, Chaplin despre..., 276
 Collier, Constance, 154—156, 172, 332 ;
 il. 30
 Collins, canonicul Lewis, 272—273
 Collins, Josie, 142
 comedie, importanța atitudinii, 115 ;
 deosebirea față de umor, 166—167 ;
 „uneori un autor se poate înșela
 cumpănit în concepțiile sale despre
 comedie”, 189
 comedia burlescă, 164 ; trecerea la
 sentiment, 185—186 ;
 Censura de cercetare a activității anti-
 americane ; Chaplin e convocat,
 356—357
 concepția lui Chaplin despre film, 199
 Connelly, Marc, 199
 Connolly, Cyril, 347
 Coogan, Jackie, 183—185 ; „senzațio-
 nal” în *Pictul*, 198 ; veniturile lui,
 198 ; il. 44, 47
 Cooper, Miriam, 123
 Copeau, Jacques, 220
 copiii actori, Chaplin despre..., 184—
 185
 copiii lui Chaplin, 187, 227, 364 ; il.
 93, 104—108, 110—112
 Cornul de Vinătoare (local de pe
 Kennington Road), 7, 75 ; Chaplin
 revine, 211
 Corul zoptit (film de De Mille), 137
 costumul lui Chaplin pentru persona-
 jul vagabondului, originea ideii,
 114—115 ; „Îmbrăcămintea îmi înspi-
 rase un personaj”, 115—116
 covorul de un milion de dolari (de la
 Alexandria Hotel, Los Angeles),
 144—145
 Coward, Noël, 386
 Cowl, Jane, 204
 Coyne, Franck (actor), 35—36
 Crane, Hart, 194, 195—196

Craney-Gatts, doamna (miliardară ame-
 ricană), 147
 creație, încrederea lui Chaplin în spi-
 ritul lui de creație, 116 ; „realiza-
 rea filmelor mi se părea pasio-
 nantă”, 121—122
 creșterea porcilor (Chaplin se gîndește
 să se ocupe de...), 98—99
 Cripps, Sir Stafford, 312
 criza economică din 1930 (Chaplin
 și...), 260, 299 ; S.U.A. în timpul...,
 300—301
 Crocker, Harry, 226, 251, 253, 336—337
 Crownsheld, Frank, 193 ; il. 43
 culesul hamelului (muncă executată
 de fratele lui Chaplin), 39
 Cunningham Reid, W., 289
 cunoaștere, dorința lui Chaplin de a
 „ști cu orice preț”, 106
 Curtiss, Glenn, 147

D

Dando, Arthur (din trupa lui Karno),
 110
 dans, lecții date de Chaplin, 8, 51
 dansator de step, 33—34
 Davenport, Dorothy, 122
 Davies, Marion, 243 ; și W. R. Hearst,
 243 și urm., 256 ; il. 61
 decor de teatru, 201
 Debussy, Claude-Achille, 89
 Delysia, Alicia, il. 42
 De Mille, Cecil B., 137
 Dexter, Elliott, 180
 Diaghilev, Serghei, 152
 Dictatorul (*The Great Dictator*), 311
 și urm., 360 ; proces de plagiat,
 362—363 ; il. 73, 79—81
 Dillon Read și Comp., 234
 distribuitori („pe atunci distribuții
 erau niște comercianți nemiloși”),
 174
 al doilea război mondial, Chaplin și...,
 311 și urm.

Dolprezece oameni drepti (scheci scris de Chaplin), 75—76
Dolly Sisters („de o mare frumusețe”), 123
 Dolores, 193
Domnul deputat Perkins (scheci de Karno), 96
Domnul Verdoux (*Monsieur Verdoux*), 334—335, 345; cenzura și..., 348 și urm.; secvențe din scenariu, 349—354; premiera, 360—361; II, 85—87
 Doro, Marie, „dar, Doamne Dumnezeu, cit era de frumoasă!”, 69, 70, 71, 172, 223; II, 9
 Douglas, Clifford Hugh, Chaplin se interesează de teoria lui economică expusă în *Creditul social*, 260, 281
 Doyle, Jack (boxeur), 147
Dragonul negru (societate japoneză), complot pentru asasinarea lui Chaplin, 295—297
 Dreiser, Theodore, 347
 Dressler, Marie, 124, 169
 Drew, John, 138, 203
Ducele de York (teatru din Londra unde joacă Chaplin), 69—71, 172
 Dulas, Helene (secretara lui Einstein), 254
 Duvalle, T. E., 35
 Durant, Tim, 308, 330, 332, 335
 Durant, Will, 365
 durerea ca sursă de umor, 166—167
 Duse, Eleonora, „cea mai mare actriță pe care am văzut-o vreodată”, 153—154, 202

E

Eastman, Crystal, 223
 Eastman, Max, 168, 194, 223
 Edendale (studiourile Keystone de la Los Angeles), 111—112
 Eduard, prinț de Galles, și W. R. Hearst, 253; întâlniri cu Chaplin: „o gazdă încântătoare”, 286—287

educație, impresii și primele experiențe ale lui Chaplin, 32; „m-am gândit să-mi cultiv spiritul și să-mi completez educația”, 97; *vezi și* școală și învățătură
 efecte bizare, „nu-mi plac de fel”, 120
 Eglevsky, André, 384
 Einstein, Albert, 254—256; plînge la *Luminile orașului*, 262, 263; II, 71; *vezi și* relativitate
 Einstein, doamna Albert, 254—256
 Eisenstein, Serghei Mihailevici, 199, 256—257
 Eisler, Hanna, 315, 347, 359
 Elliott, Maxine, 138, 149
 Ellsworth, Elmer, 113—114, 121
 Elstree, „Unde vine asta?”, 265
 Emerson, John (regizorul lui Herbert Tree), 154
 Emerson, Ralph Waldo, Chaplin descoperă scrierile sale, 106
Emigrantul (*The Immigrant*), film de Chaplin, 165
 Empress (teatru din Los Angeles), 101; scheciul lui Karno are „un succes răsunător” la..., 109, 111, 113
 Ervine, St John, 221
 Essanay Company, 136—137; pentru lista filmelor lui Chaplin, *vezi* 393
 Eton, impresiile lui Chaplin la..., 276—279
Ermouth (navă-școală pe care se imbarcă fratele lui Chaplin), 25

F

fabrica de murături Hayward, 31; II, 7
 Fadiman, Clifton (de la Columbia Broadcasting System), 333
 Fairbanks, Douglas, senior, 154, 156—158; și Mary Pickford, 137, 158, 228—232, 300; și Bonurile pentru Libertate, 168—172; și *Charlot soldat*, 173—174; și fuziunea companiilor producătoare de film, 174; și *Artiștii Asociați*, 175—177; cu

Chaplin la Saint-Moritz, 289—290 ;
ultima întâlnire cu Chaplin, 313 ;
il. 33, 77, 78

Fairbanks, Douglas, junior, 363, 381

Farrar, Geraldine, 142

Fealy, Maude, 145—146 ; il. 37

Feuchtwanger, Lion, 309, 344, 347, 358

Fields (pensiune de pe Kennington
Road, unde locuiește Chaplin),
73—74

filmări în exterior (Chaplin nu le poate
suferi), 173

filme mute (Chaplin continuă să pro-
ducă...), 258

filmul sonor (atitudinea lui Chaplin
față de...), 258—260, 268, 301—302,
308

filozofie, „ne dedăm la speculații filo-
zofice”, 158, 194, 228—229

First National Film, 161 ; neplăceri în
legătură cu Picul, 188 ; „veniră la
mine spășiți”, 192 ; „abia așteptam
să scap de ei”, 233 ; pentru lista
filmelor lui Chaplin, vezi 394

Fiske, Minnie Maddern (actriță ameri-
cană), 204

flori (în copilărie, Chaplin încearcă să
vindă...), 46

Flower, Sir Archibald, 287

Folies Bergère (Chaplin joacă la...), 85
și urm.

Ford, domnișoara Rachel (administra-
toarea lui Chaplin), 380

Forester (music-hall la Londra, pe Mile
End Road), 74

Fort Belvedere, Chaplin la..., 287

Foster, Margaret (soția lui Dudley Field
Malone), 194

fotografia în culori (Chaplin „avea
oroare de ea”), 221

Frampton, George, 213, 214

Frank, Waldo, 194, 220

Freule, președinte la Mutual Film
Co, il. 28

Frisanza, Trixie, 204

frumusețe, concepția lui Chaplin des-
pre..., 282, 365

Furness, Lady Thelma, 286

fuziunea companiilor producătoare de
film, 174—175

„Fundătura Lefterilor”, 143

G

Gandhi, Mahatma, 268 ; întâlnirea lui
cu Chaplin, 269—271 ; il. 54

Gandhi, Indira, 384

Garfield, John, 326

Garrick Club (Londra), unde Chaplin
întâlnește oameni de seamă și mâ-
nincă pudding cu melasă, 213, 214

Gatti-Casazza, Giulio, 143

George (prinț al Greciei), 219

George I (regele Greciei), la reprezen-
tația cu *Sherlock Holmes*, 70

George V (regele Angliei), 216

Geragthy, Tom, 157

Germania, Chaplin în..., 218—219,
283—284

Gerrard, Ambassador, il. 42

Getty, Paul, 330, 333, 342

ghicitoare (Chaplin și...), 103

Giannini, A. P. (bancher), 147

Giesler, Jerry (avocatul lui Chaplin în
procesul de cercetare a paternității),
338 și urm.

Gilbert, John („Jack”), 147, 246

Gillette, William, 63, 68, 69, 70

Gish, surorile, 123

gîndire, Chaplin despre..., 196

Glyn, Elinor, 158, 159—160, 243, 251,
253

Goana după aur (*The Gold Rush*), 165,
166, 177 ; o idee originală pentru...,
239—240 ; o rețetă de șase milioane,
240 ; Chaplin are o sincopă, 241 ;
il. 75

Goddard, Paulette, 302 și urm. ; Cha-
plin se căsătorește cu ea, 306 ; „se
crease între noi o ruptură ce con-
tinua să se adîncească”, 308, 312,
323 ; il. 73, 79

Godowsky, Leopold, 151 ; il. 58

Goldwyn, Samuel, 179—180, 227 ; părerea lui despre Chaplin, 233 ; golf, „un joc pe care nu pot să-l sufar”, 79
 Goodwin, Nat, 123 ; „cel mai mare”, 138 ; îl sfătuiește pe Chaplin „ține-te departe de Broadway”, 141
 Gordon, Harry (de la First National Film), 192—193
 Gould, Frank J., 108, 280
 Gould, Sid, 101, 105 ; ideea lui de a lua în ciment amprentele de la mâini și de la picioare ale vedetelor, 145 ; il. 23
 Graves, George (actor), 71
 Gray, Tippy, 340, 341, 343, 344
 Green, Hetty, „o sută de milioane de dolari”, 176
 Green, domnul și doamna (din trupa *Sherlock Holmes*), 63
 Green Room Club (Londra), H. A. Saintsbury îl angajează pe Chaplin la..., 59
 Greene, Graham, 381
 Greenwich Village, Chaplin la..., 194—195
 Griffith (frații), clovni-acrobați, 36
 Griffith, D.W., 102 ; „un geniu”, 137 ; și fuziunea companiilor producătoare de film, 175 ; economia de timp în film, 169 ; il. 23, 24
 Guest, Maurice, 142—144
 Gus Edward la școală (scheci american), 97

H

Hackett, Walter, 213
 Hahn, Greta, 64
 Halba cu bere, Kennington Road, 7, 211
 Hale, Georgia, il. 76
 Hamilton, C.E., administratorul teatrului lui Charles Frohman, 59
 Hardwicke, Sir Cedric, 331
 Harley, Lily (pseudonimul de actriță al mamei lui Chaplin), 17

Harlow, Jean, 147
 Harrington, Tom, 179—191 *passim*, 188, 206
 Harris, Frank, 190, 223—224 ; și G. B. Shaw, 221—222
 Harris, Jed, 202
 Harris, Mildred, 180 ; Chaplin se căsătorește cu ea, 181—182 ; „nu eram făcuți să ne înțelegem”, 187 ; despărțirea și divorțul, 189
 Hart, W. S., 175
 Haskil, Clara, 385—386 ; il. 101
 Hawthorne, Nathaniel, Chaplin și lucrările lui..., 106
 Hazlitt, William, Chaplin și operele lui..., 105, 261, 364
 Hearst, Millicent (soția lui W. R. Hearst), 244, 247—248 ; il. 60
 Hearst, Phoebe (mama lui W. R. Hearst), 244
 Hearst, William Randolph, 243 și urm., 256, 267, 309 ; il. 60, 61
 Hearst Productions, 252
 Heifetz, Jascha, il. 56
 Henshaw (judecător, președintele unei comisii de subscripție a Bonurilor pentru Libertate), 170—171
 Hergesheimer, Joseph, 158
 Hill, Charles (bunicul lui Chaplin), 14, 50
 Hill, doamna Charles (bunica lui Chaplin), 14
 Hillman, Sidney, 327
 Hindrum (căpitan la școala din Hanwell), 24
 Hirschfeld, Albert, 292
 Hitler, Adolf, W. R. Hearst îl ia un interviu, 253 ; părerea lui Chaplin despre..., 253—254 ; ca idee pentru Dictatorul, 311
 Hollywood, adevărată Meccă a scriitorilor, 158—159 ; „toată luna din hotel părea descumpănită”, 159 ; Chaplin se întoarce la..., 308, 301-302
 Hong Kong, Chaplin la..., 305
 Honolulu, Chaplin la..., 161, 305
 Hoover, Edgar, 340

Hoover, Herbert, 301, 319—320
 Hopkins, Harry, 316
 Horroviț, Vladimir, 314
 Hughes, Howard, 147
 Huxley, Aldous, 347
 hipnotismul, Chaplin și..., 134—135
Hoții dandy (scheci de Karno), 96
 Hrușciov, Nikita Sergheevici, 381—383
 Hyton Charlie, 237

I

Ibañez, Blasco, 158
Idila pe cîmp (Sunnyside), „ca o extracție dentară”, 183; *il.* 48
 Ince Thomas, 123, 235; moartea lui, 251—252; *il.* 24
 Inge, reverendul W. R. (anecdota lui G. B. Shaw despre...), 266
 Ingersoll, R., „o descoperire minunată: Escurile și prelegerile sale”, 106
 intelectualismul sau emoția în teatru, 199
 înțrîga (în comedile lui Chaplin), 166—167
 Irving, Sir Henry (Chaplin asistă la înmormîntarea lui), 70; și Nat Goodwin, 138; „nobil, sensibil” 203
 Irving, Washington, Chaplin și operele lui..., 106
 iubirile lui Chaplin, 32, 80 și urm., 105, 123—124, 282, 284—286, 290
 Ioan cel Groaznic, „apogeul tuturor filmelor istorice”, 257

I

Impăratul Jones (piesă de Eugen O'Neill), 194
 îndeletniciri (primele îndeletniciri ale lui Chaplin), 46—50, 54—56
Ingerii iadului (*Hell's Angels*), film de Howard Hughes), 147

J

Jack Jones (melodie de music-hall), 15
 Jackson (familia a patru din membrii trupei Cei Opt Băieți din Lincolnshire), 33, 280
 Japonia, Chaplin în..., 294—299, 305
 Jeffers, Robinson, 309—310
Jim, povestea romanțată a unui Cockney (piesă de H. A. Saintsbury), 59—62
 Johnson, Amy, *il.* 53
 Johnson, Dr. Hewlett, părerile lui Chaplin despre..., 272—273; *il.* 99
 Jolson, Al, 203
 Joyce, Peggy Hopkins, 235—236; *il.* 68
 jucării, fabricanți de... (Chaplin lucrează cu ei), 49—50
Jugul căsniciei (*The Marriage Circle*), film de Lubitsch, 236

K

Karno, Fred, 55, 71; ca actor, 76; îl angajează pe Chaplin pentru scheciul lui Harry Weldon, 76—77, 90; și *Păsările rău prevestitoare*, 80, 91—92; popularitatea spectacolelor sale în America, 96; Chaplin pe bordul vasului său, 104—105; 207, *il.* 10
 Karno, Fred, junior, 147—148
 Kay, Kay, dădaca copiilor lui Chaplin, 380
 Kelly, Arthur, fratele lui Hetty, 108, 209
 Kelly, Hetty, Chaplin și..., 80—84, 91, 141, 206, 209—210
 Kendal, domnul și doamna..., propun să-l angajeze pe Chaplin, 70—71
 Kennedy, Merna, *il.* 74
 Kessel, Charles, 109
 Kessel and Bauman (producători americani de film), 108—109, 125
 Kenyes, John Maynard, 265, 266
 Keystone Film Company, Chaplin este angajat la... 109 și urm.; „un ră-

mas-bun sfîşietor", 128; vezi şi Sennett, Mack; pentru lista filmelor vezi 392; il. 26

Kinsey-Taylor, doctor, unde Chaplin primea bolnavii şi făcea curăţenie, 46—47

Kitchen, Fred (actor), 71

Kitchener, Field Marshal Lord, Chaplin şi..., 70

Knoblock, Edward, 207, 212—213; il. 42, 67

Kono (secretarul japonez al lui Chaplin), 294 şi urm. passim

Korda, Sir Alexander, 311

L

„lacrimi şi ris” în filmele lui Chaplin, 122

Laemmle, Carl, 126, 254

Lambeth, azilul săracilor din..., 20—22, 25, 27—28

Laski, Harold, 274

Laurel, Stan, il. 11

Lawson, John, 347

Legiunea americană şi Domnul Verdoux, 362

Legiunea pentru decenţă şi Domnul Verdoux, 348, 356; vezi şi Breen Office

Legiunea de Onoare, Chaplin devine titular, 219, 283

Lehrman, Henry (regizor la Keystone), „era de părere că prea ştiu multe”, 114; „îmi masacrare fără milă filmul la montaj”, 116

Leno, Dan, 36, 104

Lestock, Eva („eleganta Eva Lestock”), 42—43

Lewis, Sinclair, 331

Lillie, Beatrice, 243

Lipton, Sir Thomas, 249

literatură, interesul lui Chaplin faţă de..., 37, 194; vezi şi referirile la anumiţi scriitori

Lloyd, Harold, 135

Lloyd, Mary, 36

Locke, William J., 158

locul natal al lui Chaplin, 11

Lockhart (ceainăria), 47

Londra (primii ani ai lui Chaplin petrecuţi la Londra), 11 şi urm.; revine şi vizitează casele în care a locuit, 211; il. 5, 6, 7

London Topical Times, ziar care a publicat o cronică favorabilă despre Chaplin, 62

Louise (subita tatălui lui Chaplin), 26—31, 67

Lucas, E. V., 213

Luce, Clare Boothe, 365

Ludwig, Emil, 281—282

Luminile oraşului (*City Lights*), 165—166, 258—264, 271, 300 il. 72

Luminile rampei (*Limelight*), 204, 364, 368—369; il. 89

Lusitania (nefurgul *Lusitaniei*), 160

Lutyens, Sir Edwin, 213, 216

M

McCarthy, familia (vecini de pe Kennington Road), 8, 51—52

McCormick, Anne O'Hare, 319

MacDonald, Malcolm, 271

MacDonald, Ramsay, 267, 271—272; il. 96

Mack, Charlie, 157

McKay, Claude (poet din Jamaica), 223

Madison's Budget (culegere americană de umor), 74

Maeterlinck, doamna, 207

Maiorul vesel, scheel, 75

Malone, Dudley Field, 194, 326

Manchester, „scufundat duminica într-o toropeală cataleptică”, 288

Mann, Thomas, 254, 309, 347, 358

Manoir de Ban (casa lui Chaplin în Elveţia), 380; il. 103

Manon, Charlie, fratele lui Chaplin se alătură acestei trupe, 71

Mansfield, Richard (actor american), 203
 Mao Tse-dun, 363
 Marcelin (clove francouz), 34 ; sinucide-
 rea lui, 35
 marea (Chaplin o vede pentru prima
 oară), 19—20
 Mary, regina Angliei (i se dă ideea
 unei case de păpuși), 218
 Masfield, John, 243
 Maugham, W. Somerset, 158 ; Chaplin
 despre Ploaia, 101, 158 ; Chaplin
 corectează aprecierile lui, 212—213 ;
 randamentul său, 309
 Maxwell, Elsa, 219
 Mayer, Louis B., contractul cu Mildred
 Harris, 182
 Mead, senatorul James M., 327
 Mecul de fotbal, scheci de Karno,
 76—77 ; Chaplin intră în conflict cu
 Harry Weldon, 78—79 ; îl înlocu-
 iește pe Harry Weldon, 90
 Meighan, Thomas, 159—160 ; și Edna
 Purviance, 162
 Melba, Dame Nellie, 151
 Menjou, Adolphe, 236
 Method School, cursurile de artă dra-
 matică de la..., 202
 Metro-Goldwyn-Mayer Co., 182 ; și
 Hearst Productions, 292
 Meyer, Walter (asistentul lui Einstein),
 254
 mila enoriașilor (mama lui Chaplin
 trăiește din...), 19
 Miracolul (spectacol pus în scenă de
 Reinhardt), 142
 Mizner, Wilson, 171
 montaj de film, 117
 Molnár, Erik, și emoția în teatru, 199
 Montagu, Ivor, 256, 381
 Monterey, Carlotta, 123
 Moore, Alexander, 249
 Moore, George, 365
 Morgan, Anne (flica lui J. P. Morgan),
 217—218, 219
 Morgan, J. Pierpont, 149, 243

Morris, Gouverneur, 158 ; și Picul, 185
 Morris, William (director de teatru
 american), 95 ; Chaplin joacă în
 teatrul lui de pe strada 42, 101—102
 Mosley, Sir Oswald, 281
 Mountbatten, Lady, il. 57
 Mountbatten, Lord, 384 ; il. 59
 Munnings, Sir Alfred, 266
 Murnau (regizor german), 258
 Murray, Philip, 327
 mutilații de război, Chaplin despre...,
 229, 311
 Mutual Film Corporation, Chaplin în-
 cheie contract cu..., 140 ; filmele lui
 Chaplin în cadrul acestui contract,
 140, 390 ; pentru lista filmelor lui
 Chaplin, vezi 393 ; il. 28
 muzicieni, Chaplin despre..., 314

N

Nash, Marilyn, il. 86, 86
 Nast, Condé, 193 ; il. 42
 Nașterea unei națiuni, film regizat de
 D. W. Griffith, 137
 nazism, ura lui Chaplin față de...,
 321—324
 Negri, Pola, 219, 236—239 ; il. 69
 Nehru, Pandit Jawaharlal, 384
 New York, Chaplin la..., 94—95 ; „Iată,
 aici e locul meu !” 95, 140—141, 142,
 151, 171—172, 189—190 ; „mi se pă-
 rea că plutesc în al nouălea cer”,
 193 și urm.
 Nichols, „papa” (regizor la Keystone),
 „nu cunoștea decât un singur gag”, 117
 Nijinski, Vaslav, 151—153
 Niles (California), Chaplin la studiourile
 Essanay din..., 129, 133—135
 Nonilles, contesa de, 283
 Normand, Mabel, 109, 111, 112, 113,
 114 ; se ceartă cu Chaplin în legă-
 tură cu regia unui film, 117—118 ;
 „am rămas numai prieteni buni”,
 122—123 ; joacă împreună cu Cha-
 plin, 124 ; il. 20
 Norris, Kathleen, 158

O

- Odets, Clifford, 347
 Oficialul poștal (scheci de Karno), 96
 Olivier, Laurence, Shakespeare în „ținută de seară”, 201
 Olympic, vas cu care călătorește Chaplin, 105, 207—208, 264
 O'Neill, Eugene, 194
 O'Neill, Oona („o frumusețe luminoasă”), 335—336; Chaplin o ia în căsătorie, 337, 344—346; renunță la cetățenia americană, 381; il. 91—93, 94, 104, 109, 113
 opera, emoția pe care-o încearcă Chaplin, 107
 Oppenheimer, Dr. Robert, 375
 Opt Băieți din Lancashire, Cel (trupă de dansatori de step în care joacă și Chaplin), 33—34, 269
 orientarea, importanța ei în tehnica interpretării, 263
 originea familiei lui Chaplin, 13, 85
 Orpen, sir William, 221
 Oxford, music-hall din Londra unde joacă Chaplin, 90—91

P

- păcat, părerile lui Chaplin despre..., 355
 Paderevski, Ignatîu, 151
 palate, „toate mi se par ridicele”, 283—284
 panaș, „o manieră de joc care nu-i place lui Chaplin”, 200
 Pantages Theatre Circuits (S.U.A.), companie teatrală, 95
 Paris, primele impresii ale lui Chaplin despre..., 85; aventuri la Paris, 86—90; primire caldă, 94, 217; il. 49
 Parizianca (*A Woman of Paris*), 200, 236
 Parker Sir Gilbert, 158
 Parsons, Louella, 131, 231
 Păsările închise în colivie (scheci de Karno), 71
 Păsările matinale (scheci de Karno), 55, 71
 Păsările rîu prevestitoare (scheci de Karno), 71, 80, 91
 paternitate, proces în vederea stabilirii paternității, 336 și urm.
 Patinaj, La (scheci de Karno), 93, 96; filmul lui Chaplin, 120
 patriotism, Chaplin și patriotismul, 280—281
 Pavlova, Anna, 145, 146, 151, 153; il. 70
 Pebble Beach (California), 308
 Pelerinul (*The Pilgrim*), film de Chaplin, 233
 personalitate, „nimic nu înlocuiește personalitatea”, 112; „greu de definit... se desprinde din jocul actorului”, 202
 pescuit, 196—197; il. 67
 Philadelphia, Chaplin joacă timp de cinci luni „în adevărate spelunca”, 106
 Picasso, Pablo, 378—379
 Piciul (*The Kid*), 183—186; necazuri cu First National în legătură cu..., 186—189; proiecte de probă, 189; „proclamat un film clasic”, 198, 205; il. 43—45, 47
 Pickfair, locuința lui Douglas Fairbanks și Mary Pickford, 236
 Pickford, Mary, 123; și Douglas Fairbanks, 157—158, 229—232, 300; și Elinor Glyn, 159; și Bonurile pentru Libertate, 168—172 passim; și fuziunea companiilor producătoare de film, 174; priceperea ei juridică și în materie de afaceri, 176; și Artiștii Asociați, 175—177, 233; la premiera filmului *Domnul Verdoux*, 260—261; il. 33
 pictori, Chaplin despre..., 313
 Pierce, Peggy, „ne-am îndrăgostit unul de celălalt”, 123
 Pierre, abatele, il. 97

Pinnie, dădaca copiilor lui Chaplin, 380

Pisica domnișoarei Priscilla, monolog pe care Chaplin, copil, îl recită, 32

Ploaia (The Rain), de Somerset Maugham, 101; „o piesă model”, 158

Poe, Edgar Allan, Chaplin și lucrările lui, 106

poetii și poezie, Chaplin despre..., 194
pom-pom, dans, 89

Postance, domnul (impresarul lui William Gillette), 68—69 *passim*

Preludiu la după-amiază unui faun (Debussy), 89

presa, Chaplin și..., 283; atitudine ostilă, 323—324, 336 și urm. *passim*, 358 și urm. *passim*

Priestley, J. B., 381

prim-plan (tehnică de film), Chaplin despre..., 120

primele apariții pe scenă și în film ale lui Chaplin, 14—15, 117

primul război mondial, 125, 168; S.U.A. și..., 177—178

proiectoare Klieg, 124

Provincetown Players (trupă de teatru), 194

psihologia, ca element în filmele mute, 236

Purviance, Edna, „era frumoasă”, 134; „eram nedespărțiti”, 161—162; și Thomas Meighan, 162; și căsătoria lui Chaplin, 181—182; Chaplin se gândește la un rol pentru ea, 234—235; în *Parizianca*, 236; ultimele scrisori, 388—389; moarte, 390; il. 38, 75

putere de transpunere, 202

R

Rachmaninov, Serghei, 314

realizarea unui film, 198

recitări (în copilărie), 32

Reeve, Ada, 204

Reeves, Alf (impresarul lui Chaplin), 98, 108, 205, 282, 300; il. 15, 63

Reeves, doamna Alf, 224—225; il. 15

Reeves, Billie (actor), 71

Rege la New York, Un (The King in New York), il. 90, 108

regia de film, Chaplin și..., 120, 163, 199

Reinhardt, Max (editor), 381

Reinhardt, Max (regizor de teatru), 142; cursurile sale de dramă, 331

relativitate (reacția lui Einstein cu ocazia descoperirii teoriei relativității), 254—256

religia, primul contact al lui Chaplin cu..., 16, 17—18; părerile lui despre..., 106, 229, 365

Reshevsky, Samuel (copil, campion de șah), 186—187

Retorica (Kellogg), 97

Reynolds, Dr Cecil, 196—197, 238, 255; il. 64

Ringling (cercul fraților), 35

Ritz (hotel la Londra), 210; pudding cu melasă, 314

Roach, Hal, 135

Robbins, Jess (de la Essanay Company), 126—127

Robin Hood (filmul lui Fairbanks), 156

Robinson, Carlisle („Carl”), 184, 205

Rock, Charles (actor englez), 62

Rockefeller, John D., 245

Rocksavage, Lady, 218, 220, 221

Rocksavage, Lord, 220

Roosevelt, Franklin D., 109, 301, 321—322, 324

Rossier, Emile, 385

Rossier, Michel, 385

Royal Command Performance, Chaplin declină invitația să apară la..., 280

Russell, Jimmy, 222

Rusia, Chaplin și..., 216, 275; discursuri pentru sprijinirea celui de-al doilea front, 324 și urm.

Rutland, ducesa de..., il. 100

S

- Sage, Russell, 244
- Saintsbury, H. A., Chaplin este angajat să joace în piesa lui, 59—60; „cel mai bun Sherlock Holmes“, 63
- Salt Lake City, Chaplin la..., 101—103, 188—189
- San Francisco, Chaplin la..., 101—102, 105, 128, 134
- San Simeon, reședința lui W. R. Hearst la..., 246—248; il. 62
- Sanders, George și Benita, 386
- Santa Barbara, Chaplin și Oona la..., 237
- Santa Monica, 123; Chaplin locuiește la..., 138; casa lui Marion Davies, 245—246, 249—250
- sărăcie, Chaplin despre..., 38—39, 213
- Sartre, Jean-Paul, 378—379
- Sassoon, Sir Philip, 214, 218, 253, 265, 267, 278; ospitalitatea lui, „parcă trăiam într-un băsm din *O mie și una de nopți*“, 220—221; il. 52, 100
- savanții, Chaplin și..., 313
- Schenck, Joe, 232—234, 250, 262, 301, 302
- Schoenberg, Arnold, 315, 347
- Schopenhauer, Arthur (Chaplin și operele lui), 136
- Schwartz, Charles, avocatul lui Chaplin, 368
- Scottie din Valea Morții, 146
- scriitori, Chaplin despre..., 313
- scrisorile trimise de admiratori de vin o problemă, 137
- Seară la club, *O* (scheci de Karno), Chaplin joacă rolul unui bețiv, 109—110; Ellsworth îl găsește „grozav“, 121
- Seară într-un music-hall englez, *O* (scheci de Karno), „un succes extraordinar“, 102
- Seers, Grad, 362
- Sennett, Mack, 102, 109; îl angajează pe Chaplin la studiourile Keystone, 110, 111 și urm.; „era plin de entuziasm, ceea ce explică succesul lui“, 115; lucrează împreună cu Chaplin, 117—118, 120, 121, 124—126; il. 22, 24
- sexualitate, „nu cred că este elementul cel mai important“, 163—164; „nu pot aduce nimic nou asupra acestui subiect“, 284; H.G. Wells despre... 284; vezi și iubirile lui Chaplin
- Shakespeare, William, 200—201; „mi se pare greu de crezut că el și-a scris operele“, 207—208
- Shamus O'Brien, melodramă irlandeză în care joacă părinții lui Chaplin, 14
- Shaw, George Bernard, 72, 214, 265—267 *passim*; il. 53
- Shaw, doamna G. B., 267
- Sheridan, Clare, 227—228
- Sheridan, Mark (actor), 35
- Sherlock Holmes* (piesă de William Gillette în care joacă Chaplin), 59 și urm., 68—71
- Shubert, Lee, 95
- Silverman, Sime (de la *Variety*), 97, 244
- Simenon Georges, 309
- Sinclair, Upton, 275; il. 40
- Singapore, amintirile lui Chaplin despre..., 291
- Sing-Sing, închisoare pe care o vizitează Chaplin, 223—224
- singurătatea, Chaplin și..., 63—64, 108, 141, 229, 285, 300, 302, 345; „e respingătoare“, 142; „multe s-au scris despre gustul meu pentru singurătate“, 212
- Smith, Gerald K., 333
- Smith, Kate (mătușa lui Chaplin), 13
- Smith, W.H. și fiii (librari) Chaplin lucrează la ei, 47
- socialismul, Chaplin și..., 274—275
- Societatea pentru prevenirea cruzimii față de copii (anchetă asupra condițiilor de viață ale lui Chaplin), 31
- Sorel, Cécile, 219

South London Music Hall, unde Chaplin vede scheciul lui Fred Karno, 55, 56

Southend-on-Sea (amintire din copilăria lui Chaplin; revine mai târziu în această localitate), 19—20

Spender, Stephen, 347

Spies, Walter, 292—293

Spoer, George K. (Essanay Company), 126—137 *passim*

Stanislavski, Konstantin Sergheevici și „adevărul interior“, 202

Stein, Gertrude, 243

Steinbeck, John, 309

Steinbeck, doamna John, 309

Sterling, Ford (actor la Keystone), Chaplin îl înlocuiește, 111—112; „stilul său nu-mi plăcea de fel“, 112, 115; declinul său după ce părăsise studiourile Keystone, 125; și Sam Bernard, 204; *il.* 19

Stevens, Emily, actriță americană, 204

Stewart, Donald Ogden, 361—362, 381

sticlă, Chaplin lucrează ca..., 47

„sticleții“ de la Keystone, 111; *il.* 25

Straker, W., Ltd (tipograf și librar), 47

Stratford-on-Avon, Chaplin vizitează..., 267—268

Strauss, Carl, actor de film, specializat în roluri de cowboy, 134

Stravinski, Igor, 314—315

subtilitate și reținere (în interpretare), 203

sinuciderea, actorii și..., 35—36

Sullivan și Considine, directori de teatru americani, 95; Chaplin în turneu: „am fost la înălțime“, 98—99

Sulzberger, Arthur, 318—320

Sutter's Gold (*Aurul din Sutter*), excelent scenariu scris de Eisenstein, 257

Swaffen, Hannen, 309

Swanson, Gloria, 131; în filmul lui Elinor Glyn, 159; și Pola Negri, 236—237

Sweet, Blanche, 123

Swope, Bayard, 361

Ș

Șaliapin, Fiodor, 286

școală și învățătură, 22—26, 32; *il.* 1

șuncă fiartă și pudding cu melasă, 214

T

Tagg's Island (Tamisa), iahtul lui Karno, 104—105

tăietor de lemne, Chaplin ca..., 54—56, 211

Talleyrand-Périgord, marchizul de..., 219

Tannhäuser (de Wagner), Chaplin și..., 107—108

Talmadge, Norma, 233

Tate's Café (San Francisco), 134

Taylor, Frank, și Dylan Thomas, 347

teatru, primele contacte ale lui Chaplin cu..., 17—18, 32, 37, 72; părerile lui Chaplin despre..., 199—200 și urm.

Teatrul de pe Fifth Avenue, unde scheciul Vau-Vau are mare succes, 98

„teddy-boys“, Chaplin le ia apărarea, 72

tehnica interpretării, Chaplin și..., 201—202

Tellegen, Lou, 123

Terry, Ellen, 17, 204

Thalberg, Irving, 235—236

Thesaurus de Roget, despre care îi vorbește lui Chaplin un șofer negru, 194

Thomas Dylan, Chaplin și..., 347

Thomas, Olive, 180, 193

Thorndike, Sybil, 204

timiditate, 71, 155, 243, 322, 368

Timpuri Noi, 166; o idee originală, 304; „mare succes“, 308

timp, economia de..., „virtutea esențială“, 199

Tinney, Frank, 204
 Tivoli (music-hall londonez), 38; Chaplin își face și el apariția aici la rîndul său, 80
 traciul, Chaplin și..., 34, 77, 96
 tragic și comic, îmbinarea dintre..., 31
 Tree, Sir Herbert Beerbohm, 154—156, 205; *il.* 31
 Tree, Iris, 154—155; *il.* 32
 Trei Cerbi, *Cei*, local de pe Kennington Road, 44
 Trindavii (*The Idle Class*), 205; *il.* 46
 Trista situație a lui *Sherlock Holmes* (piesă într-un act de W. Gillette, în care joacă Chaplin), 69—70
 turnee, Chaplin se simte singur în timpul turneeelor, 63—64
 Turpin, Ben, 131, 134
 Twain, Mark, Chaplin și operele lui..., 106, 194

T

țipări marinată și pudding cu melasă, 214

U

Umbră și substanță (*Shadow and Substance*), proiect al lui Chaplin pentru un film, 331—334; *il.* părăsește, 345
 Universal Company, 112, 126
 urmărire (în filmele comice), „nu-mi plăceau urmăririle”, 112
 umorul, Chaplin și..., 116; deosebirea de comedie, 166—167

V

vagabondul (personajul lui *Charlot*), 34, 114; originea costumului, 114—116; devine tot mai complex, 163; dilema filmului sonor și..., 289, 308

Valentino, Rudolf, 147, 250
 Vanbrugh, Irene, 69, 204
 Vanderbilt, Cornelius, și lagărele de concentrare germane, 253
 Variety (revistă americană de teatru), 97, 244
 Vau-Vau (scheci de Karno, cu care Chaplin întreprinde primul său turneu în S.U.A.), 93, 96; „era un scheci stupid și plictisitor la culme”, 96; „bine că în trupă se află cel puțin un englez plin de haz”, 97
 Vechiul Testament, oribila sa cruzime, 106
 Veneția, Chaplin la..., 282—283
 viață, părerile lui Chaplin despre..., 158, 162, 166—167, 228—229, 231—232
 Viață de ciine (*A Dog's Life*), 164—165, 168, 172
 Viena, idilă la..., 282
 Viertel, Salka, 347
 violență în teatru, Chaplin despre..., 348
 vodevil, comparație între vodevilul englez și cel american, 106
 Vollmöller, Karl-Gustav, 284

W

Wagner, Rob, 169—171 *passim*; *il.* 40
 Wainwright, J. G., 201
 Wallace, Mina, 335—336
 Waller, Lewis, 70
 Ward Fanny, 161
 Warfield, David, 203
 Warner Brothers și Hearst Productions, 252; primul film sonor, 258
 Weber, Louis, 180
 Weiller, Paul-Louis, 386
 Weldon, Harry, 71; și Chaplin în *Meciul de fotbal*, 76—79, 90
 Welles, Orson, și ideea pentru *Domnul Verdoux*, 334
 Wells, H.G., 205, 214; Chaplin și..., 215—216, 221, 274—276 *passim*; despre sex, 284; randamentul său, 309

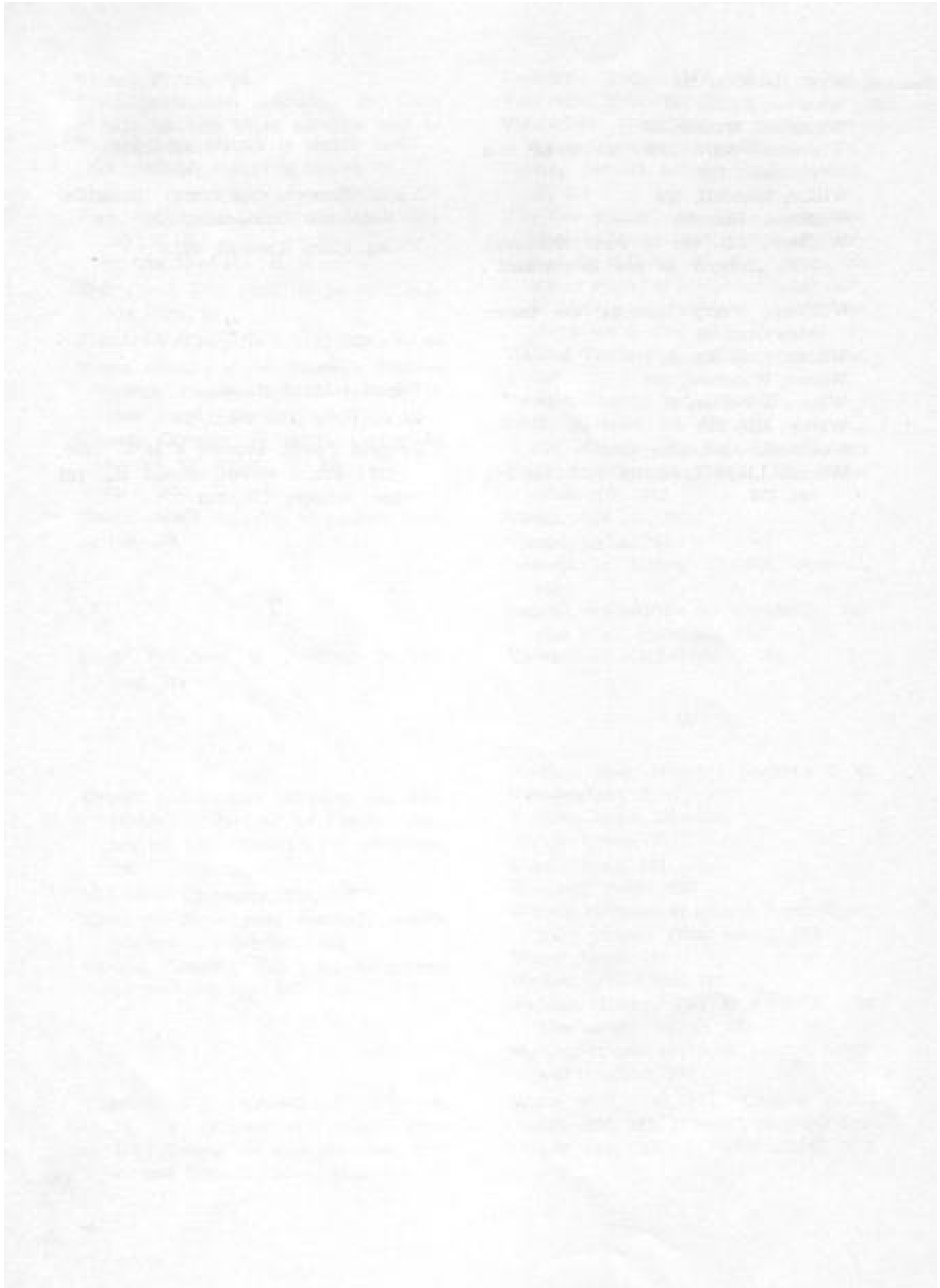
West, Rebecca, 216
 Wharton, Edith, 158
 Whimsical Waiker, 96
 Whitman, Walt, „Fire de iarbă m-a
 plictisit”, 106
 Wilkie, Wendell, 326
 Williams, Bransby, 36—37
 Williams, J.D. (de la First National),
 174; „Începu să mă linguşească”,
 193
 Williams, Percy (director de teatru
 american), 96
 Wilson, Lady Sarah, 219
 Wilson, Woodrow, 169
 Winchell, Walter, 97
 Winter, Ella, 381
 Woolcott, Alexander, 309
 Wright, Lloyd (avocatul lui Chaplin),
 336, 339

Y

York, ducele şi ducesa de..., (mai tir-
 ziu regele şi regina Angliei), 278
 York, Harry (proprietarul Teatrului
 Regal din Blackburn), 70
 Young, Clara Kimball, 123

Z

Zarno (vagabond jongleur), 36
 Zi de plată (*Pay Day*), 233
 Ziegfeld Folies, numere à la Chaplin,
 136; Frank Crowninshield şi..., 193
 Zukor, Adolph, 176, 233

Alte lucrări apărute în EDITURA MUZICALĂ:

<i>Camilla Cederna</i>		
— MARIA CALLAS	4,50 lei	
<i>Maurice Chevalier</i>		
— DRUMUL MEU ȘI CÎNTECELE MELE	14 lei	
<i>Antonio-Fernandez-Cid</i>		
— GRANADOS	10 lei	
<i>L. Danielevici</i>		
— ȘOSTAKOVICI	11 lei	
<i>Imogen Holst</i>		
— BRITTEN	4,50 lei	
<i>Ernst Krause</i>		
— RICHARD STRAUSS	10 lei	
<i>Karl Laux</i>		
— WEBER	7 lei	
<i>Pierre Key</i>		
— CARUSO	15 lei	
<i>M. Mihailov</i>		
— SKRIABIN	6 lei	
<i>Ladislau Passuth</i>		
— MUZICANTUL DUCelui DE MANTUA	26 lei	
— MADRIGAL	30 lei	
<i>Marianne Pendi</i>		
— CLAUDIO MONTEVERDI	6 lei	
<i>Edith Piaf</i>		
— IN VÎRTEJUL NOROCULUI	8,50 lei	
<i>T. Popova</i>		
— MUSORGSKI	legat 8 lei	
	broșat 5,75 lei	

<i>Vlad. Roman</i> — STRAVINSKI	15 lei
<i>Filipo Sacchi</i> — TOSCANINI	14 lei
<i>Angel Sagardia</i> — ALBENIZ	5,50 lei
<i>L. Solovțova</i> — VERDI	12 lei
<i>György Szantó</i> — STRADIVARI	legat 26 lei broșat 22 lei
<i>Frank Thiess</i> — CARUSO	27 lei
<i>A. Vinogradov</i> — DEFĂIMAREA LUI PAGANINI	14,50 lei
<i>Franz Werfel</i> — VERDI	16 lei

Redactor : CORNELIU BUESCU
Tehnoredactor : CARMINA CIZER

Bun de tipar 18.09.73 Coli de tipar 26
24 planșe

Cd. 413 — I. P. „Filaret“